PAUL ANGHEL
FLUVIILE
roman
Cartea a II-a din romanul
„Zăpezile de-acum un veac”.
CARTEA ROMÂNEASCĂ
1980

Cine să-nţeleagă.
Neghiniţă dragă.
Că-n această vară.
Lumea o să piară?
(Dintr-un cântec de epocă)

Evenimentele se vedeau ca dintr-o casă căreia brusc, în buimăcirea locatarilor, i-ar fi căzut un perete. Parva însuşi se afla în acea casă, deschisă acum spre exterior, începând de sus, de la mansarda slugilor, trecând la catul dormitoarelor, la mezaninul cu biblioteca, şi isprăvind cu pivniţa. El s-a smuls alarmat din aşternut, sub surpriza luminii de afară, simţindu-se suspendat cu patul direct deasupra străzii. Primul gest a fost să-şi caute ochelarii, apoi să privească în jur. Ceea ce-a văzut jos, prin lentile, i-a urcat un nod de spaimă în gât: o imensă mulţime de oameni de toată mâna se vânzolea foarte aproape de el, urlând, agitând eşarfe, scandând nu se ştie ce. Aerul era răcoros, din gurile mulţimii ieşeau aburi. Dacă un singur ins din grămadă ar fi ridicat privirea spre Parva, spre patul în care el se găsea – şi cum se găsea! – ireparabilul s-ar fi produs: întreaga grămadă de ochi l-ar fi descoperit, aşa cum era. Dar mulţimea n-avea răgaz: după o scurtă oprire ea şi-a reluat mersul, mulţimea pătrunsese între timp în grădină, dărâmând poarta de fier – s-a auzit bubuitul! Acum tropăia spre etaj, pe scări; Parva a dat să se acopere, o clipă doar şi mulţimea ar fi pătruns încăpere!, dar acoperindu-şi trupul, a dezgolit-o pe femeie.

— Ce s-a întâmplat? a bâiguit ea, recăzând în somn.

Impudoarea somnoroasă a Păunei l-a revoltat; ea îşi putea continua letargia erotică şi sub un cutremur. Trupul ei se răsfăţa cu totul liber şi inconştient în baia de lumină din dormitorul roşu, rămas fără draperii, în trei pereţi.

A vrut să-i strige: „Trezeşte-te, doamnă!” dar era inutil.

Smulgând cearşaful şi întinzându-i-l pe piele, Parva s-a dezgolit din nou, dar s-a trezit. A căutat în minte nişte repere.

— Nu pricep nimic, a strigat el. Sunt treaz, sau dorm?

M-am trezit într-un prezent incredibil.

A sărit din pat pe covor, ignorând-o pe femeie şi ignorându-se. Nu mai conta ce e afară, conta acum inconştienţa lui. N-a nimerit însă uşa de la baie sau îi era frică să intre – şi baia ar fi trebuit să fie fără pereţi. A bâjbâit după haine, le-a scăpat din mâini, a rămas cu mâinile goale sub ochi, vrând mai întâi să se încredinţeze de existenţa lor, a mâinilor, de existenţa lui.

I „N-am niciun indiciu de timp! şi-a spus cu neputinţă şi ciudă. Nu pricep unde naiba am dispărut atâta vreme!”

Ceea ce se întâmpla afară era şi înăuntru – la fel de clar sau de neclar. Parva s-a îmbrăcat smucit, din mers, a coborât în stradă. Nimeni nu-i putea lămuri nimic, întrebările lui se adresau unor surzi. Mulţimea l-a aspirat în fluviul ei, iar Parva s-a lăsat dus de valurile de oameni, împuns de coatele unor necunoscuţi care strigau ceva sau aclamau. Senzaţia că vede case cu pereţii deschişi i s-a confirmat pe tot parcursul drumului: el însuşi privea acum de jos, din mulţime, spre lumea din interior, din ferestre, din balcoane, o lume care privea la rându-i în jos, buimăcită – o domnişoară în camizol, aplecându-se peste balustradă, a scos din gât un să-l perceptibil, deşi el, Parva

sau altcineva, ar fi trebuit să scoată acel să-l văzând-o cum arată, un să-l faţă cu dezgolirea generală.

„Deci ce se petrece cu mine, se petrece cu toţi!” şi-a spus, şi a grăbit pasul, ţinând pasul cu mulţimea, fericit că era îmbrăcat cuviincios.

Ochii nu-l înşelau, oricât de miop ar fi fost: în odăi până şi dulapurile n-aveau uşi, etalându-şi nesfiit rufăria, până şi scrinurile debordând de nimicuri aveau capacele lipsă.

„I-a sărit lumii capacul, a constatat Parva, generalizând. Interiorul comunică cu exteriorul, orice perete despărţitor a fost desfiinţat. Acum se vede tot!”

O senzaţie asemănătoare de surpriză, de buimăcire, o trăise cu vreo trei săptămâni în urmă la Iaşi, când în oraş dăduseră năvală trupele ruseşti. Atunci fusese totuşi altceva: cei din interior, localnicii – inclusiv el – îi priveau uimiţi pe cei din exterior, soldaţii împărăteşti de pe străzi, fără ca aceştia din urmă să poată privi în case, în interioarele ce rămâneau închise. Acum cele două lumi comunicau, iar aceasta era evident, până la stupoare. Întorcându-se cu gândul înapoi, la fata în camizol, rămasă despuiată în balcon, Parva şi-a amintit că din acea casă emana cândva muzică. Cineva, acolo, sus, cânta la violoncel, poate chiar fata. Parva auzise în câteva rânduri vaierul coardelor, care îl încântase. Acum membrana peretelui se topise, iar de jos, de pe trotuar, cântăreţ şi violoncel ar fi putut să se vadă. Dar ce oribilă ar fi fost aceeaşi muzică – văzută! Poziţia faţă de instrument a cântăreţului, de obicei bărbat, era de neadmis pentru o domnişoară: întâi îmbrăţişarea posesivă a trupului lucios

de lemn, cu şoldurile instrumentului între genunchi, apoi mâna palpând gâtul cu strune, în sfârşit, insuportabilul – strunele gemând lung, gutural, în împerechere cu arcuşul, în totul un act inestetic.

„De ajuns! ar fi trebuit să-i strige, încă de pe când n-o văzuse. O domnişoară nu trebuie să cânte la violoncel, aşa cum un bărbat nu poate croşeta, nu trebuie! chiar dacă, în chip suspect, i-ar plăcea. Doar clavirul e pentru fete sau propriul lor glas”.

Ideea unui glas propriu fiecărei fiinţe, stări sau lucru i-a devenit evidentă. Şi aceasta pornind de la o nepotrivire care l-a iritat. Nepotrivirea în cauză era o nepotrivire vizibilă. Dar pornind de la aceasta, un întreg capitol de nepotriviri ascunse devenise dintr-odată vizibil pentru

Parva. Întrebarea era dacă asemenea nepotriviri mai puteau fi în continuare ascunse sau trebuiau lăsate să ţâşnească la lumină, cum şi ţâşneau.

Ce să facă lumea, să se acopere, sau să apară aşa cum ei cu nişte cusururi strigătoare, care acum se văd!”

El însuşi fusese descoperit, sub lumina iradiantă a acelei zile, nu în patul de la hotel, pe care îl părăsise de nişte multe nopţi, ci într-alt pat, lângă un trup somnoros, de care nu se separase decât printr-o bruscă revelare. „Se întâmplă ceva excepţional, şi-a spus Parva. De fapt unde sunt acum?” s-a întrebat.

El a revenit la sine, în coloană, reluându-şi locul în puhoiul de oameni. Ideea că totul se vede, că totul e pus sub ochii tuturor – un tuturor cu milioane de pupile –, îl atrăgea şi în acelaşi timp îl speria prin urmări.

„O asemenea comunicare vizuală, a gândit Parva, va avea probabil consecinţe, în perspectivă. Individul va trebui s-o accepte ca pe un dat fatal – să se culce îmbrăcat?, colectivitatea va trebui la rându-i să-şi supravegheze necontenit actele, ştiindu-se pusă sub lupă, de fel de inşi, privită din toate punctele cardinale”.

Coloana năvălise acum pe o stradă cu prăvălii. Parva nu mai ştia dacă s-au tras în sus sau în jos obloanele, oricum obloanele zburaseră, iar negustorii cu familiile lor,

expuse în vitrină, priveau înmărmuriţi, cu ochii de manechine, către mulţimea curioasă, care descoperea cu surpriză că se află unde se află, privindu-i mut pe negustori, ca pe nişte altfel de inşi. Şi negustorii îi priveau pe cei din mulţime ca pe nişte altfel de inşi, inşi contra inşi. Un copil, care se scobea în nas, în una dintre vitrine, l-a arătat pe Parva cu degetul, ţintindu-i ochelarii. Parva şi-a fixat mai bine ochelarii. Mama, o matroană în capot matinal, i-a dat copilului peste mână, privind ea acum la ochelarii acelui tânăr domn, oprit stângaci în dreptul vitrinei cu pricina. Mulţimea care se oprise în loc cotrobăia cu ochii prin rafturi, prin cotloane, pe sub tejghele; negustorii, profitând de prilej, cotrobăiau la rându-le prin buzunarele acelor posibili clienţi, căutându-i probabil de bani. *Ce* ascundeau unii, ce ascundeau alţii? Ce vedeau laolaltă unii şi alţii? Concupiscenţa privirilor i s-a părut lui Parva scandaloasă, şi ea ar fi continuat probabil dacă puhoiul nu s-ar fi pus în mişcare din nou, antrenându-i şi pe negustori, care sau şi inclus coloanei. Aceiaşi negustori, imobili până atunci, aveau să-şi rupă drum spre şirurile din faţă, ca să intre printre primii în Parlament.

Când coloana a ieşit pe malul Dâmboviţei, la Hala Mare, a răzbit peste piaţă, şi soarele – încă o năvălire, ca şi cum cerului i-ar fi căzut obloanele. Cel din cer sau cei din cer voiau să vadă ce se petrece dedesubt, iar lumina revărsată alb şi fierbinte peste lume părea o ingerinţă.

Imaginea oraşului, fără pereţi şi fără acoperişuri, i s-a revelat lui Parva complet din înălţime, de lângă turnul din Dealul Mitropoliei. Rămas câteva – clipe lângă turn, el nu şi-a putut reprima un zâmbet perplex şi aiurit.

„Ce straniu! şi-a spus. Probabil un vânt cosmic i-a luat oraşului scăfârlia, lăsându-l cu creierul descoperit.

Acum oraşului i se văd până şi cele mai intime gânduri”.

A intrat în Parlamentul cu uşile vraişte. Mulţimea dăduse buzna şi aici, intra şi ieşea ca dintr-o moară a nimănui, ale cărei roţi se rostogoleau prin mecanica scurgerii valurilor de oameni. Marea aulă, fără acoperiş, se afla acum la cheremul oricui – înghesuială de fracuri pe scaune, sufocare de rochii şi redingote în loji, învălmăşeală de straie pestriţe pe culoare, în spaţiile intermediare, strivează în tribuna presei, unde Parva şi-a făcut loc, încercând să privească de sus incinta.

— Dar ce se întâmplă? a întrebat el, aducând în glas ceva din buimăceala somnoroasă a Păunei.

— Domnule, dumneata de unde ai picat? l-a repezit cineva, cineva care scria nervos, pe genunchi.

Parva, care picase dintr-un pat, a tăcut. El trebuia să se dumirească singur, era exclus din întâmplarea ce se desfăşura.

— Dar ce s-a întâmplat, totuşi! a strigat, mental de astă dată, punând şi un accent de suferinţă.

La pupitrul oratorilor, un parlamentar în frac îşi debita discursul, într-o retorică puţin vioaie. Stenografii notau, luau note şi gazetarii. Parva nu înţelegea obiectul discursului – venise prea târziu, oricum nu se rosteau cuvinte incendiare, care să incite atenţia sălii. Dar sala îl asculta pe orator cu o nespusă luare-aminte, pe care tânărul o citea pe chipurile celor din jurul lui.

„Ei înţeleg oare ceva?”, s-a întrebat el.

Oratorul vorbea despre o chestiune economică sau financiară, destul de specioasă, ceva despre „restrângerea linportului” şi despre „protecţionismul vamal”, subiecte ermetice pentru Parva, dar prin ce atractive oare pentru marele public? Poate pentru micul public din scaune şi loji. Acesta a şi tresărit, cu proteste, când oratorul a cerut „suspendarea importului de piane”.

— Cum adică, să nu se mai aducă piane?! a strigat o

voce cu totul nemuzicală.

Marele public, format din mahalagii, a întors capul către acel cineva, apoi s-a răsucit din nou către orator, aşteptându-i răspunsul, ca la teatru. Acest public pestriţ, înghesuit până lângă tribună, asculta cu religiozitate vorbele oratorului, acordându-i un prestigiu profetic, pândindu-i şi gesturile. Curiozitatea era lacomă, copilăroasă, comică.

Scoţând o hârtie din ghiozdanul pe care îl avea pe pupitru, vorbitorul a făcut să se vadă interiorul ghiozdanului, iar cei din faţă au tresărit, ca şi atunci când acelaşi vorbitor şi-a extras batista, lăsând la vedere adâncul buzunarului, un buzunar cu căptuşeala satinată, dar gol după toate aparenţele, ceea ce-a iscat încântare. Apoi o tăcere încremenită, când oratorul a prevenit sala că va trece să discute chestiunea „monedei de hârtie”:

— Să trecem acum la cestiunea monedei de hârtie!

Oratorul a tuşit, lumea de mahalagii şi-a ţinut răsuflarea, dându-i aceluia răgaz să răsufle, iar câţiva l-au ţiştuit pe un ultim sosit, obligându-l la reculegere. Dar oratorul prelungea pauza, răscolind prin hârtiile lui din ghiozdan. Cei din faţă se săturaseră, lăsând acum loc altora, noilor-veniţi, care preluau la rându-le ascultarea, care ieşeau mai apoi, în vârful picioarelor, să nu calce vorbele, nu înainte de a iscodi cu ochii şi sala – curioşi, uimiţi, increduli. Fascinau deci vorbele, acum vorbe despre

„Moneda de hârtie”, vorbe de hârtie, care aveau pentru

Parva o foşnire curioasă: „cambie”, scont”, „bilete ipotecare”. Ce putea pricepe lumea din toate acestea, când lipsea din discurs referinţa practică, acea referinţă care să dumirească, precum în cazul „restrângerii importurilor”, exemplul cu pianele. Parva a observat totuşi printre auditorii hipnotizaţi şi o mutră dezamăgită, o ţaţă cu

tulpan care asculta încruntat, cu palma la gură. Nu se ştie cum nimerise aici, în Parlament, acea ţaţă cu tulpan, care pe deasupra nu şi-a ţinut nici gura:

— Auzi, maică, să ne dea bani de hârtie!

Hohotul de râs care a urmat a fost oprit doar de clinchetul clopoţelului prezidenţial. Micul public din loji, amuzat, pusese în mişcare evantaiele; marele public pestriţ fremăta.

— Dar în fond ce se vrea? l-a întrebat Parva pe un bătrânel cu figură mai puţin agresivă, care părea dispus să-i răspundă.

— Ce-aţi auzit! i-a răspuns bătrânelul. Se pune la vot chestiunea monedei de hârtie. Alaltăieri s-au votat decoraţiile.

— Pentru ce decoraţii?

— Dar, domnule, nu ştiţi nimic? De trei zile România *e* independentă.

— De când? a îngăimat Parva.

A urmat un tumult de aplauze pentru orator, care s-a şi retras de la tribună. Parva n-a mai auzit aplauzele, el s-a smuls din strângerea vecinilor şi a dat să iasă afară.

Nu era cu putinţă. În sală dăduse buzna un nou val de lume, o lume stârnită de aceeaşi veste, care acum îl paraliza pe tânăr. Pe chipul lui s-au ciocnit, violent, lumina unei mari bucurii şi umbra unei ireprimabile deziluzii, o deziluzie care i-a muiat resorturile, l-a lăsat moale, l-a făcut să se simtă fără aer. Întrebările lui – „Dar când?” „Dar de când?” – erau de prisos. De prisos ea şi năvala lumii – faptul se petrecuse. C.A. Rosetti – pe care Parva îl cunoştea, în salonul acestuia o întâlnise pe Păuna – a sunat din nou clopoţelul prezidenţial, cerând mulţimii linişte:

— Cetăţeni, vă rugăm respectuos, faceţi tăcere!

Dar cine „să facă tăcere”? „A face tăcere” într-o clipă

ca aceea i s-a părut lui Parva ridicol. Şi publicul socotea cererea ridicolă, marele public vocifera, însufleţit de chestiunea aceea palpitantă – „moneda de hârtie”. De fapt nimeni nu mai auzea ce se cere. Parva trebuia oricum să iasă, cu orice preţ, să se dumirească, să se aşeze, oricât de târziu, în eveniment. Afară, la peron, uşierul Parlamentului, un bătrân cu aer de aprod de tribunal, urla la mulţimea care încă mai venea:

— Oameni buni, potoliţi-vă! Ce dracu’ mai vreţi! Căutaţi ziua de ieri?

Apostrofa bătrânului era mai nimerită şi mai de spirit decât a prezidentului C.A. Rosetti. Şi efectul a fost mai prompt. Mulţimea a dat înapoi. Mulţimea căuta, într-adevăr, ceva ce se petrecuse ieri, alaltăieri, mişcându-se zăpăcită dintr-o parte în alta. Şi Parva căuta ziua de ieri.

Printr-o inconştienţă de care singur răspundea, evenimentul îi refuzase calitatea de martor, ziua de ieri zburase.

Aceasta nu-l împiedica s-o caute, nici pe el şi nici pe ceilalţi.

În oraş lipseau gazetele. Nu apăruseră încă? Se vânduseră? Pâlcuri de oameni, ceva mai domoliţi, zăboveau pe Dealul Mitropoliei sau plecau mai departe, oprindu-se anapoda, pe la berării, cârciumi, cafenele, alergând după firul unui sens care scăpa mereu. Iar această neputinţă îi înciuda, îi aţâţa.

— Şi unde s-a proclamatără, neică?

— Păi unde să se proclameze?! S-a proclamatără, şi gata. Culcă-te p-ailaltă parte!

Evenimentul dispăruse undeva în sus, în nori – acum nu erau nori –, ca un balon umflat cu gaz. Inutil cercetau bucureştenii locul în care balonul îşi luase zborul, la Parlament. Locul se vedea, dar evenimentul nu, asta era culmea! Parva, la rându-i, trebuia acum să procedeze,

retrospectiv, la o reconstituire, ca şi a unui eveniment petrecut pe la 1400.

„Situaţia mea nu diferă, în definitiv, şi-a spus el, scârbit pentru sine însuşi, de a unui individ din viitor, de peste patru sau şase secole. Acesta ar recurge la orice pentru a afla, până şi la mitologie. Din păcate, ziua de alaltăieri n-are încă o mitologie, şi nu văd cum i s-ar face una. Evenimentul a zburat de pe un pământ viran, lăsând jos nişte zăpăciţi, inclusiv eu”.

El însuşi se mişca asemeni unui zăpăcit. Aşezându-se la masa unei cafenele, pe malul gârlei, în plin soare, nu-i rămânea altceva de făcut decât să privească lumea, să asculte lumea. O lume scoasă din eveniment, licenţiată!, şi poate de aceea liberă, trăind uşurarea supravieţuitorilor în urma unui foc, despre care ar fi aflat abia după ce vâlvătăile s-au stins, deşi nu se stinseseră încă – de unde zarva, neliniştea, neputinţa oamenilor de a se întoarce acasă, la vechile îndeletniciri. Ceva nu dădea satisfacţie, nefiind clar ce anume. Ceva încă se mai aştepta – dar ce? De unde sentimentul că tot ce-i important se petrece în altă parte, aiurea, de unde agitaţia, mişcarea somnambulică dintr-un loc în altul, speranţa surdă şi absurdă că evenimentul se repetă, ca un spectacol, sau că se amână ceva – de ce, când timpul e favorabil? –, culminând cu starea de exasperare:

— Domnule, de-ar începe odată!

Ce?! Nici măcar venirea armatelor ruse nu dădea satisfacţii palpabile – ruşii îşi instalaseră cartierul general la Ploieşti, profeţitele incursiuni turceşti asupra

Capitalei n-avuseseră loc, se tot amânau, turcii incendiaseră doar nişte sate la Dunăre, mai răpiseră între timp şi nişte turme de oi, şi nişte şlepuri, au ucis chiar şi nişte pescari. Cică s-ar fi produs şi nişte atrocităţi, nevăzute însă de nimeni. Şi apoi presa! Smulsă, citită,

răscitită, presa nu oferea temei de încredere.

— De ce presa nu informează opinia publică? De ce tac ca laşii! Care-i, domnule, misia gazetarului, să vină străinii să ne înveţe să facem presă?!... Chiar şi cu

Proclamaţia! Ce-a spus, de fapt, Proclamaţia?

Ceva mai liniştit acum, Parva asculta, zâmbea, sorbind dintr-un coniac. Începuse a se dumiri.

„Dar, în fond, ce trebuia să se întâmple! şi-a spus el.

Să se fi auzit un zornăit de lanţuri care cad, la citirea

Proclamaţiei? Unde anume, aici, sau la Stambul? Să fi bubuit tunurile la Dunăre? Dar au bubuit în tot acest răstimp!”

Amintindu-şi de acest răstimp, Parva nu-l vedea, în ceea ce-l privea pe el, decât ca pe o scoatere din timp.

„Dar unde-am dispărut atâta timp?!”

Intrase în dormitorul roşu pe frig, într-o noapte de ploaie cu lapoviţă, şi se trezise acum sub cerul descoperit, în plină zi, în altă lume. Chiar relieful acestei lumi era altul, Parva nu-l mai recunoştea, nu mai recunoştea oraşul, chiar oamenii erau schimbaţi, trecuţi în altă zodie vestimentară. Ieşind din casa Păunei, în urmă cu câteva ceasuri, Parva uitase să îmbrace pardesiul – din instinct poate, iar acum şi redingota îl încurca, i-ar fi trebuit o jachetă uşoară de dril, o pălărie albă, de pai, pantofi, şi nu ghete. Nu absenţa acestor articole vestimentare îl enerva însă, ci absenţa unei măsuri de timp, acel răstimp de care nu putea da socoteală. Cineva îl prădase de acel timp, iar

Parva nu putea admite sincopa, nici saltul inocent peste ea, acest salt care-l azvârlise pe ţărmul unei alte zile.

A cerut să plătească, cu impacienţă, apoi cu furie.

Toată lumea era de altfel impacientă, nervoasă, pendulând între stări de exaltare şi derută, sărind pe toate portativele surprizei. Drept răspuns la somaţia sa, chelnerul i-a mai adus lui Parva un coniac.

— Dar n-am cerut coniac, am cerut să plătesc!
— Bine, plătiţi atunci două!
— Am cerut să plătesc.
— Am înţeles!

Şi chelnerul a dispărut, revenind cu un al treilea coniac. Parva l-a privit cu ochi ucigaşi:

— Domnule, dumneata nu pricepi că-mi mănânci timpul? Imbecilule!

A aruncat pe masă o monedă de argint şi a ieşit. „Imbecilul" a rămas cutremurat, lângă masă, fără a se fi simţit insultat în vreun fel, dar neînţelegând o iotă din ce spusese cuconaşul: „Cum adicătelea să mănânci timp!"

Ca să nu-şi mănânce iar timpul, Parva s-a îndreptat spre clădirea Arhivelor, pe care de altfel n-o suporta.

Clădirea masivă, cu munţii ei de hârţoage din toate epocile, inclusiv presa zilei, îi înlesnea lui Parva legătura cu timpul rupt. Într-un subsol întunecos, pe o masă negeluită, îl aştepta un corpus de hârtii vechi, uitat deschis la o anume pagină, priponită cu călimara, despărţită de celelalte file printr-un zălog. El nu copiase, îşi amintea!, decât vreo cincisprezece rânduri din text, poticnindu-se în câteva semne grafice, care făceau nesigură lectura, deci şi transcrierea, fapt care-l silise să abandoneze lucrul, dar la modul lui, cu teorie deci:

— Nu se poate face o copie paleografică onestă fără o critică a textului! a izbucnit el, atunci, către şeful de birou.

— Dar cine vă cere o interpretare a textului, domnule Parva! i-a ripostat acela.

— N-am spus interpretare, domnule, ci critică! Eu nu sunt simplu caligraf, maşină de copiat erori. Eu văd eroarea, înţelegi?

Acela nu înţelegea, n-avea cum. Era un simplu slujbaş de arhivă, binevoitor faţă de Parva, el consimţise să-l sprijine pe tânăr prin angajarea temporară – la

sugestia unui mai-mare – pe funcţia de copist paleograf, pentru acte germane şi latine. Treaba a mers bine, Parva făcea copii caligrafice perfecte, avea probabil nevoie urgentă de bani, până la acel incident pregătit desigur prin nişte combustii surde, când tânărului i-a sărit ţandăra, pornind de la nimic, de la un semn banal, citit probabil arbitrar pe pergamentul vechi.

Parva nu-şi mai amintea în ce semn grafic se poticnise, în ce cuvânt a cărui lecţiune nu voia s-o falsifice, dar era limpede că în el acţionase atunci un imbold surd, nevoia de a scăpa de o corvoadă agasantă, exasperantă – când? – în chiar clipa când o întâlnise pe Păuna. Pornind de la acel semn grafic eronat, descoperit în document, Parva a trecut pe loc la un atac global:

— Şi peste toate aici e un muşuroi de cârtiţe neroade!

a strigat el tot atunci. Sunteţi nimic altceva decât o adunătură de calemgii, de pisari de pomelnice analfabeţi. Domnilor, arhivistica e o meserie!

— Spuneţi-i asta domnului director Haşdeu!

La care îndemn Parva a dat peste margini, fiindcă tunetele lui se adresau de fapt Monstrului, care nu-l primea, care-l ignora, care nici n-avea ştire probabil de existenţa acestui slujbaş cu bucata, sub acoperişul clădirii

Arhivelor. Ideea copierii documentelor, în stare avansată de uzură, fusese a lui Haşdeu. Tot el întemeiase şi acel corp de copişti paleografi, în care fusese admis temporar

Şi Parva, de fapt simpli caligrafi, indivizi suspecţi ca pregătire, printre ei nimerindu-se şi arătări din veacurile trecute: un caligraf de turcă şi persană arăta chiar a calemgiu – purtând fes şi lucrând cu călimara la brâu –, câţiva călugări cu rantie puchineau pe slovenie, fiind experţi în copierea frontispiciilor şi iniţialelor, dar săraci în

Ştiinţa savantă a buchilor, ca şi străbunii lor din aceeaşi stirpe stinsă în gropniţele de mănăstiri. Parva îi privea pe toţi aceşti „colegi” ca pe nişte păduchi de lemn sau cari de manuscrise, tocmiţi să strice lucrarea timpului, s-o facă rumeguş, prin călimară şi pana de gâscă. Printre alte absurdităţi, directorul pretindea copierea actelor cu aceeaşi tehnică din vechime: cu cerneluri identice şi cu pana de gâscă.

— Ei bine, a pus Parva punct, refuz să fiu gâscanul acestor file, pe care nu vreau să le mai imprim cu grifa mea. Domnul director e un maliţios sau un cinic, aruncă banii Arhivelor pe fereastră, ca să obţină nişte curiozităţi.

Refuz aceşti bani!

Parva era nemăsurat până la absolut. În fond, directorul, a convenit el, întorcându-se acum la Arhive, nu dorea nimic altceva decât nişte simple copii, în care să fie transcrise, chiar perpetuate, şi erorile, fără comentarii, aşa cum se cuvenea într-o recuperare. Dar Parva voia mai mult: se travestea indirect în editor, el citea cu ochi de interpret textele, operaţiune care revenea editorului ulterior sau – de ce nu? – directorului! Parva îi refuza directorului acest drept, el încercând să iasă din anonimatul la care slujba îl silea, peste caligrafie şi texte, de fapt prin texte. Dar pentru o simplă muncă de copist paleograf era prea mult – un abuz. Şeful serviciului i-o precizase atunci răspicat:

— Spuneţi-i asta domnului director Haşdeu.

La care Parva a reacţionat prin depunerea filelor copiate pe masa acelui imbecil, şi prin lăsarea codexului deschis, la acea filă, cu călimara priponind un rând latin.

A regăsit rândul latin, pana şi călimara aşa cum le lăsase. Doar un strat de prai se depusese pe masă şi pe manuscris – nu două sau nouă! –, dovadă că Parva părăsise lucrul relativ de curând, în urmă cu două-trei săptămâni,

nu în urmă cu un secol sau nouă. Apariţia lui n-a uimit. „Colegii” de masă au şuşotit şi şi-au dat coate la sosirea „trăsnitului”, dar şeful de birou, pe care Parva l-a salutat demn şi mut, n-a făcut caz nici de absenţa tânărului, nici de reîntoarcerea lui. Fiind recomandat ca doctorand la Lipsea, specialist în câteva limbi moarte.

Parva emana un prestigiu ocult asupra tuturor slujbaşilor de la Arhive, putându-şi îngădui oricâte hachiţe, ca şi de altfel patronul lui invizibil, domnul director Haşdeu, ale cărui ieşiri smucite speriau. Tensiunea dintre cei doi, care se ignorau, făcea să pulseze uneori etajele cu hârtii, Parva comentând zgomotos unele indicaţii ştiinţifice ale Monstrului, unele dispoziţii pe care ceilalţi slujbaşi le primeau fără crâcnire, executându-le orbeşte. Ideea că Parva fusese numit la Arhive din dispoziţia unui mai mare decât Haşdeu, ca să-l înlocuiască peste o vreme pe acesta – atât de incomod!, se insinuase tot mai insistent printre micii slujbaşi, având şi nişte confirmări: protecţia şefului de birou, indiferenţa rece şi insolenţele lui Parva, surd la orice bârfe.

El s-a aşezat în scaun, cu firescul obişnuinţei, închis cu totul la cele din jur. Regăsind rândul buclucaş, Parva a râs, trăind surpriza de a-l putea citi simplu, fără poticniri, mirându-se că în urmă cu o lună acelaşi rând îi apăruse ca o eroare. Era un text emis de cancelaria lui Vladistavvodă, scris în latina Curţii de la Argeş, după o *ars dictaminis* destul de bună, cu o caligrafie bună, căreia Parva nu-i mai găsea acum niciun cusur. Mai mult, documentul a isprăvit prin a-l captiva, prin conţinutul său: un Vladislav de Dobâca („Ladislau de Dobca”), rudă apropiată a domnului de la Argeş – „trup şi sânge şi ne-am al nostru” –, primea în dar moşii şi târguri, peste munţi, în

Ţara Făgăraşului, la Şercaia („Schenkhengen”) şi la Apele

Calde (?), „cu toate drepturile şi cele ce se ţin de ele”, ca răsplată pentru nişte merite militare, „împotriva prea cruzilor şi necredincioşilor” de la sud de marele fluviu.

În text se evoca o campanie militară în Bulgaria, până la

Tîrnovo, la care oastea românească participase împreună cu acel Vladislav sau Vlaicu de Dobâca. Ce-i reproşa Parva documentului ca înţeles? Ce nu. era limpede ca grafie?

Poate data, dar nu anul, clar notat – 1372, nici luna – iulie, ci ziua 16, explicitată, totuşi, prin sărbătoarea calendaristică – *Divisio Apostolorum*. Era de văzut dacă

Divisio Apostolorum, ziua Despărţirii Apostolilor, cade la

15 sau la 16 iulie, dar aceasta era treabă nu de copist, ci de editor.

Şi copia făcută de Parva era bună, arăta frumos. Putea acum să se ridice liniştit de la masa de lucru, să urce scările ia primul etaj, să intre în încăperea unde se aflau rânduite în teancuri *Monitoarele oficiale* ale Ţărilor Româneşti din ultima jumătate de veac, să caute piesa care îl interesa.

A găsit-o simplu, *Monitorul* zilei expirate se afla unde trebuie, alături de alte foi perimate, care deveneau piese de interes ştiinţific, prin trecerea timpului. Cât trecuse de alaltăieri? Parva a luat *Monitorul oficial* şi a coborât sprinten scările, revenind în încăperea umbroasă, cu documente latine de la Vladislav întâiul. Şi-a pus coatele pe vechiul pergament şi a început a citi hârtia proaspătă.

Cu enervare, desigur, fiindcă îl irita ortografia oficială a zilei. Parva avea mania de a corecta, după norme proprii, orice text recent tipărit, simplificând scrierea, rescriind unele cuvinte, pe care le readucea la rostirea

curentă, îndreptând punctuaţia deficitară. Cu documentele vechi proceda mai simplu – le scutura de praf. Cele noi îl obligau la un enervant travaliu de corectură, ca să le facă lizibile. Numai după această operaţie recitea textul, urmărind de astă dată sensul. Acum a procedat la fel, corectând „Moţiunea” Parlamentului Român, înnegrind aproape toate rândurile, făcând şi trimiteri marginale, în acoladă, nu fără un anume aplomb. Situaţia de a corecta ortografia documentului – mai puţin latinizantă decât a altor scrieri ale zilei – nu l-a împiedicat totuşi să trimită o săgeată în direcţia „domnilor de la Parlament”:

— Latina de cancelarie a lui Vlaicu-vodă era mai simplă, domnilor, decât neolatina voastră pocită grafic până la absurd.

Ceea ce-a rezultat a fost un fel de şpalt plin de înflorituri, iar Parva, pe deplin satisfăcut, putea reciti acum textul şi ca sens. Satisfacţia venea şi din faptul că, fie şi aposteriori, Parva participase la elaborarea acelei *Moţiuni*, care era acum şi a lui, prezentându-se într-o decentă înfăţişare. El şi-a umflat pieptul pentru a da textului o retorică tunătoare – cea meritată! –, dar textul nu avea retorică, era un text scurt şi sec, de cancelarie parlamentară:

„Camera, mulţumită de explicările guvernului asupra urmărilor ce a dat votului ei de la 29 aprilie anul curent.

Ia act că resbelul între România şi Turcia, că ruperea legăturilor noastre cu Poarta şi independenţa absolută a

României au primit consacrarea lor oficială.

Şi, contând pe dreptatea Puterilor garante, trece la ordinea zilei (aplause prelungite).

Necerând nimeni cuvântul, moţiunea se pune la vot prin apel nominal, şi rezultatul este cel următor:

Votanţi… 79

Abţineri… 2

Parva trăia bucuria confirmării – acesta era deci actul! –, dar textul i s-a părut ermetic, chiar criptic, iar gustul pe care i l-a lăsat în gură a fost de insaţietate şi descumpănire. Cum, doar atât?! A mai citit o dată textul, corectând încă vreo trei semne, suspendând paranteza cu

„Aplause prelungite”, care n-avea ce căuta într-o *Moţiune*

— un Parlament nu e teatru! –, apoi a început a întoarce filele *Monitorului* pe toate feţele, căutând în plus încă ceva, ce nu găsea. A, da! era discursul ministrului de externe, care motiva *Moţiunea*, mai erau discursurile câtorva parlamentari, dar argumentele de acolo nu treceau în documentul propriu-zis. Domnii de la Parlament notau în schimb „aplausele prelungite”! La fel de bine ei ar fi

E

utut nota, a gândit Parva, şi bubuitul tunurilor de la

unăre sau ciripitul păsărilor în copacii de pe Dealul

Mitropoliei, pentru ca „literatura momentului” să fie completă. Privind încă odată cu ochi increduli acelaşi document, pe Parva l-a cuprins indignarea:

— Dar, domnilor, a strigat el în gând, dacă celelalte documente-anexă ar dispărea, cum se întâmplă sub capriciile istoriei, *Moţiunea* dumneavoastră ar fi un text de neînţeles, imposibil de descifrat, peste două sau trei secole.

De pe acum sunt necesare nişte glose.

Parva a început să se plimbe prin încăperea întunecoasă, căutând în minte glosele necesare pentru decriptarea documentului, pe care îl şi memorizase.

„Mai întâi 29 aprilie! Cine naiba să ştie ce este

29 aprilie, dacă textul nu spune explicit că în această zi

România a declarat Porţii Otomane război! Vlaicu-vodă a fost mai clar, într-un banal document de danie, când

a precizat circumstanţele în care l-a împroprietărit pe acolitul său: după ce el, voievodul, rupsese legătura de supunere faţă de Ludovic al Ungariei, după ce el, Vladislav de Dobâca, participase la o campanie împotriva turcilor, până la Tîrnovo. Acest *după*, din documentul Parlamentului, lipsea însă? Ce semnifică data de 29 aprilie?

Desigur, în 29 aprilie România a declarat războiul. Dar cum? Nu oricum, ci răspunzând unui atac armat al puterii suzerane! Ceea ce înseamnă că puterea suzerană a atacat ţara «protejată», şi nu invers. Ce-i rămânea de făcut celui atacat decât să răspundă! Şi România a răspuns oficial prin acea declaraţie de război. Practic, ţara era liberă de orice servitute încă de la 29 aprilie! Atunci de ce această nouă declaraţie, în plin mai?"

Ar fi fost necesară deci încă o glosă pentru ca această declaraţie din mai să fie clară. O glosă în care să se spună că ţara se socotea liberă nu numai faţă de Poartă – cu care rupsese legăturile, ci şi faţă de toate statele cu care întreţinea legături. La aceasta făcea aluzie paragraful al treilea al *Moţiunii*, în care se invoca „dreptatea Puterilor garante". Se sublinia, deci, faptul că respectarea noului statut al ţării e un act de dreptate, la care e firesc să subscrie toţi prezenţii şi viitorii contractanţi.

„Dar cine, domnilor, să priceapă asemenea subtilităţi!

Moţiunea ar trebui rescrisă!"

Parva s-a întors asupra textului, hotărât să-l rescrie nu grafic, ci în conţinut. A întors copia pe care o scosese după documentul lui Vladislav întâiul, şi a început să scrie pe verso, respectând titlul din *Monitorul oficial*:

MOŢIUNE

VOTATA LA 9/27 MAI 1877

După titlu s-a oprit din scris, lăsând condeiul. Începea dificultatea sintezei, o sinteză pe care Parva

trebuia s-o elaboreze pe cont propriu, fără ca el să fi participat la actul din Parlament. Trebuia deci să conceapă o *moţiune*.

specie literar-politică la care nu se pricepea, specie necunoscută trecutului istoric îndepărtat, acel trecut în care

Parva se simţea bine, pe care îl explora cu sete. Era vorba, în fond, de ştiinţa de a scrie acte istorice, în chiar clipa când acestea se produc, de ştiinţa de a le face grăitoare, expresive prin întreg şi prin fiecare parte.

„Din acest punct de vedere, a gândit Parva, bătrânii stăteau cu mult mai bine. Pergamentele pe care ni le-au lăsat, aparent simple ca redactare, nu fac loc la obscurităţi, ei ştiind bine că obscuritatea sau ermetismul exprimării sunt vicioase juridic. Ei discutau de fapt cu viitorul”.

Parva a recapitulat mental documentul pe care îl copiase, prin care Vladislav întâiul îl asigura pe protejatul său Vladislav de Dobâca, „până la al şaptezeci şi şaptelea neam”. Ce va asigura actul de alaltăieri „până la al şaptezeci şi şaptelea neam”? în documentul lui Vladislav se invoca puterea cerului, se proferau blesteme şi afurisenii împotriva celora ce-ar fi încercat să răpească sau să strice moştenirea lui Vladislav de Dobâca, să desfacă adică ceea ce voievodul făcuse. În noul act „se conta pe dreptatea

Puterilor garante” cu „aplause prelungite11. Dar, altfel privind lucrurile, se putea face oare ceva în plus? Ce anume? Neputinţa de a sonda asupra viitorului s-a vădit probabil” şi în Parlament, unde, după „aplausele prelungite”, n-a mai cerut nimeni cuvântul, moţiunea punându-se la vot, cu 79 bile pentru, şi 2 abţineri. Cei doi care s-au abţinut de la vot se temeau, probabil, foarte tare asupra viitorului şi au făcut ca temerea lor să se ştie şi să se numere. Rezultat clar: 2 dramuri de neîncredere la

77 dramuri de exaltare, cu „aplause prelungite”.

Parva nu convenea nicicum că documentul acela, atât de zgârcit în formule, era totuşi expresiv chiar aşa cum se prezenta. Documentul, îşi spunea el, avea să dea o mare bătaie de cap oamenilor viitorului, care pentru a putea pricepe ce s-a întâmplat atunci, în acea zi, în acel an, ar fi trebuit să răscolească texte de arhivă de pe întregul continent.

— Dar de ce, domnilor, a tunat Parva, să mă lăsaţi să bâjbâi prin spaţiu şi prin timp! Acum firele istoriei sunt încurcate şi multiple, mai abitir ca-n vremea lui Vladislav întâiul, care n-avea asupra-şi şapte puteri garante.

Pe-atunci istoria se juca între Carpaţi, Alpi şi Bosfor.

Acum firele Moţiunii voastre mă trimit simultan la Constantinopole şi la Petersburg, la Berlin şi la Londra, la

Paris şi la Roma. Ca să explici, pentru mâine, un fapt de azi va trebui să începi prin a lămuri ce e Patagonia!

Între timp sosiseră ziarele, un conţopist adusese un maldăr proaspăt de gazete şi printre umilii caligrafi de la aceeaşi masă a trecut un frison. Ei s-au repezit hulpavi asupra foilor mirosind a ştiri trufanda şi a cerneală de tipar.

— Auziţi, domnilor, or să ne plătească de-aici înainte cu bonuri de hârtie, nu cu bani sunători. Să le fie de cap!”

— Vezi că nu pricepi? S-a ipotecatără moşiile statului. Şi pe baza asta, cică, se scot bani de hârtie!

— Adicătelea o să mâncăm d-aici înainte hârtie? Domnilor, dacă se plăteşte cu hârtie e rău. Cade aurul, se scumpesc toate!

Expresia „cade aurul” a avut un efect mai puternic asupra micilor slujbaşi decât a doua, „se scumpesc toate”.

Era în această vestire ceva de fatalitate. „Nu mai avem ce face, cade aurul!”, după care a urmat însă o ameninţare, aruncată de un alt caligraf:

— Las că şi ei, n-o să le mai meargă cum le-a mers.

Poftim, cu pianele gata, s-au spălat pe bot. Să mai cânte şi cu gura, ca noi! Importaţiunea oricăror articole de lux este oprită.

— Şi tunul nu-i articol de lux?

Parva a simţit din nou că i se mănâncă timpul, dacă mai rămâne între „colegi” o singură clipă. El a strâns copia după documentul lui Vladislav, a luat şi *Monitorul oficial*, a ieşit fără să salute.

— Domnule Parva, l-a oprit şeful de serviciu, aveţi de primit nişte bani.

— Ce bine!

I s-au numărat câţiva poli de argint – încă nu fuseseră imprimate biletele de hârtie –, iar Parva a pus grijuliu în buzunar acele monede, grăbindu-se să iasă. Lăsase pe biroul şefului copia şi *Monitorul oficial*. Privind *Monitorul* înnegrit de peniţa lui Parva, slujbaşul Arhivelor a strigat:

— Domnule, dar aţi pocit *Moţiunea* Parlamentului!

Parva plecase.

Îi era foame. Se eliberase de obsesia zilei, părăsise definitiv clădirea Arhivelor, şi acum îi era foame. Foamea a venit ca o întoarcere la sine însuşi, Parva lua act cu bucurie că-i era foame, că va mânca undeva – la un birt, la o cârciumă, singur, fără Păuna. Şi aceasta era o cucerire – a sta singur, a mânca singur. După vârtejul convieţuirii cu Păuna, după indivizibilitatea cu ea, în măruntaiele unor nopţi fără sfârşit, urmaşe spontan separarea, ieşirea la suprafaţă, plutirea liberă, uşurarea, foamea. O

foame de alimente ardeiate, sărate şi iuţi, şi de verdeţuri crude, şi de pâine arsă, o foame primitivă, o foame cu voluptate şi ameţeală, care te îndeamnă să începi cu orice.

Oprindu-se în dreptul unui felinar, Parva s-a întrebat dacă n-ar fi fost nimerit să înceapă cu felinarul, care abia

fusese aprins.

„Ce nebunie, şi-a spus. Prima reacţie după o zi de stoarcere nervoasă e foamea. Prima reacţie a inşilor, după un eveniment, primul lor răspuns e foamea”.

După ziua de la Parlament, bucureştenii invadaseră într-adevăr bodegile, grădinile, cârciumile, repezindu-se să mănânce. Nu era de găsit un loc nicăieri. Se bea şi se mânca în uliţă, se mânca lacom, se bea zgomotos, cu o furie de sfârşit de lume.

— Huo! s-a auzit dintr-o locantă, că nu vin turcii!

— Ba vin, monşer, ba vin! şi s-a râs zgomotos.

Un miros de chebap fript la jăratec, de său de oaie care scotea fum în atingere cu cărbunii, i-a umflat lui

Parva nările. Nu s-a putut însă apropia de acea vatră, asediată de muştirii, şi a plecat mai departe, neştiind încotro să apuce. I-a bruscat auzul un bubuit de tobe:

O coloană de studenţi, elevi, gimnazieni, coborau cu muzică de pe Dealul Mitropoliei, desfăşurând o demonstraţie cu torţe. Manifestaţia a trezit interes, era destul de nouă la Bucureşti, unde nu se impusese până atunci modelul studenţesc vienez sau prusian. Lumea, încântată, a părăsit mesele locantelor şi a ieşit să-i vadă pe studenţi.

La lumina torţelor, coloana părea sumbră. Tinerii aveau feţele congestionate, grave, peste toate răguşiseră cântând. Îi împingea însă înainte entuziasmul mulţimii, iar Parva, ca fost student de universitate germană, ştia bine că până la ziuă nu se vor opri. De câte ori reluaseră acelaşi *Gaudeamus*? De câte ori aveau să-l reia până la

Palat, iar de acolo până la Preşedinţie şi până la Ministerul de Război! În urma coloanei se deschisese însă o pârtie pe care Parva putea înainta spre Podul Mogoşoaiei. Dar fiindcă peste câţiva kilometri studenţii s-au oprit să facă demonstraţie la casa unui consul străin,

Parva a depăşit coloana, a grăbit pasul, fericit să descopere un scaun liber la masa unei cofetării de lângă o biserică.

— Ce doriţi?

— Orice.

I s-au adus tocmai ce nu dorea, prăjituri, pe care Parva le-a înghiţit, descoperind abia la urmă că sunt greţoase şi dulci.

— Ei, fir-ar să fie! a strigat şi alt client, nemulţumit de ceva. Dar ce se-ntâmplă, domnilor, e sfârşitul lumii?

Clientul descoperise probabil o muscă în îngheţată sau o urmă de roşu de buze pe pahar. Scandalizarea lui atinsese pragul de sus, nimic nu-l mai putea calma; cu toate ofertele cofetarului, el răspundea negativ, cu aceeaşi formulă:

— Nu, nu, e sfârşitul lumii!

— Aşa e, domnul are dreptate! l-a aprobat un alt client de la o masă vecină, care însoţea o mumie de femeie, probabil mama, bunica sau străbunica lui. Şi către toţi clienţii din local, cu imputare: Ce vă miraţi, domnilor! Nu-i nimic de mirare. Se sfârşeşte şi veacul. E un veac fără soţ... Nu vedeţi cum umblă bezmetică lumea pe străzi?

Se apropiau din nou studenţii cu torţele şi tobele lor.

Bătrâna doamnă a tresărit, ducând la ochi nişte ochelari imenşi de teatru, care i-au făcut groteşti orbitele, desfigurându-i chipul. A încercat să râdă şi a râs ştirb în direcţia tinerilor care se apropiau.

— Vin spre noi? l-a întrebat ea pe fiu.

— Da, vin. Nu-i auzi?

Se auzea limpede cântecul:

„Vita nostra brevis est.
Brevis finietur...”

Deşi obosiţi, tinerii bravau. Melodia se auzea acum

puternic, avea un accent triumfal şi dur, vocile păreau ofensive şi mature. Bătrâna doamnă râdea cu plăcere.

„Venit mort velociter.
Răpit nos atrociter...”

Din imprudenţa nu se ştie cui, pe peretele din fund al cofetăriei s-a spart o oglindă, iar clienţii au sărit alarmaţi în picioare. Curgerea ţăndărilor de cristal a părut nesfârşită.

— Ce s-a spart? S-a spart ceva!... Nu se poate să fi plesnit singură.

Întorcând capul, Parva a constatat cu linişte că jumătate din oglinda din spatele său căzuse, lăsând peretele rânjit şi gol. Bătrâna doamnă şi fiul acesteia dispăruseră.

Tânărul s-a ridicat, şi-a potrivit pe cap ţilindrul în restul de oglindă, şi a plecat pe urma studenţilor, îmboldit de gândul de a mânca totuşi ceva. Ceva ca lumea.

Ceea ce a şi obţinut la o berărie, peste drum de Hotel

Broft. Nu mai era îmbulzeală. Un grup de tineri ofiţeri, la un şir de mese puse cap la cap, vreo douăzeci de inşi cântau în faţa halbelor goale de bere. După *Gaudeamus*, cântecul ofiţerilor i s-a părut lui Parva singurel şi trist, la o voce, deşi ofiţerii îl cântau în cor:

„Neghiniiiţă neagră ă...”

Cuvintele nu se desluşeau prea bine, Parva le ştiuse cândva, de ajuns că isonul melodiei se prelungea mult şi ducea îndărăt, înapoi. Cântecul n-avea nimic eroic, pe măsura clipei, era trist şi plin de dor. Se putea cânta şi mut. Unele accente, jălalnice, puneau intensitate trăirii, ca s-o descarce apoi în unde lungi. Parva a surprins şi un sunet ardelenesc, o bătaie sonoră foarte lungă, un alean nefinit pe care nu-l puteau aduce în adunarea de tineri ofiţeri decât românii de peste munţi. Câţi vor fi fost?

Aceştia, oricâţi erau şi oriunde se aflau, nu cântau

şansoneţe sau arii la modă, ci numai cântece de-ale lor, de obicei triste. Dar şi celelalte cântece deveneau în gura lor triste, precum acum *Neghiniţă neagră*. Cântăreţii, care erau de fapt un singur cântăreţ, cântăreţul deci se lăsa dus

Pe undele fără întoarcere, atenuându-le şi potenţându-le cât să-l tot ducă. Era şi o mare concentrare pe chipurile acelor tineri ofiţeri, ca şi cum ce-ar fi săvârşit ei acolo, fiecare în parte, ar fi fost nu atât hotărâtor, cât adânc. O

cădere în adânc, o cădere slobodă. Şi nu cântau în cor, deşi cântau împreună, deşi cântau acelaşi cântec, pe care toţi îl urmăreau ca pe o ţintă lăuntrică. Scoşi din cântec, militarii puteau fi împuşcaţi unul câte unul sau la grămadă.

Cei rămaşi ar fi continuat cântecul, fie şi morţi. Unul dintre tineri, cu ochi împăienjeniţi de ceaţă sau de febră, cânta vizibil aiurea nişte cuvinte numai ale lui:

„Neghiniţă neagră.
Lumea o să ardă;
Lumea o să piară.
În aiastă vară”.

Tânărul a încheiat cântecul pe cont propriu, cu un punct abrupt, în care a pus tot. A izbit şi cu pumnul în masă. El ieşise din joc. Un altul a început să cânte:

„Trece raţa Dunărea.
Cu răţoiul după ea”.

„Numai militarii ştiu ce vor!”, şi-a spus Parva, încheind cina şi ziua.

Când a ieşit, casele aveau pereţii şi acoperişurile la loc.

Întorcându-se foarte târziu de la Parlament, Răşcanu a trăit surpriza, nespus de neplăcută, de a-şi vedea toată casa dată peste cap. Personalul căra apă din pivniţă şi de la demisol, cu căldările, cu cofele, cu ligheanele. Un du-te-

vino de femei cu picioare desculţe, prin holul mare, lăcărie pe duşumele, un iz de aer viciat, de butoaie şi căzi desfăcute, de abdomen de casă mare deschis printr-o întâmplare absurdă. Până şi în biroul avocatului pătrunsese apa, apele de infiltraţie care inundau uneori pivniţele oraşului, mai ales în anii cu revărsări prelungite. Indispozant, era mai ales spectacolul odăilor scoase din uz – draperiile cu poalele suflecate, mobilele puse una peste alta, fotoliile cu husele întoarse pe dos, lăsând să li se vadă picioarele cocoţate ori răsturnate pe mese.

— Nu te indispune, Alee! a încercat să-l liniştească doamna Răşcanu, găsindu-şi soţul descumpănit în bibliotecă. S-a mai întâmplat. Într-o zi, două isprăvim. Treci, te rog, în camera lui tante Clotilde. Îţi trimit acolo o cafea.

Avocatul nu pătrunsese de ani în camera lui tante

Clotilde, pe care o revedea acum, cu neplăcerea de a constata că rămăsese neschimbată de prin epoca 1830: aceeaşi garnitură de mobilă, care atunci făcuse senzaţie, aceleaşi miniaturi în rame de fildeş, cu personaje din tinereţea ei, acelaşi crivat sobru, aceeaşi pianină, pe pianină aceleaşi nimicuri de văduvă tânără, inclusiv contrapartea lor sacră – icoanele de pe peretele dinspre est.

— Şi ce vrei să fac aici, draga mea? a izbucnit el, către Anne, care îi aducea chiar ea cafeaua.

Avocatul era teribil de încurcat, cu sentimentul de a fi violat un spaţiu străin. El i-a şi spus consoartei:

— Şi cât crezi c-o să rămân sechestrat aici, în dormitorul lui tante Clotilde?

— *Calme-toi, Alee!*[1] a insistat ea, aşezând ceaşca pe pianină. îţi aduc şi ceva să guşti. Într-o oră, două o să ai gata biroul.

---

1 — Calmează-te, Alee !

— Mai bine ne mutăm!

— Fii serios, în tot oraşul s-a întâmplat asta. Numai tu n-ai observat.

— Te înşeli, aşa ceva nu s-a întâmplat niciodată. Poate pe la 1830, pe vremea lui tante Clotilde.

Deşi furios, el îşi recăpătase umorul, fie şi involuntar, era semn că începea să se calmeze, iar Anne s-a retras.

Dar rămas singur, printre nimicurile unei fete bătrâne sau ale unei doamne rămasă văduvă de foarte tânără, Răşcanu n-a putut să nu se adâncească în situaţie. Elementele de iritare le aducea de fapt cu el din Parlament, unde mulţimea, cu năvala ei, stânjenise lucrările.

La întoarcere, apa tulbure şi rău mirositoare, infiltraţiile blestemate, care-l făceau să se simtă străin în casa lui. Într-un fel putea să fie justificat şi deci admisibil ceea ce se petrecuse zile în şir la Parlament – mulţimea de gură-cască a oraşului, năvălind în aulă –, mai puţin admisibil era ceea ce se întâmplase în propria casă, apele

Pătrunzând insidios prin duşumele, ca dintr-un coşmar.

Răşcanu simţise sub tălpi, în birou, covorul fleaşcă, iar în scrumiera în care a vrut să-şi stingă ţigara a observat o râmă. Precis nu era în scrumieră nicio râmă, dar senzaţia de silă, nemărturisită faţă de Anne, i-a venit de aici. Ar fi fost acum rândul lui s-o calmeze pe femeie, el era stăpânul casei, să ia deci frânele, să procedeze constructiv. Nu ştia însă cum, n-avea nicio idee. De câtăva vreme casa îi scăpa din mâini. Îl umilea şi gândul că el îi încurcă pe ceilalţi, oferindu-se protecţiei: „Stai aici, îi spusese Anne, îţi trimit o cafea”. O retragere sus, la etaj, ar fi fost poate lucrul cel mai nimerit. Îi părea acum rău că uitase să-i spună lui Anne ca el să se mute într-unul din dormitoarele de la etaj, pe care ar fi fost simplu să-l

amenajeze, provizoriu, în cabinet de lucru. Trebuia să i-o spună, dar şi-a amintit că acolo locuiau de trei săptămâni nişte refugiaţi de la Cahul, cu care împărţea baia, tot nişte Răşcani, rubedenii îndepărtate, care-şi adăugaseră la vechiul nume un cognomen de alianţă – Dorojiński. Aceşti Dorojiński, plus încă două familii moldovene umpluseră casă, venind peste vechii locatari cu copii şi bagaje, strămutându-se la

Bucureşti sub presiunea evenimentelor – de ce la Bucureşti nu se ştie, când bucureştenii înşişi îşi făcuseră bagajele, gata s-o şteargă spre munte! Până la urmă n-a mai plecat nimeni, a contat şi exemplul prinţului, care a refuzat să-şi strămute curtea la mănăstirea Sinaia, ba, mai mult, ca să ofere lumii atât de zdruncinate nervos o dovadă de certitudine, prinţul a făcut un gest ieşit din comun, a cumpărat o moşie, nişte vaste păduri în Carpaţii

Răsăriteni. Lumea l-a acuzat pe prinţ de necumpănire, ba chiar de necugetare, dar gestul, peste rumorile de moment, cu totul defavorabile curţii princiare, a impus până la urmă, fiindcă lumea a rămas pe loc, în capitală. A rămas pe loc, îndurând acum nu invazia turcească, ci ceva cu mult mai penibil – pacostea apelor subterane. Răşcanu a conchis că situaţia se definea printr-un singur cuvânt:

rrdzerie!

— O mizerie! a repetat. Oraşul ăsta stă pe apă, pe o baltă sau pe nişte lacuri subterane. Nimic nu ţine, nu rezistă. Apele se insinuează peste tot.

Se auzea clar cum afară, în grădină, erau vărsate ligheane şi căldări de apă peste straturile de flori. Operaţiunea începuse probabil de dimineaţă, după plecarea lui, ca să nu-l indispună. Dar rezultatele se vedeau: haosul locuinţei. Desigur şi haosul oraşului. Răşcanu a tras încheierea, la care medita uneori, că

Bucureştii ca oraş nu sunt de locuit. „E un oraş turcesc sau turcizat, care ar trebui ras cu focul sau lăsat să se scufunde. În fond, l-a ctitorit umilinţa, obedienţa faţă de Poartă. Şi azi încă, în aceste ceasuri, la câteva secole de la închinarea faţă de sultani, bucureştenii tremură de spaima raziilor otomane, venite de la Dunăre”.

Răşcanu a aprins ţigara de foi, fără să-i mai pese de oroarea lui tante Clotilde faţă de tabacul acesta cu gust iute. Avocatul şi-a continuat gândul, mustrându-i acum pe concetăţenii săi, pe bucureştenii între care se prenumăra:

„Dar de ce să se teamă! Numele vechi al acestei ţări era

Muntenia, Montagna, după cum scrie în vechile pergamente, iar noi am fost munteni, oameni de munte. Cetăţile de scaun ale acestei ţări au fost lipite de munţi.

Libertatea ţării trebuie să însemne o reîntoarcere la munte!”

Acest gând, formulat într-o frază cu retorică parlamentară, l-a înviorat. Ar fi trebuit – de ce nu? – să-l pronunţe în Parlament, să-i dea forma unei Rezoluţiuni.

O Rezoluţiune care ar fi putut suna aşa:

„RESOLUŢIUNE

CU PRIVIRE LA MUTAREA CAPITALEI ŢĂRII

ÎN VECHIUL ORAŞ DE SCAUN...”

O asemenea rezoluţiune ar fi întărit prestigiul grupării de opoziţie, pe care Răşcanu o reprezenta. După votul de la 9 mai, la care opoziţia a fost silită să adere, a şi aderat cu entuziasm – cu două abţineri! –, conservatorii ar fi trebuit să iniţieze o acţiune pe cont propriu, care să trezească atenţia asupra lor şi să atragă sufragiul popular.

Ce altă acţiune mai populară, vădind simţ istoric şi grijă faţă de popor, decât mutarea Capitalei! în acest punct

Răşcanu era satisfăcut. Iniţiativa sa putea conduce la multiple rezultate.

Urma de văzut unde anume ar fi trebuit strămutată

Capitala – la Curtea-de-Argeş, la Târgovişte, la Câmpulung? –, oricum, într-un loc pe măsura vechiului prestigiu al ţării şi pe măsura noii situaţiuni, care era totuşi destul de confuză.

Cine astfel ar fi acceptat să se mute Capitala în munţi, în plin război? Contraargument: cum era de acceptat să laşi pe loc Capitala, la nicio sută de kilometri de Dunăre, acum, în plin război! Populaţia trăieşte sub teroarea raziilor, a bombardamentelor, a incursiunilor de represalii, legându-şi existenţa zilnică de mersul nesigur al războiului. De aici nervozitatea, inconstanţa, salturile de umoare care fac din bucureştean omul cel mai imprevizibil ca fire. Orice nimic îl scoate pe bucureştean din fire. Ripostă:

e o acuzaţiune pe care bucureştenii n-o merită, o blasfemie! Contra ripostă: dar e o iresponsabilitate să flatezi în asemenea clipe temperamentul popular! Nu de tumulturi de uliţă avem nevoie, de demonstraţii şi retrageri cu torţe, ci de seriozitate şi ordine. Mutarea Capitalei la munte va oferi temei unei adevărate regenerări morale.

O voce din banca „roşilor”: Pe bază că la munte e aerul mai bun?...

Ar fi urmat, în aulă, nişte hohote groase, pe care stenografii le-ar fi pus în paranteză sub o formă decentă

(animaţie în sală). Cu guvernamentalii de azi nu se putea discuta. Ei aveau talentul de a dezumfla chestiunile grave cu poante ieftine, reducându-le la neant. Mulţimea subscria la aceste poante ieftine, între „roşi” şi mulţime fiind o consonanţă de spirit gregar. Cu mult mai gravă ar fi fost însă o opoziţie a prinţului la aceeaşi rezoluţiune. El.

Prinţul, putea opune, într-un asemenea caz de importanţă naţională, dreptul său de veto. Deşi ar fi fost

absurd. Era absurd ca prinţul să preia argumentele „roşilor”, să meargă cu „roşii”, contrazicându-se pe sine în sentimentele sale cele mai adânci şi contrazicându-se în act: el însuşi achiziţionase o moşie de munte, tot lui i se propusese să-şi mute curtea la munte, măcar acum la începutul ostilităţilor, fiindcă ideea mutării plutea în aer. Ar fi putut prinţul opune dreptul său de veto, înfruntând Parlamentul, care şi-ar fi însuşit rezoluţiunea? Răşcanu nutrea un sentiment de respectuoasă rezervă faţă de acest bărbat, care nu se lăsa lesne citit, prinţul având în chiar structura sa o lipsă de transparenţă şi o rigiditate enervante. Pe prinţ te puteai în orice bizui şi te puteai aştepta la orice de la el. Probă: rezistenţa lui la ideea de a-i aduce pe liberali la putere, care l-a încântat pe Răşcanu, o rezistenţă victorioasă pentru un lung şir de ani. Proba contrarie: refuzul său de a-şi muta curtea la munte, pe durata ostilităţilor, încăpăţânarea sa de a rămâne la Bucureşti. Cu aceeaşi încăpăţânare, prinţul ar fi exercitat – Răşcanu era convins! – şi dreptul său de veto în chestiunea mutării

Capitalei. Cum să strămuţi în plin război o Capitală, cu căţel, cu purcel? Prinţul s-ar fi opus categoric. Dar cum să strămuţi mai târziu Capitala în timp de pace, fără ameninţarea unui pericol excepţional! în timp de pace bucureştenii ar fi continuat să-şi ducă mai departe viaţa lor nesigură şi mizerabilă, socotind-o fatală, nemailuând act de ea. Prinţul era oricum în situaţia de a decide, printr-un da sau nu.

Ce-ar rezulta după un veto princiar? Răşcanu a mers cu gândul în imediat: dizolvarea Camerei, care aprobase rezoluţiunea, organizarea de noi alegeri. Deci demisia cabinetului liberal. Deci o şansă pentru „albi” de a reveni la putere. Răşcanu s-a felicitat pentru ideea de a fi izbutit să obţină o răsturnare a cabinetului Brătianu, într-un mod

atât de abil. O revanşă la răsturnarea „albilor”, aflaţi acum în opoziţie, obţinută prin chiar veto-ul princiar. Dar era oare posibil să se organizeze noi alegeri în timp de război? Şi ar fi dat, oare, aceste alegeri câştig de cauză

„Albilor”? Răşcanu era sceptic. Mai întâi de toate, guvernul declarase războiul, iar războiul avusese ecou, era popular. Apoi, un guvern nu cade, în ochii opiniei publice, decât după ce-şi consumă timpul minim necesar pentru a se compromite în acţiunea de guvernare. Pentru a se compromite era necesar ca acţiunile iniţiate de guvern să rateze, ca treburile publice să meargă prost – să meargă prost războiul. Dar aceasta era inadmisibil, era o catastrofă naţională. S-ar fi opus şi prinţul, care de data asta, ca militar, îşi juca ultima carte. Descumpănit, Răşcanu

Şi-a retras rezoluţiunea de mutare a Capitalei, dezamăgit

Şi iritat de circumstanţele care se opuneau. Nici n-o introdusese măcar în Parlament.

Micul joc politic, atât de abstract, l-a obosit însă. Cum j. °hosea de la o vreme şi marele joc politic. Din politică

spăruse bunul-simţ, i se părea. Dispăruse voinţa unui control logic asupra evenimentelor, care e meseria omului politic, evenimentele se substituiseră logicii de orice fel, invadând brutal scena societăţii, aula parlamentară, conştiinţele. Evenimentele pătrunseseră haotic pe uliţe, în case, ca şi apele de infiltraţie. De aici deruta, zvonurile, profeţiile absurde. El însuşi, Răşcanu, cumpărând la întoarcere ziarele, îl auzise pe un bucureştean profeţind sfârşitul lumii: „Domnule, nu mai apucă nimeni anul

1900! O să vedeţi!” Avocatului i s-a părut detestabilă această lume care aiurează.

— Vii să mănânci? l-a întrebat Anne, care intrase.

Sufrageria e aranjată.

— Nu, a refuzat el. Trimite-mi sus un ceai.

N-a mai spus: „Nu mai suport atâta lume la masă. Nu mai suport să se discute iar politică!”, dar se presupunea.

Cele două familii de refugiaţi aşteptau cu lăcomie ştiri, el venea de la Parlament, aducea ştiri, era obligatoriu să le ofere tuturor un expozeu asupra sesiunii, apoi, împreună cu bărbaţii, să se retragă la cafea, în biroul lui, unde să discute situaţia amănunţit. Noroc că biroul era acum inutilizabil. Dar Anne i-a dat o veste care l-a uimit:

— Dar suntem singuri, Alee! Zorlenii şi Dorojinskii au plecat, s-au mutat de la noi.

— Când?

— Chiar azi dimineaţă. Zorlenii s-au întors la moşia lor. Ei sunt convinşi că lucrurile se vor normaliza. Dorojinskii au plecat la Viena, să-şi instaleze copiii la studii.

— De asta le arde?

— De ce nu!

— Dar, Anne, e război, omenirea are atâtea pe cap!

— Şi tu crezi că în timp de război viaţa nu trebuie să se desfăşoare normal? Hai să mănânci!

„Cât de repede se liniştesc oamenii!”, a constatat el, în gând, urmând-o pe Anne spre sufragerie.

Era uimitoare liniştea ei, într-un fel tonifiantă prin simplitate. Anne nu pricepea politică, cum în genere nu pricepeau femeile, ea încerca acum să înnoade firele rupte, cu un firesc şi cu o seninătate care interziceau: „Hai să mănânci!”. Cu acelaşi firesc pregătise participarea fetei la balul de la teatru, apoi evacuarea apei din casă, acum masa, rânduită cu de toate, de la care doar refugiaţii lipseau.

La masă, Răşcanu a privit-o cu ochi mari pe femeia lui, care îşi reluase rosturile de amfitrioană, având timp să-

şi schimbe şi toaleta. El nu se schimbase, rămăsese în fracul arborat la Parlament, care îi dădea printre ai casei un fel de stângăcie, o anume aferare, sentimentul că mănâncă improvizat, la un bufet de instituţie. El încă nu se regăsea.

— Te necăjeşte ceva? l-a întrebat Anne, cu grijă.

— Dar n-am nimic, doamna Răşcanu! i-a precizat, cu formula care punea între ei o undă de răceală.

— Eşti surmenat, se vede!

— Te asigur că nu sunt surmenat. N-am de ce.

— Cum n-ai de ce? Tot oraşul clocoteşte. Şi cu acelaşi ton aproape matern: Tocmai de asta mă gândesc, Alee, că n-ar fi rău, cel puţin pentru o vreme, să dispari din Bucureşti. Voi pune între timp casa la punct. Vom începe pregătirile pentru Hélène.

Din nou chestiunea pregătirilor pentru Hélène, care adusese încă din urmă cu trei săptămâni un alt element de tensiune în casă. Criza lui Theo, ruptura acestuia de familie – o ruptură pe care Răşcanu o repudiase, fusese urmată de încă o ruptură, cu un alt sens: hotărârea fetei de a pleca pe front. Hélène îi aparţinea totuşi, plecând ea rămânea a lui, fiica lui, copilul răsfăţat al lor, al lui mai ales. Tot ce mai putea el face era doar să-i ocrotească sau să-i întârzie plecarea. A şi spus-o:

— Nu-i nicio grabă cu Hélène! încă nu s-a isprăvit anul şcolar. Copiii aceştia trebuie să înveţe, mai înainte de a începe joaca de-a războiul.

— Dar ai consimţit s-o lăsăm la Crucea Roşie!

— Nu mă pot opune unui curent general. Vreau însă ca lucrul acesta să se facă cu atenţie, sub o strictă supraveghere.

— Aşa se şi face. Hélène nu circulă singură prin oraş, fii liniştit. Se ocupă de ea bunica Grădişteanu.

După dispariţia lui Theo, smintitul care părăsise casa

Izbind uşile, dispăruse acum şi Hélène. O dispariţie consimţită, care nu se observa în vremea când sufrageria, saloanele, dormitoarele erau pline de musafiri. Acum, la cina în doi, absenţa fetei era vizibilă. Era limpede că un vierme al disoluţiunii roade familia, pe un fundal de dezordine generală. Răşcanu a şi notat:

— Şi nu crezi c-ar trebui ca domnişoara să respecte masa, programul casei? Cu cine circulă, un copil, la asemenea ore târzii?

— Cu bunica Grădişteanu, ţi-am spus. Nu-i naşa ei?

Dar, papa, inutil ne cerţi. Du-te, te rog, la munte!

— Un, de doamnă, la munte?! a izbucnit el. violent.

Ieşirea lui atât de brutală a speriat-o pe femeie. Ea a depus tacâmurile pe marginea farfuriei, a încrucişat mâinile şi, deloc jignită, l-a privit cu îngrijorare. Alee se schimbase. Zilele de febră, plecarea lui Theo, refugiaţii, haosul casei îl afectaseră, şi asta se vedea. Era musai ca el să plece o vreme, să se retragă din tumult.

— Te rog să mă ierţi! i-a spus el, spăsit.

— Dar nu ţi-am cerut decât să te retragi o vreme, a precizat Anne. Apoi cald: Du-te la Brădet.

Lui Răşcanu i-a stat răsuflarea. Brădet era moşia lor de munte, pe care avocatul o amanetase în urmă cu niciun an, fără ştirea ei, iar scadenţa era în curs. Îndemnul ei ca el să se retragă la Brădet l-a împuns pe bărbat cu un junghi scurt.

— Aş vrea să mă culc, a spus el, ridicându-se de la masă.

— Faci foarte bine, dragul meu, l-a îndemnat Anne.

Păuna dormea sus, în dormitorul roşu, în care Parva nu mai voia să intre. Tânărul s-a strecurat în casă pe uşa laterală, evitând intrarea care dădea în marele hol, ducându-se direct în biblioteca de la mezanin. Din veriga cu chei, dăruită de Păuna, el a ales cheia mică, o cheie pe

care n-o folosise niciodată, cum nici pe celelalte – odată intrat la Păuna, el n-a mai ieşit, rămânând sechestrat un timp nesfârşit în acea casă, deşi avea din prima seară veriga eu chei în buzunar.

— Îţi aparţine! i-a spus Păuna. Intri când vrei.

Gest lipsit de sens – intrând, el n-a mai ieşit. Acum, folosind întâia oară cheile, intra ca să iasă definitiv. Le-a şi aruncat pe masa de lucru din bibliotecă, debarasându-şi mâna. Nu-i mai aparţineau. Parva se socotea stăpân pe el, sigur de sine – îmbrăcat cum era! – /cu un etaj mai jos decât dormitorul, de fapt cu mult mai sus, dincolo de

femeie, desprins de ea. Nu încă afară din casă, nici cu totul limpezit, dar separat corporal de Păuna, chiar dacă foarte aproape de spaţiul ei, în vecinătatea iradierii pe care trupul ei încă o emana. Fiind treaz şi îmbrăcat, aproape de trupul adormit al femeii, pe care acum nu-l mai atingea, lui Parva i se părea că obţinuse o fantastică victorie.

Lucrurile ar fi stat cu totul altfel, dacă ea ar fi fost trează, dacă el n-ar fi venit hotărât să plece. Poate inconştient, Parva întârziase sosirea, hoinărind ceasuri întregi pe străzile pline de lume, punând zăbavă pasului, oprindu-se până şi în faţa casei unde se cânta la violoncel

— Acum nu se cânta, sus era întuneric, întunericul de sus, de la acel etaj, l-a făcut să presupună că şi casa

Păunei va fi fiind în întuneric, deci putea intra. Şi a intrat, cu satisfacţie, găsind casa adormită. Cu satisfacţia de a şti că nu va mai urca sus, în dormitor. Dar şi laş – laşitatea nu şi-o recunoştea, laşitatea de a evita o explicaţie.

Era deci atât de simplu, atât de uşor să rămână aici, sub acoperişul ei, fără să mai urce la ea. Deci se putea! Deşi era un lucru ştiut – Parva o ştia pe propria-i piele că îndrăgostiţii nu se pot ţine de cuvânt.

„Şi nu se pot ţine, şi-a spus tânărul, fiindcă slăbiciunea e în ei, în fiecare în parte şi în amândoi laolaltă. Ei împreună formează o dublă slăbiciune, o înmiită neputinţă, o sinistră incapacitate de a se putea rupe unul de celălalt. Îndrăgostiţii nu sunt în fond altceva decât nişte infirmi care se compensează reciproc, coexistând prin infirmitate”.

Parva căuta în minte cuvintele cele mai dure, pentru a defini această stare de neputinţă paralizantă, pentru ca, definind-o în chip adecvat, cu cruzime, să iasă din ea, lepădându-se până şi de cuvinte. Deocamdată îi ajungea faptul că obţinuse un fel de repulsie faţă de sine – cel de ieri, cel lipsit întru atâta de putere asupră-şi, încât a rămâne o clipă dincolo de ea, la un pas de ea, separat de ea, i se părea de neînţeles. Parva trăise descoperirea de a fi în indivizibilitate cu Păuna, până acolo incit orice gând contrariu acestei descoperiri i se părea absurd. Cu aceeaşi febră de azi, mintea lui inventa pe atunci argumente care să-l justifice în trăire, el cu mâinile şi cu mintea lui aruncând combustibili în vâlvătaia care îl devora. Mai mult, arzând în vâlvătăi, lui Parva îi plăcea cum arde, el realiza voluptatea de a se vedea pe sine cum se mistuie, privindu-se cu nişte ochi pe care şi-i simţea lucizi. „Oare nu mă controlez? se întreba. Oare e real ce se întâmplă cu mine?”

Culmea! s-a controlat şi prin Păuna, care l-a confirmat, spunându-i că nu-i pasă, că nici nu-i trece prin minte să se întrebe dacă ceea ce trăiesc ei doi e real sau himeric.

Replica ei l-a umplut de stupoare, dar l-a şi încântat:

„Şi ce dacă-i real sau himeric! Dar, Parva, noi doi ne iubim, şi aceasta ajunge. Dincolo de asta nu mai e nimic”.

„Cum nimic?!”, a întrebat-o. „Nimic, nimic, nimic”.

Păuna avusese dreptate, Parva o îndreptăţea acum.

Acel *nimic* era real. Dincolo de ea – *el*, *el-ea*, în indiviziune, nu se mai vedea nimic. El trăise gramatical indiviziunea

— Suprimarea lui *tu*!, care *tu*?, suprimarea lui *noi*!, care *noi*?, adică *tu eu*!, vocabule topite carnal până la eroare.

Reamintindu-i şi, pe Parva l-a cuprins revolta. În asemenea clipe paroxistice cei doi trăiau o indiviziune a ochilor, a gurilor, din care rezulta orbirea, sufocarea, cu o transă ca de narcoză.

„Dar e suprema abdicare!”, şi-a spus, apăsând pe fiecare din cele două cuvinte, ca să se întărească în repulsia faţă de abdicarea dusă până la extrem. Astfel de stări de abdicare anihilează indivizii umani, le anulează gândul.

Parva uita acum, voit sau sincer, că până şi gândul lui cel mai liber fusese înrobit Păunei. Gândul o lua pe atunci înaintea gesturilor, care erau – pentru amândoi – nestăpânite şi întotdeauna posesive. O teamă că gestul întârzie, că nu spune tot îi împingea să se caute unul în celălalt până la neînchipuit, despărţirile scurte fiind îndurate cu suferinţă, răbdate ca pe o tortură, nerăbdate de fapt, lepădate violent, ca şi hainele. Cu aceeaşi violenţă cu care el se lepăda acum de gândurile de atunci – pe atunci el arunca hainele fiind încă jos, în bibliotecă, biblioteca se lega cu dormitorul printr-o scairă în spirală, alteori ea cobora, pe aceeaşi scară, aruncându-şi lucrurile din mers, când el se minţea că lucrează, aşteptând-o de fapt. Şi ea venea.

„Ce bine că acum nu vine!, şi-a spus. Ce eliberare!”

Fiindcă venind, ar fi fost necesară o explicaţie, ar fi trebuit un motiv – ca şi când atunci când s-au iubit întâi invocaseră vreun motiv! –, dar a intra în conversaţie cu păuna era cu neputinţă. Ei nu-şi vorbeau. Starea de dialog

era la ei ca şi suprimată, înlocuită printr-o plutire, o deşirare psihică – intrau şi vorbe în asta, ale ei, ale lui –, stare care se putea numi doar delir. Ce să-i spună Păunei, care ar fi consimţit la orice, inclusiv la un adio, cu condiţia să şi-l ia repetând noaptea lor primă: „Tu nu crezi că am acest drept?”. Ceea ce ar fi echivalat cu o prăbuşire fără întoarcere, cu imposibilitatea absolută de a rupe starea de indiviziune în care *el-ea*, ea – *el* se aflau.

Parva rezista încă gândului de a urca şi de a-i spune

Păunei, într-un fel, în orice fel, adio. Rezistând, obţinuse încă o victorie: îşi scosese din minte dormitorul roşu. Ştia bine că trebuie să-l evite, să nu-l atingă nici în amintiri.

Pata aceea de culoare, reprimată până în adâncul memoriei, ar fi putut ţâşni periculos la lumină, invadându-l. S-ar fi refăcut din nou, fie şi mintal, acea indiviziune cu ea care îl tortura. „Parva, i-a spus Păuna, odată, tu ştii că noi avem patru mâini?” Da, erau o fiinţă monstruoasă, cu patru mâini, patru picioare, patru ochi, două guri, de fapt una. Ar fi trebuit atunci să-i răspundă: „Şi ce vezi natural în asta? Mai presus de toate, ce vezi raţional?” „Ar fi iraţional să fie altfel”, i-ar fi putut răspunde ea, fiindcă

Păuna avea replică. Avea şi imaginaţie. Odată, când ea era desprinsă de el, Parva a surprins-o sărutându-şi braţele cu care îl ţinuse captiv. Şi palmele, cu căuşul deschis. „Ce faci?” „Ce vezi! Te ador”. „Aşa?” „Aşa. îmi sărut palmele cu care te-am atins. Sunt geloasă pe mine”. Şi tot atunci: „Sunt geloasă pe mine, fiindcă te-am luat tot.

Parva, nimic din tine nu mai e al tău. Nici numele. Nu-ţi sună străin?” îi suna într-adevăr şi lui străin, straniu de străin, şi asta îl încânta. Trebuia făcut ceva cât mai iute

Şi cu numele lor, numele chiar trebuiau desfiinţate. De ce două, de ce unul, când ei fiinţau altfel, fără nume proprii, într-o beţie ca de parfum, într-o inconştienţă

paradiziacă, de arbori. În această inconştienţă paradiziacă, ei se plimbau odată, mână în mână, pe sub arborii din parc.

Ea s-a oprit ameţită şi i-a spus: „Trupul tău are o emanaţie specială! şi l-a amirosit ca pe un trunchi. Te miros şi nu ştiu ce aromă emană din – tine. Mă gândesc cu groază că simt asta şi celelalte femei. Da, nu te mai las să ieşi nicăieri!”

Nici n-ar fi fost cu putinţă să iasă printre oameni. I-a şi spus-o: „Dar nu vreau şi nici nu pot. Nu-nţelegi ce s-ar spune? Ăsta-i parfumul părului Păunei. Când bate vântul, tot oraşul îl simte. În parcul ei respiră carnalitatea şi arborii”. Deci n-au ieşit, iar dorinţa lor de identificare i-a împins până pe muchia sleirii: „Parva, ar fi trebuit să te nasc eu. Şi să mă faci tu, din nou, din tine. Cu tine eram pregătită chiar pentru incest”.

Grozăvia aceasta îl amuţise. În fond, de ce nu, cu

Păuna se putea atinge imposibilul! Atârnau amândoi deasupra unui hău, nesprijinindu-se în nimic. „N-ar trebui oare să ne salvăm?”, i-a mijit atunci în gând. „Să ne1 salvăm?”

a întrebat ea cu uimire şi spaimă, simţindu-i gândul. „Dar cum? Am auzit că unii îndrăgostiţi se sinucid, sufocaţi în neputinţa de a se depăşi. O vrei?” Nu i s-a părut o absurditate, puţin mai era de făcut, – un pas. Amândoi se şi aflau *întru* acel pas. „Păuna, am uitat cu totul de mine. Nici nu mai ştiu cine sunt. Ar trebui totuşi să lucrez. Dacă stau bine să mă gândesc, cred că am şi început să mă sinucid”.

„Eftne, a convenit ea, încearcă!”. A spus „Bine, încearcă!”, fiind convinsă că nu va izbuti. El a încercat, dar lucrând, scoţând fişe în bibliotecă, şi-a dat seama că de fapt zburda cu mintea, pe coclaurii ştiinţei, în căutarea ei. Era imposibil să n-o vadă, să n-o descopere strecurată printre rânduri, pitită între semne – în semne! –, până şi în

semnul acela buclucaş din documentul lui Vladislav întâiul, de la care pornise scandalul la Arhive. „Ar trebui să fac altceva decât lingvistică, ceva cu mult mai arid, ca să scap”. Dar compunând o schemă de circulaţie a cuvintelor pe o arie geografică, Parva s-a trezit desenând-o. A rupt desenul şi a urcat vijelios la ea: „Tu mă vezi când eu lucrez?”, a întrebat-o. „Da, i-a răspuns, la modul cel mai simplu, nu mă pot stăpâni să nu te văd!” A urlat: „Dar încetează odată, Păuna! Lasă-mă să-mi vin în fire”. „În ce fire?”

Şi el a coborât în bibliotecă, furios.

Reaşezându-se atunci la masa de lucru, a încercat să-şi vină în fire. Căuta în minte o idee, pe care o urmărea gelos şi avid. Era cât p-aci s-o dibuie. Acea idee de zile mari se coagula nebulos, dar pregnant, ca un ou cosmic, iar Parva trăia suib iradiaţia acelui ou, un fel de ou brahmanic – oul prim. Materia aceea ovulară indistinctă îl fascina, el ştia că n-o va mai putea dibui curând, poate niciodată, dar tot indistinct i-a apărut în gând ea, s-a insinuat, s-a substituit fierbinte, dureros de vie, acelei entităţi abstracte.

Abstracţiunea a căpătat obrazul ei, ochii ei. A fost imposibil s-o mai scoată de-acolo pe femeie, oricât s-a chinuit, până la sleire. „Da, şi-a spus foarte hotărât. Va trebui să plec, să părăsesc casa. Va trebui să plec fie şi fizic, lăsându-mi dublul aici!”

A făcut-o chiar atunci, pe loc, sub ochii ei. „Ieşi?”

„Ies”. „Nu te mai întorci?” „Poate nu mă mai întorc”.

A procedat bine atunci, spunând poate. Fiindcă fizic, el a părăsit-o cu uşurinţă pe Păuna, a părăsit-o în câteva rânduri, dar lăsându-şi de fiecare dată în interior jumătate din fiinţă, jumătatea pe care alerga mereu s-o regăsească, cu febră, oriunde s-ar fi aflat. Iar jocul a ţinut şi aşa.

„Ar trebui să punem între noi un munte de gheaţă, i-a

spus. Să ne separăm prin ceva dur şi impenetrabil”. Ea a râs: „Parva, de ce inventezi piedici? Dacă poţi, nu mă mai iubi. Iată, am ajuns şi aici, trăim separat!”

Se separau deci – ajunseseră şi în acest stadiu! –, dar rămânând în bicorporalitate, respirând simultan, răspunzându-i şi prin gesturi care se reluau inconştient, chiar când se aflau la distanţă unul de celălalt, el în bibliotecă, ea în salon sau în budoar, el în parc sau prin oraş, ea scotocindu-i prin hârtii. El a găsit-o într-o zi aplecată peste un rând al lui, pe care el se grăbea să-l continue: „Ce faci sici?”, a întrebat-o, cu ton de ceartă. „Îţi ţin locul. Nu, nu, îţi ţin gândul în loc!” în absenţele scurte unul de lângă celălalt, practicau şi un fetişism al urmelor lăsate sau al obiectelor care le aparţineau comunitar. Vrând odată să se îmbrace, ca să plece la Arhive, Parva şi-a privit cu uimire cămaşa, maculată cu sigiliile buzelor ei. Cămaşa lui albă se transformase într-un imprimeu cu peceţi dogoritoaxe, un fel de cămaşă a lui Nesus, pe care el a refuzat s-o îmbrace, iar ea a reţinut-o ca pe un fetiş. „Ne purtăm ca nişte sălbatici, i-a spus cu furie. Nu. cred că asta se mai poate numi dragoste. Tu practici un fel de magie”.

„Dar tu?” Da, şi el. Chiar acolo unde se afla acum, în bibliotecă, el s-a purtat identic, fiind descoperit de ea într-o stare asemănătoare. Parva găsise într-o zi, lângă masa lui de lucru, la picioare, un mulaj al trupului ei: o cingătoare din metal, cu paftale, un corset cilindric cu foarte multe şnururi, un sutien din mătase lucioasă, care păstra tiparul sânilor şi al umerilor ei. El a examinat piesele1, intrigat şi uimit, neamintindu-şi când folosise vreodată Păuna asemenea harnaşamente, dar fericit să le aibă sub ochi.

Ea a zâmbit, privindu-l de sus, din capul scării care dădea în dormitor: „Parva, eu am zburat de-acolo. Unde

mă cauţi? Sunt aici!”

Păuna a ooborât, a venit lângă el, s-a aşezat lângă el, a trăit un fior scurt de îngrijorare, privindu-l: „Parva, tu ai să mori din dragoste!”. Ce-i putea răspunde? Ce i-a şi răspuns: „Păuna, tu ai să mori fără dragoste!”. Ea părea fericită: „Dar e tot ce ne leagă, Parva P. El grav, înverşunat pe sine: „E tot ce ne opune, Păuna”. Ea l-a tratat matern şi viclean, i-a spus un „Crezi?”

Parva n-a putut opune nimic, voia să creadă, fără a găsi îndeajuns putere în el. De-ajuns că ea 1 simţea-ahsent fiindu-i alături, şi, ca să nu-l piardă, îşi apăsa prezenţa, îndepărtându-l. „Unde hoinăreşti, Parva, spune-mi tot ce-ţi vine în cap!” Ce să-i fi spus, să-i ţină prelegeri despre obsesiile lui lingvistice? Ar fi urmat ca ea să-l asculte, fără să-l audă. „Cum poţi fi tu dincolo de noi doi? Parva, mai există oare un altceva decât noi amândoi, un dincolo?”

— Desigur, doamnă, există! îi răspundea el acum, tot mental, în chipul cel mai calm, mai exact, mai solemn, pronunţând parcă o sentinţă juridică. Există, doamna mea, războiul!

Ea a izbucnit în râs, el s-a ridicat, gata de plecare.

— Ei şi?

— Cum ei şi!

— Spun ei şi, fiindcă nu văd ce legătură are războiul cu dragostea şi cu obsesiile tale ştiinţifice.

— Păuna, vrei să ne certăm?

Începuseră să se certe. Parva intrase în dialog cu ea, se angajaise într-o explicaţie, ceea ce era riscant pentru el, orice fel de explicaţie putea să-l piardă. I-a şi spus cândva: „Nu mă înspăimântă aerele tale de filosof. Te sărut şi gata!” Din fericire, Păuna dormea, iar el, Parva, se afla jos, în bibliotecă, singur. Păuna îl aştepta probabil şi acum, în letargia ei – respira în pat cu gura întredeschisă, emanând arşiţă, nebănuindu-i absenţa, căutându-l încă prin somn.

Între ei doi se şi aşezase acel munte de gheaţă, de jos Parva îl şi vedea, cu o minte de gheaţă.

Trebuia acum să profite de această detaşare de gheaţă şi să facă ceea ce mai rămânea de făcut.

Îşi retrăsese trupul din pat încă din zori, când o lăsase dormind. Venise mai apoi să-şi ia restul fiinţei. îşi luase restul. Ce-i mai lipsea? Ceva îl mai ţinea pe loc – poate nişte nimicuri. Pe masă, câteva teancuri de fişe. Le-a strâns.

Lucrase totuşi, nu se ştie cum, nu se ştie când. Biblioteca moştenită de Păuna ascundea minuni, cărţi vechi în câteva limbi, manuscrise şi acte de familie – chiar ea îl invitase, în prima seară, să-i vadă nişte acte de familie;

acum el a dat la o parte actele cu care lucrase, restituindu-le rafturilor şi dulapurilor, împreună cu cărţile utilizate superficial. A isprăvit nu iute, ci încet, cu minuţie rece, ca în toate despărţirile ce par definitive. Ceva încă mai lipsea.

Ar fi trebuit poate să facă şi curăţenie, să elimine hârtiile rupte, mucurile de ţigări din scrumieră, peniţele uzate. Ar fi trebuit să nu lase în urmă nimic. Mai erau apoi

Şi articolele lui de toaletă, de la baie – trusa de bărbierit îi fusese dăruită de Păuna, care i-a interzis să mai plece la hotel după lucrurile lui, deci lucrurile lui se aflau la hotel, rămase acolo încă din aprilie. Fapt care l-a bucurat.

Parva avea să regăsească restul identităţii lui la hotel, acolo unde îl uitase, abandonându-l de o eră. Depăşise deci era nebuniei.

Şi fişele ar fi trebuit să le sacrifice. N-aveau prea mare

Preţ. Să le rupă, sau să le ardă? Mai bine să le ardă.

Împreună cu toate fleacurile de prisos. În şemineu.

Un

Şemineu de piatră, în care nu se făcuse foc de vreo sută de ani înainte de sosirea lui Parva, Păuna nu călcase prin bibliotecă, n-avea să mai calce probabil nici de-aici-încolo, după plecarea lui.

A aruncat hârtiile în vatră şi a aprins focul. Privea flăcările cu linişte, urmărind cum ling, devoră, mistuiesc mormanul de hârtii în care Parva nu se mai recunoştea.

— E bine să vezi cum arzi, să-ţi arzi propria piele pe care ai lepădat-o, ca să nu te mai întorci.

Urmărind rugul cu linişte, Parva ştia că nu va mai reveni în casa Păunei nici măcar pe urma fumului din horn. A aşteptat apoi să se răcească cenuşa, a aşteptat mult, până când în fereastră s-a simţit spuza zorilor. Abia atunci a strâns cenuşa, minuţios, într-un plic, şi a plecat, luând-o cu el.

Ieşiseră gazetele. Cucurigitul gazetăraşilor desculţi l-a făcut să grăbească pasul. A reţinut strigările:

— Bombardamente de artilerie la Calafat!... Sosirea ţarului la Iaşi!... Sinuciderea căpitanului Cuzmiński!...

Evenimentele îl găseau de astă dată treaz, într-un contratimp de treziri cu Păuna, un vârtej de contratknpuri, care nu mai putea fi oprit din rostogol.

Parva avea în faţă nişte zile – absolut libere! – numai ale lui. N-au mai fost, în ceea ce-l privea, decât zile, un vârtej de zile albe, din care nu putea reţine decât alergătura pe la instituţii, scurte popasuri la hotel, din nou alergătura, ca să-şi urgenteze hârtiiile pentru plecarea spre front. A urmat iureşul pregătirilor, cetluirea şi sigilarea lăzilor cu cărţi şi manuscrise, dificultatea de a alege ceea ce-i era strict necesar pentru munca ştiinţifică pe front, dificultatea de a plasa cărţile de prisos – unde? –, până la urmă fericita idee de a le lăsa în depozit la Arhive, în sfârşit surpriza de a se vedea în uniformă, o uniformă

aspră, mirosind a postav, nişte cizme tari, duhnind a iuft.

Când a cerut portarului de la hotel cheia camerei sale, acesta l-a privit cu ochi mari, refuzându-l scurt:

— Dar, domnule, camera 16 e ocupată de multă vreme de un tânăr domn profesor.

— Acel tânăr domn profesor am fost eu, până adineauri!

— Aiurea, dumneata eşti militar. Abia sergent!

A râs, amuzat. Uniforma lui nu făcea impresie, după cum se aştepta el, sau lui nu-i stătea bine, sau încă nu intimidau uniformele militare la Bucureşti. Dar mai conta? Portarul vrusese să JI strivească cu identitatea lui de ieri, de care el se eliberase. Şi-a smuls singur cheia, urcând cu zgomot spre camera 16, tropăind pe scări soldăţeşte.

— Aveţi un plic de la o doamnă! i-a strigat din urmă portarul. Şi un pachet de cărţi.

— Ce plic, ce cărţi?

La el în odaie era o întreagă harababură de hârtii şi cărţi, singurul lucru care i-a atras atenţia a fost un coş de răchită plin cu cireşe de mai. S-a repezit asupra cireşelor umede, cu foiame şi cu bucurie, aruncând câte cinci în gură, mestecându-le cu tot eu sâmburi – sâmburii erau fragili, dulci-acrişori, uşor de strivit în dinţi, înteţind gustul fructului eu gustul măduvei lor, – un fel de carne mai tare, singura carne. Coşul de răchită – orbită cu ochi multipli – îl privea pe Parva prin pupilele inocente ale cireşelor, pe care el le ducea la gură cu bucurie. Minute în şir, Parva s-a lăsat inundat de bucuria cireşelor – există, da, o bucurie a primelor cireşe! şi-a spus, încântat că această bucurie coincidea în chip fast cu ziua plecării lui pe front.

Între timp a desfăcut pachetul, stârnit de un presentiment: cărţile erau sigur de la ea, a recunoscut scoarţele în piele; ex-librisul familiei imprimat în aur pe cotoare, a tresărit văzând acel manuscris vechi, cu care el

lucrase – un fel de cronică a Catargiilor şi a altor neamuri înrudite –, a identificat şi nişte cărţi noi, foarte scumpe.

Pe care Păuna nu le avea în bibliotecă, despre care Parva

11 pomenise cândva.

— Dar femeia aceasta e nebună! a strigat Parva, luând

10 palme marele glosar sanscrit al lui Bopp, carte rarisimă k Bucureşti.

Era real, Parva avea cartea sub ochi, era chiar acel

Gâossarium *comparativum linguae sanscritaie*, în ultima ediţie de la Berlin „pe care el îl consultase doar în bibliotecile universitare. Şi mai era o carte: gramatica lui Bopp, celebra gramatică comparativă, sanscrită-elină-latină-persană-germană, pe care Parva o râvnise, i-o spusese şi ei!, ca pe ceva inaccesibil.

— O, nu, doamnă! a spus el, retrăgându-se ameţit.

Acesta e un mod de a spune că inaccesibilul mi-a devenit accesibil prin tine.

Pe Parva l-a inundat un val de plăcere, trântindu-se în pat. Îl covârşise darul, deşi nu era tot, sub cărţile lui Bopp se mai aflau nişte cărţi, toate rare, despre care Parva îi vorbise Păunei, atunci când el a dedus spiţa neamului ei din India veche, recitându-i fragmente din imnurile vedice, evocând-o ca pe o zeiţă. Avea acum o *Rgveda* în germană, în ediţia lui Max Müller, o *Rgveda* în latină, în ediţia lui Rosen, şi alte cărţi pe care, în Bucureşti, nu le putea deţine decât o singură persoană, acel teribil domn

Haşdeu. Le cumpărase ea de la Haşdeu? Le comandase în străinătate? Dar când! Neaşteptată era memoria Păunei – cum ţinuse minte titluri şi autori! –, copleşitoare era extravaganţa gestului ei şi detaşare cuprinsă în gest:

„Bine, mă înşeli cu cărţile, îşi va fi spus. îţi trimit

atunci cărţi. Cărţi de ziua ta! Să ai parte de cărţi!"

Dar putea primi acest gest al ei?! Acceptând cărţile, Parva o primea în spaţiul său pe Păuna, suto forma cea mai puţin agresivă, nici vorbă, dar şi sub forma cea mai stabilă, femeia strecurându-se mut în chiar punctul de foc al pasiunii lui. Doamna ştia să tragă la ţintă.

„Va trebui să mă descotorosesc de cărţi, a hotărât

Parva. N-o pot reîntâlni de fiecare dată, deschizându-le.

Şi ei, direct: Dar, doamnă, darul acesta al dumitale e un abuz. Un fel de altfel de posesie!"

Certându-se cu ea, Parva mânca cireşe, mânca cu furie.

S-a apucat să-i scrie, tot cu furie:

„Păuna, îmi pare rău de cărţi, îmi pare rău că vin de la tine.

Obiectele nu trebuie puse în situaţia de mesageri involuntari – ca şi acei butoni, care poate ar fi preferat să se prefacă în pulbere decât să admită trecerea, dintr-un galantar, P™71 în ma ta, la mânecile mele. Semănau şi cu butonii.

În acelaşi ametist, ai unui domn ministru, iar asta nu suport. De ce butoni, de ce truse de bărbierit, de ce cărţi? De ce voinţa de a folosi silnic lucrurile, dincolo de rostul şi sensul lor? Peste toate, silnicia de a imprima unui lucru – care nu-ţi aparţine, pe care îl iei silnic, îl cumperi! –, un mesaj de care acel lucru nu e vinovat, ca acest Glossarium, ca aceste Rgvede, nevoite să poarte mai departe sigla sau stigmatul altui suflet. Dacă crima n-ar fi absolută, n-aş ezita să le arunc aceste cărţi în foc.

Ce oribil lucru să se comită asemenea silnicii! Silnicii asupra obiectelor, silnicii asupra persoanelor cărora li se pun în braţe asemenea obiecte înveninate de pasiuni, fanatism, ciume, lepre. Silnicii asupra luminii care vede

aşa ceva – şi care ar prefera să fie oarbă.

Ce monstruozitate!”

Scrisoarea i-a dat lui Parva satisfacţie, scriind, el a privit din când în când chiorâş la cotoarele cărţilor, pe care totuşi le dorea, care sclipeau spre el, ironic. Erau şi multe cărţi, nu atât multe, cât scumpe, scumpe fiind chiar şi tipăriturile româneşti, toate foarte vechi, rară acea cronică inedită de familie.

„Femeia asta e nu numai exaltată, dar şi iresponsabilă cu hârtiile neamului ei. Şi apostrofând-o din nou: Dar asemenea acte nu-ţi aparţin, de ce le lepezi? E stupid să mi le dăruieşti mie. Mâine poate mor – voi muri sigur!

— Aceste hârtii vor încăpea pe mâinile unor nerozi, care le vor arunca în noroi, nereuşind să-şi răsucească ţigarete din ele”.

Nici manuscrisul şi nici Păuna nu-l ascultau. Ea avea uneori o muţenie şi o indiferenţă de obiect, cum au ades femeile, când rămân obtuz impenetrabile, fapt care îl exaspera pe Parva, reducându-l la o neputinţă totală.

„Femeia asta, dac-ar fi fost faraon în Egipt, sacrifica cele două regate, al Nilului de Sus şi al Nilului de Jos, ca să-şi dureze un sanctuar al amorului, numai pentru ea şi

Pentru eternu-i amant. *Fiat amor, pereat mundus*![2] Ei bine, lumea nu va pieri atât de lesne, şi nici chiar aceste lucruri!”

În Parva s-a deşteptat pe loc o grijă geloasă faţă de acele lucruri, aruncate într-un chip atât de nesăbuit pe o masă de hotel, destinate cuiva, unui muritor de rând. „N-ar fi trebuit să faci asemenea prostie, doamnă!”, şi el s-a apucat să le rânduiască ocrotitor, cu zel de fost bibliotecar.

A dresat apoi o listă cu rubrici, autor, titlu, an de apariţie, observaţii, notând la observaţii, mai ales pentru

2 Piară lumea, facă-se dragostea !

cărţile vechi româneşti, caracteristicile volumelor, format, însemnări autografe, iar pentru manuscris, numărul de file şi caracteristicile caligrafiei. Pe o altă foaie a scris adresa Arhivelor Statului şi numele destinatarului:

Onor dl. director Bogdan Petrieeieu Haşdeu. Sub nume, un scurt text explicativ, caligrafiat cu majuscule:

DONAŢIE PENTRU UN EVENTUAL FOND

PĂUNA CATARGI

A rupt scrisoarea către Păuna şi a aruncat-o la coş. A

pus hârtiile destinate Arhivelor într-un plic, apoi a legat cărţile, refăcând pachetul. Urma doar să-l ducă jos, expediindu-l prin portar. Terminase şi cireşele. În fundul coşului de răchită, un bilet. A recunoscut scrisul Păunei:

„Parva, vino. E ziua ta. Azi sunt frumoasă”.

Parva s-a limpezit definitiv, aflându-se într-un convoi de căruţe, cu provizii şi muniţii, care-l ducea spre front.

Realitatea izbitor de diferită – mai întâi a trenului cu care călătorise până la Piatra-Olt, apoi a câmpiei deschise şi a carelor cu boi în pas domol îi făcea bine. Şi depărtarea de oraşul din care singur se expulzase îi făcea bine. Ruperea de oraş, ruptura cu Păuna echivalau cu o ieşire dintr-un cerc; drumul acesta către necunoscut însemna o reîntoarcere sau o deschidere spre sine.

Apoi, un prim popas în plină câmpie, după o noapte de mers. Boii, scoşi din juguri, îngenuncheaţi lângă proţapuri, rumegând fânul verde, ud de rouă. Nişte cai păscând un trifoi al nimănui.

La ora aceasta Păuna nu se putea trezi, între ei se instalase nu numai distanţa, dar şi un definitiv al timpului. Din acest ireversibil, Parva putea privi cu linişte înapoi.

„Ce s-ar întâmpla dacă Păuna ar fi cal! s-a trezit gândind. Sau salcie. Sau peşte. Sau piatră. Sau miraj de amiază”.

Pentru fiecare ipostază a existenţei sau a Păunei,

Parva descoperea o modalitate năucitoare şi irezistibilă de a se iubi cu ea.

„Asta-i din pricina cireşelor!”, şi-a spus, muşcându-şi buzele, simţind pe buze un strop de sânge.

Păuna îi circula deci prin sânge, peste voinţa lui. Era apoi şi orizontul în care mintea, în loc să se regăsească, se pierdea. Deschiderea fără hotar a orizontului dogoritor prefigura o femeie. Mirosea şi a grâu în lapte.

Parva şi-a dat seama, în lumina amiezii, că depărtarea de Păuna nu ajungea. Mai trebuia ceva, o regăsire în ceva profund, ca semn că el există.

„Trebuie să pornesc de la elementar: există război, există dragoste. Aceste elemente trebuie să le neg. Sunt obligat să le neg. Să le socot accidentale. Nu există nici război şi nici dragoste. Există o permanentă nevoie de legitimare a existenţei, care pentru mine, unul, înseamnă studiul limbii. Izolat pe un gheţar, în dragoste sau în război, voi studia limba. Am ales permanenţa, şi nu accidentele, ale mele sau ale lumii”.

Parva se redobândea, pipăind oamenii şi lucrurile. O

făcea cu efort, dar cu un sentiment de bună încredinţare, cu nevoia de a constata că lumea exterioară există. Inclusiv ideile. Inclusiv lingvistica, din nou lingvistica, obsesie căreia i se dăruise. El putea exista, deci, din nou ca stare de obsesie. Dar liber, fără ca obsesia să-l posede, ca ieri, la Lipsea. Avea acum libertatea dea proceda metodic, de a cerceta sau de a nu cerceta, deci de a exista. Printre celelalte lucruri. Printre ţărani, care, boi, cai, saci cu grâu, furaje, muniţii. Existenţa lui ca obiect printre obiecte era o confirmare. Exista, deci, şi Obiectul numit Lucreţiu Parva.

În serie cu alte serii de obiecte onomastice. Care existau acum în regimul pluralului. Şi-a spus: „Regimul războiului este regimul pluralului”.

Aceasta lui, ca individ, îi dădea putere. Puterea de a încerca să trăiască prin plural.

Prima victimă a războiului, de fapt a cauzei – eliberarea popoarelor sud-dunărene de sub jugul otoman –, a fost nu un combatant, ei un sinucigaş, căpitanul rus

Piotr Cuzmiński, care şi-a curmat zilele cu un pumnal, pe peronul gării Iaşi, sub ochii ţarului Alexandru al II-lea, supranumit Liberatorul. Sinuciderea a făcut eu neputinţă să se vadă ceea ce mulţimea aştepta – reacţia suveranului faţă de noua situaţie a ţării, după 9 ani. Scena a avut loc la puţin după oprirea trenului, după ce uşa compartimentului s-a deschis, imediat după desfăşurarea covorului roşu, când nimeni – niciun oficial – n-a apucat să-l abordeze pe împărat, care a şi apărut, a dat să coboare, cizma lui catifelată de marochin dibuia spre prima treaptă, plutea în aer, a rămas în aer, când ochii celor doi s-au întâlnit, ochii moi şi spălăciţi ai ţarului, mai mult cenuşii decât albaştri, ochii aprinşi ai supusului său, atât de intens arzători în hotărârea de a-i smulge împăratului graţia, încât ochii acestuia, ochii şi nu faţa, de fapt pleoapele au resimţit o reticenţă, o contracţie ca în contact cu o lumină prea bruscă, ceea ce putea fi interpretat mai mult ca o contrariere decât ca o respingere – cei mari nu suportă aşa ceva –, şi de aici, poate, gestul majestăţii-sale, mâna care cică s-ar fi mişcat, ar fi schiţat o vagă apărare, un *nu*, gest poate involuntar, justificat prin intempestiva ţâşnire a individului pe covorul roşu, gest indiscernabil ca sens, dar de o pondere cutremurătoare, ţinând mai ales de pleoapa stingă, care s-a lăsat prima, gest fatal, căci în aceeaşi clipă căpitanul şi-a dat moartea, trimiţând spre suveran o jerbă roşie, primii trandafiri care l-au întâmpinat pe Liberator în gara Iaşi. Ţarul n-a apucat să-i vadă, fiindcă şi cea de a doua pleoapă s-a lăsat, iar când ochii auguşti s-au redeschis, uşor buimăciţi, aproape speriaţi de lumină, ei au

trăit surpriza să primească erupţia reală de trandafiri feerici ce inunda peronul, mai ales roşii, pâlpâirea de curcubeie a eşarfelor, zborul dezordonat al cocardelor şi al batistelor – se interzisese detonarea artificiilor –, un vârtej de urale, alămuri, coruri de slavă, care toate făceau să tremure contururile, singura linie fixă fiind covorul roşu, vertical pe clădirea gării, în capul căreia se afla acum silueta unui alt personaj, în negru, încins cu cordon roşu, purtând pe cap ţilindru, premierul

I. C. Brătianu, care i-a urat lui Alexandru al II-lea bun sosit pe pământul românesc.

Presa străină, gălăgioasă şi amatoare de momente tari, a vânat instantaneu incidentul, de fapt nu se ştie care incident, fiindcă între timp sinucigaşul dispăruse, cadavrul său fiind smuls din îmbulzeală de oamenii ordinii. *Gazette de Saint-Petersbourg* şi alte publicaţii de pe Neva, sosite la Iaşi peste două săptămâni, n-au dat nicio ştiredespre sinuciderea de pe peron, au ignorat amănuntul acela care, petrecându-se atât de fulgerător, a trezit uimire şi neîncredere chiar şi în rândul martorilor direcţi, la rându-le buimăciţi. Chiar cei aflaţi lângă sinucigaş, cei bruscaţi de umărul lui – Cuzmiński îşi rupsese drum cu umărul, sub pavăza unei icoane ortodoxe pe care urma să o sărute suveranul –, chiar cei stropiţi pe loc, în obraz, de sânge, nu şi-au venit în fire, au rămas muţi, n-au putut confirma sau infirma, sub jurământ – la cererea organelor judiciare –, prezenţa pe peron a lui Cuzmiński, întru atât a fost de incredibilă apariţia1 acestuia, apoi dispariţia, ambele anulate sub explozia de entuziasm a primirii, întreaga scenă urcând până la fantastic – cira primirea primului suveran rus, sosit la Iaşi după Petru cel

Mare! –, un fantastic aieve, controlabil cu ochii, Marele

Leu al Nordului se afla acolo! – un fantastic luat în

picioare, fiindcă petalele de roză, eşarfele de hârtie, cocardele de pânză, scuturate de undeva din cer, erau repede călcate sub tălpi, mototolite şi amestecate cu noroiul însângerat, de gloatele de pantofi, ghete, botine, cizme, inclusiv cadavrul lui Cuzmiński a fost scos printre picioare, fără ca nimeni să observe, transportat în biroul şefului de staţie, biroul de mişcare, atunci pustiu, atât de pustiu încât telegrafistul rămas de veghe lângă aparatul Morse, dar de fapt privind pe fereastră, nu l-a remarcat decât foarte târziu pe cel întins pe masă, aruncându-i în trecere:

— Ce faci, domnule, dormi pe masă, când vine ţarul?!

Mai era o speranţă pentru confirmarea momentului sinuciderii: prezenţa la primire a unui fotograf, domnul

Nicolaus (Nicu) Heck, personaj important, care avea asupră-i un aparat comandat special în Germania, tocmai pentru a fixa cu preciziune, pe placa sensibilă, evenimentul secolului, scenă unică într-o viaţă: un ţar la Iaşi.

Developându-se placa sensibilă, s-ar fi văzut imprimat momentul. Dar domnul Heck, protejându îşi excesiv aparatul, n-a răzbit prin înghesuială, ratând astfel şi scena unică într-o viaţă, cum şi celălalt moment – sinuciderea lui Cuzmiński, ratând ulterior şi alt moment, instantaneul din biroul de mişcare –, sinucigaşul pe masa cu aparatul

Morse, deşi în biroul şefului de gară domnul Heck ar fi putut pătrunde nestingherit de nimeni.

Şi-au încercat mai târziu mâna asupra aceluiaşi subiect şi câţiva desenatori, români şi străini, dar fără succes:

Cuzmiński era înfăţişat într-o poză teatrală, dându-şi moartea în faţa suveranului, pe un peron pustiu, ceea ce nu era real. Momentul, prin dinamică şi neprevăzut, nu putea fi cuprins într-un desen, chiar strălucit

Pentru prinţ, sinuciderea – de care a aflat în aceeaşi zi, prin depeşă – a însemnat totuşi un fapt indispozant, de rău augur, care putea modifica umoarea ţarului, fire foarte sensibilă, şi mai ales putea diminua buna-dispoziţie a curţii ruse, din chiar primul minut al sosirii pe pământul românesc. Lipsind de la această primire, unde fusese prezent numai guvernul, prinţul obţinuse, nu fără să-şi dea seama, nu fără a sconta, un tacit succes protocolar, dar şi politic: entuziasmul primirii, destinat împăratului, nu l-ar fi inclus, lui rezervându-i-se rolul secund de gazdă, rol care-i revenea şi la Bucureşti, dar într-o condiţie nouă, în Capitală urmând a-l primi pe Alexandru al II-lea nu ca amfitrion reprezentând un principat ocrotit, ci ca reprezentant al unei ţări absolut libere.

Incidentul greva, totuşi, asupra viitoarei stări bune a prinţului, pentru care el se pregătea, întuneca această viitoare stare de jubilare, introducând de pe acum în ea un ac acid, un ce greu de desluşit, cu atât mai greu de definit cu cât amănuntele despre incidentul de la Iaşi lipseau.

Nici nu se puteau produce amănunte. Sinuciderea a reprezentat, după toate probabilităţile, o scânteie ţâşnită aberant, poate din prea marea combustie a mulţimilor.

Cât de mare fusese combustia, deci concentrarea umană, s-a constatat la sfârşit, după plecarea trenului, când s-a deschis cepul, când s-a văzut tot ce încăpuse la gară, când inimaginabila densitate umană s-a risipit clocotitor, în şuvoaie, în lunecarea echipajelor de lux, în duruitul de copite şi cizme ale soldăţimii, în rumoarea mulţimilor ostenite care s-au perindat înapoi, ore în şir, încât oricine se putea întreba – şi întrebările n-au lipsit, unde încăpuse atâta lume, fie şi până la refuz! –, pe peronul şi în vecinătatea unei gări meschine, cum izbutise această lume a se

rândui, ca să încapă, altfel decât, probabil, printr-o

ordine verticală, pe caturi, imposibilă fizic, dar singura în măsură să explice fenomenul: jos, sub pământ, mulţimile de gură-cască, deasupra lor vagonul imperial, covorul roşu şi ţarul, în faţa lui primul-ministru şi compania de onoare, printre picioare gazetarii şi agenţii poliţiilor secrete, apoi, pe estrade suitoare, de amfiteatru aerian, miniştrii cu cordoane roşii, cuconetul, diplomaţii în fireturi, clericii în odăjdii, apoi suitele, apoi corurile şi fanfarele, apoi tunurile grele, care ar fi trebuit să plutească în aer, apoi nourii emanaţi de gurile de tun, în sfârşit, undeva foarte sus prapurii de aur, drapelele eu vulturi bicefali şi cu stemele române, icoanele spoite într-o lumină care era totuna cu cerul. Aranjate într-o schiţă – o asemenea schiţă în cărbune a existat într-o mapă cu desene a artistului de front Vereşceaghin –, elementele păreau arbitrar distribuite, printr-un joc absurd al imaginaţiei, fapt pentru care schiţa cu pricina nici n-a fost cumpărată, regăsind, amatori atunci, pe loc, refuzându-i-se valoarea de document, ea a fost apreciată şi achiziţionată la licitaţie cu mult mai târziu, abia peste jumătate de secol, într-un alt moment al istoriei şi al artei, când absurdul va fi admis. Este motivul pentru care domnul Heck, fotograful din Iaşi, cu aparatul lui, comandat special în Germania, nici n-a încăput în compoziţia fragilă, el n-avea loc în chip firesc, şi a rămas în afară.

Năruirea acestui incredibil edificiu, turnul unei secunde, a umplut uliţele Iaşilor de mulţimi şi gunoaie: grămezi de steguleţe române şi ruse, beţe de drapele, măţăria eşarfelor, pleava confeţilor, a rozelor şi a cocardelor, borhotul sacalelor de bragă, date de-a dura, bălţi de urină, balegi de cal, iar la gară, tot ca un rest al fantasticei primiri, uitat pe masă, lângă aparatul Morse, care ţăcănea, vestind trecerea trenului imperial spre următoarea staţie, Tecuci, cadavrul căpitanului Piotr

Cuzmiński. Mâna sinucigaşului, încă moale, atârnând lângă manipulator, a fost împinsă la o parte de mâna telegrafistului, care se grăbea să-şi bată depeşa, dar ea a revenit lângă cealaltă mână, vie, telegrafistul grăbit a dat-o iar în lături, mâna moale şi caldă încă a lunecat din nou lângă aparat, astfel încât cele două mâini, în atingere, băteau simultan, în gara pustie. S-a văzut cu acest prilej că gările române sunt improprii pentru ceea ce putea fi numit spectacolul primirii unui împărat. S-a văzut aceasta şi peste puţin timp, în biroul de mişcare, când au dat năvală gazetarii, poliţia, organele judiciare venite să constate sinuciderea.

Această lume sosită la gară avea pe feţe stupoarea.

Sosiseră şi primele fulgere de mustrare, trimise de la

Bucureşti. Cum fusese cu putinţă! Sinucigaşul nu putea răspunde, nici telegrafistul – singurul ins aflat lângă cadavrul lui Cuzmiński –, iar ancheta trebuia să pornească, practic, de la nimic. Nu se ştia nici reacţia ţarului, această reacţie despre care nimeni nu putea presupune nimic – nimic bun! – era dusă mai departe de trenul imperial, care trecuse de Tecuci.

Ancheta a revenit organelor judiciare din Iaşi, fiindcă

Piotr Cuzmiński, numit familiar Pierre, era de câteva luni un ieşean. Persoana căpitanului preocupa mai de mult lumea Iaşilor, atentă de obicei la noii-veniţi, la păsările rare. Iar Pierre era o asemenea pasăre rară, prevestitoare de furtună, prin felul de a fi, prin locul şi timpul în care poposise. A locuit o vreme la un han ovreiesc, după cum a stabilit poliţia, apoi la un hotel de mâna a doua, unde nu primea pe nimeni. Acceptat în buna societate ieşeană, nu numai prin ospitalitate, dar şi prin curiozitatea tipic provincială, frecventând seratele şi grădinile, Cuzmiński păstra totuşi o vizibilă rezervă faţă de oraşul amfitrion, în genul aceleia pe care o afişau şi exilaţii ruşi în Elveţia,

care, păstrându-şi un anume incognito, păreau a spune prin toate că sunt ruşi, nobili şi suferinzi. Buna educaţie îl făcea totuşi pe Pierre un conviv agreabil, nu un om de petrecere, nici de conversaţie, cât o prezenţă, o prezenţă niţel stranie, binevenită oriunde în măsura în care stârneşte comentarii – şi Cuzmiński le provoca –, incitantă în acelaşi timp prin persistenţa unei aure de enigmă pe care exilatul o aducea în Iaşi. Enigma îndârjea acum poliţia:

cum de scăpase un asemenea ins de sub o strictă supraveghere!

Era el un exilat? Fiind un singuratic, un tăcut, cu maniere romantice, lermontoviene, Cuzimiński putea fi luat uşor drept poet într-un oraş cu poeţi. Citea mult în mai multe limbi, în bibliotecile de familie, printre rafturi, Pierre se mişca cu dezinvoltura bibliofilului. Nu frecventa lăcaşurile de cult, putea fi deci un mason, el apărea oricum ca un izolat al unei confrerii – militare, politice, de sectă? Greu de desluşit, câtă vreme lipseau indiciile. El n-a cerut totuşi informaţii despre loja din

Iaşi, care încă funcţiona, nici masonii din oraş, invitându-l în casă, n-au dat semne de a fi recunoscut în el un adept.

O discuţie, pe subiectul credinţei, a indicat în Pierre un intelectual liber, ţinând mai mult de Secolul Luminilor.

El a vorbit astfel cu revoltă despre „exproprierea omului din funcţia sa divină” prin păcatul originar.

— Dar de ce această expropriere, ar fi strigat Cuzmiński, de ce acest blestem aii unei vinovăţii ancestrale care trebuie cu orice preţ răscumpărată?! De ce vinovăţia, de ce tortura unei vinovăţii de specie, de ce apoi tortura insului, a fiecărui ins?! De ce apoi răscumpărarea, răscumpărarea obligatorie, prin sacrificiu?!

Cuzmiński n-a dezvoltat tema, n-a introdus şi alte

elemente care să-i definească poziţia, dar accentul lui de revoltă generică împotriva divinităţii a fost reţinut şi pus la dosar. La rubrica „date personale 1 nu se putea consemna, în acelaşi dosar, aproape nimic. Despre Pierre Cuzmiński nu se ştia nimic sigur, datele oferite de el însuşii în timpul şederii la Iaşi fiind foarte vagi. Totuşi precizia cu care a evocat, odată, la o serată, amănunte din războiul franco-prusian din 1870, te făcea să-l crezi un participant la acel război, un voluntar, în tabăra franceză. Ar fi fost un titlu nobil, chiar în optica poliţiei, dar Pierre nu-şi arogase această glorie. A evocat altă dată, tot impersonal, o campanie militară în Extremul Orient, pe Amur sau Ussuri. Dintr-o altă declaraţie rezulta că Pierre cunoştea şi Caucazul. Informaţia provenea, printr-un intermediar, de la un domn redactor la *Curierul de Iassi*, care a refuzat s-o confirme, oral sau scris, acel domn detestând poliţia. Lăsându-se condus prin oraş de redactorul de la *Curierul de Iassi*, Pierre ar fi întârziat mult la biserica armenească, unde, sub o piatră înflorită cu crengi de acant, odihnea un poet caucazian, fost ofiţer la Curtea

Ecaterinei, decedat la Iaşi, pe nume Bessarion Gabaşvili, numit şi Besiki, ale cărui versuri, în limba kartvelă.

Pierre le ştia pe de rost. Redactorul de la *Curierul de Iassi* ar fi fost atent atât la versuri – „Lacrime-săgeţi, o, plângeţi şi zburaţi în depărtări!” –, cât mai ales la scrierea kartvelă, el a luat pe loc note, copiind cu mare dexteritate semnele grafice de pe piatra tombală, pe care le-a şi introdus în caietele lui ou însemnări. Ce cuprindeau acele caiete cu însemnări nu se ştia. Nu prin acel gazetar, om la fel de enigmatic, ci prin altcineva s-a răspândit în Iaşi zvonul că Pierre Cuzmiński ar fi caucazian, descendent al lui Besiki, având mama circaziană, deşi numele de Cuzmiński îl indica a fi rus, poate baltic, după paloarea

feţei, paloarea accentuându-i ochii mari, nefiresc de negri, părul aspru şi negru. Cuzmiński n-ar fi dezminţit zvonul, nici nu l-ar fi confirmat, alte indiscreţii, provenind prin cineva de la poştă, îl indicau ca pe un familiar al înaltei societăţi ruse: o scrisoare a prinţului

Iremetiński, tot un georgian, un bilet de la un intim al marelui duce Vladimir, câteva misive cu antet din partea comandantului regimentului de ulani Volhinia, semnate tot de un Cuzmiński, probabil un unchi al său. Nedumerirea intimilor lui Cuzmiński a sporit atunci când, prin cineva de la prefectura de Iaşi, un personaj cu simpatii în cercurile intelectuale, s-a aflat că autoritatea secretă rusă e interesată de Pierre, de corespondenţa şi relaţiile lui. Aceasta ar fi dat cunoscuţilor lui un prim frison de alarmă. Cum în Iaşi se mai aflau şi alţi fugari din imperiu, acei personaj s-a crezut în drept să-l prevină pe căpitan, din obligaţie faţă de prietenii acestuia, şi a făcut-o într-un cadru confidenţial:

— Am ştirea că anumite persoane oficiale din imperiu manifestă un viu interes pentru persoana dumneavoastră.

Cuzmiński n-a tresărit, el o ştia probabil. Personajul a continuat:

— N-ar fi mai potrivit să vă stabiliţi altundeva, în străinătate, ca să fiţi în mai multă siguranţă?

Poliţia n-a stabilit identitatea acelui personaj de la prefectură, de ajuns doar că un oficial se alarmase de timpuriu. Dacă poliţia ar fi aflat la timp, sinuciderea n-ar fi avut loc. Cuzmiński nu manifesta însă niciun fel de interes faţă de siguranţa fiinţei sale. Acel personaj i-a mai spus:

— Se pare că înalta curte rusă va sosi în România.

— Este ceea ce1 şi aştept, a precizat Pierre.

Deci el aştepta furtuna pe care o prevestise prin chiar sosirea lui acolo, şi care acum se apropia. Alţi exilaţi şi-au făcut în grabă bagajele, au plecat la Bucureşti sau în

străinătate, Pierre a rămas însă pe loc, izolat acum şi de mica societate rusă cu care întreţinea relaţii de recunoaştere şi salut. Nereântoarcerea în Rusia, popasul prelungit la Iaşi, aproape de frontieră, refuzul de a pleca în altă parte îl făceau suspect pe Cuzmiński, care, deşi ameninţat de o primejdie, părea îmboldit s-o primească.

S-au înmulţit şi presupunerile, a apărut chiar o anume tensiune legată de persoana lui Cuzmiński, o teamă

— Dând impuls de ocrotire, o reticenţă – împingând la gestul de a-l evita. Acelaşi personaj de la prefectură i-ar fi prevenit amical pe nişte alţi intimi ai lui Pierre:

— Mai terminaţi cu anarhistul ăsta. Vin ruşii.

Îndemnul acesta, neoficial, a strecurat în suflete a doua nelinişte. Totuşi Pierre nu putea fi un anarhist, un purtător de armă ucigaşă, ascunsă sub haină. În camera lui de hotel, scotocită discret, nu s-au găsit nici arme şi nici literatură clandestină. Pierre putea fi, cel mult, un repudiat sau un dizgraţiat, pentru o vină necunoscută, poate un condamnat la surghiun în Siberia. Şi un val de spontană simpatie s-a revărsat spre Pierre. Era cert vorba despre un surghiun neefectuat, despre o degradare civică, fiindcă Pierre Cuzmiński purta cu prudenţă uniforma de ofiţer, arbora de fapt o semiuniformă, fără grade, deşi aplombul militarului se făcea simţit în toate, chiar când îmbrăca fracul, un frac cu guler violet, ceea ce atrăgea atenţia, părea extravagant. Atracţia caldă pentru Pierre a crescut bruise, când s-a aflat motivul real al dizgraţierii lui, nu un act infamant, ci un act nobil: participarea ca voluntar la războiul sârbo-turc din urmă cu un an. Deci din nou un fapt de arme, un act de bravură, conform cu firea lui. Dar majestatea-sa sancţionase gestul ofiţerului prin degradare. Toţi ofiţerii ruşi voluntari, angajaţi în războiul turco-sârbese, din urmă cu un an, participaseră de fapt la o înfrângere. O înfrângere pe care Rusia n-a îngăduit-o

supuşilor săi, chiar dacă imperiul nu fusese oficial implicat. Acum imperiul venea oficial la Dunăre, iar Pierre lega speranţe de această sosire. Dreptatea lui

Pierre ar fi urmat să iasă la lumină. Angajarea oficială a

Rusiei în război, sosirea iminentă a ţarului, în fruntea armatelor, sporeau şansele mult aşteptatei ispăşiri.

Sporea şi agitaţia prietenilor lui Pierre. Poate şi a acelui domn de la *Curierul de Iassi*. Fiind poet, redactorul aprecia singurătatea lui Cuzmiński, aristocratismul rece, nostalgia comprimată, ciudăţenia – ştia limbi rare, kartvela, armeana şi persana –, voinţa de a-şi urmări un ţel, ideea unei întoarceri refuzate, deşi Pierre nu râvnea reîntoarcerea acasă, ci întoarcerea pe câmpul unei bătălii pierdute. Aşteptarea căpitanului s-a ascuţit, s-a agravat odată cu deplasarea înaltei curţi, pe care el o urmărea pe hartă, de la Petrograd la Moscova, şi de acolo spre viitorul teatru al războiului. O uriaşă mişcare, pe care ieşenii o simţeau, asemănătoare puterilor prăpăstioase ale dezgheţului, urma a fi întâmpinată de un om, de unul singur. Apropierea curţii ruse de frontiera română a accentuat, după câte s-a observat, neliniştea, apoi neurastenia lui Pierre.

Acelaşi personaj îndatoritor faţă de căpitan, exasperat probabil de impasibilitatea caucazianului, preluând el însuşi tensiunea clipei, i-a strigat dizgraţiatului în plină stradă:

— Dar pleacă, domnule, de-aici!

Pierre a întors spatele acestui personaj, inclusiv prietenilor, dar n-a părăsit oraşul, dispărând din ochii tuturor.

El a rupt relaţiile până şi cu redactorul de la *Curierul de*

Iassi, împreună cu care avusese pe cât se bănuia

lungi şedinţe de singurătate. Pierre s-a închis, se presupune, în odaia lui de hotel, unde primea curieri, redacta scrisori şi depeşe, unde avea multe şi secrete întâlniri cu persoane venite de peste Prut. Când curtea ţarului s-a instalat la Chişinău, agitaţia lui Pierre a atins pragul de sus. Se părea c-ar vrea să treacă Prutul, cu intenţia de a pătrunde la suveran, care se alia nici la trei zile distanţă. Dar condiţiile nu erau pregătite, după elte se părea. Câţiva prieteni ai lui Cuzmiński, ofiţeri ruşi sosiţi la Iaşi, au încercat să-i domolească zelul. Trebuia totul bine chibzuit, ar fi pretins ei, trebuia mai cu seamă bine ales momentul când cererea de graţiere, înfăţişată suveranului, putea să aibă succes. Camarazii, veniţi de peste Prut, se îndoiau însă de aceasta. Va fi dispusă majestatea-sa, se întrebau ei, să înlăture public o măsură disciplinară, în condiţii de război?

Când e ştiut că tocmai în asemenea condiţii arma disciplinei se cerea întărită. Va consimţi marele monarh la un atare act de clemenţă? Cuzmiński o credea nebuneşte, şi camarazii, drept răspuns, au făcut de strajă la uşa căpitanului, cu rândul, împiedicându-l să plece peste Prut.

Lui Pierre nu-i mai rămânea de făcut decât tot un gest public, să-şi încerce norocul pe peronul gării din Iaşi.

Şi-a şi încercat norocul, în acea zi, sub ochii tuturor, având asupră-şi cererea de graţiere şi pumnalul. Nu se

Ştie dacă ţarul l-a văzut măcar pe Pierre.

Parva trăia o gelozie a faptei, a isprăvii pe care însuşi voia s-o făptuiască, fără a împărţi gloria dobândei cu nimeni. Sinuciderea lui Cuzmiński, de care a aflat din *Curierul de Iassi*, i-a dat o stare de aţâţare, învăpăindu-i gândurile, şi aşa aprinse. Cuzmiński şi ţarul îşi disputau fapta, lui Cuzmiński i se refuzase fapta, pe care şi-o asumase în absolut Suveranul sau Destinul.

Cazul lui Parva era altul. El nu voia să cedeze

nimănui fapta spre care se socotea chemat, cu care se simţea investit. Într-un fel îl liniştea chiar şi gândul de a nu-l fi cunoscut pe Haşdeu, pe care ardea să-l cunoască, admiţându-l ca pe singurul ins viu, din România, care ar fi putut să-l înţeleagă. Haşdeu era şi singurul care putea contesta unicitatea lui Parva, singularitatea lui într-un domeniu unde tânărul socotea a nu mai avea rival. Cui îi trecuse prin minte, până atunci, în Europa ideea unei hărţi lingvistice care să dovedească unitatea temporală şi spaţială a unui idiom, a unei limbi?!

Fericit de a fi *singurul*, Parva se aruncase acum în teritoriul înfăptuirii, urmând să amâne confruntarea cu

Monstrul pe mai târziu, poate nu prea târziu, poate curând „în clipa când ar fi isprăvit şi harta şi glosarul – glosarele legate de aceasta. El se simţea depozitarul unor energii de care nu mai dispunea nimeni, în jurul lui, tânărul fiind acum gelos până şi pe ideea însăşi de energie, refuzată altora, aflată la cheremul lui. Dar de fapt, cine mai putea pretinde a cere mâna unei asemenea idei, în afara lui

Haşdeu, care era de mult căsătorit cu ea, o reprezenta, o monumentaliza prin lucrări uriaşe? Cine altul?! La un eventual recensământ al candidaţilor, prezumtivi logodnici, nu putea răspunde decât Parva şi, poate, cu concesii, acel domn de la *Curierul de Iassi*, pe care îl reîntâlnise în aprilie, după ce-l cunoscuse, cu ani în urmă, la Viena.

Dar acel domn nu făcea filologie, lingvistică, făcea filosofie, ba şi mai rău – poezie, produs faţă de care Parva nutrea un secret dispreţ. Dispreţul faţă de gratuitate, în genere, iar în cazul lui dispreţul faţă de o nereuşită crasă.

Parva exersându-se pe ascuns şi în poezie, cu o neizbândă usturătoare. Cinstit, el ar fi trebuit să-şi recunoască eşecul de a nu avea talent – lucru imposibil,

însă, îl poseda orgoliul, şi atunci a trecut senin şi superb mai departe, clispreţuind genul. Dispreţ extins de altfel şi faţă de filosofie, pe care o frecventase în lungiş şi în curmeziş, înaintând imprudent până la graniţa abstracţiunii ultime „la care se oprise. Resimţise atunci pe buze gustul sec al abstracţiunii. După Parva, filosofia acelei clipe închidea în loc să deschidă. Dar dincolo? Dar dincolo de abstracţiunea ultimă? Cultivând abstractul, domnul Maiorescu se oprise la logică; absorbit de abstract, acel domn de la

Curierul de Iassi se oprise la filosofie, eşuând, până la urmă, în poezie. Un alt domn cu vocaţia abstracţiei care se dăruise cândva ştiinţelor istorice, dând câteva lucrări fundamentale, eşuase în politică. De la Viena la Lipsea, de la

Berlin la Paris, Bucureşti şi Iaşi, abstractul era un cancer care rodea lumea, dizolvând-o în generaluri care lăsau indiferentă lumea vie. Dar fapta cea vie?

La Iaşi, în aprilie, deschizând uşa *Curierului*, îl găsise pe acelaşi domn în negru, pe care îl cunoştea de la Viena, cu aceeaşi poză abstractă, pe care o ştia prea bine de acolo, rămas ca un stâlp bizar şi rece într-o lume care clocotea.

Vrusese să-i strige:

— Domnule, dumneata nu vezi ce se întâmplă la

Iaşi?

„N-a făcut-o, fiindcă domnul redactor-poet îl ignorase, nici măcar n-a luat act de prezenţa lui, darămite de prezenţa trupelor împărăteşti care intraseră în Iaşi. Ezitând să-i pună în faţă cartea de vizită, Parva a restituit cartonaşul propriului său buzunar. A ciocănit apoi cu clanţa în masă. Deschizând uşa redacţiei, clanţa îi rămăsese în mână, iar Parva a ciocănit cu ea la „ultima uşă”, uşa invizibilă, care-l despărţea de acel domn. Acesta

n-a răspuns.

Parva s-a ridicat şi a ieşit, nu fără a-i trimite mental un adio, de fapt provocarea la o reîntâlnire peste timp:

— Vă aştept, domnul meu, dincolo de abstracţiune!

Îl aştepta deci în câmpul fierbinte al faptei care clocotea afară, iar acum, mărşăluind spre front, primise primul semn, gazeta cu articolul despre Cuzmiński.

Articolul din *Curierul de Iassi*, purtând titlul *Sinucidere*, aparţinea acelui domn, care – iată! – scria acum articole. Dar nu-şi semna gazetăria, socotind-o probabil dispensabilă, o proză! Pe Parva îl interesa cazul Cuzmiński – un ins care înfruntase Destinul, îl interesa însă mai ales scrisul acelui domn redactor, care, de vreme ce a scris, fusese de faţă. Deci tipul, acel domn Minunescu – cum Parva îl poreclea, adoptând o poreclă notorie la Iaşi, ieşise din poza lui abstractă, catadicsind să pogoare în eveniment. Ce văzuse? Articolul – parcurs fără corecturi! – trasa sumar momentul sinuciderii, insistând asupra portretului sinucigaşului, întins pe masa de autopsie: „Era aproape neschimbat la faţă, cu aceeaşi răceală şi linişte militărească. Actul de sinucidere nu răpise nimic din eleganţa şi frumuseţea întregii figuri. Astfel stătea lungit învăluit într-o manta neagră şi numai ochii, rămaşi deschişi şi pierzându-şi strălucirea unei junii vitale, îi dădeau speranţa c-ar fi cuprins de un adânc somn magnetic”.

Parva a reţinut finalul frazei care nu i-a displăcut:

„… şi numai ochii, rămaşi deschişi şi pierzându-şi strălucirea unei junii vitale, îi dădeau speranţa c-ar fi cuprins de un adânc somn magnetic”. Lui Parva i-a sunat expresia

„Junie vitală”, o expresie aproape tautologică. Putea fi oare junia, tinereţea, şi nevitală? Domnul de la Iaşi voia deci să sublinieze caracterul de tinereţe explozivă al vieţii lui Cuzmiński, din care emana tăria gestului său. De unde

şi acel „adânc somn magnetic”, de după sinucidere, care presupunea iminenţa unei treziri. Ar fi trebuit – Parva o dorea!, ca Pierre, împuns de cuţitul de autopsie, să sară în picioare de pe masa de supliciu postum, privind lumea strânsă în jurul său, cu un ochi uimit.

— Ce vreţi?

Şi lumea ar fi trebuit să vadă, în părul negru al caucazianului – ca semn al întâlnirii lui cu Destinul – o meşă albă, ivită chiar atunci. De ce un somn fără urmări?

Expresia era totuşi bine găsită, iar Parva şi-o aplica. El însuşi se trezise dintr-un adânc somn magnetic.

Reluându-şi drumul spre Petersburg, de la Chişinău

— Unde s-a despărţit de ţar –, generalul prinţ Iancu

Ghica se afla într-o situaţie nefirească: el trebuia de fapt să rămână lângă ţar, mandatul său era reprezentarea curţii de la Bucureşti pe lângă Alexandru al II-lea, căruia îi şi depusese scrisorile de acreditare, dar aceleaşi scrisori trebuiau să treacă – formalmente – şi prin mâna cancelarului imperiului, prinţul Gorceakov, care, din păcate, se afla la Petersburg, de unde majestatea-sa plecase. Uniforma de agent consular a lui Ghica, uitată împreună cu alte bagaje în trenul de Cracovia – *„c'est a Pachkani que ai regul'ordre de changer d'itineraire”* –, călătorea acum singură spre Petersburg, fapt care l-a obligat pe general să se prezinte ţarului în ţinută civilă, în frac, nu la reşedinţa acestuia din Ghişinău, în casa lui Iordache Catargi, unde suveranul rus era găzduit, ei în trenul cu care împăratul călătorea spre România, audienţa fiind ca şi particulară, de unde, poate, caracterul neangajant al discuţiei de la primire – majestatea-sa privea tot timpul absent pe fereastra vagonului, nimic nu-i atrăgea atenţia asupra trimisului diplomatic, aflat la un pas –, uniforma acestuia urmând, în sfârşit, să se reîntâlnească cu purtătorul ei şi să-şi recapete funcţia abia

pe Neva, o funcţie acum nulă, câtă vreme toate formulele de la ceremonia prezentării fuseseră consumate. Aceste formule s-au schimbat, desigur, n-au fost monosilabice, dar au apărut aşa tocmai datorită absenţei protocolului, absenţă care le-a vidat de solemnitate, le-au făcut să apară mai mult ca nişte poze mimice sau ca nişte pauze pline de sens, după cum s-a putut deduce chiar din raportul telegrafic cifrat al lui

Ghica, trimis la Bucureşti:

„Empereur passant par Kichinew pour Ungheni în a invite dans son train. Remis lettre du Prince don't îl a păru tres sensibile. J'ai insiste fortement pour ratification imediate de la Convention. Empereur repondu avoir charge

Consul de Russie Bucarest d'assurer Prince que convention peut être envisagee comme ratifice et qu'il l'enverra cette nuit a Petersbourg pour formalites."[3]

Scena se petrecuse în aprilie, înainte de semnarea convenţiei româno-ruse. Interpretarea „tres sensibile" a fost mai mult ca sigur o nuanţă mimică, notată de altfel prin

„Il a păru". Insistenţa pentru ratificarea convenţiei de către partea rusă, insistenţă aparţinând lui Ghica, îl va fi mirat însă pe suveran, care, fiind ce era, un suveran autocrat, nu vedea ce dificultăţi s-ar fi putut opune la o hotărâre a sa – de unde mirarea, drept care, ca gest de politeţe, el a trimis asigurări prinţului, prin consulul rus de la Bucureşti, că acea convenţie e ca şi ratificată, iar pentru

3 „Trecînd din Chişinău spre Ungheni, împăratul m-a invitat în "■enul său. Remis scrisoarea prinţului, la care a părut mişcat, "m insistat puternic pentru ratificarea imedată a convenţiei, împăratul răspunde că l-a însărcinat pe consulul Rusiei ta ■Bucureşti să-l asigure pe prinţ că se poate considera convenţia Ca Şi ratificată şi că o va trimite la Petersburg, în chiar această noapte, pentru partea formală".

latura formală a chestiunii – la care cei de la

Bucureşti ţineau atâta! – el a schiţat un gest aproape stins spre Petersburg. Suveranul a privit din nou pe fereastră, apoi s-a întors, în profil, la un anume moment, continuând un gând schiţat anterior, pe care Ghica l-a notat:

„Îl engage notre gouvernement a prendre sur lui ratification, en attendant reunion du Parlement, car eveniments pressent.”[4]

Propoziţia, tradusă silabie, sugera mirarea împăratului, subliniată şi prin pauza lungă care-a urmat cuvintelor.

Ce dificultăţi puteau să se opună unui guvern, în ratificarea unui act de stat, când evenimentele presau! Parlamentul putea sancţiona, formalmente, acel documentar, aposteriori, ca şi Petersburgul. Şi un alt gest vag a fost schiţat, dinspre

Petersburg spre Bucureşti, acolo în trenul spre Ungheni.

Chestiunea uniformei n-a mai contat.

Absenţa ceremonialului complicat, fastuos şi rigid, pe care Ghica îl cunoştea de la curtea sultanului, i-a dat totuşi trimisului român o anume degajare în mişcări, la care partenerii consimţeau spontan – chiar cele mai oficiale personaje! – toţi vrând a spune, prin aceasta, că se aflau nu într-un salon, ci într-o tabără, în preajma unui câmp de luptă. Alura deschisă şi francheţea l-au impresionat pe

Ghica mai ales în cazul marelui duce, care l-a primit imediat, despre care generalul i-a şi scris exclamativ

Alexandrinei, în aceeaşi zi:

Je ne connais pas d’homme plus sympathique que ce dernier; ses allures sont jranches, să courtoisie est de bon

---

4 „Se cere guvernului nostru să ia asupra lui ratificarea,' pînă la întrunirea Parlamentului, fiindcă evenimentele presează".

aloi; să parole est simple mais lucide et depourvue de toutes ces phrases inutiles que l'on a coutume de debiter".

(Ghica se referea la calvarul îndurat de el şi de Alexandrina, la Curtea de la Stambul, unde zâmbetele şi genuflexiunile extenuau diplomaţii). „En un moţ, îl plaît parce qu'il est naturii et parce qu'on sent qu'il est l'homme loyal par excellence."[5]

I-a plăcut şi ţinuta vestimentară a marelui personaj, la antipodul rangului: căciulă de Astrahan strivită pe ceafă, cercasă de suman între umeri, rubaşcă fără grade şi eghileţi, ciubote simple, în acea clipă murdare de noroi. Marele duce l-a cărat după el într-o inspecţie, avea pas lung, opriri şi răsuciri bruşte, cravaşa din mâna lui denunţa nervozitatea, Ghica s-a ţinut anevoie în suită, dar Nicolai Nicolaiei nu l-a ignorat, deşi copleşit de treburi, el s-a întors la un anume moment spre trimisul român şi i-a spus:

— Ştii ce? vorbim la masă, mănânci cu noi.

Atmosfera acelui dineu tip popotă l-a încântat:

„Le soir îl m'a invite a partager son dîner de campagne.

Nous etions 60 a table. Nous avons mange dans des assiettes enfier – emaillees en blanc, qui ressemblaient a's y meprendre à la porcelaine. La table se composait de deux planches jointes qui reposaient sur des chevalets mobiles.

Voici notre menu: Borch russe – boeuf aux pommes de terre – petits poulets rotis – salade – vins ordinaires.

---

5 „Nu cunosc un om mai simpatic ca acesta din urmă ; alura sa e francă, curtenia sa e aleasă, cuvîntul său e simplu, dar lucid Şi despovărat de toate frazele inutile, care obişnuit se debitează. Intr-un cuvînt, el place fiindcă e natural şi pentru că se simte în el omul loial prin excelenţă11.

Ce repas etait digne de Sparte[6]

Demne de Sparta i s-au părut şi conversaţiile. Gazdele n-au făcut mister asupra intenţiilor sau iniţiativelor lor militare şi politice. Aceeaşi francheţe, oarecum brutală, care simplifica lucrurile, îl scutea pe trimisul român de calea întortocheată a vânării „indiscreţiilor", principala cinegetică în exerciţiul diplomatic, acum dată la o parte, ca şi uniforma aurită. Despre o eventuală cooperare rumâno-rusă, generalul conte Ignatiev – pe care Ghica îl cunoştea de la Stambul – s-a exprimat fără echivoc, ca om politic ce era:

— N-o dorim!

Aşa cum fără echivoc, ca militar, s-a exprimat şi marele duce:

— O dorim!

Gândurile luau adesea, la marele duce în special, forma ordinului, fratele suveranului, atât de liber în gesturi şi atât de distrat, uitând pur şi simplu când are în faţă un trimis al altei curţi şi când un subordonat, cum s-a şi întâmplat cu o „dispoziţie" către guvernul român, privind siguranţa împăratului, pe care Ghica, în telegrama cifrată, a îndulcit-o, traducând-o prin „rugăminte":

„Grand Duc prie notre Gouvernement donner des ordres imediats au prefet de police de Jassi et police

Ungheni, d'exercer la grande vigilance sur les personnes suspectes qui voudraient se rendre a Ungheni-russe pour l'arrivee de l'Empereur et de signaler, le caz echeant, à la police russe d'Ungheni et Kichinew les individus suspects ou mal james qui auraient trompe să

6 „Seara m-a invitat să împart cu el dineul său de campanie. Am fost 60 la masă. Am mâncat în farfurii de tablă smălţuite în alb, care semănau perfect cu porţelanul. Masa era aranjată din două planşete înnădite, sprijinite pe capre mobile. Iată meniul : borş rusesc, carne de vacă cu cartofi, pui fripţi, salată, vinuri ieftine. Un prînz demn de Sparta."

vigilance pour prendre cette direction."[7]

În ceea ce-l privea, Ghica a fost scutit să ţină casă deschisă, cum se obişnuia, pentru oricât de scurtă vreme, deşi ar fi putut! i se pusese la dispoziţie o casă cu saloane multe, a unui bogătaş evreu, din Chişinău, dar obligaţia primirilor era de prisos, obligaţia prezentărilor rezolvându-se sumar, în acelaşi regim de tabără. Şi rezolvările, soluţiile pe care Ghica le aştepta, erau aici bruşte, derutante.

După prezentarea la ţar, Ghica ar fi trebuit, în chip firesc, să reia drumul Petersburgului, el s-a şi pregătit de plecare, a expediat ultima corespondenţă, a făcut vizitele de adio, când, pornind spre gară, trimisul român şi-a schimbat din nou direcţia, marele duce l-a deturnat din drum, în stilul lui, trimiţându-l cu veselie la Moscova

— Ce să cauţi la Petersburg? Pe voi vă interesează împrumutul, adică banii, cele cinci milioane de ruble.

Ministrul nostru de finanţe e acum la Moscova.

— Dar sunt aşteptat la Petersburg, marele cancelar e acolo...

— Dă-l dracului pe cancelar!

Ghica nu ştia, în noua situaţie, în ce măsură se cuveneau sau nu respectate formele, până unde se întinde autoritatea marelui duce, autoritatea marelui cancelar, autoritatea ţarului, lucru încurcat, de altfel, şi dincolo, în ierarhiile de la Stambul. Aici îl încurca tocmai alura deschisă, spontană, greu descifrabilă la rându-i, punându-l pe diplomat în neputinţa de a şti ce reprezintă dezinvoltură

7 „Marele duce roagă guvernul nostru să dea neîntîrziat ordine prefectului de Iaşi şi poliţiei din Ungheni, să exercite cea mai riguroasă supraveghiere asupra persoanelor suspecte care ar vrea să revină la Ungheni-ruşi pentru sosirea împăratului, şi să semnaleze cazurile care-ar apărea poliţiei ruse de la Ungheni şi Chişinău, indivizii suspecţi sau cu proastă reputaţie, care le-ar înşela vigilenţa, luînd această direcţie."

şi ce anume dispreţ. Pe ruşi, Ghica îi cunoscuse la Stambul, ca diplomaţi. Modul dezinvolt de a fi al diplomaţilor îl regăsise acum aici, la Chişinău, în tabără, totuna cu comportamentul militarilor. Cei câţiva diplomaţi colegi, cu care a schimbat saluturi – *y compris Ignatiev* –, erau acum în uniforme militare. Ofensivi şi deschişi acolo, în uniforma diplomatică, ei erau încă şi mai acasă în uniforma de front. Ghica era lipsit şi de una şi de cealaltă, iar această neregulă protocolară începuse a-l complexa, îl punea în situaţia să pară a nu fi în dreptul său atunci când afirma, nega, solicita, aştepta. El a plecat cu inima îndoită spre Moscova – de ce nu-şi luase măcar uniforma de general? –, părându-i-se că circulă, prin marele imperiu, în cămaşă de noapte. Consolările diferitelor personaje nu-l mângâiau, le considera ironice, asemenea consolări priveau fiinţa lui precară, chelia, modestia staturii, statură luată sub protecţie de cei mai mari trupeşte, care afişau cu el – culmea! – şi o jenantă familiaritate:

— Stai aici, prinţule, nu te jena!

Cel care-l invita astfel bătea cu palma goală într-un fund de scaun, indicându-i locul, situaţie care ar fi fost evitată dacă Ghica s-ar fi prezentat muiat în aur din creştet până-n tălpi.

Familiaritatea era într-un fel explicabilă, ţinea de

«căldura rusă” – o căldură ce răzbătea până la aristocraţie –, era explicabilă şi prin relaţiile lui Ghica în lumea imperiului de la nord, care au atârnat. greu în numirea sa la Petersburg. Oriunde se mişca, el recunoştea sau avea să cunoască familiali, rude, prieteni, prieteni ai unor prieteni. I se întâmplase chiar la prima recepţie:

„c’est a cette occasion que ai fait la connaissance de plusieurs generaux et officiers dont les noms în echappent pour la plupart. Je ne me rappelle que le General Massalski, commandant en chef de l’artillerie du corps

d'armee du G-d duc Nicolas – du General Gali (prononcer „ol”)!

attache à la personne de S.A.I. du Prince Metchersky, capitaine d'artillerie, qui connaît Nathalie, Georges et Emile.

Tous ces messieurs m-ont parte dans les meilleurs termes de ton frère Mavros.”[8]

Nathalie era sora generalului, căsătorită cu Georges

Phillipesco, fostul agent diplomatic român la Petersburg, cu câţiva ani în urmă, Georges era Georges, cumnatul său, cunoscut de toată lumea, şi pe Dâmboviţa şi pe Neva.

Emil Ghica, nepot, era actualul girant cu afaceri aflat în post la Petersburg. Mavros era contele Dimitrie Mavros, general rus, frate vitreg al Alexandrinei, consoarta sa.

Dar prin acest fir al Alexandrinei, lista se prelungea.

Fiică a Pulheriei Ghica, deci Ghiculească prin mamă, aceasta soră a lui Grigore Ghica-vodă şi a lui Vodă Alexandru Ghica, Alexandrina, ca nepoată de voievozi, avea o strânsă rudenie şi cu aristocraţia rusă. Într-o primă căsătorie, Pulheria Ghica se măritase cu un nobil rus, foarte învăţat, diplomat în post la Bucureşti, contele Mavros, din care rezultase Dimitrie, frate vitreg al Alexandrinei care s-a născut mai târziu, din a doua căsătorie a Pulheriei, cu un alt rus, flamand la origine, colonelul Vladimir Moret de Blaramberg, naturalizat pe Dâmboviţa. Prin Mavrosi şi prin Blaramberg, cum şi prin

---

8 „Cu această ocazie am făcut cunoştinţă cu mai mulţi generali şi ofiţeri, al căror nume-mi scapă în cea mai mare parte. Nu-mi amintesc decît de generalul Masalski, comandantul şef al corpului de armată al marelui duce Nicolae, de generalul Gali (a se pronunţa ,,ol“), ataşat pe lîngă persoana alteţei-sale imperiale prinţul Miecerski, căpitan de artilerie, care-i cunoaşte pe Nathalie, George şi Emil. Toţi aceşti domni mi-au vorbit în termeni superlativi de fratele tău Mavros."

Cantacuzinii fugiţi în imperiu pe vremea Brâncoveanului – în bună măsură rusificaţi –, se deschidea un întreg lanţ de rudenii, care sima bine, chiar dacă unele verigi se rătăciseră sau ruginiseră. Prinţul Iancu Ghica le regăsea, regăsise aceste verigi, începând de la Chişinău:

— Que se passe-t-il avec Virginie?

— Virginie a deja un petit gargon. Son mari, le comte Prohorin, est en poşte a Copenhague.

— Et Marie-Jeanne?

— Marie-Jeanne s'est retiree dans son domaine, quelque part au Nord de la Russie. Tous les siens et elle-mêmes ne supportaient pas Moscou. Après avoir vecu a Paris c'est vraiment dificile.

— Donc je ne pourrais pas la revoir a Moscou!

— En effet, c'est peu probable.[9]

Badinajul acesta pe subiecte familiale făcea bine, îi dădea generalului sentimentul de a se afla între ai săi, fie şi prin alianţă, de a se regăsi în interiorul marelui clan nobiliar internaţional de care ţinea şi care n-avea trimiteri, sau prea puţine, în lumea otomană. Aceasta punea o bună

9 — Ce se întîmplă cu Virginia ?

Virginia are deja un copil, soţul ei, contele Prohorin, e în Post la Copenhaga.

Şi Marie-Jeanne ?

Marie-Jeanne s-a retras la moşie, undeva în Rusia septentrională.

Ea şi ai ei nu se simţeau bine la Moscova. După Paris, era greu.

Deci n-o voi putea întâlni la Moscova !

Puţin probabil.

1 „Mamei îi merge mai bine şi emoţia, atît de plăcută pentru de a-i vedea pe ruşi intrând ca protectori ai României, o re-*nsufleţeşte.“

premisă misiunii lui, fiindcă, oricât de greu i-ar fi fost, oricâte complicaţii de aparat imperial i-ar fi stat în faţă, aceste verigi tainice, oportun regăsite, l-ar fi ajutat să sară trepte, scurtând drumul pe care pornise.

Aceleaşi verigi sunau bine şi acasă, cum rezulta dintr-o scrisoare a Alexandrinei, primită de general cu întârziere, când păşise în trenul spre Moscova, deschizând-o după trecerea Nistrului, şi în care i se vestea că până şi bătrâna soacră, Pulheria, e reînsufleţită de emoţiile revederii ruşilor la Bucureşti: *„Ma mere va mieux et l'emotion, şi douce pour elle, de voir Ies Russes entrer a Bucarest en protecteurs de la Roumanie, la ranime"*. 2

Coana Pulheria, prinţesă Ghica şi contesă Mavros-Blaramberg, îşi retrăia tinereţea, de mult stinsă, într-un alt moment al veacului, într-o vreme când nu mai exista un protectorat rusesc la Dunărea-de-Jos – ca la prima şi la a doua ei căsătorie –, ci o ţară nouă, România. Nici ruşii, aristocraţii ruşi, nu mai erau aceiaşi ca-n timpurile protectoratului, pe care bătrâna şi le evoca cu fericire.

Lipsea magnificenţa lui Nicolae I, care purta încă pe umeri grandoarea încărcată în aur din epoca Ecaterined, lipseau desfăşurările copleşitoare, care înmărmureau de teamă şi de admiraţie nobilimea moldo-valahă din cele două principate dunărene. Pulheria având acum în faţă nişte alţi trimişi ai Rusiei, o Rusie abia înviată după războiul

Crimeei. Schimbarea se petrecuse în timpul unei singure generaţii: tatăl Pulheriei, prinţ domnitor, putea fi ocărit şi mustrat, în văzul lumii, de consulul împărătesc la

Bucureşti, fără a putea protesta – n-avea cui! – fiindcă mustrarea venea de la protector, care, afişând maniere europene, îi amintea voievodului urgisit că el, mai-marele împărătesc, nu e un paşă, ci un garant al vremurilor noi.

Care vremi noi veniseră, deşi nu pentru toată lumea.

Confuzia era nu numai a Pulheriei, a bătrânilor din generaţia sa, aflaţi la Bucureşti, ci şi la Constantinopole.

Petersburg sau Londra, deci a tuturor oamenilor politici din vechea generaţie – turci, ruşi sau englezi –, care nu se obişnuiseră cu gândul că la Dunărea-de-Jos se schimbase ceva. Chiar marele duce, bărbat cu mult mai tânăr, în proclamaţia sa către români, uitase să-şi amintească faptul simplu că românii au un stat autonom al lor, el procedând în acest punct aproape identic turcilor, pe care prinţul Ghica, aflat în post la Stambul, se chinuise ani în şir, folosind o subtilă pedagogie, să-i înveţe cu noua situaţie.

Pentru noua situaţie lucra şi Alexandrina, şi chiar mama soacră, bătrâna prinţesă Ghica-Blaramberg. În onoarea noilor şi vechilor prieteni, generali şi diplomaţi ruşi, la Bucureşti, în casa Ghica, se dăduse o mare recepţie, despre care Alexandrina îi relata amănunţit soţului:

„Imaginez-vous tous les candelabres allumes, ce qui n’est pas arrive depuis longue date. Et puis ma mere, ravissante, dans son malakoff, un peu desuete peut-être, mais şi imposante, et pour cela entouree de toute l’attention. On a toujours fait du cerele autour d’elle. On a cause en russe – ma mere le parte encore. Un des hotes a remarque que ma mere a garde l’accent d’il y a un siècle.

Mais comment, car elle est nee dans ce siècle!... Retenez cela: ai fait des demarches pour me faire envoyer la correspondance par courrier diplomatique, celui qui fait chaque semaine la route Petersbourg-Bucarest. Ne pourrais-tu pas confier ta lettre, a Giers ou Jomini pour être expediee dans le pli officiel à l’adresse du Consul d’ici? Vois şi cela est faisable. Ne me dis rien de politique şi tu crois que cela ne serait pas prudent. Enfin, la soirée a

ete un gr and succes. Tout le monde, Ies roumains comme les russes, ont admis que c'est ainsi qu'on festoyait jadis a Bucarest."[10]

Dar conflictul dintre oamenii vechi şi oamenii noi se dezlănţuise chiar în neamul Alexandrinei. Fratele Alexandrinei, Nicolas sau Niki Blaramberg, cumnatul său, votase împotriva convenţiei româno-ruse din 4 aprilie, pronunţând în Parlament un discurs fulminant. În ochii lui Niki, imperiul de la Nord era identic Turciei, pe care el o detesta de asemenea, poziţia lui radicală provocând consternare în sânul familiei.

— Niki, dar tu poţi fi cu turcii, împotriva ruşilor?!

a strigat coana Pulheria.

— Nu sunt nici cu turcii, nici cu ruşii! a protestat Niki.

— *Tu es un monstre*![11] i-ar fi strigat, şi mai scandalizată, Alexandrina, care rezuma situaţia în acest fel:

„Mon Mustre jrere n'a plus remis les pieds chez

---

10 „Imaginează-ti absolut toate candelabrele noastre aprinse, ceea ce nu s-a mai întîmplat de mult. Apoi mama, ravisantă, în malacof, un pic poate desuetă, dar impunătoare, poate tocmai de asta înconjurată cu toată consideraţia. S-a făcut permanent curte în jurul ei. S-a vorbit şi ruseşte, mama încă mai ştie. Ba un tînăr oaspete a remarcat că mama a păstrat accentul limbii ruse din urmă cu un veac. Care veac, cînd mama e născută în acest veac !... Lucru important : am aranjat să trimiţi corespondenţa pentru mine prin curierul diplomatic imperial, acelaşi care face săptămî-nal ruta Petersburg—Bucureşti pentru consulat. N-ai putea încre-dinţa scrisoarea ta lui Giers sau Jomini, pentru a fi expediată în acelaşi plic oficial pe adresa consulului de aici ? Vezi dacă-i Posibil. Nu-mi spune nimic de politică, dacă crezi că asta n-ar fi Prudent. în sfîrşit, recepţia a fost o mare reuşită, toată lumea a recunoscut, români şi ruşi, că aşa se petrecea la Bucureşti doar °dinioară."

11 Eşti un monstru !

nous, sans doute craignant les discussions que să conduite amenerait avec ma mere, probablement aussi boudait-il a cause de la mission cu” îl doit regarder de travers.”[12]

Misiunea lui preocupa deci pe toată lumea, iscând pasiuni, ciocniri, tulburări parlamentare şi de familie, drumul lui la Petersburg era deci urmărit. Cu atât mai bine venit era gândul ocrotitor al Alexandrinei, din finalul aceleiaşi epistole:

„Que Dieu continue a proteger ton voyageent’acordant bonne santee et complet succes pour la mission don’t tu est charge”[13].

Şi, în post-scriptum:

„As-tu ete presente à l’Empereur Alexandre? As-tu explique ton manque d’unijorme?”[14]

Din nou uniforma! Din nou numai ştiri expirate. Generalul resimţea o ruptură, nu numai de spaţiu, dar şi de timp. Scrisorile de acasă urmau a-i sosi cu întârziere, pe căi întortocheate, aducându-i numai ştiri vechi, chiar telegramele îi anunţau câte un eveniment expirat, de unde nevoia lui Ghica de a se dumiri, de a lega punţi între ieriazi-mâine, faptele de azi – un azi de la Bucureşti! – ajungând la el, acolo unde se afla, sub forma unor piese de arhivă, importante doar ca puncte pentru deducţii.

După trecerea Nistrului, lui Ghica i s-a părut a pierde contactul eu lumea europeană. Nu-i mai parveneau ziare occidentale, el nu citea ruseşte, iar ziarele ruseşti, traduse prin bunăvoinţă, publicau doar ordonanţe şi ţineau

---

12 „Ilustrul meu frate n-a mai pus piciorul la noi, temîndu-se, fără îndoială, de discuţiile pe care le-ar putea avea cu mama, din cauza purtării sale, tot atît de probabil din cauza misiunii tale pe care n-o agreează."

13 „Dumnezeu să urmeze a te ocroti în călătoria ta, acordîn-du-ţi sănătate şi succes deplin în misia eu care eşti învestit."

14 „Ai fost prezentat împăratului Alexandru ? Ai explicat lips» uniformei tale ?“

monoton agenda mişcărilor predeterminate ale ţarului, acum un personaj abstract. Peste toate, drumul era anevoios, o împotmolire continuă. Trenul spre Moscova întârzia mereu, garat pe linii moarte, ca să facă loc trenurilor militare, care goneau vijelios spre război. La Kiev, unde a stat mai mult, oraşul părea înecat de trupe. Nu numai trupe regulate – ulani, cazaci, dragoni, grenadieri, artilerişti –, dar şi convoaie de populaţie civilă, convoaiele de căruţe, conduse de pahonţi, cu muniţii, furaje, alimente, care dădeau mişcării militare un aspect de exod. Părea că o mare populaţie se strămută de undeva, din adâncul necunoscut al continentului rus, roind spre vest. Roirea era tulbure şi înceată, nu se ştia când aceste convoaie umane urmau să ajungă la Dunăre, dar ele se puseseră în mişcare.

Observând mişcarea, ideea de război dispărea, era o confuză şi vastă mişcare, o treabă, o trudă antrenând mii de oameni, o trudă cu un ţel greu determinabil, până când îţi venea în minte imaginea mutării unei mari case sau ţări.

Generalul, care se strămutase în repetate rânduri, cu casă cu tot, de la Bucureşti la Stambul şi-n alte capitale, după capriciile misiunilor pe care le primise, ştia ce înseamnă o mare mutare, ce harababură pretinde, ce nervi, ce bătaie de cap. Dar o mutare de asemenea proporţii nu mai văzuse niciodată. El a notat, într-o primă ciornă de scrisoare, pentru Alexandrina:

„Războiul nu mai pare a fi pe aici ceea ce se ştie, o confruntare, ci o strămutare. Mii de oameni, zeci de mii de oameni pun în căruţe calabalâc – trenurile nu mai ajung! – şi se pornesc, se strămută adică spre o direcţie necunoscută, ştiută doar de şefii lor sau de Dumnezeu.

Închipuieşte-ţi, draga mea, nişte fluvii de căruţe, de furgoane, de care cu coviltir, plus cirezi de vite, plus herghelii de cai, plus oameni, revărsându-se într-o doară,

curgând lent şi implacabil, aşa cum curg p-aici primăvara, de la nord spre sud, marele fluvii. Acestea însă, despre care-ţi vorbesc, curg nu pe meridian, ci de la est spre vest, în direcţia voastră – în curând o să le simţiţi. Privind această mişcare, nu te mai gândeşti la război, priveşti războiul altfel, ca pe o activitate care, odată declanşată, nu mai poate fi oprită de nimic”.

Prins într-un furnicar de căruţe, la o răscruce vastă de pe malul Niprului, prinţul Iancu Ghica a rămas imobilizat în trăsură – căuta un hotel pentru o noapte – până când a fost cu putinţă scurgerea de vehicule, oameni bărboşi şi vite. De fapt nu părea cu putinţă, căruţele, furgoanele, chervanele încă mai curgeau, se îndeseau, se încâlceau, se încălecau ca şi sloiurile de pe fluviu, blocându-se, dar făcându-şi loc mai departe, cu pământ cu tot, ca şi cum pământul însuşi ar fi fost pus pe roate, pornind cu caravanele migraţiei. La hotel, Ghica a notat, continuând scrisoarea:

„Coloana pe care am văzut-o adineaori cred că va ajunge la noi prin august. Dar se pregătesc, am impresia, şi alte şiruri de coloane, în adâncurile Rusiei. Acestea vor ajunge la noi în secolul următor.

Apoi, peste câteva rânduri:

„Curios, am observat şi coloane de vehicule, formate în nordul continentului, care urmează să curgă spre frontul caspic. De ce, când era mai normal să fie îndreptate spre

Europa?... Ceva e absurd. Aceeaşi logică absurdă, probabil a oricărui mare imperiu, ca şi la otomani

Apoi la sfârşit, în încheierea paginii:

„Dar e greşit să crezi, cum am crezut şi eu mai adineaori, că această omenire în mişcare curge chiar anapoda.

Se aud şi nişte cântece. Cântecele spun mai mult decât declaraţiile belicoase. În cântecele acestea lungi un

cuvânt revine des în refren: Ţarigrad. Şi un alt cuvânt: Sfânta

Sofia. Această lume, după cum mi-au afirmat nişte ofiţeri – şi chiar nişte simpli căruţaşi (pahonţi) – vrea să ajungă la Constantinopole şi să intre, cu năvala ei de care, în bazilica lui Constantin”.

Ghica a scris în româneşte această scrisoare către

Alexandrina, limbă de care, aflându-se mereu printre străini, foarte rar se slujea. Acum, însă, simţea probabil nevoia să se încredinţeze acestei limbi, care compensa, într-un fel, depărtarea de casă. Scrisoarea n-a expediat-o, a lăsat-o printre hârtii. Simţea că e inutil s-o arunce în neant, desprins, cum se afla, de orice repere. El i-a depeşat scurt Alexandrinei – tot în franceză – că a sosit la Kiev şi că-şi urmează drumul spre Moscova, cum a şi făcut.

Mai spre nord, peisajul s-a schimbat. Stepele, goale până atunci, au început să fie populate de mesteceni. Peisajul s-a înviorat şi generalul s-a simţit bine o vreme. O slugă din personalul său îi umplea din când în când ceainicul cu apă fierbinte. A trecut pe neştiute la regimul ceaiului, un ceai roşu, nearomat, pe care-l bea fără zahăr. A regăsit iama, pe care o abandonase la Nistru, o iarnă capricioasă, care punea pete mari de alb pe stepa vălurită, roşcat-neagră, dându-i o înfăţişare de blană de leopard.

Apoi pădurile s-au îndesit, a intrat în taina cernită a pădurii ruse, înfiorată de iarnă.

Trenul plutea parcă, defilarea mestecenilor ireal de albi perdeluia lumina, dându-i un tremur de miraj saharian.

Peisajul n-avea pondere fizică, părea un reflex de oglinzi ameţit în alte şiruri de oglinzi, până la delir. Un delir al unei zile nesfârşite: albul mestecenilor, albul cerului, albul zăpezii, o zi fără lumină, luminată palid, aproape fosforic, de luminările neaprinse ale copacilor

fragili şi goi. Ghica îşi sorbea ceaiul fierbinte, roşu, şi privea pe fereastră. În compartiment era cald. Poate ceaiul, poate lumina i-au dat într-un anume moment o senzaţie de smulgere şi un impuls de plutire. A trăit o clipă fără corp şi fără gânduri, topit în lumina aceea care îl făcea să caute un sprijin. Aţipise probabil. A încercat să-şi vină în fire, reluând lectura unui roman englezesc, rămasă la aceeaşi pagină, despărţită cu un zălog dăruit de Alexandrina, încă din trenul spre Paşcani. Dar nu înţelegea nimic din pagină, nici din lumea lui Thackeray, rămasă şi ea dincolo de zălog undeva în urmă. A dat să ia cartea de la început, nu mergea, nu mai mergea. Se blocase în el resortul care-i mişca fantezia, capacitatea de a putea imagina şi alte lumi decât aceea care se vedea pe fereastră, mereu aceeaşi, interminabilă şi indeterminabilă, indiferent de noapte sau zi, încât un accident topografic, meteorologic, cosmic părea cu neputinţă.

În această stare i-a apărut Moscova, atât de brusc şi atât de neaşteptat feerică, atât de firesc feerică, încât generalul, frecându-se la ochi, buimăcit, a crezut o clipă că a adus-o cu el, înăuntrul său, sub pleoape, dintr-un vis. Iama s-a dezlănţuit somptuos, simultan cu sosirea, câteva zile nu s-a mai văzut nimic între cer şi pământ, generalul a rămas închis în hotel. Când a ieşit afară – i s-a pus la dispoziţie o sanie – s-a trezit într-o altă lume, inimaginabil de curată şi cuminte, adormită sub faldurile ample ale zăpezilor, ultimele din an. Ghica nu-şi adusese şubă, nici căciulă, nici cizme, gazdele i-au făcut însă rost, iar generalul arăta acum ca un moscovit sub blănurile scumpe.

Peste încă vreo câteva zile, Iancu Ghica a observat, cu surprindere, că ceva în optica sa se schimbase, poate sub imperiul distanţei, poate prin curioasa legătură cu locul.

O depeşă de la Kogălniceanu, cu instrucţiuni urgente privind obţinerea împrumutului, n-a mai fost prizată fierbinte, ci cu calm, chiar cu o oarecare detaşare, detaşarea unui om smuls dintr-un vălmăşag şi aruncat într-un alt spaţiu, unde nu mai răzbat ecourile tumultului care l-a împins acolo, dincolo de sine. I se întâmplase asta şi la

Stambul, în prima sa misiune, când locul îl sorbise prin exotismul lui: vegetaţie, temperatură, ritm de viaţă.

Diplomatul de carieră trebuie să se adapteze locului, să-şi însuşească acest ritm nou de viaţă, nu până acolo însă încât să accepte a i se modifica optica. Intuind acest risc, diplomaţii superficiali se închid în enclava lor, apărându-se de noul univers, rezumându-şi contactele la cele strict utile, cultivând numai lumea diplomatică, cea legată prin interese de ţara pe care o reprezintă. Ghica n-a procedat aşa la Stambul, unde închegase bune prietenii în lumea otomană. Şi-a propus să procedeze la fel şi aici, lăsându-se sedus de iarna rusă, apoi de ritmul diurn moscovit. El trebuia, în fond, să tălmăcească misia sa oficialilor de aici, în termeni cât mai comprehensibili, şi, în acelaşi timp, să tălmăcească celor de acasă ceea ce reprezintă – politic – Moscova.

Primă constatare: detaşarea marelui oraş de tumultul din care Ghica venea. Oraşul părea aşezat mai sus decât era plasat fizic, în stepa nordică, mai sus printr-o altă fizică, greu controlabilă, dar reală. Aceasta reieşea de la primele contacte, protocolare sau nu, pe care Ghica le-a şi angajat. Oficialii din Moscova i s-au părut cordiali, primitori, atenţi, dar la rându-i detaşaţi, rupţi şi de Petersburg, şi de frontul dunărean, şi de frontul caspic, acţionând leneş, cu lentoare, ca într-o stare de plutire fină, ca şi oraşul lor. Moscova însăşi părea să plutească la răscrucea unor drumuri ireale, sau incontrolabile, deşi de aici pornise războiul, printr-o cutremurătoare strigare în

care s-au amestecat fulgere retorice, clopote şi coruri.

Dar acum aici era linişte.

Senzaţia de plutire i-a întărit-o generalului cupolele aurite de la Kremlin, care i-au apărut ca nişte turbane abia legănându-se, sub un cer de opal. Privindu-le, Ghica a trăit o clipă de comoţie, pe care nu i-o dăduse cupola

Sfintei Sofia de la Constantinopole. Pe alb, patrulaterul de ziduri roşii al Kremlinului arăta uimitor, fort şi sanctuar, scaun imperial şi cetate sfântă. În vasta incintă, combinaţia de cazărmi, palate, biserici i s-a părut unică.

Masele albe ale zidurilor mănăstireşti, de sub cupolele spoite în aur, pluteau şi ele. Nu ştiai dacă edificiile cresc din zăpadă sau pogoară din cer. Clopotele Kremlinului cântau mai adânc şi mai suav decât clopotele oricăror bazilici pe care Ghica le ascultase, inclusiv clopotele de la

Köln, Strassbourg sau San Pietro din Roma. Generalul s-a simţit înfiorat de o undă de cucernicie, recunoscând şi trăind recunoaşterea faptului că acolo, la Kremlin, se afla unul din marile centre ale credinţei universale. O recomandare a Alexandrinei îi suna plăcut în gând:

„J'ai encore une grâce a te demander: c'est que tu ailles à l'église pour y prier a mă place. Nulle part comme a Moscou, a Kremlin, le service divin ne se fait avec autant de solemnite et de veritable pieţe, tu te sentiras emu, jortijie ou inspire en l'entendant et cela me consolera d'en être privee."[15]

---

15 „Am încă o favoare să-ţi cer : să mergi la biserică şi să te rogi în locul meu. Niciunde ca la Moscova serviciul divin nu se face cu atîta solemnitate şi adevărată credinţă, tu te vei simţi mişcat, întărit şi inspirat ascultîndu-1, şi aceasta mă va consola de a fi privată eu însumi."

Generalul i-a împlinit Alexandrinei această dorinţă. El a îngenuncheat la un serviciu divin, oficiat în una din marile catedrale ale Kremlinului, de un întreg sobor, în frunte cu însuşi smeritul Inochentie, mitropolitul Moscovei şi al Colomnei. Generalul s-a simţit purificat, într-adevăr, întărit întru sine, pentru sine şi ai săi. În blana în care se afla, primind împărtăşania, el se confunda cu orişicare moscovit, iar formula universală de binecuvântare, rostită de prelat, i s-a adresat nu ca unui străin.

Ieşind afară, punându-şi căciula în cap, el a refuzat sania şi s-a întors pedestru la hotel, nu înainte de a observa că, lângă zidul Kremlinului, aproape de bazilica

Vasile cel Blând, ceremonia continua de fapt în aer liber.

Generalul s-a reîntâlnit aici cu coloanele de oameni, nu coloane de militari, ca în sudul continentului, ci cu procesiuni de pelerini. El a fost impresionat de nesfârşirea unui cortegii!, care părea că vine şi el din adâncul Rusiei. Acea lume se afla într-o mişcare lentă către o capelă, în care bătea un clopot mic. Ghica nu s-a înserat acelei coloane, a admirat-o doar, înălţat de acest spectacol de pietate pe care l-a socotit a fi, pe drept, o constantă a Moscovei, întors la hotel, el a transcris explicaţiile gazdelor pentru

Alexandrina:

„«Se află aici, lângă zidul Kremlinului, o icoană făcătoare de minuni, care iradiază har într-o modestă capelă, unde zi şi noapte se oficiază. Tot zilnic, podoabele Maicii sunt schimbate, cununa de diamante, pentru duminică, e înlocuită luni printr-o cunună de rubine, marţi printr-o cunună de safire, miercuri – zi de post – printr-o cunună de smaralde cât nuca etc., iar spectacolul e neînchipuit de somptuos şi mişcător. Închipuieşte-ţi procesiunile de clerici în veşminte, ascultă, rogu-te, în

gând, corurile! Negustori şi mujici, cerşetori şi nobili, militari şi umili cinovnici, matroane, slujnicele lor, în şiruri neîntrerupte, se prosternă în faţa sfintei, rugându-se pentru victoria majestăţii-sale în marele război, pentru Tătuca Ţar, pentru Maica Rusia.

Războiul e trăit aici, la Moscova, nu ca act militar, ci ca fapt sufletesc de înaltă elevare”.

Dar treburile ardeau. Încă o depeşă cifrată, de la Bucureşti, l-a trezit pe general, prin somaţia de a se pune pe lucru. Kogălniceanu îşi imagina probabil că întârzierea împrumutului se datora unei argumentări insuficiente, drept care, încă o dată, i-a recapitulat lui Ghica motivaţiile:

„Faites valoir l’impossibilite de contracter ailleurs emprunt, notre credit etant suspendu à l’étranger des que la guerre entre la Turquie et la Russie a păru imminente, et ce credit est aujourd’hui completement compromis par suite de nos conventions avec la Russie. îl importe donc.

Il est urgent que l’emprunt soit efectue imediatement.”[16]

Imediat, dar cum! Aceste ştiri alarmante despre război, despre dezastrele războiului, împreună cu toate argumentele din telegramă, cădeau aici în zăpadă, în vata zăpezilor înalte, care încă nu se topeau. Lumea de aici avea un alt orar. Războiul nu-l modificase, deşi războiul se simţea.

Îl vesteau slujbele şi procesiunile, şi prosternările cu faţa la pământ. Moscova trăia la modul ei atmosfera de război.

Undeva, la marginile imperiului – marginea sud-

---

16 „Faceţi să se vadă imposibilitatea de a contracta aiurea împrumutul, creditul nostru fiind suspendat în străinătate, din clipa cînd războiul între Turcia şi Rusia a părut iminent, şi acest credit ■este azi cu totul compromis, ca urmare a convenţiilor noastre cu Rusia. E deci important, e urgent ca împrumutul să fie efectuat imediat. “

europeană şi marginea sud-asiatică – se concentrau trupe şi răsunau lovituri de tun. Ştirile, atenuate prin distanţă, soseau greu, dar soseau. Aceste ştiri, acele lovituri de tun nu puteau accelera ritmul de viaţă al Moscovei, dar îl confirmau şi-l adânceau. Pe chipurile oamenilor se citea gravitatea, chiar expansivitatea copiilor, stimulată de iarnă, spunea altceva: copiii se jucau de-a războiul, trăiau la modul lor războiul.

La o recepţie oferită de un mare financiar moscovit, furnizor de postavuri pentru armată, la care Ghica a luat parte – participa şi Reutern, ministrul de finanţe –, ştirile despre război şi comentarea acestora au făcut să se prelungească infinit masa, peste orice orar. Atmosfera era însă bună, aurită de încrederea în sfârşitul victorios al războiului, sigur victorios, victorie prăznuită parcă anticipativ prin acea masă, o masă continentală ca dimensiuni, bogăţie, orgie de feluri, o stepă inundată de minimi, suprafaţă alimentară în care invitaţii, peste două sute, nu puteau fizic înota, grămezile de pescărie, cărnărie, fructărie, brânzărie fiind covârşitoare, acestea strivind practic oaspeţii, care le-au răscolit doar pe la margini, acestea dând stăpânului casei un blajin surâs de neputinţă în faţa abundenţei, amfitrionul, cu braţe scurte, punctând de fiecare dată, printr-un gest, potopul de care nimeni nu putea să scape. N-au fost coruri de ţigani, nici orchestră, au dominat îngrijorările, se simţea războiul, războiul lucra inclusiv în jocul cifrelor care au tremurat ca un abur peste imensa masă, cifre militare, de manutanţă, de afaceri, cifre întoarse pe toate feţele – cifre abandonate odată cu şervetele de olandă, scoase de la gât, în clipa când a sosit ceaiul. Chestiunea împrumutului nu se putea aborda nici la ceai. Ghica avea şcoala răbdării, de la Stambul, deşi depeşa lui Kogălniceanu ardea în buzunar.

Banchetul se desfăşura într-un vast salon cu mobilă

olandeză: tabernacole, vitrine, console, oglinzi, piese ca pentru catedrale, imposibil de plasat în interioare olandeze, provenite cert din Olanda, dar prin comandă moscovită. Un Snyders uriaş, un pogon de pânză, în ramă aurită, ocupa un întreg perete, covârşind masa de sufragerie. Subiectul, bizar pentru o sală de mâncare – un interior de măcelărie, cu boi şi berbeci jupuiţi, cu porci despicaţi, cu curcani desfulgiţi şi atârnaţi în rastele, cu gâşte, bibilici şi raţe suspendate ciucure la grinzi de lemn, cu vânat scump, mistreţi şi fazani, cu mult sânge, anatomii desfăcute, grămezi de piei, copite şi coame –, părea totuşi o prelungire sau o anticipare, pe verticală, a mesei de banchet. Într-un colţ al pânzei, un câine famelic – din nou anatomia, oasele vibrând sub piele! – supraveghea cu un ochi lihnit, umil şi crud, atât măcelăria, cât şi, după câte se părea, masa reală din faţa pânzei. Snyders, a remarcat Ghica, se întrecuse pe sine: marea lui victorie, ca artist, era câinele, care sărea din tablou.

Ministrul de finanţe, puţin obosit, a prizat tabac şi l-a ascultat pe general cu toată atenţia, când a sosit momentul. Din păcate, chestiunea împrumutului nu se putea soluţiona la Moscova, cu toată bunăvoinţa sa. Dar unde?

Desigur, la Petersburg.

Ghica a luat drumul Petersburgului, cu mari întârzieri, unde şi-a regăsit, în sfârşit, uniforma. Era acum în ordine.

În acea carcasă de aur, el l-a putut aborda mai sigur de sine pe marele cancelar al imperiului, bătrânul prinţ

Gorceakov, care, perplex şi senin, rămas aşa de pe vremea

Ecaterinei, s-a mirat să-l vadă în faţa lui, atât de grăbit, pe trimisul român. N-a priceput ce-i cu chestiunea împrumutului. Într-un târziu i-a spus:

— Bine, dar eu plec azi la Bucureşti.

La celălalt capăt al firului, Ghica găsea un om de pe vremea Pulheriei.

Peste Bucureşti încă nu se abătuseră căldurile. Trăind într-un oraş fremătând de lume, prinţului i se părea că se află într-un ştiubei gata de roire. Prima roire era să se petreacă la început de primăvară, spre munţi, când s-au dezlănţuit la Dunăre bombardamentele turceşti de artilerie. A oprit el, cu un gest ferm, această roire a spaimei, rămânând în Capitală. A doua roire, de astă dată în sens contrar, n-a mai putut-o opri, el însuşi a vrut să se pună în fruntea acestei mişcări energice de ripostă, pornind cu armata spre front. Guvernul i-a cerut să nu plece, insistând ca el să nu părăsească o clipă oraşul. Stând pe loc, prinţul trebuia să garanteze liniştea. Dar rămânând pe loc, el a observat, cu sporită nelinişte, oraşul transformându-se într-un viespar. Aţâţa şi presa această atmosferă de alarmă, colportând zvonuri, o aţâţau şi străinii sosiţi cu miile la

Bucureşti, odată cu apropierea curţii ruse. Tensiunea a atins apogeul după 9 mai, când bucureştenii – în plinul agitaţiei – au ieşit cu mic cu mare pe străzi, într-un zbucium orb de muscărie, ca dintr-un stup deschis. Prinţul nu suporta mulţimea şi nici agitaţiile.

El accepta mulţimea doar sub forma armatei, strânsă în rânduri aliniate cu rigla, distribuită după simbolul armelor şi după uniforme, acţionând fără şovăire, la ordin, ca un mecanism de ceasornic bine întors, de degetele posesorului, identic ceasornicului său din buzunar. Acum armata lipsea din Bucureşti, şi de aici incertitudinea, o incertitudine privind chiar timpul, succesiunea orelor. Schimbul gărzilor la palatele din Centru şi de la Cotroceni nu mai era un reper temporal; armata se mişca pe un cadran cu mult mai vast, principalele divizii mărşăluiau

spre Oltenia, luând poziţiile de luptă de-a lungul fluviului, iar prinţul – ca stăpân al acestei mişcări – se învârtea acum de unul singur, în jurul său, ca un ax fără ace.

Judecând la rece lucrurile, această situaţie era fatală, prinţul însuşi o acceptase, chiar el semnase ordinele ce se impuneau, dar senzaţia de oraş civil, în plin război, era nesuferită. Vecinătatea curţii imperiale ruse, care se stabilise la Ploieşti, desfăşurând acolo un fast militar grandios, făcea cu atât mai ascuţit sentimentul de dezgolire şi de puţinătate. La opulenţa curţii militare vecine, Capitala opunea, prin voinţa guvernului, doar atributele unei ţării libere şi persoana prinţului. Cu o consecinţă direct resimţită: accesul liber al mulţimii civile la prinţ.

Zile în şir, după votul de la Parlament, prinţul fusese silit să primească delegaţii de bucureşteni de toate clasele, venite să-şi exprime adeziunea faţă de actul de la 9 mai, delegaţii care dădeau buzna fie la Palatul de pe Podul

Mogoşoaiei, fie la Cotroceni. Dădeau buzna cu o exuberanţă toridă, cu o insistenţă naivă, cu o familiaritate credulă – proprii spiritului popular –, isprăvind prin a-l exceda pe prinţ. După primire, aceste delegaţii rămâneau multă vreme afară, în preajma clădirilor, aşteptând. Ce?

Încă un gest! Care? Rămâneau aşteptând să iasă „noile delegaţiuni”, ca reciproc să-şi citească unii altora reacţia pe feţe, să comenteze, să se întoarcă în oraş stârnind „noi delegaţiuni”. Această activitate protocolară, pentru uzul mulţimii, îl obosise pe prinţ, până la urmă. El repeta monoton, în faţa fiecărei delegaţii, aceeaşi formulă, într-o românească nesigură:

— Mulţumit de expresiunea sentimentelor dumneavoastră, vă rog să primiţi încredinţarea că, în ceea ce ne priveşte, noi ne vom face datoria ce ne incumbă prin

Constituţiune.

Această frază lungă şi încurcată era ascultată de reprezentanţii păturilor populare bucureştene, cu un viu interes, dar şi cu zăpăceală. „Incumbă”, expresiune”.

„Constituţiune” aveau un efect confuz asupra chipurilor, reprezentanţii privindu-l aiuriţi pe colonelul neamţ din faţa lor, după care aceiaşi delegaţi rămâneau în curte, urmând să descifreze singuri acele cuvinte: „Constituţiune”, „expresiune”, „incumbă”. „Adicătelea ce incumbă?” Şi generalul Cernat, primind misia de ministru de război – se ştia din gazete –, folosise o formulă asemănătoare, tot cu „incumbă”, şi generalului deci „îi incumba” ceva, ceva foarte grav, nu era însă limpede ce-i „incumbă” prinţului, prin „Constituţiune”, şi mulţimea rămânea lângă zidurile palatului, încercând să se dumirească.

O activitate intensă, care iarăşi îl exceda pe prinţ, era desfăşurată în bisericile bucureştene, unde se oficiau slujbe pentru victorie, arama clopotelor auind în aer din zori până seara. Prinţul o desemnase pe principesă cu reprezentarea curţii la diferitele servicii divine, el rezervându-şi privilegiul de a participa, foarte curând, la un Te Deum pe front, în mijlocul trupelor sale. Pentru acest eveniment sacru se pregătea de pe acum. Impulsul de a pleca pe front se ciocnea încă o dată de trebuinţa imperativă de a rămâne pe loc, de a garanta prin rămânerea sa liniştea publică. O datorie ingrată, pe care o suporta cu stoicism, fiindcă tot lui îi revenea şi o altă obligaţie, de data aceasta plăcută: primirea ţarului la Bucureşti.

Această primire nu era scutită de griji. Alexandru al II-lea, pe care el îl cunoştea, urma a fi primit la Bucureşti nu oricum, ci cu totul altfel, prinţul înfăţişându-se pentru întâia oară, faţă de şeful unui alt stat, cu atributele sale de „prinţ suveran”. Cu insistenţă şi abilitate, guvernul făcuse

tot ceea ce se cuvine pentru a pune în valoare semnificaţia acestui act. În aprilie, guvernul îl împiedicase pe prinţ să-l salute pe împărat dincolo de frontieră – ceea ce el înţelesese. Guvernul îi ceruse mai apoi să nu-l întâmpine pe ţar la Iaşi, înaintea zilei de 9 mai, ci după 9 mai, la Bucureşti. I se rezerva deci datoria de a-l primi pe suveranul rus în noua situaţie, cu toate însemnele oficiale, de la simbol la simbol. După 9 mai, prinţul se întemeiase şi mai adânc în calitatea sa de simbol. Dar tocmai calitatea de simbol îl făcea pe prinţ să resimtă, în cazul ţarului, nevoia unei primiri de familie. El ar fi vrut deci să dea întâlnirii cu suveranul rus mai curând un caracter familial, şi aceasta nu pentru a estompa noua situaţie, ci pentru a o pune şi mai semnificativ în lumină.

Aceasta ar fi scos întâlnirea – prima întâlnire în noua situaţie! – de sub girul atât de grevant al ceremonialelor de stat, restituind-o relaţiei cu mult mai deschise – şi mai eficiente – dintre doi aleşi din acelaşi neam, apropiaţi unul de celălalt prin înrudirea unor linii de sânge. Pe deasupra Europei, pe Neva, pe Rin, pe Tamisa, acum la

Dunărea de Jos, pulsa aceeaşi ramură de sânge albastru, cu multe încrengături, lăstarii acestora recunoscându-se unul pe celălalt, prin chiar ţâşnirea lor singuratecă din frunzişul popoarelor. Ar fi fost de dorit ca întâlnirea să aibă şi acest sens, revenind la ceea ce-ar fi trebuit să fie de fapt: o recunoaştere între doi aleşi.

O punte în această întâlnire ar fi reprezentat-o desigur fratele suveranului, comandantul şef al frontului dunărean, marele duce Nicolae Nicolaevici, adică Nicolas, vărul său august. Mai apropiat ca vârstă de Nicolas decât de ţar, prinţul îndrepta spre vărul august nişte bune speranţe, îndreptăţite şi prin scrisorile primite de la Iancu Ghica.

Nicolas era spontan, exuberant, sincer până la

cinism, peste toate un militar. Războiul ar fi urmat să-l pună în cele mai strânse relaţii cu Nicolas, şi era important ca aceste relaţii să debuteze bine. Cum ar fi debutat însă bine relaţia cu Nicolas, sub nişte auspicii rigid protocolare?

Cum ar fi decurs, în consecinţă, relaţia cu ţarul, căruia îi conveneau – fără îndoială – nişte raporturi rigid protocolare?! înlăturându-se piedica aceasta sau diminuându-i-se ponderea, relaţiile între cele două curţi ar fi devenit altele, nişte relaţii între două familii suverane.

Dar din nou se opunea guvernul, care ţinea morţiş ca întâlnirea dintre cei doi suverani să se desfăşoare de la simbol la simbol. Nu oare acesta era sensul actului de la

9 mai? Aflat între două forţe, pe de o parte curtea rusă, pe de alta Parlamentul şi Guvernul, prinţul se recunoştea în inferioritate faţă de amândouă. El urma să primească un suveran autocrat, deci un simbol. Aşa stând lucrurile, ce putea opune prinţul – pentru a restabili un echilibru – decât un atu de familie? Pe de altă parte, în cazul când ţarul refuza acest atu – un refuz tacit – ce altă pavăză pentru prinţ, în restabilirea unui echilibru, decât calitatea lui de şef de stat!

Cei din jur voiau a spune – şi prin aceasta! – că gesturile prinţului sunt gesturile lor, că în raporturile cu celelalte curţi, accentele intime, de familie, sunt, dacă nu excluse, oricum sunt incluse datului iniţial, însuşirii prinţului de a fi un sigiliu, o instituţie, cu care el însuşi era dator să se identifice.

Acest rol de om-instituţie prinţul îl şi întrupase, până la limita dincolo de care începea abstracţiunea. Cei din jur se şi obişnuiseră întru atât cu faţa abstractă a prinţului, cu funcţia lui, încât atunci când, în primăvară, el a făcut primele demersuri pentru cumpărarea moşiei Broşteni, chiar cei mai apropiaţi dintre sfetnici au tresărit uimiţi, pe

figurile lor fiind întipărit un imens „Pentru ce?”. Le-ar fi putut răspunde: „Pentru că sunt primul pământean al acestei ţări, fără să am aici nimic, o palmă de pământ. Sunt un împământenit fără pământ”. „Dar s-a votat împământenirea, încă din prima zi a domniei!” Pe nimeni nu-l stânjenea deci faptul că această împământenire era o pură abstracţiune. A provocat mirare, a uluit chiar, gestul prinţului de a trece din abstract în concret, din nereal în real

— Şi când? – la vreme de război! Gestul lui lichida deci o infirmitate, nu faţă de străini, ci de ai săi. Prin cumpărarea moşiei, el devenise dintr-un pământean abstract un pământean real – avea aici, în ţară, pământ. Avea deci drepturi de pământean – nu privilegii! –, *moşia* însemnând aici *moştenire*, de la un *moş*, din *moşi-strămoşi*. Moşii şi moşteniri care asigurau aristocraţiei pământene dreptul iniţiativei, aroganţa iniţiativei, arbitrarul iniţiativei, drepturi reale sau abuzive la care el n-a putut opune decât impersonalitatea sa de simbol. Acelaşi drept de simbol ce i se garanta, acum, după 9 mai, şi în raporturile cu ţarul.

Plecarea pe front era amânată deci şi pentru un motiv strict intim: perfectarea formalităţilor de cumpărare a moşiei Broşteni. Actele întârziau, transcrierea pieselor din dosar, inclusiv copierea hărţii funciare, nu se făcea la

Bucureşti, nici la Piatra Neamţ, ci „în străinătate”, la

Suceava, jumătate din moşie prelungindu-se dincolo de frontieră, în Bucovina, aflată sub coroană habsburgică. Devenind proprietar, prinţul se găsea dintr-odată şi într-o altă situaţie nouă: el avea pământ, păduri, munţi, nu numai în ţara peste care domnea, dar şi dincolo de frontieră. El scotea astfel din abstract, întâia oară, ideea însăşi de frontieră, pământurile de dincolo fiind tot româneşti, cu munţi, cu ape, cu oameni cu tot. În situaţia lui se aflau şi alţi aristocraţi români, care aveau pământuri dincolo – la

nord, la vest, la sud, la est, proprietăţi actuale sau proprietăţi pierdute, oricum proprietăţi care ţineau cândva.

de o ţară rotundă şi mare.

El cunoştea ţara, în limitele ei accesibile. O cunoştea ca un geograf ce era şi o exprima, tot geografic, prin atributele heraldice din stemă. Acum ţara căpătase şi o anume greutate fizică, pe care n-o presupunea, nici n-o realiza măcar, înainte de gestul acela atât de simplu – cumpărarea moşiei Broşteni, o moşie de munte, cu mii de hectare de păduri.

Când Kalinderu i-a adus actul moşiei, prinţul încă se afla în salonul de audienţe, în acelaşi exerciţiu, primind alte şiruri de bucureşteni, eu aceeaşi formulă. Depunând actul pe birou, felicitându-l pe proprietar, Kalinderu i-a adus prinţului şi o veste practică: Administraţia drumurilor de fier cumpăra lemn. Ar fi consimţit prinţul să cedeze câteva parchete forestiere, din noua proprietate, în favoarea drumurilor de fier?

— Preţul e bun! a precizat Kalinderu.

— Bine, dar acum, vara?

Obiecţiune mai mult exclamativă, fiindcă prinţul era pus, pentru întâia oară, în poziţia plăcută de a decide asupra ceva ce-i aparţinea efectiv.

— Vom putea vinde, a consimţit el, câteva parchete de brad. Dacă va fi necesar. Dar numai brazi, nu pini!

Prinţul putea gândi ţara, de aici înainte, şi ca pe o moşie a sa. Cum o făceau odinioară şi domnii pământeni. Era încă o ieşire din abstract sau încă o ispitire, la care îl împingea războiul.

În biblioteca-birou a lui Răşcanu predomina, matinal, penumbra. Avocatul evita lumina solară crudă, dar şi lumina artificială, el intrând, indiferent de anotimp, în acest atrium al gândirii, totdeauna pe la orele nouă, când

reflexul solar, pătruns prin fereastra care dădea spre vest, aurea cotoarele cărţilor, limpezea imensa masă de lucru”.

făcea clare fotoliile, carpetele de jos, gravurile de pe pereţi. Vară sau iarnă, programul nu se schimba, Răşcanu intra în birou în aceeaşi ţinută – halatul de casă, în clipa când imensa pendulă cu bronzuri, din interior, îşi suna ultimul acord, ca un punct de harpă.

Într-un mic fotoliu, ca de copil, mobilă de dormitor, aştepta Garussi, secretarul său de tribunal. Acesta era atât de insignifiant încât nu trebuia să se ridice la apariţia avocatului. Cordial, Răşcanu îi şi făcea semn să rămână pe loc, ca un preşedinte de curte de juraţi care ar invita, familiar, asistenţa să-şi reţină arborarea salutului.

Între timp, Garussi contemplase încă o dată biroul, *o* hartă germană a principatului Munteniei, expusă pe peretele din faţa fotoliului stăpânului său, urmărind Dunărea, apoi munţii, cu o pătrundere transalpină, indicând ţinuturile Amlaşului şi Făgăraşului, pământuri stând sub coroana vechilor voievozi de Argeş şi Câmpulung, apoi

Târgoviştea şi Bucureştii – redate prin ziduri de fantezie, în centrul cetăţii lui Bucur fiind adăugată, de un acuarelist local, peste gravura originală, Casa Răşcanu, înfăţişată prin armele familiei: scut triunghiular, prevăzut cu lambrechini, soartelat în curmeziş, cu patru cartiere, având ca smalţuri azurul, roşul, negrul şi aurul. Ca mobile sau figuri: cerbul străpuns de săgeată, în senestră, pe azur, şi mâna – o palmă cu cinci degete – în dextră, pe negru. Stemă fără deviză – ca ornament exterior, fapt care dovedea că armoaria era sigură, boierii din familiile vechi nefolosind deviza cu text latin sau grecesc, cum s-a întâmplat mai târziu.

Garussi ştia şi povestea fiecărei figuri în parte, de pe acel scut: mâna – primă pecetie, legământ la înnobilare,

însemn al fermităţii şi justiţiei, considerat ca atare din noaptea timpului, deci înainte de 1330, data atestării primului Basarab; cerbul săgetat în plin avânt – bravură, sacrificiu militar, acelaşi element simbolic intra în stemele

«nor boieri oşteni ai lui Mihai, printre care un Gheorghe ot Ciocăneşti (Chiocaniesthy), împroprietărit la Alba-Iulia

de Mihai Viteazul, împreună cu fraţii săi Nicolae, Ioan şi Petru, veri primari cu Răşcanii din acel timp, care au adăugat şi cerbul blazonului lor. Garussi ar fi mai adăugat

Pe scut, dacă i-ar fi stat în putere, şi un element astral, cometa, cum şi simbolul apei, pentru ca cele două cartiere, rămase libere – roşul şi aurul –, să se prezinte mobilate corect şi armonios. Avea argumente.

Răşcanu n-avea însă preocupări de heraldică – meteahna lui Garussi, ca om de casă –, el zâmbea la ifosele arhondologice ale altora, chiar gravura cu pricina o prezenta amuzat, cu duioşie desigur, indicând singur acea interpolare naivă, din urmă cu un secol, interpretare târzie, după model occidental, a unei realităţi de blazon, care n-avea nevoie de adaosuri recente. Sigiliul arhaic al familiei Răşcanu cuprindea, în câmp oval, doar mâna, elementele ulterioare – mobile şi smalţuri – adăugându-se ca atestare a înrudirilor şi proprietăţilor, inclusiv cerbul săgetat. Răşcanu lăsa grija genealogiilor în seama altora, cei cu această vanitate, el mulţumindu-se cu ceea ce era:

şef al unui neam foarte vechi.

Iconografia din bibliotecă, numai gravuri şi acuarele, era, de altfel, legată de destinul în timp al familiei: o gravură din 1396 despre bătălia de la Nicopole, o acuarelă înfăţişând portul Brăilei la 1640, cu personaje în giubele, aflate în faţa unui caiac cu pânze, cuprinzând şi un Răşcanu, îmbarcându-se ca emisar domnesc pentru

Stambul. Un alt

Răşcanu, în gravură – 1716 –, se afla într-o deputăţie de boieri la Viena; acelaşi personaj, acum gârbovit, era prezent la scena semnării convenţiei de la Ackerman.

Urmau gravuri din epocile Regulamentului şi a războiului

Crimeei, cromolitografii de la divanurile Ad-hoc, în sfârşit, imaginea primului parlament al Ţărilor Unite, în care Răşcanu figura prin tatăl său, identic avocatului, care îi moştenise şi fotoliul, strict acelaşi fotoliu, după cum

Garussi o putea confirma. În sfârşit, o schiţă modernă, în linii libere şi pete de guaşă, evoca o tăiere de boieri din vremea lui Mihnea cel Rău, în care era implicată ca victimă, atestată documentar, un strămoş, subiect după care

Răşcanu voia să comande un tablou în ulei, eventual lui

Aman.

Garussi îşi îngăduia şi meditaţii, în faţa acestor relicve ignorate de stăpân, el avea răgaz să mediteze, avocatul convocându-l cu o oră mai devreme, ca să-i pună în ordine hârtiile. Iarna, Garussi se confunda cu obscuritatea din acea cameră. Omuleţul ieşea la lumină şi căpăta contur odată cu cotoarele cărţilor şi cu relicvele, astfel încât, într-o dimineaţă, surprinzându-l în regim de fantomă.

Răşcanu i-a spus:

— De ce n-ai poruncit să se aprindă lumini?

Garussi nu poruncise fiindcă aşa era regula. Orarul de lucru era de asemenea poruncit de stăpân, inclusiv rânduiala prezentării hârtiilor, care erau din timp ordonate şi sortate de omuleţ, conform urgenţelor, încă înainte de a se înfăţişa la domiciliul avocatului. Totuşi, meditaţia matinală, fără altă treabă, nu-i displăcea. Garussi se

simţea bine la umbra arborelui familiei, pe care-l cunoştea din rădăcini până la ultimul vlăstar, mai bine şi mai amănunţit decât succesorii care-l mărturiseau prin nume. Lui îi revenea, altminteri, şi povara de a-i purta de grijă, datoria de a ţine cancelaristica prosperităţii, dar şi a diminuărilor, ultimele fiind mai multe, ultima alarmantă.

Despre ultima, pierderea moşiei Brădet, Răşcanu a luat act imediat ce-a intrat în birou, în prima clipă după punctul sonor al pendulei. Hârtia stătea pe masă şi a recunoscut-o. A recunoscut-o atât de neplăcut, încât surpriza vederii i-a luminat faţa, apoi i-a îngheţat-o într-o grimasă, aceeaşi pe care o aveau şi unii dintre clienţii săi, când li se înmânau hotărârile de tribunal.

Răşcanu a rămas câteva clipe lungi fără aer, într-o stare ca de semiasfixie. L-a salvat de un spectacol penibil înţepenirea în scaun, iar mai târziu, când s-a trezit, l-a oripilat gândul de a fi putut oferi acel spectacol jenant omuleţului care îi adusese vestea, acel martor incomod.

Redeschizând ochii, Răşcanu n-a mai examinat hârtiile – era inutil. Avea în faţă constatarea ireversibilului, faptul brutal ca un deces. Rigoarea juridică a spiritului său a funcţionat până la urmă prompt şi avocatul s-a limpezit.

El a mormăit un „Ei, da!”, confirmând faptul, apoi s-a despărţit moral de purtătorul ştirii, care aştepta, s-a despărţit şi fizic, lăsându-l în scaun şi ieşind din cabinetul de lucru, nu înainte de a porunci, cu ton foarte liniştit, „o cafea pentru domnul Garussi”. Liniştea şi siguranţa de sine a stăpânului erau cu atât mai evidente, ostentative chiar, Garussi o ştia, cu cât momentele de cumpănă erau mai acute. Faptul era în repetate rânduri verificat. Acum urma ca avocatul să întârzie foarte mult în sala de baie, lepădând gândurile negre şi desăvârşindu-şi toaleta. Apoi urma ca ceva în agenda zilei să se schimbe, fără legătură cu incidentul, ocolindu-l; în sfârşit, peste câteva zile, pe

neaşteptate, ca şi cum atunci i-ar fi venit în minte.

Răşcanu îi indica lui Garussi o soluţie, fără a-l introduce pe secretar în intimitatea elaborărilor de până la ea.

poruncindu-i scurt ceea ce trebuia să facă. De obicei trasai o sugestie strategică, pe care secretarul urma s-o amănunţească tactic, alteori nu dădea nicio indicaţie generală, ordonând o soluţie imediată, de amănunt, care-l lăsa pe

Garussi zăpăcit. Tot acestuia, însă, îi revenea şi sarcina de a deduce dintr-un fleac măsurile de perspectivă, de a închega evaluări globale, pe care avocatul – aflându-le ulterior – le trata ca pe fleacuri. Dar să ferească Dumnezeu ca Garussi să fi uitat sau încurcat un fleac, de orice natură.

Garussi reprezenta „memoria oribilă” a casei cum

Răşcanu o şi numea, el ţinea agenda scadenţelor şi socoteala conturilor, de care stăpânul uita, remiţându-le acestuia pentru a-i fi reamintite, personajului tehnic, acelaşi care-i purta şi ghiozdanul, la Parlament sau la tribunal. *Tete-ă-tete*-urile cu Garussi, pe asemenea subiecte, erau de la un timp din ce în ce mai dese şi mai repugnate, ca şi retragerile lui Răşcanu, retrageri excesiv de lungi, până la a uita de secretar, până când, reamintindu-şi într-o doară, trimitea o fată din personal să-i confirme: „Vezi dacă mai e acolo la mine domnu’ Garussi!”

Garussi aştepta pitit în micul fotoliu, înfipt acolo cu îndărătnicie de piron. Uneori i se îngăduia să şi fumeze:

„A spus domnu’ să fumaţi”. Dar Garussi nu fuma, el îşi prelungea tortura de a nu pune în gură tutun, ca să măsoare parcă, prin această contratensiune, nervozitatea stăpânului, care nu-şi putea prelungi retragerea la infinit.

Acum aceeaşi fată cu şorţ a apărut aducându-i o poruncă neaşteptată: „Domnu’ a zis să plecaţi!”

Revenind la el, în bibliotecă, după ce-a indicat să nu fie deranjat de nimeni, Răşcanu a trecut peste „chestiunea

Brădet”, pe care n-o putea soluţiona. Garussi îi lăsase hârtiile, în ordine, pe birou, dar avocatul nu le-a atins decât într-un târziu, când le-a încredinţat unui dosar cu clape. Ca şi la tribunal, când pierdea procese, avocatul ştia să treacă demn peste pierdere, afişând o mină nu atât ofensată, cât indiferentă, uşor întunecată, repede convertibilă la altă expresie, disimulând tensiunea în altceva, de obicei în preocupări minore, infinitezimale. Acum, cioplitul unui creion, cu cuţitul de birou. Ascuţirea vârfului, pilirea miezului de grafit cu lama i-au luat mult timp, atenţie şi încordare. Praful roşu, răspândit pe mapa de scris, a fost strâns de avocat cu minuţie, măturat pe o coală albă de hârtie, iar pudra fină a fost suflată jos, spre duşumea. Câteva fire pătrunseseră totuşi în interstiţiile mapei de piele, iar aceasta l-a iritat pentru imperfecţiunea operaţiei de curăţire. Răşcanu n-a reuşit să îndepărteze acele firişoare decât umezindu-şi un deget şi culegându-le cu dificultate, până când degetul i s-a mânjit cu roşu. Accidentul l-a indispus; nu suporta maculările de niciun fel. Încercând să îndepărteze roşeaţa, s-a pătat însă şi pe celelalte degete, apoi a murdărit batista, pe care a şi aruncat-o printre hârtii. Odată cu acestea, el încheiase definitiv „chestiunea Brădet11, hotărând pe loc să treacă la altceva.

Economic, pierderea nu era însemnată, şi-a spus avocatul, ca să pecetluiască subiectul. Pierderea avea mai mult o valoare sentimentală. Dificultăţile sentimentale aveau să se agraveze poate în iarnă, când Anne sau tante

Clotilde, sau Hélène ar fi insistat în mod sigur ca familia să ia drumul Brădetului, cum o făceau întotdeauna din

Crăciun la Bobotează, ea să vadă zăpada. În iarna

care trecuse, avocatul evitase vacanţa la Brădet, în munţi, pretextând afaceri urgente în Capitală.

— Dragă, i-a spus într-o doară doamnei Răşcanu, voi chiar vreţi să mergeţi anul ăsta la Brădet?... Ar însemna să nu ne întoarcem pentru balul de la Palat.

Pe loc, atunci, el nici n-a avut sentimentul frustrării, nici cei ai casei n-au bănuit nimic. Balul de la Palat era un argument. Hélène ieşea în lume. Ea n-a ieşit în lume atunci, ci la balul din mai, iar argumentul a îndepărtat o clipă tentaţia Brădetului, chiar dacă Anne a obiectat:

— Nu mă gândeam la noi, ci la copii. E musai să petreacă iarna la ţară, măcar de sărbători.

— Vom pleca după sărbători! a răspuns el, deşi ştia că deplasarea va fi imposibilă.

În fond, nimeni nu recurgea la Brădet, în cursul anului, decât ca la un punct alb de referinţă, îndepărtat, vag, fictiv, pentru unii dintre membrii familiei, dar real, dureros de real şi de adevărat, dacă ar fi lipsit. Mii de lucruri din bunurile familiei, a gândit Răşcanu, aveau de fapt acest statut, fictiv şi real, mai exact spus, latent şi pregnant, trecerea din pregnanţă în latenţă putând să însemne şi înstrăinarea, pierderea titlului de proprietate.

Dar reprezenta Brădetul ceva definitiv pierdut? Brădetul îi aparţinea fizic, chiar şi în acea clipă, nimic nu l-ar fi putut împiedica să se mute acolo, cu familia, timp de două săptămâni, în ciuda acelei hârtii. Brădetul îi aparţinea chiar şi grevat de acel gaj – aruncat acum în dosarul cu clape, gaj care ar fi funcţionat fără doar şi poate, dacă s-ar fi dus la moşie, umbrindu-i bucuria, făcându-l să se simtă într-o casă străină. Răşcanu a preferat la rându-i să menţină Brădetul în acest regim sentimental incert, între fictiv şi real, să uite de Brădet, până mai adineauri, când Garussi i-a pus în faţă hârtiile.

Nu uitase de fapt. Era un fel de a se amăgi sau de a

se acuza, acum, că uitase. Preocuparea faţă de această chestiune sâcâitoare fierbea surd în el, îl persecuta chiar, ca un nerv rănit, dându-i tresăriri dureroase la fiecare atingere. Brădetul era de fapt o rană mai adâncă, o boală complicată, ascunsă cu grijă, dar adusă la suprafaţa atenţiei mereu, prin câte un accident. Accidentele care actualizau această boală, „chestiunea Brădetului”, erau solicitările băneşti, tot mai numeroase, bani pentru casă, pentru ieşirile în lume, pentru „îndatoririle publice”, fiecare nouă somaţiune bănească amânând plata poliţei, îndepărtând *sine die* rezolvarea şi ascuţind de fapt scadenţa. Era un cerc vicios, din care nu se mai putea ieşi. Încercând să uite de Brădet, sub imperiul unei noi cereri presante, Răşcanu îşi promitea mai apoi să rezolve urgent chestiunea, pe care fatal o şi amânase. Urma o perioadă de amorţire, leziunea tindea să se vindece, prin ignorare, timp în care Răşcanu căuta platonic soluţii, o soluţie care să ducă la o echilibrare generală a bugetului casei, scoţându-l dincolo de greutăţi. O asemenea soluţie ar fi rezolvat, ca de la sine, şi chestiunea Brădetului. Apoi o nouă tresărire – acelaşi nerv rănit, totdeauna ceva pentru casă sau o îndatorire publică, totdeauna ceva de maximă urgenţă, care punea în explozie mintea avocatului. Era limpede că tot o îndatorire publică îl făcuse să gajeze acea moşie, într-o clipă de descumpănire, amăgindu-se atunci, pe loc, că nu va risca pierderea, tocmai fiindcă se punea în joc nu o valoare economică, ci o valoare sentimentală.

Da, şi-a spus avocatul, există şi asemenea valori. Trecerea unui bun dintr-o mână în alta, nu stinge funcţia unei valori sentimentale, care creşte prin pierdere până la proporţia unui seism sufletesc. Pentru noul posesor, acelaşi bun îşi mărgineşte funcţia la ceea ce exact reprezintă, în cazul dat o moşie cu păduri de brad şi dealuri cu fâneaţă, care asigura anual un venit ca şi nul. Acceptând

amanetarea, Răşcanu avusese sigur în vedere acest aspect, el nu greva printr-o diminuare bugetul casei, el punea doar sub semnul nesiguranţei un bun a cărui valoare, subiectivă, juca rol doar pentru el.

Curios, acum nu-şi mai amintea ce nevoie presantă îl silise să amaneteze moşia Brădet. Poate graba, poate faptul că n-avea imediat nimic la îndemână, nimic important ca pondere, poate faptul că bancherul depreciase gajul, propunându-i-l în termeni oarecare:

— De ce nu-mi daţi dumneavoastră o hârtie pe moşia

Brădet? Numai piatră şi brad, şi câteva dealuri cu fâneaţă. Pădurea nu-i rentabilă, nici fâneaţa.

Ar fi trebuit atunci, pe loc, să întrebe:

— Dacă Brădetul nu-i rentabil – şi nu-i rentabil! –, de ce atunci acest gaj?

Bancherul i-a înţeles însă gândul şi i-a răpit argumentele:

— Sunteţi şi aşa destul de încurcat. A vă cruţa, necerându-vă altceva, înseamnă de fapt a vă oferi şansa să-mi plătiţi mai repede. Inclusiv dobânzile!

Ofertă stânjenitoare pentru mândria lui Răşcanu, ofertă care i-a dat o teamă nelămurită pentru ceva nesigur, mai mult suspiciune decât teamă, fapt care l-a făcut s-o viziteze pe Alice, o verişoară a lui Anne, prin care tratase afacerea.

— Tu-l cunoşti pe Kraşmaru, prezintă minime garanţii? Poţi să-mi spui ce fel de ins e acest Dinu Kraşmaru?

— Ce fel de garanţii ai vrea?

— Garanţii morale!

Alice a râs:

— Îl împrumuţi tu?

— Asta-i culmea! Eu împrumut de la el!

— Atunci ce vrei!

Alice i-a explicat lui Răşcanu că acel Kraşmaru, deşi
Crâşmar după nume, e totuşi un om delicat, cel puţin aşa părea. Kraşmaru nu proceda brutal în relaţiile cu clienţii şi îşi ţinea de obicei cuvântul. Altminteri, afacerea pe care i-o propusese lui Răşcanu era mai mult un cadou pentru avocat decât pentru bancher.

— Nu vezi că nu-ţi cere mai nimic?

— Cum nimic? Ignori, ca să zic aşa, valoarea sentimentală a Brădetului! Alice, nu mă sili să-ţi explic, tu ştii ce înseamnă pentru noi Brădetul!

— Ştie probabil şi el. De asta ţi l-a şi cerut ca amanet.
Te obligă să-ţi onorezi poliţa în termen.

Răşcanu a avut atunci, pe loc, un sentiment constrângător, pendulând între ultragiu şi dezgolire. Cineva, un străin, pătrundea în intimitatea lui, încercând să-şi apropie nu un bun, ci un punct de rezistenţă, sentimentul lui despre acel bun, pe care îl şi invoca, iată, într-o tranzacţie. Din optica Alicei, Brădetul ca gaj reprezenta o constrângere nobilă, din unghiul lui Dinu Kraşmaru acelaşi gaj însemna o favoare. Ca să scape de această dublă constrângere, ca să se elibereze, avocatul s-a introdus într-o autoeonstrângere, dându-şi astfel sentimentul unei angajări severe nu atât faţă de bancher, cât faţă de sine.

El a cerut să se introducă în actul de gaj clauza conform căreia, în caz de insolvabilitate la termen, Brădetul revine pe drept posesorului hârtiei. Insistenţa l-a mirat pe bancher, care socotea clauza de la sine înţeleasă:

— Dar e normal ca la termen moşia să-mi revină!

— Nu, i-a răspuns Răşcanu, fiindcă am mai putea prelungi contractul, or eu nu vreau să-l prelungesc!

— Cum doriţi.

Răşcanu se obliga astfel faţă de sine, îşi fixa singur termenul ca pe o sentinţă, el putând primi banii fără acel

mulţumesc de rigoare, satisfăcut de a încheia o „tranzacţie rece”. El a şi încasat banii, dezinvolt, risipindu-i numaidecât, cu mâna lui Anne, prin osârdia lui tante Clotilde, prin zvăpăielile fetei. De fapt era vorba despre un sacrificiu pentru fată. Reamintindu-şi acest element, Răşcanu s-a mai mângâiat. O importantă sumă din acel împrumut reprezenta voiajul lui Hélène în Elveţia – instalarea acolo, taxele de pension pentru primul an, plătite cu anticipaţie, inclusiv trusoul cu care urma să plece. Văzută detaşat, tranzacţia avea şi o contraparte de lumină: se sacrifica ceva scump – un sacrificiu provizoriu, Brădetul! –, pentru ceva şi mai scump – Hélène –, deci viitorul fetei. Se amaneta adică o iarnă la Brădet, se ştergea din calendar zăpada unui an, dar se cucereau

Alpii şi, în perspectivă, la întoarcere, Hélène avea asigurată şi iarna la Brădet. Fiindcă Brădetul trebuia recucerit, chiar prin dublarea sau înzecirea mizei.

Hotărârea de a redeschide chestiunea, chiar în clipa pierderii, l-a făcut pe Răşcanu să respire. S-a plimbat, acordându-şi o pauză, ca atunci când construia eşafodajul unei pledoarii, şi când, pentru o clipă, lăsa argumentele să se caute singure, unele pe altele, să se aşeze singure în demonstraţie, fără concursul lui. Chiar şi această nonacţiune i-a redat tăria interioară, un impuls ofensiv care zăcea adânc ascuns în el. Pentru Brădet trebuia să se bată. Trebuia să mobilizeze resurse oricât de disproporţionate, tocmai fiindcă în joc se afla puţin, materialmente un nimic. Într-un fel, această idee a unui preţ disproporţionat îl şi încânta, măsura acum sensul unui sentiment şi.

preţul unui dar. Brădetul, în mintea lui Răşcanu, ar fi urmat a fi, mai devreme sau mai târziu, un dar de nuntă pentru Hélène. Dibuind în minte obscur, căutând ceva ce i-ar fi fost pe plac, Răşcanu nu putea nimeri un alt obiect

mai potrivit – în afară de dotă – decât Brădetul.

— Draga mea, i-ar fi spus, prezentându-se cu palmele goale, nu-ţi ofer altceva decât un nimic, pe care numai tu îl poţi aprecia. Ştii la ce mă gândesc? ghici! Ştii ce ţi-ai dori cel mai mult de la mine?

S-ar fi desfăşurat scena ghicirii. Era puţin probabil ca

Hélène să nu-şi amintească de Brădet. Şi dacă n-ar fi reuşit? Brădetul ar fi echivalat, în acest caz, cu un inel sau colier pierdut, ceea ce n-ar fi însemnat nimic. Pentru o femeie era cochet să piardă, să uite. Cum putea totuşi pierde Hélène un lucru încă nedăruit?

Ar fi trebuit să ceară o cafea, ca să-şi limpezească şi mai bine gândurile, dar evita ieşirea din gânduri, chiar faptul de a deschide uşa şi de a cere cafeaua i se părea o ruptură. Cafeaua pentru Garussi era neatinsă. Cu repulsie, a sorbit-o totuşi, iar băutura rece l-a limpezit.

Avea deci în faţă soluţia răscumpărării. Răscumpărarea! Odată vândut, prin neplată, domeniul putea fi răscumpărat, la un preţ stabilit liber de noul posesor.

Rolurile s-ar fi inversat, Răşcanu ar fi trebuit să-i întoarcă bancherului, rând pe rând, toate argumentele, minus ultimul, care s-ar fi transformat în întrebare:

— Ce valoare sentimentală poate avea Brădetul pentru dumneata? E o moşie de munte, aproape sterilă.

— Atunci de ce insistaţi s-o răscumpăraţi? Poate că acest domeniu îmi spune şi mie ceva. Nu-l mai vând.

— Vă ofer oricât.

Şi Kraşmaru ar fi putut să ceară un preţ exorbitant, inaccesibil lui Răşcanu, tocmai pentru a măsura preţul sentimental inestimabil al moşiei Brădet. Kraşmaru ştia desigur ceva, intuia resortul hotărârii avocatului şi juca tare. Dar Răşcanu la rându-i putea juca tare, ştiind până unde merge, în slăbiciune, celălalt:

— Pun tot pe Brădet! Dumneata poţi aprecia că dacă rămân doar cu Brădetul, dacă mă retrag aici, renunţând la întreaga avere, afacerea e fantastică pentru dumneata.

Ar fi urmat ca Dinu Kraşmaru să rămână descumpănit, să stea în loc fără glas, să lase braţele în jos, învins până la urmă nu de Răşcanu, ci de lăcomia din el. Dar partenerul ar fi putut reacţiona imprevizibil:

— Cum să vă retrageţi la ceva ce nu vă mai aparţine?

Brădetul, din această clipă, nu vă mai aparţine!

— O! ar fi râs Răşcanu, dar dumneata, amice, nu-ţi mai aparţii. Joci alt rol. Te laşi posedat de o himeră, Brădetul, în loc să posezi. Ţi-am oferit, în schimbul acestui petec de pământ, posesiuni noi. Vrei să posezi mereu mai mult, nu?

Răşcanu l-a examinat pe partener cu încordare, încercând să-i înţeleagă resorturile. A luat-o şi altfel, încă şi mai explicit, evitând să pronunţe Crâşmaru:

— Domnule Kraşmaru, dumneata eşti un om de afaceri.

Dumneata nu poţi risipi bani în ceva ce nu rentează.

E absurd. În subsolul moşiei nu se află, precis, nici sare, nici aur, nici petroleu.

— Dar nici nu mă interesează.

— Dar n-are nicio raţiune! Şi zâmbind în sine:

Gesturile iraţionale, adică fără sens, le fac de obicei cei din lumea mea. Dumneata aparţii unei alte lumi.

A fost rândul lui Kraşmaru să râdă, dar defel jignit.

Se simţea puternic. Se simţea bine în hainele lui boiereşti, haine de parvenit.

— Şi dumneavoastră îmi interziceţi mie, unuia de teapa mea, unui crâşmar, dreptul de a-mi pierde cumpătul? Uite, mi-am pierdut cumpătul. Pun totul pe Brădet.

L-aş vinde numai dac-aş fi complet ruinat.

Deşi confruntarea era mentală, efectul s-a simţit: lui

Răşcanu i s-au muiat încheieturile şi l-a trecut o transpiraţie rece. Pentru ca Kraşmaru să fie ruinat, ar fi trebuit să intervină un cataclism, poate războiul care se afla în curs. Ar fi trebuit în acest caz să aştepte, să nădăjduiască într-o minune, într-o soluţie neprevăzută, ţinând de hazard.

Fără a avea superstiţia hazardului, Răşcanu nutrea totuşi speranţa obscură a unei rezolvări *Deux ex machina*, cum o confirma nu rareori experienţa lui de tribunal, experienţă valabilă în cazul altora – acele soluţii fericite, ivite peste noapte –, lui acum revenindu-i însă constatarea implacabilului, hârtia din dosarul cu clape. Kraşmaru nu voia să trateze. Refuza.

Refuza şi Răşcanu să-i admită motivaţia, mobilul sentimental, el şi-a dat seama, reluând atacul, cât de profund greşea atribuindu-i lui Kraşmaru logica sa proprie.

— Dar nu-i aşa! a strigat el, fără glas. El nu renunţă la Brădet, nu fiindcă şi-ar fi însuşit justificarea mea, ci pentru faptul elementar că un asemenea ins nu renunţă la ceva ce i-a intrat în mână. El poartă hainele mele, încăpăţânându-se să creadă că sunt ale lui.

Cursa nu se mai putea relua. Era preferabil mobilul sentimental anterior, fie şi fals atribuit acelui Kraşmaru, ceea ce i se părea detestabil. Ca să se lămurească, Răşcanu a mai făcut o vizită, tot mental, la Alice, angajând încă o conversaţie cu ea:

— Îmi vorbeai cândva de Kraşmaru. E un ins sensibil?

— Când ţi-am spus eu una ca asta? Te-am avertizat doar să presupui că are fantezie în afaceri.

— Da’ de unde, n-are nicio fantezie! Pe drumul pe care a pornit va da faliment.

— De ce, fiindcă ţi-a cumpărat Brădetul?

— Dar e absurdul pur!

— De ce ţi-ai permite numai tu luxul absurdului!

— Îmi spuneai că e culant.

— Asta te-ar jigni. Odată ce i-ai vândut moşia, fiindcă de fapt i-ai vândut-o, el procedează – cum i se pare mai avantajos. De altfel ţi-a plătit-o regeşte.

— Crezi deci şi tu că Brădetul are pentru Kraşmaru şi un preţ sentimental?

— Ai haz. Voi aţi făcut o afacere rece, la sec. Se înfruntă, în acest caz, două voinţe. Sentimental, tu te-ai consolat. Anul ăsta n-aţi mai petrecut iarna la Brădet.

Ceea ce era exact, dar provizoriu. Răşcanu voia să-şi pună la bătaie întreaga voinţă, întreaga pricepere şi toate relaţiile ca să ia înapoi Brădetul. Nici vorbă să se fi consolat. Pierderea unei ierni la Brădet nu însemna nimic, moşia însăşi i se înfăţişa acum ca o pată albă, intens albă, puţin îndepărtată, un fel de nor plutind undeva deasupra sa, dar o parte a trupului său, o bucată din el însuşi. Acest

Brădet asocia în mintea lui Răşcanu şi o altă imagine, încă mai palidă, aproape ştearsă, imaginea Brădetului transcarpatic, moşia Brădet de pe versantul transilvan al munţilor, pierdută în urmă cu un secol, numită în acte

Brădetul de Dincolo. Un trunchi din acea moşie fusese dăruit mănăstirii Sâmbăta, şi absorbit în fondul funciar mănăstiresc. Un trunchi fusese vândut. Casa boierească valahă, cu atenansele şi grădinile ei, la care se retrăgea familia când treceau turcii Dunărea sau era zaveră, fusese transformată în han, ultimul popas acolo îl făcuseră Răşcanii în 1848, când cu Revoluţia, rămânând o noapte sub acoperiş străin. Din Brădetul de Dincolo rămăsese un nume, menţionat inclusiv în acea diplomă de la 1600, un nume frumos. A-l şterge acum din memoria familiei şi pe celălalt, Brădetul încă real, era monstruos. Dar cine îl putea atinge? Hârtia din dosarul cu clape nu era altceva decât un petec de hârtie. Avocatul ştia cât preţ au asemenea hârtii, când şansa de a le anula există. Exista

el, în primul rând, existau şi celelalte proprietăţi.

Ducând situaţia la limită, întorcând-o pe toate feţele, explorând-o dialogic, în chip fictiv, cum proceda şi pentru alţii, atunci când pregătea pledoarii, Răşcanu s-a întors la punctul de pornire: lipsa banilor, nevoia de bani.

Şansa juca, pentru el, într-o condiţie minimă: stingerea împrumutului, acoperirea dobânzilor, o sumă pentru deschiderea acţiunii juridice, nişte sume! Nişte sume sau o mare sumă pentru care ar fi trebuit întreprinse noi şi obositoare demersuri. Prim demers, Creditul Agricol, intrat acum în raza de influenţă a guvernamentalilor, dar având în frunte un om de onoare. Discuţia cu acel om de onoare – era urgent să-şi depună cartea de vizită! – ar fi trebuit să înceapă cu o prospecţiune sumară asupra evenimentelor. Primul termen, avansat de amfitrion şi aprobat de Răşcanu, ar fi fost limpede: criza financiară.

— Şi cine e de vină că ne aflăm într-o asemenea situaţiune critică? ar fi trebuit să replice Răşcanu.

Ar fi făcut-o? Ar fi fost dator să modereze tonul, să diminueze termenii problemei, să ajungă, în sfârşit, la chestiunea împrumutului, ca să primească un zâmbet sau o sugestie fraternă:

— Dragă, ce-ar fi, totuşi, să te adresezi unui bancher?

Gajezi ceva, cum face toată lumea...

Răşcanu s-a ridicat să iasă, dar în bibliotecă a intrat

Anne, care a tresărit văzându-l în cursul zilei la birou, apoi s-a speriat, repezindu-se la batista pătată cu roşu.

I-a văzut şi mâinile însângerate:

— Alee, ce se întâmplă?

A liniştit-o, zâmbindu-i. Anne avea însuşirea, fericită pentru o consoartă, de a se lăsa uşor sugestionată de asigurări. îi ajungea, ca minimă asigurare, instituţia masculină, acum ţinuta lui radios calmă.

— A, voiam să-ţi amintesc ceva, i-a spus Anne. Tu,

papa, n-ai uitat, desigur, dar oricum. Hélène va pleca pe front. Ne trebuie urgent nişte bani.

Apropiata sosire a ţarului la Bucureşti a sporit grijile gazdelor şi a făcut să se ascută atenţia poliţiilor secrete din cele două ţări. Partea rusă, prin reprezentantul ei, un general în civil, venit încă din martie la Bucureşti, ca oaspete particular al prefectului român de poliţie, a cerut autorităţii bucureştene să-i fie predaţi toţi „suspecţii ruşi”, aflători în oraş, înţelegându-se prin suspecţi persoanele cu cazier în Rusia, refugiate mai demult aici, cum ar fi fost: narodnici, anarhişti, mistici aparţinând unor secte condamnate de Marele Sinod, naţionalişti de varii culori etnice, în sfârşit, socialişti. Printre aceştia se aflau şi câţiva basarabeni, foşti studenţi la Kiev, împrăştiaţi prin

Bucureşti, dar şi prin Iaşi, Galaţi, Craiova. Partea română a refuzat delicat cererea, pretinzând a-şi asuma, în calitate de gazdă, siguranţa suveranului, desigur în colaborare cu partea rusă, dar fără extrădări. În inocenţa sa, prefectul poliţiei bucureştene părea a nu cunoaşte nici numele şi nici orientările politice ale acelor aşa-zişi suspecţi, care, odată ce primiseră dreptul de rezidenţă sau azil, încetau de a mai preocupa autoritatea. Partea rusă a insistat, oferind şi nişte liste de nume. Radu Mihail a luat listele şi a dat fuga la Brătianu, care deţinea şi portofoliul internelor.

Primul-ministru era întotdeauna excedat de treburi, mereu mai multe şi mai încurcate. Din februarie, el îşi însuşise şi portofoliul internelor, eliminându-l din guvern pe Vernescu, titularul de până atunci al departamentului, un om moale, care nu-i inspira încrederea. Brătianu manifesta tendinţa, de la o vreme, de a-şi asuma tot, de a cuprinde sub mâna lui mică, fragilă, cu degete subţiri, tot ce mişcă dincolo de preşedinţia propriu-zisă, inclusiv poliţia, dând în acelaşi timp impresia de a fi. covârşit

— Fiind covârşit! – şi căinându-se mereu de asta. Viteza de reacţie i se ascuţise. Brătianu soluţiona treburile prompt şi bine printr-o procedură de obicei simplă – oul lui

Columb! –, cele mai încurcate angarale, chiar cele politice, fiind abordate dintr-un unghi tehnic. Aceasta făcea ca preşedintele de consiliu să apară, pentru cei din jur, pentru străini mai ales, într-o postură deloc avantajoasă de simplist tehnician, de ins pragmatic, care n-ar mai pricepe politica, marea politică, sau s-ar afla sub ea, în subsolul faptelor. Brătianu stimula această interpretare, îi convenea probabil portretul. Uneori, el chiar făcea mină zăpăcită, ochi goi, când i se puneau în faţă chestiuni savante. Primul-ministru părea a spune că aşa ceva nu-i de nasul lui – el şi trimitea unele hârtii cu conţinut complicat lui Kogălniceanu, „să le descurce el mai întâi", iar în gest se cuprindea şi un accent acid. După viforoasa campanie electorală care-l adusese la putere, el a tăcut

— S-a retras în tăcere, ca viermele în măr – cum spuneau adversarii, lăsându-le acestora, ca moştenire, zarva de presă şi de tribună, viscolul politicii orale, inclusiv cel parlamentar. De la o vreme, însă, Parlamentul îl sâcâia.

Se şi întreba, când avea timp, dacă nu-i excesiv de scump luxul instituţiei parlamentare la vreme de război. El ştia bine că un Parlament e bun totuşi la ceva, e cel mai sigur refugiu în vremi de opoziţie – sezonul de restrişte al omului politic –, cea mai sigură instanţă de atac şi de şicană împotriva guvernului. Pentru guvernamental, lupta se desfăşura altfel, într-o condiţie superioară, atacurile puteau fi mai lesne primite – se ţintea de jos în sus, deşi ţinta se concentra, văzută de jos, ţintaşii neurmărind decât rar cercurile exterioare ale guvernării, cercurile echipei guvernamentale, ci punctul – primul-ministru.

Poate că unul dintre motivele cumulării mai multor departamente a fost şi acela, nemărturisit, de a oferi

opoziţiei mai multe ţinte; Brătianu sărea de pe un portativ pe altul, desigur cu focul după el, dar derutându-i pe trăgători şi având timp să-şi facă treaba. Chiar dacă nedeliberat, motivul cumulării era totuşi de alt ordin, avantajele noii poziţii erau apreciabile: primul-ministru se apăra, dispunând de răgazul de a lucra, fie şi în contul unei întregi echipe.

Aceasta îl obliga însă la o grijă sporită faţă de amănunte. El şi spunea: „Amănuntele te lasă descoperit!” sau

„Atenţie la fleacuri!” sau: „Vezi că asta nu-i un nimic!”, intrând până la urmă într-o mare de nimicuri, înotând printre ele cu instinct sigur şi cu atenţie sporită faţă de valurile mari. El îi învăţase în acelaşi timp pe colaboratori să nu deprecieze nimicurile, să nu aprecieze pripit drept un nimic o semnalare oarecare, o blajină hârtie sub care se ascundea sâmburele de fosfor al unui incendiu. „Ce ştii tu ce-i asta! Cum îţi îngădui să treci în grabă peste un asemenea fleac!” Exigenţa aceasta ducea la încurcături, uneori comice, mii de hârtii şi dosare stocau, subordonaţii trăiau adesea spaima de a mânui nu acte, ei material inflamabil, ei făceau coadă cu ceasurile la primul-ministru, înghesuindu-se în antecamerele de la finanţe, de la interne, de la preşedinţie. Singurul care avea intrare peste rând, oriunde, de când curtea rusă se mutase la Ploieşti, era

Radu Mihail, prefectul poliţiei Capitalei, care nu-l ţinea mult de vorbă pe preşedinte, el însuşi fiind excedat de griji. Acum cererea şi lista rusă, pe care Brătianu a reţinut-o, concediindu-l pe Mihail fără explicaţii, cu ordinul sumar de a-şi vedea de treabă, că chestiunea se rezolvă.

Hârtia lăsată pe colţul mesei de Mihail nu se însera fleacurilor, ministrul de interne, căruia îi era destinată, ştia asta, el urma s-o cerceteze în dubla sau tripla sa calitate,

dându-i ponderea ce i se cuvenea sau expediind-o la regimul bagatelelor zilnice. Lista nu era o bagatelă, dar niciun lucru de prim ordin, Brătianu şi-a rezervat, pentru întâlnirea cu contele Nelidov, persoana răspunzătoare de „chestiunile delicate" în raporturile cu românii, care se afla şi el de multă vreme la Bucureşti, mai întâi discret, apoi oficial. Împreună cu Brătianu, Nelidov pregătise convenţia româno-rusă, cu un antract la Livadia, apoi la Bucureşti, tratativele purtându-se într-un regim de conspiraţie cu „indiscreţii" strict utile pentru o parte sau cealaltă, cu crizele şi impasurile fatale, dar cu reguli de joc supravegheate strict. Astfel, Ali-bei, trimisul turc la

Bucureşti, în vremea tratativelor, cu care Brătianu s-a întreţinut complezent, în paralel cu Nelidov, n-a aflat nimic despre prezenţa diplomaţilor ruşi – aceştia locuiau într-un hotel modest, pe Calea Târgoviştei –, nici despre proiectul de convenţie, deşi saloanele de conversaţie erau aproape vecine. Conspiraţia îl apropiase sufleteşte de Nelidov până la acel prag numit încredere, necesar oricând în asemenea isprăvi, prag pe care călcau adesea şi unul şi celălalt, pentru a-şi reconfirma siguranţa, pentru a putea aborda cu succes agenda „chestiunilor spinoase", din ce în ce mai încărcată.

Brătianu trecuse astfel prin focul ratificării convenţiei în Parlament şi Senat, prin tevatura de la tribună şi urne, pe care partea rusă nu le înţelegea.

— Ce e asta?! îl întreba Nelidov, aproape speriat.

Suveranul nostru este de-a dreptul indispus!

Suveranul se afla pe atunci la Chişinău, dar veştile

— Oricât de atenuate – despre dezbaterile furtunoase din

Parlamentul român îi parveneau rezumat, partea alarmantă a aceloraşi veşti revenind observatorilor de la faţa locului, inclusiv contele.

— Dar e instituţia parlamentară! explica Brătianu.
Crezi că mie nu-mi dă peri albi?
— Bine, dar e în joc convenţia!
Convenţia era copilul celor doi, iar botezul – ratificarea adică –, risca să rateze. Brătianu l-a asigurat că merge, Convenţia va trece, ea a şi trecut, deşi cu hurducătura voturilor negative, care i-a dat contelui o stare de neputinţă perplexă.
— Aşa ceva nici nu se poate comunica majestăţii-sale!
a îngăimat contele.
— Dar s-a ratificat!
— Dar cum!
— Îi vom raporta suveranului doar ratificarea.
— Bineînţeles, poate că-i mai înţelept.
— Era înţelept să se procedeze aşa, dar în condiţii de deplină claritate. Brătianu i-a explicat contelui sensul acelor voturi negative, care reprezentau desigur opoziţia, dar şi voinţa ţării, un avertisment de care banca guvernamentală urma să ţină seama.
— Ce vreţi, într-o ţară democratică eşti tot timpul cu mâinile legate, omul politic nu se poate mişca aşa cum ar dori. Şi curtenitor: Nu e ca la voi.
Acest „Nu e ca la voi” i-a deprins să-şi respecte reciproc procedurile, i-a obişnuit mai ales, pe amândoi, cu dificila treabă de a scoate ghimpii din calea acţiunilor comune, asupra cărora ambele părţi consimţiseră. Un asemenea ghimpe fusese proclamaţia marelui duce, apoi, în replică, retragerea de la Calafat, apoi focul votării convenţiilor, apoi dificultăţile protocolare legate de sosirea ţarului la Iaşi, apoi angaralele ţinând de instalarea marii curţi la Ploieşti, în sfârşit, vizita suveranului la Bucureşti, eveniment ce antrena un vast dosar cu subiecte. Ultim subiect, lista rusă, pe care ministrul de interne a separat-o de celelalte hârtii, tratând-o la nivelul fleacurilor sau

ghimpilor mărunţi abordaţi de obicei la sfârşitul conversaţiilor cu Nelidov, după festin.

Cei doi au şi abordat de altfel, fără întârziere, principalele probleme: din nou cooperarea, recunoaşterea stării de fapt pe acest plan, subiect care, în chip sigur, avea să stea în atenţia celor doi suverani, la Bucureşti. Brătianu folosea cu insistenţă expresia „cei doi suverani”, încercând s-o impună, Nelidov se menţinea în a utiliza expresia anterioară zilei de 9 mai „suveranul şi prinţul domnitor”, desigur din obişnuinţă, fără ca aceasta să greveze însă asupra fondului, care se prezenta la fel. Ei au răsuflat uşuraţi când agenda s-a epuizat, şi când le rămâneau în faţă măruntişurile. Sub acest titlu, Brătianu i-a cerut lui Nelidov să-i lase în pace pe „suspecţii” rezidenţi la Bucureşti, el însuşi asumându-şi chestiunile de siguranţă, ca ministru de interne ce se afla.

La proxima întâlnire, acelaşi general în civil, ca partener al lui Radu Mihail, n-a mai ridicat chestiunea extrădării, ci doar a îndepărtării „suspecţilor 1 din Bucureşti, pe durata vizitei ţarului, cerând să fie aplicat acelaşi regim şi socialiştilor români, care întreţineau contacte cu ruşii exilaţi. Lista acestor socialişti, identificaţi ca atare de partea rusă, a fost lăsată pe biroul lui Radu Mihail, generalul aşteptând mulţumiri pentru acest gest amical. Gest care l-a alarmat însă pe Radu Mihail. El l-a vizitat din nou pe şeful său, care a examinat lista, dar nu l-a mai concediat cu eternul „vezi-ţi de treabă”, ci a rămas o clipă pe gânduri.

Se părea că nu lista, cu un singur şir de nume, îl indispunea pe Brătianu, ci altceva, ceva care a rămas confuz pentru

Mihail

— Bine. Te rog să satisfaci cererea rusă, dar lasă lista aici.

Aceeaşi listă a stat ca obiect despărţitor între Brătianu şi Nelidov, câteva ceasuri mai apoi. Relaţia între cei doi era atent amabilă, iar uneori francă; multe lucruri fuseseră definite cu precizie, tocmai pe această cale. De data aceasta însă ministrul de interne se vedea stânjenit; el a început calm:

— În chestiunea vizitei suveranului rus la Bucureşti, toate lucrurile sunt clare. Răspunderile care ne revin sunt de asemenea clare!… Tocmai de aceea aş dori să lăsaţi în seama părţii române toate răspunderile care o privesc direct.

— Dar vă ajutăm! şi Nelidov a împins mai în faţă lista.

— Tocmai! – şi aceeaşi listă a revenit pe vechiul loc.

Nelidov a introdus şi mai multă claritate, invocând în discuţie cazul Cuzmiński, sinuciderea de la Iaşi. Acea sinucidere putea la fel de bine să fie o tentativă de atentat, şi era de văzut dacă Cuzmiński figura sau nu pe vreo listă de suspecţi a poliţiei române. Absenţa dădea de gândit. O

curte imperială aflată într-o ţară străină, o armată aflată dincolo de frontiere, chiar şi într-o ţară amică, trebuia să se înconjoare cu exigente precauţiuni, a mai spus Nelidov.

— Precauţiuni care nu trebuie să depăşească marginea unor lucruri reciproc convenite, a precizat Brătianu. Şi, indicând lista: E limpede, astfel, că aceşti „socialişti” ne aparţin nouă.

— Dar e la fel de limpede că din rândul lor s-ar putea recruta nişte terorişti, care să ne creeze mari neplăceri tuturor.

— Terorişti?!

— Orice grup conspirator poate ascunde terorişti.

Brătianu a dat să râdă. Îi stătea pe limbă să-i spună rusului: „Fii, nene, serios! îmi cunosc ţara. De unde

terorişti pe la noi?” Dar n-a spus-o, revenind la tonul blajin semioficios:

— Pe mine, unul, nu m-au indispus până acum socialiştii. Ei desfăşoară, de altfel, la noi, după câte am ştire, o activitate publică. Scot şi o gazetă. Şi fiindcă Nelidov rămânea indescifrabil: Ascultă-mă pe mine, conte, la conspiraţii mă pricep. Sunt un vechi conspirator.

Nelidov în schimb a râs, iar Brătianu a continuat:

— Nu socialiştii mă stânjenesc!

Nelidov a zâmbit acum.

Au trecut la altceva, din nou chestiunea cooperării.

Brătianu a revenit cu argumente care ţineau de evidenţă:

nu era oare exact că România declarase Turciei război, aflându-se în stare de război cu acest imperiu pe tot cursul fluviului? Nu se afla oare armata română într-un act de colaborare cu armata rusă, fie şi o colaborare strategică sau tactică, de vreme ce această armată apăra singură un front imens? întrebări nu pentru Nelidov, ci pentru curtea de la Ploieşti. Curte în care se şi definiseră două curente – un da şi un nu, un da moderat, afirmat de marele duce, un nu ferm, al cancelarului. Nelidov se afla fatal printre adepţii acelui da moderat, prin însăşi funcţia sa veche de curăţitor de drum.

Era greu de despărţit totuşi ce e oficial şi ce neoficial într-o afirmaţie şi de aceea între cei doi funcţiona înţelegerea ca fiecare să-i spună deschis celuilalt cum stau de fapt lucrurile, direct şi fără bănat, ca şi cum ar afla ceea ce era de aflat de la un al treilea. Astfel, la întrebarea lui

Nelidov, din urmă cu o lună, când guvernul se pregătea să rupă relaţiile cu Poarta şi când partea rusă îşi arăta îngrijorarea faţă de urmări, Brătianu a răspuns deschis:

— Dar nu ne vom opri la atât.

— Veţi face Turciei război?

— Vom face Turciei război. Eu vreau războiul!

Declaraţie care se confirmase. Înţelegerea de a declara cu o clipă mai devreme un punct de vedere, o dorinţă, un reproş, fiinţa din noiembrie trecut, după Livadia, când

Nelidov, sosit la Bucureşti pentru tratative, având în buzunar un paşaport român, sub numele unui Alexandrescu, „om de afaceri”, cu un sediu şi la Odesa, specializat în negoţ cu cereale şi ceară de albine („*Du care et des cereales*”!), arăta ca şi un simplu particular. Amândoi au râs când s-au revăzut, şi când Nelidov, în preambulul convorbirilor, i-a povestit lui Brătianu mica scenă cu vameşul şi cu grănicerul de la frontiera română:

„— Vous arrivez de Petersbourg?

— Non, d’Odesse!

— Des ajjaires?

— Qui, des ajjaires. De la care et des cereales.

— Ouoi? De la care?!

— Oui, de la care pour les cierges!

— Quelles cierges?”[17]

Pe Nelidov îl îmboldea gândul să spună „lumânări pentru catafalcul imperiului otoman”, dar a răspuns pacific:

() ... Cierges pour les grands chandeliers a, l’usage

17 „■— Veniţi de la Petersburg ?

Nu, de la Odesa.

Afaceri ?

Da, afaceri. Cereale şi ceară.

Cum ceară ?

Ceară pentru lumînări !
Ce lumînări ?“

des églises”. [18]

Şi la suspiciunea vameşului, care i-a răscolit încă o dată bagajele:

„— Vous avez quelques choses a declarer?

— Rien, monsieur.”[19]

Din anecdotă se reţinuse finalul, cele două replici care funcţionau ca o parolă, de uz intim politic, între cei doi:

— *Rien a declarer*? a întrebat acum Nelidov.

— *Oui, monsieur*! a confirmat Brătianu, apoi direct:

Conte, să revenim la chestiunea listei! Când dorim să aflăm câte ceva unul de la altul, e mai bine să ne punem întrebări direct, fără interpuşi, cum am şi convenit. Vreau astfel să luaţi direct informaţii de la partea română, în toate chestiunile care vă interesează. Altfel îmi creaţi, cum să spun eu, dificultăţi.

Era un eufemism blajin, pentru tot soiul de probleme, mai toate vizând sfera politică. Brătianu voia să spună prin asta că nu guvernează comod, că de fapt nici nu guvernează, că execută un mandat, cu atât mai greu de împlinit în condiţii în care marii lui parteneri agravau inconfortul guvernării prin unele solicitări sau practici, poate îndreptăţite, dar diferite de obiceiurile locale.

Brătianu n-a insistat asupra acelor dificultăţi şi nu le-a numit. Dar Nelidov ştia la rându-i că sunt multe. Pătrunderea însăşi a trupelor, într-un teritoriu străin, însemna o dificultate. O dificultate în condiţia în care spaţiul de mişcare al trupelor ar fi fost socotit un simplu teritoriu şi nu o ţară, un stat, cum Brătianu o afirma, cum convenţia o afirma la rându-i, în prevederi limpezi. Unii

18 Lumînări pentru marile sfeşnicare ce se folosesc în biserici."

19 „— Aveţi ceva de declarat ?
Nimic, domnule !“

ghimpi, invizibili, în calea celor doi suverani, proveneau şi de aici.

În chestiunea „suspecţilor” exista astfel şi o contraparte.

Unii prefecţi de judeţe, vameşii, autorităţile de pază de pe traseele de mişcare ale trupelor, identificaseră şi reţinuseră o seamă de „indivizi suspecţi”, militari sau nu, interesaţi de drumuri, de poduri, de potenţialul economic al oraşelor, de personalităţile politice, de ziare, de biserici, de viaţa parlamentară. Ordinul de reţinere fusese dat de ministrul român de interne, şi tot din ordinul lui, la varii intervenţii, mulţi fuseseră eliberaţi, fără proces, fiindcă aveau o stare civilă onorabilă, unii dintre ei chiar şi o stare publică demnă de stimă. Chestiunea nu constituise, până atunci, un subiect de discuţie cu Nelidov. Autoritatea îşi făcea treaba, ministrul era în dreptul său şi el proceda ferm, ferm dar cu ajustări, după cazuri, cazuri care au provocat confuzie la autorităţile locale; un prefect din

Moldova i-a depeşat cifrat aceluiaşi ministru de interne:

„Precizaţi când să arestăm şi când să nu arestăm spioni”.

Şi fără cifru: „Să ştie şi stânga ce face dreapta”.

Nelidov însuşi intervenise pentru eliberarea unui furnizor de cereale şi ceară („*du care et des cereales*”), pe care poliţia îl reţinuse în mod stupid, fără probe, mai mult bănuieli, sau cu probe imponderabile, la care se putea opune firesc întrebarea:

— Dar ce se poate imputa unui asemenea om onorabil?

— Nimic, a răspuns atunci Brătianu, procedând atent cu solicitantul şi consolator cu cel în cauză: Altă dată să fie şi el mai cu băgare de seamă. Toţi ar trebui să fim mai cu băgare de seamă.

Brătianu i-a eliberat pe mulţi dintre aceşti „onorabili”, semănători de spini în calea părţilor, atrăgând însă atenţia oamenilor lui din subordine, cu un alt ton:

— Altă dată, când îl mai prindeţi pe *musiu*, nu-mi mai spuneţi nimic. Nu vă cer să-mi daţi socoteală.

El însuşi i-a cerut totuşi contelui socoteală, într-un caz, destul de neplăcut, legat de dispariţia unui anarhist rus, rezident la Bucureşti. Era vorba de un individ bărbos, pasionat de pirotehnie, autor de manifeste incendiare, scrise în rusă şi română, care, până în primăvară, nu stânjenise pe nimeni. El îşi prezenta din când în când invenţiile fie la arsenalul armatei, fie la direcţia marinei, dar fără succes, una singură reţinând atenţia celor în drept, prin neobişnuit, aşa-numita *torpilă cu om cu tot*. Acel proiect de torpilă a şi dispărut într-o noapte, cu om cu tot, fără ştirea autorităţilor. Informat prompt, ministrul de interne n-a protestat atât dispariţia pirotehnicianului – un ins sigur periculos –, cât aspectul de principiu:

— În general, e ştiut că cetăţenii unui stat răspund numai faţă de justiţia acelui stat, inclusiv în cazul rezidenţilor!

Organizând răpirea pirotehnicianului, poliţia rusă îl salvase pe prefectul Capitalei de cine ştie ce viitoare plictiseli, dar chestiunea putea avea urmări dacă, prin indiscreţie, cazul ar fi răzbit în presă sau în parlament. Aspectul de principiu a fost încă o dată apărat, în încheierea conversaţiei de atunci, cu Nelidov:

— Nu uitaţi, totuşi, că trupele străine se mişcă în interiorul unui stat organizat, suveran, cu legi. Pe deasupra, şi un stat amical. Am oroare să afişez aere de stăpân la mine în casă. *Comprenez-vous*?[20]

Nelidov a înţeles, fermitatea lui Brătianu era netă. Netă ca şi încurcătura. Mai mult decât atât, ministrul de

---

20 Mă-ntelegi ?

interne nu putea protesta. Protestând oficial, denunţând acel caz, el s-ar fi expus unei grindine de acuzaţii din partea opoziţiei, care putea spune: dar cine i-a poftit pe oaspeţi, oficialmente? Cine e principalul vinovat de subscrierea convenţiei? Cine ne garantează că asemenea incidente nu se vor repeta! Bineînţeles, nimeni. Brătianu o ştia. El trebuia să garanteze ordinea, tacit. O ştia şi Nelidov, care n-a pus întrebări suplimentare. Mai greu înţelegeau însă aceeaşi situaţie superiorii contelui sau organele din subordinea lor, care lucrau spontan: ca acasă. Avertizarea primului-ministru avea un sens precis: *acasă, dar nu aici acasă*!

Ca totdeauna, rondul asupra problemelor spinoase s-a isprăvit cu un zâmbet:

— Rien de plus a declarer?

— Rien, monsieur.

S-au despărţit din nou cordial, ba chiar şi cu o veste bună – marele duce susţinea acordarea împrumutului, dar îngrijorarea stăruia, atât prin aspectul de principiu, cât şi prin acumularea de fapte. Ministrul de interne simţea în spate, direct pe umeri, o anume presiune, confirmată zilnic prin rapoarte şi prin telegramele care-i soseau pe birou, ceva confuz şi curios care căpăta contur de cleşte şi putere de cleşte. Confuz şi curios prin faptul că incidentele de acest fel ţineau de partea neoficială şi incontrolabilă a relaţiilor dintre cele două părţi. Tot ce-i rămânea de făcut era să strângă puternic în mâini frânele puterii, să le simtă bine, sub încordarea braţelor. Pentru mai multă linişte, el se gândea dacă n-ar fi cuminte să preia şi

Ministerul de război. Justificarea era simplă:

— Tot fac războiul.

Hotărârea aceasta l-a întărit interior. Un grăunte confuz de nelinişte i-a rămas totuşi în minte, după discuţia cu Nelidov, drept care l-a convocat din nou pe Radu

Mihail:

— Ia ascultă, dumneata ştii ceva de socialiştii ăştia?

Ce hram poartă, spune-mi şi mie!

Şi i-a remis lista.

Îndepărtarea din oraş a celor însemnaţi pe listă s-a făcut fără tapaj, discret, ca la vreme de război. Deşi o grupă numeroasă de socialişti funcţiona la medicină, studenţii în cauză n-au fost abordaţi la facultate – pentru a se evita manifestaţiile –, ci acasă sau pe la gazde, în patru ochi, cu recomandarea şoptită: „Hai, ia-ţi tălpăşiţa, să nu te mai prindem prin Bucureşti vreo două săptămâni, că dai de dracu'!". Cu tipografii şi cu cei câţiva lucrători de la Monetărie şi de la Arsenal s-a procedat la fel. S-a pus mai mult zel în identificarea persoanelor fără adresă sigură, cei mai mulţi străini, prevăzuţi în lista rusă.

Theo, care nu mai frecventa facultatea, a fost găsit prin

Weiss, în chiliuţa-depozit din spatele anticariatului, unde fusese găzduit. A fost singurul care, neavând până atunci contacte cu autoritatea, a protestat, a făcut caz de libertate şi de legile care o apărau. Severitatea cu care i s-a repetat ordinul de a-şi lua tălpăşiţa l-a lăsat năuc. Bătrânul

Weiss, care asistase la scenă – era în cauză şi fiul lui –, a intervenit mohorât:

— N-ai încotro, trebuie să te supui şi să pleci! Cu stăpânirea n-are rost să se pună nimeni. Şi urlând la fiu:

Mai ales tu! Când eşti evreu nu mai trebuie să fii şi socialist. Ajunge!

Rudi nici nu i-a răspuns tatălui, părul lui leonin, care se ridica la enervare în coamă, anunţa acum dezlănţuirea unei furtuni, faţa tânărului vibra, bătrânul a înţeles că-i mai cuminte să treacă dincolo, în prăvălia cu cărţi. El s-a întors totuşi, după plecarea agentului, întrebându-i din

prag pe cei doi:

— Şi acum ce faceţi?

Rudi n-a mai repetat formula *ieşi!*, dar au spus-o ocihii lui exoftalmici, iar Weiss bătrânul s-a retras, închizând prudent uşa. Situaţia se prezenta prost. Două minţi lucrau simultan pentru găsirea unei soluţii – mintea fiului, rămas lângă *Theo*, şi a tatălui, din prăvălie, fiecare ciocnindu-se şi certându-se cu cealaltă, până când cei doi, Weiss tatăl şi fiul, s-au reîntâlnit în prag. Rudi a trecut glonţ pe lângă bătrân, fără să-i arunce tatălui măcar o privire.

— Iar ai să faci o prostie! l-a avertizat anticarul pe băiat, care dispăruse.

Pe Theo l-a lăsat în pace, prezenţa tânărului în prăvălie adusese casei Weiss numai necazuri. Nici Theo nu era apt de dialog, mintea lui era goală de gânduri.

O insensibilitate se instalase în el, nu se ştie când, o apatie a gândului, o diminuare a trăirii care se reducea, fizic, la actele elementare. Chiar relaţia cu Esthera nu ieşea din elementar, lăcomia întâlnirilor, apoi somn, apoi cotrobăitul noaptea printre cărţi, cu scara, căutând nu se ştie ce, până la ziuă. Apoi din nou căderea în starea vegetativă, somnolenţa gândului, automatismul. Nici tiradele de revoltă ale lui Rudi, în întoarcerile lui vijelioase de la facultate, nu le mai auzea. N-a reacţionat nici la încercările lui Rudi, destul de dure, de a-l scoate din această stare, n-a dat curs nici la „misiunea” pe care prietenii i-au transmis-o prin Rudi: scrierea unui articol pentru primul număr al gazetei. Articolul a rămas în stadiul de ciornă, cu doar câteva propoziţii incendiare, notate pe o filă, gazeta ieşind fără contribuţia lui Theo. Rudi a tras firesc concluzia că

Theo e bolnav – paloarea, neputinţa sau nevoinţa de a se mişca, lipsa de apetit, contrastând frapant cu

exacerbarea nervoasă pe care acelaşi amic o adusese în casă, cu scenele de furie pe care le oferea, cu anatemele sociale pe care le arunca, cu rechizitoriile politice pe care le tuna răsunător – „splendida ta mânie teoretică”, cum o numise

Rudi –, un spectacol care încremenise de admiraţie familia, o zăpăcise pe Esthera, lucru observat de bătrânul Weiss, care a propus ca tânărul să se mute din casă, pentru mai multă siguranţă, el, bătrânul, nesuportând discuţiile politice „contra statului”.

Aici, la prăvălie, îi revenise lui Theo răspunderea de a scrie acel articol, tot aici se declanşase şi boala, căderea în neputinţă, stare care-l îngrijora pe Rudi, hotărându-l până la urmă să convoace un coleg mai mare, un medic, pentru un consult. N-a mai fost nevoie. În chiar ziua în care intenţiona să aducă medicul, deschizând uşa chiliuţei.

Rudi l-a găsit pe Theo în braţe cu Esthera, sora lui mai mare.

— Observ că te-ai înzdrăvenit, colega! i-a aruncat

Rudi. Amândoi vă simţiţi foarte bine... Un consult medical o să fie binevenit pentru Esthera, mai târziu!

A sărit ca arsă Esthera, într-o dezlănţuire preluată parcă de la Theo, revărsând-o acum, în potop, asupra lui

Rudi:

— Ce vrei! Suntem liberi. Eu şi Theo ne simţim liberi şi vom trăi ca oameni liberi.

Rudi i-a cârpit fetei o palmă, Theo n-a apucat să intervină, Esthera a ieşit din odaie, iar cei doi s-au aflat faţă în faţă.

— Mă jigneşti, a îngăimat Theo „ne jigneşti pe amândoi.

Numai ne-am sărutat.

— Lasă asta, l-a liniştit Rudi, congestionat încă de mânie. Nu despre asta e vorba. N-am nimic împotrivă să

practicaţi amorul liber.

— Dar e o prostie!

— Ce prostie! Văd că amândoi gâfâiţi, alergând spre acel viitor în care relaţiile între sexe vor fi absolut libere.

Apoi sever – coama lui nu se domolise: îţi atrag însă atenţia, amice, că chestiunea familiei, ca chestiune teoretică, n-am discutat-o încă.

A reintrat Esthera, care-şi uitase broboada pe un morman de cărţi. Rudi a oprit-o, acum calmat:

— Poţi să stai şi tu!... Am convenit să nu dispreţuim femeile. Asta în principiu!... în măsura în care îşi dovedesc superioritatea intelectuală şi nu rămân simple victime ale instinctului de proprietate sau ale instinctului cras.

Se trecuse peste momentul penibil, chestiunea urca spre un anume plafon teoretic, cel la care Rudi aspira întotdeauna, desigur şi Theo, atunci fără chef, fiindcă jena stăruia. Esthera nu putea urmări discuţia, clocotea încă – stătea rezemată de uşă, cu broboada în mână, frământând-o ca pe o flacără.

— Ar fi trebuit mai întâi să-ţi ceri scuze! i-a spus ea lui Rudi, care a privit-o din nou cu furie.

— Pentru ce? Că v-am stricat intimitatea sau că te-am lovit?... Te rog să mă ierţi. Asta contravine evident principiilor mele.

Nimic nu se lega. Ceea ce se putea numi pudoare – sau impudoare – era singurul element ce-i ţinea mai mult încurcaţi decât legaţi pe cei trei: Rudi trăind stânjeneala de a fi intrat în odaie şi de a se fi dus cu gândul mai departe – impudoare deci!, Theo, rămas cu mult în urmă, trăind pur şi simplu jena; Esthera, care răspunsese printr-o declaraţie, acceptând şi chiar proclamând gândul lui Rudi, fiind singura care nu se sfia. Ea şi-a potrivit broboada pe umeri, a căutat o oglindă, n-a găsit-o, şi-a aranjat şi rochia destul de boţită, apoi s-a adresat lui Theo, înainte de a ieşi,

fără să-i pese de Rudi:

— Dacă pleci de-aici, eu vin cu tine. Ei n-au dreptul să ne împiedice, înţelegi?

Ea a plecat, lăsând în încăpere un pregnant parfum corporal, pe care şi Rudi l-a simţit.

— Dar n-a fost nimic, a îngăimat Theo. Te rog să crezi!

— Să lăsăm asta. Esthera e o nebună, o ştiu.

— Esthera e de acord cu noi! a strigat Theo.

— Să lăsăm asta, a repetat Rudi. Important e să nu afle tata. E un evreu habotnic, tu nu ştii ce-nseamnă asta.

— Dar te rog să crezi că nu ştiu cum s-a întâmplat.

Parfumul stăruia, explicaţiile lui Theo erau confuze, pe tânăr începuse să-l prindă ciuda, apoi enervarea, apoi indignarea de a nu putea explica ce se întâmplase. Încercând totuşi să se dumirească, se însufleţea, îşi venea în fire, redevenea cel care fusese în clipa când picase acolo, la anticariatul Weiss, unde prima fiinţă pe care o întâlnise fusese Esthera. Intrând în prăvălie, el a întrebat de Rudi şi s-a prezentat domnişoarei drept ceea ce era – un coleg.

Rudi era la facultate. „Ce fel de coleg sunteţi cu el, dacă nu sunteţi la facultate?” – el nu s-a explicat, dispreţuia femeile cu întregul misoginism al unor lecturi proaspete, ea n-a insistat, l-a lăsat să răscolească printre cărţi, ca pe un client oarecare, supraveghindu-l între timp cu coada ochiului. „Vă plac romanele?” „Nu citesc romane!” Totuşi el răsfoia nişte romane, fata a observat că el răsfoia cărţi cu gândurile aiurea. Esthera i-a mai pus câteva întrebări de fată deşteaptă, la care el n-a răspuns – în el clocotea încă cearta din casa Răşcanu şi insistenţa ei îl enerva, îl enerva atât de tare, încât a părăsit prăvălia, promiţând să se întoarcă mai târziu, şi lăsând acolo, sub tejghea, geamantanul lui cu cărţi. A revenit, găsindu-l

acum pe bătrân, pe care-l cunoştea. Rudi încă nu apăruse. Esthera era tot acolo. Când Rudi s-a întors, în sfârşit, şi când el l-a prezentat pe Theo Estherei: „Te prezint surorii mele mai mari!”, şi ea a spus: „Dar ne cunoaştem!”, Theo a rămas surprins, fiindcă nu-şi amintea când o cunoscuse, dar a roşit, iar între cei trei s-a creat o anume intimitate complice. Intimitate consolidată de la primul pas în casa

Weiss, unde Theo a fost găzduit, unde s-au încins acele interminabile discuţii teoretice „de doctrină”, în care tinerii medicinişti se avântau până la pierderea minţii, urmăriţi de ochii din ce în ce mai aprinşi şi mai inteligenţi ai Estherei. Aprindere observată în chip oportun de bătrânul

Weiss, care a şi sugerat, înţelept, ca tânărul să se mute în chiliuţa de la prăvălie, unde nu-l deranja nimeni şi putea să studieze în linişte. Lucru acceptat de Theo cu frenezie;

el se afla în paroxismul stării de exaltare teoretică, după care au urmat însă, neîntârziat, depresiunea, apatia, boala.

Se convenise ca tânărul să ia prânzul în casa Weiss, împreună cu Rudi, ceaiul matinal şi cina urmând a le primi în odăiţă, aduse nu de Esthera, ci de o slujnică schiloadă, un fel de cerşetoare, tocmită şi pentru curăţatul prăvăliei.

Esthera a apărut la puţin timp după mutare, a doua sau a treia dimineaţă, când el era singur în odăiţă, şi când l-au surprins eleganţa ei, parfumul tare pe care îl emana, îndrăzneala – intra la un bărbat, dar şi spaima –, tremurul vocii şi al buzelor: „Am venit să-ţi spun că sunt de acord cu voi! i-a declarat ea. Cu tine în special”. Pe

Theo l-a inundat o bucurie – el pretindea că o bucurie teoretică. Era, da, un succes al lui, ca socialist. Şi s-au trezit unul în braţele altuia, înfierbântaţi de acea bucurie, care le-a curmat respiraţia, până s-au auzit nişte paşi. Ea s-

a smuls brusc, a fugit şi n-a mai apărut câteva zile, timp în care pe el l-au cuprins sfârşeala, apoi febra, apoi frigurile. Într-o zi, în care trebuia totuşi să meargă la facultate, când nu s-a putut scula din aşternut, ea a venit, s-a dezbrăcat simplu şi a intrat în pat lângă el, sub pilota de fulgi, inundându-l cu căldura: „Simţeam că ţi-e frig”.

A treia oară când s-au văzut, au fost surprinşi de Rudi.

Îmbrăţişarea a fost din nou curmată brusc, dar toate acele gesturi şi stări neterminate se conjugau şi se întreţeseau în ceva fierbinte, atrăgător şi ceţos, imposibil de lămurit cu cât voinţa de lămurire era mai mare. Theo se simţea extenuat şi neputincios, sub ochii increduli ai lui Rudi, care la rându-i trăia un sentiment încurcat, ceţos.

— E bine măcar că n-aţi mers mai departe, a încheiat

Rudi. Şi ţintindu-l din nou: Dar măcar tu eşti sigur de asta?

Theo îl privea năuc, dar Rudi a continuat:

— Fiindcă să-ţi mai spun ceva: o căsătorie cu Esthera ar fi exclusă. Tu nu-l cunoşti pe tata!...

Rudi nu l-a lăsat pe Theo nici să se apere, nici să explice, nici să condamne din nou prejudecăţile sociale

— „chingile”, cum le numeau amândoi –, el s-a lansat într-un lung şi pătimaş expozeu asupra problemei relaţiilor între sexe privite ştiinţific, „din unghiul ştiinţei noastre”, al medicinei adică. Problema era, după Rudi, de a înţelege „natura ştiinţifică a problemei”, de a o studia

Ia rece, pe planşe, eventual şi pe mulaje, necroscopic desigur, până la definitiva eludare, care echivala şi cu definitiva eliberare, „eliberarea de instinct”. Perorând, studentul – un eminent; student –, avea broboane de transpiraţie pe faţă, pielea i se umezise, iar parfumul

Estherei, rămas în aer, devenise şi mai pregnant. El s-a oprit totuşi din dezvoltarea ideilor – nu mai avea salivă,

privindu-l pe Theo, care îl urmărea aiurit:

— Desigur, a schimbat el portativul, e altceva dacă o fiinţă îţi place. De-aici încolo intrăm în lumea sentimentelor, care e altceva. Şi brusc: Ţie îţi place Esthera?

— Nu ţi-am spus că e la mijloc o consimţire în idei?!

a urlat Theo, atât de violent încât şi unul şi celălalt au tresărit, intimidaţi parcă de o voce străină.

La mai puţin de un ceas după plecarea poliţistului, Rudi s-a întors, ţinând în mână un bilet de tren:

— Vei pleca la Buieşti, în Argeş. Până la Piteşti mergi eu trenul. De acolo, mai departe, găseşti tu ceva. Te aşteaptă doctorul Vasia Tigheci. E un tovarăş de-al nostru.

— Şi tu?

— Eu mă descurc altfel. Grăbeşte-te, la două trebuie să fii în tren.

Theo a răsuflat uşurat şi a urcat la orele două în tren.

El avea prostul obicei de a relua mental lucrurile odată consumate, desfăşurându-le şi trăindu-le pe deplin abia retrospectiv, într-un zbucium cu atât mai acut cu cât era trăit de unul singur. Deşi un impulsiv, Theo n-avea promptitudine pe clipă, gândurile şi sentimentele lui se organizau pe durate mai lungi, despărţirea de Răşcanu fusese astfel isprăvită de abia în drumul spre anticariatul Weiss, despărţirea de casa Weiss se pecetluia abia acum, în tren, un tren ticsit de militari, de voluntari, de o mulţime răvăşită de panica războiului.

Reluând lucrurile lăsate în urmă – scena cu poliţistul –, Theo nu înţelegea măsura autorităţii şi clocotea de furia de a nu-i fi spus omului în uniformă tot ceea ce avea în minte acum. Revolta lui se ascuţea prin prezenţa în jurul lui, în vagon, a oamenilor în uniformă, a soldaţilor.

După întâmplarea cu poliţistul, dar şi prin repulsii mai vechi, el detesta uniformele. Armata, ca instituţie, îl

revolta. „O armată nu-şi află raţiunea într-o societate liberă, a meditat el, privindu-i pe soldaţi. Iar în vremi de primejdie, nu soldatul, ci voluntarul trebuie să fie figura centrală, masa de voluntari, oameni îmbrăţişând o idee, care este o emanaţiune a creierului lor, nu a altora, fiind gata, numai din acest motiv, să se jertfească pentru ea. Ca la

Valmy sau ca în zilele Comunei”. Şi conclusiv: „În rest, armata e un instrument al oprimării11.

Revăzând scena cu omul în uniformă din anticariatul

Weiss, era limpede că acesta nu slujea o idee proprie – „emanaţiune a creierului său11, ci pe altcineva, poliţistul era o slugă, ins stupid, inapt pentru vreo idee proprie, aservit acelui altcineva, cu care Theo se afla în radicală opoziţie. Discursul pe care Theo îl pronunţase în faţa acelui ins era ridicol, a apreciat el, limpezit, deşi acelaşi discurs ar fi încântat-o pe Esthera. Theo îşi simţea din nou obrajii împurpuraţi de plăcere, deşi plăcerea orgolioasă se amesteca cu jena, nu jena faţă de ea, cât de Rudi, cu care totuşi lucrurile fuseseră lămurite. Un singur lucru omisese să-i spună lui Rudi, în chestiunea sentimentelor:

„Sentimentele nu sunt un ce spontan, ele se supun unui primat al voinţei şi al ideilor11. Era clar, gândea Theo, cu profundă convingere, că ceea ce se întâmplase între el şi fată era expresia unei convergenţe de idei: „La care nicicând nu voi putea renunţa!” Întâlnirea dintre cei doi fusese întemeiată pe „entuziasm teoretic11, cum ar fi spus

Rudi. Şi tocmai Rudi nu pricepea. Ce însemna acel „Să lăsăm asta11? în fond, între el şi Esthera nu se spusese nimic dintre acele nimicuri care compun „sentimentul amoros11 – despre care Theo nu ştia nimic –, nimicuri detestabile, el fiind mândru de acea singură

propoziţie rostită de fată: „Am venit să-ţi spun că sunt de acord cu voi. În special cu tine.11 Altminteri – încă o justificare! –, din întreaga fizionomie a Estherei Theo nu reţinuse nimic, nu ştia exact cum arată, era prea tulburat, nu ştia decât propoziţia, emisă de ea, aparţinându-i ei deci, ca şi mirosul şi fierbinţeala trupului. „Dacă ar fi şi altceva între mine

Şi ea, a încheiat Theo, m-aş sinucide11.

La Buieşti a ajuns noaptea, cu o căruţă. Prin întuneric se simţeau mişcări de care şi de oameni, care izvorau – se presupunea – din nucleele aşezărilor invizibile, satele ascunse pe văi de ape sau pitite sub dealuri. Sosit la destinaţie, Theo a găsit aşezarea goală, nici câinii n-au lătrat, iar impresia de pustiu geologic i s-a confirmat a doua zi.

Evadat din tensiunea Capitalei, din tensiunea războiului, tânărul s-a trezit într-o lume aflată în afara timpului. Vasia

Tigheci, care-i strânsese doar mâna şi-i indicase unde să doarmă, dispăruse în zori, ca să acorde îngrijiri cuiva, iar tânărul sculat din somn spre prânz a descoperit rând pe rând pustiul, în formele cele mai simple şi cele mai incredibile: în curte, o babă surdă şi murdară, care striga nişte pui: „Pui-pui, puii mamei pui”. Puii nu veneau, iar baba repeta disperant formula, disperant prin monotonie şi stupiditate. Un cer ca sticla, fără urmă de nor, şi un soare tare făceau lucrurile brutal de netede şi limpezi, în incolorul lor. O capră, legată cu sfoară de parul gardului, da să smulgă parul cu gard cu tot, ochii ieşindu-i din orbite la fiecare opinteală. Theo a încercat să-i atragă babei atenţia asupra animalului chinuit. Baba n-a priceput, iar tânărul a dezlegat capra, lăsând-o să ţopăie la deal, sub nişte pruni unde se afla iarbă.

A cerut apoi apă să se spele, şi i s-a arătat un butoi

cu apă de ploaie. Despre mâncare nici vorbă, în toată gospodăria – cocioaba în care dormise, grajdul şi pivniţa – nu se afla nimic. Theo era scandalizat de a nu putea răspunde la întrebarea: ce mănâncă oamenii aceia, ce consumă alimentar. Un ceaun de tuci şi două oale de lut îi indicau faptul că totuşi, cândva, se preparase o fiertură. Existau în gospodărie şi o cofă de apă, un ulcior şi vreo două-trei căni de băut, veritabile recipiente arhaice.

După-amiază a pornit haihui pe uliţa pustie, sub o lumină încă mai dură, care făcea mai evidente pauperitatea şi pustiul locului. Din nou, câinii nu l-au lătrat, extenuaţi probabil de inaniţie – unul din ei, încolăcit în colbul drumului, a deschis doar pleoapele spre străin, apoi le-a închis la loc. Lui Theo nu i-a trecut prin cap că oamenii se află la muncă, la câmp şi pe dealuri, aşezarea i se părea iremediabil lovită de moarte, o moarte fără supravieţuitori. Îl uimea şi inexistenţa copiilor, numeroşi la sate, după ştirea lui, absenţi însă aici, ca toată populaţia – în afară de baba aceea, de capra sinucigaşă şi de puii de găină invizibili. Pe dealul sudic, un conac alb, înconjurat de acareturi, i-a atras atenţia tânărului, dar nu l-a ispitit să calce într-acolo. El rupsese cu tot ceea ce ţinea de lumea

Răşcanilor.

Vasia Tigheci a apărut abia seara, într-o şaretă trasă de un cal. Şareta aparţinea conacului, către care s-a şi îndreptat, după ce Vasia a coborât, cu bagaje cu tot. Medicul l-a plătit pe vizitiu şi şi-a notat într-un carnet suma pusă în palma omului. Lui Theo i-a spus simplu:

— Hai să mâncăm!

Au mâncat în tăcere din alimentele aduse de doctor de la Piteşti, produse de băcănie şi pâine neagră veche. Theo a înţeles că Vasia Tigheci făcea cursă la Piteşti din două în două zile, pentru aprovizionare şi pentru corespondenţă, cum avea să facă şi el mai târziu.

Mâncând, Vasia Tigheci îl chestiona pe tânăr:

— Ai adus cărţi?

— Mai nimic.

— Cum ai venit aşa? Eu n-am cărţi. O să-mi citeşti corespondenţa. E instructivă. Socialismul, în acest stadiu, se elaborează mai mult epistolar.

Corespondenţa lui Vasia Tigheci era într-adevăr vastă, chiar atunci doctorul adusese un maldăr de scrisori cu ştampile de poştă din Elveţia, Germania şi America. Primea corespondenţă şi din Rusia – via Suedia sau via

Japonia, de la surghiuniţi ruşi, aflaţi fie la Marea Albă, fie în taigaua de dincolo de Urali. Vasia nu privea lucrul acesta ca pe ceva ieşit din comun. El a strâns firimiturile de pe masă şi a ieşit pe prispă, unde a reluat semnalul matinal al babei: Pui-pui! Puii au apărut, în sfârşit, ciugulindu-şi hrana.

— În privinţa mesei, i-a spus lui Theo la întoarcere, să ştii că vom mânca o dată în zi. Pe la ora asta... O să-ţi faci şi un program, ca să nu mori de urât.

Theo a fost surprins să – afle din gura lui Vasia că acolo, la Buieşti, nu se putea muri de urât.

— E o lume vie, foarte intensă ca trăire, datorită bineînţeles şi densităţii demografice.

Theo l-a privit pe doctorul bărbos ca pe un nebun, nemaiînţelegând nimic. El ştia, din auzite, că Vasia Tigheci e un personaj, cu o biografie uimitoare, totuşi susţinerile lui în privinţa demografiei Buieştilor ţineau evident de absurd. Dar Vasia s-a explicat:

— E bine, întotdeauna, să priveşti lucrurile comparativ. Răspândită în zona Eniseiului, populaţia acestui sat ar părea imensă, ar ocupa o suprafaţă cel puţin dublă faţă de România actuală. Zero cinci procente de om la mia de kilometri pătraţi. Îţi închipui ce bine mă simt aici. Câtă lume...

Vasia nu fuma şi nu bea alcool. Avea, totuşi, fuioarele bărbii îngălbenite de nicotină şi mâinile pătate. Probabil fumase cândva, înainte de a fi surghiunit. Când vorbea, aerul expirat vâjâia cu un efect ventriloc. Lui Vasia îi fuseseră rupte nişte coaste, în fortul Petropavlovsk de pe

Neva. El a continuat:

— O problemă este desigur organizarea timpului, ca să nu te devoreze pustiul. Fiindcă oriunde e un pustiu, chiar şi în oraşe. Stăpânirea timpului, pentru un surghiunit, e o chestiune de viaţă, de supravieţuire. Aflându-mă pe Enisei, îmi dădeam seama că n-aveam unde evada de-acolo, înţelegi?

Theo făcea eforturi să înţeleagă, dar lucrurile îl depăşeau. Vasia Tigheci avea alte repere şi o altă experienţă decât el. O experienţă care îl covârşea, şi de aceea tânărul a hotărât să se supună lui Vasia, orice i-ar fi cerut, fără crâcnire. Vasia i-a cerut, în primul rând, să-i spună pe nume. Apoi i-a făcut şi un program:

— O să trebuiască, începând de mâine, să te ocupi de

Zagudine. Zagudinele, adică surorile Zagudis, sunt stăpânele locului. Sunt zgârcite şi abulice. Pe mine m-au plictisit destul. Te-am şi anunţat la conac. Eu mă ocup de sate. îmi revin peste douăzeci.

Vasia a pus în tumultul lăuntric al lui Theo o oarecare ordine, tânărul se simţea limpezit numai ce-l vedea, şi tot

Vasia a izbutit să-l înveţe cu o anume simplitate în judecăţi. Nu simplism, nu lipsă de mlădiere, ci bună rânduire logică. Reîntâlnindu-se apoi, seară de seară, la cină, tânărul a descoperit bucuria de a gândi.

El i-a şi împărtăşit a doua zi seara, lui Vasia, impresiile de la conac:

— Sunt smintite, într-adevăr, iar zgârcenia lor e patologică. Au gavanoase cu dulceţuri din vremea Regulamentului Organic şi cozonaci de pe vremea zaverei

lui

Tudor. Încercând să taie cozonac, ca să mi se ofere la ceai, o slugă s-a servit de fierăstrău. Cred că sunt ticsite şi de bani, deşi n-au ajuns încă în era monedei. Am văzut asta, când una din babe a încercat să mă plătească: a tras mai întâi un sertar zornăind de monede, toate scoase din uz, bune de înşirat la gât, unele şi găurite gata. A ales cu degetele tremurând un bănuţ, o monedă mică, ruginită şi strâmbă, a dat să mi-o ofere, apoi s-a răzgândit şi a vârât-o în buzunarul capotului. „A, mi-a spus, am uitat că voi, medicii, faceţi apostolat”.

— Scena s-a petrecut şi cu mine, a spus Vasia râzând.

Dar eu le-am executat. Am reuşit să aleg o monedă tot veche, dar de epocă romană. Şi din aur. Babele astea trăiesc în regimul economiei naturale, ca şi ţăranii de pe moşia lor. Ai văzut ţăranii?

Nici în acea zi Theo nu-i văzuse pe autohtoni. El se scula târziu, când lumea satului – mai ales femei şi bătrâni – se afla de mult pe câmp, dispărând din bordeie în faptul zorilor. Aceeaşi lume se culca odată cu găinile, fără a mai aprinde în bordeie lumini. Vasia l-a prevenit:

— Trebuie să adopţi orarul locului, desigur cu unele modificări. Deocamdată te-am lăsat să dormi. De mâine, însă, te vei scula în zori, odată cu toată lumea. Nu-nseamnă că seara te vei culca odată cu satul. Ca intelectual, îţi poţi îngădui luxul de a rămâne treaz, ca să citeşti până mai târziu. Se cunoaşte că eşti un citadin.

Deşteptarea în zori a fost penibilă, ca şi tot ceea ce a urmat în acea zi lungă, interminabilă, exasperantă prin monotonie. Ieşind din sat, odată cu primele raze de soare

— Doctorul l-a lăsat pe marginea unui drumeag, cu îndemnul: „Descurcă-te, fă-te util!” –, Theo a constatat, peste puţin timp, cât e el de inutil. Peisajul nu-l interesa:

dealuri cu livezi pipernicite, ogoare meschine,

pământ prost muncit, inundat timpuriu de bălărie. Erau probabil ogoarele ţărăneşti, peste tot abandonate, pentru a se presta mai întâi muncile la boier. Theo nu-şi amintea dacă la

Odăile, moşia Răşcanilor din câmpie, unde-şi petrecea vacanţele, lucrurile arătau la fel. El a tăiat de-a dreptul, peste nişte răzoare, spre un vast câmp arat, pe care se vedeau oameni în alb. A încercat sfiala să se apropie şi a rămas la distanţă, observându-i. A rămas mult acolo, singur, în costumul lui caraghios, cu o carte sub braţ, în mână cu trusa oferită de Vasia, aceeaşi cu care făcuse şi vizita la conac.

Oamenii semănau porumb cu parul. Erau probabil mai multe familii, mai ales uncheşi, dar şi babe, şi câţiva copilandri, băieţi şi fete. Operaţia nu era atât obositoare, cât migălos primitivă: înfigerea parului, boabele strecurate în gaura din pământ cu mâna, astuparea găurii cu piciorul gol, apoi un pas mai departe, iar şi iar. Unii dintre autohtoni semănau şi cu călcâiul, dispensându-se de par, instrument tehnic cu mult mai avansat. Nu aceasta însă a provocat scandal. La un anume moment, un semănător, un copilandruj a greşit probabil ceva, şi un bătrân de pe brazda alăturată a răcnit la el, ridicând parul să-i dea în cap. Theo a tresărit. Acel copilandru a râs însă, iar bătrânul a aruncat parul, cu furia unui dezarmat. Umilit, poate de acel râs, bătrânul s-a pus să înjure. A stat în loc şi a înjurat, cu o fantastică vervă, mai bine de trei sferturi de ceas. Theo nu mai avea ceas, îl pusese amanet. Toată populaţia în alb de pe brazde s-a pus pe râs, ceea ce lui Theo i s-a părut fără sens. Toţi râdeau fie de furia neputincioasă a bătrânului, fie de zâmbetul candid şi victorios al băietanului. Theo n-a socotit potrivit să intre în vorbă cu oamenii într-un asemenea moment, să-i întrebe de sănătate

— Situaţia era stânjenitoare –, şi a pornit mai departe, fără ţintă, spre o pădure care înnegrea zarea la orizont.

A întârziat printr-un lan vast de grâu, destul de îmburuienit, bălţat cu pelin, lumânărică şi tufe de maci. Grâul nu creştea în competiţie cu buruiana, care se dovedea mai harnică. După scena fără niciun sens, cu râsul acela prostesc, Theo a căutat un colţ de linişte, chiar pustiul. A nimerit în lanul de grâu. Era linişte. O pasăre se zbătea în azur, ciripind de una singură. El s-a întins în grâu, cu capul pe un muşuroi, punându-şi cartea la căpătâi şi trusa medicală alături. Îl moleşise nesomnul din noaptea precedentă – discuţia cu Vasia –, iar acum soarele, prea iute, prea alb. Somnul nu l-a cuprins însă, lumina era iradiantă, aţâţătoare. Theo îşi simţea pleoapele transparente, incapabile să-l apere de lumină, deşi trupul îi era ostenit. El s-a lăsat cuprins de căldura soarelui, de umezeala răcoroasă a pământului, de liniştea goală, liniştea care alunga gândurile, până când a resimţit, a perceput cu auzul, apoi cu sângele, un fel de linişte vie. Dilatându-şi atenţia, tânărul a spulberat liniştea, cum ai spulbera, tresărind, o pasăre. A înţeles curând că acea linişte trebuie să vină de la sine, să se aşeze singură în percepţie, apoi în auz, abia atunci urmând s-o asculţi şi să-i găseşti un nume. El s-a ridicat iritat:

— Ce curios, a strigat. Cresc plantele!

Cu ajutorul unui aparat tehnic, a gândit tânărul, un aparat tehnic încă neinventat, acel zgomot, acel contrariu al zgomotului – fiindcă era vorba despre o linişte, se putea auzi clar acel zgomot, putea fi dilatat până la amploarea unui bubuit –, acel zgomot probabil era limpede perceput de urechea animală sau de urechea brutarilor care frământă pâinea şi aud cum creşte pâinea sau cozonacul. Cozonacul, probabil, bubuie când creşte, se revarsă cu

zgomot din forme, se umflă cu un uruit atmosferic sau teluric, precum şi acel câmp.

Theo a resimţit foamea – cuţit în cava stomacală –, ceea ce, mental, l-a făcut să vadă instantaneu aluaturi, aluaturi crude, dar şi coapte, scoase atunci din cuptor.

Nu ştia cât timp trecuse, extrem de puţin, de fapt timpul nu se mişcase, timpul stagna. S-a ridicat şi a pornit spre pădure, de unde răzbăteau lovituri de topor, o mişcare umană.

A intrat sub crengile cu frunză crudă şi rară, bucurându-se că scapă de potopul luminii, o lumină de insolaţie.

A pornit instinctiv spre locul din care veneau pocniturile de topor sau de topoare, fiindcă se auzeau mai multe, cel puţin două. Lui Theo îi plăceau pădurarii, singurii ţărani cu care vorbise. Redescoperind pădurarii – asemănători probabil cu cei de la Odăile sau cu cei de la Brădet –, el ar fi putut, în sfârşit, sta de vorbă cu oamenii locului, încercând să se facă util.

Pătrunzând în poiana asurzită de zgomotul topoarelor.

Theo a provocat însă o reacţie bizară: tăietorii de lemne au aruncat din mâini instrumentele, cu spaimă, şi s-au făcut nevăzuţi. Au dispărut ca nişte umbre, Theo n-a apucat să strige: „Staţi!”. Erau cert nişte hoţi de lemne, care-şi luaseră curajul să taie copaci – un copac! –, nu noaptea, ci ziua-n amiaza mare. Theo n-avea cum îi linişti pe fugari, un *hei*! răcnit spre pădure s-a întors înapoi la el, în multiple ecouri, fără alt răspuns. Lângă copacul rănit, secţionat pe jumătate, rămaseră topoarele – două –, nu departe se afla şi un car, carul cu care urma să fie transportat copacul doborât. Hoţii se aflau, deci, pe undeva pe aproape, a dedus Theo, ei nu puteau părăsi nici instrumentele, nici carul. Iar copacul, un stejar parţial

uscat, se legăna şi scârţâia.

Ar fi trebuit să plece, să nu-i încurce pe oameni, în treaba practică pe care o făceau – furau lemne –, dar chiar încurcătura pe care o provocase, fără voie, l-a decis să mai rămână pe loc. Şi-a scos haina, a apucat un topor şi a dus el însuşi treaba până la capăt. A trăit chiar plăcerea, rară, de a vedea cum se năruie un copac, de a simţi vâjâitul de furtună, dislocarea coroanei din aer, ruperea crăcilor, pârâiturile miilor de falange, care sunt crengile, apoi invazia luminii în locul rămas gol, pe cer. Theo s-a aşezat pe leşul copacului, privind golul acela, până i-au atras atenţia nişte zgomote de paşi, apoi, foarte aproape, ţipătul unui copil sugar.

A strigat. Şi fiinţa apostrofată a stat. Era o femeie care bâjbâia printre crengi cu mâinile, încercând să scoată ceva de sub coroana copacului prăbuşit. Theo s-a îngrozit când şi-a dat seama că ţipătul copilului venea de acolo.

A apărut încă o femeie. Amândouă, sub privirile tânărului, care sărise în ajutor, au scos copilul dintre crengi, l-au extras din albia lui şi l-au desfăşat. Nu păţise nimic.

Theo încă trăia spaima de a fi provocat o catastrofă.

— Cum l-aţi pus acolo? a strigat el, indignat.

— Noi l-am pus bine, boierule, dar tălică n-ai ştiut cum să dobori copacul.

Apoi cele două femei au rămas neputincioase şi mute în faţa lui. Copilul era la picioarele lor, în albia de lemn.

Aşteptau din partea lui ceva, o decizie, şi cea mai trupeşă, un bărbat de femeie, a început:

— Şi cu noi cum rămâne acu?

— Cu noi, hoaţele, a adăugat cealaltă.

— Măcar carul să-l luăm acasă, a prins curaj cea trupeşă.

— Şi topoarele, a adăugat mama copilului.

— Lemnul îl lăsăm aici.

Theo era pus în situaţia de a decide asupra ceva ce nu-i aparţinea – pădure, topoare, car, cele trei fiinţe.

Decizia pe care urma s-o ia era la fel de absurdă ca şi situaţia. A întrebat într-o doară:

— N-aveţi lemne?

— Păi nu-i lemn de foc! a început să explice muierea trupeşă. Cine aruncă gârniţă pe foc, vai de mine, cum să ardem lemnul de gârniţă!...

— E lemn de butuc de roată, boierule. Că muierii ăştia – a arătat spre muierea trupeşă – i s-a stricat o roată de la car, la Turnu-Măgurele...

— De-adevăratelea două, două roţi, c-a rămas şi caru acolo...

— Ea s-a-ntors singură de-acolo, de la Turnu-Măgurele, doar cu boii...

Theo ar fi urmat să întrebe ce-a căutat acea femeie cu carul la Turnu-Măgurele, să asculte o poveste încâlcită, prelungită silnic sau viclean, în scopul de a obţine şi lemnul.

— Luaţi-vă lemnul! a poruncit el, iar femeile au rămas pe loc, nemişcate şi neîncrezătoare. Şi repede! a mai adăugat el. Stau eu de pază, până-l puneţi în car.

Theo şi-a luat haina şi a ieşit din poiană, lăsându-le zăpăcite pe cele două fiinţe. El a rămas totuşi în pădure, aşteptând. Aşteptau probabil şi cele două, fiindcă a urmat o lungă pândă, în care nu s-a auzit un zgomot. Prostite de neaşteptata întâlnire, isprăvită atât de ciudat, femeile n-au mişcat din loc, neştiind ce să priceapă şi nici ce să facă...

Într-un târziu, s-a auzit carul, hurducându-se peste crăci putrede şi crengi, apoi liniştea.

Theo s-a întors în poiană, unde a găsit neatins copacul doborât. Era inutil să le mai strige pe femei, şi el s-a aşezat din nou pe copac, contemplând aşchiile şi

surcelele...

Totul i s-a părut monstruos de arbitrar, inclusiv sfârşitul întâmplării, fuga femeilor care refuzaseră lemnul. Cât de tari puteau să fie suspiciunea şi spaima, spaima de a nu cădea într-o cursă, dacă lăsaseră lemnul de care aveau atâta nevoie, pentru care riscaseră acel furt neisprăvit.

Nişte idei i se confirmau totuşi: caracterul nu real, ci fictiv al proprietăţii, care ţinea de o convenţie, de un contract social, anterior determinat, ce funcţiona indiferent de termeni. El intrase într-o pădure, fiind taxat în chip arbitrar drept proprietar al acelei păduri, care nu-i aparţinea. Nişte fiinţe i s-au subordonat automat, având conştiinţa unui delict – ce delict, când pădurea era de fapt a tuturor? –, trăind spaima sau chiar groaza subordonării.

A urmat apoi „eliberarea” femeilor, din spaimă, „ştergerea delictului11, dăruirea copacului – singurul obiect real, material, aşezat ca o admonestare între toate aceste ficţiuni. Dar fiinţele acelea n-au crezut, ele nu şi-au însuşit copacul, ele au fugit, refugiindu-se în confortul monstruos al contractului social anterior, care le făcea să se simtă roabe. „Totul e în fond o ficţiune”, a strigat Theo în gând.

El a ieşit din pădure, revenind în marginea câmpului inundat de soare. Tranziţia de la umbră la lumină a pus un accent limpezitor în gândurile lui. „Ar fi de ajuns ca lumea să iasă din umbra acestor prejudecăţi, pentru ca instantaneu ea să se simtă liberă. De ajuns, adică, să spulberi această himeră a proprietăţii prin lucrarea unei perseverente educaţiuni, şi relaţiile între oameni ar reveni la normal, ar fi naturale, omeneşti”.

Arzând încă de lecturile doctrinare, multe, dezordonate, chiar haotice, trăind fervent fiecare idee recent achiziţionată, Theo nu părăsea nici primele idei, el

cultiva astfel, privitor la societate, şi un anume rousseauism întârziat – ideea contractului social, dar fără romantizarea vârstei de aur, fără iubire, cu repulsie şi chiar cu dispreţ faţă de lumea primitivă. Cum urmau să pătrundă în mintea victimelor păcatului originar al proprietăţii ideile noi? Pe ce cale? Pe calea luminării vinovaţilor sau pe calea ridicării victimelor – ambele tabere fiind, în ultimă instanţă, solidare într-o eroare!

Pe drumul de întoarcere spre sat, el nu putea evita câmpul cu semănători, pe lângă care trecuse dimineaţa.

Ar fi trebuit, totuşi, să se apropie de oameni, să intre în vorbă cu ei, dar nu ştia cum. Ce-ar fi urmat să le spună?

Cu ce să înceapă? îi stăruiau în urechi înjurăturile bătrânului şi râsul oamenilor, un râs lipsit de haz şi de noimă.

Totuşi nu-i putea ocoli. El s-a apropiat, cu pas de plimbare, de tribul semănătorilor de porumb, care acum se odihnea. Incidentul de dimineaţă fusese dat uitării, oamenii mâncau – nu se ştie ce mâncau, Theo n-a vrut să vadă, dar el a fost surprins când acei oameni s-au ridicat în picioare la apropierea lui, aşteptând ceva. Aşteptau să fie salutaţi, să li se dea bună ziua, să fie deci trataţi ca fiinţe umane, şi tânărul le-a dat bună ziua. Ei şi-au reluat masa, după care urmau să-şi reia truda, semănatul cu parul. Theo s-a întrebat, atunci pe loc, dacă ţăranii percep timpul.

Primul rănit de care presa a făcut caz a fost un transilvănean voluntar, Toma Nicoară. Rănirea, cu armă de foc, s-a petrecut nu pe marele fluviu, unde se desfăşurau ostilităţile cu otomanii, ci în Carpaţi, la graniţa cu celălalt imperiu, în urma unei încăierări cu grănicerii chezaro-crăieşti, pe Valea Cucului, punct de trecere clandestină. Şi trecerea munţilor şi rănirea au fost considerate incidente ostile de cele două părţi, reproşate reciproc prin note oficiale, prezentate la Bucureşti şi Viena.

Asemenea incidente de frontieră n-ar fi căpătat pondere – se petreceau curent – dacă n-ar fi fost războiul.

Imperiul Habsburgilor se angajase să păstreze neutralitatea în conflictul sud-dunărean, o neutralitate cu dinţii strânşi, atâta vreme cât mica vecină de la sud de Carpaţi nu se arunca singură în conflagraţie. Această ţară ar fi urmat a fi oricum o beneficiară a războiului, imperiul n-o putea împiedica, dar Viena o dorea ca beneficiară pasivă, prin hatâr, nu prin revendicare. Participarea la război a micii ţări de la Dunărea de Jos strica echilibrul de viitor pe care imperiul îl avea în vedere pentru o bună cuprindere din Europa centrală, încurca socotelile pe care acelaşi imperiu le avea – cu sau fără ceilalţi mari, participanţi sau neparticipanţi la conflagraţia în curs. Războiul n-ar fi trebuit astfel să modifice starea de spirit de pe cele două flancuri ale Carpaţilor, mai ales din interiorul arcului carpatic, deschizând şi acolo, mai târziu, o chestiune a naţionalităţilor, ca aceea sud-dunăreană. Ajutată de pârghii foarte lungi, poate de încă un război, România tindea să joace cândva rolul de buturugă mică, iar acest rol trebuia prevenit. În ceea ce-o privea, România n-avea interes să irite imperiul, acum când se afla în război, sacrificând momentul imediat pentru o aspiraţie considerată de mulţi ca himerică. Imperiul, de asemenea, voia linişte, o linişte supravegheată, ceea ce însemna că

Viena nu putea trece peste incidentul de frontieră, din munţi.

Într-o primă întrevedere cu cancelarul imperiului, contele Andrassy, la Viena, Bălăceanu, în calitatea sa de oficial al Bucureştilor, a bagatelizat incidentul, atent la reacţia cancelarului faţă de actul românesc de la 9 mai, dar la Bucureşti, omologul lui Bălăceanu, contele Swiedeneck, a fost ferm, el cerând imediata extrădare a fugarilor transilvani – era vorba despre mai mulţi. Între

timp, chestiunea intrase pe mâna presei, căpetenia voluntarilor, tânărul rănit Toma Nicoară, fusese proclamat erou. Sub presiunea opiniei publice, ministrului român de externe i-au luat-o înainte sentimentele, el a respins cererea Vienei, nu s-a mulţumit cu un refuz verbal, a şi scris – şi încă pătimaş, înmânând lui Swiedeneck o notă dură, sub tumultul unei antecamere care gemea de gazetari străini. Textul notei era dublat de nişte instrucţiuni, la fel de netede, depeşate la Viena, lui Bălăceanu, pentru momentul în care acesta avea să fie poftit la cancelarul imperiului, pentru explicaţii.

Ecoul a fost puternic. În Bucureşti s-au organizat manifestaţii pentru transilvăneni, rănitul a fost purtat pe umeri pe străzi, prin adunări, un grup de studenţi s-a îndreptat spre consulatul austro-maghiar, hotărât să-l ia cu asalt. Radu Mihail a dat fuga la ministrul de interne.

— Aţi ordonat manifestaţie contra consulatului austro-maghiar?

— Eşti nebun?! a ripostat Brătianu.

Radu Mihail a înţeles, iar poliţia i-a potolit pe demonstranţi, fără molestări.

Dar conflictul diplomatic a continuat. Bălăceanu a cerut explicaţii acasă, relaţiile lui cu contele Gyula, numele intim al cancelarului, erau strâns amicale, misia lui esenţială, acolo, la Viena, era să cultive bunăvoinţa pentru actul de stat de la 9 mai. Bucureştii însă o ţineau morţiş, contracarând acţiunea română din capitala imperiului, ceea ce Bălăceanu se căznea cât mai limpede să lămurească în raportul său:

„Guvernul austro-ungar (Ungaria mai ales) va vedea în retrimiterea tinerilor un act de bună vecinătate, o mărturie de sentimente cordiale, contele o va considera ca o atenţiune personală, pentru care el vă va fi foarte recunoscător". Apoi, avertizându-l pe ministrul de la

Bucureşti: „Austria va juca un rol preponderent la viitorul congres, şi sprijinul cancelarului este cu mult mai de preţ pentru cauza noastră decât concursul voluntarilor, oricât de numeroşi...”

Ministrul de externe, furios, oprind lectura raportului la strict această frază, l-a apostrofat pe Brătianu, arătându-i-o ca mostră:

— Bălăceanu ăsta al dumitale e cam tâmpit! Ia-mi-l, te rog, de pe cap!

— Eu?! Cârmuieşte-ţi, nene, oamenii!... Te invit să conduci aşa cum ştii barca dumitale. Eu n-am timp de fleacuri, fac războiul!

Kogălniceanu, impetuos şi impulsiv, a înţeles că necazul cu transilvănenii deschidea peste noapte un al doilea front, de care n-avea nevoie nimeni, dar retragerile lui erau încete şi greoaie, retrageri de animal mare. Chiar posteriorul ministrului de externe era impozant. În consecinţă, el l-a lăsat în pace, bombănind, pe Bălăceanu, să se descurce cum o şti la Viena, a tăcut o vreme, n-a răspuns la notele somative ale lui Swiedeneck, care pretindea extrădarea, l-a ţinut la distanţă pe diplomat, în cadrul recepţiilor, fulgerându-l prin ochelari, dându-i a înţelege că declaraţia de principiu rămâne sacră, apoi, nu se ştie pe ce cale, chestiunea a luat un alt curs, cel vechi, cel prevăzut în înţelegerile bilaterale: „Părţile socotesc ca pe un gest amical extrădarea reciprocă a delincvenţilor

— Contrabandişti, făcători de rele, criminali”. Voluntarii au fost excluşi de pe o asemenea listă, cei ce trecuseră munţii au rămas pe loc, buni rămaşi. S-a procedat totuşi şi la un schimb de delincvenţi – contrabandişti, tâlhari, hoţi de vite, inclusiv nişte persoane stânjenitoare şi altfel, de care părţile voiau să scape. Chestiunile de acest fel au fost din nou delegate autorităţilor de frontieră, grăniciereşti şi vamale,

autorităţile înalte din Bucureşti şi Viena urmând a nu mai fi indispuse, ca şi odinioară, cu asemenea incidente. Tensiunea a rămas surdă, atât sus cât şi jos, ea s-a acumulat, dar d’. buind alte canale de scurgere, fiind deliberat amânată pentru alte prilejuri. Nici conu

Mihalache, nici contele Gyula, nici Swiedeneck şi nici

Bălăceanu nu ştiau cine e Toma Nicoară.

Acesta a intrat pe scena războiului, până în prosceniu m chiar, complet zăpăcit. Cariera lui în evenimente ar fi trebuit să fie modestă, poate chiar obscură – trecerea munţilor, înrolarea într-o unitate, lupta împreună cu fraţii, o rănire, eventual o decoraţie, măcar o fâşie de tricolor, apoi întoarcerea acasă, peste munţi, din nou lupta.

Pentru strălucire era destinat altcineva, şeful grupului.

Petre Beuran, absolvent în teologie, retor iscusit, propagandist măiestru, purtând asupra-i înfăşurată pe piele o hartă a *Daciei redivivus*, care-l onora, pe care o scotea la nevoie, demonstrativ, jinduind în secret ca, la trecerea munţilor, în cazul rănirii, acea hartă va fi stropită de sânge. N-a fost rănit Beuran, ci Toma Nicoară, pe el l-a şters glonţul chesaro-crăiesc, insul cel mai şters din întregul grup, care a devenit, lovitură a sorţii, şeful şi simbolul grupului.

După trecerea frontierei şi după rănirea lui Toma, în primele contacte cu autorităţile române – grănicerii, apoi primarul unui sat, apoi prefectul de Dâmboviţa –, Beuran şi-a jucat rolul care-i era destinat: a dat explicaţii, a ţinut discursuri, a etalat harta. El a jucat acelaşi rol ca şi şeful unui alt grup, trecut în ţară pe la Comarnic, care ţinea adunări la Ploieşti, despre care s-au trimis de asemenea rapoarte şi note diplomatice. Dar în grupul Beuran cineva a rost rănit. Prin depeşă, autoritatea de la centru s-a

interesat imediat de acest rănit, apoi peste grupul lor au dat buzna gazetarii şi publicul care l-au scos în evidenţă pe

Toma. Opinia publică bucureşteană avea nevoie de un erou şi îl găsise mai înainte de marile confruntări sângeroase de la Dunăre, un erou care îi amintea, pilduitor, că există şi munţii. Beuran a fost silit să se tragă la o parte, cu un zâmbet galben, greu disimulat, acceptând mai întâi rolul de expozant al cazului – el îl prezenta pe

Toma, îl omagia –, apoi de umil secretar. Până la urmă cei doi s-au despărţit, prin iunie, despre Beuran nemaiaflându-se nimic tot timpul războiului, până la sfârşit, când a reapărut înfăşurat în hartă, de data aceasta ca om politic dâmboviţan.

Toma însuşi nu s-a dezmeticit în noua situaţie, avea pas şovăielnic şi încurcat, reacţia înceată, iar tăcerea sa

— Atribuită suferinţei, şi stângăcia sa – atribuită modestiei, i-au sporit misterul. Cei din Bucureşti aveau în faţă modelul transilvăneanului venit să moară pentru ţara cea mare, Dacia tuturor românilor. La enigma lui Toma s-a adăugat o cunună de presupuneri şi deducţii – emanaţii ale fanteziei în delir a românilor de la sud, care n-aşteptau un răspuns simplu şi cumpănit, întrebau şi-şi răspundeau singuri, anticipau răspunsurile, le complicau şi le întortocheau, repudiind şi zeflemisind explicaţiile elementare, acele explicaţii care n-ar fi fost în stare să contribuie, printr-un nou combustibil, la vâlvătaia enigmei.

La un prim miting în onoarea transilvănenilor, desfăşurat la clubul tineretului conservator – liberalii, ca guvernamentali, se ţineau în rezervă –, după discursul lui Beuran, după recitările lui Duncea, după cântecul moţesc al lui Abrudan, a urmat cuvântul lui Toma, timid, slab, bâlbâit, întrerupt prin acel „Ce spune, ce spune?” care a isprăvit prin a provoca ovaţii.

Depus iniţial la spitalul civil Colţea, rănitul a fost

sechestrat de doamnele de la Crucea Roşie şi instalat

— Cu mult mai inconfortabil – într-o baracă pentru răniţii de război de la Cotroceni, un camping al carităţii aflat sub protecţia principesei, patroană a Crucii Roşii

Române. Aici l-au regăsit gazetarii, reporterii străini, fotografii – o emisiune de cărţi-poştale cu chipul lui

Toma a fost sechestrată de poliţie –, în sfârşit aici l-a aflat marele pictor transilvan Szatmary, care i-a pictat o miniatură. Szatmary însă nu ştia să migălească miniaturi, portretul a ratat, dar nici Chladeck sau chiar Aman n-ar fi izbutit probabil mare lucru, modelul fiind indescifrabil prin anonimatul trăsăturilor.

De aceste trăsături s-au ocupat mai întâi medicii, au fost aduşi în consult câţiva specialişti dintre cei mai importanţi, inclusiv Ludovic Fialla (Fialla Lajos), un medic maghiar stabilit de mult la Bucureşti, cu care Toma n-a vorbit ungureşte, care l-a examinat atent pe rănit, confirmând diagnosticul iniţial – rănire prin glonte. Glontele, extras din plagă, încă la Târgovişte, la prima intervenţie, depus pe o noptieră, lângă patul lui Toma, atrăgea atenţia şi comentariile tuturor.

Această atenţie excesivă îl obosea totuşi pe bolnav.

După pregătirile pline de spaimă, după groaza acelei nopţi din munţi, hăituirea, împuşcăturile, rănirea, hemoragia puternică, el s-a trezit urcat pe promontoriul entuziasmului, într-o lumină orbitoare, singur, înconjurat de valurile unei mulţimi necunoscute – sute de capete care urlau, sute de braţe care îl purtau pe sus, cântece, vacarm, se auzea totuşi vorbindu-se româneşte, Beuran vorbea continuu, ţinea discursuri, arăta harta, Aburdan cânta, cineva i-a mişcat capul de la dreapta la stânga, ca la poliţie, altcineva i-a poruncit să se dezbrace, să se îmbrace, din nou aclamaţii, apoi un drum cu trăsura, la un moment dat el voia apă, un nou miting, alte consultaţii,

lume, doamne, medici, un gazetar austriac care îl pândea mereu, voia să-l apuce de braţ, îi striga mereu aceeaşi întrebare, el voia să fugă, era mereu reţinut de mâinile fraţilor de-acasă, smuls, împins, suit pe tribune, coborât, înşfăcat, dus iarăşi pe umeri, din nou mulţime, cântece.

Deşteaptă-te române la nesfârşit, flori, domnişoare şi doamne, medici, fracuri, jobene, nevoia absolut copleşitoare de a-şi deşerta vezica urinară, imposibilitatea de a-şi mai reţine udul, acolo sus, pe una din scenele acelea, în clipa când a fost poftit să-şi rostească discursul.

— Doriţi ceva?

Adus la Cotroceni, nu putea spune ce doreşte, urina îi intrase probabil în sânge, acum se simţea eliberat, inundat de căldură, scăldat în transpiraţie, fericit că prisosul otrăvitor ţâşnea prin pori. Nu putea măcar să ceară să fie lăsat singur, ştia că nu e cu putinţă – se auzea foşnet de rochii, o şuşoteală, clinchetul unor instrumente chirurgicale, Toma aştepta noaptea, întunericul, limanul unui întuneric în care să se afle singur. Nici de mâncat nu mâncase, nu ştia dacă băuse şi mâncase, smuls necontenit între adunări şi banchete, adunări la care îşi descleşta cu sila fălcile, banchete la care îşi încleşta fălcile, nu putea să înghită, era bine că n-a înghiţit nimic, păstrându-se într-o stare semiaeriană, de tub gol, fără niciun miez, prin care fulgeră lumina.

— Pentru micile necesităţi, i-a şoptit cineva, în franţuzeşte, aveţi aici, sub pat, oala de noapte.

Şi a fost lăsat, în sfârşit, singur, uşa barăcii s-a închis.

A stat încă o vreme sub teroarea unor paşi, care când se apropiau, când se depărtau, apoi a sărit din pat, îi tremurau picioarele, s-a aplecat şi a bâjbâit după oala de noapte. A

depus-o la loc, nefolosită, resimţind o usturime, o acută usturime în rărunchi, care l-a silit să se aşeze pe

stinghia patului. îi dăduseră şi lacrimile, nişte lacrimi acide. Lacrimi de ciudă, de neputinţă, de sleire.

S-au auzit iar paşii aceia. Cineva se apropia. Acelaşi s-a îndepărtat, e o patrulă – şi-a spus Toma – şi s-a liniştit. Desculţ cum se afla, în cămaşa de noapte, o cămaşă de spital, ca pentru deţinuţi, el s-a dus tiptil până la uşă şi a deschis-o prudent. Era într-adevăr un soldat, care l-a auzit şi s-a întors.

— Vrei ceva?

— Nimic. Şi ca să întrebe ceva, acum îi bătea tare inima: De unde eşti?

— Din Tecuci. Dar tu?

— Din Orăştie.

Tecuci şi Orăştie. Toma se afla sigur în România. El a ieşit în pragul barăcii şi a privit spre oraş, care se vedea depărtat, ca în ceaţă, într-o mare de lumini. Luminile acelea le purta în el, acele lumini i-au inundat obrazul cu două izvoare de apă fierbinte.

— Vezi să nu răceşti, i-a spus soldatul. Sara îi rece.

— Îi rece, dă-i bine.

Soldatul şi-a reluat iar pasul. Era primul om liniştit pe care Toma îl vedea şi impulsul de a se apropia de el, de a-i privi faţa, de a-i asculta respiraţia, l-a umplut din nou de bucurie.

— Du-te-n pat, că-i frig.

— Apăi nu-i frig.

— Şi şăzi acolo cuminte. Dormi. Eu am consemn să nu vorbesc.

— De ce să nu vorbeşti?

— Sunt în rond.

— Mă păzeşti pe mine? Dar nu fug nicăieri.

— Hai, du-te. Du-te şi dormi.

Toma s-a retras, dar cu regret, vorbise omeneşte cu cineva, cineva care îl păzea – de ce-l păzea? –, răspundea

de viaţa lui, toţi se simţeau răspunzători pentru viaţa lui, dar el nu dorise asta, el se simţea răspunzător de alţii, raportul se cerea inversat, el nu venise să ia, venise să dea. Dar sentimentul copleşitor de a primi l-a învins, l-a ameţit mai întâi, l-a făcut să alunece, pe nesimţite, într-o somnie; apoi în somn, un somn din care nu mai voia să se trezească, a stat cu el de vorbă o doamnă emanând un parfum, o doamnă în voal alb sau în maramă, o doamnă cu mănuşi lungi – dac-ar fi fost fără mănuşi şi cu maramă putea fi maică-sa, iar incertitudinea complica lucrurile, le amesteca într-o stare luminoasă nelămurită, ca-n vis.

— Ce-ai discutat cu prinţesa? l-a întrebat a doua zi medicul de gardă, care venea însoţit de o impunătoare suită, în care intrau şi doamne.

— Cu prinţesa? a întrebat Toma, aiurit.

— Cu prinţesa! Care a binevoit să se întreţină cu eroul. Hai, spune, eroule!... Ai aici, pe noptieră, şi nişte dulciuri. Ţi le-a lăsat alteţa-sa.

Pe noptieră se aflau într-adevăr şi nişte dulciuri. Toma l-a privit pe medic încă şi mai încurcat.

— După mutra pe care o faci, parcă nu ţi-ar veni să crezi!... Dar ai discutat şi cu doamnele de onoare!

Asta era culmea. Toma ştia că baraca se află în apropierea palatului, în parc, că stăpâna palatului şi protectoarea barăcilor pentru răniţi e principesa, dar gândul unei vizite târzii nu i se părea de crezut, nu putea accepta, nu putea accepta nici măcar ideea, fiindcă nu putea controla, n-avea cum. I-a fost ruşine să întrebe când s-a petrecut vizita, şi-a plecat ochii, i-a închis, încercând să-şi recapituleze. Va fi dormit oare? Adormise, da, foarte devreme, la puţine clipe după discuţia cu soldatul. Nu-şi amintea dacă aprinsese lumina – întâlnirea nu se putea petrece prin întuneric! sau, poate –, dar nici asta nu-şi amintea, lumina fusese uitată aprinsă. Dimineaţa, în zori,

s-a făcut curăţenie. Beţele de chibrit, hârtiile şi alte resturi dispăruseră. Inclusiv luminarea fusese schimbată, în sfeşnicul mic de porţelan, pus pe noptieră, lângă glonte, era înfiptă o luminare nouă. Sau era aceeaşi luminare, pe care el n-o aprinsese. Deşi Toma ţinea minte, ca foarte reală, o invazie de lumini, ceva ca o văpaie difuză care se îndrepta spre el, asupra lui, o văpaie care l-a făcut să se ridice din pat şi să accepte că se petrece ceva neobişnuit, buimăcitor, ireal. Toma n-a fost lăsat să-şi adune gândurile, consultul era din nou migălos, sâcâitor. Pe deasupra, medicul era şi glumeţ. El îl tachina cu împunsături, comentând anatomia rănitului, umerii lui – puternici, braţul lui, imobil –, rana era în omoplat, braţul acela imobil iscând râsete tandre, atunci când doctorul a spus:

— De-aici înainte vei strânge la piept numai cu o mână...

Toma nu s-a putut reculege nici dintr-un alt motiv – micul scandal provocat de dispariţia glontelui de pe noptieră.

— Cine-a luat glontele? L-ai luat dumneata?!... Dar era aici!

— Cum să-l fi luat eu, s-a apărat cineva, o altă voce bărbătească, poate aseară...

— Fii serios, prinţesa a examinat într-adevăr glontele, dar l-a pus la loc. Unde e glontele?

Glontele nu se găsea, şi suita, în frunte cu medicul pus pe tărăboi, a părăsit incinta, cu vociferări, acuzări, apărări, ameninţări vehemente. Dispariţia glontelui provoca, se pare, încurcături. Dar cea mai mare încurcătură o provoca apariţia înaltei doamne, incredibilă mai ales acum când îi aflase identitatea, când, după toate cele spuse de doctor, era chiar ea, Măria-Sa.

Pe Toma l-a cuprins ciuda de a nu se fi controlat. În aceeaşi situaţie, Beuran ar fi procedat altfel, ar fi fost pe

deplin treaz şi retoric, ar fi folosit prilejul, ar fi pledat cauza lor, a transilvănenilor, ignorându-şi rana sau arătând-o pilduitor, ca pe o dovadă a suferinţelor, pusă sub ochii măriei-sale. Da, Măria-Sa, dacă era adevărat, ş-a interesat de rană, primind explicaţiile uneia din doamnele care o însoţeau, el rămânând tăcut, în capul oaselor, cum rămânea la toate consultările care-l ameţiseră. Era şi acum ameţit. În sfârşit şi singur. Singur, ca să se poată limpezi.

Nu atât de singur însă, fiindcă cineva îl urmărea. Acelaşi cineva a pus pe noptieră glontele.

— Vă rog, domnişoară, spuneţi-mi, a început Toma văzând domnişoara în alb. A fost aseară aici alteţa-sa?

— Ce vă miră? Dar e cât se poate de firesc. Eu am luat glontele.

Hélène a respirat uşurată şi a aşteptat ca rănitul s-o privească aspru, cu reproş. Ea provocase încurcătura. El a privit-o însă altfel, căutând confirmarea, cu voinţa arzătoare de a afla într-adevăr ceea ce-l chinuia. Seninătatea chipului şi realitatea acelui chip îi spuneau că e adevărat.

Lui Toma îi venea totuşi să strige că aşa ceva nu se poate.

— Trebuie să vă citesc ziarele, a început Hélène, gata să intre în micul oficiu de soră novice pe lângă primul rănit. Sau, dacă doriţi, să-mi dictaţi corespondenţa.

— Ce corespondenţă?

— Nu doriţi să scrieţi acasă?

Cum acasă? Lui Toma îi venea să strige: „Dar, domnişoară, aici mă aflu acasă!”. El a dat să se ridice, s-a ridicat cu efort, a privit-o pe faţă, s-a frecat la ochi cu mâna disponibilă.

— Vă supără lumina?

— Nu. Apoi şoptindu-şi sieşi: Totul e incredibil.

— Să vă citesc programul zilei?

— Nu.
— Doriţi fructe?
— Vă simţiţi rău?
— Sunt de prisos?
— Să v-ajut să vă aşezaţi?
— Dar nimic din ce văd nu e cu putinţă! a strigat Toma. Mă simt încă străin de mine.
— Dar sunteţi acasă!

Hélène a simţit o imperioasă nevoie de participare prin plâns şi a dat să plece. Nu suporta chinul tânărului, deşi acelaşi chin o ţinea pe loc.

— Eu am luat glontele, a mai spus ea. Cred că n-ar trebui să-l mai lăsăm aici. Şi asta vă chinuie... Aş putea să-l iau eu, pentru totdeauna?

Relaţia lui Toma cu noua lume s-a complicat şi prin această apariţie. Care a şi dispărut, s-a topit, a ieşit la rându-i din controlabil, din acel spaţiu încă nefamiliar.

El a sperat o vreme că domnişoara în alb va reveni. Ea era reală, i-a auzit limpede glasul, i-a văzut conturul chipului, mai puţin reală desigur decât cealaltă doamnă, aflată la distanţă, care o însoţea pe tânără, o doamnă în vârstă, care a supravegheat scena, sprijinită într-un baston cu mâner de argint. Bătrâna purta pe cap o pălărie-bonetă, din danteluri suprapuse, avea pe umeri un şal din dantelă, ale cărui capete se desfăşurau în franjuri bogate pe piept, spre volanele rochiei, o rochie de modă veche, demodată, dar scumpă, doamna însăşi fiind o apariţie ciudată, învierea unui portret afumat, de familie. Acel portret îl asigura pe Toma că fata fusese acolo – nicio domnişoară nu intra neînsoţită la un tânăr!, ceea ce însemna că între el şi doamna bătrână fusese fata.

Ea, doamna cu baston, părea totuşi mai reală decât fiica sau nepoata, domnişoara care stătuse lângă pat o clipă înainte şi cu care avusese acea conversaţie mai mult

şoptită, conversaţie ca la căpătâiul unui bolnav. Da, ea, domnişoara, fusese sigur acolo, probă glontele care dispăruse, pe care, din fâstâceală, nu i l-a dat chiar el, cum s-ar fi cuvenit. Pe acelaşi loc stătuse în seara precedentă prinţesa, care examinase acelaşi glonte, îl atinsese, îl pusese apoi la loc, dacă şi asta era real. Realitatea fetei, realitatea prinţesei se legau acum cu realitatea glontelui, care era totuşi adevărat, acel glonte îi perforase carnea, rămăsese înfipt în carnea lui, probă rana, durerea, apoi tot tumultul acela copleşitor, isprăvit, slavă Domnului!, într-un pat alb, într-o linişte, o linişte măsurată cu paşii soldatului acela din Tecuci, cu care schimbase câteva cuvinte:

— De unde eşti?

— Din Tecuci.

— Dar tu?

— Din Orăştie.

Ca o confirmare că totul era adevărat, ar fi trebuit ca domnişoara să revină. O confirmare a venit totuşi: din nou gălăgia unei manifestaţii, un cor, zeci de voci care cântau *Deşteaptă-te române* – pentru el –, apoi o voce aspră care a oprit corul, precis vocea acelei doamne:

— Dar isprăviţi odată! mai plecaţi şi la luptă!

Era clar, vocea doamnei din portret, glasul acela aspru, imperativ, bătrânesc nu se potrivea decât cu portretul de adineauri, adineauri portretul, acum vocea desprinsă de portret, apoi gălăgia studenţilor care s-au împrăştiat, lăsând în urmă o linişte goală.

Domnişoara ar fi trebuit totuşi să revină.

Nici pentru Hélène întâlnirea n-a fost lipsită de urmări.

Acel plâns reprimat la căpătâiul rănitului s-a dezlănţuit în voie la ieşire, apoi în trăsură, în drumul spre casă, alături de „*grande-mere* Gradichteano”, doamna din portret, care o însoţea pe fată. Ca să se apere, Hélène a

însoţit lacrimile cu argumente:

— E un om foarte singur... Şi e deosebit de interesant... El a trecut pe lângă moarte. Da, nu există niciun dubiu. Existenţa lui putea fi curmată. Simplu. În mai puţin de o minută. El putea rămâne acolo, mort, în munţi, fără să ştie nimeni. Ceea ce ar fi fost, pentru toţi ai lui, o tragedie...

Bunica Grădişteanu, firesc, n-a dat atenţie lacrimilor, ea a răspuns hotărât, argument contraargument:

— Mai întâi el, se află sub înalta protecţie a prinţesei, va să zică nu e singur! apoi de unde deduci c-ar fi ceva deosebit la el? N-a scos o vorbă... Da, putea muri. Dar îl aduceau aici mort. Nu scăpa de funeraliile naţionale. Ceea ce era de prost gust.

— De ce era de prost gust? a sărit Hélène contrariată.

— Fiindcă e de prost gust să primeşti ceva ce nu ţi se cuvine. Fie şi *post mortem*. Ce-a făcut ca să fi meritat funeralii naţionale?

— Dar a trecut munţii!

— Şi?... Trec munţii tot felul de tâlhari. Un bărbat trebuie să evite clandestinitatea, dacă are stofă eroică...

Trebuia să-i înfrunte acolo!

— Să rişte temniţa?

— Să rişte temniţa... E neloial să fugi, să te strecori.

Eroul dumitale a fost împuşcat în spate.

Bunica Grădişteanu o condusese pe fată doar până pe

Pitar Moş, în dreptul pensionului. I-a poruncit să coboare.

Pentru ziua aceea spectacolul războiului, cu anexa lui de

Cruce Roşie, fusese suficient. Fata mai trebuia să şi înveţe. Chiar plecarea pe front, gest de exaltare pe care familia Răşcanu îl acceptase, trebuia să se petreacă după

închiderea şcolilor, în vacanţă, ca să aibă ce povesti domnişoarele în toamnă. Dar la plecare, rămânând în trăsură, bunica Grădişteanu i-a mai spus:

— Cât despre moarte, să ştii că nu era o mare tragedie.

Vor muri toţi cu miile. Acesta este rostul lor. Sunt bărbaţi.

Consoartă de militar, acum văduvă, bunica Grădişteanu sau Doamna General, cum i se mai spunea, avea în ţinută ceva marţial, vorbind – de fapt ordonând –, ea auzea fanfare. Până şi gradul de general îl primise ea, nu soţul, colonelul Grădişteanu fiind avansat *post mortem* general, deşi murise dintr-o pneumonie. Dar acea moarte, petrecută totuşi „la datorie”, fusese socotită de toată lumea un act de bravură, ceea ce o făcea pe bunica Grădişteanu să se poarte în consecinţă. Ea n-a mai catadicsit s-o conducă pe domnişoară până la superioara aşezământului de călugăriţe, predându-i-o în ordine, ci a lăsat-o pe Hélène la peron, lângă maica portar, plecând grăbită după cumpărături. Era urgent să fie pus la punct în termen trusoul lui Hélène pentru front. Evenimentele presau.

Hélène a trecut pe lângă maica portar, a străbătut curtea pavată cu bolovani, n-a mai intrat să se prezinte la maica superioară, cum era regula, s-a dus de-a dreptul în odăiţa ei şi s-a trântit în pat. Deşi externă, Hélène beneficia la Pitar Moş de o chilie cu un pat, ca şi alte domnişoare de aceeaşi condiţie. Aceasta pentru reculegere sau pentru zilele sau ceasurile când părinţii, lipsind din oraş, îşi încredinţau odraslele pensionului.

Ea trăia un sentiment de umilinţă şi de jignire, în numele rănitului. Umilinţă de a fi fost martoră la cuvintele generălesei, de a le fi primit, ofensă pentru el, cel atunci absent.

— Dar e un om foarte singur! şi-a repetat ea, ca ultim argument, izbucnind din nou în plâns, pe săturate.

Jignirea aruncată unui om singur i se părea monstruoasă. Era de asemenea sigur, absolut sigur, că acel tânăr putea să moară, trecuse pe lângă moarte, moartea muşcase din el, ceea ce ascuţea ofensa pe care bătrâna doamnă i-o adusese, nedreptăţindu-l într-un chip strigător.

Aşa puteau gândi, desigur, doar duşmanii lui, călăii, monştri care trăseseră în el cu arma, încercând să-l ucidă.

Probă glontele.

Ceva mai liniştită, Hélène a scos din micul sac de mână glontele. L-a privit cu un fior de oroare, acea oroare pe care o resimt fetele când privesc sau ating instrumentele de omor, chiar şi cuţitele de bucătărie. Fiorul era cu atât mai acut cu cât obiectul ucigaş era mai mic, aproape insignifiant, de dimensiunea unui cui. Hélène a ţinut în palma înmănuşată glontele, l-a făcut să se clatine, apoi l-a pus alături, pe un taburet, ezitând să-l mai atingă.

Făcuse bine, a gândit ea, sustrăgând glontele, apoi rechiziţionându-l, cu sau fără voia lui. Fie şi numai vederea acelui obiect de suprimare a vieţii îl chinuia probabil, îi făcea rău, îl întorcea înapoi la clipa aceea groaznică, silindu-l s-o retrăiască. De ce? Hélène a decis că e mai cuminte şi mai nobil, mai uman, ca acelaşi moment groaznic să fie preluat de ea, ca soră a rănitului, spre uşurarea lui.

Era ceva elementar, un gând care ar fi trebuit să-i vină în minte oricui, în primul rând medicului sau chiar prinţesei. Prinţesa văzuse glontele, îl examinase. Acelaşi glonte, extras din trupul lui, trecuse deci prin mâna înmănuşată a prinţesei.

Hélène şi-a scos mănuşa, atingând glontele cu palma caldă, acoperindu-l cu palma. Aşa ar fi trebuit să se facă

din prima clipă, când glontele era încă fierbinte, viu, pătat de sânge. Retrăgându-şi palma, din nou înfiorată, ea a văzut că metalul glontelui e curat, rece şi alb. L-a pus în pumn şi l-a strâns, l-a strâns tare. Ar fi vrut ca chiar ea să strivească moartea încorporată în metalul criminal, moartea albă şi rece. Glontele a înţepat-o în palmă, dureros.

Apoi treptat între mână şi glonte s-a creat o anume intimitate, o toleranţă reciprocă, o întrepătrundere uşoară, început lent de contopire. Deschizând palma, Hélène a privit altfel glontele, fără ostilitate. Era ceva ce-i aparţinea lui, omului acela. Un obiect cald, deloc înspăimântător. Cei care mor pentru o cauză nobilă, şi-a spus în gând fata, mor probabil fericiţi. El, deci, participase la o promisiune de fericire, moartea, care totuşi era ceva înspăimântător. Probă glontele, destinat să-l suprime. Un glonte semiucigaş, ratat, învins, fiindcă el, tânărul, trăia.

Hélène şi-a aranjat grijuliu toaleta – în chilie erau interzise oglinzile de perete –, a ascuns glontele în sacul de mână, de fapt nu l-a ascuns, l-a rânduit atent, a părăsit apoi încăperea cu un sentiment de victorie, sentimentul de a avea în posesie un trofeu. A străbătut curtea pavată cu bolovani, fără să arunce măcar o privire spre biroul maicii superioare. Din refectoriu se auzeau voci, rumoare, exclamaţii – fetele coborâseră la dejun. Dar Hélène a evitat şi refectoriul, a luat-o de-a dreptul spre poartă, trecând pe lângă maica portar cu un aer foarte preocupat.

Ea a rămas în dreptul porţii liniştită, chiar ostentativ de liniştită, ca şi cum ar fi aşteptat sosirea trăsurii cu care de obicei o luau cei ai casei. Aceasta a asigurat-o pe maica portar, care şi-a văzut mai departe de lectură. Ea a tresărit însă alarmată şi a scos din gât un sunet uimit în clipa când domnişoara a dispărut într-o birjă.

Hélène n-avea unde se duce, toate fetele cu care era

prietenă se aflau la Pitar Moş, rămăseseră acolo, dar ea a cerut birjarului să pornească şi a ţinut-o într-o goană, cârmindu-l pe fel de fel de străzi, fără să-şi dea seama când a cerut ca birja să oprească la poarta bunicii Grădişteanu. N-avea rost să intre, abia se despărţiseră, bunica

Grădişteanu precis nici nu era acasă, totuşi Hélène şi-a semnalat prezenţa, trăgând cordonul clopotului de la poartă.

A ieşit feciorul, de fapt soldatul de ordonanţă, rămas moştenire de la colonel, care i-a spus ceea ce Hélène ştia, fapt care n-a împiedicat-o pe fată să intre în casă. S-a dus de-a dreptul în dormitor, unde a mâzgălit în fugă, pe un plic gol, câteva rânduri:

„Nu mă mai întorc acolo. Se petrec lucruri prea grave, ca să-mi pierd timpul. H.”, adică Hélène.

A ieşit în stradă, a urcat din nou în trăsură şi i-a cerut birjarului s-o depună acasă, unde a evitat scara care ducea la dormitorul ei, refugiindu-se în bibliotecă, la papa. Aici nimeni n-o putea deranja, avocatul se afla la tribunal.

curăţenia matinală fusese isprăvită, pe masa de lucru se găsea un maldăr de gazete proaspete.

Pe pagina întâi a uneia dintre aceste gazete, Hélène s-a reîntâlnit cu chipul lui, în gravură. A tras în lături perdelele, ca să aducă lumina în interior, a încuiat apoi uşa, a venit spre masa de lucru ca la o întâlnire, s-a reîntâlnit cu el. Cu toată liniştea. Fără niciun freamăt interior. Cu bucurie însă, acea bucurie secretă pe care o au tinerii când privesc ceva şi nu sunt observaţi. El n-o putea observa, dar ea îl examina minuţios, încordat, scutită de tulburarea de la Cotroeeni, fiindcă tulburare fusese atunci, acolo, când s-a aflat lângă patul lui.

Hélène încerca să confrunte chipul văzut aievea cu chipul din gazetă, dar trăsăturile nu coincideau

întotdeauna fericit: linia prea ferm închisă a sprâncenelor – în gravură, gura posesivă, buza de sus bulbucată, buza de jos muşcată – tot în gravură, ochii privind deschis, ţintind spre privitor. Curios, Hélène nu-şi amintea cum îi sunt ochii, parcă n-ar fi privit-o, sau poate ea nu i-a privit atent, era tulburată, se afla pentru întâia oară lângă un rănit, un rănit de război. Dar portretul îi convenea, portretul exprima foarte decis ceea ce credea Hélène despre acel om, spre deosebire de bătrâna doamnă, împotriva căreia cucerise acum un nou argument. Portretul era convenabil, chiar frumos. Merita să-l aibă, să-l examineze atent, la ea în cameră, chiar să-l pună undeva, să-l atârne în perete, unde? Exista o ramă potrivită, ocupată de o acuarelă veche, care nu-i spunea nimic, fiindcă n-avea sens, o acuarelă înfăţişând o pădure, cu legenda: „Brădetul de Dincolo”. Va lipi portretul peste acuarelă, incluzându-l astfel printre imaginile de familie, pe care le cercetezi liniştit sau le ignori, fiindcă îţi aparţin.

Hélène s-a aşezat de-a dreptul pe blatul mesei, şi-a pus coatele pe ziar, l-a privit pe Toma mai bine, de sus. L-a gândit dominându-l, modificându-l, luând distanţă faţă de el – ca să aprecieze dacă-i convin modificările, apropiindu-se – ca să-l modifice iar, prin precizarea unui detaliu.

Fata proceda în fond identic cu acel gravor, care la rându-i nu copiase fidel trăsăturile lui Toma, ci le prelucrase, le modificase, le reinterpretase până la asimilarea modelului, până la acel punct în care artistul, însuşindu-şi modelul, putea să-l semneze. Portretul din gazetă era nesemnat şi era o lucrare de duzină.

Nu la fel şi portretul la care lucrase Hélène, cu mai mult instinct, cu mai multă aplecare asupra eroului şi cu un mai mare sacrificiu de sine, ca timp şi cheltuială de imaginaţie. Într-o singură dimineaţă, Hélène făcuse experienţa morţii, experienţa salvării de la moarte,

experienţa

singurătăţii, în sfârşit experienţa modelării interioare a unui chip, fără ca tuturor acestor trăiri să le găsească un nume. Încercând totuşi să le găsească, ea a ajuns, până la urmă, în faţa unei întrebări simple: „E oare înalt?... Nici nu ştiu dacă e înalt".

A coborât de pe masă, pe duşumea, ţinând gazeta cu portretul în mână, apoi a încercat să potrivească portretul la înălţimea ei, mai sus, mai jos, cu dorinţa de a-l face pe tânăr mai înalt, înălţându-se în vârful picioarelor, ca să-l ajute, intimidată însă de alura militară a eroului. Buza lui de jos era bosumflată, ochii închişi, nici nu voia s-o vadă.

„— Nu-ţi plac?" l-a întrebat.

„— Nu despre asta e vorba, domnişoară Hélène".

Eroul vorbea ventriloc, cu un glas de păpuşă mecanică, iar Hélène s-a prăpădit de râs.

„— Vezi, l-a admonestat ea, n-ai stat cuminte şi am uitat să-ţi pun un glas convenabil. N-am un glas convenabil la îndemână; ar trebui ceva între glasul lui Theo şi glasul lui papa".

Glasul lui Theo era aproape copilăresc, al tatălui, în schimb, prea matur şi fără duritate militară, fără acel magnetism auditiv neguros şi fierbinte pe care Hélène îl dorea pentru glasul lui. Dintr-un „nu-nu-nu" nu se putea scoate mare lucru, şi Toma, adică Toma Nicoară, a rămas fără glas. De fapt foarte multe lucruri erau tulburător de neclare în privinţa lui.

„— Când eşti născut? l-a mai întrebat. Ar trebui să ştiu când eşti născut, ca să-ţi spun în ce zodie eşti, şi cine eşti!..."

Asta era foarte important. În afară de glonte, care îi aparţinea lui Toma şi nu-i aparţinea, ar fi trebuit ceva din el, o unghie sau o şuviţă de păr, pentru ca, în baza unei magii simple – pusul acestor fragmente sub pernă, să

ghicească cine e – să-l vadă aievea, adică în esenţa lui.

Dar portretul era mut şi Hélène epuizase întrebările.

„De fapt n-am ce-i spune!” a recunoscut ea, învinsă.

„El e student, luptător, erou. Un asemenea om poate discuta cu prinţesa sau cu tata. Faptul de a nu-mi fi spus un singur cuvânt, nimic altceva decât «nu-nu-nu» e o dovadă. Mie nu-mi rămâne decât să fug cu glontele sau să i-l restitui. Domnule, sunteţi invulnerabil. Acest glonte vă aparţine!”

Revenind la masa de lucru a lui papa, fata s-a aşezat niţel obosită în scaunul cu spetează înaltă, pe care îl ocupa avocatul. Ar fi vrut să capete ceva din siguranţa de sine şi liniştea lui papa, din gravitatea lui amabilă şi detaşată.

Stând faţă în faţă, în această cameră cu cărţi, domnul deputat şi domnul Toma Nicoară ar fi avut a-şi spune multe. Ar fi discutat desigur politică, ar fi rămas aici închişi ore în şir, spre disperarea lui Hélène, care n-ar fi fost admisă, ca şi mama, la acest colocviu solemn între bărbaţi obsedaţi de politică. S-ar fi certat? Exclus. Străinul, invitat pentru întâia oară în casă, ar fi trebuit să recunoască superioritatea domnului Răşcanu – Hélène nu concepea o altă poziţie pentru papa, aşa cum domnul

Răşcanu ar fi trebuit să se lase învins pe anume teme –, temele militare, sau să conceadă la un armistiţiu, un armistiţiu admirativ, în care domnişoara ar fi luat totuşi partea lui papa, trecând în spatele scaunului său şi făcându-se mică de tot. Mică de tot, ca atunci când era mică, speriind personalul prin dispariţiile ei, prin ascunzătorile cele mai neaşteptate pe care copila le dibuia, ultima şi cea mai sigură fiind biroul acesta, în care nimenea n-o căuta, fiindcă nimănui nu-i trecea prin minte c-ar putea fi ascunsă aici. Ca şi acum.

Acum stătea nu sub scaun, ci pe scaun, cu coatele rezemate pe masă, examinând presa pe care o consulta

papa.

Hélène n-a înţeles ani de zile pasiunea lui papa pentru gazete, faptul că zilnic petrecea ore întregi cu nasul cufundat în cearşafurile de hârtie urât mirositoare, emanând un iz acru de cerneală, pe care, tot zilnic, personalul le evacua din birou, împreună cu trabucurile din scrumiere şi cu plicurile rupte. Ideea de bărbat şi de tată s-a asociat multă vreme în mintea lui Hélène cu misterul acestui birou, în care a pătruns relativ repede, apoi cu misterul gazetelor şi al tutunului, ultimul încă indescifrabil.

Pentru a scurta drumul spre o mai bună înţelegere.

Hélène a deschis cutia cu havane şi a luat una. A mirosit batonul brun, l-a răsucit, l-a întors, a pozat în fumătoare, a râs, a încercat să-şi taie havana cu cuţitul de birou, dar a renunţat. S-a arătat apoi preocupată de gazete, domeniu exclusiv masculin, începând să le răscolească întâi pe cele de pe masă. Nu pricepea nimic, dar căuta ceva, cu insistenţă, la început mecanic, mimând gesturile lui papa, apoi insistent, răscolind foile grăbit, urmărind ceva, sărind din titlu în titlu: „Din nou în cazul Toma Nicoară”, „Ce mai aşteaptă dl. Swiedeneck?”, „Contele Gyula şi voluntarii transilvani1, „Scuze pentru manifestaţiunea de la consulatul austro-maghiar”. O scenă alegorică înfăţişând trecerea munţilor a reţinut-o mult pe Hélène. Desenul era complicat, cu multe personaje, inclusiv Patria ca personaj, inclusiv Toma, pe care Hélène nu-l putea totuşi identifica cu siguranţă, sub atributele mitologice dăruite de artist eroului. Hélène a suferit din pricina acestei neclarităţi de expresie plastică, încântată totuşi de acele atribute simbolice care nu puteau reveni altcuiva. Ea a decupat desenul cu foarfecele de birou, aruncând restul gazetei pe duşumea. La fel a procedat cu articolele referitoare la transilvăneni. Pentru întreg acest

tezaur trebuia să găsească un depozit, care nu putea fi decât dormitorul ei. A pornit spre dormitor, nu înainte de a-şi aminti de havană. A socotit că-i nimerit să-i ducă lui Toma întreaga cutie, şi a luat-o. Mai urma să-i cânte la piano, să se reverse tumultuos pe clape, să alunece nebuneşte cu degetele, ca la patinaj, să facă piruete, vârtejuri, desene orbitoare, până când toată sticla melodică s-ar fi evaporat, pornind în valuri, prin ferestrele deschise, spre

Cotroceni. Ar fi trebuit să deschidă grav, cu nişte tunete beethoveniene, apoi să treacă într-o mazurcă şi să se stingă într-un rondou. Muzica i-ar fi parvenit lui Toma, în mod sigur. Fără câteva note: un fa de jos, un de de jos, un mi sec – un fel de mi bont, cele trei clape care se înţepeniseră, în care Hélène bătea zadarnic, deşi violent, fiindcă sunetele nu ţâşneau.

În prag, Răşcanu, care bătuse violent în uşă, a privit-o uimit:

— Tu aici?

Ea l-a luat de mână, l-a tras în cameră, după care a încuiat din nou uşa.

— Papa, am să-ţi comunic un lucru extrem de important. Eu l-am cunoscut pe acest om.

Şi i-a arătat tatii portretul lui Toma.

Vasia Tigheci l-a lăsat pe Theo de capul lui, încă vreo câteva zile, fără să-i ceară o conformare la programul pe care tânărul îl acceptase, în scopul de a-i îngădui să se acomodeze mai liber cu satul, cu oamenii, inclusiv cu noutăţile de doctrină şi de organizare a mişcării, cuprinse în corespondenţă.

Corespondenţa lui Vasia era într-adevăr fantastică.

Într-o misivă din Londra, scrisă în nemţeşte, Theo a aflat amănunte despre unul dintre liderii mişcării, un teoretician care-i dădea fiori de exaltare şi care, curios,

părea a se interesa despre stadiul pătrunderii ideilor sale doctrinare în România. Evocarea conversaţiei cu acel lider era atât de vie – îl şi vedea fluturându-şi coama şi barba tumultuoasă –, încât tânărul a resimţit o clipă imboldul de a-i scrie, nu autorului misivei, ci chiar liderului.

Theo era mândru nu numai de nemţeasca lui, dar şi de clarviziunea lui teoretică, aptă să facă faţă unui asemenea examen. El s-a şi pus pe treabă. Dacă eşafodajul de idei al mişcării continua să se elaboreze epistolar, el era gata să intre în circuitul internaţional al corespondenţei, aducându-şi ferm contribuţia. Ciornele acelui articol, destinat primului număr al gazetei, urmau să intre în această scrisoare.

Paralel l-a interesat însă şi o corespondenţă din America-Chicago – privind organizarea asistenţei medicale în sindicatele de lucrători din Lumea Nouă. Nu era de fapt o scrisoare, cât un chestionar, emitentul întrebărilor fiind interesat de felul cum se petrec lucrurile, pe acest plan, în restul lumii. Theo era surprins că Vasia nu răspunsese la acel chestionar, lăsând rubricile albe, când el, ca tânăr medicinist, ar fi putut răspunde pe loc. Astfel:

1. Câţi medici, simpatizanţi sau membri ai mişcării ar fi dispuşi să acorde sindicatelor (din ţara sau oraşul dvs.) asistenţă medicală gratuită?”

„Dar erau foarte mulţi, pentru Bucureşti”, a răspuns în gând Theo. El putea alcătui o lungă listă, cuprinzând numai nume sigure.

„2. De ce mijloace băneşti dispune mişcarea pentru organizarea unor spitale cu asistenţă gratuită?”

Theo habar n-avea, dar presupunea că mişcarea din România nu dispune de bani.

„3. Câţi membri sau simpatizanţi ar consimţi să-şi sacrifice în total sau în parte mijloacele de care beneficiază, pentru susţinerea acţiunilor caritabile ale

mişcării?”

Dar Theo sacrificase tot, probabil şi ceilalţi.

Theo s-a apucat, cu entuziasm, să răspundă la chestionar, sărind peste punctele confuze, asupra cărora n-avea nici reprezentări şi nici date, operaţie în care l-a găsit seara Vasia Tigheci. Novicele clocotea de fervoare, se simţea cuprins în marele circuit, îşi aducea contribuţia, camera celor doi era plină de hârtii, ciorne, însemnări pe ziare şi cărţi. Cu atât mai inexplicabilă a fost căldarea cu apă rece pe care i-a aruncat-o în cap, la masă, Vasia

Tigheci:

— Ce-ai făcut azi?

— Am luptat.

— Cu cine?

— Nu cu cine, ci pentru cine! Am sprijinit mişcarea.

În hârtiile tale sunt somaţiuni importante, la care n-ai răspuns de luni de zile! Iată, spre pildă, acest chestionar!

Vasia a smuls cu furie chestionarul şi l-a rupt. Apoi a urlat la Theo:

— Te-am trimis în sat!

— Am fost în sat. Ţi-am spus povestea cu copacul!

— Dar, colega, a strigat Vasia, trecând de la asprime la ironie, nu te-am pus să dai consultaţii la copaci, prin păduri, nici să-ţi plimbi meditaţiile în chestiunea mişcării, pe coclauri. Aveai de făcut o treabă, să-mi prezinţi situaţia medicală a Buieştilor!

— Dar ţi-am spus, Vasia, e deplorabilă!

— Ce înseamnă deplorabilă, când îţi lipseşte măcar un termen de comparaţie! *À-propos*, faţă de ce e deplorabilă, de tratatele dumitale sau de aceste scrisori? Du-te, dragă, la oameni, ia-ţi în serios profesiunea!

Theo se simţea chemat pentru un sacrificiu, îmbrăţişase ideea din dăruire pură, iar Vasia îl împingea în bolovanii faptelor, în ceva imediat, concret şi orb. El s-a

reîntâlnit eu valul marilor idei, întâlnind nu satul, ci corespondenţa. Acum Vasia îl trimitea în sat. El nu refuza satul, îşi iubea profesia, era gata să-i dedice oricâte ore, zile, viaţa, dar voia să nu se rupă în acelaşi timp de marele circuit spre care se simţea chemat. Vasia se purta dur cu el, absurd de dur, tocmai fiindcă voia să-l separe de acel flux. De ce-i arătase atunci corespondenţa?

Treaba pe care i-o ceruse Vasia lui Theo, în urmă cu o săptămână, când şi-a dat seama că tânărul se plimba anapoda pe dealuri, fără să facă practic ceva, mergea însă greu. Theo nu se hotăra să treacă pragul invizibil care-l separa de acea lume locală. Ca să intre într-o casă, în care se simţea mişcare, Theo a trebuit să-şi învingă mai întâi sfiala, apoi sila faţă de murdărie, în sfârşit, retracţia faţă de obscuritatea din interior. Nu s-a putut înjgheba un dialog cu cel din casă – un bătrân paralitic, lăsat doică la copii –, fiindcă răspunsurile erau silnice, stând sub semnul spaimei de autoritate.

Era sigur că suferinzii din alte colţuri de lume reacţionau altfel. Era absolut sigur că un bolnav din păturile populare germane, engleze sau americane ar fi protestat boala, incriminând cauza socială. Cu totul altfel decât bătrânul din Buieşti.

Pentru boală, paralizia membrelor, bătrânul în cauză nu manifesta însă vreun interes, doar atât îl încurca

— Spunea el –, „că nu poci munci”, „că când iau o cană de apă în mână, se varsă; şi lingura când o duc la gură, se varsă pă mine”. Din această pricină arătau murdari toţi – şi el, şi copiii. Noru-sa, când venea de la câmp, trebuia să-l spele pe bătrân, laolaltă cu cei mici, şi să-i rabde neputinţele. Omul nu-şi plângea boala, ci caracterul ei de pacoste pentru ceilalţi. Cu o asemenea logică, lui Theo i se părea că bătrânului, în condiţia în care grupul ar fi fost scutit de prezenţa lui, nu i-ar mai fi păsat

de suferinţă, ar fi ignorat-o cu totul.

Acesta i s-a părut a fi un comportament ancestral – elefantul muribund care se retrage să moară singur, cerbul care se separă de grup, în caz de boală, sau este eliminat de grup –, lucru inadmisibil însă în grupa evoluată a hominidelor, din care făcea totuşi parte şi bătrânul, şi comunitatea acestuia. Altminteri Theo şi-a dat iute seama că în această lume prezidau alte criterii despre sănătate şi boală decât dincolo, în lumea din care venea. Sătenii îşi vedeau de treburi, chiar şi bolnavi, treceau de la muncile grele la altele, mai uşoare, bătrânii în neputinţă revenind cel mai adesea la îndeletnicirile copiilor. Baba la care locuia avea astfel în grijă capra şi puii, deşi senilitatea, în ultim stadiu, o făcea să uite şi de capră, şi de pui, puii fiind în grija lui Vasia, iar capra a lui Theo. Ceva era totuşi diferit faţă de comportamentul ancestral: senilitatea şi copilăria erau puse aici pe acelaşi plan, privite cu îngăduinţă, folosite util: bătrânul cât se ţine pe picioare, copilul când se saltă în picioare.

„E totuşi atroce, şi-a spus Theo. În relaţiile dintre om şi om, până în interiorul familiei, a intervenit şi funcţionează pe aici ceva barbar”.

El arunca acest ceva barbar în seama „orânduielii nedrepte”, care, cu mult mai tânără, profita de fapt de o rânduială mai veche, o foarte veche rânduială morală, pe care Theo n-o pricepea. Cum nu pricepea, printre altele.

„Funcţionalitatea sărăciei”, precaritatea şi primitivitatea unui inventar, care, pus la lucru, asigura totuşi ceea ce se putea numi o existenţă.

Astfel, acolo la Buieşti, un cui era o avere, a constatat el, după ce-a vizitat rând pe rând gospodăriile de pe o uliţă.

Nu sărăcie, ci vid. Piesele inventarului fix se numărau pe degetele de la o mână, piesele mobile, pe celelalte. O

sapă sau o seceră, care ar fi dispărut, reprezenta o catastrofă.

Până şi băţul de mânat animale sau parul, deci cele mai elementare scule păreau acolo valori, ceea ce pentru Theo, ca citadin, era o enormitate.

După un şir de vizite în sat, Theo s-a oprit la primărie.

S-a gândit să redacteze un memoriu către primar, apoi a ezitat între primar şi stăpânele locului, surorile Zagudis.

Pe acestea nu le recunoştea totuşi, socialmente. El decretase proprietatea o ficţiune, o ficţiune perpetuată prin cursul unor nefaste relaţii între oameni, un arbitrar adică, şi a se fi adresat beneficiarilor acestui arbitrar era fără sens. Să fi cerut ce? Absurd era să se adreseze şi primarului, instrument al păturii opresive, drept care Theo a socotit că e mai normal să destineze gândurile sale unui articol sau unui manifest.

La primărie a primit totuşi o scrisoare, câteva rânduri de la Rudi, strict trei rânduri:

„Dacă-ţi scrie Esthera, nu-i răspunde. M-am lămurit, nu-i la mijloc o chestiune de doctrină, ci altceva. Dă-ţi cuvântul de onoare că nu-i răspunzi înnebunise şi Rudi. Cine avea timp acolo, atunci, de chestiuni sentimentale! Theo şi-a reluat itinerarul, hotărât să-l ducă la capăt conştiincios şi atent.

Într-o bătătură, la o vatră, o femeie gravidă, cu un pântece dizgraţios şi cu sâni imenşi, înconjurată de o puzderie de ţânci, gătea de mâncare pentru câmp. Ea n-avea răbdare – n-o răbda timpul! – să stea la taclale cu domnişorul, dar domnişorul, chestionând-o despre lucruri care n-o interesau pe femeie, a observat momentele muncii, munca cu zece mâini, rapidă, folosirea aceleiaşi unelte pentru mai multe funcţii, inclusiv făcăleţul, cu care

s-a mestecat mămăliga, s-a spumuit o oală, dar cu care s-au otânjit şi ţâncii, puşi pe hârjoană. Preparativele pentru plecare au avut ceva din încărcarea cu poveri a unui dromader: albia de rufe, golită de cămăşi şi izmene

— Care au fost întinse pe gard –, a devenit un fel de barcă ticsită cu de toate – mămăligă, oală, străchini, cârpător, ulcior, peste care a fost aşezată o altă albie, mai mică, conţinând un copil care zbiera. Un altul urma să fie purtat în braţe, un altul de poală, târâş, un altul, ceva mai mare, încheia curioasa caravană, care s-a pus în mişcare numai după ce femeia a ridicat barca în braţe, voiniceşte, aşezându-şi-o în cap, pe creştet, pe un colac minuscul de pânză, numit oglavnic. Dar femeia uitase ceva, şi povara a fost din nou coborâtă pe pământ: nu acoperise focul.

Privind caravana, care şi-a reluat mişcarea, Theo s-a întrebat ce s-ar întâmpla în cazul în care ar interveni o naştere prematură, foarte probabilă, datorită efortului.

Probabil, şi-a spus el, femeia ar fi silită să se oprească din drum. Ea ar naşte, desigur, acolo în drum, ea ar pune apoi fătul în barcă, lângă celălalt prunc, printre lucruri, şi ar porni apoi din nou, grăbită să ajungă la ai săi. Dar privită aşa, din perspectiva acestor oameni, ce preţ mai putea avea existenţa, viaţa? În ce anume se mai putea măsura acest preţ? în avere? în niciun caz. În sănătate?

Chiar criteriul bolii funcţiona aici absurd. Sătenii nu-şi cultivau maladiile, ca în lumea bună, sănătatea însăşi având preţ în măsura în care individul – valid – era bun pentru altceva. Pentru ce? Pentru o ordine a vieţii. Dar ce ordine?

Theo a observat, în mai toate cazurile cercetate, o anume pudoare faţă de boală, ca stare patologică. Pe ţărani îi indispunea, probabil, morbideţea, ca preambul sau ca semn al morţii. Ei n-aveau, în schimb, jenă faţă de infirmităţile de muncă: un deget tăiat, un picior scrântit, o

coastă ruptă, o schilodire nu-i cutremura, erau socotite ca şi fatale, şi purtate cu linişte. Blajin erau văzute şi fatalităţi ca orbirea, surzenia, muţenia, debilizarea membrelor, infirmităţi trecute pe cât se părea în regimul degenerescenţei senile, chiar când se manifestau precoce.

Un surd era un om, minus auzul. Surdul era om care muncea. I se diminua ceva din drept, fiindcă n-avea auzul, nu participa la calvarul existenţei şi cu auzul său. Mai bine! O situaţie aparte avea nebunul – unul singur în sat, un netot de fapt. care isca râsul, dar provoca şi ocrotirea, avea ocrotirea obşteşte asigurată, fiind singurul ins liber de orice obligaţii.

Maladiile psihice dădeau, se pare, oarecare griji comunităţii: deochiul, tânjirea, risipirea, dorul, jalea, zăltarea, sminteala, năuceala etc. erau explicate magic – nu prin agenţii atmosferici sau telurici, ci prin făcătură, fapt, pus, blestem, fiind tratate corespunzător, ca boli ieşite din regimul natural, boli negative sau, în cazuri date, precum epilepsia, boli sacre. Theo a reţinut superstiţia, nu şi neştiinţa, tot superstiţioasă, a ştiinţei din acel ceas, în materie de psihisme, pe care el însuşi o reprezenta.

Dar s-a oripilat. În rest, satul suferea de boli trecătoare, de sezon, care chiar dacă făceau victime, cu zecile, nu alarmau. Nu alarmau astfel bolile digestive, cu cortegiul lor de suferinţe, inclusiv abdomenele umflate ale copiilor.

Legat de acest capitol, pe Theo l-au speriat, pur şi simplu, invaziile de paraziţi. Lăsând la o parte paraziţii dermici şi capilari, cu care se obişnuise, el s-a înfiorat la spectacolul evidenţei, veştejirea organismelor infantile prin atacul paraziţilor gastrici şi intestinali, pe care îi colportau câinii, pisicii, oamenii, într-un circuit închis. Mijloacele băbeşti de tratament nu slujeau la nimic; se cerea – măcar în acest caz! – o reformă. O reformă pe care

n-o solicitau în schimb şi ţăranii, învăţaţi cu pacostea. Ei se alarmau de altceva. Alarmau astfel satul câteva boli grave, aşa-zisele boli ruşinoase: pelagra, ftizia, venerienele – pe ultimele Theo înregistrându-le indirect, ca boli ascunse.

Fără a fi mărturisite, mărturisite doar în cazul evidenţei, acestea erau refuzate, moralmente, de sat, mod de a spune că agentul care le provoca era neadmis. Însemna oare că mizeria era o cauză neadmisă, în logica satului?

Cert este că indivizii bolnavi de pelagră au refuzat să-i declare lui Theo ce mănâncă.

Seara, la masă, după ce au împărţit bunătăţile aduse de la Piteşti, Theo l-a întrebat pe Vasia, căruia i-a prezentat constatările sale:

— Spune-mi, ce să fac cu aceste constatări?

— Le vei publica în numerele următoare ale gazetei.

— Şi?

— Cum şi?!

— Dar asemenea constatări apar şi în presa conservatorilor, care atacă guvernul!

— Şi?

— Cum şi?!

— Te întreb ce se schimbă!

— Se va schimba ceva, în mod sigur, în mentalitatea publică...

— Dar ce se va schimba pentru ţărani?

A doua zi era duminică. Sculându-se ceva mai târziu, în plin soare, Theo a avut surpriza să vadă satul apărându-i altfel, ca sub sticla proaspătă a unei ferestre. Ieşind, împreună cu Vasia, lui Theo i s-au părut mai curate uliţele şi mai blândă lumina, o lumină îmbunată. I-a ajuns din urmă baba, gazda lor, pe care n-au recunoscut-o, care le-a dat bună dimineaţa, zâmbindu-le. Se grăbea spre biserica din deal, de unde suna toaca, şi era primenită de

sărbătoare. Primenirea era de altfel generală – copii, femei, bătrâni ieşeau la porţi în alte straie, aparţinând unei alte populaţii, diferită de cealaltă, de ieri, cu care ar fi păstrat doar o aproximativă rudenie, rudenia culorii albe.

Peste albul cămăşoaielor simple, de ieri, apăruseră acum râurile cusăturilor, deoorând mânecile şi pieptţii, apăruseră ilicele îngăitănate, pe mijloc betele cu mărgele, iar la muieri, iile ca nişte pajişti şi catrinţele lungi, cu fluturi.

O solemnitate de o speţă necunoscută anterior lega grupurile, care se salutau ceremonios, întârzia gesturile, dând o anume gravitate paşilor, mişcării. Uscaţi şi arşi de soare, în straiele lor, oamenii se simţeau – o clipă pe săptămână – frumoşi. Ei primeau cu bucurie salutul străinilor, cei doi doctori, ca pe un semn de recunoaştere, pe care îl apreciau.

Pe câţiva dintre bătrânii cu care au schimbat saluturi

Theo îi cunoştea, îi vizitase acasă şi-i cercetase. Ei l-au salutat pe student mai apăsat, numindu-l doctor – „Trăiţi, dom'doftor!”. Şi aceştia i s-au părut a fi transfiguraţi de sărbătoare, de starea de duminică. Duminica pusese o suspendare în cursul cenuşiu al vieţii, o sincopă luminoasă de care oamenii se bucurau, ca şi vietăţile înviate de primăvară.

În centrul satului îşi deschisese obloanele cârciuma.

Femeile urcaseră în deal, la biserică, cei mai mulţi dintre bărbaţi poposiseră aici. Nu se auzeau strune. Războiul suspendase cel de al treilea centru al satului – hora, flăcăii fiind plecaţi la oaste. Era de altfel singurul semn, neliniştitor, pe care îl trimiteau, din afară, evenimentele.

Despre evenimente a şi încercat să vorbească Vasia cu ţăranii, care s-au arătat însă rezervaţi şi suspicioşi. Rezerva lor îl consolida în gândurile lui radicale pe Theo.

Oamenii n-aveau nevoie, peste necazurile lor, de încă o pacoste:

războiul. Ei se căinau de munci, de lipsa braţelor, iar singura preocupare, într-adevăr apăsătoare, părea să fie ploaia. Ploile de mai întârziau.

— Ei, dac-ar fi ploaie!...

O calamitate internaţională, războiul, ciocnirea sângeroasă a două imperii, se subordona aici meteorologiei, îşi diminua importanţa până la a sta în cumpănă cu o ploaie de mai.

— Şi dacă ploaia n-ar veni, a gândit Theo, s-ar trezi oare această lume, ar deschide ochii la ce-o înconjoară?

Bunul început al duminicii, atmosfera de sărbătoare s-au cernit numaidecât pentru Theo, prin umbra „tembelismului rural” pe care îl descoperea din nou. Un incident de la primărie – aflată peste drum de cârciumă – i-a întărit sentimentul. Un funcţionar de la Piteşti, urmat de doi dorobanţi, venit la rechiziţie de care, a fost refuzat de primar sub pretextul sărbătorii”.

— De unde care? s-a apărat el. E duminică!

Înţelegeau că e duminică şi dorobanţii, carg s-au aşezat pe prispa primăriei, cu armele între picioare, şi-au prins a moţăi. Peste puţin, cei doi dormeau buştean, aproape de un câine tolănit în praf, iar funcţionarul de la Piteşti s-a consolat rapid, intrând în cârciumă, nu fără să înjure soarta, războiul, duminica, lumea.

Tot atunci, la puţin după incidentul cu rechiziţia, o babă, apărută de nu ştiu unde, s-a căinat că nu găsea pe nimeni să-i scrie un răvaş. Avea asupra ei o foaie de hârtie şi un plic, cum şi un ou, ca plată pentru ostenitor.

În toată adunarea de la cârciumă nu se găseau însă asemenea ostenitori. Vasia l-a însărcinat cu această treabă pe Theo, cu aceeaşi formulă „Fă-te util!”, iar tânărul a intrat în primărie să-i scrie babei răvaşul.

El a observat din nou, şi cu acest prilej, cât de elementară era aici relaţia om-om, redusă la câteva brutale informaţii despre gospodărie. Niciun sentiment – i s-a părut tânărului, deşi baba, dictând, smiorcăia. Apoi pauzele, pauzele lungi şi năuce. Femeia căuta în ea, ezita, renunţa, vrând parcă să nimerească formule cât mai sintetice, ca să facă economie de spaţiu şi de osteneală.

— Dar spune! mai vrei să scrii ceva?

— De, ar mai fi…

— Păi spune!

— Păi ştie el.

Şi baba a încheiat eliptic răvaşul, de nici câteva rânduri, a cărui redactare a ţinut un ceas, cu o urare de sănătate pentru fecior, după care a oftat uşurată. Era extenuat şi Theo. A urmat imediat comedia cu oul, pe care bătrâna ţinea cu orice preţ să i-l ofere. Ea s-a ţinut scai de tânăr, până afară, în faţa cârciumei, expunându-l unui spectacol la care au luat parte, cu insistenţe, şi ceilalţi ţărani.

— Ia-l, conaşule!

— Luaţi oul!

Culmea, ş. intervenit în favoarea babei şi Vasia

Tigheci:

— Ia, dragă, oul! De ce lungeşti comedia? Şi explicându-i: Nu-nţelegi că bătrâna nu crede în eficienţa răvaşului, dacă refuzi plata?

— Mă sileşti la ceva groaznic! a protestat Theo, roşu până în albul ochilor.

Dar s-a supus, punând oul în buzunar, după oare n-a mai scos, tot restul zilei, un singur cuvânt. Situaţia i se părea un scandal, simţea cum acel ou iradia prin buzunarul lui, devenind incandescent. Nu-l putea arunca.

Seara, Theo l-a pus pe masă între cele două talgere de tablă în care cinau. Vasia a râs cu poftă, privindu-l pe

tânărul pus pe război. Apoi a devenit la rându-i grav.

— Nu-ţi place satul! a pus Vasia constatarea.

— Nu. Şi dintr-o suflare: E tembel, e robit drumului penibil, e, cum să spun eu, în afara timpului! Nu spun că are prin asta vreo vină, dar constat fatalitatea.

— Nu cunoşti decât jumătate din sat, l-a contrazis

Vasia, dar înţelegător, încercând să-l modereze. Tineretul e pe front, ce-a rămas acasă reprezintă partea socialmente inactivă, femeile, bătrânii. Aşa cum e azi, satul pare într-adevăr paralizat, întors cu faţa de la lume.

— Şi crezi că în timpuri normale e altfel?

— Tu vii dintr-o lume care nu cunoaşte satul.

— Vasia, eu nu văd nimic pornind de la sat.

— Nu cunoşti surprizele pe care le rezervă istoriei lumea rurală.

— Eu cred în lumea viitoare. O lume care nu va păstra nimic din ce e azi. Nu văd cum poţi pune în relaţie cei doi termeni: sat şi lumea de mâine. Satul doar suportă istoria.

— Uneori n-o suportă, eu ştiu bine asta. Uneori satul intervine cu o fantastică forţă.

— Dar nu văd această forţă. Nu văd decât spectacolul mizeriei care paralizează satele... Iar acum şi războiul...

În privinţa războiului, socialiştii pronunţaseră în primăvară un *nu* hotărât. Nu se putea admite, se spunea într-o tipăritură, ca popoarele să-şi verse sângele în profitul a două imperii cotropitoare şi tiranice. Între timp, poziţia mişcării se modificase. Câteva minţi luminate înţeleseseră mai bine drama popoarelor sud-dunărene, care nu se puteau elibera decât prin război. Nu numai clasele paupere puteau fi robite, dar şi popoare întregi. O întrebare stăruia totuşi, şi Theo n-a ezitat s-o pună lui Vasia:

— Nu crezi că războiul naţional va amâna şi va

întârzia războiul social?

Vasia n-a răspuns. El a cules de pe masă oul babei, l-a spart şi l-a băut.

— Problema socială nu se va rezolva aşa cum am băut eu oul, înţelegi? Nimeni nu poate înghiţi oul ăsta, niciun război.

Şi a aruncat cojile pe fereastră.

Nici cu prilejul vizitei prinţului la Ploieşti, unde se instalase curtea ţarului, nici cu prilejul vizitei oficiale a ţarului la Bucureşti – prima vizită a unui suveran rus în capitala României, nici în cea de a doua vizită la Ploieşti – vizita de răspuns a prinţului, chestiunea cooperării militare între cele două state nu s-a putut aborda. împăratul refuza să se pronunţe în vreun fel, în orice fel, iar prinţul nu găsea calea să impună subiectul.

În cadrul ceremoniilor primirii de la Bucureşti nici nu fusese timp pentru asemenea vorbe. Sosit în ultima vinere din mai, la orele 11, 45, cu un tren expres, înconjurat de cele mai înalte personaje din imperiu – marele duce moştenitor Alexandru, marii duci fii Vladimir şi Sergiu, marele duce Nicolae (Nicolas), fratele împăratului şi comandantul suprem al trupelor imperiale de la Dunăre, marele duce Nicolae Nicolaici (Nicolka), fiul lui Nicolas şi nepot al ţarului, ceilalţi mari duci nepoţi, cu suitele lor – acestea dispuse ierarhic, în urma marii suite în care intrau mai-marii imperiului – prinţul Gorceakov, cancelarul Rusiei, contele Adelberg, ministrul casei imperiale, generalul Milutin, ministrul de război, la rându-le însoţiţi de suite impozante de consilieri, aghiotanţi şi experţi, la care curtea română n-a putut opune, pe peron, decât un cabinet de miniştri – Brătianu, reprezentând trei ministere –, nişte parlamentari în fracuri, clerul în odăjdii, colegiile în robe ale tribunalelor, consilierii primăriei, funcţionari şi ofiţeri superiori. La mănunchiul autohtonilor s-au adăugat,

îngroşându-l simţitor, corpul diplomatic şi presa străină. O gardă dintr-un escadron de roşiori cu stindard şi muzică a prezentat onorurile. Dar ponderea localnicilor, pe micul ţărm al gării, era firavă faţă cu greutatea continentală a acestei sosiri – numărul de generali oaspeţi umbrea întreaga armată locală aflată pe peron, probabil şi pe aceea din restul ţării, anulându-se astfel momentul militar, dar şi momentul politic, gazdelor mai rămânându-le ca importanţă doar momentul religios.

Şi acesta însă a fost însuşit de înalţii oaspeţi, revenind în întregime suveranului nordic.

Sărutând – crucea şi evanghelia, ţarul săvârşea un gest al său, indiferent de timp şi de loc. Iar cuvintele de bun sosit ale mitropolitului român, deşi atent revizuite de Kogălniceanu, sunau altfel decât în cabinet, printr-o adresă directă, prin sublinierea unei misii uluitoare, care nu putea reveni altcuiva decât celui ce sosise *hic et nunc*:

„Aparţine Majestăţii-Voastre a pune capăt, o dată pentru totdeauna, suferinţelor creştinătăţii ortodoxe, care va cânta osana în templul Sfintei Sofii, se spunea, cu mult fior. Astfel lumea pravoslavnică va pune numele Majestăţii-Voastre alături cu acela al Marelui Constantin”. Au urmat coruri de slavă.

Alocuţiunea de salut a lui C.A. Rosetti, numit pentru o zi primar al Capitalei, pentru a marca importanţa politică a momentului şi pentru a ascuţi o semnificaţie – el era principalul susţinător al cauzei balcanice – a sunat strident după discursul prelatului, strident şi şocant, pentru cine măsura proporţiile:

„Devenită numai de ieri capitala unui stat pe deplin independent, oraşul Bucureşti e mândru de a deschide astăzi porţile sale... Liberatorului popoarelor din Orient.

El m-a însărcinat a ridica vocea, în numele său, pentru a saluta, cu cel mai profund respect, pe Marele

Monarh, care prin vizita sa a binevoit a face îndoit memorabilă noua fază în care a intrat România liberă şi independentă”, etc., etc., etc. Şi un „trăiască”.

Ieşirea împăratului din gară, la braţul prinţesei, singurul personaj feminin admis, cortegiul uriaş de trăsuri aurite, care a străbătut Calea Târgoviştei şi Podul Mogoşoaiei până în centru, arcurile de triumf, steagurile şi lampioanele, desfrâul de flori, delirul strigărilor, alătnurile şi corurile n-au mai contat, fiindcă partiturile divergente fuseseră cântate încă de la gară. Ţarul răspunsese gazdelor cu un simplu mulţumesc, în ruseşte, care, tradus, a sunat şi mai scurt: *merçi*. Revăzându-se discursul prelatului, împărţit presei împreună cu celelalte documente oficiale, până şi în acel text – atât de bine recepţionat de ţar pe peron! – până şi în acel text deci s-a descoperit o frază, chiar a doua, care putea indispune:

„La 1828, Majestatea-Sa împăratul Nicolae – binecuvântată să-i fie memoria! –, trecând prin România, a găsit-o îngenuncheată şi coperită de ranele iataganului turcesc; astăzi Majestatea-Voastră o găsiţi cu totul altfel.

Ea este acum liberă şi independentă şi, sub conducerea junelui ei Suveran... etc.

Cuvinte cu tâl-o, auzite atunci, pe loc, atât de junele suveran, cât şi de marele suveran oaspete, fiecare reţinând fraza destinată celuilalt şi cântărind-o, de unde neputinţa dialogului, atunci pe loc, ca şi mai târziu.

Reluându-se încă o dată lectura aceluiaşi text al prelatului – sensurile se descopereau întotdeauna cu întârziere –, la a doua şi la a treia lectură s-a observat că şi restul frazei era insidios, aproape incendiar, răspicând un program mai net tăiat decât în alocuţiunea primarului de o zi, care era şi şeful parlamentului, deci cea mai autorizată persoană politică, după prinţ. S-a reluat deci fraza, după conjuncţia copulativă *şi,* descoperindu-i-se eu uimire

conţinutul:

„… şi, sub conducerea junelui ei Suveran, ea (România)

este cu arma în mână, spre a respinge păgânul de la hotare, a netezi calea valoroaselor oştiri ale Majestăţii-Voastre şi a-şi da sângele fiilor ei pentru a-şi asigura independenţa”.

Urmau apoi frazele pravoslavnice, al căror efect a fost copleşitor, atunci pe loc, înseninând chipul palid al noului

Constantin şi obrazele marţiale ale înaltelor personaje din gigantica suită. Dar după?

Cei doi suverani nu s-au privit. Pentru prinţ, în alocuţiunile române, se folosise cu ostentaţie apelativul *suveran*, ceea ce întreaga omenire prezentă observase, mai ales omenirea oaspeţilor. Dar observase şi restul omenirii, omenirea bucureşteană ieşită pe străzi, în întâmpinarea suveranilor, blazonul casei de Hohenzollern şi blazonul casei Romanovilor fiind purtate în prăjini la aceeaşi înălţime. Efigiile celor doi suverani n-au fost purtate în prăjini, ar fi fost de prost gust, dar ei s-au retras, fiecare în parte, în efigie, ei oferindu-se mulţimilor doar în profiluri. Cei doi s-au inclus altminteri perfect în marea mişcare protocolară – ei înşişi o provocaseră –, mişcare în care nu mai era loc de nimic, lor revenindu-le rolul de recuzite într-un spectacol, un spectacol din care alţii – cei din jur, presa, cercurile diplomatice – voiau să smulgă cu orice preţ semnificaţii, lucru imposibil, fiindcă semnificaţii-recuzită-spectacol erau date, anterior programate, inclusiv programul primirii fiind publicat din timp; acelaşi program, înfăptuit punct cu punct, fiind publicat şi după, fără modificări, în *Buletinul Oficial* de a doua zi, ca act de stat. Actul de stat era deci acesta, la vedere, cu toate actele pre şi post editate, cu toate

punctele în prealabil convenite şi riguros împlinite, cei ce doreau să extragă mai mult decât litera se înşelau, care va să zică vânau himere.

După primirea de la palat, cele două curţi s-au întâlnit într-o strictă intimitate, la dejun, iar intimitatea a durat strict timpul consacrat dejunului. După meniul de asemenea publicat în presă, gazetarii n-au putut face mari deducţii privind conversaţiile, fiecare fel a fost abordat probabil exact în timpul cuvenit, totalul minutelor ducând la două ore, timp nereal totuşi, fiindcă oaspeţi şi gazde au scurtat dejunul cu opt minute şi treisprezece secunde, ceea ce însemna că, ori au mâncat mai repede, fapt de neînţeles!, ori au sărit peste un punct din meniu – fructe, îngheţată, brânzeturi, cafea, ceai?! –, ceea ce complica problema conversaţiilor. Nu se puteau face speculaţii nici asupra a ceea ce însemna caracterul „de familie” al unei asemenea mese. S-a exclus oare orice accent politic? Dacă da, cele opt minute mai puţin grevau asupra relaţiilor de familie dintre cele două curţi; dacă nu, dacă s-a discutat totuşi şi politică, lucrurile se prezentau cu mult mai grav.

Gravitatea consta în faptul că perechea gazdă-oaspete, ocupând capetele de onoare ale mesei, nu se acomoda cu noua situaţie. Fără a o arăta în vreun fel, şeful casei

Romanovilor era stânjenit, în intimitatea sentimentului său de familie, de a întâlni un Hohenzollern într-o nouă postură, nu acolo, la Dunărea Superioară, unde lucrul ar fi fost poate firesc – prinţul era nepotul Kaiserului –, ci aici, la

Dunărea de Jos. Era ca şi cum, pe farfurie, suveranului i s-ar fi prezentat un crab viu, mişcând în sos. A fost probabil şi motivul pentru care farfuria cu crab a fost retrasă din faţa suveranului, în clipa în care ochii săi au tresărit, iar pe chipul său palid a trecut penumbra unei

iritări. Întregul platou cu crabi a fost retras de la masă, toată lumea a renunţat la crabul cu sos, acest punct fiind suprimat din cartea dejunului.

În ceea ce-l privea, prinţul ar fi dorit crab – el insistase ca acest fel să fie introdus la dejun –, el însuşi nu mişca, noua situaţie îl obliga la un anume hieratism, menit să pună echilibru celuilalt capăt al mesei, care apăsa greu, prin indescifrabilul muţeniei. Între timp, încă un fel din cartea dejunului fusese suspendat – o delicatese foarte sofisticată, pentru care se aduseseră aparate de ars coniac, linguri, cleşti, preparat iubit de prinţesă, acum retras de la masă, fapt care a provocat o mişcare deosebit de complicată din partea personalului.

Cel mai adevărat personaj de la masă, Nicolas, care ar fi mâncat cu poftă şi crabii, şi acel preparat culinar sofisticat, acel Nicolas care încălca atât de senin şi dezinvolt toate rigorile protocolare, n-a schiţat cu acest prilej niciun gest şi nicio atitudine, altfel decât mecanice. Nicolas păstra totuşi un ochi viu asupra mesei, unul singur, dar foarte viu, ceea ce a făcut-o pe prinţesă să tresară în câteva rânduri, cu un impuls de jucărie care ar da să spună u*n* să-l muzical. Cele două personaje s-au simpatizat, oricum.

De fapt dejunul a avut un regim curios, nici de familie şi nici de stat, cu refugii şi sub o pavăză şi sub cealaltă, cu respectul mut al ambelor pavăze, principalele personaje care au dominat fiind majordomul, valeţii şi cupierii.

Aceştia erau singurele personaje vii, vii până în pragul sălii de mâncare, dincolo de care deveneau fantome sau păpuşi mecanice, ca să-şi recapete duhul la ieşire, şi să devină oameni în came şi oase abia pe culoarele care duceau spre bucătărie, unde într-adevăr clocotea viaţa, cu sictiruri, ghionturi, scandaluri şi înjurături, ca la orice

bucătărie de casă mare, în timpul unui mare dejun. Viaţa mai clocotea şi în curtea vizitiilor, care purtau grija unor alte personaje solemne, caii în valtrapi, nişte măşti care ronţăiau ovăz. Ronţăiau şi tăceau, vizitiii netratându-i totuşi cu acelaşi respect ca valeţii pe stăpânii lor, deşi ierarhiile erau identice, unul dintre vizitii, un ţigan, trăsnind cu frâul în cap un cal de la echipajul împăratului, care avusese nesimţirea să se balege peste cureaua aurită care-i strângea coada.

— Şi acum ce vrei să-i faci, să-l omori? Pune mâna şi şterge! Acuşi ies mărirâlelor…

Măririlelor au ieşit, într-adevăr, peste puţină vreme, mai devreme chiar decât fusese prevăzut. La ieşirea din palat, ca şi la intrare, faţa împăratului nu spunea nimic.

Ca şi faţa prinţului. S-a insinuat, eu discreţie, că suveranul suferea de o indispoziţie gastrică – vezi eliminarea crabilor –, cum şi de o afecţiune respiratorie – vezi eliminarea acelei delicatese ce pretindea arderea coniacului, ambele operaţiuni ducând la totalul de opt minute, cu care dejunul fusese scurtat. Medicul suveranului era de altfel pe aproape.

Acesta ar fi şi prescris Majestăţii-Sale, după întoarcerea la

Ploieşti, un regim de dietă destul de sever, mai ales evitarea contrarietăţilor.

După solemna primire de la Bucureşti a urmat, deci, o pauză în raporturi – un fel de pauză de digestie, s-a spus –, pe care gazdele au trebuit s-o respecte. Se pare că chiar şi numai vederea acelui crab, pe farfurie, dăduse suveranului o anume indispoziţie, i s-au administrat calmante, dar spasmul vizual revenea, numai cel vizual, cel gastric liniştindu-se între timp. Ilustrul oaspete a pendulat oricum mai multe zile între somnolenţă şi stări de iritare, ambele ocrotite printr-un zid de tăcere, o muţenie greu de

interpretat, nefiind limpede dacă era vorba despre muţenia lui sau a celor din jur.

Această muţenie a împăratului trebuia făcută expresivă, ghicită, interpretată, trebuia – în ultimă instanţă – asediată. Lucru delicat însă, delicat pentru prinţ, datorită poziţiei de înalt oaspete de stat în care împăratul se afla.

Unui oaspete nu i se propun subiecte, se aşteaptă din parte-i primul gest. Care nu venea. Cu mult mai uşoară fusese poziţia prinţului cu câţiva ani în urmă, la Livadia, când el fusese cel primit de ţar. Mai uşoare, oarecum, erau discuţiile de la Ploieşti, vizitele la ţar de după boală

— Prima, a doua, a treia –, care totuşi n-au dus la nimic.

S-au reluat şi căile normale – diplomatice, ministeriale, militare, amicale, toate foarte strânse, dar toate întortocheate, arborescente, etajate, toate conducând acolo unde fatal trebuiau să conducă: la suveran. Suveranul tăcea, cu foarte mult calm. Dezarmante erau prezenţa şi tăcerea, termeni în opoziţie, echivalând cu o absenţă. Gazetarii au însemnat cu majusculă această stare prin A, echivalent al numelui şi situaţiei. Acelaşi A, ca cifru imperial în argint, conferit în semn de atenţie unor importante personaje române, trimise în ordonanţă împăratului, a impus acestor personaje o muţenie identică. Cei trimişi să-l slujească pe împărat, ca oameni ai prinţului, au început să se poarte la rându-le hieratic, ceea ce enerva, exaspera, d5 r marca şi mai expresiv starea de absenţă. Între Bucureşti şi Ploieşti se instalase un vid mai mare şi mai adânc decât distanţa dintre Dâmboviţa şi Neva, care erau legate totuşi, anterior, prin firul rapoartelor şi al depeşelor cifrate.

Acum prezida oralitatea, dar cu o singură gură, cealaltă fiind mută.

Totuşi vorbe, chiar limpezi, veneau şi de la Ploieşti

spre

București. împăratul vorbea în fond prin înaltele personaje de la curte – sosise acum și prințul Gorceakov, un înverșunat împotriva cooperării, tratat însă ca senil de curtea marelui duce –, vorbea deci și curtea marelui duce, partizan al cooperării, o cooperare strict militară, armatei române oferindu-i-se statutul acordat drujinelor bulgare, care se instruiau într-un lagăr de lângă Ploiești.

I s-a explicat marelui duce că o armată regulată, aparținând unui stat suveran, nu poate avea statutul, desigur demn!, al unui corp de voluntari, dar comandantul șef al armatelor imperiale nu pricepea decât aspectul practic: „Vreți să vă bateți, poftim!” Se spera, pentru lămurirea chestiunii, într-un aport al prințesei, față de care marele duce manifesta simpatie, dar prințesa nu era un personaj oficial și mai ales un personaj militar. Cele două curente se ciocneau pătimaș, sporind incertitudinea, accentuând muțenia împăratului, ale cărui buze nu rosteau nici nu, nici da.

Într-o ședință a cabinetului de miniștri de la București.

Brătianu a dat la o parte înaltele considerații și a făcut să se impună, din nou, soluția tehnică: intensificarea pregătirilor de război.

Un val de aer cald, de vară, legat de intensificarea pregătirilor, l-a stârnit sosirea la Ploiești a legiunii bulgare, care a întocmit tabără în preajma lagărului rus, pe râul

Teleajen. Un prim corp de șase sute de inși, compus din trei batalioane, instruite la Chișinău, sub comanda generalului rus Stoletov, trecuse Prutul încă din aprilie, poposind întâi la Ungheni, unde compatrioți aflați în alte colțuri ale țării au venit să-i salute pe voluntari sau le-au trimis depeșe entuziaste și arme. Cum orașele românești de la Dunăre – dar și Capitala – erau de multă vreme

leagăne ale rezistenţei bulgare, sosirea voluntarilor a încălzit atmosfera – şi aşa fierbinte – pentru cauza războiului, printr-un nou element: se reîmprospăta, pentru toată lumea, tragedia bulgară din urmă cu un an, presa evoca iarăşi – în chip foarte oportun – barbariile făptuite de otomani împotriva răsculaţilor de peste Dunăre, barbarii şi atrocităţi despre care se întocmise un raport internaţional, cu circulaţie în întreaga Europă, raportul Baring. S-a repus în circulaţie raportul Baring, reactualizat pilduitor prin persoana supravieţuitorilor marii răscoale.

Aceşti supravieţuitori existau! Cei mai mulţi se refugiaseră la nord de Dunăre, în România, aici întemeiaseră cluburi şi organizaţii de luptă, o presă activă şi foarte liberă, aici se proclamase, cu şase luni în urmă, unitatea celor două aripi – radicală şi moderată – ale mişcării, într-o mare adunare pe care Vazov avea s-o numească

„Primul parlament bulgar".

Sprijinind cauza bulgară, la fel ca şi cauza sârbă, ca şi cauza muntenegreană, românii se sprijineau pe ei înşişi, propria lor cauză: ei priveau, ca şi odinioară, cu inima strânsă la cei direct aflaţi în buza tunului, dincolo de i luviu, cu care se simţeau părtaşi de destin. Ceasul unei acţiuni comune se vestise în câteva rânduri, dar niciodată nu sunase în aceeaşi clipă pentru toţi. Acum sima. Deşi înfrântă, Serbia zăngănea din nou armele. Un trimis de la

Belgrad îl vestea pe Brătianu despre dorinţa prinţului

Milan Obrenovici de a vizita Bucureştii, în drum spre

Ploieşti. Muntenegru continua de unul singur lupta, o situaţie a frontului muntenegrean fusese adusă prinţului

Carol, la Bucureşti. Se ridicaseră din nou şi bulgarii, care îşi aveau ca centru politic tot Bucureştii, oraş care devenise, în mai puţin de o lună, capitala internaţională a războiului. Aici lucra Comitetul Central Bulgar, cu sprijinul

deschis al lui Brătianu, Rosetti, Kogălniceanu, de mult implicaţi în lupta sud-dunărenilor şi care patronau acum direct şi lagărul de la Ploieşti.

La începutul lui iunie, se adunaseră aici, pe Teleajen, sub arme, nu mai puţin de şase mii de voluntari, iar recrutările continuau. Erau nu supravieţuitorii, ci răzbunătorii. Adunările lor erau mohorâte, sumbre. Matinal, în cadrul apelului pe batalion, de după rugăciune, se striga şi numele celor căzuţi. Ceremonie grozavă, începând de fiecare dată cu numele lui Botev şi al cetaşilor din legiunea lui de martiri, urmând cu alte sute de nume eroice, isprăvind cu pomelnicul satelor arse de otomani – peste optzeci. Strigarea numelor era ca o împărtăşanie amară.

O luau cu cutremur toţi, după care izbucneau într-un cântec, cântec lung şi sumbru, încheiat cu ridicarea armelor. Se simţea că acei bărbaţi nu vor ceda armele până la răzbunarea definitivă.

Punctul cel mai aprins în viaţa lagărului de voluntari a fost atins în ziua când legiunii bulgare i s-a înmânat steagul de luptă, un steag ţesut în Rusia, pe Volga, la

Samara. Era un semn al sfintei cauze slavofile, al sprijinului pe care Rusia îl dădea direct slavilor sud-dunăreni, prin chiar mâinile marelui duce Nicolae Nicolaevici, care a oferit acest drapel luptătorilor bulgari. Presa română a celebrat momentul, în unanimitate, peste opoziţiile de partide. S-a remarcat faptul că *Timpul*, gazeta conservatorilor, a publicat cel mai lung şi mai amănunţit reportaj, dar faptul n-a mirat. Nu reprezenta oare România o a doua patrie pentru exilaţii şi luptătorii bulgari, aşa cum Franţa reprezentase pentru români a doua patrie, în vremea Revoluţiei şi a Unirii?

Oricât de exact şi amănunţit, ochiul ziaristului de ocazie de la *Timpul* n-a putut totuşi cuprinde tot, n-a

cuprins mai ales un element semnificativ, poate fiindcă reporterul fusese atent să noteze atmosfera generală, mai ales numele înaltelor personaje care forfoteau în jurul steagului adus de la Samara. Printre numele mai puţin importante se găsea şi unul simplu de tot, chiar umil: Vasili. Purtătorul acestui nume era un băietan cam de cincisprezece ani, singur supravieţuitor, scăpat peste Dunăre, al masacrului de la Peruştiţa. Răsculaţii de aici luptaseră până la ultimul glonte, după care, pentru a nu-i preda vii în mâna otomanilor pe cei ai lor – femei, copii, bătrâni –, ei i-au ucis pe toţi aceşti neputincioşi cu topoarele, isprăvind ei înşişi prin a se sinucide. Vasili a refuzat moartea pe care vrusese să i-o dea chiar tatăl său. Spaima de topor a învins în el, şi băietanul a scăpat cu fuga. Deşi n-o dorea, deşi ştia că e dator să rămână pe loc, ca să-şi primească moartea. El a şi rămas pe loc, după-o vreme, dar la distanţă, el s-a oprit din fugă şi s-a întors cu ochii spre sat, ca să-l vadă pe bătrân cum îşi dă singur moartea. Ce-a văzut n-a spus nimănui. Dar Vasili adusese pe chip, la Ploieşti, această pecete a spaimei. Nu vorbea cu nimeni. Dimineaţa, când se striga la apel numele satelor martire, sate fără supravieţuitori, el tăcea. El, ca om din Peruştiţa, era scos dintre vii, deşi era viu. El venise aici să apuce o armă, ca să se întoarcă apoi acasă, peste Dunăre, hotărât să răzbune un sat care nu mai exista.

Ceea ce din miezul iernii până pe la sfârşitul lui aprilie fusese fapt vizibil şi continuu, nici discret, nici secret, dar tulbure ca sens – şuvoaiele de oameni în uniforme curgând prin ţară, ca la manevre –, a devenit dintr-odată limpede şi eruptiv, prin acea bruscă schimbare de temperatură pe care a adus-o în sentimentul public ziua de

9 mai: după armată s-a pus în mişcare şi populaţia.

Ca şi o aglomerare de nouri care s-ar frământa steril,

încărcând şi întunecând cerul, dar lăsând toate cele de jos în nemişcare, pregătirile din iarnă n-au scos lumea din casă, au înnegurat-o doar, au tulburat-o prin spaime şi prin îngrijorări. Au fost şi fulgere – bombardamentele şi incendiile de la Dunăre, şi tunete – alarma la invazia turcească, şi imense răscoliri de pulberi – sosirea trupelor ţarului, şi necurmate rafale de vânt – veştile de tot felul care puneau lumea în derută, dar lumea rămânea nemişcată, elementul acela care provoacă modificarea, trecerea norilor în picături de apă, în ploaie şi în şuvoaie, nu se produsese, deşi se simţea în brusca răcire şi încordare a atmosferei publice din preajma zilei de 9 mai.

Văzută mai îndeaproape, cu toate clopotele şi surlele care au sunat peste Bucureşti, cu toate iluminaţiunile şi retragerile cu torţe, cu toate strigările guarzilor de uliţă şi fluturările de steaguri, ziua de 9 mai a fost totuşi o zi

de aulă parlamentară, iar actul propriu-zis a fost considerat, mai ales în afară, un act aulic. Un parlament al unei ţări mici a proclamat, undeva la Dunărea de Jos, o stare de lucruri nouă, care, dacă ar fi fost recunoscută, ar fi antrenat riscul unor schimbări neaşteptate, în zone mai vaste. Se putea recunoaşte acel act, emanat de la un mic parlament, al unei mici ţări, oriunde s-ar fi aflat aceasta? Instrucţiunile ministrului de externe de la Bucureşti, adevărate scrisori circulare către agenţii diplomatici români acreditaţi în marile capitale, au avut un efect minim sau au provocat zâmbet, prin simplul fapt că acolo, în acele capitale, nu se schimbase nimic. Efectul ar fi fost mai departe minim, dacă dincolo la Dunărea de Jos, la

Bucureşti, şi în restul ţării, nu s-ar fi produs acea bruscă cristalizare, care a dat ţintă unei mişcări ce a cuprins întreaga populaţie, o populaţie indiferentă sau neştiutoare la speculaţiile de cabinet, chiar cele ale propriului ei cabinet. Populaţia aceasta s-a mişcat după 9

mai, când în acele capitale, de care puţini auziseră, continua a se desfăşura un dialog al surzilor, pe marginea unei hârtii considerată a fi o invenţie parlamentară, o simplă jucărie de cameră.

La Paris, ducele Decazes îl avea aproape zilnic în faţă, la Quai d'Orsay, pe Callimaki-Catargi, agentul diplomatic român, om blajin şi discret, aproape şters prin prea multă fineţe şi discreţie, om care, prin întreaga lui ţinută, nu aducea cu sine nimic ce-ar fi putut alarma, nimic din ce-ar fi dat garanţia unor schimbări cât de cât demne de interes, petrecute altundeva, dar mai ales în ţara lui.

Parisul a căscat plictisit, în bună măsură şi datorită reprezentantului român, care, perfect acomodat unei situaţii, vieţii de pe Sena, nu putea fi crezut chiar dacă ar fi strigat, ceea ce nu-i era în fire: „Mi-a luat casa foc!”. La fel a căscat Londra, prin lord Derby, care relegase definitiv chestiunea românească Direcţiei Orientale din

Forreing-Office, secţiune ce cuprindea, în afara Imperiului Otoman, teritoriile africane aflate sub coroană britanică, Indiile şi Nepalul, inclusiv posesiunile de la Canton şi Hong-Kong din Marea Chinei de Sud. Când i s-a atras atenţia că Dunărea se află geografic dincolo de

Canalul Mânecii, că n-are situaţia Nilului sau Gangelui, că acest fluviu curge prin Europa centrală şi răsăriteană, vărsându-se undeva mai la nord de Dardanele, lord Derby a tresărit şi a reţinut amănuntul. Realişti fiind, stând cu picioarele pe pământ, aproape pe întreg pământul, englezii au rămas o clipă pe gânduri. Ei au consemnat corectura de geografie care li se propunea, dar nimic mai mult.

A o admite şi practic însemna, la Forreing Office, o întreagă harababură. Ei au lăsat deci şi atlasele şi arhivele în vechea stare, dar cu ochii măriţi. Violent a reacţionat Berlinul. „Plătiţi-vă mai întâi datoriile! Despre ce

independenţă poate fi vorba, când pe căile *noastre* ferate circulă trenuri încărcate cu ruşi!" Roma a dat cel mai prompt semnal, nu de cabinet ci de presă:

„ROMÂNIA ŞI ARMA!"[21]

Înarmarea se pregătise mai demult, operaţia se intensifica acum, de fapt acum se ridicaseră la arme mulţimile, efect al aceleiaşi zile de 9 mai, consemnat mai exact de presa engleză, care l-a tradus prin:

„RUMAINIA BUYS ARMS" *K*

Efect filtrat şi calmat de gazetele franţuzeşti, care au notat acelaşi fenomen prin:

„LA ROUMANIE A BRISE SA NEUTRALITE!"[22]

Berlinul a ignorat şi această formulă, în schimb a deschis o întreagă campanie de presă în chestiunea concesiunii drumurilor de fier, cele peste o mie de kilometri de căi ferate, funcţionând în România, care nu mai puteau fi strânse ghem şi aduse înapoi pe Rin şi Elba, spre a fi împărţite concesionarilor, fie şi fără dobânzi.

Semnificativă, prin perspectivele de viitor pe care le antrena, a fost doar discuţia pe marginea aceleiaşi circulare, sosită de la Bucureşti, între Bălăceanu şi contele

Andrassy, în cabinetul cancelarului de la Viena, un cabinet imperturbabil, bine vătuit, din care nu răzbătea nimic decât ceea ce era absolut strict necesar. În întrevedere, contele Gyula a lăsat la urmă pretenţia Bucureştilor de a fi recunoscut actul de la 9 mai, chestiunea a fost înecată în generalităţi – „Viena recunoaşte, în mod ferm, vechiul statut al ţării, se sprijină adică pe statutul juridic existent, noul statut va constitui desigur obiectul unor discuţii, cândva, mai târziu, la un congres de pace" –, dar cancelarul sonda în discuţie altceva, umoarea personală a consulului român, cu care

21 „România se înarmează !"

22 „România a rupt neutralitatea !"

era prieten, şi ca să obţină ceea ce dorea, o reacţie clară, a pus el însuşi propoziţiile anterioare la cheia personală:

— Atâta timp cât nu va fi un drept nou, vechiul drept continuă să existe pentru mine. Am ales.

— Şi eu am ales. Singurul meu fiu, cel care-mi poartă numele, a plecat pe front.

Dialogul cabinetelor continua, intervenise acum şi presa, când în ţară se produsese de-acum reacţia, marea reacţie pe care n-o mai putea stăvili nimic, asemenea unui fenomen atmosferic sau teluric, care nu depinde nici de confirmările, nici de negările nimănui de pe pământ. Războiul, ca şi un cutremur, dar un cutremur care ar fi provocat limpeziri, pusese în mişcare nu ceea ce se clintea uşor, ci ceea ce se urnea cel mai greu, pământul însuşi.

Acel pământ a scos atunci, ca ripostă, de pe întinderile lui, împingând-o înainte, în primul plan al evenimentelor, o apariţie ciudată, care a mirat şi înduioşat, deşteptând simultan un surâs concesiv faţă de condiţia umilă a ţării, o arătare dezarmantă prin aerul pacific şi anacronic pe care-l aducea cu sine: un *car cu boi*. Nu un soldat – soldaţii se aflau de mult cu armele în mâini –, ci un car cu boi încărcat cu furaje, cu muniţii sau cu pâine, un car ţărănesc având alături o femeie, un bătrân sau un copilandru, un car care spunea, prin prezenţa lui, că acel soldat are în spate o familie şi o ţară.

Drumurile de fier fiind ocupate cu transportul trupelor străine, răspunsul ţării s-a făcut vizibil prin imaginea aceasta tradiţională, arhaică, a carelor cu boi, specifică verii româneşti – la clipa secerişului, specifică toamnei.

la clipa culesului, copleşitoare însă acum, prin dominarea orizonturilor. După 9 mai a început epopeea carelor: nu un convoi, ci mii de convoaie, dominând drumurile României. Arătarea avea forţă, deşi din aproape,

nimic nefiresc în imaginea carului cu boi, în starea pe loc sau în mişcarea acestui vehicul cu osii şi cu roţi de lemn, încărcat cu saci de grâu sau cu paie. Carul acesta ţărănesc nu evoca un car de luptă, carele antice de război, era un simplu şi banal vehicul, tras de bovide, animale la rându-le blajine.

Începând de pe atunci, acel car a devenit celebru prin pânzele unui tânăr pictor român, abia întors de la Paris, el însuşi voluntar şi corespondent de război, Nicolae

Grigorescu. Chiar şi tânărul pictor, abia ieşit din Pădurea de la Barbison, n-a pus însă în imaginea carelor din pânzele lui vreun accent patetic. El le-a notat aşa cum le-a găsit: simple, umile, ieşind dintr-un infinit şi curgând spre un infinit, participând la o eternitate, care excludea orice idee de catastrofă sau război. Carele lui Grigorescu spuneau că, în spaţiul în care ele se mişcă, nu se întâmplă de fapt nimic.

Nemişcarea sau mişcarea lor era în contrast cu mişcarea trenurilor, a sutelor de vagoane de cale ferată încărcate cu trupe, cai, muniţii, despre care raportau zilnic vameşii, dar raportau şi şefii de staţie – pe măsură ce vagoanele se deşertau pe parcurs, prin depeşe adresate direct primului-ministru, care se îngrămădeau pe masa acestuia, la modul următor:

„17 vagoane cu dragoni de gardă ruşi
1 vagon voluntari bulgari
7 vagoane cu cai ruseşti
7 idem cu boi ruseşti
8 idem cu căruţe ruse
20 idem cu armată rusă – ulani
8 idem cu tunuri
20 idem cu cai împreună cu soldaţi cerchezi
4 idem ofiţeri de cavalerie
33 idem cu soldaţi ucraineni, finlandezi, letoni

12 idem cu furaje

6 idem căruţe de ambulanţă, doamne ruse şi vivandiere

16 idem cu cai

2 idem cu fanfare, călugări şi preoţi

5 idem cazane de bucătărie şi tărgi spital

25 idem iarbă cosită şi cazaci care cântă.

Aceasta pentru o zi şi pentru un singur punct de trecere, fără a socoti convoaiele de căruţe ale pahonţilor, ce se scurgeau ca o apă, prin alte puncte, vameşii şi grănicerii consemnând în rapoartele lor doar cantităţi:

200.000 gloanţe de puşcă Krânka

800 ghiulele tunuri de asediu

800 corturi de pânză

800 saci căpăţâni de zahăr

450 butoaie cu oţet pentru răcit ţevi de tun

300 cârji invalizi

300 saci pansamente

40 saci ceai

28 lăzi smirnă

8 butoaie ulei de camfor

1 ladă ceară roşie de sigilii

1 clopot portativ pentru ţeremonii”.

Răsfoind asemenea rapoarte, primul-ministru nu-şi putea reprima un strigăt admirativ, destinat subordonaţilor:

— Mă, ăştia ştiu să facă războaiele! Poftim, aduc cu ei până şi clopotele de ţeremonie, şi smirnă!

Rapoartele acestea se aglomerau, iar primul-ministru, aruncându-le între coperţile dosarelor de la interne, de la finanţe, de la preşedinţie, reţinea totuşi aglomerarea, presiunea, o presiune la care voia să răspundă, la care răspundeau de fapt, dar lent şi greoi, convoaiele de vehicule ţărăneşti, puse în mişcare pe întreg

cuprinsul ţării. Ca să stimuleze această mişcare, el lansase – imediat după primele atacuri turceşti – o lege a rechiziţiilor, care iscase reacţii de protest în parlament, în judeţe, pe la moşii, lege devenită inutilă după 9 mai, când maşinăria darurilor şi a ofrandelor pentru război a prins a se rostogoli singură.

Un singur lucru îl nelinişte a pe primul-ministru, care trăia satisfacţia de a fi pus ţara la bătaie: risipa. Rapoartele care-i veneau pe masă, despre „ofrande şi daruri”, îl speriau prin nemăsurat, prin gratuit, prin inutil, trezindu-i în replică un anume instinct de avariţie, manifestat printr-o nevoie continuă de restrângere, de suprimare a cheltuielilor, de sugrumarea sacului încă de la gură, printr-un „n-am” permanent. Impulsul lui spontan de chiverniseală, specific unei anume boierimi subcarpatice, care îşi administra singură averea, se desfăşura acum la lărgime, într-o administraţie mai mare, excedată şi de ce intra pe uşă şi de ceea ce, mai ales, ieşea pe fereastră, prin cheltuială nesăbuită. Primului-ministru i se spunea

„Monsieur N-Am” sau „Herrn Nham”, poreclă de haz, legată de ticul lui Brătianu de a răspunde „n-am” înainte chiar de a asculta. El era drastic în refuzuri chiar şi cu bunurile inutile, care, odată intrate în mâna statului, deveneau tabu, provocându-i gelozia faţă de cerere, o cerere împingând – principialmente – la risipă.

— Dar carnea se strică!

— Şi ce dacă se strică?

— Dar se strică.

— Atunci să se afume.

— Daţi-mi lemne pentru afumători!

— N-am.

Inventarierea, sortarea, depozitarea, dresarea actelor de recepţie erau alte operaţiuni – un noian –, care storceau energiile unui întreg personal de la ministere, prefecturi şi

judeţe, personal care primise ordin să nu se piardă sau înstrăineze nimic, până la ac, punându-se totul sub cheie. Aceste averi mişcătoare scăpau altminteri printre degete, dintr-un te miri ce o coloană cu ofrande sau bunuri de rechiziţie sărea afară din scripte şi dispărea în neant, sau dispărea la faţa locului, rămânând ca o fantomă în scripte, accidente raportate cu spaime de subalterni, fiindcă se cunoştea reacţia:

— Spune-i prefectului de Ilfov să se-mpuşte.

— Dar e chiar nepotul excelenţei-voastre, domnul Emil

Brătianu.

— Atunci îl împuşc eu.

La care conu Mihalache, martor la o asemenea scenă, ar fi replicat:

— Veţi fi cu un Brătianu mai puţin. Nu face risipă!

Primul-ministru făcea el însuşi risipă de energie, cheltuindu-se nemăsurat, zi şi noapte, fiind prezent pretutindeni, dar practic nicăieri de găsit, fiindcă a fi găsit implica o cerere, obligând la un „n-am", „n-am", pe care de la o vreme Brătianu îl evita, aruncând solicitanţilor un alt răspuns, un „am", dar condiţionat.

— Ce am e floare la ureche. N-am tunuri, n-am muniţiuni, n-am ambulanţe, n-am...

Un „am" care se transforma în „n-am", acesta însemnând lipsuri obiective pentru o armată care urma să facă efectiv un război. Războiul se adâncise pentru Brătianu într-un noian de cifre şi date tehnice, date pe care le studia noaptea pe la ministerele unde dormea, într-un fotoliu, pe două scaune, date cu atât mai reale cu cât deveneau mai abstracte, ameţitor de abstracte, până acolo încât punctul concret de pornire înceta a-l mai preocupa pe primul-ministru.

Brătianu a intuit riscul de a se transforma într-un

instrument pur tehnic al războiului, în clipa când, la o întrevedere de noapte cu conu Mihalache, acesta, punându-i în faţă chestiunea unui pericol străin, Brătianu n-a reacţionat, n-a putut reacţiona, fiindcă n-a priceput despre ce-i vorba. Ameninţarea privea chiar sectorul cel mai gingaş, armata!, şi totuşi primul-ministru nu putea fi scos din ale lui.

— Spuneai ceva de armată, a îngăimat el într-un târziu, cu gândul aiurea, la preocuparea tehnică.

— Spuneam ce mi se raportează din Viena, a reluat conu Mihalache. îţi citez: *„O singură companie de honvezi ar putea face praf toată armata română!”*

Brătianu a tresărit în sfârşit, a făcut întâi mină contrariată, apoi mină amuzată. Acea ameninţare părea, după figura lui, adresată altora:

— Ce spui, nene? Chiar aşa?!

Conu Mihalache a reluat lectura raportului, un raport urgent şi confidenţial, trimis de Bălăceanu cu atâta grabă, atât de sincopat în redactare şi neciteţ, încât chiar cel care-l trimisese se scuza, în încheiere:

„Sunt ruşinat de a vă trimite o scrisoare atât de rău scrisă şi atât de ciuruită de ştersături, dar sunt mort de oboseală şi mi-ar fi materialmente imposibil de a o recopia, şi chiar de a o reciti: e ora 3 V2 dimineaţa”.

Brătianu a ascultat atent această frază, era el însuşi mort de oboseală, era spre zori, după care a dat din umeri şi a căscat:

— Ce să le faci? De la Viena războiul se vede altfel.

Tot pe la 3 V2 dimineaţa, Theo a fost silit să se îmbarce într-un docar, cu destinaţia front, oră la care trezirea a însemnat pentru el un chin. Sosise în Buieşti noaptea, spre zori, pleca de aici în zori; îmbogăţit cu o cunoştinţă nouă, un om hotărâtor pentru destinul lui:

Vasia. Îl lăsase pe Vasia în întunericul odăii, acesta i-a

spus doar atât: „Drum bun!”, aşa cum la sosire îi spusese doar atât: „Culcă-te!”, în uliţă îl aştepta docarul, la

Piteşti urma să primească un alt docar, al Crucii Roşii, cu care trebuia să-şi continue drumul până la ţintă. Ţinta imediată era simplă: Theo primise ordin să se îndrepte spre o staţie modestă de cale ferată, unde îl aştepta un medic suedez, reprezentant al Crucii Roşii Internaţionale, împreună cu acesta, însoţindu-l ca translator, Theo trebuia să meargă pe front. Tovarăşii avuseseră grijă ca membrii mişcării să participe la război nu ca militari combatanţi, ci ca voluntari ataşaţi Crucii Roşii sau unităţilor sanitare ale armatei. „Veţi participa nu la vărsarea de sânge, la cauzarea suferinţei, indiferent de tabără, ci la dobândirea libertăţii pentru popoarele oprimate”, se spunea în scrisoarea circulară, primită prin Vasia, pe care Theo o avea asupra lui. Tot prin Vasia, care mai rămânea la

Buieşti, să-şi facă bagajele, i s-a transmis misiunea de a-l însoţi spre front pe suedez. Acesta, Gustav Duner pe nume, îl aştepta de două zile în acea staţie – Theo primise mesajul cu întârziere –, fără să ştie nimeni cum se poate descurca un străin lipsit de ajutorul unui translator şi de cele minim necesare. Poşta şi transporturile funcţionau anapoda.

Theo a reintrat în tensiunea evenimentelor imediat ce s-a îndepărtat de sat. O tensiune galopantă, pe care o întârzia coloana de furgoane cu furaje, în care se împotmolise, o coloană care se mişca greu, pe un drum strâmt şi noroios. Plouase în cursul nopţii. Coloana nu putea ieşi din pasul ei, iar tânărul se grăbea. Se grăbea cu atât mai mult cu cât ar fi vrut să sară peste prima ţintă – popasul la Piteşti, de unde trebuia să ia un alt docar, cu care să ajungă mai apoi la acel suedez Gustav Duner. Prin Piteşti n-ar fi vrut să mai treacă, fusese de câteva ori, ca să

cumpere alimente şi să aducă gazete şi corespondenţa, impresia fusese detestabilă, i-o şi spusese lui

Vasia:

— Nu vreau să mai calc pe-acolo. Acest oraş boieresc mi se pare sinistru. Am să fac tot ce pot ca să-l evit.

În Piteşti, la poştă, cineva, un domn bătrân, îl recunoscuse – cum?! citindu-i peste umăr numele scris pe un plic:

— Aa, tânărul domn Răşcanu! Deci dumneavoastră sunteţi exilatul de la Buieşti!... Dar poftiţi pe la noi.

Ştiaţi c-aveţi p-aici rude? Cum se poate să ne ocoliţi!

Tânărul i-a întors spatele, dar fără folos, pe strada principală figura lui Theo a trezit rumoare, vestea despre identitatea lui l-a depăşit, într-o băcănie a fost abordat din nou:

— Sunteţi fiul sau nepotul deputatului?

— Nu sunt nici fiu, nici nepot. Între mine şi domnul deputat nu e nicio legătură.

— Nu se poate. Pe strada 13 Februarie locuieşte o mătuşă a dumneavoastră. Vă aşteaptă. A şi fost anunţată.

Theo s-a salvat în docar, apoi la Buieşti, de unde n-a mai vrut să iasă. Seara, la masă, împreună cu Vasia, a întors chestiunea pe toate feţele:

— Trebuie oare să-mi schimb numele, sunt oare obligat să port acest nume ca pe un stigmat? Dar nu vreau să mă mai cunoască sub acest nume nimeni, înţelegi? Vreau să scap de fatalitatea de a aparţine acestei familii.

Vasia i-a explicat ideea de fatalitate, care nu se putea aplica în cazul lui. El avea libertatea de a impune o altă identitate aceluiaşi nume, un nume care putea, la rându-i, deveni un stigmat pentru acelaşi neam.

— Iată de ce, a încheiat Vasia cu veselie, te vei duce şi mâine la Piteşti.

— Eu? Ar însemna să fiu nebun. Dar nu-mi place.

— Te vei duce tocmai fiindcă nu-ţi place.

Theo l-a privit pe Vasia încordat, cu acea încordare care-i făcea asimetrică figura, indispunându-l pe Răşcanu.

— Vasia, am senzaţia că cineva îmi încalcă libertatea! Când cineva a mai făcut asta, a încercat să facă asta, acu o lună – Theo se gândea la Răşcanu –, am părăsit casa aceea fără niciun regret. Am optat pentru un ideal care mă face liber.

— Bine, a convenit Vasia amuzat, consimt să nu te duci mâine la Piteşti. În privinţa idealului însă, să ştii că greşeşti. Un ideal înseamnă acceptarea unei constrângeri.

— Deci libertatea ca o constrângere! ceea ce lui Theo i se părea absurd.

— Nu, a precizat Vasia, constrângerea, sau dacă vrei autoconstrângerea ca libertate. Ceea ce-i altceva. Faci ceea ce-i necesar, nu ţie ca ins, ci idealului pentru care-ai optat, mişcării. A proceda altfel înseamnă anarhism.

— Vasia dragă, a ripostat Theo, cu o îndârjire aproape dureroasă, tu ai accepta să treci peste tine până la inacceptabil, să devii cârciumar, să spunem, sau măcelar şi să consideri totuşi asemenea acceptări o formă de libertate? În locul meu fiind, ai accepta, să spunem, să te întorci din nou acolo?

— Dac-ar fi necesar...

— Dar ar fi o schilodire!

— Ar fi nimic altceva decât acceptarea unei constrângeri utile. Utile nu ţie ca ins, ci idealului.

Theo a strâns din dinţi, hotărât să reţină ideea, pendulând încă între acceptare şi respingere, o respingere mai mult instinctivă, înclinat spre acceptare printr-un efort acerb de voinţă. „Totuşi nu mi se vor cere fleacuri”, şi-a spus el. Apoi, încă nedumerit, către Vasia:

— Totuşi, Vasia, un ideal se măsoară, e un lucru ştiut,

cu măsurile mari!

— Cu măsuri mici şi mari.

Între măsurile mici se număra şi acest drum la Piteşti, de unde trebuia să preia acel docar. Deci din nou poşta, aştepta încă o scrisoare de la Esthera, din nou acel domn, care urma să-l identifice cu exclamaţii – ce face zilnic acel individ la poştă! –, apoi Strada Mare, privirile curioase, el era „exilatul de la Buieşti”, nepotul domnului

Răşcanu, deputat în parlament, iar acum acea doamnă de la secţiunea locală a Crucii Roşii – dulceaţă, cafea, complimente adresate familiei, ba nu, mină perplexă: „Uitasem că aţi părăsit familia”. Theo voia să scurteze această etapă, intrând ca fulgerul în Piteşti, sărind în acel nou vehicul şi plecând tot ca fulgerul spre Duner, medicul suedez care îl aştepta de două zile.

Dar nu se putea mişca. Docarul conacului îl abandonase la puţină vreme, după ce Theo întâlnise coloana de care, iar acum el era obligat să înainteze împreună cu acea coloană, în pasul boilor. La nemişcarea satului, rămas în urmă, se opunea mişcarea aceasta, pornită în fond tot din sat, dar o mişcare prea lentă, exasperant de înceată, minimală. Suedezul putea să aştepte mult şi bine acolo în staţie, dar putea să se întoarcă la fel de bine înapoi în

Suedia, fără ca tânărul lui coleg român să ajungă măcar a-i strânge mâna. A fi prizonier unei asemenea mişcări, în opoziţie cu impulsul interior, i s-a părut lui Theo un calvar.

De vină era desigur proasta organizare, un haos, pe care tânărul îl presimţea şi care avea să contrarieze, ba chiar să revolte, buna lui logică. Războiul se mişca în pasul boilor, al sutelor de perechi de boi puşi în juguri, trăgând cu pas greu povara carelor, care păreau a sta pe loc. Sus, în fân sau în paie, ţăranii care mânau animalele.

Aceştia, invizibili de jos, supravegheau somnolent mişcarea, scoteau din când în când un „Hii, dee!” sau tăceau.

— Nu-nţeleg, domnule, şi-a strigat nedumerirea un însoţitor în uniformă, ce naiba face statul cu atâta fân?

— Şi cu atâtea paie! a mai adăugat cineva.

Mirarea era firească, stătea şi în mintea lui Theo.

Părea a fi vorba nu de un război al oamenilor, ci al animalelor, fiindcă din tot ceea ce-ar fi fost necesar pentru o armată se vedeau doar furajele, procesiunea de clăi de fân şi paie puse pe roţi.

Theo aruncase valiza sa într-unul din care, după ce trăsura conacului, angajată doar pentru câţiva kilometri, l-a abandonat. El s-a ataşat coloanei, mergând pedestru pe lângă carul care-i purta valiza şi clocotind de neputinţă.

El nu putea ieşi din mersul carelor, el nu putea porni însă nici mai departe, de unul singur înainte, târându-şi bagajul. Această formă stupidă de determinare, acest blestem al neputinţei îl îndârjea. El a încercat să ajungă până în fruntea coloanei, căutând o ieşire, apoi s-a întors.

Zbuciumul lui neputincios şi aţâţarea sterilă nu-l atingeau însă pe flăcăiandrul din car, răsturnat în fân, care nu i-a simţit prezenţa şi nici absenţa. Theo n-a avut ceva mai bun de făcut decât să se urce în car, sărind pe proţap, iar apoi pe claia de fân, lângă ţăranul acela. Era de-acum zi plină. Theo nu mai putea schimba nimic, nici sensul înaintării, nici ritmul. A încercat să se lase în voia gândurilor, dar gândurile lui alergau înainte. Şi-a adus într-un târziu aminte de scrisoarea Estherei, sosită în ziua precedentă şi nedeschisă. După somaţia lui Rudi, ar fi trebuit fie s-o rupă, fie să i-o trimită Estherei înapoi. A desfăcut totuşi plicul, s-a întins pe spate şi s-a apucat de citit:

„Rudi n-are dreptate, când îmi cere să te evit.

Aceasta e o încălcare a libertăţii mele de a face ce vreau, de a fi cum vreau”.

Aceeaşi chestiune a libertăţii trecuse acum la Esthera, rămăsese deci şi acolo, în casa Weiss, iar Theo era curios să vadă cum judecă lucrurile Rudi, spre deosebire de

Vasia:

„L-am spus lui Rudi, ca şi atunci când ne-am certat, că nu despre tine e vorba, că e vorba de idealul tău.

Atunci Rudi mi-a spus: ce, idealul e legat de o persoană?

Şi dacă persoana moare, că doar e plecată pe front? Adică tu. Alege, mi-a mai spus, dacă eşti serioasă, o persoană abstractă, pe Marx sau pe Lassalle. Eu nu-i cunosc, sunt probabil nişte simpatizanţi ai mişcării, dacă Rudi nu mă minte. Dar nu vreau să ştiu de Lassalle, înţelegi?... Dar dacă ideile pe care tu juri, mi-a mai zis Rudi, proveneau de la o fată, te-ai fi sărutat cu ea? Aluzie la faptul că noi doi ne-am sărutat. De ce nu?! i-am zis. Ne-am sărutat fiindcă avem aceleaşi idei şi m-aş săruta şi cu o ea. Pe dracu’, a urlat Rudi, şi a plecat furios... în altă zi mi-a spus: ce-ţi place la Theo, în afară de idei? l-am spus că-mi place c-ai făcut ceva ieşit din comun, ai părăsit familia ta, ca să îmbrăţişezi ideile. Eşti gata probabil şi tu să faci acelaşi lucru, să-ţi părăseşti casă, mi-a spus el.

Orice fată face asta, la un anume moment, i-am răspuns.

Ca să-l distrugi pe tata? mi-a spus. Tu crezi că-l distrugi mai puţin cu ideile tale? i-am zis eu. Cât o să dureze asta?”

La o asemenea întrebare, Theo nu putea răspunde.

Nici la scrisoare. Rudi avea dreptate, Esthera era o exaltată. Iar peste toate, carul nu înainta. Stătea fix şi soarele pe cer, exact în punctul din orizont în care îl lăsase

privirea studentului. Părea imposibil ca acea zi să se mai termine. Aşa cum tot lui, cândva, când era elev, îi părea imposibil de înceată creşterea sa, măsurată zilnic, fără folos. Atunci i se părea că va rămâne un pitic, acum că soarele nu mişcă, lăsându-l la cheremul unei zile goale şi interminabile. Astrul nemişcător şi coloana de care ţineau timpul pe loc. Şi niciun accident, ceva care să spargă monotonia. Ba da, coloana s-a oprit, abia oprirea a măsurat nemişcarea, undeva în faţă se răsturnase un car, revărsându-şi încărcătura în valurile unui râu.

Theo a sărit jos din carul lui, ducându-se la locul accidentului. Claia de fin acoperise valurile, apoi valurile au destrămat-o şi au purtat-o la vale, pală cu pală. Carul gol a fost tras la mal şi dat la o parte. Boii priveau catastrofa cu ochi tâmpi. Nici ţăranului chirigiu nu părea să-i pese.

Nimic nu părea să-l scoată pe ţăran din sărite. Urma probabil să se întoarcă acasă, în satul lui, să încarce altă claie de furaj, în acelaşi car, şi să pornească iar la drum, alăturându-se altei coloane, identică cu prima. Coloana se pusese din nou în mişcare şi Theo a aşteptat carul lui.

Nu mai ştia însă care din ele. Toate carele erau la fel.

Theo a urcat într-o doară în unul din vehicule, care s-a nimerit să fie chiar al lui, cel cu valiza. Din nou ţăranul care dormea în car nu i-a simţit nici prezenţa, nici absenţa. Automatismul şi anonimatul, plus mişcarea, adică nemişcarea l-au exasperat din nou şi l-au făcut ca la

Piteşti să-şi joace scena.

A intrat ca fulgerul în casa acelei persoane, prezidentă a comitetului local de doamne, somând-o, cu o mină de executor juridic, să-i predea docarul. Derută, sperietură, consternare, dar efect prompt, Theo s-a salvat şi de tabietul cafelei şi de ritualul conversaţiei. El a plecat victorios, în echipajul care zbura, spre staţia de cale ferată

în care îl aştepta suedezul.

Spre deosebire de unii militari străini, de gazetari, de diplomaţi, care veniseră pentru război ca spectacol, medicul suedez Gustav Duner sosise într-o misiune caritabilă, el era unul dintre sutele de misionari modeşti ai alinării durerilor, ajuns la Dunărea de Jos ca urmare a unui apel al Crucii Roşii şi mai ales ca efect al raportului

Baring. Duner citise grozăvii despre răscoala bulgară, despre războiul turco-sârbesc şi tureo-muntenegrean, iar recent aflase alte orori despre ciocnirile turco-române de pe fluviu. Dacă acestea toate se petrecuseră ca uvertură la războiul actual, ce urma să fie acest război, războiul propriu-zis, în care se ciocneau două imperii şi două mari armate. Fiind un război regulat, nu o răscoală, se presupune că vor fi şi supravieţuitori, mulţimi de răniţi. Ca să ajute acestor răniţi, sosise Duner, dăruind cu anticipaţie compasiunea sa pentru victime şi manifestând un viu interes pentru populaţiile locale, în suferinţă, pe care urma să le cunoască.

Dacă n-ar fi fost război, prezenţa doctorului Gustav

Duner ar fi fost probabil lesne observată la Bucureşti, prin neobişnuitul trăsăturilor – nalt, ciolănos, statură de hamal mai curând decât de medic, păr roşu, ochii transparenţi, tip diferit de fizionomiile locale, negricioase şi vioaie, cu staturi mai scunde. Aceste fizionomii locale erau atât de solicitate mimic prin prezenţa străinilor năvăliţi în oraş – militari ruşi, baltici, caucazieni, plus gazetari şi diplomaţi de toate naţiile – încât încă o prezenţă, un suedez, nu mai spunea nimic, nu obliga la nicio tresărire. Situaţia i-a convenit lui Duner, el a fost mulţumit de faţada arhicosmopolită a Bucureştilor la vreme de război, sub care se putea mişca în voie, scutit de atenţii excesive. I se spusese, plecând din Stockholm, că la Bucureşti se află chiar şi o colonie suedeză, rămasă de pe

vremea lui Carol al XII-lea, dar fiind sătul de compatrioţi, sătul până în gât, n-a fost ispitit să-i caute pe suedezi şi aici. El venise pentru altceva.

Ca orice european cu preocupări umaniste – era meloman, cânta şi la flaut –, Duner voia să se aplece spre viaţa băştinaşilor, chiar dacă aceasta i-ar fi displăcut.

Pe lângă flaut, avea asupra-i şi Biblia, iar un verset din

Pavel către filipeni, I, 8, îl înarma: „*Căci martor îmi este*

Dumnezeu că vă doresc pe voi toţi, cu dragostea lui Hristos Iisus", pasaj care l-ar fi îndreptăţit să lucreze şi în tabăra otomană, ca alinător al suferinţelor. Duner era un amestec de rigiditate şi libertate, care-l făcea să treacă simplu de la flaut la cartea sfântă, de la rugăciune la paharul de gin, pe care şi-l administra cu plăcere, recitându-şi în gând din Corinteni, VI, 8: „*Toate îmi sunt îngăduite, dar nu toate îmi sunt de folos. Toate îmi sunt îngăduite, dar nu mă voi lăsa biruit de ceva*".

El nu s-a lăsat biruit mai ales de viaţa mondenă a

Bucureştilor, sub care viaţa locală nu se vedea. La Ministerul de externe, unde s-a prezentat, se vorbeau toate limbile continentului, minus limba română; la fel în instituţiile medicale – spitale civile şi militare –, La fel la teatre şi în grădinile de vară, pe care le-a frecventat plictisit. Turnul Colţei, zidit de soldaţii lui Carol al

XII-lea, în vremea când se aflau în exil la Bucureşti, nu i-a spus lui Duner mare lucru, deşi gazdele s-au grăbit să i-l arate. Era chiar o întrecere a doamnelor de la Crucea

Roşie să-i arate Turnul Colţei, imediat ce se afla că-i suedez. Cu statura lui de Goliat, lui Duner nu-i rămânea decât să se expună singur lângă Turnul Colţei, ca cele două înălţimi să pună în valoare reciproc – un suedez şi un turn suedez! Săturat de ospitalitatea agasantă, Duner n-a

mai întârziat o clipă în Bucureşti, după ce preşedintele

Crucii Roşii române, un domn afabil, Dimitrie Ghica, i-a încredinţat prima misiune: să-şi ofere ajutorul unui spital de divizie, care se afla în zona frontului sau mărşăluia către front.

— Un singur impediment! a mai adăugat Ghica.

Translatorul dumneavoastră de română, un medicinist voluntar, va sosi în Bucureşti abia poimâine. El a şi pornit către cutare staţie de cale ferată, de unde va lua trenul spre Capitală.

— Telegrafiaţi-i, vă rog, că-l voi aştepta acolo, în acea staţie.

Şi Duner a plecat de la Dimitrie Ghica direct la gară, fără să-i pese de insistenţa gazdei, care se arăta îngrijorată de cine ştie ce eventuale încurcături. Acestea n-au lipsit.

Din atmosfera oraşului internaţional, din ambianţa franceză, germană, engleză a Bucureştilor de instituţie şi salon.

Duner s-a trezit dintr-odată la ţară, în altă ţară, între vorbitorii limbii române. Aceştia ţineau parcă de alt popor, lumea pe care-o cunoscuse în Capitală şi lumea sătească apărându-i lui Duner atât de diferite, încât singura referinţă care i-a venit în minte, pe loc, a fost comparaţia între suedezi şi laponi.

În staţia în care suedezul a coborât nu exista hotel.

Duner şi-a lăsat bagajele pe peron, în grija şefului de staţie – care l-a tratat ca pe un mai-mare –, şi a pornit, fără trăsură, spre satul din apropiere, un sat de colibe acoperite cu paie. Aşezarea i s-a părut prea săracă şi prea provizorie, pentru a fi stabilă. Nicio casă de piatră, nicio fântână de piatră, chiar şi biserica părea colibă, ceva mai mare însă, diferită de celelalte prin crucea de lemn de pe acoperiş. O asemenea aşezare din câmpie va fi fost categoric distrusă şi arsă în câteva rânduri, a presupus

Duner, ca să-şi explice provizoratul şi sărăcia. El ştia că toată această parte de ţară era expusă raziilor turceşti.

Ce l-a mai impresionat? Un car cu saci împotmolit cu roţile în noroi şi omul lovind vitele cu parul şi înjurându-le.

Goliatul a pus umărul, ajutând carului să-şi reia drumul.

Din păcate, ajutându-l pe ţăran, acesta a încetat să mai înjure, iar Duner a trăit regretul de a nu fi notat acele interjecţii şi propoziţii, de un curios efect sonor. Acest prim contact cu limba îi indica un idiom aspru. Apoi s-a trezit înconjurat de o liotă de copii. îl priveau ca pe o arătare, şi Duner, însoţit de alaiul copiilor desculţi, s-a întors la gară, unde bineînţeles nu-l aştepta nimeni. Ba nu, îl aştepta cu masa şeful de gară, care se lămurise că-i un străin.
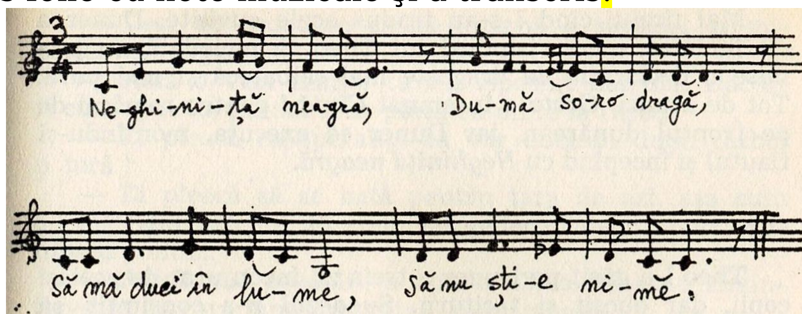
A prânzit în biroul staţiei, rostind înainte de masă o rugăciune, şi după masă alta, ceea ce gazdei i-a făcut plăcere, fiind şi singura comunicare între cei doi. A ieşit să se culce afară, unde îl aşteptau copiii. Aceştia nu l-au lăsat pe Duner în pace, îl provocau prin tentative de joacă şi ghiduşii. Le plăcuse probabil felul cum ridicase el osia carului, cu un singur gest, cum se aşezase apoi pe pământ, punându-şi o raniţă la cap. Între Duner şi copii s-a angajat în curând un *de-a v-aţi ascunselea*, care se scutea de vorbe. Astfel, un copil a depus lângă străin, venind tiptil, o pietricică colorată, după care s-a ascuns. Duner a depus lângă pietricică, drept răspuns, o bomboană de tuse, singurul dulce pe care îl avea asupra lui. Entuziasm. Lui

Duner i s-au adus alte pietricele, apoi dude şi prune crude, apoi cireşe mici şi amare, apoi doi melci împerecheaţi. Era ceasul de dragoste al melcilor. Violentaţi de mâna copilului care i-a depus sub ochii suedezului, melcii s-au despărţit, s-au retras în cochiliile lor, reluându-şi forma de pietricele, dar jocul a continuat. Ca răspuns la acest dar, Duner a scos dintr-un sac cutia de piele în care

ţinea ascuns flautul, a montat instrumentul, sub ochii lor, după care le-a oferit câteva acorduri din Mozart.

— Dar voi?

Provocare mimică, la care a răspuns o fetiţă, ca de cinci ani, umplându-şi pieptul şi căutându-şi glasul. Duner a scos foile cu note muzicale şi a transcris:

Fetiţa cânta cu patimă adultă nişte cuvinte pe care
Duner nu le înţelegea.

„Neghiniţă neagră.
Du-mă, soro dragă.
Să mă duci în lume.
Să nu ştie nime”.

Le-a notat totuşi, destul de aproximativ, ca şi de altfel melodia. Aceasta avea nişte înflorituri dulci-suave, pe care semnele nu le puteau reţine. În melodie era şi o melancolie matură, prea grea pentru un copil, neînţeleasă în mod sigur de un copil, dar pe care o putea prelua lesne flautul suedezului. Duner a preluat melodia la flaut, iar cei doi au cântat, mult şi lung, pe săturate.

Isprăvind de cântat – memorizase şi cântecul –, Duner a încercat să se prezinte şi şi-a spus numele, arătându-se pe sine, oferindu-le copiilor numele lui de copil:

— Gösta!

Fetiţa a înţeles însă că *Gösta* înseamnă *Cântă*! şi a răspuns îndemnului printr-un nou cântec, căruia Duner i-a

notat doar cuvintele:

„N-am un cuţit să te tai.
Să văz ce inimă a-a-i...”

Mai târziu, când i s-au tradus acele cuvinte, Duner a râs încântat, mărturisindu-i lui Theo că niciodată nu primise o declaraţie de dragoste mai sălbatică şi mai pură.

Tot de atunci, *Gösta* a însemnat *Cântă*! pentru românii de pe frontul dunărean, iar Duner se execută, montându-şi flautul şi începând cu *Neghiniţă neagră*.

Theo l-a găsit pe Duner a treia zi, înconjurat de aceiaşi copii, dar obosit şi taciturn. Suedezul n-a consimţit să continue drumul, voia să mănânce omeneşte, să se culce şi să doarmă bine, să revină deci de la laponi la suedezi.

Theo s-a văzut constrâns să recurgă la ceea ce locul îi putea oferi, găzduirea la conacul bunicii Grădişteanu.

Bătrâna era acasă, la ţară, iar între mătuşă şi nepot s-a iscat o ceartă în lege, la care Duner a fost martor.

I se reproşa tânărului „sminteala socialistă[23]*, subiect actual şi în Suedia, de unde Duner plecase. S-a adus în discuţie şi „situaţia ţăranilor**, „laponi** în ochii lui Duner, poziţiile erau divergente, bătrână şi nepot s-au înfruntat aprig, ceea ce însemna că nici „suedezii** de la Dunăre nu se înţelegeau între ei.

Theo incrimina astfel „egoismul „lumii de sus – al

„Suedezilor** deci, explicând diferenţa frapantă dintre locuinţele ţăranilor şi conace printr-un cuvânt care-o oripila pe stăpâna casei: „exploatare. Bunica a protestat vehement:

— Cu espresiuni de astea să pofteşti afară din casa mea, musiu! Va să zică nu se plâng ţăranii de mine, şi cum s-ar plânge când sunt ţăranii mei!, şi te plângi tu.

Care „exploatare**?! Exploatări fac arendaşii şi

---

23 Conducerea echipajului de persoana trimisă de mine (vizitiu), pe cîmpul de război;

cămătarii, nu eu!

Duner a fost interesat totuşi să afle cum se explica starea proastă a satelor pe care le văzuse, care îi amintea într-adevăr mizeria taberelor de laponi. Bătrâna a tunat şi a fulgerat împotriva turcilor şi a altori neamuri care au pârjolit şi distrus, în cursul timpului, ţara ei, aducând-o la starea în care se vedea.

— Iată de ce facem acum războiul! a pus ea punct.

— Deci nu există o cauză internă a sărăciei şi mizeriei! a strigat Theo.

— Asta o vezi numai tu! a ripostat bătrâna. Dac-ar fi cum spui tu, ţăranii n-ar pleca cu miile la război.

— Ei pleacă cu speranţa că vor dobândi după război o ţară!

— Ei pleacă să se bată pentru ţara de azi, aşa cum e! a strigat bătrâna. Ei sunt mai generoşi decât amicii dumitale politici.

— Adică mai creduli! a apăsat Theo. Ei au o dezinteresare pe care lumea dumitale n-o cunoaşte.

— Dezinteresare zici? Nu, musiu, vor pământ, asta eu una o ştiu mai bine decât tine. Şi poate că statul o să le dea cândva şi pământ, doar are moşii! Nu pentru stat vor lupta?

— Deci să dea altcineva, statul! Până atunci noi nu jertfim nimic, niciun fleac măcar. Până atunci noi ne cultivăm grădina, micul sau marele egoism al posesiunii.

Drept dovadă, Theo a scos din buzunar o hârtie înmânată lui la Piteşti, când primise docarul, un fel de scrisoare-contract către prezidenta Crucii Roşii, cu clauze privind folosirea vehiculului. Scrisoarea-contract suns aşa:

„Doamna mea.

Potrivit cererii ce-mi faceţi prin adresa din mai curent, de a susţine onor Comitetul Dvs. şi Patria, printr-un mijloc de transport (cai, trăsură), vin a vă comunica

acordul meu şi condiţiile mele. Acestea sunt:

docarul cu cai şi vizitiu nu se vor putea da altcuiva ci vor rămâne în posesiunea mea;

V. După mântuirea campaniei, când Ambulanţa îşi va fi dus la bun capăt misiunea sa, caii, docarul şi vizitiul îmi vor reveni înapoi.

Vă rog, Doamna mea, să primiţi etc.”

Theo voia să publice documentul în gazetă, ca mostră de cea mai crasă avariţie, dar bătrâna s-a arătat mirată:

— Şi ce găseşti oribil în actul ăsta, musiu! Dar omul are grijă de bunul lui. El nu-şi poate arunca averea pe fereastră, ca toţi neisprăviţii care nu ştiu ce-i aia avere, fiindcă n-au moştenit-o şi n-au ce apăra. El dă, dar cu acte!

— Aici e monstruozitatea, filantropul pune condiţii!

— Pune condiţii, fiindcă în toate se pun condiţii. Până şi tu ţi-ai pus în cap condiţia să răstorni lumea mea, ca să aduci raiul pe pământ. Apoi a mai adăugat: Aş vrea să mor, ca să nu mai apuc raiul acesta al tău!

Ca să calmeze discuţia, Duner a citat un verset dintr-o epistolă apostolică în care se vorbea despre egalitatea oamenilor în moarte.

— Noi dorim egalitatea prin naştere! a tunat Theo.

De ce în moarte şi nu în viaţă?

— Fiindcă viaţa e un lucru complicat, musiu. Aici nu pricep nimic amicii dumitale politici. Şi nici tu.

Lui Duner această lume de la Dunăre i s-a părut extrem de complicată şi sfâşiată lăuntric, peste toate o lume pătimaşă. Cei doi, bunică şi nepot, atât de diferiţi înidei, puneau patimă în toate, se ciocneau pătimaş, bunică şi nepot semănau până la identitate. Semănau oare şi

„Laponii” cu „suedezii”? Rămânea de văzut. Oricum, lumea aceasta care părea unită în faţa războiului, se arăta profund dezbinată şi învălmăşită. Duner şi-a permis să întrebe:

— Să trag concluzia că războiul nu e între români şi turci, ci un război intern?

— Dumneata să nu tragi nicio concluzie, l-a pus la punct gazda. Acest conflict mă priveşte pe mine şi pe nepotul meu. Între noi e o chestiune de familie.

Discuţia s-a oprit aici, cei doi au fost trimişi să se odihnească, iar dacă străinul avea chef, a mai spus bătrâna, nimic nu-l împiedica să viziteze conacul, a doua zi, mai înainte de plecare.

Lui Duner i-a plăcut conacul, care era înconjurat de un mic rai. Fereastra camerei pe care el o ocupa, la etaj, dădea spre o grădină inundată de vegetaţie, parc sălbăticit, dar grandios prin varietatea arborilor, prin exuberanţa verdelui de toate nuanţele, un verde care ţipa, prin lupta acerbă a speciilor de a răzbi în sus, la aer.

Sus, chiar în dreptul ferestrei, răzbise un cireş. Duner s-a întrebat ce caută cireşul, ca pom fructifer, într-un paro, dar s-a bucurat de îndrăzneala rebelă a cireşului, a prins cu mâna o creangă, a tras-o în odaie şi s-a pus să ciugulească cireşe, ca desert. Erau aceleaşi cireşe care-i fuseseră oferite şi la masa de seară. Un imbold incontrolabil l-a făcut pe suedez să nu arunce sâmburii pe tava cu resturi de la micul dejun, ci să-i expulzeze direct din gură în parc. Nu mai conta un sâmbure, în haosul acela tropical.

Ieşind pe culoarul de la etaj, Duner s-a aflat în estrada unei pinacoteci, o estradă urmărind pe patru laturi pereţii, ticsiţi de pânze în rame vechi – numai pictură de maeştri apuseni –, sub care şi printre care strălucea faianţa Asiei

Mici, mai ales farfurii de Rodos şi Insik. Jos, pe duşumea, sub tablouri, pe lângă pereţi, ceramică şi alămărie persienească şi turcească – vase de seu, amfore arhaice de vin, chiupuri smălţuite. Printre grămezile de

obiecte scumpe, mai mult depozitate decât aranjate, mişcau şi nişte fiinţe vii. Ţărănci desculţe ştergeau praful, cu perii şi cârpe, strecurându-se printre minuni, cu paşi de pisici. La apariţia străinului cu păr roşu munca a încetat, ca şi cum aceste pisici ar fi fost surprinse jucându-se într-un loc interzis.

Ele au rămas în nemişcare, aşteptând parcă ceva de la străin. Duner le-a salutat în limba lui, iar fetele şi-au văzut mai departe de lucru, nu fără a chicoti.

Încă din seara precedentă, când sosiseră, Duner a observat lângă peronul conacului, rezemat de un perete, un imens sarcofag roman, găsit pe aceeaşi câmpie. Theo îl prevenise că stăpâna locului cultiva obiectele de artă, pe care le achiziţiona, le depozita, fără să le mai dea atenţie ulterior. Într-o cameră, din acelaşi conac, se afla astfel un panou de ceramică datorat lui Luca della Robbia, operă de mare preţ, pe care Duner voia s-o vadă. El l-a găsit pe

Theo la parter, în bibliotecă, şi i-a cerut să-i fie ghid.

— Desigur, nici eu n-am văzut „îngerii”! Trebuie să fie ascunşi p-aici pe undeva, ţinuţi prizonieri.

Au deschis uşi după uşi, intrând în odăi încărcate de lucruri vechi, mai ales româneşti, arme, scoarţe, argintărie bisericească, icoane, chiar o catapeteasmă întreagă, camera ultimă, probabil cea mai ferită, fiind incinta lui Luca della Robbia. Când au deschis uşa, lumina bruscă şi aerul au provocat o furtună de aripi. Zeci sau poate sute de rândunele s-au zbătut dezordonat, lovindu-se de tavan, de ferestre, de pereţi, căutând scăpare printr-un singur ochi de geam spart. Cei doi s-au retras buimăciţi, apoi au aşteptat cu inima strânsă, lângă uşă, până când zgomotele şi ţipetele s-au liniştit. Au reintrat şi au examinat camera, decorată pe la colţuri cu ghirlande de cuiburi. Câteva cuiburi decorau şi colţurile imensei piese de ceramică înfăţişând un cer sticlos pe care erau îngheţaţi în zbor trei

îngeri albi.

Ca să-şi ia bun rămas de la stăpâna locului, cei doi au trebuit să se ducă nu departe de conac, în spatele grajdurilor, la girezile de nutreţ pentru vite. Aici Theo a regăsit atmosfera de război – zeci de vehicule înghesuite lângă clăile de fân şi paie, zeci de ţărani cu ţăpoaie şi furci, răscolind nutreţul şi încărcându-l în căruţe, pentru front.

Lângă bătrână se aflau administratorul, un funcţionar de la judeţ, câţiva dorobanţi cu puşcă, iar scena era din nou.

penibilă. Stropşindu-i şi ocărându-i, bunica Grădişteanu a oprit întreaga operaţie, a poruncit să se refacă stogurile, indicând să fie desfăcute altele, aflate mai departe, pradă unui adevărat capriciu, poate senil.

— Doamnă, dar dumneavoastră ne-aţi poruncit să le desfacem pe astea! se milogea funcţionarul.

— Se poate, dar n-am voie să mă răzgândesc? l-a repezit bătrâna. E bunul meu şi-l dau cum vreau eu. Descărcaţi carele, acu, pe loc!

În sfârşit, bunica Grădişteanu i-a văzut pe cei doi. Cu străinul n-a mai vorbit nemţeşte, nu-i plăcea să vorbească altă limbă când se afla în faţa oamenilor ei, mai ales între ţărani, i-a răspuns la salut, apoi l-a chestionat pe

Theo:

— V-aţi spălat, aţi mâncat, i-ai arătat casa? Şi cei trei îngeri? Apoi, mustrător: Altă dată să nu te mai prind pe-aici pe neanunţate, înţelegi? Hai, plecaţi acum.

Şi le-a întins mâna să i-o sărute, ritual la care Duner s-a supus. Cei doi n-au apucat să se îndepărteze, fiindcă stăpâna locului l-a strigat pe Theo din nou:

— Stai, revoltantule!... Veţi pleca mai departe cu docarul meu. Pe ălălalt l-am trimis înapoi la Piteşti. Şi sever: Dar nu aşa cum crezi tu! Poftim de ia hârtia!

I-a întins lui Theo o hârtie, un act caligrafiat de mâna

ei, pe care, tânărul l-a citit pe drum, amuzându-se:

„Nepotul meu Theo Răşcanu şi medicul suedez dl. Gustav Duner vor folosi sub titlu personal echipajul pe care li-l pun la dispoziţie, pe toată durata războiului. Cu următoarele condiţiuni:

I. În caz de deces al unuia, echipajul va reveni celuilalt;

II. În caz de deces al ambilor, echipajul îmi va reveni;

III. În cazul decesului meu, echipajul va reveni Crucii

Roşii Române, intrând în proprietatea acestei societăţi onorabile”.

Lăsând în urmă conacul, aflat în lunca Argeşului, nu departe de Bucureşti, echipajul cu cei doi a intrat în marea de grâne a Valahiei, pe un drum răscolit de coloane de care.

Tot în acel început de vară, mai la vale de Calafat, pe un dâmb dintre două sate, la loc înalt, s-a clădit o şiră de paie de rechiziţie, ca depozit pentru armată, care a dobândit în cursul săptămânilor următoare dimensiuni de munte – cea mai impunătoare înălţime din întregul judeţ, iar apoi din toată Câmpia Română. La clădirea acestei şire de paie, într-adevăr uriaşă, s-a lucrat cu grabă şi răspundere. S-au desfăcut mai întâi şirele de paie din anii trecuţi, de pe la moşiile din cuprinsul a vreo trei judeţe.

Paiele au fost apoi încărcate în care, în coloane de care.

Au început să curgă paie, spre dâmbul de la Calafat, din toate zările câmpiei. Numai de peste Dunăre, de la sud, nu veneau paie, în schimb turcii puteau urmări prin ochean, de pe malul lor, cum se înalţă impunătoarea şi fragila zidire aurie, care urma să-i ameninţe. Forfota de care şi oameni şi mai ales înălţimea i-a pus pe gânduri pe strategii otomani. Un expert englez, aflat în lagărul turcesc, nu se putea la rându-i dumiri ce reprezintă

construcţia aceea bizară, caracteristică totuşi pentru România agricolă.

Fiindcă, între timp, mişcarea trupelor rămânea invizibilă, secretă. Rămânea secret şi locul de amplasare al bateriilor române, care trimiteau peste Dunăre un tir ucigător. Dar creştea movila. Şi creştea în văzul lumii, fără nicio protecţie armată, fără o cât de mică grijă pentru camuflarea obiectivului neobişnuit.

Nici cei care lucrau la movilă – ţărani din satele din preajmă – nu-şi băteau capul să se ascundă, nepăsându-le de şrapnelele turceşti care „eclatau" când şi când, mai ales la amiază, când oamenii mâncau, sau seara, când cărăuşii şi salahorii se strângeau pe la focuri. Aici, pe dâmbul în creştere, munca se desfăşura cu răcnete şi sudori ca la arie. Şi aceasta fiindcă în orice întreprindere umană există un anume tempo al muncii, un anume sens al muncii, care, odată câştigate, energiile se dezlănţuie şi se ritmează ca de la sine, dobândindu-se inclusiv acea bucurie sau beţie a efortului, caracteristică muncii de ceată. Aici, la dâmb, se lucra ca la o gură a iadului, într-un vălmăşag de furci, ţăpoaie, greble, plus tânjalele trase de boi, care deplasau şi urcau movile întregi de paie, cetluite cu otgoane, până la mari înălţimi. Au apărut şi „specialişti", buni mânuitori de unelte şi mai ales buni meşteri în clădirea, echilibrarea şi stăpânirea unor asemenea construcţii, pe cât de lunecoase, pe atât de fragile, adevărate arhitecturi din tulpini de plante, care puteau echivala cetăţilor şi palatelor. Meşterii făuritori, oameni ai câmpiei, erau constructorii de stoguri, clăi, girezi, şire, care aveau ştiinţa veche de a zidi maldărele de paie şi fân sau snopii de grâu, orz, ovăz, coceni de porumb, în adevărate cetăţi vegetale, pe care să nu le pătrundă ploaia şi nici să le risipească furtunile foarte dese prin aceste locuri. Ei construiau asemenea forturi, foişoare sau turnuri de nutreţ pe câmpuri, pe arii,

pe la moşii, iar meseria se făcea fără grabă, cu chibzuială şi cu plăcere, pe câte o sticlă de rachiu. Acum însă meseria acestor oameni fusese pusă în joc la modul suprem: fuseseră chemaţi să clădească ceva nemaivăzut, ceva pentru care nu exista cuvânt neaoş, în limbă – o catedrală de paie. S-au pus deci chibzuinţă, stoarcere de minte, bătaie de cap. Meşterii s-au luat la harţă cu coloneii, fiindcă lucrul trebuia să iasă şi frumos. Ofiţerii au consimţit, dar îi presa graba. Nimeni nu ştia la ce slujeşte Himalaya aceea de paie sau la ce urmează a sluji, dar toţi cei prinşi în fantastica antrepriză – cărăuşi, administratori de convoaie, mânuitori de furci, furieri, furnizori militari, şefi de unităţi de revitalizare, căpitani şi colonei de administraţie – se dădeau de ceasul morţii ca opera lor să fie isprăvită cât mai repede, de azi pe mâine, cu ambiţia de a izbândi un *cap de operă*, până nu începe războiul.

Şi paiele încă mai curgeau. Debuşarea furgoanelor cu paie spre dâmbul de la Calafat a pus probleme, la un anume moment, mai ales când în afara paielor de Dolj şi Caracal, paie de câmpie, au început a sosi şi paie de deal, paiele de

Gorj şi Mehedinţi, iar apoi paiele de Argeş, Olt şi Vâlcea.

„Constructorul şef”, un mucalit din Romanaţi, unul Acte, şi-a pus mâinile în cap: „Aolică, cu astea ce mai facem, vere?!”. Sosiseră paie ceva mai negre, paie care se cuvenea a fi sortate şi aranjate special, pentru anume destinaţie, alta decât paiele aurii pentru furaj. Au apărut şi paiele vinete de secară, paie de munte. Au apărut şi paie tăciunii, de mei, paie bune doar pentru acoperiş. Acte.

Răcănete şi Truşculete, cei trei capi de trib ai întregii construcţii, au condiţionat succesul final de o reorganizare a locului, de o lărgire a bazei, astfel încât să poată fi cuprinse toate paiele care veneau potop. Dar timpul presa.

Constructorii trebuiau să încheie întreaga epopee sau întregul război al paielor mai înainte de a sosi recolta nouă din anul în curs. Administratori de moşii ar fi fost dispuşi să cedeze, în loc de orice alt nutreţ, şi paiele noi, contra bon, anul vestindu-se bogat. Treaba se cuvenea deci isprăvită repede, mai înainte de seceriş, mai devreme de ploile din iunie, cât ţinea vremea. În consecinţă s-a muncit şi noaptea. Cu sporuri de braţe, cu armate de furci, cu opinteli şi sudălmi, cu scrânteli de mădulare, vătămări şi deşelări, până când steagul din cămeaşă de cânepă al lui Acte, priponit într-un ţăpoi ştirb, a fost pus moţ în vârful măgăoaiei care domina tăcută Câmpia Română. Acte însuşi a chiuit sau a behăit de-acolo de sus. Plin de pleavă până în ochi, înţepoşat de spice seci, cu pielea zgâriată şi împunsă, cu părul claie de razele galbene ale paielor, Acte arăta ca altă aia, ca un idol al câmpiei, cocoţat sub cer, de-a dreapta soarelui, ca o capră de An Nou, absurdă vara, la vremea Rusaliilor, de fapt ca un ţap negru, aruncat cu furcoiul, pe muntele nimicului. De-acolo a şi chiuit. Acte şi-a dat apoi drumul din înălţime, fără scară, în uimirea salahorilor şi soldaţilor, care se pregătiseră să-l prindă, aţinându-i calea cu un ţol întins. Acte a făcut buf pe pământul ca schija, dar n-a avut nimic. S-a scărpinat în fund, îl ustura niţel, apoi s-a ridicat, a căscat şi a pornit cu mâinile goale şi desculţ, spre satul lui.

Din movila de paie, pusă sub straşnică pază militară, n-a luat nimeni un singur pai, în tot timpul războiului. A

uitat de ea toată lumea, ocupată cu alte trebi, deşi toată lumea o vedea, movila aceea rămânând în văzul lumii, până la primul război balcanic din secolul următor, în 1913.

Parva i-a scris Păunei cu creionul, pe genunchi, lângă un car, din dorinţa de a pune punct – şi formal – despărţirii:

„Păuna, până azi n-am găsit în mine niciun punct rece – un punct. Ţi-aş fi scris aprins, ar fi luat foc hârtia. În mintea mea se zbătea o cumplită dorinţă de a te înţelege, ca astfel să mă pot despărţi de tine fără întoarceri. Era un drum cuminte, cel pe care pornesc probabil înţelepţii. Mi-am pus deci mintea la bătaie. Dar cum să înţeleg, fără a mă întoarce din nou asupra ta, fie şi din departe, contemplându-te! Am vrut să purific această contemplare, substituindu-mă cu un altul, ca să răcesc lucrurile, aşezând deci pe altul lângă tine, dar m-am trezit urlând. M-am trezit gelos, pe acel altcineva, până la crimă. Am înţeles atunci gelozia ta, această boală urâtă, pe care, iată, eu am trăit-o retrospectiv. Substituindu-te pe tine cu o alta, am priceput ce caz banal suntem. Avem în noi toată precaritatea speciei şi niciun dram de unicitate. Nici n-am trăit chinul de a fi unici, ci doar de a nu fi. Fiindcă, ducând mai departe gândul, tu ar fi trebuit să nu te fi născut – fără să mă cunoşti, iar acum., despărţindu-ne, ar trebui să mori. N-o faci, n-o facem, conformându-ne astfel legii seriilor. A ieşi din serie, pe planul acesta, nici nu cred că e posibil.

Şi atunci? Vei spune: atâta înţelegere ucide! Dar prefer să mă ucid decât să nu înţeleg. Aceasta în ceea ce mă priveşte. Dar iartă-mă. N-am timp”.

Şi Parva a mototolit hârtia, întorcându-se la ale sale.

I se părea c-a şi expediat-o, o şi expediase de vreme ce spusese tot. Un tot, trimis neantului, în schimbul a ceva foarte important: drumul spre front.

Parva nu ştia în ce va consta misiunea lui pe front, de ajuns că pornise spre front, de ajuns că purta în buzunar un plic sigilat, către Marele Pretor al Diviziei a III-a, sub autoritatea căruia urma să lucreze, de ajuns că se afla cuprins într-o mare mulţime în curgere, lăsându-se dus şi legănat ca de apele unui râu. Acel râu s-a întâlnit mai la vale cu altele şi s-a împletit într-un fluviu. Aflându-se într-

un car, înaintând împreună cu carul pe o câmpie vastă.

Parva nu putea aprecia lungimea coloanei, în care intrau mereu noi afluenţi.

— De unde sunteţi, mă fraţilor?

— Din Buzău.

— Aha, buzăoani va să zică. Dar voi?

— Din Ialomiţa.

— Aha, ialomiţeni.

— Măă, câtă lume...

— Păi sunt şi prahoveni, şi dâmboviţeni şi argeşeni...

— ...şi băcăoani, şi romaşcani şi hârlăoani...

Parva a preluat enumerarea, populându-şi mintea cu mii de vocabule cu sufixe în *era* şi *ani*, toate desemnând grupuri umane puse în mişcare. Mişcarea a căpătat proporţii, Parva a socotit-o totuşi monotonă, dorea şi câteva accidente; el a introdus alte sufixe, în *un*, în *eci*, în *iii*, dar acestea erau puţin productive, nu mişcau clanuri, triburi, neamuri, precum sufixele în *era* şi *ani* (*doljeni*, *vâlceni*, *pietreni*, *suceveni*, *vasluieni*, *vrânceni*, apoi *someşani*, *bârsani*, *teţcani*, *breţcani*), grupurile în *un* erau forţate (*cahuli*), grupurile în *eci* imposibile (*tigheci*, *rodneci*), grupurile în *Ui* inexistente, Parva s-a mulţumit cu ce era în limbă, mişcarea lexicală era oricum imensă, mai grea şi mai năvalnică decât în *Iliada*.

Carul în care se afla s-a oprit la o încrucişare de drumuri, împreună cu întreaga coloană, lăsând să treacă înainte armata. Cele două populaţii, populaţia ţărănească din căruţe şi populaţia militară, pedestră şi călare, s-au privit, întâi cu curiozitate, apoi cu indiferenţă. Curiozitatea a primat şi de o parte şi de alta: satele din care, sfioase şi niţel umilite, priveau cu un accent de uimire la satele în uniforme – roşii, negre, verzulii, cărămizii –, strânse în rânduri compacte şi bătând pasul, în praful gros care se ţinea pe urmele soldaţilor, ca un balaur. Treceau semeţi şi

caii călăraşilor şi roşiorilor, treceau în pâlcuri, consemnate placid de şirurile de boi opriţi în juguri, boi stătători şi muţi, cu uitătură umedă. Apoi privirea placidă a animalelor de povară părea că trece în privirea oamenilor stătători. Cei mişcători îi priveau şi ei, la început cu uimire:

„Măre, câte sate! Ăştia unde se duc?!” Apoi soldaţii îşi urmau ţinta, şi în privirea lor se aşeza oboseala, depărtarea, indiferenţa.

Parva i-a urmărit pe cei ce treceau. Probabil că aceştia aparţineau aceloraşi sufixe – *era*, *ani*, *prahoveni*, *ilfoveni*, *suceveni*, *vilceni*, *ialomiţeni*, *vasluieni*, *vrânceni*, *romaşcani*, *buzăoani*, *bâcăoani*, *breţcani*, *teţcani*, *moţogani*, *bârsani* –, fără să ştie sau fără să le pese nici lor, nici celorlalţi de matca din care ţâşniseră, într-o curgere de râuri paralele, confluente hăt departe. Desfăşurarea a durat mult, pulberea răscolită a acoperit coloana de care rămasă pe loc. lin praf dens, înecăcios şi fierbinte, l-a despărţit pe

Parva şi de coloana militară, şi de coloana carelor, lăsându-l singur, într-un fel de semiîntuneric. Se auzea doar răpăitul cizmelor şi al copitelor, apoi călcătura grea a roţilor de tun.

Sufixele lui Parva fuseseră acoperite de praf, ele au reapărut totuşi în mintea lui, când şi-a şters ochelarii, acum sub forma unui sufix generic, un sufix al infinitudinii, *ime*, cu care a lucrat la rându-i, perindând un întreg glosar:

mulţime, *desime*, *oslăşime*, *ţărănime*. Mai există şi un sufix arhaic, identificat de curând de Haşdeu, sufixul în *ame*, exemplificat doar prin două cuvinte: *mişelame* şi *voinicame*. Curios cum se salvaseră prin secole, doar două, în opoziţie – masa de mişei şi masa de voinici, amândouă amurgite sau chiar stinse, sub un sufix nou –, care trimitea într-adevăr în infinit. A răzbit *ime*, *mulţime*, *desime*,

ostăşime, crăime, drăcime, ţărănime, românime.

Până şi *lăţime* şi *lungime* căpătau extinderi infinite. Cu»

vântul *înălţime* se pierdea dincolo de cer, *adâncime* se ducea în genuni. Acelaşi *ime* trimitea în infinitul mic:

mărunţime, *micime*. Sufixul arhaic, în schimb, închidea:

adâncame, *lăţame* sau *înălţame*, dacă ar fi existat, păreau nişte pereţi orbi sau nişte puţuri oarbe. Limba a lucrat bine, a gândit el, subţiind eufonic sensurile, astfel încât

Parva avea acum în faţă o *mulţime*, o *ţărănime*, o *românims*, pornite la drum ca în vechile epopei.

Ţărănimea din care şi de pe lângă care îşi reluase drumul. Parva amorţise. A simţit nevoia să coboare şi a mers o vreme pe lângă carul lui. Morocănoşi sau vorbăreţi, ţăranii îl acceptau, îi spuneau „Dom'ofiţer", fiindcă-l vedeau probabil cu ochelari, deşi gradul lui Parva era de sergent, de ce sergent nu se lămurise, trebuia pasămite să aibă şi un grad. Discutând cu oamenii, pe tânăr îl amuza modalitatea de abordare a conversaţiei, punerea în contact, care se făcea altfel, cu alte puncte de pornire decât în lumea bună:

— Încotro?

— Tot acolo.

Sau:

— Tălică ce cari?

— Car ce cară toată lumea.

Sau:

— O mai fi mult de mers?

— Ehei…

Acest „ehei" suspenda conversaţia, invitându-l pe adresant să-l lase în pace pe cel abordat, cu gândurile lui. Un asemenea „ehei" i-a fost destinat şi lui Parva, la

întrebarea „De departe vii, taică?”. În genere, suspendările de conversaţie priveau departele, departele lăsat în urmă şi departele deschis în faţă, care predispuneau la gânduri, cele două puncte extreme între care se mişcau vorbitorii din coloana aflată în curgere. Aproapele, imediatul, nemijlocitul era inert, masă eteroclită de materiale puse de-a valma în vehicule, peste care tronau, cu indiferenţă, aceiaşi ţărani.

— Ce cari acolo?

— Ce cară toată lumea.

„Chiar, ce cară ei acolo? s-a întrebat Parva. Prohabil, ce cară toată lumea, un întreg inventar al limbii”, cărau ce cară toată lumea, curgeau unde curgea aceeaşi lume, veneau de departe, mergeau departe, iar în aproape erau ce erau, ce trebuiau să fie atunci, pe clipă, nişte cărăuşi oarecare. Sau nişte soldaţi. Exclamaţia „Măre, câtă lume!”

sau „Ira, ce de lume!” era până la urmă pur cantitativă.

„Dar dacă toată lumea se mişcă spre front, şi-a mai spus Parva, înseamnă că războiul nu curmă viaţa, existenţa, ci o continuă, o face să se vadă mai bine, deşi îi pune în cale o stavilă. O face să se vadă mai bine – chiar prin această frângere, prin acest stăvilar sau prag pe care i-l pune în faţă. Spre front se mişcă, iată, în această clipă, un întreg inventar al limbii. Un inventar luat cu hapca, şi aruncat în căruţe, un inventar, care e opera rechiziţiilor şi care, abandonat pe un câmp, fără oameni, ar deveni o masă haotică de obiecte, n-ar mai avea nicio valoare lexicală specifică, putând fi lesne catalogat în vocabule aparţinând oricărei alte limbi de pe pământ. Dintr-un asemenea morman de obiecte eteroclite, lăsate în pradă, unii ar lua obiectele şi unii cuvintele. Eu aş lua, şi-a mai spus Parva, cuvintele. Le-aş lua probabil pe cele mai vechi, cele care în mod sigur se sting şi mor, deşi nu e sigur că

cele mai vechi se sting şi mor, unele sunt foarte rezistente, cum ar fi un radical esenţial, pentru limba română, radicalul *moş*, din care curg *moşii*, *strămoşii*, *moştenirea*. Sau *balaur*, cuvânt fără etimologie cunoscută, echivalent al coloanei de care, nesfârşită înapoi, până în infinit. Dacă această coloană de care s-ar desface, într-o masă de roţi, juguri, oişti, proţapuri, stârvuri, *balaurul* coloanei s-ar risipi, întorcându-se în neant". Şi după o vreme: „*Balaur* trebuie să aibă ca etimon *puterea*!"

„Cuvintele mor totuşi, a meditat mai departe Parva.

Nu numai cuvintele, dar şi flexiunile, până şi sufixele, acel sufix arhaic în *ame*, *mişelame*, *voinicame*. Graba de a strânge e legitimă. În fiecare clipă limba moare, de una singură sau prin vorbitorii ei, câteva zeci de mii dintre vorbitorii acestei limbi merg chiar acum să moară".

La popasul de amiază, Parva s-a aflat înconjurat de aceeaşi lume. Boii fuseseră dezjugaţi, oamenii moţăiau pe sub care, la umbră, îşi fierbeau mămăliga la marginea drumului, hrăneau animale, fumau. Un car sau un ceaun reprezenta o familie, uneori un sat, un sat redus doar la un singur om, trimisul satului. În spatele omului, carul, cu inventarul său umil. Trecând în revistă aceste care, Parva a observat încărcătura, o încărcătură ce cuprindea întregul produs al muncii rurale, de la sacii cu boabe de grâu, orz, ovăz, porumb, hrişcă, mei, până la rădăcinile de morcov, păstârnac, usturoi şi ceapă, până la smocurile de leuştean, mărar şi cimbru, sau la ardeii iuţi înşiraţi pe aţă.

Într-unul din carele cu coviltir, Parva a auzit un cloncănit de cloşcă şi răspunsurile unor pui. Întrebând ce-i cu cloşca, i s-a răspuns simplu:

— A dat baba ce-a putut şi ea. Dar mi-a dat şi boabe pentru cloşcă, şi-un ulcior de apă.

Cloşca a fost scoasă la vedere, cu toţi puii ei, care se aflau adăpostiţi într-o coşarcă de nuiele. Omul a legat

cloşca de un picior, cu o sfoară, priponind-o apoi la o roată. Puii s-au răspândit să ciugulească. Spectacolul a atras şi câţiva vecini – câteva sate vecine! –, care s-au pus pe râs.

— Da altceva n-avea baba, doar o cloşcă?

— Păi dacă n-avea...

— Vezi, nene, să nu păţi cu cloşca vreun bucluc. Asta, după cum ciuguleşte, calcă iar a găină. În două-trei săptămâni cloncăneşte după cocoş, ce te faci?

Ocrotitorul cloştii nu mai avea răspunsuri, mucaliţii îl prinseseră la strâmtoare. Furios, el a strâns puii în coşarcă, a pus cloşca peste pui, ascunzând din nou încărcătura în carul cu coviltir, ca un păpuşar care ar suspenda spectacolul:

— Gata, a încheiat el. Bine că nu fu raţă, c-o pierdeam pe Dunăre.

Parva a râs şi el, participând la spectacol. Coloana se pusese din nou în mişcare. Satele care curgeau pe lângă el dăduseră tot ce puteau da, ca la o nuntă. Sau ca la o înmormântare. El ştia că în necropolele arhaice, descoperite pe aceeaşi câmpie, chiar sub drumul balaurului de care, în inventarele scoase la lumină se găsea tot ce era de trebuinţă omului în lumea de dincolo. Minus cuvinte. Acel inventar era mut.

La coada coloanei, Parva a descoperit şi un car cu sicrie.

O rupere în curgerea tulbure a evenimentelor a provocat-o vestea bună de la Dunăre, despre o bătălie navală victorioasă, bătălia de pe braţul Măcin, probă că ostilităţile se angajaseră şi pe apă, că se apropia ceasul confruntărilor. hotărâtoare. Otomanii simţeau – iată! că nu va fi de glumit nici cu marina rusă, silită să rămână închisă în ţarc după războiul Crimeei, acum ieşind decis la luptă. Şalupele torpiloare, sub pavilion împărătesc, au atacat cu curaj vasul duşman, monitorul cuirasat „Duba

Seifi”, scufundându-l, într-o noapte de mai, în plină noapte, de fapt după amiaza nopţii, spre zori, până şi în acest fapt căutându-se un sens: gata cu imperiul otoman, se scufundă, apar zorile.

Vestea a făcut valuri mari în presă, mai ales în cercurile ofiţereşti, gazetele româneşti, ruseşti, austriece, franceze fiind desfăcute cu nerăbdare, în unităţile de pe toată linia Dunării, dar şi în capitală. Odată cu gazetarii au intrat în scenă şi artiştii de front, care au şi exploatat subiectul – deşi niciunul nu fusese de faţă. „Scena” cu scufundarea cuirasatului „Duba Seifi” a fost trasă în litografii şi gravuri colorate, care s-au vândut ca pâinea caldă. S-au vândut ca pâinea caldă şi portretele eroilor bătăliei, locotenenţii Dubasoff şi Şestacoff, din marina rusă, desenaţi din imaginaţie, dar şi portretul unui ofiţer din marina română, maiorul Murgescu, care participase la luptă îmbarcat pe şalupa română „Rândunica”. Murgescu, fiind un localnic, a avut mai mult noroc, el a fost avantajat în poze – se ştia că poartă barbă. Barba lui

Murgescu, din portretele în serie, a făcut deci ravagii, cu atât mai abitir când s-a aflat că la gâtul maiorului român a fost atârnat, după luptă, prin înalt ucaz împărătesc ordinul „Sfântul Vladimir”. Un frison de gelozie i-a străbătut pe ofiţerii români de marină, rămaşi de izbelişte pe ţărm.

A sporit din nou aţâţarea legată de nefasta situaţie a flotilei române:

— Pentru ce, domnule, pentru ce să stăm pe ţărm?!

Murgescu se aranjase, intrând în marina rusă, dar ei?

dar ceilalţi ofiţeri?! Cât urma ca ei să mai tândălească pe lângă unităţi auxiliare, ca auxiliari ai unităţilor de geniu, de pontoneri, de artilerie! Nefericită era însăşi situaţia marinei, a flotilei române, „pusă pe butuci11, după expresia căpitanului Nae Maican.

Acesta îşi mâncase toată primăvara în chefuri şi crailâcuri, nu din patimă, din nărăvire, ci din necaz, din furia de a vedea că şansa îi scapă printre degete, că războiul se face singur, fără el, şi mai ales se face fără participarea marinei, „fără bravura flotilei române11. Dar atunci pentru ce venise în ţară, pentru ce părăsise slujba de ofiţer de cursă lungă în marina franceză, pentru ce absolvise – cu distincţia „eminent11!

— Şcoala navală din Brest! Cu gazetele în faţă, Nae făcea strategie navală la berărie, pentru amici, comentând zgomotos lupta de pe braţul

Măcin, argumentând cu halbele, perorând, strigând:

— Să mai vină un rând!

— De-ajuns, Nae!

— Ce, de-ajuns? Ce de-ajuns, *mon cher*?!

— Rândul ăsta şi gata.

— Niciun gata, stai să vezi. Dacă voi credeţi că atârnându-şi ordinul „Vladimir11 la gât, domnul maior

Murgescu a rezolvat situaţia marinei române, vă înşelaţi!

— Cine-a spus c-a rezolvit-o? Aici greşeşti!

— Voi toţi! Să mai vină un rând!

— Niciun rând. Te aşteaptă Didina!

— Las-o pe Didina. Chelner!

Camarazii au lăsat-o pe Didina, erau în joc alte nume, cu mult mai importante. Sunau frumos numele navelor care participaseră la luptă: şalupa „Xenia11, şalupa „Ţarevna11, torpilorul „Dzigit11, de ce nu şi şalupa „Rândunica”, la timona căreia se afla maiorul Murgescu, cu ordinul „Vladimir11 la gât. În fond, de ce nu şi „Rândunica11!

— Lăsaţi-mă în pace cu „Rândunica” voastră! a urlat

Nae.

Toţi camarazii au priceput, că doar nu erau proşti, că

la mijloc nu e „Rândunica”, ci o chestiune de amor-propriu, legată de maiorul Murgescu, pe care Nae nici nu-l cunoştea personal.

— Vedeţi că sunteţi tâmpiţi? a strigat Nae, insultându-i pe toţi camarazii, in corpore. Aici nu e vorbă de un om, de un individ, de Murgescu să spunem, ci de o idee.

„Rândunica” voastră nu mai e de mult rândunica. I s-a schimbat numele, din aprilie. A fost cedată marinei ruse, împreună cu alte nave militare. Şi asta de ce? Fiindcă domnii de la statul major n-au încredere în dumneavoastră, nu cred că noi, aceştia care suntem de faţă, ne putem bate pe apă.

— Nae, nu-i aşa!

— Ascultă ce-ţi spun eu! Domnii ăştia nu cred în nimic, n-au nimic sfânt.

Nae Maican n-avea dreptate, nu acesta fusese motivul pentru care câteva nave militare din flotila română trecuseră sub pavilion imperial rus, cu echipaje cu tot, motivul era altul: necesitatea de a se întări marina imperială, care voia să controleze fluviul, în timpul războiului. Dar Nae respingea orice alt motiv decât acela care îl făcea să clocotească de furie.

— Şi atunci? Şi atunci ce mai aveţi de spus?... Ţal!

a strigat el, hotărât să plătească şi să-i părăsească pe camarazi, ducându-şi revolta în altă parte: Ţal!

Ţalul nu venea.

— Ţal! a urlat Nae, bătând cu pumnul.

— Lasă, Nae, nu-i nevoie să te deranjezi! l-au calmat camarazii, invitându-l de fapt să plece.

Nae a plecat, ştia ce are de făcut, dar s-a oprit în pragul berăriei, aruncându-le camarazilor încă o vorbă:

— „Rândunica” voastră se cheamă acum „Ţarevna”.

Ca să ştiţi! apoi ieşind: Cu o rândunică nu se face

primăvară, domnilor!...

Gustul de moarte, resimţit în văzduh, a dezlănţuit nebunia erotică. Acel perete al necunoscutului, către care se îndreptau oştirile, a făcut să se rupă zăgazurile de până la el, prin presiunea întâmplărilor, prin ştirile haotice despre mersul războiului, prin disperare şi incertitudine. Trupele în marş, dar şi masele de sedentari, aveau sentimentul că înaintează împreună către un capăt de lume, de care le despărţea doar clipa.

Intuiţia obscură a ceva ieşit din comun lucra în suflete – bob umil şi cenuşiu de fosfor, care abia aştepta atingerea cu aerul, ca să scoată văpaie: o cucoană cucernică se afişa ziua-n amiaza mare cu un imberb – până şi la biserică; o văduvă oferea petreceri zgomotoase şi zaiafeturi cu lăutari şi cântăreţi de la operă, smintind mahalaua şi propria-i casă, în care nu se stinsese bine feştila lumânărilor de priveghi; un negustor avut şi avar, cu copii aşezaţi şi nepoţi cuminţi, divorţa subit, fără nicio noimă, legitimând o odraslă lăturalnică – un rejeton! –, căruia îi lăsa şi toată averea; o netrebnică de slujnică, o umbră nebăgată în seamă de nimeni, dispărea peste noapte cu un ofiţer găzduit creştineşte la un conac. Cea mai neaşteptată transformare, în văzul lumii, a suferit-o soţia unui apotekar sau spiţer, sau farmacian, fiinţă insignifiantă, înfăşurată într-o eternă robă cenuşie, cu jabou alb, neavând nimic caracteristic decât o gură şocant de mare, ceea ce se numeşte o gură ventuză, şi nişte ochi indescifrabili, apăsaţi de lentilele unor ochelari nemţeşti, de cristal. Ea nu

vorbea, consemna sec şi mut, într-un registru, reţetele primite de la clienţi, făcea socoteli, la pupitrul ei, trecea reţetele mai departe, stăpânului, un bărbat roşcovan, masiv şi distant, spiţerul sau farmacianul, care, între timp, umbla cu mâinile prin rafturile cu inscripţii

latineşti, printre borcane şi flacoane, deschidea şi închidea buşoane, capace, dopuri, pisa în piuliţe, amesteca în mojaruri, drămuia, picura, filtra cu site, filtre, pipete, măsura în sticle gradate, cântărea cu balanţă farmaceutică, astupa şipuri, pecetluia plicuri, modela hapuri, scutura prafuri, ignorând-o perfect pe femeia lui. Munca celor doi se desfăşura ordonat şi exact, curat şi ultra precis, între cifre şi dramuri, cu ore şi secunde strict împărţite şi etichetate ca şi sărurile şi licorile medicinale pe care le vindeau. Şi lucrurile s-au desfăşurat exact aşa, până când, într-o zi, un client foarte grăbit, adus în spiţerie de o extremă urgenţă, ceva în legătură cu războiul, s-a oprit gâfâind la pupitru, în faţa fiinţei cu ochelari, apoi n-a mai gâfâit, fiindcă i s-a tăiat respiraţia. Nu se ştie de ce. El a întins zăpăcit reţeta, într-o altă direcţie decât aceea care trebuia. După clipa de confuzie, primind în sfârşit hârtia, bărbatul roşcovan i-a spus clientului să revină în spiţerie mai târziu, când vor fi gata preparatele. Clientul a revenit mai târziu. Fiinţa de la pupitru, în roba ei cenuşie cu jabou alb, era singură.

Printr-un impuls curios, mâna bărbatului i-a scos acelei fiinţe ochelarii. Ea s-a simţit dezgolită şi dezarmată, fluture de noapte aruncat în văpaie solară. Obrazul şi gura acelei fiinţe au strălucit brusc, inundate de un sânge tânăr.

Ca să-şi revină din fior, ea şi-a scuturat energic părul, tăiat scurt, cu breton, iar gura, deschisă involuntar, a dat la iveală râsul alb al dinţilor. Avea şi o strungăreaţă de care nu ştia nimeni, nici soţul şi nici altcineva, dar care s-a văzut atunci. S-a auzit şi un râs involuntar. Mâinile care se căutau au făcut să cadă jos ochelarii, care s-au spart.

Acele mâini – de bărbat, de femeie – s-au recunoscut, deşi chipurile nu se mai vedeau, topite într-o văpaie nefirească, ameţitoare. Cei doi n-au înţeles ce s-a petrecut.

N-a înţeles nimic nici farmacianul care a găsit-o pe

femeie dezorientată, după câteva ore, bâjbâind cu mâinile după ţăndările ochelarilor.

Ceva se petrecea, se schimba. Erau de fapt primele rândunele care vesteau o primăvară a sentimentelor, zburătoare care precedau singuratec, prin fulgerări scurte de aripi, sosirea trupelor, masivele coloane de bărbaţi în uniforme care băteau la orizont.

— Vin!

Trupele nu veneau însă atât de iute precum suna strigarea. Deplasarea pe jos, cu carele, cu trenul era anevoioasă. Soseau în schimb mai uşor, şi mai devreme, cântecele lor. Acestea zburau iute, precedând coloanele – cântece de alean, cântece amare, cântece nebune, care încălzeau şi înfiorau atmosfera de aşteptare, de nelinişte şi tremur, din ajunul întâlnirii dintre populaţiile stătătoare şi populaţiile de soldaţi. Nu se ştia cine aduce aceste cântece, desigur şansonetiştii, cântăreţii de ocazie, ţiganii lăutari, dar cântecele soseau în stoluri, ca şi păsările de pasaj, aşezându-se te miri unde. Nu era vorba numai despre cântecele ruseşti, cunoscute de pe vremea lui Cutuzov sau a rezidenţei lui Kiseleff la Bucureşti şi Iaşi, ci şi de cântece de pe meleaguri româneşti depărtate, cântece aduse de voluntari, care adesea sunau straniu. Oricum, pe meleagurile româneşti s-a impus moda cântecului exotic, iar odată cu ea s-au născut spontan, în mirarea lumii, vocile menite să poarte melodiile: voci de bas cu doagă, voci de cap – adică muiereşti, voci pentru isonuri lungi, care pun pe năsălie sufletul sau îl aruncă în văzduh, voci arţăgoase, care mârâie şi muşcă, voci chiuite, care sar buzdugan peste zări.

Un cântec de pe vremea lui Cutuzov suna aşa:

Noi soldaţii lui Tătuca unde vedem turci – tragem cu puşca, unde vedem fete – descălecăm;

Şi refrenul, la mii de voci:

Apoi încălecăm iar.

Şi plecăm mai departe.

Ehei, mai departe, ehei...

Eheiul din refren se apropia. Aceasta însemna că vin coloanele. Cel dintâi au venit şi au trecut, mai departe, coloanele româneşti, acum se apropiau coloanele străine, coloane de bărbaţi în uniforme, mai ales coloane de bărbaţi tineri, mărşăluind prin aşezări golite de bărbaţi, sau cu bărbaţi în civil – copii şi bătrâni, bătrâni sprijiniţi în baston, privind stupefiaţi invazia masculină –, bărbaţi care îşi lăsaseră acasă femeile, ca să pornească spre necunoscut, printr-o bruscă dislocare, ca masă ofensivă de bărbaţi. O

masă totuşi ostenită, perpetuu extenuată, rupând şleahurile noroite sau prăfoase cu roţile tunurilor, cu cizmele şi copitele cailor, duhnind a nespălare, a sudoare de cal şi de om, mirosul de om având ceva agresiv, fetid şi felin; o masă sleită de sete – fântânile erau supte până la mocirlă;

de foame – cazanele bucătăriilor mobile erau şterse cu degetele; de lipsă de furaje – caii ronţăiau frunză şi coajă de copaci; de lipsă de femei. O masă sleită uneori şi de amorţire, de nemişcarea mişcătoare a vagoanelor de cale ferată care tocănau nervi şi trupuri, şi oase, pe mii de kilometri, monoton, din popas în popas.

La unul dintre aceste popasuri, un popas silnic – ruperea podului peste râul Buzău, sub năvala apelor de primăvară –, o coloană rusă s-a dezbrăcat la piele şi a sărit din vagoane, ca să se dezmorţească şi să se spele de dimineaţă. Nu se ridicase încă ceaţa şi trupurile albe păreau fantomatice. La fereastra unui compartiment-dormitor, o fetiţă ca de cinci ani, aflată în voiaj cu guvernanta, a trezit-o pe *tante* şi i-a arătat priveliştea îngânând doar atât:

— Ma tante, voilà![24]

Tante, încă somnoroasă, a privit şi a dat un strigăt care i-a stat în gât. Prin instinct, prima grijă a fost să-i acopere fetiţei ochii, s-o strângă la piept, apoi să-şi acopere sieşi ochii, deşi n-a mai putut. Se scurgeau din vagoane, spre apa râului, mii de bărbaţi, de bărbaţi goi, care păşeau cu paşi uşori pe acoperişul compartimentului, care pâşâiau pe pluşuri, care atingeau cu tălpi crude scările de metal, până la pământ, care se înţepau în piatra spartă de pe lângă şine, care se fereau de prima undă de frig – trupuri fără apărare! –, bubuind apoi pe lutul viu, în jos, spre viitoarea râului. Unii dintre aceşti oameni adamici, care o invadaseră pe *tante*, aveau asupra-le şi nişte accesorii care le reliefau sau chiar le acuzau goliciunea: un trup gol, purtând pe cap o imensă cuşmă başkiră (la ce-o fi slujind!), un trup semigol – de la brâu în jos (doar cămaşa), un trup semigol – de la brâu în sus (doar izmenele), un trup gol – cu cizmele sub braţul gol (oroare!), un trup gol purtând o puşcă (ceva înspăimântător), un trup gol etalând o icoană uriaşă – Crist şi Ioan Botezătorul.

Toţi cei absolut goi, dar şi cei semiîmbrăcaţi, cu cizme sub braţ, cu căciuli în cap, cu izmene sau fără, cu cămăşi sau fără, cu puşti sau revolvere, treceau înspăimântător de impudic şi lent, pe sub tren, pe deasupra trenului, pe sub fereastră şi prin aer. *Tante* n-a mai avut cum se apăra şi nici de cine. Toţi erau somnoroşi ursuzi, automatici, cu carnea vânătă de oboseală, abia desprinşi dintr-o matrice

— Matricea drumului –, limfe de melci care şi-au părăsit cochilia, dibuind spre o alta. Râul i-a primit rând pe rând, pe toţi de-a valma, iar scena se petrecea sub picioarele larg deschise, aproape deşucheat, ale podului, şi

---

24 — Priveşte, mătuşă !

scena se putea privi liniştit, de sus, din fereastra compartimentului-dormitor. *Tante* a şi privit – la început cu uluire, apoi placid – această scurgere continuă şi somnambulică de materie seminală, amestecată cu noroi, ulei de puşcă, apă, unsoare de cizme, clăbuci de săpun, urină, lături din cazanele de caşă şi ceai, până când ultragierea şi aţâţarea instinctului s-au domolit şi stins, inimaginea firească a unor fiinţe care se spală.

Au răzbit între timp chiuituri, au ţâşnit trâmbe de spume şi bulbuci, s-au iscat învălmăşeli şi hârjoane, tumbe, salturi şi dări la fund, iar febra întâlnirii cu apa a dat în clocot când au intrat în râu cu piepturile caii. De sus, de la fereastră, *tante* a strigat:

— Voilà les etalons![25]

Partea masculină a acelei adunături de fiinţe, în amestec de trupuri, au reprezentat-o atunci, pe loc, într-adevăr caii, singurii neprecari corporal şi neimpudici în jocul cu nămolul, cu apa, cu soarele.

După zile întregi de marş, bivuacurile erau oaze. Bucuria atingerii unui liman – aşezările omeneşti cu cumipene de fântâni, fum pe hornuri, ceaune în pirostrii sau în cujbă, laviţe cu ţoale, căpiţe de fân –, era o bucurie nespusă, tălăzuirea oamenilor trudiţi spre vetre, spre gospodăriile străine, întâlnite în cale, având ceva din căderea implacabilă a unor ape care până la urmă se potolesc şi adorm.

Trupa dispărea pentru o noapte în adăposturi, bordeie, mahalale, conace, dublând, triplând sau înzecind populaţia existentă, silită să-i facă loc. Practica războaielor trecute, când subzistenţa era smulsă băştinaşilor, se abandonase în bună măsură, trupele veneau acum cu subzistenţa lor, ele cereau doar acoperiş, apă, lemne de foc, un căpătâi. Cereau e un fel de a spune, trupele se

25 — Iată armăsarii !

instalau. Năvala din aprilie, de la Iaşi, s-a repetat cu fiecare oraş şi sat de pe traseele militare, inclusiv în staţiile de cale ferată.

— Vin!...

Urma noutatea buimăcitoare a sosirii, apoi acomodarea

(cu această anomalie, din care rezulta un nou tonus de viaţă, fatal acceptat. Fanfara de la răspântie, cazanele în clocot, piramidele de anme, rufele întinse pe garduri, butoaiele cu băutură, beţivii, armonicile, împuşcăturile întâmplătoare, chiotele, câte o spargere, jertfirile de animale, violurile, dragostea – toate laolaltă erau semnul prezenţei trupelor, sensul popasului şi al mişcării lor spre mereu alte pământuri.

Situaţia nu era diferită pentru trupele române, în scurgere pe toată aria Munteniei, spre Valahia Mică. Aceste trupe, pornite din sudul Basarabiei şi din judeţele Moldovei, mărşăluiau acum spre sud-vest, cucerind pământuri necunoscute în propria ţară – pământuri cu fânt îni, furaje, femei. Noutatea ameţea. Aceleaşi trupe lăsau în urmă un gol, un gol de bărbaţi, pe care îl umpleau trupele străine, care trăiau frenezia atingerii acestor pământuri noi.

Nu satele erau totuşi ţinta, ci oraşele, cu ispitele şi promisiunile pe care le ascundeau. Când oraşele nu se arătau în cale – autorităţile negociaseră trasee încurcate, care să ocolească marile aşezări –, prima aşezare mai importantă devenea pentru câteva zile oraş, prin aspectul de tabără şi prin lumea eterogenă care o inunda. Răsăreau ca ciupercile, după ploaie, ceainăriile, cârciumele, grădinile de vară, apăreau corturile de circari şi trupele de varieteu, se răsfăţau impudic tripourile şi tractirurile, înflorea în incendii roşii şi negre negoţul de noapte cu plăcerea. Totuşi nu amorul profesional intriga şi sfida

lumea, care ştia jea unde sunt trupe apar şi casele cu felinar, ci amorul spontan, la prima vedere, acea bruscă aprindere, neras

punzătoare de sine, aruncarea în abisul clipei, semn al vremilor de catastrofă. Asemenea descătuşări, premergătoare clipei ultime, legată convenţional de trecerea fluviului, de prima luptă, aveau în ele şi ceva de adio. Ceva din lăuntru trebuia lepădat, aruncat, ceva trebuia cucerit, mai înainte de clipa hotărâtoare, când nu se mai putea face nimic. Cu aceeaşi furie deznădăjduită se pierdea la cărţi, se bea, se dansa, se ascultau slujbele, se înghiţea împărtăşania. O bucurie hulpavă se punea în actele cele mai simple, elementare – potolirea setei, tăiatul unui pepene, ruperea în dinţi a unei bucăţi de pâine.

O femeie tânără, văzând soldatul găzduit cum mănâncă, cum rupe dumicatul, cum taie cu cuţitul, cum mestecă, cum înghite, cum caută orbeşte cu mâna ulcica cu apă, cum bea, cum se ridică, cum îşi face cruce, cum înşfacă puşca şi pleacă, era firesc cuprinsă, după plecare, de un regret tulbure, evident în gestul uituc cu care strângea firimiturile. Aceeaşi femeie, a doua oară, era hotărâtă să taie cocoşul, dacă mai trec soldaţii, dacă o fi să se mai întoarcă acelaşi soldat, care-i tăiase şi lemne, care ar fi tăiat şi cocoşul, un cocoş care tot nu mai slujea la nimic, nemaifiind în bătătură găini. Gândul lucra obscur şi în sufletul soldatului, care vedea femeia aplecată la albia de pâine sau de rufe: un spate încovoiat de efort, de teamă, dar şi de încredere, ea lucra întoarsă cu spatele, îl simţea deci în preajmă, îl vedea cu spatele. Apoi el, mai târziu, a plecat, iar ea a oftat, eliberată de acel gând confuz şi totuşi neliniştită.

Un cuvânt de spus avea şi orizontul sudic în care se află plasată această lume de la Dunăre, iar peste toate era şi vara. Se şi spunea:

— Sunt şi căldurile astea!...

Trupele au picat şi s-au revărsat tumultuos, aproape de clipa când soarele, la meridian, despărţea cele două mari anotimpuri ale anului, după calendarul local. Un bărbat bălan ca orzul, cu ochi de cicoare, venea călare din nişte depărtări fără capăt, ameţit de o făgăduinţă, pe care o simţea, dar nu şi-o rostea. O femeie brună, cu ochii negri, căprui sau verzi, emanând febra verii valahe, îl întâlnise ca într-o predestinare, fie şi numai în vis. Cele două dorinţe, deraind scurt – comete ce-şi deviau orbita –, porneau mai departe, cu o senzaţie şi mai ascuţită de neîmplinire.

Era clipa când furnicilor din muşuroaie le creşteau aripi. Pentru scurta secvenţă a nunţii, aceste efemeride părăsesc tainiţele subpământene, se transformă în zburătoare, iar dragostea lor se petrece sus, în văzduh, în lumina solară.

Didina a avut presimţirea că se-ntâmplă ceva cu Nae, că marinarul o înşală iar. Trei zile în şir i s-a zbătut ochiul stâng. L-a menit, făcând cruci mici deasupra pleoapei suferinde, zvâcnind de una singură, dar ochiul nu s-a potolit.

Era la mijloc – Didina o presimţea – lucrătură mare.

Curios, în tot acest timp, oricât s-a chinuit, nu l-a visat pe căpitan. „Blestematul de Nae stă întors cu spatele la mine!”, adică refuză s-o frecventeze şi în vis. Întinzând cărţile, lucrul s-a adeverit: căpitanul ieşea mereu întors cu spatele. „Asta nu-i a bună! şi-a spus Didina, cărţile nu mint”. Căpitanul cădea cu una de ghindă. Ca să nu-l urgisească totuşi cu păcat, Didina a trecut strada vizavi, la madam Anica, rugând-o să întindă şi ea cărţile. Vecina, un fel de elefant de femeie, a procedat cu toată graba, lăsându-şi baltă treburile şi întinzând cărţile pe loc.

— Fato dragă, nu-i bine, a început ea, pocnindu-şi

palmele. Este întâi un bărbat de roşu…

— Ba de verde. Nae e de verde.

— Lasă-l pe dom Nae, stai să vezi! Este mai întâi un bărbat de roşu, care îl are în stăpânire pe cel de verde…

— …generalul! a tresărit Didina.

— …care e întors cu spatele la dumneata. Uite cărţile!

Ce mai, cărţile nu minţeau. Şi generalul era întors cu spatele la ea. Iar după asta cărţile s-au tăiat, s-au tăiat şi gata, nu mai ieşea nimic. Didina s-a ridicat de pe scaun „definitiv lămurită. Chiar dacă el avea să spună că asta

— Întinsul cărţilor – e o prostie, ea avea convingerea tare ca fierul. Un gând a fript-o totuşi, şi s-a întors de la uşă:

„Să vedem dacă e tot aia”. „Care aia?”, că doar cărţile se închiseseră, şi gata. Când se-nchid cărţile, nu mai încerci.

Dar Didina s-a rugat, iar madam Anica n-a rezistat să nu le mai întindă o dată, aşa, de mila ei. Madam Anica a mai întins o dată cărţile, iar rezultatul a fost clar. Era tot aia, femeia de ghindă! Didina era acum deplin încredinţată că Nae e un ticălos. Satisfacţia de a fi fost confirmată i-a dat o stare de veselie, până la râs. A plecat de la madam

Anica fără *o r voar*, a trecut drumul, veselia ei stranie a intrigata pe tanti Sita, care o spionase cu ochiul prin geamlâc, la întoarcere, simţind că nu-i a bună. Până la urmă i-a zis:

— Cu tine e ceva.

— Ce să fie, tanti Sita, nimic!… Şi strângând din dinţi:

Doamne, ce-am să mă mai distrez! O să fie distracţie mare. Şi mai târziu: O să-i trag lui Nae un guleai.

Guleai era un cuvânt rusesc, reactualizat de puţină vreme la Bucureşti, însemnând scandal cu chef, mai mult

tevatură şi răzbunare. Tanti Sita a scuipat în sân ca să îndepărteze răul. Scandalurile Didinei cu căpitanul de marină făcuseră vâlvă în mahala. Lucrurile se liniştiseră de la o vreme, de când dom Nae plecase pe front, la Dunăre. Tanti Sita chiar spera că nepoata – tânără şi disponibilă, „fată de viitor” – îl va uita pe căpitan, care se dovedise în toate un ingrat, deşi era bărbat politicos şi şarmant. Ea o prevenise de la început pe Didina să nu creadă în bărbaţi, ea îi şoptise câte ceva despre purtările lui Nae, deşi se apăra mereu: „Eu nu mă bag”, dar înverşunarea fetei o dezarmase, era la mijloc o luptă pe viaţă şi pe moarte, ceva dincolo de amor, lucru evident în ameninţarea Didinei că Nae nu-i de capul lui. „Ai să vezi, tanti, ce-o să se-ntâmple, să nu zici că nu ţi-am spus!”

În clipa plecării la Dunăre, Nae se retrăsese din scenă prudent. Ca totdeauna când avea o aventură, Nae devenea apatic şi distrat. Apoi taciturn, morocănos, afectând o preocupare superioară. Fuma cu gândurile aiurea sau citea gazete. Nu citea, stătea cu ochii pe rânduri, fără să le vadă.

— Nae, ce ceteşti tu acolo, spune-mi şi mie!

Nae tăcea. Didina îi smulgea gazeta, o făcea fâşii, o călca în papuci.

— Cât sunt eu în casa asta, aici cu tine de faţă, să laşi cetitul!

— De ce, puică, cu ce te-am enervat?

— Vreau să laşi cetitul!

— De ce?

— Fiindcă aşa vreau eu.

— Păi cu ce te supără cetitul, puică?

— Ştii tu cu ce!

Didina era geloasă până şi pe hârtia cu litere pe care o atingea mâna lui Nae. Şi pe foiţa de ţigară din tabachere, pe care degetele lui o foşneau absent. îi smulgea şi foiţa, şi

tutunul. Zvârlită, tabachera lui cu monogram a ajuns odată în uliţă. Didina simţea că absenţa lui Nae, vizibilă în asemenea gesturi mici, nu-i o absenţă neculpabilă, ca oboseala între soţi; ea îl dorea pătimaş şi absolut, ca-n prima zi, zbârnâind ca un zmeu în vânt, gata să se lase smulsă mereu în sus, de mâna lui, cu toată fiinţa în pâlpâire., Nae, nu mai pot, gândeşte-te şi la sufletul meu!

Doamne, iartă-mă, ce-i cu noi!” Dar acum Nae era absent.

Absent şi din casă, şi din vis, şi din căiţi. El îi dădea ştire, indirect, doar prin câteva semne rele, pe care cărţile le adevereau.

După furie şi după veselie, Didina a fost cuprinsă de o stare curioasă de linişte, o linişte buimacă, rău prevestitoare. A încercat să-şi răsucească ţigara, din tutunul şi din foiţele lui, dar nedeprinse cu răsucitul, degetele ei au risipit tutunul pe capot. Doar degetele îi erau neliniştite, mişcându-se singure, aiurea, ca şi ochiul. Apoi a început să cânte, gura cânta singură, încât tanti Sita s-a întors din cămară, unde cotrobăia după ceva, şi a privit-o cu ochi speriaţi:

— Didino dragă, ai să-ţi pierzi minţile, fato!

La aceste vorbe, Didina s-a prăbuşit în spasmele unui plâns. A plâns mult, cu noduri, cu gâlgâituri de copil, lacrimi curate, nici măcar sărate, lacrimi care au udat leoarcă pieptii capotului şi perna pe care se aruncase.

Asemenea lacrimi, de obicei, Nae i le bea:

— Puică, tu ai lacrimi ca de copil. Tot să le bei.

Ea se însenina la obraz, ochii i se limpezeau, devenea mai frumoasă ca oricând, revenea între ei sărbătoarea, totul era „curat, luminat, ca argintul strecurat”. Şi fiindcă Nae cunoştea descântecul de deochi, el adăuga:

— „Ca piperul grecilor, ca sarea berbecilor”.

Şi râdeau amândoi, fără pic de supărare. Didina chiar

îi şi spunea, în încheiere:

— Nae, cum de ne otrăvim noi zilele!

— De, puică, ştiu şi eu! Şi Nae nu mai punea spirt pe foc, lăsa lucrurile aşa, cuminţi şi senine, ca în prima zi.

Acum Didina era la fel de senină, numai că în ochii ei verzi şi limpezi se citea hotărârea. O hotărâre de nestrămutat, hotărârea aceea care face o fiinţă să se simtă liberă şi stăpână pe sine. Ea îşi cunoştea stăpânirea de sine, care o speria pe tanti Sita, îşi ştia bine şi puterea, dar, atunci pe loc, nu ştia ce să facă cu mâinile. Mâinile ei îşi pipăiau obrazul şi tâmplele, ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze că toate sunt la locul lor. În această stare a surprins-o tanti

Sita, când a revenit din nou din cămară, unde tot cotrobăia după ceva.

— Pricep, a spus ea văzându-şi nepoata. Pricep ce vrei să pui la cale, dar să ştii, Didino dragă, că asta nu se poate.

Tanti Sita îi citea adesea gândul, Didina nu se mira, nu era acum vorba despre care gând, ci de ce nu se poate.

— De ce nu se poate? a întrebat ea.

— Fiindcă ştii tu bine de ce. Ce, eşti nebună?

— Da, sunt nebună.

— Păi o să tragă în tine cu puştile, dacă te duci la el pe front.

— Să tragă cu puştile! a acceptat Didina, mai nepăsătoare de sine decât oricând.

Tanti Sita pricepuse bine: despre nimic altceva nu putea fi vorba, în hotărârea aceea nestrămutată a fetei, decât despre ceva cu totul imposibil şi cu totul absurd – o plecare la Nae, pe front.

— Fată dragă, stai să-ţi fac o cafea.

Adică nu pleca acum, pe loc, stai să-ţi fac o cafea, stai să întârziem niţel, poate vine între timp un gând bun.

Tanti Sita a adus cafeaua, iar alături de ea un pahar de apă rece, iar Didina a observat cu linişte că pe tablă e o singură ceaşcă şi un singur pahar.

— Dumneata nu bei?

— Eu n-aş mai bea...

— De ce să nu bei? Fă-ţi şi dumneata!

Tanti Sita a revenit cu încă o cafea, iar fata, Didina, părea din ce în ce mai cuminte şi mai în apele ei. Tanti

Sita a abătut-o chiar în altă parte, cu gândul, la chestiunea procesului, şi Didina a părut s-o asculte cu interes.

— Dumnealui crede că o să-i meargă, a intrat tanti

Sita de-a dreptul în subiect. Ei bine, nu, ne prezantăm amândouă la tribunal, fără avocaţi, ca să vedem ce-o să zică dumnealui.

— Eu nu mă prezantez.

Era limpede că pe Didina n-o putea urni nimic din punctul acela fix, în care de zidise. Tanti Sita a oftat şi a sorbit din cafea.

— Bine, fato, a încheiat ea, dacă-i pe-aşa, fă ce ştii. Dar să ştii de la mine, ce ţi-ai pus în gând nu-i lucru curat.

— Curat? Adică ce face el e curat!!

— El e bărbat, ţi-am spus.

— Ce bărbat, e un ticălos!

Şi Didina s-a ridicat de pe sofa, mândră şi justiţiară.

A început să se fardeze, plânsul o răvăşise. În această operaţie a pus multă grijă, chiar minuţie, privindu-se atent în oglindă, scrutându-se, cum face o femeie cu o altă femeie, când vrea să-i asigure o perfectă intrare în lume.

Era chiar un strop de cruzime în grija Didinei de a-şi martiriza obrazul. Parcă-şi dădea palme, cu satisfacţie.

— Nu crezi că-i mai bine să ne sfătuim cu Anastasiu, să-l poftim aici? a propus tanti Sita.

— Ce să mai caute Anastasiu aici?

— Dar, fato, tu ţi-ai tăiat toate punţile către Nae. Hai să-l chemăm măcar pe Anastasiu…

— Anastasiu n-are ce se mai amesteca, a respins Didina propunerea. De-acu încolo e treaba mea.

La ideea de a pleca pe front se opunea o situaţie obiectivă, în care era amestecat şi acel Anastasiu, unul Anastasiu-Argint, ipistat de tribunal şi fabricant de anonime.

Mitică Anastasiu-Argint era o instituţie în materie de anonime, avea o clientelă vastă, angajaţi în subordine, pe care-i plătea eu te miri ce, o reputaţie dintre cele mai bune, peste toate, un dever mare. Unde nu răzbeau medicul sau popa sau avocatul, în cele mai intime secrete conjugale, de afaceri, de alcov, pătrundea Mitică Anastasiu-Argint, dovedindu-se un confident fără prihană şi fără pereche, om de onoare perfect, fiindcă niciuna dintre tainele încredinţate lui nu trecea pragul înapoi în lume, decât pe calea hârtiei anonime, trimise prin poştă la adresanţi, cu girul celor direct interesaţi. Lui i se adresase

Didina în multe din „cazurile lui Nae”. Cu ajutorul lui soluţionase şi „cea mai gravă chestiune”: apărarea lui Nae de femeile care dădeau buzna după el, acolo pe front. Prin el, prin acea peniţă de argint, Didina izbutise să creeze pe frontul Dunării, în liniile române, ceea ce se putea numi

„O situaţiune obiectivă”. „Situaţiune” de care se izbea acum chiar ea, personal, după ce-o provocase direct, *manu propria*. Fiindcă ea, cu mâna ei, deşi sub îndrumarea lui

Anastasiu-Argint, scrisese prima scrisoare, celelalte vreo douăzeci fiind scrise de alte mâini, ca să nu işte bănuieli.

Şi scrisorile, cu texte şi caligrafii diferite, fuseseră adresate mai multor comandanţi din ierarhia militară, mai multor doamne de comandanţi, inclusiv soţiei ministrului

de război. De la ea, de la această doamnă, aşteptase Didina salvarea, deşi nici prima scrisoare, adresată generalului

Lupu, în subordinea căruia se afla căpitanul de marină, n-a fost lipsită de rezultat:

„Mult Onorate Domnule General.

La Bucureşti au ajuns ştiri, din sorginte sigură, cum că subordonaţii dumitale se ţin de chefuri cu femei, în loc să apere cu pieptul fruntaria patriei invadată de otomani. E o situaţiune intolerabilă şi nu ne îndoim că veţi lua măsuri. E trist ca familiile militarilor noştri să sufere, în timp ce ei îşi fac de cap, pretinzând altceva şi păându-şi astfel uniforma. (Se are în vedere mai ales căpitanul de marină N. Maican, care are consoarta bolnavă, nescriind acasă niciun rând.)”.

Textul prins între paranteze a fost şters de aceeaşi peniţă, dar era încă lizibil. După care scrisoarea continuă:

„Daţi ordin pentru a nu se admite femei la cantonamentul trupelor ce comandaţi, aşa cum impun onoarea militară şi simţământul sacru de tată de familie, ce sunteţi.

SS: Un grup de doamne”.

Efect sigur: scrisoarea fiind perfidă, a intrat ca un cuţit în inima generalului Lupu. Sigur că pe linia frontului soseau adesea doamne, fiindcă ofiţerii nu mai primiseră de mult – permisii, ca să-şi revadă familiile! Sigur că se dădeau mese, banchete, şi se trăgea şi câte-un chef! Sigur că printre doamnele oficiale – logodnice, consoarte, mame – se vor fi strecurat şi alte femei. Identificarea acestor străine nu intra în datoria generalului, care se purta ca un amfitrion atent, dar, de aici, iată nenorocirea!

Printre doamnele sosite în vizită la soţi, logodnici şi fii, se strecuraseră şi *infidelele*.

Efectul asupra generalului a fost total, când, prin curier special, i-a picat plocon ordinul de a se interzice cu

totul accesul femeilor în zonă, ordin semnat *manu propria* de ministrul de război, generalul Cernat. Scrisoarea care provocase reacţia lui Cernat, mult mai sobră, invoca interese tactice şi strategice superioare. Într-un loc bine găsit, printre rânduri, se strecurase şi cuvântul „spionaj).

Tanti Sita ştia de această acţiune a Didinei, atât de abil ţesută şi atât de fericit izbutită, încât, acum, iată, rezultatul se întorcea asupra fetei ca un bumerang.

— Şi ce-ai să faci acu?

— O să plec deseară, cu trenul! a răspuns Didina.

Stăpână pe sine, trăindu-şi din plin satisfacţia, Didina ştia că provocase în jurul lui Nae un gol. Pe căile ferate, în trenurile cu militari, nu mai circulau doamne. Nu mai erau admise doamne nici în zona de confruntare armată, pe toată linia Dunării. Pentru această izbândă, Didina se felicita, deşi nu singură lucrase, osârdia ei adăugându-şi alte osteneli, multe, din toate clasele. Un singur lucru nu-l putuse Didina împiedica – nici pe tren, nici pe linia frontului – pătrunderea doamnelor ruse, a rusoaicelor.

Războiul era într-un fel al lor, al bărbaţilor lor, al împăratului, al marilor duci, al marilor generali şi ofiţeri cu ordinul Vladimir la gât, iar pe ruşi nimeni nu-i puteau împiedica să vină la război cu femeile – cântăreţe de şantan, vivandiere, călugăriţe, doamne de Cruce Roşie.

Ochiul stâng îi spunea Didinei că se petrece ceva rău.

Absenţa lui Nae din vis sporea neliniştea şi bănuiala. Apoi confirmarea: cărţile îl arătau pe căpitan cu una de ghindă. Cine putea fi? Pe loc, în mintea Didinei s-a făcut lumină, ca şi cum ar fi aprins chibrit:

— Tanti dragă! a strigat ea. Şi după ce tanti Sita a apărut: Tu îţi aduci aminte ce-a zis Nae, înainte de a pleca?

— Că se îmbarcă.

— Că se îmbarcă pe ce?

— Că se duce la ruşi, să se bată împreună cu ruşii.

— Lasă asta, a zis un nume de femeie.

— Da. Ada.

— Asta era!

— Acum ştiu bine ce-a zis. A zis: plec la Ada sau plec cu Ada.

— Atât voiam să ştiu.

Şi Didina s-a liniştit din nou, dar mintea ei a prins şi mai harnic să lucreze. Ea şi-a prins tâmplele în palme şi a rămas nemişcată minute în şir. Tresărind, a strigat-o din nou pe tanti Sita.

— Şi ce-a mai spus când a ieşit pe uşă? a întrebat-o.

— Că se îmbarcă şi că nu-ţi mai poate scrie un rând.

— Parc-ar fi scris vreodată!

Pe Didina a cuprins-o din nou veselia. Ajungând la capătul gândului, simţea că-l are pe Nae la mână şi nu-i mai păsa de nimic. Din jocul lui se alesese praful. Ea era.

stăpână pe joc.

A cerut o birjă, a trecut pe la tribunal, de unde l-a luat pe Anastasiu-Argint, care era între altele şi mare poliglot, şi împreună cu el a pornit la consulatul rus. Ea avea să plece în zona frontului, cu zapiscă la mână, dată nu de români – pe care acum îi dispreţuia –, ci de autoritatea imperială rusă, care o luase implicit sub protecţie.

Părea un făcut sau o brodeală dintr-un joc de copii

— Jocul de-a v-aţi ascunselea –, dar nici de data asta

Nae n-a izbutit să nu confirme intuiţia acestei femei, care nu dădea greş. Era într-adevăr la mijloc o rusoaică.

Înainte de a pleca spre front, afanisit de insuccesele lui militare, Nae trecuse pe la consulatul rus, unde ceruse – cu acordul superiorilor săi – să se îmbarce pe un vas al flotei imperiale. La intrare, la peron adică, un grup de doamne ruse aştepta trăsuri.

Pe marinar l-a orbit priveliştea: fiinţele acelea păreau

debarcate de-a dreptul din cer sau de pe o banchiză polară. Tinere, nalte, blonde, străine, înecate în blănuri scumpe, deşi era cald, se vedea că fuseseră aruncate la acel peron, la care aşteptau, de ultima aripă de iarnă rusă. N-a putut distinge chipuri, ci siluete, mai ales un aer parfumat, tulburător, pe care îl aduc întotdeauna femeile de altă rasă într-un loc prea familiar – într-un port, într-o gară. A fost deci, mai întâi, uimirea şi ameţeala, apoi nevoia de a-şi freca ochii increduli. Căpitanului vedenia i-a dat într-adevăr ameţeală, ceea ce nu înseamnă că n-a privit cucoanele străine cu toată atenţia, după ce-a salutat politicos, dar într-un fel anume, cât să sublinieze surpriza. Ofiţerul era în ţinută de mare gală, cum se cuvenea să se prezinte la o instituţie străină, la ora audienţelor. El a rămas în preajma doamnelor, afişând impacienţa, pe care şi ele o vădeau, doamnele aşteptând probabil nişte echipaje care nu sosiseră la timp.

Ofiţerul a încercat să se facă util, punând la dispoziţie trăsura lui destul de modestă, ofertă respinsă însă de şefa grupului de doamne, o matroană cu talie de focă. Micul dialog între căpitan şi focă i-a permis însă s-o remarce pe pupila acesteia, o domnişoară ireal de albă şi de tânără, care a clipit spre el, derutat, mirat, jignit. Ea a închis ochii, pitindu-se în blană, deşi era cald. Ofiţerul a simţit pe loc că aparţine trup şi suflet acelei fiinţe, de care totul îl despărţea, inclusiv sosirea echipajelor. El însuşi a fost invitat cu politeţe în incinta consulatului, iar uşa masivă de nuc s-a închis definitiv în urma sa.

A urmat să aştepte, ca să fie primit, făcându-şi vânt cu chipiul. A tresărit în câteva rânduri la deschiderea uşii, nux uşa din faţa căreia aştepta, ci uşa din spate, cea pe care dispăruse coconetul rus. Îl enerva sabia scurtă de paradă, care-i stânjenea mişcările – îi venea s-o arunce, ca să se simtă liber. Neastâmpărul se transforma la Nae într-o

stare greu suportabilă, de furie asupra-şi, împinsă până la nevoia de a lepăda tot, inclusiv aspiraţia care-l aducea într-un anume loc, cu o ţintă precisă. Ţinta precisă dispăruse, se topise, iar ofiţerul scrâşnea de neputinţa de a nu-şi îngădui să părăsească scaunul, în care îl împingea să rămână lipit mereu şi mereu privirea secretarului de la uşa cabinetului consular. Nae ştia, dintr-o veche experienţă, că o discuţie angajată sub asemenea auspicii poate rata, ratează sigur, dacă el însuşi nu găseşte în sine puterea să-şi calmeze nervii pe loc sau, dacă nu, atunci s-o şteargă, să părăsească teritoriul. El era, în nu puţine cazuri, omul abandonului.

N-a putut părăsi teritoriul şi nici nu s-a calmat. Întâlnirea cu consulul rus, baronul Stuart, deşi scurtă, a stat sub incidenţa nervilor:

— Înţeleg că doriţi să intraţi ca voluntar în marina imperială rusă! a început consulul, care era la curent cu solicitarea.

— Nu ca voluntar, excelenţă, fiindcă aceasta ar fi cu neputinţă. Eu nu sunt un civil, eu sunt un militar!

Fraza, de efect, l-a făcut pe consul să-l privească prin ochelari. Consulul a zâmbit. Nae Maican a simţit oportun să facă ultima precizare:

— Eu aparţin, prin jurământ, marinei române.

— Şi cine vă împiedică să slujiţi în marina română?

Nae a simţit ghiontul, din nou aceeaşi idioată problemă – „da, domnilor, n-aveţi marină şi totuşi riscaţi războiul naval!” –, dar a tăcut, a răbdat umilinţa, deşi era roşu la faţă ca racul. Consulul s-a arătat, în continuare, mai binevoitor:

— În sfârşit, nu e de competenţa mea să aflu sau să ştiu de ce direcţia flotilei din ţara dumneavoastră nu vă foloseşte. Aţi făcut studiile navale la Brest…

— Exact. Dar cunosc şi Dunărea. Vasul „Ada”, pe care

aş dori să mă îmbarc, navighează în apele Dunării.

— Vasul „Ada” are o misiune specială.

— Ştiu.

Vasul „Ada” era un vas spion. Aceasta făcea ca în scrisoarea de recomandare a ofiţerului român către partea rusă să se evite orice precizare în legătură cu numele vasului – pe care Maican dorea să se îmbarce –, pentru a nu i se crea dificultăţi, prin suspiciune. Nici Stuart n-a insistat să afle de unde şi ce anume ştie Maican despre acest vas. Baronul a împins din nou lucrurile spre general:

— Am luat act de dorinţa dumneavoastră, căpitane, de a lupta în marina rusă. Un lucru rămâne însă indescifrabil pentru mine: sub ce statut vă veţi îmbarca?

Aceeaşi problemă, cu caracter general, spinoasa problemă a cooperării, se punea acum în cazul unui singur militar, căpitanul Nae Maican, care ardea de nerăbdarea să lupte.

— Dar există atâtea acţiuni militare de cooperare! a avansat el, fără a preciza care anume acţiuni.

Nu „acţiunile” îl iritau pe baron, acestea erau cunoscute, deşi fără statut, ci cuvântul acela – cooperare! – care introducea spini în toate relaţiile dintre cele două părţi. Acelaşi cuvânt îl utiliza acum, poate nedeliberat, ofiţerul român.

— Este vorba, excelenţă, a reînceput căpitanul, de un ţel comun.

Ofiţerul căpătase o anume bunătate în glas, sub care se citea ardoarea de a izbuti, poate viclenia.

— Acest ţel, a continuat el, trebuie să-şi apropie un evantai larg de mijloace…

Din nou viclenia valahă!

— Dumneavoastră păreţi a fi mai mult diplomat decât militar, a observat baronul, zâmbindu-i cu ascuţime, o ascuţime din care nu se putea deduce lipsa de bunăvoinţă.

A intrat însă secretarul, care a anunţat vizita unui înalt personaj, prinţul Dimitrie Ghica, prezidentul Crucii

Roşii Române, care venea probabil într-o chestiune privind statutul acelor doamne, cert de la Crucea Roşie Rusă.

Stuart a suspendat audienţa cu scuze, a amânat-o de fapt cu câteva minute, între timp consulul fusese informat că se reîntorseseră şi doamnele acelea, doamnele ruse!, iar inima căpitanului a bătut tare. El a observat, retrăgându-se:

— Constat totuşi, cu plăcere, că acest salon e câmpul unei active cooperări.

— Un salon diplomatic, căpitane, nu poate fi un câmp de război! i-a răspuns baronul.

Căpitanul s-a retras în vasta antecameră, cu aspect de gară de lux. El n-a mai dat atenţie doamnelor, le-a salutat doar, cu deferenţă, ca pe nişte vechi cunoştinţe, retrăgându-se în colţul lui, sub o scară. Holul era dominat de portretele în mărime supranaturală a suveranilor Rusiei, care avuseseră atingere cu Principatele Române, de la

Ecaterina cea Mare până la Alexandru al doilea, pânze impresionante, cu un grandios de cortină de teatru. Un

Suvorov şi un Cutuzov, ceva mai mici, simple portrete, dominau canapeaua pe care aşteptau doamna focă şi pupila ei, o fată albă ca un smoc de ovăz. Era şi o natură moartă, un hectar de pânză, cu harbuzi şi flori. Parchetul

— O orgie de rozete, cruci, spirale – strălucea ca sticla.

Erau – pe nişte console, mari cât altarele de catedrală – şi nişte vase Empire de porţelan albastru, cu vulturi imperiali în aur. Acestea se reflectau în parchet.

Ruşii nu foloseau covoarele, le ajungea această feerie de lemn scump, care concura frumuseţea covorului oriental, înlocuindu-se elementul de ţesătură colorată printr-un mozaic geometric de fast şi răceală. Şubele doamnelor, din neglijenţă, căzuseră pe parchet.

Nimeni n-ar fi îndrăznit să le ridice – era un gest în obligaţia personalului casei – şi de altfel blănurile făceau bine pe parchetul de lemn scump, la picioarele doamnelor, blănurile vaporoase sau grele păreau trofeele unor animale învinse. Mai mult – sub botinele fetei albe se prelinsese blana unui lup siberian. Ea însăşi, fata, dezvelită din puful lung şi fumuriu al lupului, etala nu un bust feminin, ci o siluetă aspră, aproape militară. O ajuta la aceasta şi corsetul, dar mai ales jacheta strânsă pe talie, semiofiţerească, cu brandenburguri, inclusiv epoletul cu franjuri de pe umărul stâng, un singur epolet, din care curgea un eghilet eu şnur de aur. Domnişoara ofiţer se juca cu eghiletul şi nu privea la nimeni.

— Nadia Vasilievna, dumneavoastră aici?!

Omul care şi-a clamat surpriza, în ruseşte, a curs pe scara interioară în jos, pe lângă umărul căpitanului – Maican o privea de sub scară –, precipitându-se cu braţele întinse spre fata ofiţer. Acelaşi om în frac i-a luat fetei mâinile, şi-a permis să-i scoată mănuşile lungi, una după alta, şi să-i sărute palmele, apoi braţele, pe stofa mundirului. Culmea a fost când bătrânul în frac – era un bătrân! – a smuls-o pe fecioară în sus, a cuprins-o în braţe, a început să ţopăie cu ea, la piept, căzăceşte, prin imensul hol. S-a învârtit cu ea până sub spirala scării, oprindu-se în dreptul lui Maican, pe care l-a uimit spatele masiv şi negru al satirului. Părea un balerin său. un atlet de circ.

— Sufletul meu! a bâiguit bărbatul, învârtind încă o dată în aer fata de ovăz, după care a depus-o pe canapea, sfârşit, nu de oboseală, ci de emoţie. I-a mai spus ceva, în

ruseşte, apoi a dispărut sus, pe aceleaşi scări, ca să dea de veste probabil, în nişte încăperi de la etaj.

În faţa căpitanului, pe parchet, rămăsese eghiletul de aur. Maican l-a ridicat. Dar în aceeaşi clipă, fata, împreună cu doamna focă, a dispărut pe uşa care ducea în cabinetul consulului.

— Este contesa Nadia Vasilievna, nepoata prinţului Mirski, care acum, poate chiar în această clipă, trece Dunărea.

Replica a fost spusă în franţuzeşte, de cineva din vastul hol, Maican a înţeles-o, el a privit vrăjit spre uşa pe care dispăruse fata de ovăz, cu epolet de ofiţer. Deci bătrânul satir, în frac negru, era o rudă, probabil o rudă apropiată, un conte sau un prinţ imperial, de unde intimitatea cu ea, exuberanţa, nebunia acelui vârtej cu copila în braţe, gesturi de neîngăduit pentru un altcineva.

— Căpitane, l-a trezit din ameţeală un secretar, cererea dumitale se va rezolva. Excelenţa-sa vă anunţă că veţi primi accepţiunea autorităţii imperiale direct la unitatea dumneavoastră, la momentul oportun. La revedere, domnule.

Maican a rămas multă vreme pe peronul consulatului, cu eghiletul de aur în palmă. Civilizat era să-l depună în palma persoanei de drept. N-avea puterea s-o facă. Aştepta ceva, o izbăvire, o minune. L-a smuls din loc îndemnul prinţului Dimitrie Ghica, atunci ieşit din consulat, care i-a spus:

— Hai, nu mai pierde vremea! Baronul Stuart ţi-a semnat hârtia sub ochii mei. Fugi la Dunăre!

Căpitanul a trimis în aceeaşi zi, printr-un comisionar, la hotelul la care locuia contesa Nadia, un coş cu violete de Parma şi o casetă în marochin, conţinând eghiletul.

Comisionarul, un bătrân în redingotă, angajat special de

Nae, s-a întors fără niciun răspuns. Doamnele din Crucea

Roşie rusă plecaseră în aceeaşi zi spre front.

Nae nu mai putea întârzia nici el, a plecat spre front, luându-şi definitiv adio de la Didina. Era liber, în sfârşit.

Şi se căia pentru toate prostiile. În compartiment, până la

Slatina, unde a debarcat, Maican n-a vorbit cu nimeni, încerca un sentiment fericit de purificare.

Acest sentiment i-l adusese fata rusă, care-l vindecase instantaneu de violenţa carnală, de zăpăceală, de ticăloşie. Căpitanul şi-a jurat, atunci pe loc, fără martori, să nu mai iubească pe nimeni decât pur. Şi el credea în jurământ. Avea toate garanţiile pentru aceasta: nu băuse, nu era ameţit, nu se simţea vrăjit. Dragostea lui pentru contesa Nadia era mai ireală decât o amintire, era ca amintirea unei împărtăşanii, care îi aducea sub limbă un gust dulce-amar de căinţă. O căinţă pentru faptul însuşi de a fi existat, de a respira, de a călători cu trenul.

„De fapt nici n-aş dori s-o mai văd. Aş dori doar atât, să-i predau eghiletul şi să-i spun personal: «Contesă, nu merită să priveşti acest om care şi-a însuşit, prin fraudă, ceva ce-ţi aparţine»”.

Pentru mai multă siguranţă, pentru a nu se lăsa tentat să adore cutiuţa de marochin, conţinând eghiletul.

Maican a predat obiectul ordonanţei, cu ordin strict să nu i-o restituie decât dacă s-ar ivi cazul major de restituire.

În fond, putea păstra cutiuţa la el, avea un întreg depozit de asemenea amintiri, dar simţea că acea cutiuţă stă mai bine în buzunarul ordonanţei sau, şi mai bine, ar fi stat într-o boxă cu lacăt la Vatican. El nu era un credincios – suferea pentru asta, se închina aşa, într-o doară –, dar fata precis era, căpitanul nu era un specialist în biserici,

cel mai bun depozit era o mănăstire sau mănăstirea mănăstirilor pământului – Vaticanul... De ce

Vaticanul? El nici măcar nu-l vizitase, dar simţea că

Vaticanul trebuie să fie un sediu al cucerniciei, al dezlegării de păcate, măcar un depozit al amintirilor de care te lepezi dintr-o nevoie de purificare. Căpitanul a conceput în minte o scrisoare scurtă, în care, în termeni reci, aproape monastici, notifica fiinţei aceleia albe că eghiletul care îi aparţine, găsit întâmplător în holul consulatului rus din Bucureşti, se afla depus într-o boxă cu lăcat, la

Vatican. Mâna lui impură nu-l va mai atinge. Poate mâna

Papei.

La Slatina, unde au făcut transbordarea, ataşându-se unui convoi de căruţe, Nae a cerut ordonanţei cutia cu eghiletul, strecurând-o în buzunarul de la piept, pentru mai multă siguranţă. După război, urma s-o trimită la

Vatican. Dar până atunci era mai cuminte s-o păstreze el. Fata, oricum, nu mai avea nevoie de acel eghilet, îi ajungea epoletul cu franjuri, care acum îl enerva.

Seara, Nae a tras la conacul unui arendaş, plecat în afaceri, dând buzna peste stăpâna locului. Nu el – ea!

Sau el şi ea! Ordonanţa, s-a descurcat cum a putut, dar a doua zi în zori Nae i-a cerut soldatului cutiuţa cu eghiletul de aur.

— Păi v-am dat-o!

— Vezi că e la tine!

A ajuns în zonă la miezul nopţii următoare şi cu chiu, cu vai a dat de un cunoscut, un camarad din infanterie:

— Ce-i p-aici?

— Plictiseală mare, nici nu se poate dormi de urât.

— Dar luptele?

— Ce lupte?

S-a dumirit chiar a doua zi că pe front, pe toată linia frontului, era o plictiseală de zile mari. îţi venea să caşti. Căpitanul a făcut vizitele de rigoare, s-a prezentat cui trebuie, s-a înfăţişat la raport generalului Lupu, a dormit mai mult decât de obicei, apoi s-a inclus plictiselii unanime. Ceva îi lipsea şi nu-şi dădea seama ce. Oricum, fiind un nou-venit de la centru, un camarad l-a întrebat:

— Ce-i pe-acasă?

— Bine, ce să fie! Ca şi p-aici.

— P-aici e rău, domnule, rău de tot, familiile n-au voie să mai intre în zonă. Ordin sever! Generalul e foc pe toată lumea. Dacă se-apropie o femeie de raza bivuacurilor o împuşcă. Ascultă la mine: o împuşcă cum împuşti un câine.

Nae şi-a făcut cruce cu limba, în cerul gurii, mulţumind lui Dumnezeu că nimerise pe acest pământ al liniştii… Scăpase de Didina.

Viaţa pe zonă se desfăşura într-adevăr liniştit, ca într-o vacanţă. Nimic de făcut, nimic de făcut mai ales pentru un marinar. Lui Nae îi revenise sarcina de a se ocupa de o companie de pontonieri – meserie detestabilă, cu un picior pe uscat, cu unul în apă. Generalul Lupu n-avea însă în divizia lui nicio unitate de marină, el i-a oferit căpitanului tot ce putea fi mai onorabil pentru un navigator de cursă lungă, pe deasupra şi absolvent al

Şcolii navale din Brest: să supravegheze instrucţia pontonierilor şi, în plus, să studieze, pe machetă, construcţia unui pod peste fluviu. Misiuni prea simple pentru căpitan, pentru a-l ocupa. În instrucţia pontonierilor era absurd să se bage, aceştia aveau şeful lor, un locotenent cu care juca cărţi, în orele de repaus, şi pe care îl şi poreclise Podaru;

podul i se părea un fleac – nu era un pod peste Atlantic, ca să-ţi baţi capul cu el, ci un simplu pod, o bagatelă, „legi pontoanele unele de altele şi gata!”, nu se

descoperea atunci, întâia oară, plutirea corpurilor, nu de un Arhimede era nevoie în armata română, ci de un Fulton, de cineva care să asigure navigaţia militară cu aburi!

Teoriile căpitanului îi lăsau cu gura căscată pe ofiţerii de uscat, pe *terieni*, cum le zicea Nae, iar faima lui a sporit în timpul meselor de la popotă şi la petrecerile de noapte. Petreceri sobre, ca între bărbaţi. La aceste petreceri teoriile şi povestirile marinarului înflăcărau imaginaţia, toţi începuseră a dori un război cum nu se mai văzuse, toţi începuseră să aibă un secret, iar mai apoi un ostentativ dispreţ faţă de condiţia lor *teriană*, care apăsa asupră-le ca o fatalitate. Nae punea capac acestei mizerii, când spunea cu năduf:

— Domnilor, naţiile care n-au mare se pot sinucide.

Ce mai, sunt cu ştreangul de gât! Fiindcă, vedeţi dumneavoastră, omul e o fiinţă marină, el nu e, cum credeţi dumneavoastră, un terian, ci un acuatic, el se dezvoltă înainte de naştere în apă, cum s-a dezvoltat şi viaţa la început, în marea primordială, apoi, după naştere, el n-are alt vis decât apa, marea, da, marea!

— De unde sunteţi de loc, domnule căpitan, iertaţi că vă întreb? a îndrăznit să întrebe sublocotenentul Mănescu, care-l sorbea pe căpitan din ochi.

— Ce-ntrebi, domnule, prostii! l-a repezit cineva pe

Mănescu, un alt admirator, locotenentul Perticari, tunar de meserie. N-ai auzit că domnul căpitan a făcut Şcoala navală la Brest?

Desigur, Nae făcuse Şcoala navală la Brest – acesta era răspunsul, cutreierase şi mările –, era şi acesta un răspuns, totuşi, în ceea ce-l privea, el nu cunoscuse prin naştere marea, era – ca mulţi alţii – un simplu bucureştean. Poate că asta l-a şi făcut pe Nae să revină, ceva mai concesiv, asupra formulei finale, cea care pusese capac, aruncând o şansă şi naţiilor *teriene*:

— Da, domnilor, marea, iar cine n-are mare să-şi îndrepte ochii spre oceanul aerian.

Figuri uluite, Nae era ascultat ca un profet.

— Spre cer! a pus el punct.

— Adică credinţa! a strigat Mănescu.

— Taci, când eşti tâmpit! a urlat Perticari. De altceva e vorba: baloanele, navigaţiunea în aer, zborul!

Alte figuri uluite, mai ales că Nae tăcea. Asemenea discuţii le dăduseră multor ofiţeri dureri de cap. S-a născut în cadrul lor şi o separaţie de opinii, ofiţerii de modă veche sau cei care „nu duceau la metafizică” s-au retras de la aceste sindrofii intelectuale, niţel şifonaţi, niţel privindu-l chiorâş pe Nae, „care ce? o face pe nebunu' cu noi?!”, „n-o face, domnilor, pe nebunu', dar pune o chestiune, o ipoteză”, „ce ipoteză, să nu ne-nveţe el ce-i cu războiul!”, şi multe altele, care au rupt unitatea camarazilor în două părţi aproape simetrice: pro şi contra

Nae Maican.

Maican însuşi a socotit că e mai bine să se retragă din dezbateri, cultivând viaţa de pustnic. Pentru o vreme el a refuzat până şi mesele de la popotă, cinând de unul singur în coliba în care locuia, fapt care i-a consolidat prestigiul.

Tot n-avea cu cine să discute, ce mai! *Terieni*!, a pus

Nae concluzie gândurilor lui năstruşnice despre navigaţia cu aburi şi războiul naval. „Pe un asemenea ofiţer n-au cum să nu-l adore femeile!”, îşi spuneau cu invidie camarazii. „Să-l adore? Aş, se smintesc după el! Nu vedeţi ce scrisori primeşte?!” Nae primea într-adevăr multe scrisori, camarazii recunoşteau caligrafia feminină de pe plicuri, le spunea multe şi parfumul acelor plicuri, le-a spus multe şi faptul că pe Maican l-a desemnat generalul ca om de legătură cu unitatea rusă vecină, de pe acelaşi ţărm.

În această misiune de prietenie la ruşi, Maican l-a luat cu el şi pe locotenentul Perticari, cel mai zelos admirator, care, la întoarcere, a povestit lucruri extraordinare despre idolul său:

— Domnilor, e culmea, căpitanul e cunoscut ca un cal breaz de coconetul rus!

— Ce coconet, care coconet?

— Doamnele ruse de Crucea Roşie. Sosirea căpitanului în lagărul rusesc a făcut senzaţie.

— Da' de unde le cunoaşte, domnule? Asta chiar că-i culmea!

— De unde de-ne-unde, le cunoaşte!

Un grup select de ofiţeri, în frunte cu generalul, a făcut o vizită de curtoazie la ruşi. Maican fusese vioara primă. Drumul spre lagărul militar rusesc s-a făcut pe apă, cu bărcile. Urma acum vizita de răspuns, iar evenimentul acesta rar – singura mondenitate într-un sezon de post negru – a înviorat ofiţerimea. S-au pus la cale pregătiri ca pentru primirea ţarului. Veneau, se dădea ca sigur, şi acele doamne. Maican a intrat şi el într-un cutremur special.

La el, aşteptarea aceluiaşi eveniment atât de tulburător s-a transformat într-o stare de nervozitate şi chiar de alarmă. Starea a fost precedată de un semn rău: îl mânca nasul. Dar mâncărime grozavă, nu fleac! Aşa ceva nu i se mai întâmplase decât o dată în viaţă, iar atunci fusese dandana mare, un scandal cum nu se mai pomenise, care-l dusese până pe muchia iadului, cu pistolul la tâmplă.

Culmea era că nimic rău nu pregătise semnul: nu se certase cu niciun camarad, nu primise veşti proaste, ba vestea cea mare – în afară de vizita doamnelor! – îi şi picase: în curând urma să acosteze, prin apropiere, vasul „Ada”.

Dar gândindu-se tocmai la acea bucurie, îmbarcarea, se dezlănţuise criza. De ce, când totul era clar, când totul

urma să-l facă fericit, de ce! Rostind în gând numele vasului, „Ada”, Nae văzuse însă, instantaneu, ochii Didinei.

— Mă îmbarc pe „Ada”! îi spusese la plecarea din Bucureşti.

Şi Didina l-a ţintuit atunci cu ochii ei verzi ca fierea, care nu prevesteau nimic bun. Didina avea pe chip nu ceva disperat, ci ceva împăcat, chiar triumfător. El îi cunoştea bine acel aer triumfător, care promitea ceva. Odată, după o împăcare, Didina îi mărturisise: „Năică, îţi simţisem planul de când erai cu mâna pe clanţă. Doamne, mi-am zis în gând, poate că dă Dumnezeu să-l prinz cu curva-n pat!” Cum se şi întâmplase.

Recapitulând acel moment penibil, Nae s-a liniştit însă, dimpotrivă, el a fost acela care a trăit o clipă de triumf: scăpase definitiv de Didina, Didina nu putea călca în zonă, peste toate Nae se purificase, reîntâlnirea cu contesa Nadia, departe de a-l tulbura, stătuse sub semnul unei atracţii reci, ca între astre depărtate. Nae însuşi fusese fericit de a fi izbutit să obţină un asemenea sentiment curat, asemănător clipei de după împărtăşanie.

Ochii umezi, dar stinşi, un vag tremur al buzelor, pe care locotenentul Perticari le urmărise încordat, mai mult, dezinteres faţă de uimitoarea fată, decât atenţie, în sfârşit, acelaşi Perticari a observat la Nae doar o uşoară reniflare a nărilor, cu o undă de ameţeală, ca după o absorbţie de parfum, după clipa când contesa, împreună cu protectoarea sa, a părăsit masa de banchet oferită de ofiţerii ruşi. „Teribilă figură căpitanul!” şi-a spus Perticari. Acelaşi locotenent, la întoarcere, n-a răbdat şi a adus vorba despre fata de ovăz:

— E superbă.

— Crezi?

— V-a urmărit cu foarte mult interes.

Căpitanul n-a primit aceste vorbe cu emoţie, el era

preocupat de altceva, probabil că un asemenea moment rar, ca cel la care Perticari asistase, era pentru Maican ceva curent. Curios era că Nae însuşi nu fusese tulburat, până a intervenit semnul, mâncărimea de nas, apoi încă o spaimă: eghiletul!

— Ce-am făcut cu eghiletul!

El a fost ars de această grijă, când se afla departe de cantonament, într-o luncă, pe malul fluviului, la cules de melci. Ofiţerii îşi împărţiseră între ei, cum ştiuseră mai bine, îndatoririle legate de pregătirea banchetului în onoarea ruşilor. La propunerea căpitanului se acceptase şi ideea unui preparat franţuzesc cu melci în unt negru, agrementat cu vin de Bourgogne. Vinul şi melcii îl priveau pe Nae, el se afla în luncă după melci, când a sărit ca ars:

— Eghiletul!

Eghiletul nu era şi pace. A răscolit coliba, a bătut ordonanţa – lui îi dăduse cutiuţa cu eghiletul! –, s-a calmat, a început o căutare metodică, cu ajutorul lui Pertieari.

Niciun rezultat. Pertieari, din disperare, a venit totuşi cu o idee:

— Domnule căpitan, dar n-aţi putea comanda la

Bucureşti un alt eghilet? E totuşi vorba despre un simplu eghilet.

Dar Nae a urlat ca o fiară, îngrozindu-l pe Pertieari printr-o mărturisire neînchipuită:

— Nu-nţelegi că-i eghiletul ei?

Ce mutră a făcut Pertieari nu se poate spune. S-au pus din nou pe căutat eghiletul, de astă dată, lucid, rece, crâncen. Nae a hotărât să spargă pereţii. Acelaşi Perticari l-a calmat, introducând elementul raţional:

— Domnule căpitan, dar ce să caute eghiletul în pereţi?

— Poate l-am ascuns în pereţi, ca un nebun.

— Domnule căpitan, să nu ne pierdem minţile, s-a

rugat Pertieari, atât de zăpăcit şi ameţit de tevatură încât îi venea să plângă. Domnule căpitan, s-a rugat el, să punem raţiunea în drepturile ei suverane. Dumneavoastră ştiţi că atunci când pune dracu' coada pe câte ceva, nu mai vezi acel lucru câte zile trăieşti. Te loveşti de el, îl ţii în mână, dar nu-l vezi. Poţi să-l ai asupra ta şi nu-ţi dai seama.

La care Nae a strigat:

— Domnule, dar nu-i un fleac, nu pricepi? Nu-i un ac să nu-l vezi, e un eghilet într-o cutie! Chiar dracul dacă punea coada, se vedea!

Totuşi îndemnul la raţiune a avut un rezultat: Nae a cerut să fie percheziţionat la piele, şi el, şi soldatul.

Apoi şi Pertieari, omul care avusese *ideea*. Apoi a băut, s-a ameţit rapid, s-a îmbătat chiar, din emoţie şi extenuare. Pertieari l-a întins în pat, i-a tras cizmele, l-a lăsat să doarmă liniştit, sub veghea ordonanţei, iar Nae dormea ca un copil. Dar în cursul nopţii, când s-a deşteptat dintr-un coşmar, când s-a ridicat, orbecăind după apă, el a prins de coadă trena unui vis, capătul vaporos al coşmarului care-l învăluise şi a dat un urlet:

— Eghiletul!

Visase eghiletul. Simţea cum eghiletul îi circulă prin sânge. îl înghiţise! La ziuă s-a înfăţişat la infirmerie, cu mină de nebun, şi s-a spovedit medicului. Avea încredinţarea, chiar şi proba – visul acela!, că eghiletul se afla în el.

— Fii serios, căpitane. Astea sunt coşmaruri nocturne, rezultate dintr-o digestie proastă. Ce-ai mâncat? Am să-ţi dau un purgativ puternic.

Nu i-a mai ars de melci, de pregătirea melcilor, deşi seara urma să fie banchetul. Iniţial, Nae hotărâse ca nimeni să nu se atingă de melci: el îi va pregăti, cum ştia, după o reţetă specială, care nu se dă pe mâna oricui, care

cere o supraveghere permanentă, nu era o mâncare de bucătar, ci de *gourmet*. El s-a lăsat captivat până la urmă de pregătirea melcilor, punând în fiecare operaţie o grijă şi o minuţie care l-au apărat de alte gânduri, de gândurile negre.

Oaspeţii sosiseră între timp. Lui Nae nu-i mai rămânea de preparat decât sosul negru, ultimul dichis, care de obicei se fabrică pe clipă, înainte de aducerea tăvii la masă.

El însuşi urma să prezinte tava, costumat în bucătar. Vinul de Bourgogne, o baterie de sticlă, urma să fie adus de soldaţi cupieri, un om – o sticlă. Nae nu mai avea mult timp ca să se spele şi să se dichisească şi s-a grăbit. El a lăsat melcii în grija bucătarului, apoi a plecat spre bordei, luând sub braţ echipamentul cu care urma să se costumeze.

Intrând în odaie, o undă de parfum l-a alarmat:

— Cine a fost p-aici?

— Coniţa!

— Care coniţă?

— Cum care, coniţa Didina, raportez!

— Vasile, eşti nebun?!

— Sunt nebun, dom'căpitan, dar ea a fost. Cu dom locotenent Perticari. El a adus-o aici.

Lui Nae nu-i mai rămânea decât să-l împuşte pe Perticari. Să-l împuşte, apoi să se prezinte singur magistraţilor militari. El s-a aruncat în pat, hotărât să moară.

N-a stat mult întins. Pe uşă au dat năvală câţiva ofiţeri:

— Haideţi, domnule căpitan, generalul e foc. Trebuie să intre în scenă melcii.

Camarazii l-au smuls pe Nae în sus, el era fără puteri, l-au costumat, l-au dus ca pe un înecat până la

bucătărie, i-au pus pe palme tava cu melci, i-au deschis uşa, l-au împins în sala de banchet.

Aplauze, *mal de mer*, acea legănare ameţită dintr-un perete în altul, punct fix prinţesa Nadia, care râdea, punct fix Didina, care aplauda, râdea, iar la gâtul Didinei podoaba de supliciu: eghiletul.

Aflat între cele două doamne, generalul Lupu părea încântat. Se spune că melcii lui Nae ar fi fost straşnici.

Nu numai nebunia erotică, dar şi o nebunie a vanităţii mişca lumea. Războiul fiind o estradă pe care evoluau personaje importante – ţarul, prinţul, generalii, miniştrii, diplomaţii – s-a născut spontan o atracţie spre strălucirea acestei estrade, o năvală de efemeride, ca vara în grădinile de spectacol, când roiurile de musculiţe nocturne întunecă lumina lampioanelor. Această năvală, firească în orice vremi, era acum stimulată de evenimente, de schimbarea rapidă a climatului – de după 9 mai, când efemeridele s-au dovedit mai prolifice, ele reluându-şi mai de timpuriu zborul dezordonat şi exuberant. Un cântec de epocă dădea glas situaţiei:

„Bine-i să zbori.
Cu paşi uşori.
Să te-nvârteşti
Cât trăieşti…

În epoca Unirii, când în Ţările Române s-a petrecut o radicală modificare de climat, efemeridele au fost totuşi mai puţine. Ceva nu le dădea siguranţă, climatul nu se aşezase încă şi un instinct le spunea că nu e bine să meargă la risc. Acum riscau. Ce? Atunci nu era război, acum era război! Nimic şi nimeni nu le asigura că războiul va fi scurt şi profitabil, dar pe undeva războiul era dorit; efemeridele apar când se instituie o dorinţă publică, pe care ele o şi preced, prin roiurile lor. În lumea obişnuită, aceste efemeride se vâră insistent în ochii animalelor mari

– caii, şi boii –, împiedicându-le să-şi vadă de drum. Aceste animale se apără cum pot, cu cozile. În lumea bună, aceleaşi fiinţe mici, aricit de dezagreabile, sunt ocrotite, fac parte dintr-o atmosferă, măsoară importanţa unei case, a unui loc, a unui personaj. Unele personaje se simt uneori excedate sau chiar martirizate.

Efemeridele au predilecţie pentru victime, le dibuie şi le găsesc uşor, când se înşală dispar – multe case fuseseră astfel recent abandonate, spre disperarea martirizaţilor –, nu era şi cazul casei generalului Iancu Ghica, a cărui consoartă, doamna Alexandrina, suflet îndatoritor, se găsea asediată, de câtăva vreme, de aceste roiuri de muşte mici.

După plecarea generalului la Petersburg, programul zilnic de primiri şi vizite ale doamnei Ghica devenise infernal. Cum consoartele fidele au un anume mimetism, o comportare calchiată după aceea a bărbatului, doamna

Alexandrina, ca dublu al soţului, ţinea salon şi acorda audienţe în numele diplomatului, folosind exact ticurile şi gesturile acestuia, minus tabacul, toate puţin exagerate, prin atenţia faţă de vizitatorii de orice rang şi printr-o prea sinceră implicare sentimentală. Ea era ajutată în acest exerciţiu de Oscar, majordomul englez care-i slujise pe

Ghiculeşti şi la Constantinopole, pe care doamna nu-l sacrificase, trimiţându-l la Petersburg, unde ar fi fost poate mai util. Un prim conflict s-a pronunţat de la început între Oscar şi doamna Ghica, tocmai pe chestiunea primirilor. Oscar proceda la fel ca la consulatul din Pera, ca un cerber, observând precisa conformare la etichetă, cenzurând cărţile de vizită depuse pe o tipsie de argint, la intrare, răspunzând monosilabic, refuzând intransigent, severitate care îl apăra şi uşura pe diplomat, făcându-l să apară cu atât mai liber în gesturi când, sărind peste Oscar, introducea la el pe câte cineva, peste rigori, provocându-i

lui Oscar scandalizarea. O scandalizare acum continuă, întreţinută de doamna Ghica, pe care Oscar a notificat-o stăpânei, în limba lui maternă:

— Madam, I am supposed to defend the building. I am employed by a diplomatic Office.

— Ossian, but this is merely a residence!

— That măkes it more serious, Madam. A residence has even greater requirements.[26]

Doamna Ghica trecea peste aceste rigori, nu din slăbiciune, ci din datorie. Era război, oamenii erau îngrijoraţi – mai ales femeile –, multe familii erau despărţite şi lovite, toată lumea avea necazuri, toate solicitările, chiar cele mai mărunte, se prezentau sub forma necazurilor.

Doamna Ghica era de fapt o martirizată a necazurilor altora, o depozitară a acestor necazuri, pe care le primea fără pauză, ca şi o cutie a milelor, dintr-o biserică perpetuu deschisă. O cutie e totuşi rece şi impasibilă, doamna Ghica participa. Şi cum necazurile îi erau încredinţate în cadrul unei vizite, confidenţa interesată îmbrăca forma vizitei, protocolul vizitei, de unde rezultau lungi şedinţe de chin, agrementate cu cafea şi ceai, după caz. Solicitările fiind prea multe, acestea luau adesea un drum ocolit, prin mamă, care ţinea salon separat. Cu acest prilej a ieşit la

26 — ^Doamnă, eu trebuie să apăr casa. Slujesc la un oficiu diplomatic !

Dar, Ossian, acum e doar o simplă casă.

Cu atît mai grav, doamnă. O casă are rigori şi mai mari.

a — Hotărîţi, miss, pe cine servesc !

Serveşti casa, Ossian !

în acest caz, miss, permiteţi-mi să-mi fac serviciul !

* — Numele meu e Oscar, sir !
In ordine, Ossian. Am reţinut!

lumină şi coana Pulheria, anterior retrasă din societate, acum prosperă, revendicând serviciile aceluiaşi Oscar, smuls între cele două doamne. Englezul a şi protestat:

— Madam, please be se kind as to decide whom 1 serve.

— You serve the house, Ossian.

— In that case, Madam, please allow me to do my duty! 2

Intervenea şi o gafă a stăpânilor: lui Oscar i se spunea din neglijenţă Ossian, nu atât din neglijenţă cât prin tradiţie, Oscar fiind moştenit de familia Ghica de la un diplomat olandez care nu putea în ruptul capului să-i spună lui Oscar altfel decât Ossian. În momentul angajării lui la consulatul român, Oscar i-a notificat noului stăpân, în cel mai protocolar stil cu putinţă:

— My name is Oscar, Sir.

— *All right, Ossian, Vil remember* 1, i-a răspuns generalul, care i-a consacrat – definitiv porecla.

Trecând peste această jignire, adusă şi la Bucureşti, intransigenţa lui Oscar a pus totuşi ordine, pentru o vreme, în casa Ghica, provocând mutre uluite – bucureştenii nu erau obişnuiţi cu un asemenea tratament, dar efemeridele au găsit crăpături şi ferestre întredeschise: doamna Ghica făcea la rându-i vizite, era târâtă în vizite, solicitatorii au improvizat antecameră în alte părţi, în casele unde protectoarea era aşteptată, plus un alt canal, cel mai sigur:

scrisorile. Acestea soseau zilnic cu zecile. Casa Ghica fiind vechea Casă a Poştei – un palat cu alură de instituţie –, scrisorile soseau ca la poştă. Oscar n-o mai putea împiedica pe doamna Alexandrina să le deschidă, stăpâna aştepta corespondenţă din Petersburg – care mereu întârzia –, vizitele la domiciliu au fost înlocuite deci printr-un program de lectură a corespondenţei şi de răspunsuri,

încă şi mai obositor, suportabil însă, doamna fiind ea însăşi o epistolieră. Unele dintre aceste scrisori erau adresate generalului, care nemaiavând adresă la Constantinopole, dar nici la Petersburg, îl căutau aici, la sediul

Poştei, poşta aceasta funcţionând acum fără graniţă, ca în vremile de demult.

Fusese lucru convenit între cei doi, ca pe toată durata absenţei generalului, doamna Ghica să deschidă această corespondenţă, particulară sau oficioasă, punând soluţii după caz, îndrumând-o mai departe, urmărind rezolvările, treburi care o puneau pe Alexandrina în postură de secretar benevol cu funcţii interministeriale. Exact funcţia pe care o râvneau solicitatorii, care intuiseră situaţia, exploatând-o abuziv. Cele mai multe dintre aceste scrisori conţineau cereri de slujbe, de promovări în slujbe, propuneri de creare a unor slujbe, fie şi fictive, toate emanate din dorinţa unei anumite lumi de a se face folositoare, de a se pune în valoare în împrejurarea dată. O lungă scrisoare, trimisă de un ex-prinţ, Vogoride, tăietor de frunză la câini pe la Paris, suna aşa:

„Mon cher Prince.

L'amitie que vous în avez toupours témoignee pendant le temps trop court que ai passe au pres de vous a Constantinople, în encourage a în adresser a vous pour un service signale que vous pourrez me rendre a mon retour dans les Principautes qui aura lieu dans une dizaine de jours. Je suis las de l'inaction dans laquelle je vis depuis quelques armées, je suis d âge a me mettre sérieusement a Vouvrage et a entreprendre quelque travail utile aux autres et a moi-même.

Tout ce que je puis vous dire pour le moment c'est que par les relations que vous avez vous pourriez exercer sur mon avenir une puissante influence, que votre amitie, ose l'esperer ne me refusera pas. Je suis dans la situation

d'un homme qui par un concours fortuit de circonstances a devant lui quelques chances tres heureuses mais qui pour ne pas les laisser echapper, et pour être en etat de les mettre a profit a besoin de relations qu'il a trop negligé de se creier ou d'entretenir.

Veuillez, cher Prince, presenter à la Princesse et a Madame de Blaramberg mes hommages les plus respectueux et agreer pour vous-même mon souvenir le plus sympathique et le plus devoue."[27]

Doamna Alexandrina n-a citit scrisoarea până la capăt, dar solicitantul se şi prezentase între timp la uşă, depunându-şi cartea de vizită. El a trecut peste Oscar, lăsându-l pe englez cu o mină perplexă, intrând de-a dreptul în salonul Alexandrinei, hotărât s-o întreţină asupra „micului plan", inclusiv asupra detaliilor necuprinse în acea scrisoare adresată generalului. A fost pentru întâia oară când doamna Ghica care îl ţinea în braţe pe ultimul născut, şi-a ieşit din fire, arătându-şi net

27 „Dragă printule,

Prietenia pe care totdeauna mi-aţi arătat-o în timpul foarte scurt pe care l-am petrecut în preajma voastră la Constantinopol mă încurajează să mă adresez pentru un important serviciu pe care mi l-aţi putea face la întoarcerea în Principate, care va avea loc în zece zile. Sînt anulat de inactivitatea în care trăiesc de cîţiva ani ; sînt la vîrsta la care trebuie să mă pun serios la treabă, întreprinzînd ceva util altora şi mie însumi. Tot ceea ce pot să spun pentru moment este că prin relaţiile pe care, le aveţi, veţi putea exercita o puternică înrîurire asupra viitorului meu, pe care prietenia voastră, îndrăznesc să sper, nu mi-o va refuza. Sînt în situaţia unui om care, printr-un joc al circumstanţelor, are în faţa lui cîteva şanse foarte fericite, dar pentru a nu le'lăsa să-i scape, şi pentru a le pune la lucru, are nevoie de nişte relaţii, pe care a neglijat să le creeze şi să le întreţină.

Vă rog, prinţule, să binevoiţi a prezenta prinţesei şi doamnei Blaramberg omagiile cele mai respectuoase, iar pentru voi amintirea mea cea mai caldă şi devotată."

ostilitatea faţă de întreaga specie.

Mai întâi, Alexandrina i-a răspuns invadatorului în româneşte – lucru pe care Oscar nu-l putea face, lucru care l-a zăpăcit într-atât pe tânărul Vogoride, încât el nu se putea dumiri unde se află, în ce parte a lumii. El a dat să se explice, a trecut peste primul şoc. Alexandrina a continuat a-i vorbi româneşte, din nou zăpăceală, o zăpăceală de care doamna a profitat, prompt şi exemplar:

— Dumneavoastră ştiţi unde vă aflaţi?

— La prinţul Ghica.

— Sunt eu prinţul Ghica?

— Dumneavoastră sunteţi cert doamna Ghica.

— Atunci?... Unei doamne nu i se prezintă nimeni astfel. Apoi ridicându-se şi indicându-i uşa: Afară!

Acest ultim cuvânt, răcnit în româneşte, a fost cert înţeles, mai ales când Alexandrina a adăugat în englezeşte, tot răcnit, pentru Oscar:

— Ossian, how dare you let în just anybody![28]

Ex-prinţul Vogoride nu era un oricine. El a dezlănţuit ulterior, în lumea bună, o adevărată campanie împotriva

Alexandrinei, a devenit peste noapte rusofob, unindu-se cu Niki Blaramberg în acest sentiment, care nu l-a împiedicat totuşi să-şi facă veacul pe la Ploieşti, vânând ceea ce râvnea, un loc decorativ într-o comisie mixtă, loc pe care l-a şi obţinut până la urmă.

Trecând peste fleacuri, peste grijile diurne ale unei mari case – relegate coanei Pulheria –, Alexandrina era copleşită de reale necazuri, tot necazurile altora, dar angajând-o printr-o fatalitate: de la ruperea relaţiilor cu

Poarta, toate afacerile româno-otomane încă pe rol, scoase din albia oficială, debuşau în casa Ghica, deşi stăpânul casei era acum reprezentantul ţării către partea adversă, aflându-se la Petersburg. Pe Ghica îl căuta deci şi

28 Ossian, cum îţi permiţi să laşi să intre oricine aici !

Constantinopolul, dar îl căuta şi Petersburgul, el găsindu-se fie la Kiev, fie la Moscova, fie în drumul înapoi spre ţară.

În lipsa generalului, afacerile reveneau consoartei pe post de secretară, Alexandrina căpătând, prin vacanţă, rolul ocult de ministru al afacerilor româno-ruso-otomane, un rol nerecunoscut, dar necesar, chiar fatal, fiindcă viaţa neamurilor nu ţinea de decretele guvernelor, şi nici de războaie. Chiar şi discrete afaceri ruso-otomane treceau, conştient sau nu, prin mâna ei. Oricum, relaţiile otomanoromâne, suspendate sub tirul reciproc al tunurilor, continuau sau chiar se înteţeau prin Casa Poştei.

Era mai întâi chestiunea consulatului din Pera, pe care generalul o lăsase baltă – prin trimiterea lui la Petersburg, pe care guvernul o lăsase de asemenea baltă – ocupat cu pregătirea războiului, pe care oficialii otomani de la Constantinopole o lăsaseră la rându-le baltă – trecând-o în răspunderea poliţiei din capitala imperiului, cu o sugestie în doi peri: „Vedeţi să nu fie masacraţi diplomaţii români”. Sugestie prea sumară, ca să nu dea naştere la întrebări: „Cât timp să nu fie masacraţi? Când să fie?”

Amintirea masacrului de la Adrianopole, care provocase actuala criză – de proporţii europene –, era prea proaspătă.

Alexandrina a înţeles lecţia şi a acţionat a doua zi după sosirea la Bucureşti, fără sfatul nimănui. Ea a reluat imediat legăturile cu lumea diplomatică europeană, pe care o cultivase la Stambul, reprezentată şi la Bucureşti, revăzându-le pe consoartele consulilor Angliei, Franţei.

Olandei, Austro-Ungariei, Belgiei, cu care întreţinea simpatii. Mai ales doamna colonel Mansfeld, soţia consulului britanic şi doamna Debains, soţia consulului francez, îi erau intime. S-a adăugat doamna Ema Mawr, soţia unui medic britanic, stabilit cu mulţi ani în urmă la

Bucureşti, o ființă cu temperament de misionară, cu vocaţie de misionară pentru cauza românilor. Prin Ema Mawr şi prin prietenii acesteia din Londra, Alexandrina a obţinut nişte prime ecouri favorabile actului de la 9 mai, în presa britanică. Prin celelalte doamne, Alexandrina a încercat menţinerea unei oricât de vagi protecţii asupra consulatului român din Pera, lăsat în voia valurilor.

De acolo, de la Bosfor, veneau ştiri proaste. Girantul cu afaceri, rămas pe loc, arsese unele hârtii, pe altele reuşind să le salveze prin consulatul Belgiei. Corespondenţa oficialilor români era refuzată, cea expediată prin interpuşi ajungea la destinaţii nesigure. Importantă era salvarea personalului, pe care guvernul de la Bucureşti se consola în a-l considera un personal de sacrificiu, prima jertfă a războiului.

— Dar e atroce! a murmurat Alexandrina, lăcrimând pe umărul prinţesei, la Cotroceni. Vărul meu e în pericol!

Prinţesa, fire deosebit de sensibilă, a răspuns cu lacrimi, nedumirindu-se totuşi despre care dintre veri era vorba, familia Ghiculeştilor fiind imensă, eu aproape toţi membrii ei, pe linie bărbătească, vârâţi în politică. Cel în cauză.

Grégoire, se afla la Constantinopole, un altul, Emil, se afla la Petersburg, tot un văr era şi Dimitrie, prezidentul

Crucii Roşii Române, acesta nu putea fi deci în pericol!, un văr de-al doilea, la care prinţesa s-a gândit în chiar clipa când a lăcrimat, era scriitorul Ion Ghica, diferit de generalul Ghica, tot Ion, de fapt Ioan, zis şi Iancu, pentru a nu se stârni confuzii.

Din pomelnicul Ghiculeştilor a fost extras Grigore, asupra căruia plana ameninţarea cu moartea. Prinţesa s-a cutremurat la acest gând, pericolul era iminent, ea şi-a frânt mâinile a neputinţă. Nu era limpede ce trebuia făcut – un protest, un serviciu religios? Situaţia a apărut şi mai

gravă, când Alexandrina i-a spus prinţesei că acelaşi pericol îi ameninţă şi pe alţi români, supuşi ai curţii de la

Bucureşti, care se aflau acolo.

— Avem supuşi şi în imperiu? a întrebat prinţesa cu mirare.

— Dar sunt mii, a strigat Alexandrina. Sunt acolo negustori de cherestea şi grâne, apoi călugări în pelerinaj, apoi voiajori în trecere, prin Bosfor, apoi ciobani, care cum i-a prins războiul.

— Ciobani? a tresărit prinţesa. Ce caută ciobanii noştri la Constantinopole?

Alexandrina n-a putut să-i explice că era vorba despre ciobanii români din Dobrogea, n-a mai adus în discuţie aceste subiecte, la Cotroceni, mulţumindu-se să lucreze singură. Cum? După propria inspiraţie, plângând, oftând, trimiţând scrisori, schimbând scrisori, făcând vizite, aflându-se într-un du-te-vino permanent, ziua şi noaptea. Nu făcea tot ceea ce făcea din vocaţie politică, ci femeieşte, din instinct, polarizând în jurul ei forţe pe care generalul nu le-ar fi bănuit şi n-ar fi ştiut să le pună în mişcare.

Unele rezolvări ţineau de întâmplare, erau nimic altceva decât rodul perseverenţei care pune în mişcare hazardul şi-l face să lucreze, Alexandrina înotând dezordonat în valuri, lăsându-se copleşită, căzând la fund, dar ieşind mereu deasupra. Casa ei era de la o vreme loc de întâlnire a unor personaje dintre cele mai curioase: doamne de diplomaţi străini, cherestegii valahi, armatori greci, brânzari transilvăneni, călugări, ofiţeri ruşi, artişti de operă italiană în turneu, bancheri, reprezentanţi ai Alianţei israelite sau ai Crucii Roşii Internaţionale. Persoane despre existenţa cărora n-ar fi ştiut niciodată, care frecventau adesea consulatul din Pera, îi erau acum prezentate, erau ascultate, fără ca Alexandrina să aibă o

pricepere cu mult superioară prinţesei, şi, în lipsă de altceva, erau îndrumate la diferite instituţii române sau ruse, cu câte un bilet semnat de mâna ei.

— Doamnă, cinci şlepuri cu sare nu se pot mişca din portul Brăilei. Ajutaţi-mă!

Un oficial i-ar fi răspuns negustorului:

— Şi ce-mi pasă mie? Or să crape turcii fără sarea noastră. Cu atât mai bine.

Dar Alexandrina asculta şi scria bileţelul. Ea intervenea şi în situaţia inversă

— Doamnă, un caiac otoman cu tulpane şi barişe zace în portul Hârşovei. E marfa mea. Vine-acuşi Târgul Moşilor. N-or să aibă muierile tulpane şi barişe. Daţi ordin la paza rusească să lase caiacul.

Alexandrina scria un alt bilet, către un înalt ofiţer rus din Cartierul General de la Ploieşti.

Cuprinsă în vălmăşagul acestor afaceri, care îi depăşeau puterile, ea uita adesea de chestiunea principală – consulatul din Pera, viaţa lui Grégoire, şi atunci tresărea, înjunghiată de spaimă. Despre această spaimă îi scrisese în ultima misivă şi generalului:

„Je suis en peine pour notre cousin Grégoire a cause de la situation equivoque qui lui est faite a Constantinople.

Comment ce pauvre gargon se tirera-t-il des dangers qui peuvent surgir tout-ă-coup pour lui au milieu de ces „canibales?”[29]

Pe de altă parte, Alexandrina îi cunoştea bine pe demnitarii otomani. Scriind canibali, n-a ezitat să pună ghilimele – aceasta era opinia, acestea erau faptele, presupuse a fi cunoscute de toată lumea civilizată, fapte

29 „Sînt îngrijorată de vărul nostru Grigore, din cauza situaţiei echivoce în care este pus la Constantinopol. Cum se va descurca bietul băiat din pericolele care pot surveni pentru el în orice clipă, în mijlocul acestor canibali ?“

care se opuneau politeţii perfecte şi civilităţii desăvârşite ale înalţilor funcţionari de la curtea sultanului, cu care ani de zile Ghiculeştii fuseseră în raporturi fără reproş. Ce i se putea imputa lui Savfet-Paşa, fostul ministru de externe, cu care generalul era ca şi prieten? Acelaşi Savfet-Paşa îl avea în graţii pe Grégoire, tratându-l ca şi pe un nepot.

Cum putea fi pusă în pericol viaţa lui Grégoire!

Şi totuşi spaimele o torturau. Nu numai pe ea, ci şi pe alţii, uneori nişte simpli necunoscuţi, care o vizitau nu din interes, ci ca să-i susţină moralul. Erau deci şi dintre aceştia. Astfel, de câteva zile, în antecamera ei îşi făcuse loc, pe un scaun lateral, un brânzar de la Curtea Veche, un transilvănean după port, care voia cu orice preţ să vorbească în patru ochi cu doamna ministru. Alexandrina l-a primit, iar brânzarul, fără a-i cere ceva pentru negoţul lui, s-a arătat săritor pentru necazul ei. Brânzarul, Şielovan pe nume, avea un nepot călugăr, la Mănăstirea Cocoş, în Dobrogea. Prin călugării din Dobrogea şi prin călugării de la Athos, se putea stabili o legătură sigură cu consulatul român din Pera. Alexandrina a refuzat oferta, legătura cu Pera se putea menţine încă prin poşta internaţională, prin interpuşi diplomatici, nu era nevoie de o asemenea complicată filieră, ca în timpurile vechi. O altă ofertă privea refugierea consulatului. Bătrânul Şiclovan avea afaceri sau rude, sau prieteni la Triest, de aici drumul spre

Bucureşti fiindu-le deschis.

— Şi ce doriţi, în schimb, de la casa Ghica? l-a întrebat Alexandrina pe Şiclovan, la sfârşitul audienţei.

— Nimic, doamnă, a răspuns brânzarul. Vă dorim sănătate.

Cea mai încurcată figură a făcut-o Oscar, când doamna l-a condus ea însăşi cu onoruri pe umilul personaj, până la peron. La peron s-a observat că brânzarul nici măcar nu venise cu trăsura. Era deci şi zgârcit. Aceasta n-

a împiedicat-o pe Alexandrina să-i spună lui Oscar:

— Ossian, remember that this gentleman can enter this house whenever he pleases.[30]

Oscar avea să vadă şi mai multe în cursul acelei veri de pomină. Unul dintre aceste lucruri nemaipomenite îl privea direct: după întoarcerea generalului, Ossian alias

Oscar avea să-şi preia funcţia oficială de majordom de casă diplomatică, dar nu la Bucureşti, nici la Petersburg, nici la Constantinopole, ci acolo unde generalul urma a se stabili, aproape de împărat, într-un bordei, la Turnu-Măgurele.

Peste puţin, Ossian avea să fie cutreierat de păduchi.

La Constantinopole, la consulatul român din Pera, Grigore Ghica, însărcinatul cu afaceri, omul de sacrificiu la bord, trăise şi el ceasuri de coşmar. În primele zile de după ruperea relaţiilor, consulatul fusese invadat de refugiaţi, întreaga lume aflată în trecere prin Bosfor, dăduse buzna aici, pe teritoriul român, cu spaima represaliilor pe chip. Diplomatul nu-i putea linişti pe toţi aceşti oameni, care ulterior s-au liniştit şi singuri, cum au putut, căutând azil la alte consulate sau ambasade, ambasadele fostelor puteri protectoare, el s-a trezit după o vreme absolut singur, înconjurat doar de câţiva funcţionari speriaţi şi de micul personal casnic, compus din străini: doi greci translatori de otomană, un bucătar francez, un valet austriac, un grădinar olandez, doi ţigani vizitii, plus turcoaicele de la mătură. Oscar sau Ossian se salvase la Bucureşti, împreună cu generalul. Aceşti străini îl priveau cu ochi goi pe stăpânul străin, făcându-şi automatic munca, la fel ca şi odinioară. Un contratimp între munca, la fel ca şi viaţa consulatului, s-a pronunţat totuşi peste puţină vreme, când afluxul de lume s-a suspendat, şi când se vedea golul, iar în spaţiul acestui gol se vedea mişcarea personalului.

30 — Ossian, acest domn are oricînd intrare liberă la noi !

Cel mai fericit a fost olandezul, care, dispunând acum de libertatea de mişcare prin saloane, şi-a luat iniţiativa de a face nişte fantastice aranjamente florale, ca pentru marile recepţii. Tânărul diplomat, care în genere nu observa florile, a fost şocat.

— Ce-i eu asta?

— Trandafiri! Sunt cei mai frumoşi trandafiri din ultirfiii zece ani, domnule, a răspuns grădinarul.

— Trimite-i, te rog, la ambasada Marii Britanii! a poruncit tânărul. Apoi răcnind: Sau şi mai bine, aruncă-i în Bosfor!

Ghica era iritat împotriva ambasadei britanice, cu care cultivase strânse relaţii, dar care, imediat după ruptură, şi-a retras simpatiile sub o pânză de brumă, apoi, sub un strat de gheaţă din ce în ce mai gros. Cel mai mic serviciu, chiar cu caracter personal, îi fusese refuzat. La fel procedaseră franţuzii şi germanii. Singurul binevoitor, consulul belgian, era un neofit, pentru întâia oară în post la

Stambul, bunăvoinţa lui antrenând gafe.

Însărcinatul cu afaceri se simţea desărcinat, scos din rostul existenţei lui, nu numai prin suspendarea legăturilor oficiale, care îl obligau anterior la un rond zilnic pe la diferite instituţii, dar prin anularea relaţiilor mondene, dineuri, recepţii. Cartoanele de invitaţie nu mai soseau.

Ghica citea în această absenţă carantina la care era supusă funcţia lui sau ţara. Lipsită de funcţie, mişcarea lui zilnică descoperise golul. O vreme l-a ţinut treaz spaima, l-a mobilizat grija de a menţine sau de a-şi crea noi legături, i-a dat apoi impuls datoria de a purifica şi salva arhiva, dar odată aceste operaţiuni isprăvite, Grigore Ghica a descoperit singurătatea şi apatia.

Legăturile cu ţara fiind permanente, până la ruptură, el se mişca la Constantinopole ca acasă, fără sentimentul

de a se afla într-un oraş străin sau ostil. Oraşul, ca oraş străin, i-a apărut aşa, după ruptură. Ţara, ca realitate îndepărtată, ca o lume de dincolo, i-a apărut aşa, tot după ruptură.

De fapt ştiri din ţară îi soseau aproape zilnic, prin presa internaţională, iar uneori prin curieri secreţi. Dar curios, de la o vreme, aceleaşi ştiri nu se mai aşezau firesc în mintea lui, îl deconcertau, îl derutau, îi creau o imagine confuză şi fantastică despre lumea de acasă, imaginea unei lumi necunoscute, paradoxale, străine.

Presa străină colporta despre ţară, pe care el o ştia bine, fel de fel de ştiri surprinzătoare: „La Bucureşti se ţin lanţ manifestările în favoarea războiului”; „Riposta română la Dunăre”, „Brăila în flăcări!”, ştiri senzaţionale prin distanţă, Brăila însăşi – Brăila în flăcări! – apărându-i acum diplomatului ca un mare port european, un fel de Marsilia sau Hamburg. Formulele „*România* şi *arma*”.

„*Rumania buys arms*”, care făcuseră carieră în Apus, l-au alarmat şi pe el, l-au făcut să clădească în imaginaţie un uriaş spectacol al înarmării, pe măsura spectacolului pe care îl avea sub ochi acolo, la Bosfor. Zile în şir, cu discreţie, dar stăruitor, el urmărise deplasarea unor corpuri de infanterie şi cavalerie spre direcţia nord-vest, spre Câmpia

Traciei şi spre Balcani. Era activă mişcarea şi în portul militar. Încă opt nave cuirasate ridicaseră ancora, în sunetul fanfarelor, pornind spre gurile Dunării. Lui Ghica nu i-a scăpat sensul obscur al acestor deplasări de forţe:

cu un an în urmă, în timpul răscoalelor din Muntenegru, al represaliilor din provincia bulgară, al războiului turcosârbesc, aceste mişcări de trupe aveau ceva isteric, acum, aceleaşi mişcări aveau ceva încet, tulbure, sumbru. Se adunau, lent, nişte nouri, fără a se şti unde se va revărsa furtuna, spre Carpaţi sau spre Caucaz.

După zarva acestor mişcări militare, pe cele două maluri ale Bosforului s-a lăsat linişteа. O linişte în care orice viaţă europeană părea abolită. Marea capitală trăia exclusiv islamic, ignorându-i cu totul pe străini, cu urechea aţintită la frontiere, de unde nu veneau ştiri, iar când veneau erau comentate discret, cântărite pe muteşte, fără ca nimic să răzbată în afară. Liniştea era şi mai rău prevestitoare noaptea, în acele nopţi înmiresmate de mai, căutate cândva de călătorii europeni pentru neînchipuita lor transparenţă, pentru irealul pe care îl varsă luna în Bosfor, pe ape şi în aer. O asemenea noapte, prin care s-a strecurat, întorcându-se „acasă" de la o ultimă recepţie, i s-a părut lui

Grigore Ghica lugubră. Recepţii, dineuri, ceaiuri sau şi suspendat. Consulatele din Pera, acum definitiv izolate unele de altele, trăiau ca în primele vremuri ale relaţiilor cu înalta Poartă, când, sub marii şi aprigii sultani din secolul de glorii, pe soli nu-i putea aştepta decât moartea.

În această atmosferă, la consulat au apărut şi oamenii acelor vremuri, vechii oameni de legătură dintre ţară şi

Stambul, pe care până atunci Ghica nu-i ştiuse sau îi ignorase: un călugăr de la Cozia, venind din hagialâc de la

Sfântul Munte, a poposit într-o seară la consulat, nu de altceva, dar ca să ceară domnilor de aici scrisoare „către acasă".

— Păi cum ajungi acasă?

— Păi cum s-ajunge. Cu pasul, pe cărări.

Un alt individ, suspect, urmărit şi de poliţia otomană şi de poliţia română, s-a prezentat singur, fiind convins probabil că nu va fi reţinut de nimeni. Îl chema Mardare, şi s-a înfăţişat cu superioritate:

— Io sunt Mardare.

— Şi ce vrei?

— Io trăiesc liniştit ş-aici şi dincolo, a răspuns Mardare. Dumneata, dacă nu vrei ceva de la mine!...

Era jenant din partea lui Ghica, reprezentant al unui stat, să se dea pe mâna unui delincvent, urmărit de statul cu care se afla în conflict. Ghica l-a întrebat pe Mardare cu prudenţă:

— Pe unde-ai intrat?

— Pe uşă.

— Ai să ieşi prin grădină. E mai bine pentru dumneata.

El însuşi a supravegheat ieşirea lui Mardare, pe uşa din dos, apoi dispariţia acestuia, dintr-un salt, peste zidul grădinei consulatului. Mardare se va fi pierdut în masa de hoţi de pe cheiuri sau din bazar, el prezentându-se la consulat, pentru prima şi ultima oară. El căutase probabil o ispăşire dinspre partea română.

Cel mai asiduu vizitator era un aromân din Veria, un celnic, căpetenie de trib de păstori, care avea în buzunar, prin oamenii lui, toate drumurile balcanice. Celnicul venea la consulat în – chip oficial, el şi era un personaj oficial, fiind urmat de o adevărată gardă de ciobani, care stătea de strajă la intrare. El avea bune legături cu România, fosta ţară tributară, dar şi cu imperiul sultanilor. Ruperea relaţiilor nu părea să-l indispună, asemenea ruperi se mai petrecuseră, dar relaţiile erau prea vechi şi prea adânci ca să le poată cineva curma. Un singur lucru îl îngrijora pe bătrân, situaţia unui nepot, student în medicină, la Leipzig, pe nume Zohi Caraian, care părăsise studiile, în urmă cu o lună, întorcându-se „în ţară”, la Bucureşti, ca să intre voluntar în armata română. Zohi urma să lupte împotriva turcilor, deşi unchiul său trăia sub turci. Pe celnic îl chema tot Zohi şi tot Caraian, iar întrebarea lui la fiecare întâlnire era aceeaşi:

— Ce ştii de Zohi?

— Nimic.

— Dar din ţară?

— Tot nimic.

Ca toţi aromânii, celnicul socotea România ţara lui, el o numea „Vlahia cea Mare” şi se căznea să vorbească româneşte, nu în dialect. El îi şi spusese diplomatului că între români şi aromâni nu-i nicio diferenţă, ultimii sunt mai bogaţi cu un a. Bătrânul nu folosea pluralul majestăţii, în dialectul aromân nu exista un asemenea plural, el îi vorbea lui Ghica cu „tu” şi îi spunea pe nume, tratându-l drept ceea ce şi era, un copil.

— Copilule, i-a spus ultima oară aromânul, te văd neliniştit. Dacă ţi-e grija la hârtiile ţării, scapă-te de grijă.

Dă-mi-le mie. Vino şi tu la Veria, aşa, ca într-o plimbare.

Te trimit în munţi la „călive”, la „picurări”. Stai acolo cât ţi-o fi voia. Poate să ţină războiul şi o sută de „ai”.

Propunerea era solidă, pe cuvântul celnicului se putea conta, totuşi Ghica se afla în misiune oficială, el căuta o ieşire demnă, cu sprijinul corpului diplomatic, cu sprijin internaţional. Celnicul Zohi Caraian nu pricepea asemenea subtilităţi, el gândea practic:

— Ai bani?

— Am bani.

— Ai cai? Dacă n-ai cai, îţi las caii mei. Şi ridicându-se: Când eşti gata, faci cu ochiul.

La plecare, celnicul i-a mai spus:

— Nu te teme să mergi pe la împărăţie. Cuţit în spate n-ai să primeşti.

Într-adevăr, ieşind peste puţină vreme în oraş cu treburi, Grigore Ghica şi-a simţit echipajul urmărit. Se ştia în atenţia poliţiei otomane, a tresărit, dar i-a venit inima la loc. Erau câţiva din „picurării” moşului, care supravegheau trăsura îndeaproape, mergând în urma ei călări. Aceleaşi

umbre călări l-au vegheat când s-a îmbarcat într-o noapte pe un vas comercial, cu destinaţia Italia. A pus să se taie toată recolta de trandafiri, a concediat personalul, a bătut uşile în cuie. Acte, scrisori, legături erau acum cenuşă.

Sau păreau a fi cenuşă. Ridicându-se ancora, pornind cu vasul în noapte, diplomatul s-a simţit definitiv desprins de acel ţarm.

La Neapole, el a primit dispoziţia să ţină mai departe drumul Mediteranei, spre Gibraltar, urmând să se întoarcă în ţară după o escală la Londra, şi după încă una, foarte lungă, la Petersburg.

Aceeaşi stare de incertitudine o resimţea, la Bucureşti.

Kogălniceanu, ca pe un imens gol diplomatic. Un gol pe care îl umplea cu propria-i persoană – masivă într-adevăr, nestăpânită, cu ţâşniri lavine, trează chiar când ministrul picotea la birou, cum i se întâmplase toată primăvara, când, de unul singur, trebuia la rându-i să ţină loc unei întregi echipe, să lucreze adică în contul diplomaţilor români de la

Paris, Londra, Berlin, Viena, Roma, chiar când aceştia lucrau – şi uneori bine, lucrau, dar nu atât de bine încât ministrul de externe să se poată lesne transpune „în raţiunea acelor cabinete”, care acum tăceau. Pentru conu

Mihalache, ca şi pentru restul colegilor săi de guvern, era imposibil de dedus, atunci, pe clipă, mai ales după 9 mai, ce gândesc aceste capitale, el fiind acela care trebuia să dea socoteală, să ţină deci loc acelor instanţe, situaţie absurdă, atâta vreme cât lipsea materia formală, când ministrului i se refuza orice indiciu pentru nişte deducţii cât de cât plauzibile. La somaţia „Ce gândeşte Londra?”, Kogălniceanu trebuia să dea din umeri, deşi nu putea şi n-avea voie să dea din umeri, el trebuia să dea socoteală, să deducă reacţii, să presupună atitudini, să

indice direcţii de urmat, să se substituie deci unor persoane invizibile şi mute – lord Derby, contele Decazes, contele Gyula, cneaz

Gorceakov, ultimul fiindu-i de o vreme foarte aproape, o apropiere care-i dădea linişte, în chip curios.

— Ce te linişteşte când eşti aproape de cneaz Gorceakov? l-a întrebat o dată Brătianu.

— Dar, amice, am Petersburgul lângă mine. Nu mai am niciun dubiu.

Pe ministrul de externe îl subminau deci dubiile, şi de la o vreme, ceea ce el însuşi numise „starea de gol”. Starea de gol era în fond o nesuferită „stare de atârnare”, de dependenţă de altcineva, de celălalt, un celălalt generic, cu atât mai urâcioasă cu cât, văzută de la distanţă, o asemenea stare avea să fie interpretată mai târziu din perspectiva timpului, ca o jubilare, un sentiment de libertate şi putere.

Dar ce libertate poate dobândi cineva, fie şi ca sentiment intim, când acest sentiment – fie şi intim! – nu e întărit printr-o confirmare exterioară. Fără confirmări, un ins pe o planetă pustie nu trăieşte starea de libertate ci senzaţia de gol. Lui conu Mihalache confirmările îi lipseau, de unde nesuferita stare de gol, de fapt starea de atârnare, în care se zbătea, de după 9 mai-Ziua Neatârnării!

Sentimentul nu-l măcina şi pe Brătianu, care se refugiase în practic, în noianul de treburi mărunte legate de pregătirea războiului, în amănuntul tehnic. La conu Mihalache amănuntul tehnic era legat de esenţialul acestei stări, acţiunea practică şi amănuntul tehnic dilatau starea, punând-o în lumină, făcând-o greu suportabilă. Un raport cifrat de la Berlin, ultimul raport al lui Degrea privind o conversaţie Bülow despre 9 mai, nu mai era un fleac, nu putea fi taxat drept o bagatelă – ca miile de fleacuri şi bagatele tehnice de la alte departamente, mai ales cele

coordonate de Brătianu!, acel raport era un act, actul prin care nu Bülow ci prinţul Bismarck, sau cei doi împreună. tăceau asupra moţiunii Parlamentului Român.

Punând în mapă acel raport primit de la Berlin, conu

Mihalache nu putea să nu trimită un gând furios spre prinţ.

Un gând iute reprimat – prinţul nu putea fi făcut răspunzător de reacţia Berlinului, deşi prinţul era până la urmă „un neamţ”, aşa cum nu putea fi făcut răspunzător

Iancu Ghica de reacţia Petersburgului, numai pentru faptul că generalul avea rubedenii în imperiu, era legat, sanguin, prin Alexandrina, cu lumea rusă. Dar ministrul de externe era el însuşi un sangvinard, om al primelor impulsuri, în acest caz un impuls de reproş către prinţ, iute reprimat, fiindcă prinţul era toauşi „un prinţ român”, capul statului, iar ideea de stat era infailibilă pentru Kogălniceanu, indiferent cine ar fi întrupat-o.

Sentimentul se complica prin complicaţia interioară a ministrului, care nu vedea – precum Brătianu –, persoane sub actele politice – un Bülow, un lord Derby, un cneaz Gorceakov, nişte bărbaţi cu care se puteau duce tratative, ci state, adică entităţi neschimbătoare sub acţiunea persoanelor. Kogălniceanu era un ins teoretic, un istoric, Brătianu era doar un redutabil ins politic. Astfel o veste secretă, din Londra, că lord Derby va părăsi Forreign

Office-ul cedând portofoliul altcuiva, nu l-a impresionat pe ministrul de la Bucureşti. El ştia dintr-o bună experienţă că persoanele nu pot schimba cursul tradiţional al unei politici de stat – pot desigur agrava sau diminua acest curs, că deci politica trebuie orientată nu spre persoane ci spre state, ca entităţi, de unde persoanele abstracte cu care Kogălniceanu purta dialog – prin note, circulare, uneori şi direct, în conversaţie, totdeauna invocând argumentele istorice care defineau aceste

entităţi. Dar acum entităţile tăceau, cum tac îndeobşte entităţile, care se manifestă desigur şi material, fenomenal, fizic, care dau expresie vie esenţei lor, în acest caz expresia vie a esenţei marilor puteri fiind tăcerea de după 9 mai – o tăcere alarmantă.

Tăcerea însemna ignorare. Lumii nu-i păsa de ceea ce se întâmplă la Dunărea de Jos, de ceea ce se petrece cu

Şi în micul stat, care apăruse ca entitate, bine definită, chiar sub mâna şi sub puterea aceluiaşi om, Kogălniceanu.

El trăise, cu nici douăzeci de ani în urmă, naşterea unui nou stat, *statul român*, impus ca nouă entitate prin unirea a doua ţări româneşti, el moşise acest stat – nu singur, ci cu o întreagă echipă, dar atunci, în 1859, la naştere, Kogălniceanu nu se simţise singur, nişte mâini din marile capitale îl ajutau, acum aceste mâini se retrăseseră, iar tăcerea – neutră, aprobatoare, ostilă? părea a spune:

„Ce mai vreţi? V-aţi născut, acum mergeţi singuri!"

Chiar imperiul de la nord, cu care Kogălniceanu însuşi semnase în aprilie *Convenţia* – act de stat prin care se recunoştea *ca entitate* statul român, tăcea cu rezervă.

Deşi toate actele care urmaseră – înţelegeri vamale, bancare, comerciale, înţelegeri pur şi simplu! confirmau şi întăreau acel act. Şi de aici neînţelesul, imposibilitatea de a concepe o asemenea situaţie, care reprezenta o sfruntare a bunei judecăţi, întemeiată pe evidenţe. Evidenţe pe care ministrul român le-a şi evocat la un dejun intim cu cneaz

Gorceakov, care mânca şi asculta, asculta şi mânca, privindu-l din când în când pe preopinent cu nişte ochi moi, şterşi, apoşi, în care se citea totuşi o vie curiozitate.

Kogălniceanu s-a întrebat atunci, pe loc, după un şir de propoziţii, dacă marele cneaz urmăreşte argumentarea sau gestica, fiindcă ochii bătrânului au condus cu un viu interes mâna lui conu Mihalache până în dreptul unei

solniţe, fixându-se pe solniţă, iar vocea lui a cerut copilăreşte:

— Vreau şi eu sare.

Marele cancelar a pudrat bucăţica de carne cu sare, a depus solniţa, apoi l-a invitat pe preopinent:

— Continuaţi!

El a continuat, cu şi mai multă vervă, trecând peste incidentul cu solniţa, alegându-şi şi mai bine argumentele, lăsând de fapt să vorbească evidenţele: recunoscând identitatea statului român – structură, instituţii, hotare, dreptul de a subscrie acte internaţionale!, *Convenţia* recunoştea implicit independenţa acestui stat, în cel mai direct mod, prin însuşi actul subscrierii sale de către ambele părţi.

Şi atunci de ce una dintre părţi ezita la o recunoaştere formală?

— Dar cine ezită, de vreme ce-am subscris! a intervenit baronul Dimitrie Stuart, diplomatul care subscrisese convenţia din aprilie, alături de Kogălniceanu.

— Dar atunci de ce nu se trece la recunoaşterea formală?

— O recunoaştere formală este legată de mari dificultăţi, a observat baronul Stuart.

— Dificultăţi? Nu văd care!

— O recunoaştere formală ar echivala cu o schimbare a statutului internaţional al României, statut prevăzut prin acte internaţionale, la care Rusia a subscris. Cum ar putea

Rusia să procedeze unilateral? a observat din nou baronul.

— Dar am şi procedat astfel, chiar noi doi, împreună!

a răspuns Kogălniceanu. Deci nu unilateral, ci bilateral.

Subscriind împreună convenţia, o convenţie în fond antiotomană, n-am rupt oare vechiul statut, care îmi refuza

mie unuia o asemenea angajare?

— Puteaţi face altfel? a întrebat contele Ignatiev, care participa la dejun şi care tăcuse până atunci.

— Ne puteam opune! a răspuns prompt ministrul de externe, iar lentilele ochelarilor lui au sclipit. Şi fiindcă toţi îl urmăreau intens: Acest lucru vi l-a şi spus de altfel destul de răspicat domnul Brătianu, anul trecut, la

Livadia.

S-a lăsat o tăcere încordată, aproape jenantă, cum adesea Kogălniceanu ştia să provoace, cu şi fără voia sa.

Ministrul român de externe evoca un celebru schimb de replici între Gorceakov şi Brătianu, pe care marele cneaz, acum de faţă, îl cunoştea prea bine. Amfitrion şi oaspete s-au privit o clipă, semnificativ. Replicile de la Livadia sunau aşa:

„— Atunci ne vom opune! a spus Brătianu.

„— Dacă vă veţi opune, vă vom strivi! a răspuns cancelarul.

„— Ar fi culmea, a răspuns Brătianu, ca tocmai trupele împăratului, pornind să elibereze popoarele creştine, să strivească primul popor creştin întâlnit în cale!”, iar schimbul de replici de la Livadia s-a oprit aici.

Clipa de rememorare între amfitrion şi oaspete se scursese mut. Marele cneaz, care stătea cu un os de pui în mână, a încetat să-l mai ronţăie. Contele Ignatiev, care fusese de faţă la memorabila scenă, a continuat dialogul în cuvinte care se legau direct cu acea replică:

— În acest caz aţi fi făcut jocul turcilor, a punctat el.

Neacceptând să admiteţi trecerea trupelor ruse prin ţara voastră, i-aţi fi ajutat direct pe otomani.

— Se poate, a convenit ministrul român. Dar ne manifestam ca entitate. Cu atât mai imperios este acum, când am semnat *convenţia*, să luaţi act de această entitate, recunoscând-o!

Marele cneaz şi-a reluat ronţăitul: „Deci aceasta voiau, recunoaşterea!”. Pe cancelar nu-l mai interesa nici ce vor răspunde Stuart sau Ignatiev, nici ce va mai întreba Kogălniceanu. De altfel dejunul se apropia de sfârşit. Se trecuse la dulciuri. Marele cneaz a desfăcut tabachera, voia să fumeze sau poate să prizeze tabac, ca pe vremea lui. El manifestase în tot timpul mesei o foarte bună dispoziţie, mâncase cu poftă, iar acum se pregătea să încheie dejunul cu o priză de tabac. Potrivit uzului, s-ar fi cuvenit ca amfitrionul să ofere nişte glume, pentru a degaja corsetul tensiunii şi a stimula destinderea. Aceasta se şi aştepta, toate lucrurile grave, unele şi indigeste, fuseseră spuse, toate începuseră cu „dar” („mais”), era timpul ca şi cneaz Gorceakov să încheie cu un „dar”, mai înainte de a priza tabac. El chiar şi ţinea priza între degete, când a întrebat:

— Dar v-a recunoscut până acum cineva? Spune-mi, aşa, între noi! apoi marele cneaz a prizat firişoarele de tabac aromat, cu satisfacţie.

— Desigur, a răspuns Kogălniceanu, înalta Poartă!

Otomanii au recunoscut independenţa noastră, cu tunul!

Marele cneaz a strănutat cu stropi, exploziv, iar dejunul s-a încheiat cu acest punct, zgomotos şi vesel, reţinut cu zâmbet şi de gazdă, şi de înalţii oaspeţi. Despărţirea a fost amicală, o despărţire cu bezele, dar după plecarea oaspeţilor s-a instalat din nou golul. Un gol cu atât mai resimţit cu cât venea mai din aproape, cu cât era mai controlabil în imediat, cu cât era mai larg, mai indefinit, o nedefinire pe care o întăreau telegramele cifrate sosite zilnic din Londra, Paris, Roma, Viena, Berlin.

Într-un anume moment, pe la mijlocul lui iunie, au încetat şi telegramele, depeşele nu mai soseau – nu mai erau expediate? nu funcţiona telegraful? muriseră agenţii

diplomatici? căzuseră guvernele? – iar Kogălniceanu, la

Bucureşti, se afla în situaţia lui Emil Ghica de la Stambul, care rupsese legăturile cu lumea, sau a generalului Iancu

Ghica de la Petersburg, care se găsea de asemenea izolat, într-o capitală din care guvern, demnitari, curte lipseau.

Starea de singurătate era definită şi prin izolarea lui conu

Mihalache de ai săi – guvern, demnitari, curte, toţi cei ai săi fiind copleşiţi de treburile practice ale războiului, lăsându-i lui pe umeri „chestiunea externă”, care părea să fie în ochii lor o „chestiune teoretică”.

În golul unei nopţi de veghe, la birou, ministrul a trăit o primă criză de rinichi, una dintre acele crize care aveau să-l chinuie mereu, în lunile care veneau, o criză cu dureri acute, ca de naştere. Nu putea să geamă din oroarea de a nu fi cumva auzit de funcţionarii din antecameră, mai ales de Mitilineu, secretarul departamentului, care-i urmărea reacţiile politice cu un ochi aproape medical. Cum îl urmăreau şi ceilalţi, cu un ochi medical.

Ministrul şi-a fixat ochii pe un tablou din faţa biroului, hotărât să parcurgă criza prin încleştarea cu personajele din acea compoziţie – un Samson încovoiat sub stâlpi şi grinzi dărâmate, sub stânci prăvălite de fiinţe satanice, sub bolovani, sub un pietriş mărunt, sub un nor de colb şi nisip, un fir de nisip pătrunzând probabil între dinţii eroului, de unde grimasa, masca strâmbă, străfulgerată de un junghi atroce.

Conu Mihalache voia să cumpere tabloul, oferit în primăvară de un furnizor din Sibiu, care, cunoscând tabieturile colecţionarului, îl lăsase „pentru studiu”, atârnându-l în cabinetul de la externe, pe peretele din faţa

biroului la care lucra „domnul ministru”. Domnul ministru ignorase tabloul, luat cu alte treburi. Acum îl vedea, în cea mai proastă clipă cu putinţă. L-a şi sunat pe Mitilineu, care a apărut cu neliniştea pe chip, chipul domnului ministru arăta rău: obrazul său, lac de apă, copia masca lui Samson din tablou.

— Restituie, te rog, tabloul. Nu-mi place.

— Şi altceva?

— Nimic. Nu înţelegi că nu se întâmplă nimic?

Dimineaţă, la prima oră chiar, antecamera ministrului s-a umplut din nou de gazetari străini. Aceştia îl urmăreau peste tot pe titularul departamentului, îl vânau, îi ţineau saloanele sub stare de ocupaţie. Mitilineu îl apăra cum putea pe domnul ministru care în acea dimineaţă nu s-a mai apărat, a ieşit să-i salute pe gazetari şi să răspundă întrebărilor, mereu aceleaşi, reduse la una:

— A mai recunoscut cineva independenţa dumneavoastră de stat?

— Fiindcă nimeni nu ne recunoaşte independenţa, a răspuns ministrul, suntem siliţi să fim independenţi.

Ca o rea prevestire despre ceea ce urma să fie războiul, în prima gară a Bucureştilor a sosit, prin imprudenţa nu se ştie cui, un întreg transport de carne stricată, pentru front, care a emanat în văzduh, timp de mai multe zile, o duhoare de iad. Oraşul, sub căldura pripită a verii, a trăit ceasuri de coşmar.

Mai întâi a fost surpriza în faţa navalei de miasme – de unde vin? despre oare au dat alarma nările. A urmat, senzaţia de stupoare – e un miros de mort!, apoi spasmul măruntaielor şi înecul, cu palma dusă la gură. Apoi un gând ceţos, obscur – duhorile acelea dădeau ştiredespre ceva de rău augur.

Mirosul fetid din vagoanele închise şi plumbuite – ca să nu se fure! –, i-a ţintuit în loc la mare distanţă pe

vameşii care încercaseră să-şi facă datoria. Furierii de manutanţă şi paznicii cu armă ai trenului, purtând la gură măşti de pânză înmuiate în spirt, se clătinau atârnaţi de scări, mai mult intoxicaţi decât ameţiţi. Mecanicul şi fochiştii dispăruseră din clipa când, oprind locomotiva, vijelia de duhori pe care o târau după ei, de la frontieră, prin forţa aburului, i-a luat pe sus, expulzându-i din cabină. Apoi emanaţiile, clocotitoare la început, s-au liniştit, aşezându-se ca o fatalitate peste gara pustie. Nu s-a mai putut apropia nimeni de tren. Nu bătea nicio boare. Căldura de cuptor muia şi desfăcea lemnul, metalele, pietrele. Fierberea invizibilă din interiorul vagoanelor, căptuşite cu tablă de zinc, sporea odată cu orele, cu zilele, cu gradele temperaturii, ridicând progresiv puterea emanaţiilor, până la (imposibil. Trenul, în întregul lui, părea a conţine un cadavru care se metamorfoza prin descompunere, ampingându-şi fantoma de miasme în uliţi, pieţe, cartiere aristocratice, până în Parlament.

Era cu neputinţă ca presa să nu ia act de oaspetele nepoftit, cerând vehement guvernului iniţierea unor măsuri de apărare, dar guvernul tăcea chitic. („Domnul

Brătianu nu simte că pute?”) În oraş a izbucnit spaima de bolişti, teroarea ciumei şi a holerei, amintire din nişte vremi când se ştia că bolile sunt purtate de aerul stătător. La duhori, după un timp, Sr-a adăugat înecăciunea de fum, mahalagiii au început să aprindă gunoaie prin curţi şi pe la răscruci. Lumea (bună s-a grăbit din nou să-şi facă bagajele – a doua istrângere a calabalâcului, după spaima de atacul turcesc din primăvară, acum cu un temei mai groaznic: pericolul venea nu din afară, ci din interiorul oraşului, care, subit, a prins a mirosi a moarte.

Nu crescuse numărul obişnuit al deceselor, nu se anunţau decese de pe frontul dunărean, dar totul stătea

sub iminenţa morţii, moartea era o prezenţă fizică, atotrăvăşitoare în văzduhul viciat. Nu mai putea atinge nimeni o bucată de pâine, până şi apa dădea fiori; oamenii s-au lipsit

— Prin repulsii – de pâine şi apă.

Firească urmare, în Bucureşti a crescut brusc consumul de aicooluri, mai ales alcoolurile tari, de apă de

Vichy, de parfumuri, dar spaima a reînviat şi remediile populare – smirna, camforul, usturoiul, leuşteanul. Firile măcinate de neurastenie au trăit încă o tortură – poate cea mai chinuitoare –, supliciul de a nu putea respira.

Se spune că o doamnă Alivanti, care trăia aproape aerian, respirând numai muzică, a căzut la viciul beţiei volatile, prizând esenţe aromatice.

Afacerea „cadavrului de la gară” nu se putea dezlega uşor, se opuneau din nou – şi în acest caz! – dificultăţi politice. Furnizorii de carne, cei care livraseră pentru armată blestemata marfă, se aflau la Odesa, iar în lipsa acestora era cu neputinţă a fi întocmite inventarele, procesele-verbale de daune, obligatorii pentru intentarea unui proces, pe care partea rusă era hotărâtă să-l deschidă.

Nu se ştia exact nici câtă carne era, dacă vagoanele erau pline sau nu. Încurcătură în plus, la garnitura rusă fuseseră ataşate, la Iaşi, şi câteva vagoane cu carne „pentru români11, aflate în aceeaşi situaţie, adică în amestec. Câteva comisii mixte de anchetă, prevăzute cu măşti, cu pungi de camfor, cu flacoane de dezinfectant, cu butelii de coniac, au făcut în trăsură drumul până la gară... dar s-au oprit

— Au refuzat să mai înainteze caii! –, după care s-au întors, neputincioase, la instituţiile lor de resort. Un grup de deputaţi din opoziţie l-a vizita/t pe prefectul poliţiei

Capitalei, în chestiunea „urât mirositoare”, gata-gata să-l înşfaee de gât. Lui Radu Mihail nu i-a păsat.

La apostrofa opozanţilor că chestiunea va fi adusă în parlament, silind guvernul să părăsească banca, Radu

Mihail a răspuns că chestiunea îl priveşte pe Brătianu, dar că – chiar dacă acesta ar demisiona – afacerea nu s-ar rezolva nicicum, „cadavrul de la gară” ar rămânea pe loc, ca dreaptă moştenire opoziţiei. S-a insinuat că dosarele fostului guvern aflate pe masa unei comisii parlamentare de anchetă, put mai crâncen decât carnea de la gară, că e mai cuminte ca opoziţia să tacă, mai ales acum, la vreme de război. Desigur, război. Dar războiul, chiar şi războiul, nu putea suspenda siguranţa publică, prin negarantarea ordinii. Războiul nu putea aboli ordinea, care însemna controlul asupra instituţiilor statului şi buna funcţionare a acestora. Ce fel de ordine era aceea, când un accident oarecare, un element de hazard – „cadavrul de la gară” – împingea la neputinţă şi paraliza o întreagă lume.

Cu acelaşi prilej a început să transpire câte ceva şi din secretul sau secretele războiului profesional. Mai mult chiar „afacerea de la gară” a făcut să sară capacul, lăsând să răzbească în afară, peste oraş, ceva ce toată lumea bănuia. A ieşit la vedere clanul companiilor de furnizori, care s-a agitat la început obscur, pe fondul primelor mişcări de trupe, apoi energic, odată cu primele rechiziţii şi cu primele tranzacţii între cele două state. Invazia rublelor de aur ruse i-a sporit puterea, făcând acest clan îndrăzneţ şi autoritar. Clanul furnizorilor tindea să-şi facă de cap, peste guverne. Dubla subordonare, cu complicaţii curioase, cu complicităţi încă şi mai curioase, a lăţit confuzia, garantând şansa operaţiilor ilicite la umbra a doua sigilii. Nimeni nu putea stăvili jaful, câtă vreme armatele erau oficial predate pe mâna acestor societăţi, de

revitalizare şi administraţie, eterogene bancar, eterogene etnic, fără de care armata ca masă de oameni nu se putea mişca.

O armată în mişcare e o societate în mişcare, cu toate nevoile unei societăţi, plus altele – speciale, rezultate din funcţia armatei şi din condiţiile prea adesea speciale ale mersului. Toate aceste necesităţi, iniţial exact drămuite, apoi exagerate, apoi inventate, apoi de-a dreptul fanteziste, au devenit în mâna societăţilor de furnizori, care le-au preluat, tot atâtea pârghii de înavuţire, direct legate de bugete şi de tezaure. Căi ferate, telegraf, poştă, tunuri şi praf de puşcă, băuturi şi furaje, gheaţă pentru băuturi, trupe de varieteu, plutoane de execuţie, vivandiere, fanfare, trăsuri pentru doamnele de la ambulanţe, cărţi de joc, avansări în grad, armăsari, decoraţii erau obiecte de trafic, implicând o vastă mişcare de traficanţi şi materiale, ce se cuprindea între Neva, Caucaz şi Dunăre. Această mişcare, legată de mişcarea armatelor, a făcut brusc să se îmbogăţească o liotă de oameni: concesionari, mânuitori de fonduri, administratori de moşii, apoi avocaţi şi împuterniciţii acestora, apoi funcţionari din departamente, care răspundeau oficial de legăturile cu organele de intendenţă, apoi funcţionarii de vamă – afacerea traficului de tutun şi alcooluri!, apoi băcanii, hotelierii, cârciumarii, patronii de bordeluri şi tripouri, nu încă şi cioclii.

Moibilul era aurul, care însemna totul. Aurul iradia el însuşi puterea. Ca metal, aurul atrăgea până la crimă.

Prăidăciunile şi omorurile se făptuiau cel mai adesea pentru aur. împrumuturile şi concesiunile se garantau pe aur. Marile societăţi constructoare de căi ferate, firmele care livrau armament lucrau pe aur. Dar aurul nu se lăsa lesne văzut. El sclipea rar public, uimea şi fascina doar la sindrofiile lumii avute şi la marile ceremonii, sub forma

podoabelor. (Ca să purifice ideea de recompensă de orice atingere cu aurul, prinţul hotărâse, în primăvară, ca decoraţiile de război să fie bătute în argint şi bronz.) în aceste condiţii, primul transport de aur rus – împrumutul de cinci milioane ruble, din aprilie – a fost adus în ţară cu precauţii speciale. Butoiaşele cămăşuite în plumb au dat un tremur de dambla funcţionarilor lefteri de la finanţe, care le-au purtat pe braţe ca pe nişte sfinte moaşte, care au rânduit monedele în fişicuri, după ce le-au numărat. Era aur curat, abia ouat din stanţele monetăriei, necorupt de nicio răsuflare. Vraja pe care o răspândea era neprihănită. Văzut de aproape şi atins cu degetele, aurul, puţin lucios, curat şi cuminte însemna puritatea, încântarea a sporit când o imonetă, dintr-un fişic răsturnat, a înviat ca de la sine, ridicându-se pe muchie, a pornit singură pe scândura mesei până la capăt, s-a aruncat în neant, a sărit de trei ori în sus, în ciocnirea cu parchetul, scoţând un sunet suav, apoi a dispărut. i după clipa sublimă de încântare, a urmat panica – unde-i moneda? Şi funcţionarii s-au aruncat în patru labe, pe sub mese, pe sub scaune, căutând-o cu ochii, cu degetele, cu mirosul, peste tot. Aşa i-a găsit Brătianu, care a intrat întâmplător acolo, şi a rămas consternat în prag:

— Ce se petrece, domnilor, aici?

— Păi s-a pierdut…

— Păi dacă s-a pierdut se găseşte, dar nu vă pierdeţi cu firea.

Primul-ministru, care avea sub mină şi finanţele, s-a arătat scârbit de oameni sau de fişicurile acelea, pe care le-a şi răsfirat cu dosul palmei. El i-a spus lui Carada, secretarul care îl însoţea:

— Până n-o să scoatem funcţionarii noştri de sub spaima aurului, n-o să avem finanţe. Şi către slujbaşi:

Dar, domnilor, e un simplu metal. Trataţi-l doar cu

chiverniseală. Dar fără religie. Numărați-l ca pe mere!...

Şi întorcându-se spre Carada, secretarul şi confidentul său, căruia i se adresa uneori cu „Domnilor", ca Parlamentului, atunci când Brătianu trecea la consideraţii teoretice:

— Iată de ce, domnilor, m-am zbătut să introduc biletele ipotecare, biletele de bancă, moneda de hârtie.

Mai întâi, biletul de bancă nu face cu ochiul şi nu se poate atârna la gât, ca o bijuterie. Nici nu trece fraudulos frontiera, nu poate, fiindcă n-are curs aiurea. Şi ţintindu-l pe Carada, pe care îl pregătea ca „finanţist": Dumneata ştii, Carada, ce însuşiri trebuie să aibă un bilet de bancă?

Se presupune că acesta ştia, dar Brătianu făcea teoria pentru ceilalţi, pentru funcţionarii de pe jos, care s-au oprit din numărat fişicuri, ascultându-l pe ministru ca pe Mesia.

— Deci ce trebuie să fie un bilet de bancă? a întrebat retoric Brătianu. Trebuie să fie transmisibil purtătorului fără nicio formalitate, fără obligaţia de andosare şi fără răspundere pentru detentorii anteriori!

Atâtea cuvinte care sunau mai straniu decât aurul, acolo, sub vraja aurului.

— Apoi, a continuat Brătianu, să se plătească la vedere. Şi mai departe: să fie totdeauna exigibil, dar nu prescriptibil!

Alte cuvinte stranii!

— În sfârşit, a încheiat el lecţia, să nu producă dobândă!

Efectul lecţiei a fost nul, ca şi efectul legii privind moneda de hârtie, votată în Parlament. Nimeni din cei de faţă, având în mâini ruble de aur cu zimţii intacţi, nu credea în însuşirile miraculoase ale unui petec de hârtie.

N-a crezut nimeni nici în acel îndemn:

— Numărați-l (aurul) ca pe mere.

Îndemn fără Ifolos, deci şi fără urmări. Transportul de carne alterată din gara Bucureştilor a oferit prima măsură a aurului, a arătat ce însemna aurul, chiar când mirosea. Afacerea a înteţit apetiturile. Dacă totul fusese la vedere – la vedere cu nasul! – atunci totul se putea face la vedere, în plină zi, cu neruşinare. Un împuternicit al guvernului, pentru legăturile cu administraţia imperială.

Plagino, avea în curând să demisioneze. îi jucau în faţa ochilor cifre incredibile. Ca să curme mirajul, acest om de modă veche, evlavios şi paşnic, crescut în gândul spaimei de pedeapsa ultimă, şi-a trimis prin curier demisia, retrăgându-se la casa lui şi spălându-<şi mâinile. A lăsat însă locul altuia, pe care mirajul l-a sorbit. Mirajul avea o putere de sorb fantastic, o creştere de uragan. Nu-i puteau ţine piept nici oamenii cei mai cuminţi, uraganul dărâmând case, surpând reputaţii, spulberând familii, ridicând însă case, reputaţii, familii, noile familii ale îmbogăţiţilor.

Important era ea nimic să nu lase urme în arhivele tribunalelor. Şi n-au fost urme, fiindcă până la sfârşit aveau să se ardă şi hârtiile, în incendiile de peste un an.

N-a lăsat urme nici „cadavrul de la gară”. Afacerea, cu toate cele omeneşti, a încăput până la urmă pe mâna groparilor, care s-au lăsat ajutaţi de lopeţile soldăţeşti. Carnea – foarte puţină, se spune – a dispărut într-o groapă obscură, acoperită cu var. Mirosul ei a plutit însă multă vreme peste oraş, nemaifiind luat în seamă de nimeni.

Lumea se obişnuise cu el. Mirosul acela de abator, spital sau cimitir a intrat în văzduhul oraşului, ca un compus indiscernabil al atmosferei de război.

Totuşi pe malul otoman al Dunării nu se simţea nimic, nicio mişcare. Tăcerea sumbră a ţărmului înalt, din dreapta fluviului, indispunea oamenii, îi făcea taciturni sau le dădea o stare de iritare arţăgoasă. Ei urmăreau cu palma streaşină sau prin binoclu curioasa încremenire de

dincolo şi uneori înjurau:

— Ce au, domnule, de ce nu mişcă! Parc-ar fi morţi.

Acel ţărm nu mişcă. Asemănător unui balaur, având coada –, vie, la Cataracte, un trup lutos care creştea pe vreo mie de kilometri, o coamă zgrunţuroasă şi ameninţătoare, el dormea pe toată lungimea – chiar, când se lăsa scormonit de ghiulele, dormea cu jumătate de trup în apă, – lins de apele Dunării, cu cealaltă jumătate ascunsă vederii, rămasă dincolo, în noaptea de dincolo, tot dincolo, hăt la vale, spre răsărit, fiindu-i şi capul, căpăţâna stâncoasă, teşită de timp, care purta odinioară nume de munte – Munţii Măcinului, acum de dealuri – Dealurile

Măcinului, căpăţână care se înălţa pe labe granitice până deasupra mării. Privind coama acestui balaur, cunoscând luptele care sjau dat de oameni pe ea şi pentru ea, un istoric de mai târziu avea să scrie că – cine stăpâneşte ţărmul drept al Dunării, stăpâneşte şi Câmpia Română, pe care o are la picioare. Lucrurile nu se petrecuseră aşa, chiar aşa, decât în momentele de criză ale istoriei, când nordul şi sudul îngrămădeau aici, pe această spinare, tensiuni continentale, în restul timpului, pe milenii sau pe sute de ani, balaurul dormindu-şi liniştit somnul de lut, vegheat fără odihnă de aceeaşi Dunăre vie.

Pe Dunăre patrula acum şi vasul „Ada”, pe care se îmbarcase căpitan, ul Nae Maican. Un vas mic şi aparent insignifiant, un vas care nu trebuia să atragă atenţia, echipajul având grija să-l strecoare cu prudenţă în punctele de observaţie de pe fluviu, uneori oprind motoarele, fără a provoca o ripostă, fără a riposta la eventuale atacuri, lăsând apărarea exclusiv în seama unei singure părţi, aflându-se adică tot timpul sub protecţia tunurilor de pe ţărmul stâng. Vasul era deci urmărit eu atenţie de pe acest ţărm, semnalizat de grănicerii români din pichet în pichet, luat în căutarea tunurilor amice,

supravegheat din aproape şi cu bărcile, în eventualitatea unei incursiuni către el dinspre celălalt ţărm. Vasul era o bilă plutitoare, care se juca între cele două ţărmuri. O bilă trimisă spre dincolo, o sferă de biliard pe catifeaua vânătă a fluviului, tentând să lovească ţărmul drept şi reculând spre ţărmul stâng, menţinându-se pe sforul apei, curgând mereu în jos sau în sus, ţintită tot timpul de tacurile tunurilor. Tensiunea urmăririi era uneori atât de intensă încât, mai ales noaptea, grija pentru vas dădea insomnii militarilor de pe ţărmul român.

— Vine Ada! S-a semnalizat Ada, acum două ore.

„Ada" nu venea, oamenii o aşteptau cu mâna pe arme şi cu ochii înroşiţi de nesomn, până la ziuă. La ziuă se afla ce s-a-ntâmpilat.

— A.trecut mai departe, la vale, în cursul nopţii, cu motoarele stinse.

— Când?

Acest vas fantomă a dat nelinişti întregului ţărm românesc dintre Calafat şi Turnu-Măgurele", Ada" necoborând mai la vale, pe Dunărea mare, unde întâlnirea cu namilele de oţel ale otomanilor ar fi strivit-o şi dat-o la fund, ca pe un ou de fildeş.

Vasul, altminteri, era destul de scump, un pasager austriac de lux, închiriat de ruşi şi transformat în vas spion, fără modificarea interiorului. Doar nişte tunuri de calibru mic, pitite la babord şi tribord, doar armele de mână ale echipajului militar, plus câteva torpile ascunse în cală. Cu acest echipament minim de autoapărare", Ada".

trebuia să se strecoare pe lângă burta balaurului, nesimţită de nimeni.

Dar nimeni de pe ţărmul vecin nu părea să urmărească vasul Echipajul a luat act foarte târziu de această indiferenţă. La începutul miisiunii însă, echipajul n-a dormit, n-a băut şi n-a mâncat decât eu mâna pe armă,

ca

Şi ocrotitorii vasului de pe ţărmul stâng. Între timp însă nu se întâmplase nimic, nici măcar un singur foc de puşcă. În aceste condiţii, „Ada” se plimba liniştit ca o muscă plutitoare pe lângă burta unui dinozaur. Când şi când marinarul de la provă striga: „Inamic la babord!”

sau „Amic la tribord!”, când vasul naviga la vale, dar şi invers, când vasul urca spre Cataracte. Nae Maican, care se îmbarcase pe „Ada” în această epocă de acalmie, a observat la un anume moment că chiar acest semnal de alarmare era dat într-o doară, anapoda, confundându-se amicul cu inamicul.

— Amic la babord!

— E invers, domnule! Acolo sunt turcii!

— Inamic la tribord!

— E invers, domnule, acolo sunt ai noştri!

Pe apă, nimic important. Otomanii nu introduseseră în susul fluviului niciun vas de război mai însemnat, în afară de o canonieră şi o vedetă, care pendulau între

Vidin şi Rahova. Treaba matrozilor se reducea deci la supravegherea mişcărilor de trupe de pe malul drept, care, fiind insesizabile, dădeau puţină osteneală. De cart rămâneau totdeauna câte doi ofiţeri, restul gradelor ocupându-se cu sfânta băutură şi cu jocul de cărţi.

Cu băutura matrozii erau garnisiţi bine, la cărţi, în schimb, ruşii i se păreau lui Nae cam ageamii, căpitanul fiind mereu în mână, mână de zile mari. Obişnuit să navigheze sub pavilion militar străin, Nae s-a simţit bine şi cu ruşii. Disciplina la bord era mai puţin stupidă decât la nemţi, relaţiile între grade erau mai puţin băţoase decât la francezi, în plus o căldură a inimii te făcea să uiţi de toate şi să fii gata să mergi cu aceşti oameni până la capătul lumii. Vorba vine, fiindcă şi ruşii se plictiseau. S-au plictisit în curând toţi şi de jocul de cărţi, la bord n-aveai ce face cu

ruhlele. S-a instalat pe vas o plictiseală de cursă lungă. Ca să incite totuşi interesul pentru joc, ca să rupă cu blazarea faţă de pierdere sau câştig – banii se mutau prin rotaţie dintr-un buzunar într-altul, un căpitan a propus ca rublele câştigate să fie aruncate în apă. Ingenioasă idee, unui franţuz sau unui neamţ nu i-ar fi dat aşa ceva prin cap! Aceasta a mai înviorat o clipă interesul. Le plăcea tuturor cum sună aurul în atingerecu apa, iar momentul cel mai palpitant a fost clipa în care un morun

— Uriaş a ţâşnit în aer, înghiţind un pol. S-a strigat ura!, dacă ar fi fost fanfară la bord matrozii ar fi pus-o să cânte, în onoarea peştelui mâncător de aur.

— Asta-i semn bun! a spus rusul, care avusese năstruşnica idee. Camarazi, polul ăsta va rămâne în burta monstrului până la sfârşitul războiului. A crăpat un drac!

— Dacă nu prinde careva morunul, vreun turc!

— Ţi-ai găsit să-l prindă pe ăsta!

Ca să schimbe jocul, au pornit cu vasul în urmărirea morunului. Uitaseră de ţărmul drept, îi interesa acum apa

Dunării în care se zbenguia fiara aceea, mai mare decât un bărbat gol, mai vicleană decât o muiere, o fiară stăpână peste întreaga Dunăre. Ţopăielile sturionului care înghiţise polul de aur erau de toată frumuseţea, pe deasupra şi hazlii: morunul trăgea la aur. Comandantul navei a şi consemnat observaţia la masa de prânz:

— Ca să vedeţi, domnilor, aurul face să se simtă bine până şi un peşte.

— Să-i mai dăm aur! a propus cineva.

Şi goana după peştele aurofag a reînceput. Toţi îl momeau eu aur, aruncându-i câte un pol, dar se vede că fiara dorea mai mult.

Acelaşi comandant, care era un suflet nobil, el însuşi fiind un mare nobil, a spus:

— Domnilor, ăsta nu-i peşte cerşetor, să-l miluiţi cu

poli. Ăsta vrea altceva, ăsta e cneaz peste peştii din

Dunăre. Ăsta vrea o ploaie de aur.

S-a reţinut ideea unei ploi de aur. S-a făcut şapca roată, s-a strâns o şapcă cu poli de aur.

— Dar staţi! l-a oprit comandantul pe matrozul care se pregătea să arunce polii în Dunăre. Staţi, nu aşa! E mai bine să facem treaba cu tot onorul, cu onorul ce se cuvine unui Peşte Cneaz.

S-a hotărât să se îndoape cu poli de aur ţeava unui tun de bord. Urma să sune şi sirena vasului, mai înainte de detunătură, ca peştele să fie prevenit. Un act asemănător, tot româno-rus, se petrecuse pe vremea prinţului

Dimitrie Cantemir şi a lui Petru cel Mare al Rusiei.

Atunci, în bătălia de la Tuţora, când ruşii fuseseră împresuraţi de turci, un timar francez din oastea ţarului Petru, un tunar iscusit, dar care – n-avea la îndemână decât o singură ghiulea – ultima ghiulea! – pregătindu-se să tragă, a constatat că n-avea fultuială pentru tun. Francezul, un nobil, şi-a smuls atunci peruca şi a aruncat-o în gura tunului. A înfundat apoi, peste perucă, mănuşile şi batista. Apoi a tras. Efectul a fost nemaipomenit: turcii s-au ocupat ceasuri întregi de acea perucă, de acele mănuşi, de acea batistă fină, uitând de ţar, care şi-a regrupat armata, uitând şi de vodă Cantemir, care a râs de turci.

Trebuia acum, va să zică, şi fultuială! Ofiţerii ruşi au hotărât că n-ar fi nepotrivit dacă, peste polii de aur, s-ar adăuga şi nişte ruble de hârtie. Nu existau la bord nobili francezi care să aibă batiste fine şi peruci. Dar nimeni dintre ofiţeri n-avea ruble de hârtie. Rublele de hârtie au fost rechiziţionate de la matrozii de rând de la bord.

Astfel şi aceştia, marinarii de rând, au intrat în jocul cu Peştele Cneaz.

— Şi dacă ucidem peştele? a strigat cineva. Vă puteţi încărca sufletele cu acest păcat?!

Peştele Cneaz era acum iubit de toţi. Ruşii erau oameni foarte simţitori la ideea de omor, ca niciun alt neam de pe lume. Drept care toată lumea a dat să-şi retragă polii de aur, dar comandantul a răcnit:

— *Niet*! Aşa ceva nu se cuvine, trebuie să-l tratăm pe Cneaz cu tot onorul, chiar dac-ar fi să murim săraci.

Alinierea!

S-a tras sirena, echipajul s-a aliniat, tunarii au intrat în dispozitiv, s-a ordonat foc. Imediat după clipa detunăturii, ofiţerii şi matrozii au rupt rândurile şi s-au aruncat să privească efectul. Peste fluviu, în aer şi pe apă, pluteau numai rublele de hârtie. Ploaia de aur şi Peştele Cneaz dispăruseră. Cât ţine o ploaie de aur? Unde dispăruse

Peştele Cneaz?

După emoţie şi încântare a urmat dezamăgirea. Murise deci şi acest joc, cum toate mor. Rublele de hârtie pluteau acum pe apă, între cele două ţărmuri, fără ca nimeni să le mai dea atenţie. Sturionul n-a mai apărut. Se plictisise şi el, se săturase până şi de ploile de aur. Curios era că peştele, un peşte totuşi, pricepuse jocul. El refuza până la urmă jocul ca joc. Sturionul acela, căruia nimeni nu-i dăduse nicio atenţie, de la facerea lumii, a simţit probabil interesul oamenilor de pe vas faţă de el şi s-a lăsat urmărit. Îi plăcea se pare cum sună sirena vasului; la mugetul ei lung el sărea din apă, privea spre vas, apoi făcea bolta întoarsă, pornind înot înainte, cu spinarea la vedere.

Jocul se repeta, fără ca peştele să lase vasul să se apropie prea mult de el. Nu era o urmărire, era mai mult o pândă, o hârjoană între două animale de specii diferite: una mare, greoaie şi neputincioasă, vasul cu zbaturi, alta sprintenă şi iute, sturionul cu ochi de om, care urcase din mare până aproape de Calafat, ca să se joace cu oamenii.

— Domnilor, a strigat cineva, dar dacă a trecut la turci! Cine ştie dacă Peştele Cneaz nu-i în slujba turcilor?

Da’ de unde! Acuzaţia a fost respinsă. Peştele Cneaz era loial, deşi atunci, pe loc, dispăruse. Probabil că se plictisise fie de vas, fie de oameni. Peştele Cneaz era totuşi stăpân peste o împărăţie a lui, pe care oamenii o atingeau pe la margine, la marginea exterioară, marginea de sus. Vasul se afla prin dreptul bălţii Nedeia, iar Nae, cunoscător al locurilor, a presupus că fiara s-a tras la baltă.

— Vrea să doarmă liniştit, măcar o noapte, l-a scuzat el pe sturion. După orice chef te saturi. Ba îţi şi vine să verşi, după un chef. S-a săturat şi el de aur.

— Se satură omul de orice, a spus filosofic un camarad. S-a săturat probabil de prea mult. Nu-i place lumea noastră, şi pace.

Deci din nou plictiseala. În cursul nopţii, sturionul n-a dat niciun semn. Devenise, probabil, mizantrop. El n-a dat semn nici a doua zi. Toţi îşi băteau capul să mai inventeze ceva, un alt joc, dar nu găseau nimic. Ce mai puteai să faci pe Dunăre, când turcii nu mişcau? S-ar fi putut relua jocul de cărţi, Nae ştia un joc grozav, dar îi lipsea un element esenţial ca partida să se poată angaja şi să aibă miză: femeile.

— Cum adică, se joacă pe femei? s-au interesat camarazii, dintr-odată ceva mai atenţi.

— Da, a confirmat căpitanul. E un joc de broscari, broscării, adică italienii din marină, sunt nemaipomeniţi la cărţi. Ei au modificat pocherul englezesc în altceva.

E un alt fel de pocher, ceva de rămâi uluit. L-am învăţat la Port Said, a mai spus Nae, când m-au curăţat hoţii de broscari.

Ideea a trezit imediat interesul. Ce lipsea? Lipseau femeile, dar Nae era un bun povestitor. El le-a spus camarazilor că era vorba totuşi de un joc inocent, un joc de

marinari plictisiţi, care epuizaseră toate jocurile cu putinţă de închipuit, pe uscat şi pe apă. Nu-ţi trebuia mare lucru ca să-l joci: nişte cărţi, un port eu taverne, nişte femei, şi, bineînţeles, nişte broscari. Ruşii nu-nţelegeau ce sunt broscării, deşi li se explicase, Nae le-a explicat încă o dată că broscării sunt *italienii*!, aşa-s ei porecliţi, dar că-n ultimă instanţă, în joc pot intra şi grecii, alţi hoţi, încă şi mai mari. În lipsa grecilor, el, chiar el, putea ţine locul broscarilor de la care învăţase jocul. Cum să-l joci însă când lipseau nu numai broscării, dar şi femeile!

Când a jucat acest joc de broscari, la Port-Said, Nae a observat că în odaia de tavernă în care jucătorii se aflau, s-au adus mai întâi nişte femei. El, că ageamiu, nu pricepea pentru ce, fiindcă de obicei femeile se exclud de la jocul de cărţi, ori una, ori alta, nu şi amândouă!

— Pentru ce s-au adus femei? s-au interesat şi camarazii ruşi, cu foarte mare uimire.

— Staţi să vedeţi!

Erau acolo deci şi fetele, de toate rasele – clasice! –, plus nişte metise mititele. Nae se omora după metise; în deschiderea jocului, la miza mică, el a plusat pe o metisă.

Dar a cedat-o. L-a ras un broscar. Camarazii ruşi erau din nou uimiţi: „A pierdut metisa?” „De ce-a pierdut metisa?”, „A jucat prost?!”, „Ce-a făcut broscarul cu metisa?” Ruşii pricepuseră, în fine, ce sunt broscării, nişte hoţi. Dumirindu-se ce sunt broscării, comandantul vasului a vrut să afle ce-a făcut broscarul cu metisa, iar

Nae l-a liniştit.

— O, nu e ce vă închipuiţi! a spus el, liniştindu-i şi pe ceilalţi. Joc curat. Fetele doar se dezbrăcau, aşa, câte un pic, cât doar să te-aţâţe, dar nu prea tare, nu ca să-ţi ieşi din mână şi să pierzi la cărţi. Piesele de îmbrăcat, ciorapi, corsete şi alte alea, se puneau pe-o tipsie, lângă bani.

Amănuntul a produs încă o uimire. Cum, fetele chiar

se dezbrăcau?! Doamne fereşte! Era limpede că broscării erau nişte păcătoşi, o rasă sortită iadului. Dar Nae i-a liniştit pe camarazi din nou:

— Cum vă spun, se dezbrăcau numai aşa, puţin. Nu toate fetele, deodată, ci numai aceea care era pusă în joc.

Dar îţi cerea şi ea să te dezbraci!

Altă uimire. Din nou Nae a intervenit:

— Dar numai aşa, câte un pic, cât să nu-ţi fie frig.

Nici n-are cum să-ţi fie frig p-acolo, prin mările calde.

Camarazii lui Nae au trăit un mare alean după mările calde. Închişi în ţarcul Mării Negre, după nefericitul război al Crimeei, ei nutreau un mare dor de mările calde, ei ardeau mai ales de nerăbdare să afle amănunte despre acel joc:

— Şi?

— Şi iar am mers pe metisă.

— Şi?

— Şi din nou m-a ras broscaru.

— Şi?

— Şi pe tipsie s-aduna morman tot echipamentul fetei. îmi venea să turb. Metisa tremura.

— Păi nu era cald?

— Tremura de groaza la ce-o să se-ntâmple, domnule!

Eu plăteam, mă scuturam de bani, iar broscaru o câştiga pe metisă, bucată cu bucată. Sânii fetei erau de mult goi.

Acum broscaru mergea cu jocul mai jos. Şi era un broscar aşa de urât...

Toţi camarazii s-au solidarizat cu Nae, în ura lui retrospectivă faţă de acel broscar atât de urât, care, până la urmă, a cules tot potul – brăţări, corset, pantalonaşi, plus banii şi echipamentul lui Nae, plecând cu fata după el.

— Păi nu era frig?

Ce importanţă mai avea! Nae n-a mai povestit finalul: cum l-au dus într-o pătură la bord, călare pe un măgăruş, fără bani şi fără echipament. Isprăvind povestirea, Nae a rămas aţâţat şi trist. La fel şi camarazii ruşi.

Deşi toată lumea ar fi fost dispusă să intre, cu oricâte pierderi, în acel joc de broscari. Pe la prânz, vasul a ridicat ancora. „Ada" a mugit din sirenă de câteva ori, fără să primească răspuns, a mai mugit o dată în semn de adio, apoi a pornit din nou la deal spre punctul de întâlnire al

Balcanilor cu Carpaţii. Numai „Ada" era femeie, în rest matrozi de rând, ofiţeri, sturion, toţi erau bărbaţi, nişte bărbaţi plictisiţi.

Vasul urca greu în aval. Dunărea era eu totul pustie.

Erau pustii şi luncile din dreapta, care gemeau de trupe, şi dealurile pietroase din stânga, care, deşi golaşe, ascundeau probabil baterii de tunuri şi depozite subpământene de muniţii. Dreapta şi stânga se confruntau din nou.

Într-o ameninţare geologică. Ameninţarea strângea din nou în chingi vasul, îl făcea să pară insignifiant pe pustiul apei, şi, aceeaşi ameninţare plutea asupra echipajului, ca o umbră rece. La masa de seară, adunându-se la ciorbă, ofiţerii au recăzut în starea de tensiune de la început, întrebându-se dacă nu e cazul să întreprindă ceva special, o acţiune care să scoată inamicul din nemişcare. Nu le-a venit nimic în cap, au ieşit pe punte, era cumplită căldura, o căldură stătătoare, de-ţi venea să te dezbraci la piele şi să te-arunci în apă. Oamenii nu se puteau însă dezbrăca din pricina ţânţarilor. Îi combăteau cu fum de tutun, cu coniac şi cu înjurături. Printre sorbituri şi înjurături îşi frământau mintea să priceapă ce e dincolo de zidul de întuneric al ţărmului vecin.

— Ce dracu' fac, de ce nu mişcă?!

Cu gândul la ceva ce mişcă, orice!, comandantul

navei l-a întrebat pe căpitanul român:

— Şi cum era metisa aceea? Ce fel de metisă era?

Ce importanţă mai avea. Metisă, joc, sturion, trecuseră de-acum în lumea umbrelor.

În cursul nopţii de insomnie, ofiţerii de pe „Ada" au hotărât să lase om la apă, pentru o incursiune pe celălalt ţărm. Era singurul joc care se mai putea înjgheba. Ei au hotărât să lanseze nu un om, ci doi, pentru a se ajuta reciproc. Această idee i-a trezit din nou pe ofiţeri. Aveau în faţă fortăreaţa neagră a Vidinului, care era zilnic bombardată de artileria română şi unde se ascundea ceva, un inamic puternic. De la o vreme însă, după câte aflaseră de pe ţărmul român, turcii nu mai răspundeau. Trebuia văzut ce se întâmplă dincolo şi primul care s-a oferit să aducă răspuns a fost căpitanul Nae Maican. Ofertă acceptată – ofiţerul era un băştinaş. Alături de el urma să meargă un tânăr locotenent, Ilia Petrov, la fel de bun înotător ca şi Nae. Ba în plus, Petrov înotase şi prin

Marea Chinei.

Pregătirile de plecare s-au făcut pe întuneric. Consemnul dat celor doi de comandantul navei era simplu:

să nu se lase prinşi. Reîntoarcerea urma să se facă peste o zi, tot noaptea, cu mult mai la vale pe fluviu, într-un punct care părea absolut pustiu. În crucea nopţii, cei doi au coborât pe scara de frânghie, au intrat fără zgomot în apă şi au dispărut. La bord s-a instalat o aşteptare încordată şi lungă, care s-a prelungit toată noaptea, deşi n-ar fi fost cazul!, care s-a prelungit şi a doua zi, întinzând excesiv nervii echipajului. Cine ştie ce se putea întâmpla cu cei doi ofiţeri, lansaţi în necunoscut! „Ada".

s-a retras între nişte sălcii de pe malul stâng şi a oprit motoarele.

După aventura cu Peştele Cneaz, pentru Nae şi pentru Ilia Petrov a urmat aventura cu „Mierla turcească".

Despre această pasăre, „Mierla turcească”, nu se ştiuse până atunci nimic prin părţile dunărene.

Cei doi bărbaţi goi, ieşind la ţărmul bulgar, au aşteptat mai întâi să se facă ziuă, dar mai întâi şi mai întâi ei s-au lăsat pătrunşi de fiorul zorilor. Era fiorul necunoscutului care lucra pe pielea udă, cei doi aflându-se pe un ţărm străin şi pustiu, ca de la începutul lumii.

Pe acest ţărm pustiu, încă negru, le-a sunat în urechi semnalul acela straniu:

— Gu-gu-gu...

Apoi mai lung, mai scurt, cu prelungiri, gâlgâiri şi mlădieri fierbinţi de sunete, un joc sonor care avea ceva uman, nesfielnic, aproape impudic prin lipsa de teamă, un semnal cald până la a fi impur, un semnal pur fiindcă era adânc, emanând din adâncul unor fiinţe care-l purtau în zbor prin aer. Aerul era parfumat şi cald.

— *Pticika*! a şoptit Ilia Petrov, adică pasăre, nu om.

Semnalul avea ceva uman, urechea lui Ilia pricepuse bine. Nae a râs: el cunoştea semnalul, îl mai auzise undeva, în sudul continentului, spre Mediterana, dar nu ştia unde anume, nu-şi amintea bine.

— Ssst! adică să-l auzim încă o dată, să ne dumirim.

Goi cum erau, ei au dat să intre în pădure, după cântecul acelor păsări, dar i-a oprit un zgomot de roţi şi s-au ascuns într-un tufiş. Ei se temeau de oameni, nu de păsări, numai oamenii îţi transmit senzaţia de impudoare, pe care amândoi o simţeau. Lumina sporise. Lumina vie a zilei îi făcea pe cei doi să se simtă despuiaţi, expuşi de pretutindeni vederii, deşi nu-i vedea nimeni. Orice om, aruncat gol pe un ţărm, resimte instinctiv impulsul de a se ascunde.

Păsările în schimb nu se ascundeau, se zbenguiau pe undeva prin pădure şi cântau:

— Gu-gu-ştiuc!...

Cei doi n-au mai putut să le asculte, nici să le vadă, auzul lor era atras de zgomotul surd de roţi, de mişcarea umană, iar atenţia – concentrată în piele – le dădea un fel de tremur, un tremur al pielii, deşi nu era frig. Cu efort, cu efortul de a auzi şi vedea, cei doi au reuşit să vadă o coloană militară care ieşea pe poarta Vidinului şi se îndrepta spre munţi. Toţi cei din coloană erau îmbrăcaţi, iar cei doi militari, care observau coloana, s-au simţit goi, goi până acolo încât efortul de a observa, de a vedea era pentru ei un efort muscular. Era un efort cumplit de a vedea, de a-şi menţine atenţia asupra coloanei, fiindcă atenţia lor – concentrată în piele – urmărea tufişul, pavăză provizorie, oricând dată în lături de o mână, de o pală de vânt, de ceva.

Acel ceva a fost chiar pasărea aceea. Ea a venit din zbor şi s-a aşezat pe o creangă, în faţa celor doi. Nu pasărea, ci creanga care s-a legănat i-a făcut atenţi. Tresărind la freamătul de frunze, cei doi s-au trezit în faţă cu ea, cu pasărea. Pasărea nu-i vedea, ea nu-i simţea nici cu pielea, nici cu penele. Ea se simţea liberă şi fericită, ea tremura de bucurie.

— Gu-gu-ştiuc!

Dar nu ea cântase. Lângă ea, pe aceeaşi creangă, s-a lăsat din zbor o altă pasăre, identică, tot un porumbel, cu penaj fumuriu, cu un şal cărămiziu la gât. Era bărbătuşul. Ochiul lui, mic şi scump, a scânteiat. El s-a prosternat turceşte în faţa stăpânei lui, înfoindu-şi penajul, şi a scos din guşă acele gâlgâiri calde:

— Gu-gu-ştiuc.

Apoi încă o dată şi încă, temenele şi triluri, după care amândoi porumbeii au rămas încremeniţi. Nae şi Ilia se găseau atât de aproape de porumbei încât i-ar fi putut atinge cu mâna. La rându-le ei au rămas încremeniţi, cu respiraţia oprită, încât altcineva, văzându-i acolo, i-ar fi

putut înşfăca. Apoi *Ea* a zburat, nepăsătoare, mutându-se într-un copac, undeva mai sus. *El* a urmat-o credincios sau orbit, aruncându-se după *Ea* în văzduh. Nu s-au mai auzit decât trilurile, mutându-se din loc în loc în aer, apoi nişte bătăi de aripi. Păsările se hârjoneau în lumină, se căutau şi se strigau, ameţite de soarele puternic şi de febra iubirii, fără să le pese de război. Nimic nu amintea pe-acolo, prin acel loc, de război. Coloana eu oameni îmbrăcaţi, cu puşti şi cu tunuri, se îndepărtase. Cei doi marinari erau goi. Ei aveau, ce e drept, pe şolduri, câte o centură de piele, de care atârna câte un stilet, bălăngănind pe trup. Cele două centuri şi cele două stilete păreau impudice pe goliciunea oamenilor.

Urmărind păsările, Nae Maican apucase în mână, fără să-şi dea seama, creanga unui copăcel ţepos, iar un spine îl împunsese într-un deget. Ilia a observat şi l-a bătut pe umăr, atrăgându-i atenţia.

— Nu-i nimic! l-a liniştit Nae, pe muteşte.

Degetul împuns, înflorit cu broboane de sânge, nu-l supăra pe căpitan. îl supăra faptul că se găseau într-un loc prost de observaţie, că-i apucase ziua unde nu trebuie, departe de zgomotul coloanei militare care se îndepărta, spre munţi. Pierduseră timp şi cu mierlele turceşti. Nae şi-a supt degetul şi a pornit înainte, încercând să găsească în preajmă un loc mai bun de observaţie. El ochise un copac în care, cu câteva clipe în urmă, se zbenguiseră acele păsări ale dragostei. Trilurile fierbinţi lăsaseră urme în aer.

Aşteptarea îl ţinea încordat şi pe un ofiţer de pe ţărm, colonelul Mihai Cristodulo Cerchez, care stăpânea cu divizia sa, încă din martie, înălţimile Calafatului.

El sonda zilnic necunoscutul de dincolo, prin tirul bateriilor sale de artilerie. Primea şi răspuns. Ba ştia şi numele comandantului pe care îl avea în faţă, generalul

Osman-Paşa. Schimbul de focuri, în condiţia de

stabilitate a poziţiilor, avea ceva de îndatorire zilnică, la început administrată cu mânie, de ambele părţi, apoi de control reciproc. Şi unul, şi celălalt nu întârziau mult cu răspunsurile, răspundeau prompt şi uneori excesiv, dar bombardamentele durau de peste două luni, încordarea se tocise, de la o vreme cei doi îşi răspundeau când şi când, printr-un

„Prezent!” rostit formal.

Fără a se slăbi o clipă din ochi, cei doi ajunseseră cu timpul a se cunoaşte. Se cunoşteau aşa cum se cunosc adversarii aflaţi la distanţă, care sunt legaţi unul de celălalt printr-o încordare identică. Asemenea adversari gândesc de obicei, prin ştiinţă sau prin instinct, unul în locul celuilalt, cum procedează şi animalele aflate în apărare şi atac. Osman-Paşa a aşteptat astfel o debarcare română, după atacurile violente din aprilie, când România rupsese relaţiile cu Poarta. Generalul otoman a cerut atunci întăriri, iar garnizoana sa a primit un spor de trupe. Debarcarea n-a venit însă, iar între duelurile de artilerie s-au lăsat pauze lungi. A fost apoi scurta retragere română, când Cerchez a fost convins că otomanii vor debarca. Osman a taxat însă retragerea drept o viclenie, şi n-a dat curs invitaţiei de a trece Dunărea. Fuseseră astfel ratate două bune ocazii. Şi într-un caz şi în celălalt, ambii comandanţi aveau mâinile legate. Ei nu făceau ceea ce-ar fi trebuit să facă, după dorinţa şi după ştiinţa lor militară, ci numai ceea ce li se ordona. Războiul lor cu superiorii en – mai aprig decât lupta dintre ei, era războiul cu obtuzitatea, cu nepriceperea, cu „considerentele strategice superioare”, pe care ambii la faţa locului le detestau, ei având în faţă – unul prin celălalt – o şansă sau o neşansă imediată, pe care fiecare voia s-o fructifice.

După fiecare şansă ratată, cel frustrat relua ostilităţile cu furie, la care adversarul răspundea prompt şi

cu satisfacţie, consemnând astfel ratarea. Apoi riposte şi contrariposte se toceau însă, deveneau schimb de vorbe morocănos, isprăvit cu punctul unei lovituri singuratice, care punea punct. Acel punct spunea, prin glasul unei explozii oarbe, că pe-acolo se pierde vremea. Poate că tocmai de aceea, de la o vreme, cei doi comandanţi şi-au acordat, reciproc şi tacit, nişte răgazuri politicoase: o primă vinere – zi sfântă la otomani, respectată de români, o duminică – zi sfântă la români, respectată de turci, pauze în care cei doi comandanţi ar fi putut să se vadă la o cafea.

Nu se pierdea totuşi vremea în aceste momente de acalmie. Raportând situaţia superiorilor săi de la Bucureşti, Cerchez cerea măsuri, cerea de fapt mână liberă ca să atace. I se dădea de fiecare dată peste mână şi dialogul violent peste fluviu se relua. Cerchez vedea limpede şi gândea milităreşte bine: el avea superioritatea numerică, avea în faţă o poziţie definită, cum şi un adversar imobilizat. Ca să fructifice avantajul, Cerchez trebuia să-i interzică adversarului orice mişcare, prin încercuirea poziţiei, prin blocarea în fortăreaţă cu ajutorul unei debarcări fulger. Lui Cerchez i se refuza însă libertatea de acţiune din „considerentele strategice superioare", pe care le invocau marii şefi. Aceştia gândeau altfel, ignorând o socoteală simplă: orice desfăşurare ar fi avut războiul, o poziţie odată ocupată rămâne bună ocupată, un inamic imobilizat sau capturat devine implicit indisponibil pentru orice altă combinaţie strategică. Peste toate, Cerchez gândea ca un vânător. El avea în faţă un vânat, prins în raza gurilor de foc: acest vânat – numit Osman-Paşa – nu trebuia să-i scape.

— Gândiţi pragmatic, i-a reproşat un înalt ofiţer de la Statul-major, sosit în misiune la Calafat. Un război trebuie considerat pe întreaga hartă a ostilităţilor.

— Un război se câştigă bucată cu bucată, cum de nu

pricepeţi! a urlat Cerchez.

— Vi se reproşează, a mai spus ofiţerul, că vedeţi războiul ca pe un război personal.

— Dar cum altfel! şi Cerchez a bătut cu pumnul în masă. Credeţi că adversarul meu de peste fluviu îl vede altfel?

„Celălalt11 nu pricepea judecăţile simple şi practice, era un ofiţer de cabinet, specie sterilă pe care colonelul o ura.

Cerchez ura specia şi îl ura pe individul acela care îl ţinea în loc şi, atunci, pe loc, colonelul a rostit o frază care avea să facă mai târziu carieră:

— Domnilor, nu-nţelegeţi că nu vreau să-i dau omului de vizavi şansa să devină erou?

Poate nu atât intuiţia cât buna judecată îl făcea pe

Osman, omul de vizavi, să gândească într-un fel asemănător şi să acţioneze în replică. De obicei asemenea oameni, cu o gândire asemănătoare, sunt sortiţi să se întâlnească şi să se ciocnească. Ei se presimt, se caută, se urmăresc încordat, se ciocnesc fatal. Când sunt militari, pe poziţii adverse, se strivesc fatal, chiar când unul dintre cei doi încearcă să evite jocul. Nu se poate spune de ce lucrurile se petrec aşa, dar asemenea relaţii ies din regimul întâmplării şi devin regulă, regulă pe care partenerii aflaţi în joc o resimt. Era şi cazul celor doi, Qsman-Paşa simţind că regula va juca prost pentru el. Deşi stăpân pe o poziţie puternică, poate imposibil de cucerit, Osman ar fi primit o luptă inegală, pe care ar fi fost fatal s-o piardă. In extremis, el putea să accepte lupta doar ca pe o remiză.

Ar fi fost vorba, în acest caz, despre un lung război al nervilor, în care n-ar mai fi contat bravura, ci aşteptarea, aşteptarea ca adversarul să ridice asediul, aşteptarea ca altă armată otomană să-l despre soare pe asediat. Acea

armată se afla dincolo de Balcani, Vidinul reprezenta o poziţie excentrică, greu de menţinut. Osman-Paşa voia să fie mai aproape de Balcani şi voia să aibă mâinile libere. El a poruncicu de la sine putere, ieşirea din joc şi retragerea.

O retragere pe care Cerchez a presupus-o, despre care a şi aflat prin doi marinari de pe vasul „Ada”, care făcuseră o incursiune dincolo. Unul dintre cei trimişi acolo, un căpitan român, i-a povestit colonelului incursiunea pe îndelete. Acesta, Maican pe nume, i-a confirmat lui Cerchez neliniştea care de câtva timp îl scormonea, făcându-l să se plimbe nopţile, de unul singur, neputincios, pe ţărm.

— Da, domnule colonel, otomanii pregătesc o retragere. Comandantul vasului va raporta informaţia la Cartierul General rusesc. Dar am vrut s-o ştiţi primul.

— O ştiam.

— De unde?

— Eu în locul lui aş fi făcut la fel. Aş fi râs, adică, de imbecilul de pe malul stâng.

— Adică cel pe care-l ai în faţă!

Ca să-l consoleze pe colonelul necăjit, Maican i-a mai comunicat lui Cerchez încă o descoperire: în jurul Vidinului îşi făcuseră apariţia nişte porumbei ciudaţi. Guruiau ca nicio altă pasăre, prin crengile pomilor de-acum înfrunziţi. Erau frumoşi ca nicio altă pasăre. Erau, se vede, la ceasul dragostei acele mierle turceşti.

— Şi de ce-mi spui mie asta? s-a mirat Cerchez.

— Aşa, de frumuseţe. Habar n-au de război. Şi încă ceva: ştiţi că păsările astea cântă turceşte? Şi Nae i-a imitat pe acei porumbei: Gu-gu-ştiuc!

„— Fugi, domnule, cu guguştiucii dumitale d-aici!

— Domnule colonel, nu-i glumă! I-am auzit pe guguştiucii ăştia întâia oară în port la Pireu, acum vreo zece ani. I-am auzit, nu i-am văzut. Ei bine, acum i-am

auzit şi i-am văzut aici, pe malul Dunării!

Nae nu greşea decât într-o mică măsură: acele păsări trecuseră Bosforul, spre Europa, nu cu un deceniu, ci cu aproape un secol în urmă. Ele nu veneau din Anatolia, ci din Persia, oricum din Orient. Ele erau cuminţi şi blajine.

Şi frumoase. Şi cântau cu glas omenesc. Ele dislocau, e adevărat, porumbeii sălbatici sau hulubii autohtoni, pe care îi întâlneau în drum. Nu-i atacau – erau păsări paşnice! – îi împingeau doar spre păduri, ataşându-se aşezărilor umane. Căpitanul român Nae Maican a fost primul care a semnalat prezenţa acestor păsări la Dunăre, în vara anului 1877.

— Şi ce-i cu asta? a întrebat Cerchez.

— Păi de ştiu şi eu? a răspuns Nae. Mă gândesc că ăştia nu mai pleacă. Ascultaţi-mă pe mine, domnule colonel, guguştiucii vor trece Dunărea.

Absurdul făcea ca o idee simplă, la mintea cocoşului, să treacă chiar şi prin capul unui ofiţer de stat-major, acel tip de ofiţer pe care Cerchez nu-l suferea şi nu numai el, dar toţi ofiţerii combatanţi, inclusiv generalul Cernat, ministrul de război. Mai ales acesta din urmă contesta cu totul utilitatea aparatului de stat-major, a ofiţerilor din acest aparat, „scornitorii de planuri bune la nimic”, după cum spunea el.

Când colonelul Slăniceanu, şeful Statului-Major român, i-a prezentat lui Cernat aceeaşi idee, prelucrată într-un adevărat plan strategic –, fără legătură cu planul lui

Cerchez, de la Calafat – generalul a strâns din dinţi, l-a măsurat din creştet până-n tălpi pe „autor”, apoi l-a rugat să-l lase să mediteze în linişte asupra planului, mai înainte de a se pronunţa. În Cernat se zbăteau în acea clipă două suflete vrăjmaşe: unul care-i şoptea că tot ce iese din mintea lui Slăniceanu – ofiţerul din faţă – e o

prostie, şi altul, care, recunoscând evidenţa pozitivă a planului, aflat tot în faţă, îi spunea că nu Slăniceanu e autorul, că ideea e precis ciupită de undeva, de la un combatant deştept.

Ca să nu plesnească de nervii adunaţi ghem în creieri.

Cernat a arătat acelaşi plan ingenios unui subaltern deştept, colonelul Barozzi, prevenindu-l:

— Imposibil să iasă aşa ceva din mintea lui Slăniceanu!

— De ce ifffposibil, domnule general! s-a mirat

Barozzi, care-l preţuia pe Slăniceanu.

Slăniceanu ieşise între timp din cabinetul ministrului, ca un tată care şi-ar fi predat fiica, la un bal, în braţele superiorului. Nu-i mai rămânea decât să aştepte rezultatul valsului, iar acesta a fost pozitiv: ideea valsa bine. A

convenit şi Barozzi că planul e îndrăzneţ şi bun. Pe deasupra şi „fezabil", elementele de realizare practică fiindu-le tuturor a la îndemână. Planul prevedea o lovitură română pe Valea Iskerului, râu care porneşte din Balcani şi se varsă în Dunăre, cam în dreptul localităţii Corabia, lovitură care ar fi izolat teritoriul Bulgariei de sud de iestul frontului, scoţând din funcţiune dispozitivul inamic din toată această vastă zonă. Cum ruşii intenţionau să forţeze Dunărea prin două puncte – Siştov şi Hârşova, frontul otoman ar fi fost secţionat în trei porţiuni necomunicante, sprijinite la nord pe Dunăre – baza comună de revitalizare, şi la sud pe Balcani – ale căror trecători ar fi fost închise. Trupele aliate ar fi urmat să procedeze apoi la curăţarea poziţiilor intermediare, prin lovituri de flanc, sprijinindu-se reciproc, cele trei coloane de atac, două ruse şi una română, având o mare mobilitate de acţiune şi o mare autonomie.

Barozzi chiar a şi râs de evidenţa ideii: cum de nu-i

venise lui în cap, era doar atât de simplu! Dar a urmărit planul mai departe: În ceea ce-i privea pe români, poziţia Vidin ar fi fost prima scoasă din joc, imediat după debarcare, printr-o mişcare de învăluire încredinţată unui element al coloanei de atac, desemnat printr-o săgeată de culoare albastră. Pe planul lui Slăniceanu, această săgeată se vedea frumos trasată. Alte săgeţi, galbene şi verzi, despărţindu-se din marea săgeată roşie care urca pe valea

Iskerului decorau planul strategic, admirabil alcătuit, perfect tras la culoare. Barozzi, ca băiat deştept, a admis că planul e bun şi l-a restituit lui Cernat, pocnindu-şi călcâiele, cu elogii. Apreciere care a întărit prestigiul planului, în ochii generalului. N-a mai contat Slăniceanu, ci perfecţiunea planului, din care Slăniceanu ca „autor" se elimina.

Poate că tocmai această perfecţiune cartografică şi caligrafică l-a enervat pe general, acele săgeţi impecabile, cu vârf ascuţit, sărind de pe hartă şi zvâcnindu-i în ochi.

El tot dădea să le smulgă, îşi tot freca ochii cu palmele, dar săgeţile reveneau. Erau evident bine desenate, n-aveai ce le face, iar planul era bun. El a tunat totuşi, către Barozzi:

— Spune-mi cum l-a făcut, când n-a văzut frontul!

Când habar n-are nu de ce-i frontul, dar câmpul de instrucţie!

Era bineînţeles vorba despre Slăniceanu, la el revenise generalul, el, acest Slăniceanu era cel care nu văzuse frontul şi câmpul de instrucţie!

— Colonele, l-a întrebat Cernat pe acelaşi Barozzi, n-o fi vorba despre vreun plan ciugulit din vreo carte nemţească?

— Nici vorbă, domnule general!

Asigurare care liniştea şi nu prea. Fiindcă nimic nu se lega în privinţa acestui Slăniceanu. Astfel: acest

Slăniceanu făcuse carieră de foarte tânăr, lucru care îi apărea suspect lui Cernat. El, acest Slăniceanu, cucerise gradele mai mult în zbor decât în pas, fie şi forţat, şi asta probabil datorită spoielii de carte militară adusă din Apus, cum şi politicii, lucrul cel mai detestabil dintre toate! Cum s-ar fi putut explica promovarea lui Slăniceanu în postul de ministru de război, post pe care îl moştenise Cernat la

4 aprilie! Pentru fapte de arme? Dar care?! Pentru carte? Fie! În acest caz pe bună dreptate se putea spune:

„În vremi de pace, un Slăniceanu poate să fie ministru de război!" Dar acelaşi fost ministru, ca ofiţer de cabinet, nu mai avea ce căuta acum cu ideile lui în trebile oştirii, acum când era război!

Lucrul cel mai enervant era că planul strategic elaborat de Slăniceanu venea tocmai din direcţia cea mai hulită de

Cernat: gândirea de cabinet, nu gândirea practică! Pe

Cernat l-ar fi liniştit gândul că ideea e însuşită de la cineva, de la un combatant adevărat, ar fi consimţit asupra ciupelii care-l diminua oricum pe Slăniceanu, dar nu admitea acest elaborat teoretic scos dintr-o minte pe care el o socotea seacă. „Pe ce bază, domnule!", scrâşnea generalul.

Examinând lucrurile şi din acest punct de vedere, baza i se părea mică. Ce scrisese Slăniceanu? Un *Manual al ostaşului miliţian, o Geografie elementară*!! Un *Curs de instrucţie*, provenit de la cine? de la un om care nu asudase cu soldatul pe câmpul de instrucţie. Şi atunci, „pe ce bază?"

Slăniceanu, mai era, pe deasupra, şi un monden! Ştia să facă frumos în saloane. Cabinetul lui de ministru, pe care Cernat l-a moştenit, mirosea a budoar. Când l-a preluat, Cernat a ordonat, în auzul fostului: „Daţi cu var pe

pereţi! Scoateţi canapelele astea şi puneţi scaune!” „Domnule general, canapelele n-au nicio vină!” i s-a spus. „Să nu văz canapele!” a strigat Cernat. Totuşi ideea strategică prezentată de Slăniceanu nu era un produs de canapea.

Orice se putea admite, nu şi faptul că în treburile militare femeile puteau aduce vreun aport. „Pe ce bază?!”

Pe Cernat îl trecuseră sudorile. Ce mai putea opune planului? Poate mutra lui Slăniceanu, o mutră foarte reuşită, după cum se şuşotea. O mutră care n-avea nimic marţial, ofiţeresc. „De ce nu s-o fi făcut ăsta, şi-a mai spus generalul, cântăreţ de operă italiană!” Apoi i-a venit în minte cusurul suprem: „Dar Slăniceanu e născut la

San Remo, în Italia!”

Asta era culmea! Asta a fost altminteri singura obiecţie, supremă şi concretă! pe care generalul a putut-o opune planului lui Slăniceanu, după care s-a declarat învins.

Cernat fiind născut la Galaţi, gălăţean get-beget, deci dunărean, nu putea admite ca cineva născut în străinătate, la mama dracului, la San Remo, să se priceapă în chestiunile dunărene, „să emită pretenţii”, ba să dea la iveală şi un plan strategic bun. Muşcându-şi mustaţa, Cernat a mai examinat o dată planul, şi încă o dată, s-a pătruns de adevărul lui până în suflet, până ce planul a devenit carne din carnea lui, apoi cu cugetul împăcat l-a prezentat prinţului.

Care a devenit pe clipă suspicios, văzându-l pe Cernat în mână cu un plan strategic! Prinţul a pufnit chiar, în faţă cu planul, la rându-i impresionat de perfecţiunea aproape germană a execuţiei.

— Cine l-a făcut? a întrebat el.

— Colonelul Slăniceanu, a răspuns Cernat cu cinste.

Prinţul s-a liniştit. Primind această garanţie, capul

statului a examinat planul cu toată atenţia. Prinţul îl aprecia pe Slăniceanu, tocmai pentru înclinarea lui teoretică, iar acea *Geografie elementară*, dispreţuită de Cernat, era socotită de prinţ drept o lucrare „interesantă şi utilă”.

„Ce-o fi interesant! pufnise Cernat la timpul cuvenit.

Ce minuni să găseşti într-o carte elementară, care îţi arată cum curge Dunărea, cum jstau pe loc Carpaţii!”

Acum Cernat aştepta cu emoţii verdictul prinţului, ca un şcolar la examen. Generalul nu se îndoia că planul e bun, dar se îndoia că prinţul admite această apreciere, venind tocmai din partea succesorului lui Slăniceanu la ministerul de război. Într-un fel, Cernat se ataşase de acel plan, iar stropul de dispreţ faţă de autor, care îl mai rodea, ar fi fost dat în lături la primul semn pozitiv din partea prinţului.

Pentru prinţ planul era un dar. Prinţul abia aştepta să aibă în faţă o hartă cu linii, săgeţi şi puncte. I-o oferise

Slăniceanu. Prinţul urma să urce aceeaşi scară pe care suise Cernat, dar ajungând ceva mai sus, unde a şi ajuns.

Planul strategic român, aşa cum era elaborat, oferea practic o soluţie în spinoasa chestiune a cooperării. Prinţul avea în faţă un proiect de cooperare, dar şi de acţiune militară separată, cu respectarea riguroasă a integrităţii şi a răspunderii părţilor. Un plan militar, un plan strategic şi tactic, dar totodată şi un plan politic, dând expresie unei gândiri politice, prin linii, cifre, săgeţi şi puncte.

Prinţul ştia că acest plan avea să înfrunte mari dificultăţi.

El l-a concediat pe Cernat, rugându-l să aştepte răspuns.

Răspunsul depindea de Nicolas. Prinţul n-a consimţit să discute acest plan cu Nicolas până în clipa când acele

linii, cifre, săgeţi şi puncte din plan n-au devenit cu totul clare, clădindu-se în forma unui cristal.

Care cristal a fost spart de Nicolas, la prima întreve-Stere, cu un simplu gest. Din considerente militare, nu politice! – marele duce nu suferea politica, Nicolas a urlat, indicându-se pe sine ca pe o victimă:

— Şi cine vrei să tragă ponoasele unei înfrângeri? în capul cui se sparg oalele, dacă vă bat turcii? Şi ca ultim argument: Vrei să fii un Obrenovici?!

Era vorba de Milan Obrenovici, prinţul Serbiei, care, cu un an în urmă, fusese înfrânt de turci, tocmai fiindcă luptase de capul lui. Prinţul, care se bizuia pe sprijinul acestui Milan Obrenovici, în eventualitatea deschiderii frontului pe Isker, n-a mai spus nimic. El a răspuns doar da o singură întrebare a lui Nicolas, după ce tensiunea s-a descărcat:

— Şi cine a conceput acest plan?

— Un brav ofiţer de-al meu.

— O, aceşti ofiţeri care fac toată ziua planuri! a mai strigat Nicolas. Sunt sătul de ei până în gât.

În toată această vreme, Slăniceanu, ca ins, ieşise din joc. Nimeni nu-şi mai amintea de numele lui. Nici chiar prinţul, spunând „un brav ofiţer al meu”, nu şi-a amintit de Slăniceanu, numele acestuia nu i-a venit în minte.

Cu atât mai puţin Cernat n-a făcut uz de acest nume.

Planul întrupa o idee, iar ideea se dispensa de persoane.

Această idee circula, de la un anume nivel în sus, sub numele de „planul strategic român”.

Sub exact acest titlu, fără Slăniceanu, planul a circulat şi mai departe, trecând din mâna militarilor în mâna oamenilor politici de la Ploieşti, care au devenit suspicioşi, posomorâţi, apoi iritaţi. Lui Brătianu, la care ideea planului a revenit, i s-a transmis că chestiunea

cooperării se complică prin această *„manque de delicatesse”*[31]. Unei mari armate, specializată în războaiele cu otomanii, nu i se dau lecţii de strategie, nemaivorbind de aspectul politic al chestiunii.

— Dar e un plan tehnic! s-a apărat Brătianu, uitând cu desăvârşire cine îl elaborase.

— E un plan cu tir în boltă! a observat Nelidov. Oricum, insistenţa acestui domn Slăniceanu de a impune planul e deplasată.

În sfârşit, se pronunţa şi un nume. Dar în chip fericit.

Chestiunea acestei *„manque de delicatesse”* căzuse de la prinţ pe umerii lui Slăniceanu, un simplu colonel din armata română, chiar dacă şef de stat-major. Aceasta era bine, se lăsa o poartă deschisă, totdeauna, cei mari trebuiau să iasă deasupra curaţi şi luminaţi. Brătianu a înţeles sugestia: Slăniceanu era considerat un ghimpe. El a convenit, cu tonul cel mai blajin, că există în toate armatele aşa-numiţii ofiţeri de cabinet, adică de stat-major, care îi indispun uneori pe şefii lor, cu tot felul de idei, prezentate cu o insistenţă pe măsura cauzei puse în joc.

— Trebuie să convenim că această cauză e mare! a mai spus Brătianu, ca să tempereze lucrurile.

— Tocmai, a consimţit Nelidov. E vorba de o cauză care pretinde sacrificii.

Era limpede despre ce e vorba. Chiar Cernat a fost desemnat să-i ceară lui Slăniceanu demisia.

— Dar de ce? a strigat generalul, fără să înţeleagă o iotă. Nu-i bun planul?

— Bun-nebun, asta e, a răspuns primul-ministru.

Partida rămâne în continuare deschisă.

Departe de a-l suferi pe Slăniceanu, Cernat se simţea totuşi puternic angajat în execuţia planului strategic român. Acea săgeată roşie de pe Isker zvâcnea acum prin

---

31 „Lipsă de delicateţe."

sângele lui. El a întrebat, cu figură năucită:

— Dar prinţul?

Brătianu a dat din umeri. Prinţul consimţise deci să sacrifice acel nebun – piesă importantă, totuşi doar o piesă! –, retrăgând-o de pe tabla de şah a relaţiilor sale cu Nicolas. Se invocau interese superioare.

Slăniceanu şi-a prezentat prompt demisia şi a cerut ministrului de război să plece pe front, ca simplu ofiţer combatant. Un ofiţer de cabinet îşi încheia destinul, în urma unor confruntări de cabinete. Slăniceanu nu putea să nu-l considere vinovat pe Cernat, cu care întreţinea mai de mult o animozitate surdă. El era de fapt victima unei bătălii milităreşte neefectuată, în urma căreia –, sub ochii lui Cerchez, rămas în nemişcare la Calafat, Osman-Paşa scăpase teafăr, ieşind liber din Vidin şi îndreptându-se cu trupele lui spre viitoarea scenă care avea să-l facă erou:

Plevna.

x

Copleşit de solicitări, Brătianu nu era într-adevăr de găsit nicăieri, la niciunul dintre ministerele pe care le coordona, cu atât mai mult când se iveau chestiuni delicate. O chestiune delicată fusese „cazul Slăniceanu", dar mai erau şi altele. Un instinct îi spunea primului ministru că chestiunile delicate se amână, se lasă pentru clipa când nu le mai poţi ocoli, oriunde te-ai ascunde. Când unele chestiuni delicate devin permanent delicate – problema cooperării, atunci se înfiinţa un departament, aşa cum era departamentul de care el răspundea, împreună cu Nelidov. Aceasta, cooperarea, era o problemă care nu se putea eschiva şi nici amâna. Brătianu o privea făţiş şi-i consacra foarte mult timp, un timp nerodnic, un timp steril, în ultimă instanţă chestiunea cooperării era o moară de măcinat timp, pe urdinişul căreia nu curgea nimic sau mai nimic.

Cu atât mai presante deveneau celelalte chestiuni delicate, mereu amânate, mereu ocolite, toate aglomerându-se haotic şi adesea exploziv. Când ajungea la finanţe, sediul lui de rezistenţă, Brătianu era întotdeauna epuizat, ca un câine hăituit, care se retrage să-şi lingă rănile. Aici l-a găsit rabi Josuah, care şi el era un personaj hăituit de griji, silit prea adesea să-şi lingă rănile. Cei doi se cunoşteau, nu se evitau, se apreciau reciproc pentru gândirea limpede, pentru ştiinţa de a nu se amăgi cu himere, pentru talentul de a privi lucrurile practic, usturător de practic, chiar când lucrurile le aruncau jăratec în ochi. Dar lucrurile le aruncau prea mult jăratec în ochi, ochii lui rabi erau înroşiţi de nesomn, ochii primului ministru de asemeni.

Anunţându-se la Finanţe, nu la alt minister, rabi a vrut tocmai de aceea să dea întrevederii un caracter intim, nu oficial, nu obligant, nu presant. Rabi ştia că primul-ministru avea o groază de griji oficiale pe cap. A se fi anunţat la Preşedinţie însemna să solicite oficial atenţia primului ministru, iar demersul său să capete un apăsat accent public. La Interne se prezentau jalbe, se cereau paşapoarte, se protestau abuzuri şi încălcări de legi. Brătianu ar fi tresărit, cu o grimasă amărâtă: „Iar şi-a vârât careva laba în barba unui ovrei!” La Finanţe, în schimb, lucrurile se prezentau altfel, Brătianu se odihnea aici, deşi acesta era cel mai greu minister, dar se odihnea fiindcă balanţa debit-credit era mai sigură decât alte balanţe, iar şeful departamentului se odihnea pe ea ca şi pe o cumpănă de fântână cu al cărei scârţâit se învăţase, totdeauna cumpăna înclinându-se spre deficit. Finanţele erau şi o instituţie impersonală, ca şi o bancă, într-un fel şi o instituţie internaţională, la care putea veni oricine, fără a fi întrebat ce limbă vorbeşte şi la ce Dumnezeu se închină. Toată lumea avea afaceri cu bani, inclusiv statul. Inclusiv

rabi, care venise acum la departamentul finanţelor ca să depună o donaţie, o donaţie în contul ajutoarelor pentru război.

Rabi Josuah a aşteptat cu răbdare să se golească antecamera, care s-a şi golit în câteva rânduri, solicitatorii primind acelaşi răspuns stereotip: „Domnul ministru lipseşte.

E la Preşedinţie (sau la Interne, sau la Război)”.

— Dar v-am spus, rabi, că e la Interne!

— Nu-i nimic, ajunge el şi la Finanţe!

Acest dialog, tot stereotip, a sfârşit prin a-l lăsa indiferent pe şeful de cabinet, de vreme ce solicitatorul audienţei aştepta liniştit şi indiferent. Rabi nu s-a mirat când uşa cabinetului s-a deschis, fără ca Brătianu să fi trecut prin antecameră, şi când a fost poftit înăuntru, la domnul ministru, care îşi bea ceaiul. Brătianu i-a oferit un ceai, cu insistenţă:

— E ceai de tei. Eu nu beau decât ceai de tei.

— Mulţumesc frumos, nu beau ceai de tei.

Gazda a dat deoparte ceaiul, din care nu sorbise decât;

O dată, şi a aşteptat. A aşteptat şi rabi, nu se grăbea, era seara, destul de târziu, el ştia că primul-ministru are timp şi voia să-l vadă liniştit.

— Am multe angarale pe cap, a început Brătianu.

Rabi a oftat aprobativ; cunoştea asta.

— E războiul, a mai spus Brătianu.

Rabi a oftat cu suferinţă, pentru amândoi, ştia că războiul e o pacoste.

— Tocmai în legătură cu războiul am şi venit, a început şi el. Am aici – şi a indicat o geantă, o sumă de bani ca donaţie pentru război. Din partea coreligionarilor.

Brătianu a ridicat ochii spre rabi şi l-a privit cu atenţie, chiar cu un luciu de plăcere în ochi, dar a tăcut,

aşteptând încă ceva, o propoziţie în plus. Rabi tăcea. Apoi după o pauză lungă:

— Suma nu e mare. Comunitatea mea e nevoiaşă.

— Se cunoaşte asta, a spus Brătianu, cu o undă de tristeţe. Din sărăcie ies numai necazuri, a adăugat el. Din sărăcie au ieşit şi neînţelegeri, duşmănii, un E bine când iese şi altceva, un dar. Mulţumesc, rabi.

Rabi a oftat satisfăcut. Răspunsul lui Brătianu continua un dialog, purtat dincolo, la Ministerul de Interne, cu câtăva vreme în urmă. Rabi se dusese acolo cu jalbă împotriva manifestaţiilor antisemite de la Dorohoi, în legătură cu care se făcuse campanie şi în presa internaţională. Atunci Brătianu, ca ministru de interne, era nervos, iar rabi era ultragiat şi speriat. Cei doi nu s-au putut înţelege. Opoziţia dintre ei privea nu faptul, un fapt notoriu – un act de sălbăticie împotriva unui arendaş evreu, ci interpretarea.

— E un act de violenţă, pe care îl vom condamna! a strigat ministrul de interne.

— E un act de violenţă antisemită! a precizat rabi.

În acest punct cei doi s-au despărţit. Brătianu pretindea să nu se pună în discuţie aspectul confesional religios al cazului, nu era vorba despre aşa ceva, era pur şi simplu un conflict arendăşesc, cum erau cu sutele în fiecare primăvară.

— Ce să caute aici antisemitismul! argumenta el. Ţăranii ies adesea cu ciomegele şi sparg capetele la arendaşi, şi chiar la proprietari, fără să-i caute în pantaloni. Puţin le pasă dacă cei care stau pe capul lor sunt evrei, greci, armeni sau români!

— S-a întâmplat însă să fie evrei!

— Aşa cum se întâmplă prea adesea să fie români, armeni sau greci. Ce să fac decât să dau cazul pe mâna justiţiei şi să cer pedepse aspre!

— Să se dea garanţii că manifestările antisemite vor înceta.

— Dar cum aş putea să dau asemenea garanţii! Ce să fac? Să pun dorobanţi pe la casele arendaşilor, de ce neam ar fi? Să păzesc cu armata ţăranii, când se duc la arat? Dar n-am de unde scoate atâta armată!... Şi-apoi, rabi, cum am să sting, cu mijloacele astea, conflictele pentru pământ! Dă-mi, dacă ai! o soluţie la această problemă, în rest toate-s floare la ureche.

Rabi tăcea, neîncrezător. Conflictele pentru pământ îi priveau în fond pe băştinaşi, pe boieri şi ţărani. Aceste conflicte erau sălbatice şi se rezolvau în chip sălbatic.

Dar de ce asemenea conflicte să se spargă în capul coreligionarilor din Dorohoi! Ce vină aveau aceşti coreligionari că în România „chestiunea rurală” nu se soluţionase avantajos pentru nicio parte – boierii urlând împotriva unei reforme pe care o sabotaseră, ţăranii urlând în favoarea unei reforme de care nu beneficiază în marea lor majoritate. Ce amestec avea, în toată această nebunie, arendaşul evreu! Pentru ce ura împotriva lui? Fiindcă era străin?

— Presa internaţională, a spus rabi, n-a putut să nu observe că mişcarea de la Dorohoi a fost îndreptată împotriva străinilor!

— Presa internaţională ar fi putut să observe conflictul generic dintre ţărani şi stăpânii de pământ, de aici de la noi. Şi râzând: Nu vezi, rabi, că e absurd: Dorohoi şi Londra! De când Londra a devenit specialistă în chestiunea Dorohoiului?

Rabi se amuza mai puţin. Ceea ce domnului Brătianu îi apărea ca absurd, ideea de antisemitism, era o tragică poveste pentru el. Rabi nu putea râde. El a încercat să vină în întâmpinarea domnului ministru, dar numai până la un punct:

— S-ar putea s-aveţi dreptate, privind chestiunea de-acolo de unde o priviţi. Pentru dumneavoastră, nenorocitul din Dorohoi este un arendaş ucis. Pentru mine e un evreu ucis!

— Cei din Londra văd lucrurile la fel, a precizat Brătianu. Ei au şi scris: „Un arendaş evreu din Dorohoi-România a fost ucis”. Aici e greşeala!

— Greşeala cui?

— Greşeala dumitale, rabi, şi bineînţeles greşeala celor de la Londra.

Rabi a convenit din nou:

— Se poate. Dar greşeala lor de acolo se leagă cu o greşeală de aici. Care nu mai e a mea. Dacă arendaşul din Dorohoi ar fi fost supus român, presa din Londra ar fi scris probabil aşa: „Din nou chestiunea rurală din România. La Dorohoi, un arendaş a fost ucis”.

— Şi crezi că dacă se scria aşa, lucrurile arătau altfel la Dorohoi?

Rabi a oftat, a oftat şi Brătianu. Amândoi arătau ca doi oameni necăjiţi, care pe deasupra şi semănau, care răspundeau la întrebări, prin întrebări, ovreieşte. poate prin mimetismul lui Brătianu, poate prin puterea de contagiune a rabinului. Amândoi au constatat până la urmă că întrebările rămân fără răspuns.

— Cine să rezolve chestiunea rurală? a întrebat Brătianu.

— Cine să rezolve chestiunea coreligionarilor mei? a întrebat rabi, deşi întrebările celor doi, interferate, se şi separau.

Astfel, era limpede că chestiunea capitalului evreiesc în România – numit generic „capital german” – nu era o chestiune română sau germană, ci şi o chestiune de capital evreu. „Afacerea Căilor Ferate Române – cu capital german – nu devenise încă „Afacerea Strousberg”, afacere

şi evreiască, dar ameninţa să devină, era iminent să devină ceea ce era, sensibilizând în viitor opinia publică internaţională exact în acest sens. Încă de pe acum, contracarând acest curs ulterior, se organizase local o reacţie.

Guvernul român dorea o „naţionalizare a drumurilor de fier”, Brătianu fusese – în opoziţie – campionul acestei campanii de naţionalizare. Naţionalizare însemna „românizare”, substituirea capitalului iniţial prin capital român.

„Acest pământ, gândea rabi, asimilează sau respinge”. Pe un alt plan, cel politic, aceasta era de altfel şi dilema prinţului Carol: a se lăsa asimilat sau a fi respins. În jurul prinţului se organizaseră de asemenea două tabere: una naţională, cealaltă internaţională, plusând fiecare pe „germanul” sau „românul” din prinţ. În ceea ce-l privea, rabi nu se putea lăsa nici asimilat – nu accepta, şi nu se putea lăsa nici respins – nu putea! Tocmai de aceea, după o lungă şi respectuoasă pauză de meditaţie, el a precizat, propunând o separare a apelor:

— Trebuie să convenim, domnule ministru, că discutăm totuşi două probleme deosebite.

— Trebuie să convenim, rabi, a răspuns Brătianu, că sunt totuşi două probleme strâns legate. Ca să mă refer la cetăţenie, eu în locul coreligionarilor dumitale, n-aş invidia situaţia de cetăţeni a ţăranilor români!

Era un mod de respingere, pe care rabi l-a şi consemnat:

— Şi cine e de vină că ţăranii români au o situaţie de neinvidiat?

— De ce atunci să invidiaţi o situaţie de neinvidiat?

a răspuns Brătianu. Vom avea foarte curând un război. Cine printr-un calambur.

La care rabi a explodat aproape:

— Dar ei sunt totuşi cetăţeni. Noi suntem paria.

Ultimul cuvânt şi cutremurarea în care a fost rostit l-au făcut pe Brătianu să se înnegureze la chip şi să tacă.

Rabi era un bărbat aproape de aceeaşi vârstă cu ministrul, un om chel, eu barba căruntă, cumpănit şi deştept, demn şi singur. Ochelarii lui de ceasornicar licăreau inteligent, sporindu-i parcă singurătatea. El părea singur în numele tuturor celor ai săi. Ce putea să-i spună Brătianu? A

vorbit tot rabi, într-un fel de tristă confidenţă:

— Vedeţi, domnule ministru, România e o scenă pe care se joacă un act din drama universală a poporului meu.

— E o scenă mică, rabi, pentru cât de mare e drama.

Şi oftând: Cum am putea să vindecăm această dramă aici, noi cei de aici?

— Dar atunci măcar să n-o ascuţim!

— Asta e adevărat.

Brătianu se gândea la drama concretă de la Dorohoi, care provocase durere în câteva familii. Rabi se gândea la drama lui universală. Când ministrul a vorbit mai apoi despre nişte despăgubiri, pe care justiţia urma să le acorde, rabi a întâmpinat oferta cu un surâs trist:

— Jigniri şi despăgubiri, apoi iar jigniri…

— E totuşi un progres.

— Un progres care nu duce la nimic. Morţii nu se mai întorc din drumul lor.

— Şi asta e adevărat.

Aprobările erau prea numeroase ca să nu-l îngrijoreze pe rabi. Acestea ascundeau probabil un refuz. El a continuat:

— Dar există moarte folositoare şi moarte nefolositoare.

Moartea arendaşului din Dorohoi nu foloseşte nimănui. E

O pagubă pentru neamul meu şi un păcat pentru cei care l-au ucis.

— Moartea oricărei fiinţe omeneşti e un păcat, a precizat ministrul.

— Adevărat, a consimţit şi rabi.

Convenţia aprobărilor reciproce fusese împlinită. Conversaţia se prelungea. Rabi s-a întrebat dacă acelaşi ministru ar fi întârziat atât de mult cu el la taifas, fără marele scandal de presă în chestiunea Dorohoi, fără presiunea presei internaţionale. Poate că da, poate că nu. Nu trebuia să se pripească, nici să forţeze lucrurile. Rabi s-a ridicat, socotind că audienţa se apropia de sfârşit:

— Totuşi mă întreb, ce-i va aştepta pe coreligionarii mei în viitor?

— Ne vor aştepta probabil pe toţi ceasuri foarte grele, a răspuns Brătianu. Vom avea foarte curând un război. Cine va duce greul? Ştim cu toţii.

Atunci, după tragedia de la Dorohoi, rabi a oftat şi a ieşit. Acum se afla din nou la primul-ministru, în cabinetul acestuia de la Finanţe, în plin război. Ministru]

părea mişcat. Gestul lui rabi de a aduce o sumă de bani în contul ajutoarelor pentru război era un răspuns la discuţia precedentă. Era desigur o mare delicateţe în acest gest, iar Brătianu o aprecia cum se cuvine. În fond, banii se puteau depune direct, la casieria departamentului, donaţia se putea anunţa în presă, cum era uzul, rabi simţise însă nevoia acestei vizite, iar gestul devenea eu mult mai important, prin însuşi acest fapt. Rabi voia să spună prin aceasta că răul fusese dat uitării, că de aici încolo se aştepta binele. Dar ce bine se putea aştepta de la un război? Brătianu ştia că rabi, ca evreu, nu putea să nu deteste în principiu războiul, orice război. Tocmai de aceea ministrul a şi observat.

— Războiul e greu. Ne obligă la mari sacrificii.

— Ce nu e greu? Parcă pacea nu-i grea? Românii au o vorbă: Mai bine-o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. Acum ei vor să schimbe acest proverb. Şi mă întreb dacă e bine…

— Ce-i rău în asta? Tot românii spun: N-ar fi rău să fie bine.

Asemenea formule intrau în uzul politeţii la neamurile foarte vechi. Le folosea rabi, le folosea şi boierul din

Argeş, adică Brătianu, le foloseau meseriaşii din mahalaua ovreiască, le foloseau şi ţăranii, aceiaşi ţărani care le şi lepădau din când în când, punând mâna pe furci şi topoare şi spărgând capetele boierilor şi arendaşilor. Acum aceiaşi ţărani puseseră mâna pe arme. Rabi ştia ce vandalisme atrage după sine un război, ce spargeri, ce jafuri, uneori şi pogromuri. Un tânăr coreligionar din Galiţia, auzind de războiul Rusiei împotriva Turciei fugise de-acolo şi se refugiase în România, la Bucureşti. Găsise şi aici războiul. Ce bine se putea aştepta de la un rău?

Brătianu simţea gândurile lui rabi şi, în principiu, nu le putea opune nimic. El a spus doar atât.

— Noi n-am dorit războiul. Am fost siliţi să-l facem.

— Parcă e cineva pe lume care vrea război! l-a secondat rabi, generalizând. Toată lumea vrea pace şi din atâta dorinţă de pace iese câte un război ca acesta. Dar te întrebi: dacă toată lumea ar vrea război, ar ieşi oare pacea?

Rabi era deci şi un sofist iscusit. Dar lui Brătianu nu-i plăceau sofismele, chiar când el însuşi le folosea, fiindcă îndepărtau prea mult gândirea de concret, de practic.

— Om duce la capăt şi războiul, a spus el. Până la urmă tot va ieşi un bine. Dumneata, rabi, nu aştepţi niciun bine?

— Ce bine mai pot eu aştepta? Mă mai pot oare naşte

a doua oară?

— Parcă eu mă mai pot naşte a doua oară? Oricum, a încheiat Brătianu, n-ar fi rău să fie bine pentru cei care se nasc azi.

Din nou ajunseseră la punctul în care aprobările reciproce se epuizaseră. Acum urmau la rând separările şi dezacordurile. Amândoi se foiau pe scaune şi aşteptau.

Pentru a umple golul, pentru a face mai semnificativ plinul, rabi a avansat încă o noutate:

— Comunitatea noastră a hotărât să finanţeze o ambulanţă

— Aceasta e foarte bine.

— O ambulanţă evreiască, cu doctori evrei. Care să se şi numească Ambulanţa Israelită.

— Şi asta e bine.

— Dar comunitatea mă întreabă: ce bine ne aşteaptă, rabi, pe noi, pe evrei, după acest război?

Brătianu a tăcut, aşteptând încă o întrebare. Era de fapt întrebarea esenţială.

— Am ştire, a răspuns el, că şi ţăranii se întreabă ce bine îi aşteaptă după acest război!

— E în dreptul lor să întrebe. Deşi ei sunt cetăţeni.

— Să întrebe, dar să nu pună condiţii. Când eşti cetăţean ai datoria să răspunzi la chemarea ţării. Să avansezi, dacă e cazul, chiar şi un credit în sânge.

— Şi când nu eşti cetăţean?

— Să te lupţi ca să fii.

Rabi ştia că va urma şi acest răspuns. Mental, el jucase partida până la capăt. Capătul era chiar acesta: era necesar şi un credit în sânge. Rabi trăia cutremurarea la vedenia sângelui. El a trecut totuşi peste această vedenie interioară, s-a recules şi a avansat ultima propoziţie:

— Unii dintre coreligionarii mei s-au înscris voluntari.

— Sunt profund mişcat, rabi! a spus Brătianu

ridicându-se.

S-a ridicat şi rabi, oare îşi încheiase solia. Momentul părea confuz solemn. Niciunul şi nici celălalt nu găseau ieşire din acest moment confuz solemn. „Oricum, gândea

Brătianu, pentru acea sumă donată trebuie eliberată o chitanţă. „Rabi, la rândul, gândea că n-ar fi fost potrivit ca atunci pe loc să fie eliberată acea chitanţă, deşi era fatal.

Între timp, Muchi Australianul, acel tânăr din Galiţia, venit în refugiu la Bucureşti, se înscrisese voluntar, pornind spre Dunăre, pe drumul trist al unei morţi, care, în ochii coreligionarilor, ar fi urmat a fi o „moarte folositoare”.

Suspendând cursul normal al vieţii, războiul a răsucit destine, a smuls din rădăcini obişnuinţe, a răsturnat din matca lor rânduieli, a dat peste cap până şi calendarul, ceea ce pentru lumea rurală, mai ales, era de neînchipuit.

Se răsturnase sorocul unor munci, se vătămase echilibrul între vârstele care îndeplineau aceste munci, se răvăşise chiar crugul vieţii, fiindcă nu se puteau concepe botezuri fără taţi, nici nunţi fără miri. Nu se punea în cauză atât viaţa curentă, la zi, deşi aceasta era martirizată în primul rând, cât viaţa obscură, acele resorturi lăuntrice ale trăirii obşteşti, acum zdruncinate, violentate, silite să se retragă şi mai în adânc sau, prin exces de comprimare, să-şi ia revanşa. Fără reperele calendarului arhaic, cel care ordona muncile, sărbătorile, cursul vieţii inşilor şi comunităţilor, satele păreau zăpăcite, pribege stând pe loc, ştiubeie cu populaţia în risipire, într-un univers care se smintise.

Astfel, de Rusalii, în satele din Vlaşca, Teleorman, Dolj.

Gorj, Romanaţi, dar şi în Olt, Vâlcea, Muscel, Mehedinţi, pe văile Vedelor, Ialomiţei şi Călmăţuiului şi

chiar în cătunele de lângă Bucureşti, care trăiau în plină eră veche, s-au interzis, datorită războiului, jocurile de Căluşari, flăcăii care alcătuiau confreriile, adică cetele de jucători, aflându-se sub arme, la oaste. În timpuri normale, aceiaşi flăcăi erau eliberaţi pentru două săptămâni de servitutea jurământului sub steagul statului, ofiţerimea liber-cugetătoare îngăduind cu zâmbet ca tinerii soldaţi să petreacă o vreme, îmbrăcaţi în alte straie, sub steagul cetei lor, fapt pe care îl tolera şi preoţimea din unele sate, tot sub presiunea curentului liber-cugetător.

Războiul a suspendat însă datina, pe care capetele luminate, cum şi minţile teologice o socoteau perimată.

Bolile pe care le-ar fi tămăduit căluşarii, prin magia jocului, se vindecau acum obişnuit – măcar teoretic – prin medicina modernă, la fel stimularea recoltelor şi a şeptelului se obţinea – tot teoretic – nu prin mijloace magice, ci pe calea ştiinţei. Dar satele rămase într-o altă eră perseverau să creadă altfel. Pentru satele lovite de această năpastă – suspendarea jocului de căluşari – neîmplinirea datinii a căpătat aspect de nenorocire. Urmau a fi compromise, fără jocul Căluşarilor, şi recoltele, şi fătările şi naşterile. Se putea admite, la Paşte, ca popa să lipsească din altar, învierea prăznuindu-se păgân, prin aprinsul lumânărilor şi înconjurarea bisericii încuiate de către tot poporul, dar nu se putea închipui decada Rusaliilor fără Căluş, chiar dacă obiceiul, mai restrâns decât odinioară, când cuprindea întreaga Dacie, se limita acum, doar la satele de câmpie şi deal, din Muntenia şi Oltenia, mai rar peste munţi în Transilvania.

Pe aici, prin aceste sate, cu puţin după înălţare, s-a cuibărit printre bătrâni, copii şi femei aşteptarea, apoi neliniştea. Nu era cu putinţă să nu se joace în acel an

Căluşul. Cum nu era cu putinţă să nu se tocmească plug de An Nou, sau să se stropească vitele şi câmpurile cu

aghiazmă, de Iordan. Până la Anul Nou mai era, iminente erau acum Rusaliile şi Căluşul.

La Stoicăneşti, pe Olt, vatră veche de căluşari, nerăbdarea a atins apogeul începând cu ziua numită Strodul

Rusaliilor, când vătaful de căluşari îşi aduna oamenii şi pornea cu ei pe înserat la Măgură, ca să lege steag şi jurământ. Cei aleşi dispăreau din ochii lumii până-n duminica cea mare a sărbătorii care despărţea anul în două.

În credinţa satelor, anul se secţiona pe o axă care avea ca pol rece Bobotează şi ca pol cald Rusaliile. La Rusalii se legau grânele, spicele dădeau în lapte, iar plozii omeneşti izbeau cu genunchii în pântecele mamelor. Acest secret al stimulării rodului îl deţineau căluşarii, doar pentru o clipă, care ţinea vreo două săptămâni, clipa cât apăreau de la Măgură, în ceată, ca să dispară tot la Măgură, după ce miracolul era săvârşit. Când apăreau, dis-de-dimineaţă, ei veneau ca din codru, păreau ca nişte arătări, nimeni nu-i mai cunoştea, deşi fiecare îi ştia pe nume, ca frate, ca unchi, ca văr, după rudenie, după chipul familiar, până în momentul travestirii. Dar ei, din clipa preschimbării, nu mai erau ai satului, erau ai altei lumi care păşea spre sat, oameni şi nu prea, cunoscuţi şi nu prea, erau alţii începând cu îmbrăcămintea – pălării de paie cu panglici, bete cu mărgele legate cruciş peste piept, noi iţe cu zurgălăi înfăşurând strâns iţarul şi pulpa, pinteni la opinci –, erau altfel prin steagul care-i deosebea ca ceată, prăjina aceea de doi stânjeni, având în moţ ştergarul de cânepă în care se aflau înnodate crengi de pelin, plus şapte sau nouă sau treisprezece fire de usturoi verde, după câţi căluşari se jurau, erau altfel prin persoana Mutului, care le ţinea legământul cu blestem, jurat el însuşi să nu deschidă gura, că rămâne pocit, cât se prăznuia Căluşul.

Erau altfel apoi prin joc, prin acea descărcare demenţială de putere, din care obştea şi fiecare ins în parte – plus lighioanele din bătătură şi turmele şi holdele – luau putere pentru un an întreg.

I-auzi una!

Apoi în cor:

I-auzi două...

...i-auzi nouă...

Apoi nebunia aeriană, când obştea cu sufletul la gură îi urmărea pe căluşari în desprinderea lor de pământ şi în saltul spre cer. Scripca şi ţambalul indicau doar drumul, un drum subţire, firul melodic – solemn la început, apoi capricios, apoi demenţial – era abia un fir, de fapt o frânghie mereu destinsă, mereu strunită şi smucită, pe care călcau, săltau, săreau căluşarii, uneori fără s-o atingă, prin nebunia de a rămâne dincolo de muzică, în aer. Vrednicia căluşarilor se măsura după puterea lor de a rămâne cât mai mult în aer, de a se menţine acolo, săvârşind minunea unor înflorituri din ce în ce mai complicate şi mai iuţi, care-i făcea până la urmă invizibili, una cu lumina.

Roata lor terestră şi aeriană, atingând şi neatingând pământul, se învârtea în jurul steagului, ţinut zdravăn, cu amândouă mâinile, de stegar. Pământul şi văzduhul în care căluşarii hălăduiau era numai al lor, ei se mişcau în aria interioară a unui cerc sacru, un cerc scris în ţărână de vătaf, cu băţul sau sceptrul, şi pentru ca nimeni să nu intre în acel cerc, Mutul stătea de strajă, ameninţând mulţimea din afară cu sabia lui ascuţită sau cu falusul roşu de lemn. Mutul ţinea în mâini un falus de un stânjen, numit popular pulan, cioplit dintr-un lemn noduros de corn, cam strâmb, dar tare, denaturând prin dimensiune şi formă ideea de sex, ridicând-o la rang de zeitate, rang de care râdeau proastele, în schimb se înfiorau – făcându-şi cruci –

muierile cinstite. Fandările, crăcănările, sculările şi răjghinările Mutului, cu scula aceea – a taurilor, vierilor, armăsarilor şi bărbaţilor – provocau grindine de râs, vijelii de ţipete, dar şi pauze sufocante de spaimă, în care tactul jocului şi ritmurile în crescendo deveneau şi mai acaparante, ridicând lumea dincolo de fire. Mutul se aţinea la lume cu falusul, să nu care cumva, din prostie, o muiere sau vreun plod să calce-n aria aceea jurată, şi tot el fura ochii sau stârnea râsul mulţimii făcând măscări, ameninţând, minţind şi ameţind privirile uimite şi uluite, care-ar fi putut să-i deoache pe căluşari. Căci era la mijloc şi deochiul, acea putere malefică venită de nu se ştie unde, care putea atinge şi vătăma atât lucrurile cât şi fiinţele. Un deochi venea din nimic – din vânt, din soare, din umbră, din vis, din gând, fiinţa atinsă suferind pe loc o prefacere rea, o boală, lucrurile îmbolnăvindu-se şi ele, crăpându-se, stricându-se, risipindu-se. Căluşarii primiseră puterea de a vindeca unele din aceste boli, ei înşişi neputându-se apăra de deochi, de care-i ferea Mutul, cu falusul lui roşu. Când cineva – un beteag, un gubav, un schilod, un scrântit la mădulare sau la minte – era adus în cerc, spre tămăduire, un căluşar atins de şpanga

Mutului cădea mort, pe loc, fiind scos afară, cât ţinea sorocul jocului pentru boala aceea. Apoi, după fel de fel de tămăduiri, erau jucaţi copiii. Ei erau trecuţi din braţele mamelor în acelea ale căluşarilor, strânşi la piept sau cocoţaţi pe umeri, trupurile lor zburând spre cer în tactul strunelor, până ce copiii ameţeau, până când ultimul chiuit sălbatic îi trezea, cu sperietură, după care reveneau, mai voinici, în braţele mamelor. Urma hora Căluşului, pentru toată lumea. Căluşarii redeveneau flăcăi, iar cercul magic al căluşului se ştergea, făcându-se totuna cu bătătura de horă. Se cântau *bătute, chindii, învârtite* şi alte cântece de joc, cunoscute de tot satul. Gospodarul care primise

Căluşul lua de lângă steag drobul lui de sare, depus acolo la începutul jocului, îl ducea înapoi în grajd, pentru vite, apoi lua şi pelinul, şi usturoiul, pe care le pusese tot lângă steag, ascunzându-le în casă, la grindă, pentru vreme rea. Căluşul pleca spre altă casă, pe altă uliţă sau în alt cătun, în alt sat, până în marţea când se destrăma ca un miraj, când „se spărgea11, o marţi după asfinţit, când, la aceeaşi Măgură, fără martori, „se tăia steagul”, „se îngropa ciocul”, „se desfăcea jurământul”, iar flăcăii reveneau printre oameni, alergând ca nişte împuşcaţi, fericiţi c-au scăpat întregi, uitând c-au fost căluşari.

Intrând în ziua Strodului de Rusalii, când se alcătuia în fiecare an Căluşul, obştea din Stoicăneştii Oltului aştepta. A aşteptat până seara, a trimis iscoade la Măgură, unde altă dată se lega steag, apoi a aşteptat până în zori.

Au aşteptat şi-a doua şi-a treia zi, au aşteptat până-n ajunul duminicii mari a Rusaliilor, dar dinspre Măgură nu s-a ivit nimeni. Războiul pedepsise satul. Ziua marii duminici a început, de aceea, mohorât, zi moartă, ştearsă de-acum din calendar. Nimeni nu s-a îndreptat spre biserică, doar câteva babe, popa urma ca şi în alte dăţi să-şi slujească şi să-şi cânte singur, când, dinspre Măgură, au apărut, ca şi altă dată, cu chiote, căluşarii aflaţi sub arme, la ceasul când soarele urca spre prânzişor.

Aceştia, căluşarii care au intrat în sat, n-au lăsat totuşi armele. Aşa era consemnul – să nu laşi arma! în consecinţă, armele, împreună cu straiele de dorobanţi, erau purtate – bagaje prisoselnice, în urma Mutului, de doi băietani, nişte novici, care, încărcaţi cu tot calabalâcul militar, arătau ca nişte măgari ciobăneşti. Cei doi nici nu se mai vedeau, îngheboşaţi sub clăile de haine, centuri, căciuli, ciubote, arme, fiecare purtând cu cinste şi cu mândrie această zestre străină, atât de exotică, în opoziţie, căluşarii ca ceată, aduceau cu ei spre sat, nu steagul ţării,

tricolorul, ci stâlpul de lemn al Căluşului, cu ştergar alb, cu usturoi şi smocuri de pelin în vârf, treisprezece smocuri – ei fiind treisprezece. Moda tricolorului la steagul de căluş sub formă de eşarfă sau chiar de pânză întreagă avea să vină după război, iar în Transilvania avea să vină chiar în timpul războiului, la Căluşul de iarnă. În schimb surpriza satului a fost năucitoare, flăcăii se întorceau nu de la Măgură, nu din codru, ci de la

Dunăre, de la război, adică din Cealaltă Lume, probă uniformele militare şi armele, etalate de cei doi purtători de bagaje.

Aceste elemente ciudate au şi conferit alaiului căluşeresc din acel an o înfăţişare aparte, o noutate de care satul a luat act cu emoţie şi teamă. Ce rău sau ce bine se vestea? Dacă la primele curţi de gospodari bagajul a rămas afară, la poartă, ca un lucru străin, mai apoi, pe măsură ce noutatea prindea, purtată din gură în gură:

„Se-ntoarse, mă, Căluşul de la război!”, bagajul i-a precedat pe căluşari, băietanii purtători fălindu-se cu boarfele militare, chiuind şi strigând să-i auză lumea:

— Se-ntoarse, mă, Căluşul de la război!

Ei înălţau, ca dovadă, cele treisprezece arme, şi chiuiau, iar lumea se aduna uimită, mai întâi în jurul celor doi. Din urmă, ca o confirmare, se auzeau strunele, tactul căluşului şi strigăturile:

— I-auzi una!

Apoi în cor:

— I-auzi una!

Apoi în şir:

…i-auzi două…

…i-auzi nouă…

Şi pământul bubuia sub tălpile opincilor cu zurgălăi şi pinteni. Urma fuga spre gospodăria în care se afla minunea căluşului, fugă de copii, bătrâni, muieri, babe,

apoi întâlnirea cu cei sosiţi, cu roata care frământa pământul sau care se învârtea în aer, una cu pământul verde şi cu lumina Rusaliilor.

— Stai, maică, acasă, c-o ajunge şi la tine Căluşul!

Baba grăbea spre întâlnire, iar băietanii încărcaţi de arme chiuiau mai departe, pe uliţele satului.

— I-auzi, mă, Căluşul, i-auzi măăă!

Aşa au mers cei doi, din curte în curte, până la întâlnirea acestei avangarde atât de bizare cu şeful de post, care i-a oprit pe flăcăiaşi:

— Ce-i cu voi?

— Păi noi, cu Căluşul.

— Lasă Căluşul, de Căluş nu duc eu grijă, ce-s cu armele?

Şeful de post i-a luat pe băietani cu sine, lăsând Căluşul să-şi urmeze datina, jur-împrejurul satului. Doar seara, după asfinţit, când febra jocului s-a stins odată cu soarele, şeful l-a poftit pe vătaful de căluşari la sine, ca să-l mustre, arătându-i „bagajele”.

— Cum aţi fugit, mă, de la oaste?

— Păi am făcut cerere...

— *Cerere*? şi jap cu pumnul. Apoi mai liniştit: Am ordin, mă, să vă duc înapoi în lanţuri!

Şi i-a întors, în lanţuri, la regiment.

Divizia pe lângă care doctorul Duner a fost repartizat se afla instalată cu corturile în plin soare, în plinul câmpiei dunărene. Nu departe curgea un râu, probabil spre

Dunăre, un râu umbrit de sălcii între care fuseseră aşezate corturile ofiţereşti. Discrepanţa de tratament i-a displăcut suedezului. Întregul efectiv al diviziei ar fi putut fi distribuit în lunca râului, sub sălcii, sau mai la vale, în marea luncă, sub răchitele uriaşe şi sub plopii crăcoşi şi negri care făceau invizibil fluviul. Considerente tactice necunoscute, elaborate de statul-major al diviziei, pe care

Duner îl ignora, împiedicau probabil o dispunere raţională a regimentelor, în nişte bivuacuri mai primitoare. Însoţitorul suedezului, tânărul Theo Răşcanu, era însă de părere că această dispunere e intenţionată, „ca să fie chinuiţi oamenii”. Dar oamenii răbdau. Răbdau instrucţia în plin soare, prânzul în soare, repausul în soare, apoi somnul pe pământul dogoritor. Suedezul a obiectat această situaţie colonelului unui regiment, care a făcut ochi uimiţi:

— Păi e război!

— Dar războiul se poate face şi în condiţii raţionale!

— Fii, dom'le serios! a răspuns colonelul, într-un mod pe care Theo l-a tradus printr-o perifrază.

Acelaşi colonel a îndulcit răspunsul, printr-o explicaţie:

— Da' ce, la ei acasă, pe la moşii, nu stau toată ziua în soare?!

Se oferea o explicaţie mai lungă, pe care Theo a tradus-o amănunţit, introducând în ea toată teoria lui socialistă despre exploatare. Ţăranii în uniforme erau în fond nişte clăcaşi, învăţaţi cu soarele. Se poate, a acceptat Duner, dar de ce acelaşi regim sub uniformă! Suedezul a privit mirat, de la unul la celălalt. Colonelul şi tânărul socialist păreau doi nebuni. El ceruse un lucru simplu, elementar, ca lagărul soldaţilor să fie aşezat la umbră. Şi aceasta din considerente medicale: arşi de sete, bând apă prea rece, din râu, scăldându-se în râu, după instrucţie, unii dintre soldaţi aveau tulburări digestive, alţii răceli, pneumonii, bronşite. Faţă de aceştia, colonelul manifesta un dispreţ global, izvorât din convingerea că i s-au repartizat

„Indivizi debili”, care-ar fi trebuit respinşi încă de la încorporare. Ca măsură de protecţie, el a cerut să se dea oamenilor apă caldă, interzicându-li-se accesul la râu.

— Dar de ce? a protestat suedezul.

— Fiindcă e război, *mon cher*, înţelegi? Să se-nveţe cu răul. De aia!

Relaţia dintre Duner şi colonel s-a răcit, aceasta şi datorită lui Theo, care intervenea în schimbul de replici cu pasiunea proprie, ascuţind tensiunea în loc s-o modereze. Ceea ce Theo omitea să explice era faptul că acel colonel îşi aplica şi sieşi acelaşi regim, muncind cu regimentul lui, alături de soldaţi, până cădea extenuat.

Se retrăgea, e drept, în cortul lui, la umbră. Dar acela era un drept – dreptul ofiţerului, ca şi dreptul calului, al soldei, al popotei, drepturi ale militarului de profesie –, care se întâlnea într-o carieră cu zeci de contingente de soldaţi. Soldaţii respectau aceste drepturi, ca pe ceva fatal, ca naşterea şi moartea.

Theo uitase să spună încă ceva – ceva ce poate nu

Ştia –, că instalarea regimentelor în plină câmpie, sub un soare infernal, fusese determinată pe hartă, pe harta

Marelui Stat-Major, de un deget, care fixase un punct:

„Aici!” –, drept care în acel punct, determinat în cabinet, se şi instalase divizia, niciun centimetru mai la dreapfa, nici mai la stânga, probabil ca să nu se provoace încurcături pentru cineva care ar fi căutat-o, pe câmpie, cu harta în mână. Singura abatere, o interpretare ceva mai liberă a ordinului, fusese aceea privind instalarea corturilor ofiţereşti, care oricum trebuiau să-şi asigure o distanţă faţă de corturile trupei. Corturi noi, şi unele şi altele, corturi de iarnă. Corturi pe care le părăseau în timpul nopţii şi soldaţii şi ofiţerii, ieşind să se răcorească, în pieile goale. În această postură ieşea şi Duner în faţa cortului său, cântând pentru soldaţi, din flaut, *Neghiniţă neagră*.

Ipostaza de cântăreţ a suedezului nu l-a încântat pe

colonel – cei doi aveau corturile vecine, iar Theo, prin ordonanţă, a primit ordin să transmită străinului observaţia că „orele de somn se cer respectate în zona frontului”.

Theo n-a mai tradus această „încă o mojicie”, dar a doua zi cei doi s-au mutat cu cortul în altă parte, lângă cambuza diviziei, unde Duner nu se simţea bine datorită mirosului de grătar, de vin acrit şi de sânge, animalele pentru carne fiind sacrificate chiar la căruţa cambuzei, lângă grătar. Aici Duner a gustat un preparat culinar care i-a repugnat iniţial – ciorba de burtă –, dar pe care l-a apreciat, ulterior, când alţi ofiţeri, care-l iubeau pe suedez, l-au învăţat să adauge ciorbei ardei iute şi mai ales rachiu. Aceeaşi ciorbă ar fi putut-o Duner gusta şi la otomani, dacă Crucea Roşie suedeză l-ar fi trimis voluntar de cealaltă parte a Dunării, cu dezavantajul că turcii îşi refuzau rachiul şi nu suportau ardeiul iute. Acest tratament la cambuză, cu un sporit adaos de ardei, care cerea rachiu, şi de rachiu, care cerea în compensaţie ardei, l-a ridicat pe Duner la o asemenea aprindere, încât într-o noapte a simţit că-i iau minţile foc. În crucea acelei nopţi, după un asemenea tratament, suedezului i s-a părut că aude un ritm diavolesc de tam-tamuri, care nu putea fi decât o halucinaţie auditivă, un ecou lăuntric al beţiei, dar o beţie ritmică, necunoscută, atât de străină de tot ce ştia încât a putut s-o noteze pe portativ. Apoi s-a culcat din nou, convins că aiurează, deşi ritmul l-a urmărit în somn. I se părea că vrea să salte în aer. Ar fi vrut s-o facă, a şi făcut-o, dar a văzut jos – în aer fiind! – o groapă. Şi s-a trezit.

I-a arătat a doua zi acele notaţii melodice halucinatorii unui ofiţer român meloman, dar acesta n-a recunoscut melodia decât când suedezul a fluierat-o.

— Acesta e Căluşul! a spus el. Ritmul e destul de bine notat. E un dans special, de bărbaţi, care se joacă de

Rusalii. Totuşi m-aş mira să-l joace cineva pe-aici. E un dans care se pregăteşte în secret şi se arată în public doar în duminica Rusaliilor.

— E cumva un dans războinic?

— S-ar putea. Dansatorii poartă uneori săbii în mâini, alteori beţe.

— Şi n-aş putea să-i văd pe dansatori?

— Anul ăsta Căluşul e interzis. E oprit desigur pentru confreriile de dansatori care se află sub arme. Nu se dau permisii pentru fleacuri, pentru practicarea unor superstiţii. Mă îndoiesc deci c-aţi auzit aici la noi, în regiment, melodia Căluşului.

— Dar iat-o! şi Duner a fluturat notele.

Noaptea următoare, Duner n-a mai băut, a renunţat şi la ciorbă şi la ardei, a aşteptat să cadă întunericul, nu s-a înşelat când a auzit acelaşi bubuit de tobă, aceleaşi strune, şi chiuituri. El a pornit de unul singur în direcţia din care venea melodia, trecând dincolo de tabără şi adâncindu-se în lunca râului. Căluşarii se aflau însă pe celălalt mal, într-o poiană, păziţi de cineva, iar la apropierea străinului jocul lor a încetat.

— De ce se feresc? l-a întrebat Duner a doua zi, pe acelaşi camarad meloman.

— Aşa e regula la căluşari. E un tabu al lor. Nu încerca să-l înlături, fiindcă nu se lasă surprinşi. Deşi m-aş mira să-l joace anul ăsta. Ar însemna să pună la cale o dezertare.

Trecând apoi în revistă, în plină zi, câteva companii.

Duner n-a reuşit să-i distingă pe căluşari dintre soldaţi.

Seara, la cambuză, cu acelaşi amic, Gösta a revenit la tratamentul cu ciorbă, ardei şi rachiu. I se spuneau şi lucruri aţâţătoare: dansul căluşarilor se învaţă printr-o tehnică aparte, semănând mai curând a supliciu. Ca să-şi

facă picioarele sprintene, şi foarte sensibile pentru salturile aeriene, dansatorii se antrenau aplicându-şi lovituri cu băţul la tălpi. Unii dintre ei, adevăraţi artişti ai salturilor, îşi crestau degetele de la picioare, cu cuţitul, usturându-le apoi cu ardei, după cum îl asigura acelaşi amic, care-i trata pe căluşari drept nişte primitivi.

— *Mein Herrn Kamerad*, i-a spus amicul, pe aici pe la noi se trăieşte ca-n era de piatră!

Declaraţie care nu l-a impresionat pe Duner, ba mai curând l-a incitat. El trăia ritmul acelui dans, pe care nu-l văzuse, dar pe care îl fluiera, îl fluiera resimţind în degetele de la picioare, în poante, biciul usturăturii. 11 resimţea şi în gât, el însuşi usturându-se cu ardei, răcorindu-se cu rachiu, sorbind poveştile, sorbind rachiul, până când amicul a căzut cu capul pe masa cambuzei, iar suedezul s-a văzut liber şi singur, ca şi în noaptea precedentă. Theo dormea.

Duner a pornit spre locul ştiut al repetiţiilor, mai înainte ca toba să se audă, trecând râul prin întuneric, cu siguranţa unui înotător experimentat. S-a apropiat de poiană – se limpezise la cap între timp, şi tocmai de aceea îi părea rău că n-avea asupră-i hârtie şi toc să noteze, dar cântecul căluşarilor nu s-a mai auzit. A fluierat de unul singur *Neghiniţă neagră*, fără niciun efect.

Căluşarii au fost daţi lipsă la apel a doua zi – erau treisprezece soldaţi, iar dezertarea a provocat vâlvă în regiment. Vâlvă care a sporit, când dezertorii au fost aduşi la regiment, peste câteva zile, în lanţuri.

Tema dezertării a fost discutată între timp, pe toate feţele, la popotă, apoi în doi, împreună cu Theo, cu care prilej tânărul a introdus din nou obsesia lui – chestiunea libertăţii, văzută la modul socialist, un mod pe care Duner nu-l accepta.

— Deci ce-ar fi trebuit să facă soldaţii-căluşari, a

strigat Theo, să nu se conformeze credinţei lor, trădându-şi astfel libertatea, sau să încalce convenţia ordinii, cum au şi făcut, procedând ca nişte oameni liberi?

— Libertatea nu e cu putinţă fără ordine, fără convenţia ordinii, a ripostat Duner.

— Dar nu vedeţi că cele două entităţi se exclud?

— Le opui dumneata în chip fals. Ceea ce opui dumneata este de fapt libertatea şi anarhia!

— Dar libertatea, în fondul ei?

— Aceasta, să ştii, este întotdeauna interioară, a răspuns

Duner, care gândea ca un creştin. El a şi adăugat, în argumentare, un verset din Pavel către Timotei, I, 18, pe care l-a citat solemn: „Noi ştim că legea este bună, dacă se foloseşte cineva de ea potrivit legii”.

La care Theo a răspuns scrâşnind:

— Dar legea nu e bună, fiindcă mă împiedică pe mine ca ins să fiu cinstit cu mine însumi.

— Trăieşte-ţi legea ta în sinele tău, a ripostat Duner, dar nestânjenindu-i pe ceilalţi. El a căutat în minte un nou verset de sprijin, fără a găsi pe loc ceva potrivit.

— Şi cum să fi procedat soldaţii, ca să respecte şi legea armatei şi legea lor interioară? a strigat Theo. Apoi reducând la absurd: Ce să fi făcut, să fi jucat căluşul în imaginaţie?

— Ar trebui să vedem totuşi ce s-a întâmplat, a închis

Duner discuţia, refuzând constrângerea teoretică propusă de Theo. Trebuie să aflăm în fond ce-au gândit căluşarii, cum se justifică ei, în primul rând.

Şi cei doi au pornit spre popotă, unde discuţiile clocoteau.

Vinovat părea să fie Mutul din Căluş, acesta fusese cu instigaţia, după cum arătau actele de la regiment. Ca singur ştiutor de carte, Mutul scrisese *cererea*, cu mâna

lui, restul dorobanţilor-căluşari semnând-o prin punere de deget. Pe versoul aceleiaşi hârtii se putea vedea, drept întărire, amprenta mâinii întregi a vătafului de căluşari, ca în documentele foarte vechi. Cererea a şi trecut din mână în mână.

Dar Mutul nu putea să dea explicaţii organelor militare, el avea jurământ să rămână mut. Schilodirea lui în bătaie, la regiment, n-a dus la niciun rezultat.

— Nu-l mai bateţi, dom'locotenent, se rugase vătaful, el însuşi plin de sânge, nu-l mai bateţi că nu scoateţi nimic de la el.

Mutul îşi respecta deci libertatea lăuntrică, ceea ce îi înfuria pe ofiţeri. În replică, au fost întrebaţi ceilalţi, la grămadă, cu pumnul, şi fiecare în parte, pe rând, şi toţi au recunoscut, minus Mutul, că se juraseră să intre şi în acel an în Căluş – fie ce-o fi! –, că semnaseră *cerere*, prin punere de deget, ca să fie lăsaţi slobozi acasă, de Rusalii, că *cererea* o scrisese Mutul, care, înainte de a fi mut, răspundea la numele de caporal Costică Popescul. Acel

Popescul, care acum refuza să răspundă, scrisese *cererea* cetei de căluşari-dorobanţi: după capul lui, un cap sănătos după câte se părea, un cap cu „logică" după cum pretindea Duner, dar o altă logică decât aceea a domnilor ofiţeri, care-l persecutau acum pe Mut. Mutul scrisese aşa:

„Trăiţi, Dom'colonel

Subscrişii: Făsui Ion, Boacă Nicu, Beteagu Grigore.

Chilimanţu Florea, Fefelea Eugen, Carcalete I. Niculae.

Car aulă Toader, Jitaru Constantin, Chivără Păun, Teleaşcă

Gheorghe, Untişor Petre, Ursulache Mihai, având între noi şi pe Mutu din Căluş, pe nume Popescul Costică, cu respect vă rugăm să daţi ordin ca să plecăm acasă de Rusalii, ca să nu stea satul fără Căluş, anu acest noi

neştiind că va fi război când am tocmit ceata anu' trecut, la spartul Căluşului de după Rusalii, cu jurământ.

Să trăiască Măria-Sa. Trăiască România

Urmau douăsprezece subscrieri cu degetul, plus semnătura lui Costică Popescul, retrasă dintre amprente, la un colţ, ca un sigiliu de mai-mare. Pe verso, palma-pecete a vătafului, pre nume Constantin Jitaru, cel subliniat, întărea *cererea*.

— Păi bine, mă Jitarule, oameni sunteţi voi! i s-a adresat gâfâind locotenentul, el însuşi ostenit de cât lovise, strivit de osteneală. Tu eşti jitar de moşie, după cum îţi spune numele sau porecla, om mai copt la minte, cum ai îngăduit să te pui cap la zăpăciţii ăştia, călcând jurământul!

— Noi am făcut *cerere*...

— *Cerere*, ai?!

Şi a fost invocată, imediat, *cererea* mamei acelui Jitaru, apoi *cererele* mamelor celorlalţi, până s-a ajuns din nou la Costică Popescul, Mutul din Căluş, care a fost scos din ghereta carceră, în lanţuri cum se afla, fiind din nou luat la bătaie. Nici de data aceasta Mutul n-a scos o vorbă.

— Ăsta o face pe nebunul, nu pe mutul! a strigat ofiţerul mâniat la culme, dar şi dumirit. Am să-i scot eu nebunia din cap, am să-i descleştez eu fălcile!

Mânia avea şi nişte motive obscure: Mutul, ca singurul ştiutor de carte, deci ca şef neoficial, îi lăsase să răspundă în faţa organelor militare pe neştiutori, pe analfabeţi, refugiindu-se în muţenie; acelaşi mut purta numele de

Popescu, la fel ca şi locotenentul, iar coincidenţa onomastică îl exaspera pe superior, care o socotea – nemărturisit – ca pe o infamie. În acte, acel Popescul – cel mai răspândit nume din regiment – putea să treacă, deşi se afla în subordinea locotenentului Hadrian Popescu, drept

un Popescu protejat, când de fapt era vorba de un Popescul rebel. Cu Popescul lupta deci locotenentul Hadrian

Popescu, fără să poată scoate nimic de la acest *alter ego* al său.

Stupefacţia ofiţerilor camarazi ai lui Popescu era cu atât mai mare cu cât la mijloc se afla o superstiţie”, o prostie”, „o imbecilitate de sălbatici”, ceva ce nu se putea explica nici unui om civilizat, inclusiv medicului suedez

Gustav Duner, un medic voluntar, trimis de Crucea Roşie internaţională, pe frontul de la Dunăre, şi care cuteza

— În necunoştinţă de cauză – să ia apărarea dezertorilor, invocând tocmai cererea:

— Aceşti oameni sunt acoperiţi moralmente, a strigat

Duner. Ei au cerut oficial să plece acasă, ca să-şi respecte un legământ. Apoi spre Theo: iată soluţia lor!

— Şi iată soluţia acestor domni! a răspuns Theo, arătându-i pilduitor pe ofiţeri.

— Adică ce vrei să spui, a sărit cineva, că soluţia noastră e bătaia?

La care suedezul a răspuns, în nemţeşte, pentru toţi:

— Înţeleg că doriţi să câştigaţi războiul cu aceşti oameni!

Locotenentul Hadrian Popescu, scos din minţi, a bătut cu pumnul în masă, în faţa suedezului, zbierându-i în româneşte:

— Şi îl vom câştiga!

Duner a primit cu linişte descărcarea nervoasă, firească la aceşti oameni din sud. El a spus doar atât:

— Nu înţeleg totuşi cum îl veţi câştiga!

Cuvinte care l-au înverşunat şi mai cumplit pe locotenent, care a ţâşnit afară din cortul popotei, îndreptându-se spre lagărul arestaţilor, ca să reia ancheta.

La regimentul din care făcea parte compania lui Hadrian Popescu nu se introdusese încă reforma justiţiei militare, reprezentată prin corpul pretorilor, ofiţerii ignorând ordinul cu privire la suspendarea pedepsei corporale, asupra căruia fuseseră avertizaţi. Ei îşi îngăduiau aplicarea, desigur, doar în cazuri de forţă majoră. Locotenentul Hadrian Popescu era îndreptăţit să se considere într-un asemenea caz, iar procedarea lui era aprobată, deschis sau tacit, de ceilalţi ofiţeri. În fond, soldaţii îi aparţineau, el răspundea de ei, lui îi fuseseră încredinţaţi pentru instrucţie, pentru manevre, pentru luptă, de fapt pentru clipa sacrificiului care urma. După încă o muştruluială, el s-a întors în cortul popotei negru la figură, deşi mai mult învins decât înverşunat.

— Nu-i nimic de făcut, a spus el aşezându-se în scaunul care-i revenea. Sunt nişte imbecili, nici măcar nu înţeleg că au greşit!

Replica a căzut în tăcerea generală, fiindcă după cuvântul sceptic al suedezului, cu privire la soarta războiului, nimeni, niciun ofiţer n-a mai scos o silabă.

— Eu ştiu ce-ar trebui, a intervenit un căpitan bătrân.

Ar trebui să li se aplice o corecţie în faţa întregului regiment. Câte şaptezeci de vergi... ca la ruşi.

— S-a aplicat corecţia, căpitane, fii liniştit! a precizat cineva. Bineînţeles, ceva mai moderat, nu ca la ruşi.

Din păcate dumneata lipseai, erai plecat la divizie.

Din acest punct discuţia s-a răsucit brusc spre altceva, spre ideea de corecţie, insistându-se asupra necesităţii obiective a corecţiilor corporale şi a eficienţei lor în diverse armate europene, unde erau folosite, bineînţeles cu mai mult cap ca la români. Cineva i-a invocat şi pe antici, pe romani, care aveau o nemaipomenită armată – dar de ce? –, fiindcă corecţiile erau prompte şi severe, ele mergeau până la decimarea

unei legiuni, cu vergile, în caz de moleşeală, de viciu sau de rebeliune. Românii se socoteau moştenitorii în toate, ai străbunilor lor romani, fapt pentru care erau foarte mândri, minus în rigoarea aplicării corecţiilor în armată.

Gustav Duner n-a putut suporta discuţia, care se desfăşura altminteri în româneşte, el s-a încheiat la veston, şi-a pus o mutră posacă, comunicându-le apoi ofiţerilor, prin translator, adică prin vocea lui Theo:

— Domnilor, din această clipă, răniţii trec sub protecţia mea, adică a Crucii Roşii Internaţionale, şi vă somez să mi-i predaţi imediat. Mă voi ocupa eu personal de îngrijirea lor.

Comunicatul acesta i-a răcit pe ofiţeri. Singur colonelul, care se afla în capul mesei, s-a făcut a nu pricepe:

— Ce răniţi? a îngăimat el.

— Oamenii care au fost schingiuiţi, martirizaţi printr-o pedeapsă inumană, a strigat Theo.

— Tu să stai jos, puştiule! l-a pus la punct colonelul, îţi depăşeşti atribuţiile!

Intervenţia i-a dezmeticit pe meseni, care au căpătat glas.

— Aceştia nu sunt oameni, domnule, în înţelesul pe care-l atribui dumneata! s-a repezit căpitanul spre suedez.

Aceştia sunt soldaţi!... Şi nu sunt răniţi, cum pretinzi, ci pedepsiţi, ceea ce-i cu totul altceva.

Duner nu i-a mai ascultat pe ofiţeri, a rupt punţile cu ei, a împins în lături ceaşca de cafea şi şi-a aprins pipa.

Era surd, într-o hărmălaie. El şi-a supt pipa cu linişte, neluându-i apărarea lui Theo, care era prins la înghesuială, în locul străinului, apoi după ce şi-a scuturat pipa, de carâmb, s-a ridicat să iasă, nu fără a-i mai spune colonelului încă ceva:

— Cererea soldaţilor ţi-a fost adresată dumitale,

colonele! N-aveai dreptul s-o respingi!

După care Duner a ieşit, urmat de Theo.

— Dar cum, domnilor, să n-o resping, a strigat colonelul, disculpindu-se faţă de subalterni şi reducând la absurd întâmpinarea suedezului. În fond era vorba despre o superstiţie. Şi apoi la mijloc e armata, cu rigorile ei, la vreme de război. Şi furios: Domnului de la Crucea Roşie îi convine. Dar să vedem eu cine faceţi dumneavoastră războiul, dumneavoastră toţi, fiindcă la voi mă refer!

Întâlnirea lui Duner cu soldaţii-căluşari n-a dus la rezultatul aşteptat de suedez. Soldaţii nu s-au destăinuit ocrotitorului lor şi nici n-au protestat bătaia, cum ar fi vrut studentul socialist. Lui Duner nu-i mai rămânea decât să se ocupe de rănile soldaţilor, care în fond nu erau grave. El s-a ocupat ceva mai atent de Mut, prin mijlocirea lui Theo, observând cu plăcere că omul pe care îl îngrijea răspundea inteligent comenzilor: „Întoarce-te!”, „Respiră!”, „Tuşeşte!”, ca şi cum nimic nu i s-ar fi întâmplat.

— Mutul e perfect sănătos! i-a spus Duner lui Theo, în nemţeşte. El o face pe mutul.

— Să fie semnul că şi-a cucerit libertatea interioară?

a aruncat Theo cu ironie.

— Nu văd nimic de râs în asta! a răspuns Duner. Tăcerea lui spune ceva, semnifică un legământ.

— Ar spune ceva, l-a contrazis Theo, dac-ar exprima un protest. Dar iată, ei toţi nu protestează. Ei îşi acceptă existenţa în orice formă, ceea ce mi se pare revoltător.

Dacă locotenentul ar veni acum aici şi le-ar spune o glumă, s-ar pune pe râs.

— Ar da adică uitării totul?

— La noi ceea ce nu se cunoaşte, a continuat Theo, este consecvenţa în ură.

— Dar asta înseamnă că nu se cunoaşte nici consecvenţa în dragoste!

— Şi totuşi e aşa... Popescu-Mutul şi Hadrian Popescu sunt una şi aceeaşi persoană.

— Spuneţi-mi totuşi, în ce anume sunteţi voi consecvenţi?

— În erori!

— Şi dumneata, în acest caz, reprezinţi o eroare!

— De ce, fiindcă vreau să schimb această lume?

— Fiindcă pui patimă, a răspuns suedezul.

Se rupseseră punţile şi între Theo şi Duner. Suedezul i-a cerut tânărului medicinist să-l lase singur. Lui

Duner îi rămăseseră acum numai „laponii”. S-a şi întors spre ei, cerându-le o favoare: să joace căluşul. Pentru el.

— Păi asta nu se mai poate, i s-a explicat, i-a explicat acel Jitaru, căpetenia căluşarilor.

— Cum nu se poate? a protestat suedezul, care ar fi vrut măcar să afle ce reprezintă acel dans.

— Nu se poate, că nu se poate! a repetat din nou

Jitaru. Aşa-i datina. Nu mai jucăm Căluşul decât la anul, la Rusaliile alelalte. Dac-om fi şi-om trăi. Acu, chiar dacă ne dă ordin şi dom'ministru nimeni nu mai joacă. Jocul s-a dus cu ziua de ieri.

Vraja magică a căluşului se destrămase deci, căluşarii erau acum nişte simpli soldaţi ţărani, fără interes faţă de experienţa lor anterioară, faţă de ziua de ieri.

Lui Duner, acel „nu se poate” i s-a părut stupefiant.

— Bine, dar pentru ce s-a făcut toată această tevatură?

— Nu v-am spus că sunt nişte smintiţi? a pus concluzia noul translator, acel ofiţer meloman.

Duner înclina să-i dea dreptate. Şi ofiţerii şi soldaţii făceau parte din acelaşi neam. După incidentul cu căluşarii, colonelul a luat o măsură disciplinară şi împotriva lui Theo, despărţindu-l pe student de Duner şi

trimiţându-l într-un alt colţ al frontului. I se părea că tânărul „face agitaţie”.

Rămas singur printre „laponi”, suedezului nu-i mai rămânea decât să discute cu Mutul din căluş. Privirile omului luceau inteligent, era şi un ştiutor de carte, el scrisese cererea, el ar fi trebuit să se dezlege primul de superstiţia acelui jurământ care-i interzicea să vorbească şi care acum nu mai funcţiona. Mutul din Căluş, cel ce fusese smintit în bătaie, n-a vorbit însă. N-a mai putut vorbi până la sfârşitul războiului şi nici după aceea.

Pregătirea pentru front a domnişoarei Hélène a echivalat cu răsturnarea rosturilor întregii case Răşcanu.

Mesele nu s-au mai servit la timp, se mânca frugal, în picioare, mai mult bufet rece – tipsiile cu gustări din sufragerie erau mereu reîmprospătate şi fiecare înfuleca ceva, în trecere, ca pe vapor sau ca în tren, se serveau şi ceaiuri şi fructe, dar fără ca gazdele să se mai ocupe de musafiri, ca odinioară, toată lumea fiind preocupată, inclusiv cei aflaţi în vizită, de trusoul pentru Hélène.

Se spunea *trusou* şi nu echipament de front sau bagaj, fiindcă toţi din casă înţelegeau că de fapt e vorba despre ceva mai mult decât un bagaj, deşi pentru alte persoane care plecau pe front, doamne şi domnişoare, nu se spunea trusou, ci bagaj, echipament pentru o deplasare de aici până colo. Doamna X sau domnişoara Y îşi face bagajele, în schimb Hélène îşi pregătea trusoul pentru front.

Grija trusoului acaparase doamnele, pe Anne, pe tante

Clotilde, pe prietenele de familie, care cutreierau magazinele din zori în noapte, răscoleau rafturi, cotrobăiau pe sub tejghele, făceau descinderi în depozite, întorcându-se de cele mai multe ori victorioase, adesea disperate, totdeauna cu birjele şi trăsurile încărcate cu

mărfuri de lux.

Casa era sufocată de pachete în desfacere, ca la Crăciun, de cutii mirobolante, mici şi mari, de suluri de stofă cu sigilii, de casete care ascundeau nasturi scumpi, agrafe aurite, pasmanterii; hârtiile de ambalaj, sticloase, transparente ca tifonul, dantelate, plus sforile de mătase şi pan

glicile umplând mesele şi duşumelele. Trei fete din personalul domestic scoteau afară cu braţul acest nutreţ grosier al manufacturilor europene şi al magazinelor locale de lux, depunându-l în curtea din fund, în câteva movile, spre desfătarea grăj dărilor care îl răscoleau, ca să aleagă câte ceva. Veneau şi furnizorii la domiciliu, pe culoare era iun du-te-vino de purtători de mărfuri, acceptate sau respinse, cele acceptate fiind plătite pe loc, în aur, la preţuri de speculă.

Doamnele erau disperate şi pentru faptul că chestiunea trusoului picase într-un moment de criză, când toată partea feminină a înaltei societăţi nu făcea decât un singur lucru:

cumpărături şi supracumpărături care umflau preţurile.

Era firesc ca unele mărfuri să dispară şi primele care s-au epuizat au fost stocurile de pânzării, mătăsuri, stofe de sezon, urmând la rând şi stocurile de stofe groase, ţesăturile campagnarde, blănurile. Ceva le spunea doamnelor, cu un instinct foarte sigur, mai ascuţit decât al militarilor sau diplomaţilor, că va veni iarna, că nu va fi uşoară campania şi că, în consecinţă, persoanelor care urmau să plece pe front le vor trebui blănuri. Nu însemna că fără aceste preparative doamnele ar fi riscat să înfrunte dezbrăcate rigorile frontului, dar frontul, ca front, însemna o ieşire în lume şi orice ieşire obliga la înnoire. Se punea şi chestiunea uniformelor, ceea ce iniţial a scandalizat

— Cum adică, militarizăm doamnele! –, ca apoi tocmai uniformele să confere pregătirilor o grijă şi o răspundere aparte. Uniforma de Cruce Roşie oferea în fond şansa pentru lansarea unei noi mode feminine, care ieşea din competenţa caselor de modă, implicând autoritatea comitetelor de doamne.

În consecinţă s-au răsfoit din nou revistele ilustrate franceze, dar şi germane, de prin anii ’70. S-au cerut reviste englezeşti. S-au desenat cartoane şi s-au tăiat mulaje, în linii mari, doamna română de Cruce Roşie ar fi urmat să abordeze un costum sobru, de linie engleză, ca pentru călărie, minus trena, deci suprimarea jupei foarte trenante, în favoarea unei fuste strânse pe talie şi foarte puţin evazată jos. Jachetă de stil militar, aproape jocheu.

Boneta albă nu trebuia să renunţe la linia pălăriei civile.

Halatul ar fi trebuit să fie purtat între umeri, ca o haină de casă, pentru interiorul spitalului, iar pentru exterior, un fel de macferlan – vara, şi şubă căzăcească, cu guler şi mesadă din vizon, pentru iarnă. A fost primit deci ca sugestie şi un element de vestimentaţie rusă.

Dar la acest tip de modă s-au opus autorităţile militare, care au obiectat aerul prea monden, drept care primul conflict între instituţia militară şi instituţia doamnelor a eclatat destul de zgomotos, ultragiind sensibilităţi şi deşteptând furii. Se făcuseră mari cheltuieli, soluţia vestimentară propusă de doamne nu se putea anula dintr-un condei. Pe de altă parte, războiul nu se putea face fără bărbaţi. Doamnele au fost nevoite să le concedă bărbaţilor oarecari drepturi în această privinţă, ceea ce ele n-ar fi acceptat în ruptul capului, în condiţii de pace. S-au purtat negocieri între prinţul Dimitrie Ghica, preşedintele Crucii Roşii, şi ofiţerii de la Statul-Major şi Ministerul de Război, minus Slăniceanu, şi minus generalul Cernat, care

n-au vrut să audă de „mofturile femeieşti”. „Femeia să stea acasă, a tunat generalul, respingând cartoanele cu desene. Ce să caute doamne pe front?! N-am timp de ele, nimeni în bătălie n-are timp de femei”.

Aceasta nu l-a împiedicat să sărute mâna delegatelor

Crucii Roşii, în frunte cu Marie Câmpineanu, să le primească politicos, dar s-o şteargă din cabinet pe furiş, plecând în control la Olteniţa. O altă echipă de doamne, purtând alte cartoane, cartoanele rivale, a încercat să-l atragă în conspiraţia „modei sanitare” pe Davila, inspectorul sanitar suprem al armatei, de care depindea în fond şi

Crucea Roşie. Fire mondenă, Davila a primit să examineze cartoanele – care şi fuseseră puse în lucru!, a făcut-o chiar cu gravitate, vădind aptitudini de maestru croitor, lumea s-a amuzat de priceperea lui fină în subtilităţi de vestimentaţie, numai că, auzind despre o proiectată „prezentare a modelelor”, „farmacistul” a rămas perplex şi n-a mai scos un cuvânt. El simţea pericolul situaţiei şi ridicolul de a fi pus să prezideze o paradă a costumelor – când?, când ţara se afla pe picior de război.

Abil, el a găsit totuşi o ieşire lină, printr-o întrebare:

— Nu e oare cazul ca despre toate aceste chestiuni să se pronunţe prinţesa? În fond Crucea Roşie se află sub înaltul său patronaj!...

Urma ca negocierile să se poarte mai departe în palatul de la Cotroceni, dar între timp pregătirile au continuat, ba chiar s-au intensificat, din spirit de replică.

Doamna Anne Răşcanu a devenit stăpână în absolut acestor pregătiri, care o priveau pe fata ei, singurul copil.

Anne a ieşit, cu acest prilej, din anonimatul nobil la care o obliga condiţia – domnul Răşcanu era impetuos, mişca permanent aerul, luând energic în mâini frânele casei, dar nu în toate, ci exclusiv în vederea acestui rost,

pregătirile pentru front. Se puneau în joc îndatoririle de mamă, cărora Anne ştia să le facă faţă cu o angajare sufletească nebănuită. Ea şi-a descoperit cu acest prilej, înăuntrul fiinţei sale palide, o infinită energie, o fantastică pricepere practică, un simţ al amănuntului, care uluiau.

Simţul amănuntului era şi sursa principală a suferinţelor.

Mai toate cele necesare lipseau, iar câte un fleac, un te miri ce, devenea capital. În acest caz erau mobilizate slugile, furnizorii, persoanele prietene care se aflau într-o continuă expediţie exploratoare, doamnei Anne revenindu-i misiunea de a patrona, porunci, mustra, ea rămânând tot timpul acasă, ca un pivot.

Situaţia era diferită de cea din primăvară – pregătirea participării la bal, când doamna Răşcanu, ca doamnă, era obiectul preparativelor, alături de fiică, şi când ea primea liniştită răsfăţurile ca pe un omagiu cuvenit. Se probau rochii, se încălţau şi descălţau botine, se încercau bijuterii, într-un ritm de vijelie, dar toate acestea cu aerul de datorie faţă de bărbat, faţă de şeful familiei, căruia îi revenea în fond obligaţia de a-şi prezenta onorabil în lume soţia şi odrasla. Acum rolurile se inversaseră, domnul Răşcanu căzuse într-o postură de secund, el fusese aproape exclus de la domiciliu, nimeni nu-l întreba nimic, lui i se cereau doar bani. Copleşită de grijă, doamna Răşcanu se simţea singură, ea nu afişa ca alte doamne aerul de martiriu, din decenţă, poate şi din sentimentul că ceea ce avea de făcut nu putea împărţi cu nimeni. Relaţiile între soţi, sumare, în trecere, aveau ceva formal-tandru din partea lui Răşcanu: „Draga mea, nu crezi că te oboseşti prea mult?” sau anemic-tandru din partea ei: „Papa, ia şi tu ceva şi mănâncă, poartă-ţi singur de grijă, vezi doar că n-am timp de tine”.

Anne n-avea timp nici de Hélène. Fata nu era exclusă

din preocupări, de vreme ce toate grijile se învârteau în jurul ei, dar Anne trăia o supra-grijă, sentiment de o specie aparte, implicând misiunea maternă ca pe un fel de trăire mistică. Fata era văzută ca un simplu element purtător al sentimentului mamei: „Hélène, vino aici! întoarce, te rog, capul la stânga, credeţi că-i merge asta?... Hélène, stai drept! Nu, nu aşa, nu cabra bustul, lasă umerii moi!”, dar mama, cu toată cicăleala, n-o privea de fapt pe fată, privea dincolo de persoana acesteia, fiindcă uneori doamna Răşcanu cădea în absenţe, scurte amnezii datorită oboselii sau gândurilor care fugeau prea departe, dincolo de prezent. Mama punea în toate fiorul care se asocia de obicei pregătirilor de matrimoniu, când peste presiunea clipei, peste harababura împrejurărilor, un gând rămas disponibil sondează de unul singur asupra viitorului, asupra hazardului, asupra destinului. Tot ea o elibera pe fată, când vizitatoarele o tratau ca pe o păpuşă, silind-o să probeze mereu fel de fel de lucruri: „Hai, du-te acum!” Şi ca o scuză, către celelalte doamne: „În fond e un copil... O, dacă n-ar fi aventura asta cu războiul!”...

Era în aceste concedieri şi un fel de protecţie: „Nu trebuie să te oboseşti cu asta, eşti un copil!” şi ceva asemănător ascunderii unui secret: „Lasă, o să afle mai târziu despre ce e vorba”, frază care se spunea de obicei între doamne când se discuta despre viitorul fetelor, evitându-se ca ele să fie prezente. Aceasta îi lăsa Hellenei un imens timp disponibil, aşa cum au copiii în vremea sărbătorilor, când se fac în secret pregătirile pentru pom.

Hélène apărea pe acasă doar de câteva ori pe zi, în contratimp cu orarul lui papa, iar atunci zăpăcea lucrurile, deschidea uşile când şi unde nu trebuia, provoca dezordini care scandalizau: „Dar ţi-am spus să nu te amesteci!

Hélène, ce-nseamnă asta?!”

Ca să nu circule singură, Hélène era dată în grija

bunicii

Grădişteanu, fire severă, chiar marţială, preocupată mai mult de chestiuni militare decât de modă. Sub mâna bunicii

Grădişteanu, Hélène vizita aşezămintele spitaliceşti, participa la sesiunile aproape continue ale societăţilor filantropice, unde i se destinase şi un rol de secretară, iar de la o vreme mergea aproape zilnic la „cursurile de anatomie şi chirurgie de război” de la Colţea.

Veneau la aceste cursuri multe doamne şi domnişoare din societatea aleasă, care îşi strămutaseră astfel clubul aici, deschiseseră de fapt un nou club în cadrul căruia se făcea conversaţie, se servea ceai şi cafea, se vizitau desigur şi bolnavii din saloane, se audiau şi conferinţe.

Atmosfera mondenă a fost însă curmată de doctorul Petrescu, unul din internii spitalului, un zbir şi socialist pe deasupra! care s-a dus cu plângerea în băţ la Davila:

— Luaţi-mi de pe cap cucoanele! Nu mai pot să mă mişc în spital, e o vânturătură de fuste şi de evantaie de-ţi vine să-ţi iei câmpii!

— Faceţi-le să nu mişte aerul de pomană, i-a spus

Davila. Puneţi-le la treabă!

— Cine să le pună la treabă? Sunt doamne de miniştri!

— Atunci trataţi-le ca pe slugi. Ţipă la ele, domnule, pune-le să care plosca!

— Uşor de zis.

Totuşi, revenind la spital, Petrescu a pus piciorul în prag. Găsind cuconetul adunat într-o sală, unde se administra o lecţie de anatomie, pe planşe, în franţuzeşte, el l-a concediat pe conferenţiarul de ocazie şi a cerut să fie adus în faţa doamnelor un bolnav adevărat, un schingiuit. Nu un rănit oarecare, ci un rănit de prestigiu, unul căruia

i-a spus pe nume:

— Aduceţi-l aici pe Panţâru!

A fost adus pe loc acel Panţâru, individ cu membrele superioare şi inferioare puse în lopăţele, cu craniul, toracele şi abdomenul înfăşurate, legate, înfăşat în aşa fel încât ansamblul părea a aparţine unei mumii egiptene – minus feşele curate, albe şi ochii lui vii.

— Acesta e Panţâru! şi-a început lecţia doctorul Petrescu, după ce mumia vie a fost instalată pe un podium, la nivelul orizontal de privire al doamnelor. Acest individ e o antologie de contuziuni, fracturi, eschimoze, foarte profitabile, ca demonstraţie practică, pentru înaltul nostru auditoriu. În plus, Panţâru are o anatomie ideală.

Ne dispensează de orice planşă şi de orice mulaj. *En plus*... Şi Petrescu a continuat în franţuzeşte:

— Par surplus, Vindividu ne veut pas mourir. Îl supporte pas avec stoicisme mais avec de l'obstination le choc du traitement, après avoir subi le choc du canif, du bâton et celui de l'arme. Bref, notre honhomme, Pantâru, rejuse de se livrer. Să derniere chance c'est la robustesse de son organisme.[32]

După această frază în franţuzeşte – singura de până atunci, dar care a înfiorat asistenţa, a urmat lecţia, oferită pe anatomia lui Panţâru. Piesele anatomice dezvăluite au provocat rumoare. Dar şi contrapartea – lovirile, contuziunile, eschimozele. Acestea erau date la iveală prin desfăşare, prin smulgerea pansamentelor cu mâna sau cu cleştii chirurgicali, prin extragerea scamelor cu pensele, din plăgile purulente. Între multitudinea şocurilor care

32 — în plus, individul nu vrea să moară. El suportă nu cu stoicism, ci cu înverşunare şocul tratamentului, după ce a suportat şocul loviturilor de cuţit, ciomag şi armă. Pe scurt, Panţîru nu depune armele, nu se predă. Şansa lui rezidă, în ultimă instanţă, în robusteţea organismului său.

zdruncinaseră acea anatomie se număra şi un şoc de glonte. Glontele pătrunsese prin interstiţiul dintre ultimele două coaste, de pe partea stângă, poposind în plămân, probabil în pleură. Respirând, schiloditul horcăia. Operaţia de extragere era dificilă, se conta din nou pe robusteţea lui Panţâru.

— E cumplit, a şoptit cineva. E probabil o victimă a otomanilor, de la Dunăre.

— Non, mes dammes, şi Petrescu a produs a doua frază franţuzească, îi s-agit d'un voleur, d'un brigand.

Mais cel homme a ete blesse pas par la police, mais par

Ies siens, ceux de son sang.[33]

Panţâru simţea că e vorba despre el şi părea fâstâcit.

Petrescu a continuat:

— La police n-a reussi le marquer que par une seule bale; celuilă que nous donnons la peine de l'enlever.[34]

Rumoare, oroare. Doamnelor le fusese prezentat nu un soldat rănit, ci un bandit de drumul mare. Probabil că după operaţie sau şi fără operaţie, Panţâru urma să fugă.

El era de fapt păzit; la uşa camerei în care zăcea, pe o saltea de paie, se afla un dorobanţ cu puşcă. Acel dorobanţ urma să trimită în Panţâru, dacă acesta ar fi încercat să fugă, glontele definitiv, acel glonte care l-ar fi scutit de griji şi pe Petrescu şi pe doamne, punând capăt şi lecţiilor de anatomie. Dar Petrescu mai avea de arătat ceva, încă un amănunt, *„pour la bonne bouche"*. El a strigat la pacient:

— Întoarce!

Panţâru s-a executat. Pacientul stătuse până atunci în

---

33 — Nu, doamnele mele, este vorba de un hoţ, mai precis un bandit. Dar el a fost schilodit nu de poliţie, ci de băieţii lui.

34 — Poliţia n-a reuşit să trimită în el decît un glonte. Acesta pe care ne chinuim să-l extragem.

picioare. Petrescu a explicat:

— Pacientul nu poate folosi posteriorul. El a fost, iniţial, mustrat cu beţe, ca un copil, pe partea moale a corpului. Cu beţe ceva mai groase, cu ciomege! Va stabili poliţia cine i-a administrat ciomegele. Treaba noastră, a medicilor, este, printre altele, să-i vindecăm leziunile de pe fese, rănile acestea.

Şi Petrescu a smuls un pansament, cu un gest probabil atât de dureros încât pe pacient l-a trecut udul.

— Adu plosca! a strigat Petrescu. Nu dumneata! a mai ţipat el la brancardier.

În pauza care s-a căscat, o pauză de zăpăceală, nu se ştia cine e dator să aducă plosca. Brancardierul rămăsese înlemnit. Plosca a fost adusă fără vreun îndemn direct de

Hélène. Ea a ţinut-o la locul cuvenit, aşteptând ca doctorul să degajeze din bandaje canula urinară prin care s-a şi scurs lichidul.

Operaţia a fost urmărită cu stupefacţie, cu retracţie, cu atracţie de toate doamnele.

— Du-o afară, domnişoară! a poruncit Petrescu, dar cu foarte mult respect, indicându-i domnişoarei direcţia în care trebuia cărat recipientul. Privata e la colţ, pe stânga.

Atunci când Hélène s-a întors, asistenţa a primit-o cu aplauze. Aplauze de-a dreptul fanatice. S-a înţeles prin aceasta că Hélène, domnişoara Hélène Răşcanu, trecuse cea mai grea probă. Panţâru dispăruse între timp. Petrescu se spăla pe mâini, într-un lighean, iar doamna Marie Câmpineanu îi turna în palme, cu o cană de porţelan. S-a vorbit din nou franţuzeşte. Hélène a fost condusă în triumf, la trăsură. Celelalte doamne l-au acoperit pe Panţâru în flori şi dulciuri. Dar despre acest succes şi în genere despre lecţiile de anatomie de la Spitalul Colţea, bunica

Grădişteanu n-a scos o vorbă, ea a admirat-o pe fată, a aprobat-o pentru acel gest, apoi a cedat-o familiei, în

momentul cel mai oportun.

Cursurile de anatomie, de fapt instrucţia sanitară a domnişoarei, au fost puse în primejdie când în „atelierele din casa Răşcanu” a venit timpul să intre în lucru lenjeria pentru Hélène. Măsurători minuţioase şi probe exasperante – fata crescuse între timp, iar măsurile de anul trecut nu se mai potriveau – au reţinut-o pe Hélène acasă, mai mult de o săptămână, spre stupoarea bunicii, care bătea cu bastonul în duşumea, socotind aceste operaţii drept ceea ce erau, nişte nimicuri care „ţin războiul pe loc”. Ea a proferat ameninţări la adresa guvernului, a actualilor conducători ai armatei, care nu ştiu să stăpânească hăţurile, îngăduind trenarea lucrurilor şi amânările. Ea o cedase de fapt pe Hélène nimicurilor, ca să evite vizitele la Cotrocend. Dar bunica Grădişteanu avea şi motive principiale: prietenă cu generalul Florescu, fostul ministru de război în retragere, bunica era partizana unei participări la luptă fără condiţii, teză care ducea la ciocniri violente cu avocatul, adept al tezei contrare:

— Adică război de dragul războiului, protesta Răşcanu, eu sacrificarea a tot!

— Cu sacrificarea a tot, dacă vrei să dobândeşti ceva!

— Inclusiv a ceea ce am dobândit până acum? Fiindcă, iartă-mă, tante, a te arunca într-un război fără garantarea prealabilă a drepturilor deja dobândite, înseamnă sinucidere.

— Şi cine să ne garanteze drepturile despre care vorbeşti?

— Marile puteri, în primul rând Rusia, care face războiul.

— Uite că Rusia nu vrea să ştie de noi. Rusia e un mare imperiu, care îşi urmează propriile interese.

— Şi atunci?

— Atunci, trebuie să facem război pe cont propriu.

Au urmat trei pocnete cu bastonul, fiecare replică mai importantă a bunicii fiind subliniată cu o lovitură de baston în podea. Discuţia se purta în biroul domnului

Răşcanu, într-o pauză a probelor, la tutun şi cafea. Era prezentă şi Hélène. Aceasta a fost din nou solicitată la o probă, ba nu, doamna Răşcanu a socotit că e mai bine ca operaţia să se facă chiar în biroul avocatului, solicitându-i soţului, cu glas stins, să evacueze încăperea:

— Papa, vrei să ieşi un pic?

A ieşit şi bunica, cu sila pe chip. Urmau alte penibile fleacuri muiereşti, în care timp ea patrula pe culoar, măsurându-i lungimea cu bastonul. Bătea şi în uşă, somând-o pe mezină să iasă. Hélène era pentru ea „mezina” sau

„Mânza”, numită astfel dintr-o vară, când o mânză din herghelia bunicii se îndrăgostise de fetiţă, cele două mergând nedespărţite pe la arie, pe la grădinile de zarzavaturi, prin parc, inclusiv pe terasa unde se slujea prânzul. Bunica vedea în fetiţă o viitoare amazoană, soţie de ofiţer, stăpână peste un regiment de dragoni, ca prinţesele germane sau ruse care aveau în titlul lor regimente pe care le trimiteau la moarte. Pentru bunica supremul moment de feminitate din întreaga sa viaţă l-a reprezentat

„Scena cu polonicul”, clipa când tinerei stăpâne a regimentului, adică ea, i s-a înfăţişat demonstrativ ciorba trupei, clipa când ea, ca doamnă, a sorbit din polonic, fiind sorbită la rându-i de miile de ochi încântaţi şi încremeniţi. Ea trăise un asemenea moment, pe care i-l dorea şi mezinei. Era motivul pentru care o scârbeau fleacurile muiereşti.

Tocmai de aceea i se păreau exasperante plictiselile şi mofturile acestea care dăduseră peste cap rosturile unei case şi rosturile unei misii. În ceea ce o privea, bunica, în

tinereţile sale, se scutise de asemenea griji. De toaletele ei se ocupa bărbatul, adică maiorul, apoi colonelul, ea fiind obsedată de regiment, de instrucţie şi pregătirea de luptă.

Pe atunci, bunicii i se spunea „Maiorul”, apoi „Colonelul”, apoi „Generalul”; deşi generalul murise, primise gradul post-mortem, gradul îl primise de fapt ea, în faţa regimentului comandat mai înainte de soţul colonel. Şi ea nu s-a ocupat în toată această vreme de fleacuri, inclusiv lenjeria de corp a doamnei maior-colonel-general era probată pe ordonanţe, pe un soldat anume, fără sâni şi fără şolduri, ca şi ea, care îmbătrânise pe lângă casă, în acest rol ingrat. Acum, în casa Răşcanu, fusese adus şi acel soldat, specializat în împletitul cu igliţa, care se amesteca printre croitorese şi lenjerese, împins mereu dintr-o parte în alta, tras din mână în mână, ca manechin, dar numai pentru întinsul pânzeturilor în lungime – cu un supliment de vată la umeri şi pe talie – cu un scăzământ de trei centimetri, Hélène fiind foarte suplă.

Lenjeria dăduse de altfel cea mai mare bătaie de cap, toaletele-uniformă, oricât de numeroase, pretinzând, ca parte invizibilă şi secretă, un număr infinit de piese de corp, pentru zi şi noapte, bluze, camizoluri, cămăşuţe scurte şi lungi, cu mâneci şi fără, corsete, soutiene-gorgeuri, centuri, pantaloni, *„petits pantalons”*, pantalonei, plus aşa-numiţii *„Ies discretes”*, absolut toate cu bucle, funde, franjuri, ajururi, dantele, dantelării cu etaj, care se realizau printr-o muncă aparte, tot în casă, de foarte multe femei. La criza de croitorese, disputate între toate marile case, s-a adăugat criza lenjereselor, şi acestea indisponibile, şi în parte „fugite cu ruşii”, apoi criza dantelăreselor, care a pus capac. Ca să curme tevatura, generăleasa a aruncat soluţia extremă: „Trimiteţi fata la Viena!”

Acolo se afla în post Bălăceanu, un fel de subaltern al

ei, prieten bun cu tante Clotilde, un om descurcăreţ şi profund obligant.

Bălăceanu, pretindea bunica, s-ar fi descurcat şi fără Hélène, numai cu soldatul.

Soluţia, care l-a speriat pe Răşcanu, n-a fost acceptată şi dintr-un alt motiv: Viena nu era o capitală a modei feminine, oricât de aproape ar fi fost oraşul imperial – folosit totuşi pentru varii cumpărături, era preferabil Parisul, acum inaccesibil, ceea ce le-a silit pe doamne să se supună situaţiei şi să-i facă faţă cum puteau. În aceste condiţii, a fost un noroc apariţia bunicii – tot ea! – cu două cutii de dantele în braţe, dantele de Bruges şi Valenciennes, nou-nouţe, cu panglicile capacelor intacte, rămase aşa de la logodna ei, descoperite prin vreun cufăr sau scrin la moşie. Acest ultim element, dantelele – ireal de fine – avea să asigure pieselor invizibile ale echipamentului Hellenei un adevărat triumf, pe care toate doamnele l-au şi clamat. Anne Răşcanu n-a rezistat şi l-a adus de mână pe avocat în salonul cu minuni:

— Alee, voilà![35]

A realizat ea însăşi imprudenţa şi a roşit. Au roşit aproape simultan amândoi, doamna Răşcanu acoperind imediat lenjeria feerică, cu un pled alb, scoţian. Era o castă impudoare, domnul Răşcanu nu văzuse niciodată lenjeria de corp a consoartei lui. El a strâns-o la piept pe Anne, şoptindu-i tulburat:

— Draga mea, avem copii mari.

Ca să pună punct fericit acestei scene atât de neaşteptate, domnul Răşcanu a cerut unei fete din casă să-l urmeze în birou, de unde a fost adus un cadou special pentru Hélène. Părea un obiect grosier, o casetă oarecare de lemn, un fel de geamantan, singura lui podoabă fiind iniţialele fetei, în argint aurit, evident atunci comandate la

35 — Poftim, Alee .' Ce spui ?

un bijutier şi aplicate pe capac. Dar surprizele ieşeau la iveală după deschiderea capacului, operaţie care se făcea numai în caz de forţă majoră, nu oricând – în caz de încercuire duşmană, de izolare pe o poziţie necunoscută, de accident, şi nu oricum – ci cu o cheie specială, pitită sub un căpăcel de tinichea, care de altfel se desfăcea simplu, cu tesacul, cu bisturiul, cu un cuţit de bucătărie, cum s-a şi procedat, la cererea persoanelor de faţă.

În casetă, într-un prim compartiment, se afla un mic instrumentar chirurgical de urgenţă, pungi cu medicament şi pungi cu pansament. Nu acestea au trezit entuziasmul, ci altceva, „instrumentarul de salvare 1 sau „instrumentarul sărăciei”: o cutie de chibrituri, două testele cu câte şase lumînări de stearină, şase chiupuri mari, zincate, conţinând câte un pui fiert, o casetuţă pătrată cu *bacon*, o alta cu *roast-beaf*, un chiup cu supă uscată de legume. Se mai găseau, dispuse separat, tablete cu legume comprimate, trei căpăţâni de zahăr, pachete de ceai Twinings, pachete cu pesmeţi, de la o mare casă de cofetărie, şi, senzaţie, o sticlă de coniac, alături de o sticlă de rhum de

Jamaica.

— Staţi că asta nu e totul! a prevenit doamnele avocatul.

Hélène, care era de faţă, a scos la iveală, în rumoarea adunării de doamne, o pungă cu tutun olandez.

— Alee, dar e un scandal! Tu uiţi că ai în faţa ta o fată!

— Tu uiţi că fata noastră pleacă la război!

Caseta cu „instrumentarul sărăciei”, procurată din

Anglia, a întrunit în schimb aprobarea bunicii. Ea ştia despre ce e vorba, deşi nu ştia de fapt. Asemenea casete

— Încasabile, impermeabile, ignifugate – cu care era înzestrat personalul medical superior din armata britanică,

îşi făcuseră din plin datoria la tropice, în savane, în zonele de frig extrem ale planetei, adică în campaniile de pe trei continente – în Africa, în Asia, în America de Sud.

Era normal să-şi facă datoria şi în războiul de la Dunărea de Jos. Avocatul strecurase în palma lui Hélène, ca gestul să fie deplin, şi o amuletă din aur cu briliante. Gest graţios al unui om aproape sărac.

Fără să mărturisească nimănui, nici chiar sieşi, Hélène fura clipe. Ea participa intens la toate pregătirile de acasă – se lăsa trasă între croitorese, măsurată, îmbrăcată, participa şi la pregătirile „sociale" – şedinţe, vizite la spitale, conferinţe, dar în tot acest răstimp de intensă solicitare găsea întotdeauna prilejul să se întoarcă cu gândul la Cotroceni. Gândul scăpa vigilenţei bunicii Grădişteanu, care a scos din programul zilnic – nu se ştie de ce! – popasurile la aşezământul spitalicesc al prinţesei, deşi alte doamne erau aproape nelipsite de acolo, într-un loc unde nu se găsea totuşi decât un singur rănit. Acel rănit se afla însă într-o stare gravă, prima întâlnire fusese edificatoare pentru Hélène, tânărul abia răspunsese întrebărilor, stins, monosilabic. Hélène i se simţea datoare acelui tânăr, vinovată prin absenţa de lângă el, o absenţă care putea fi socotită uşurătate sau uitare. Un tânăr care luptase pentru ţara de azi era uitat, deşi era rănit! O

tânără devotată aceluiaşi crez, trecând o clipă pe lângă rănit, nu-l mai vedea, nu-l mai reîntâlnea, refuzându-i astfel speranţa, refuzându-i permanenţa unei ocrotiri fie şi îndepărtată.

Ideea de a-i trimite un mesaj i-a surâs domnişoarei.

Prin cine? Printr-o colegă de la Pitar Moş! Dar Hélène s-a înnegrit la faţă la acest gând, după care a roşit, încurcată. În fond, oricine îl putea vizita pe Toma Nicoară, nu oricine însă îi putea ţine locul lângă el. îi putea ţine locul doar un bărbat, un medic. Acesta nu putea fi altul

decât doctorul Petrescu, a cărui stimă Hélène o cucerise din primul moment, atunci, la lecţia de anatomie. Prin Petrescu, Hélène i-a şi trimis lui Toma o cutie de havane şi un bilet cu un singur rând:

„Glontele se află în siguranţă. H”.

Apoi a aşteptat răspunsul, torturată de emoţii, răspuns care i-a sosit a doua zi, prin acelaşi Petrescu, doctorul având acum înfăţişarea unui domn glumeţ şi amabil:

— Protejatul dumneavoastră e în cea mai bună formă, domnişoară. În curând o să-i ordon să părăsească patul.

Ia-ţi puşca ta şi umblă!

Ce spaimă! Hélène trăise până atunci neliniştea de a nu-l putea vedea pe Toma, acum o alarma ideea plecării aceluiaşi Toma, din nou pe front, fără să-l mai vadă.

Trebuia să-l revadă. Ea a ascuns cu grijă plicul în buzunarul halatului, a suportat cu greu chinul orelor de spital, i-a cerut apoi bunicii s-o depună la Pitar Moş, implorând-o s-o salveze de sâcâielile de acasă, de plictiseala probelor.

Lucru consimţit.

Apoi fuga prin curte, mirarea maicii portar, chilia, plicul, năvala sângelui, lăcomia de a citi, deziluzia. Un lung poem scris în nemţeşte, vreo patruzeci de rânduri frumos caligrafiate, în gotică. Le-a citit şi le-a răscitit, până la ameţeală, fără să priceapă nimic. Ce voia? De ce-i scria poezii? Nici măcar o aluzie la întâlnirea lor, la glonte! Ceva, destul de vag, despre aşteptare. Ceva, confuz, despre nădejde. Ceva, mai cert, despre hotărâre sau neclintire. Ceva despre cer. Hélène i-a întins unei prietene aceeaşi scrisoare, rugând-o s-o parcurgă.

— E Goethe. Un fragment din Egmont. Şi e scris de o femeie.

Hélène a roşit, surprinsă într-o intimitate nedorită cu

un poet – pe care nu-l recunoscuse din prima clipă, poet care-i oferea un fragment de poem, dar nu cu mâna celui pe care îl aştepta, ci în caligrafia unei femei.

„Dar ce groaznic!” şi-a spus Hélène. Şi a cerut o trăsură, de-a dreptul prin maica portar, ca să se întoarcă acasă. Ar fi vrut să rupă scrisoarea, dar nu putea. Trebuia, da, trebuia să i-o restituie. Să i-o trimită înapoi. Fără să vrea a cerut birjarului s-o ducă la Cotroceni.

Aici a îndurat umilinţa de a-l găsi pe Toma ocupat, acaparat de nişte bărbaţi care veniseră în vizită la el.

A aşteptat ca acei domni să iasă, ca să-l găsească singur.

Prin unul dintre acei domni, care au ieşit până la urmă, s-a anunţat la Toma:

— Anunţaţi-l, vă rog, pe domnul Nicoară că doreşte să intre la el cineva de-acasă.

— Cineva de dincolo, Toma! a strigat tânărul domn, ducând mesajul. Cineva de la tine!

Cei doi s-au găsit faţă în faţă inundaţi de bucurie. Se cunoşteau de mult şi aveau atâtea să-şi spună încât nu se lega nimic, singurele lucruri care le veneau pe buze erau disculpările, întretăiate, amestecate, rostogolindu-se şi acestea împreună:

— Să ştii c-am vrut să vin…

— Să ştii că nu-i scrisul meu, am dictat versurile cuiva, unei doamne. Nu-mi venea nimic în minte, trebuia să dictez ceva. Nu ştiam nici unde trebuie să trimit plicul.

Alteţa-sa a insistat…

— Alteţa-sa?!

Alteţa-sa voise să dea un exemplu pentru doamnele din suită, despre felul cum trebuie slujit un rănit. Luase ea însăşi tocul şi-i ceruse lui Toma să-i dicteze o scrisoare pentru acasă. Emoţionat, fâstâcit, totuşi atent la augusta caligrafă, Toma avusese buna inspiraţie să-i dicteze nişte

versuri nemţeşti. Aceasta a făcut-o fericită pe prinţesă, care a caligrafiat mesajul cu aplicaţie şi zel. L-a făcut fericit şi pe Toma, care obţinuse astfel un autograf princiar. Cui să i-l dedice? Peste câteva zile, a apărut, în chip providenţial, mesagerul trimis de Hélène.

— Ce inspiraţie ai avut când ai spus adineauri că vii de la mine de acasă? a întrebat el.

— Nu ştiu, aşa mi-a venit. Dar i-adevărat... O să te rog să nu pleci repede. O să te rog să mai rămâi aici.

— O să te rog să mai vii.

A ieşit de la el ameţită, cu dorinţa de a face pentru

Toma ceva ieşit din comun, ceva care să depăşească ordinea umană, şi nu găsea ce, nu găsea nimic pe măsura acelei porniri, neputinţa era dureroasă, ca şi bucuria.

Voia ceva care să-l mire şi să-l bucure, arătându-i şi puterea de care ea dispune. „Cel mai bun lucru ar fi, şi-a spus Hélène, dacă m-aş muta cu toată fiinţa mea într-un pom şi l-aş face să înflorească". Aşa ceva nu se mai văzuse, iar înflorirea i-ar fi dat toată măsura. „Apoi ar urma să menţin acele crengi cu flori, să le ţin nescuturate, cu dinţii". Hélène strângea dinţii, menţinându-şi crengile înflorite.

Cu această muţenie fericită pe chip s-a întors la Pitar

Moş, a trecut pe lângă maica portar, s-a retras în chiliuţă.

A încuiat şi uşa, fiindcă n-ar fi putut vorbi cu nimeni.

Important era acum să menţină această stare, să n-o clintească prin ceva, fie chiar printr-un gând, printr-o altă pornire, iar Hélène s-a întins deasupra patului, cu braţele desfăcute, oprindu-şi respiraţia, îngăduindu-şi o respiraţie mică, o respiraţie de crengi şi frunze. „Tot ce mi se poate întâmpla bun, şi-a spus ea, cu un gând somnoros, acum când sunt plantă, ar fi să vină singură lumina, lumina soarelui, nu vântul, şi să se împrăştie prin crengi. Iar

aceasta să dureze mult, infinit de mult”.

Cât totuşi? Era o chestiune de noroc, şi Hélène a hotărât că e necesar să-şi facă un horoscop, aşa cum procedau şi alte fete, pe care până atunci nu le înţelegea, neştiind de fapt ce înseamnă un horoscop şi la ce slujeşte.

Un horoscop pentru el, nu pentru ea! De el depindea totul. Oricât fusese de fâstâcită la întâlnire, ea obţinuse totuşi data lui de naştere şi ora, elementele esenţiale. Îi mai rămânea să obţină adresa magicienei sau să-i trimită datele prin cineva. Fără să precizeze dacă „subiectul” e bărbat sau femeie, băiat sau fată, deşi precizarea era importantă, toate horoscoapele pe care le cunoştea începând cu o formulă stereotipă: „Nativul (sau nativa) stă sub semnul Leului (sau al Taurului, sau al Balanţei)”. Dar Hélène nu voia să dea niciun alt element în plus, în afară de ziua şi ora naşterii, fiindcă ea se confunda cu el, în acea clipă ea era „nativul”, iar destinul lui era totuna cu destinul ei.

Hotărârea de a comanda un horoscop i-a dat o energie neaşteptată, ea a renunţat la nemişcare şi şi-a pus în minte pe loc – a inventat – fel de fel de obstacole, pe care să le înfrângă. Din nou maica portar, apoi bunica, de care trebuia să scape, apoi probele, apoi orele de spital – deşi orele de spital erau necesare, prin Petrescu soseau scrisori, în sfârşit indiscreţia intermediarei, piedică la care trebuia să reziste:

— Dar, dragă, e *nativ* sau *nativă*?

— Asta n-o pot spune.

— Dar atunci nu se poate face horoscopul!

Hélène ar fi rezistat eroic, consimţind până la urmă să cedeze:

— Să-i zicem că e un *nativ*...

— Dar cum îl cheamă?

La întrebarea aceasta Hélène era decisă să nu

răspundă în ruptul capului. Mai mult, era hotărâtă să obţină ea o favoare:

— Vreau să merg la magiciană!

— Asta nu se poate.

— Cum nu se poate, dar e în joc destinul meu.

— Destinul tău sau al lui?

Din nou indiscreţia domnişoarei Costaforu, acea Anette

Costaforu care era stăpâna horoscoapelor din Pitar Moş.

— Tu vrei să-ţi iasă bine sau nu? Atunci spune tot!

Nu putea spune tot, fiindcă era îngrozitor de mult de spus, un întreg roman, un roman pe care fetele l-ar fi devorat, citindu-l pe întuneric, pagină cu pagină, privind-o apoi ziua pe Hélène, pe culoare, la masă, cu admiraţie şi invidie. O invidie care ar fi făcut-o mândră, o admiraţie care ar fi întărit-o în sentiment, aducând-o în atenţia generală, dar amândouă sentimentele – invidie şi admiraţie – trebuiau respinse, Hélène voia să-şi trăiască romanul singură, rând cu rând, începând cu primul rând al horoscopului.

Anette Costaforu a acceptat comanda, de mult o aştepta pe Hélène cu această cerere, dar a respins ideea de a o duce pe noua prietenă la magiciană, fiindcă nu se putea.

„Se strică tot”. Hélène n-a aflat nici măcar numele magicienei, ci doar numele locului unde s-ar fi aflat, undeva

„La Culbeci”.

A urmat apoi aşteptarea, mai importantă decât aşteptarea epistolelor de la Toma, apoi spaima că Anette va citi ea mai întâi horoscopul, spaimă şi nerăbdare care s-au tradus în nervozitate, cu Hélène nu se mai înţelegea nimeni, bunica Grădişteanu o urmărea cu ochi mari, îi

pândea fiecare gest, deşi nu descoperea nimic culpabil în comportarea fetei, apoi a venit şi ziua aceea, când a fost adus horoscopul, era într-o duminică, o duminică a plânsului.

— De ce plângi? a întrebat-o Anette, dând buzna peste ea, în chiliuţă. Ce ţi-a ghicit? Tu nu eşti fericită?

Anette ştia probabil pe de rost textul acelui horoscop, dar o făcea pe inocenta. Ea devenise din acea clipă o martoră a destinului ei, a destinului lui. Hélène se simţea dezgolită şi plângea. Acei ochi de martoră i se păreau pângăritori şi detestabili. Acei ochi aveau probabil s-o urmărească mai departepunct cu punct, în viitorul destin.

— Nu-mi pasă! şi-a spus Hélène, mai mult pentru ea decât pentru cealaltă fată, de fapt numai pentru ea.

— Dar n-am citit un rând, te rog să crezi!

— Ei şi! Chiar dac-ai fi citit.

În Hélène şi-a făcut loc o linişte mai puternică decât bucuria şi decât tristeţea. Era liniştea destinului. Până la un punct, cele scrise în horoscop îi conveneau. Dar Hélène era hotărâtă să primească şi ceea ce nu-i convenea, printr-o mândră asumare. Pentru asta avea nevoie de linişte.

Cum tratativele pentru cooperare nu ieşeau la niciun liman, s-au căutat mijloace – fie şi laterale – de stimulare a interesului înalţilor oaspeţi de la Ploieşti faţă de viaţa românilor în genere, peste politică sau dincolo de aceasta. Trebuia cu orice preţ întreţinută o atmosferă de bunăvoinţă, un dialog pe subiecte neutre – dar ale locului –, şi cum cele câteva rarităţi arheologice fuseseră văzute, inclusiv „Cloşca cu puii de aur”, şi bisericile mai importante, şi spitalele, şi Turnul Colţei, s-a considerat nimerită, mai ales vara, o vizită la Moşi.

Lumea bună dispreţuia odinioară Târgul Moşilor, care scotea la vedere faţa înapoiată, orientală, a oraşului, bucureştenii de duzină îl tratau ca pe orice târg –

cumpărau, vindeau, căscau gura; de la o vreme însă aceeaşi lume bună – oficialităţile, chiar familia princiară – * descoperise la Moşi faţa specifică a Capitalei, cu care acum se mândreau, toţi străinii importanţi, avizi de pitoresc, fiind căraţi aici, la Moşi. Nimeni neştiind ce sunt Moşii nici măcar ca sens – un târg al strămoşilor.

Târgul Moşilor fusese de fapt descoperit de străini, de voiajorii apuseni prin principate, din urmă cu jumătate de veac, mai ales de desenatori, gravori, acuarelişti, care i-au şi colportat imaginea sub semnătură, în albume scump legate, în acuarele unicat, în gravuri de tiraj mic, imagini care s-au întors la Bucureşti, determinând aici o bruscă schimbare de optică: Târgul Moşilor a fost instantaneu văzut altfel, ca un loc demn de marele interes internaţional. S-a creat, în consecinţă, un contra-curent snob, fanatic după Moşi, care şi-a mutat aici promenada călare şi în trăsuri, pe toată durata calendaristică a târgului. Unui oaspete din Franţa sau din Englitera i se spunea cu regret, când nu i se puteau arăta Moşii: „Ce păcat, părăsiţi Bucureştii fără să vedeţi acest loc atât de specific!”

Aflată pe aripile cele mai de sus ale acestui curent, ea însăşi o fiinţă aeriană, prinţesa nu putea să nu-i arate

Moşii lui Nicolas, fratele suveranului Rusiei. Vizita intra altminteri în obligaţiile alese ale curţii de la Bucureşti faţă de curtea rusă. Iniţial se prevăzuse că însăşi majestatea-sa împăratul va fi adusă la Moşi. S-a renunţat totuşi la proiect, tevatura ar fi fost prea mare, vizita s-ar fi transformat într-un spectacol de gură-cască, avându-l ca obiect pe suveranul rus, iar Moşii ar fi dispărut. Se opuneau proiectului şi cele două poliţii secrete, română şi rusă, ambele refuzând să-şi asume siguranţa împăratului din motive lesne de înţeles: Târgul Moşilor era totuşi un bazar oriental. O vizită incognito la Moşi ar fi fost

deplasată. Laborioase tratative l-au destinat pe Nicolas acestui punct, pe care agenda protocolară a curţii de la Bucureşti îl pretindea, îl oferea de fapt în chip graţios.

Echipajul princiar a pornit astfel din Cotroceni, într-o sâmbătă dimineaţa, după micul dejun, avându-i alături pe prinţesă şi pe Nicolas, iar pe laturi şi în urma trăsurii numeroasele suite ale celor două părţi. Rolul de ghid i-a fost încredinţat maiorului Văcărescu, mareşalul curţii. Era un drum destul de lung până în Târgul Moşilor, care se afla departe, în afara oraşului, dar care târg şi-a vestit prezenţa, nu după multă vreme, prin taberele mari de care şi prin mulţimea pestriţă, de târgoveţi şi ţărani, hălăduind către acolo. Văcărescu s-a şi pregătit să intervină cu o explicaţie, dar i-a luat-o înainte prinţesa:

— Voi aveţi aşa ceva, Nicolas? a întrebat ea, nerăbdătoare să sondeze asupra primului efect.

— Desigur! a răspuns Nicolas. Fiecare oraş important are un târg al lui.

— Chiar? a tresărit prinţesa neîncrezătoare. Dar aici e ceva specific! a insistat ea.

Văcărescu nu putuse preveni gafa. Prinţesa a pronunţat „*typique*" cu atâta înfocare, încât Nicolas, vărul august, a privit-o atent, cu încordare, o încordare mai mult decât politicoasă, plină de reală afecţiune, cuprinzând chiar şi o undă de teamă – teama ca acea fiinţă scumpă să nu leşine. Văcărescu a fost satisfăcut de tactul marelui duce. Acelaşi Nicolas, întorcând capul spre târg, nu putea distinge ce e specific şi ce nu într-o asemenea aglomerare, din ce în ce mai densă, de târgoveţi şi căruţe. Înaintarea era oricum anevoioasă. Dialogul de asemenea. Începuseră să se audă strigările, flaşnetele, tiribombele, lăutarii. Prinţesa se înviorase, Nicolas devenise posac, ea bătea din palme, arăta cu mâinile înmănuşate şi cu evantaiul, explica, se bucura ca un copil, Nicolas aproba, auzind-o din

ce în ce mai greu, nemaiauzind până la urmă nimic, şi aceasta chiar în momentul când ea a socotit oportun să-i ofere oaspetelui un lung excurs asupra a ceva deosebit de important şi înduioşător – scena se petrecea în dreptul unei barăci de circ în faţa căreia echipajul se împotmolise, ea îl fixase cu ochii ei albaştri pe Nicolas, ţintuindu-l în nemişcare, crucificându-l, el spunea mereu *„Oui, mais oui!”*, emiţând acest *„oui”* ca pe nişte picături de ulei într-o rană, ea insista cu sfântă patimă, era probabil vorba despre credinţă (*la foi*) sau despre săraci (*Ies pauvres*), fiindcă ochii emoţionaţi ai prinţesei au scos, în încheiere, două lacrimi curate. După care prinţesa s-a liniştit şi a tăcut o vreme. Ea a trăit împăcarea de a se fi descărcat de o imensă povară şi certitudinea că Nicolas o înţelesese.

Văcărescu a făcut semn ca echipajul să fie scos din îmbulzeală, preluând funcţia de cicerone, care îi revenea.

El dorea ca oaspeţii să vadă mai întâi priveliştea generală, dându-se ocol târgului, şi apoi, dacă va mai fi cazul, să se încerce şi o pătrundere în furnicar. Prinţesa poruncise drumul de-a dreptul, cum o tăiase capul sau cum o duseseră caii.

— Du-mă la cai! a cerut Nicolas.

Dar la Moşi nu se ţinea târg de cai, singurele animale care se vedeau într-o margine erau bovidele, iar hăt mai departe, nişte târle de oi. Precumpăneau boii dejugaţi de la care, sute de boi stând trândav în praf şi rumegând, privind placid la echipajul princiar care i-a trecut în revistă. Erau şi cai, dar cai de povară, caii de la căruţele ardeleneşti, cai de chervane, cai de care ţărăneşti, carele fiind încărcate îndeobşte cu mărfuri pastorale şi agricole.

Aspectul pastoral şi agricol al târgului impunea. Erau adunaţi aici agricultori din toate ţinuturile, şi păstori de pe toţi munţii Daciei, o lume de dinaintea apariţiei calului în civilizaţie – ca animal de luptă, cal pe care îl căuta

Nicolas.

— Unde sunt caii voştri? a întrebat Nicolas.

— Pe câmpul de luptă! a răspuns prinţesa, fericită de a fi găsit acest răspuns, cu sens politic, care pe Nicolas l-a amuzat.

Marele duce a schimbat o privire amuzată cu Văcărescu. Acesta se pregătea să-i explice augustului oaspete care e rostul târgului, ca nod al drumurilor ţării, nişte drumuri simbolice: drumul lânii – iată lâna!, drumul sării – iată sarea!, dar şi un drum al aramei, al cositorului, al chihlimbarului, al smirnei, al mătăsii, acestea nu drumuri, ci cărărui pe care se strecurau în mulţime negustorii mărunţi, etalând cu strigăte marfa lor specială.

Marele duce s-a oprit cu privirea asupra vânzolelii de oameni, care vindeau acele produse de preţ popular, inclusiv mătasea şi chihlimbarul, dar şi nimicuri – iconiţe, pocnitori, cărţi de rugăciuni, *alicsăndrii* şi *apocalipse*, zmeie şi morişte de vânt. Aglomerarea umană nu se diferenţia nici prin culoare, nici prin zarva poliglotă, de aceea a unui bazar sau caravan-sarai din Marea Asie, iar ochii lui Nicolas, familiarizaţi cu asemenea privelişti, au şi identificat în mulţime un grup de armeni cu covoare, nişte scamatori cu capetele rase, mulţi evrei, mulţi ţigani, iar deasupra mării de oameni, plutind fastuos în aer, un imens copac de flori de hârtie, încărcat de buchete multicolore, care îl trăgea în sus pe purtător. Purtătorul, un ins insignifiant faţă de splendoarea acelui copac cu podoabe ieftine, era un omuleţ cu obraz galben, în caftan siniliu şi cu pălărie de orez atârnată pe ceafă. El era ajutat de o femeie la fel de mărunţică, încălţată în acei faimoşi papuci de metal, care mutilau piciorul. Din strânsoarea acelui picior mic, a unui suflet care gemea, ţâşnise şi copacul cu minuni.

Lui Nicolas i-a venit în gând să întrebe cum au putut

ajunge până aici, pe ce drum, fie şi numai doi dintre supuşii Fiului

Cerului, pitiţi dincolo de Marele Zid, dar prinţesa se înviorase, ea dirija din nou atenţia înaltului oaspete, indicându-i prin exclamaţii şi semne ce să vadă şi cum să înţeleagă. Deşi Nicolas a oprit-o printr-o întrebare:

— Nu e prea multă lume străină, pe aici pe la voi?

— Nu toţi sunt supuşii noştri, a precizat prinţesa. Vin aici oameni din toate punctele cardinale.

— Ce aproape sunt punctele cardinale pe aici, pe la voi! a remarcat Nicolas.

— E incredibil, nu? a spus prinţesa, ciripind.

Ce-o fi fost incredibil Nicolas n-a înţeles, dar el a aprobat, prin acel „*oui*!” generic, care o liniştea pe prinţesă. Ea s-a trezit la un anume moment înconjurată de cunoştinţe şi a cerut să se oprească trăsura. A fost mai întâi un turc trenţăros, vânzător de bragă, salep şi alviţă, pe care prinţesa i l-a indicat cu multă simpatie, rugându-l să nu refuze firimitura de clei alb cu nuci – alviţa – oferită de acel Ali. Nicolas a ezitat.

— Je t’en prie, Nicolas, nous sommes les invites d’Ali. c’est l’usage, a mai spus prinţesa, mestecând alviţa, care hotărât nu-i plăcea. Non, non, je t’en prie, ne lui donne pas d’argent![36]

Văcărescu n-a putut interveni, Nicolas a înghiţit cu sila alviţa turcului, el n-a scăpat nici mai apoi de asaltul prietenilor prinţesei. A apărut un alt ipochimen, cu părul vâlvoi, vânzător de cărţulii de pilde, cu care prinţesa s-a întreţinut în româneşte:

— Tehe vatche iirikul?

La care vânzătorul, înţelegând întrebarea – „Ce face unchiul?” – a răspuns cu voce mare, ca să-l audă toată

---

36 — Te rog, Nicolas, sîntem invitaţii lui Aii. Aşa se obişnuieşte... Nu, te rog, nu-i da bani.

lumea şi să ştie că el, un vânzător umil, ba încă şi evreu, stă la taifas cu Doamna ţării de la Dunărea de Jos.

— Ce să facă? a răspuns puştiul, râzând de plăcere cu gura până la urechi. El ar vrea să facă bine, dar nu poate, n-are linişte până nu-i duc eu veste că înălţimea-voastră face bine.

Un răspuns care a încântat mulţimea participantă la scenă. Cel ce formula un asemenea răspuns, întortocheat şi înflorit, nu era un fitecine, era nepot al lui Cilibi Moise, un înţelept din mahalaua ovreiască, îndrăgit de bucureşteni pentru cărţuliile lui cu pilde, care se vindeau ca pâinea la Moşi şi pe malul gârlei. Iată deci că sămânţa înţelepciunii rodise şi în nepot. Prinţesei îi fusese prezentat acel personaj numit Cilibi Moise, iar anual alteţa-sa îl revedea pe nepot, căruia îi punea aceeaşi întrebare stupidă. Totuşi răspunsul din anul acesta – 1877! – era neînchipuit de complicat – şi gramatical, şi ca sens.

Fruntea înaltă şi senină a suveranei s-a întunecat, ca să priceapă, aceeaşi frunte a încercat a se încreţi, printr-un vizibil efort, nereuşit. Ea a repetat întrebarea:

— Tehe vatche iinkul?

— Mulţumesc bine, sănătos! a scurtat răspunsul ovreiaşul. Şi pentru mulţime: Ceea ce vă dorim şi dumneavoastră, la toţi! apoi în încheiere, o formulă care a rămas memorabilă: Sănătate lu’ dom Carol!

Nici prinţesa, nici Nicolas n-au înţeles hazul acelei formule, de care suita română a făcut mare caz, crăpând de râs, deşi literal formula era perfect protocolară: domnul era *dominus*, stăpânul ţării.

După Ali, musulman pitoresc, supus al curţii de la

Bucureşti – curte care se afla în război cu Stambulul –, după nepotul lui Cilibi Moise, urmaş al acelui Moshe care adusese pe lume tablele legii, urmau probabil şi alţii la rând – se înghesuiau şi nişte schilozi, nişte călugări cu

mătănii, nişte ţigani cu „iarba fiarelor” – ceea ce ar fi complicat programul, drept care, Văcărescu a ordonat ca echipajul să pornească, îndreptându-l spre un loc mai liniştit şi mai curat, adevăratul târg al Moşilor, târgul de oale. Spera ca măcar acum să-şi poată face datoria de intermediar între marele duce şi târg.

În această parte a lui, târgul fătase parcă oale, mari cuptoare subpământene crăpaseră şi-şi revărsaseră aici încărcătura, fierbinte încă, amirosind a foc. Olăria roşie avea chiar culoarea jăratecului abia potolit, olăria fumurie şi neagră păstra în carnea ei culoarea funinginii şi a cenuşii străvechi. Lacrimile de smalţuri aurii, cărămizii sau verzi – intervenite mai târziu, erau proaspete, strigau metalic, orbeau privirea. Ceea ce se vedea părea un dar natural al pământului, nu o marfă, o revărsare de splendori, umile, totuşi splendori. Până şi semnele criptice de pe aceste vase – cercul, spirala – păreau ivite de la sine, ca şi semnele distinctive de pe trupurile noilor născuţi.

Văcărescu a încercat să intervină cu explicaţii, dar nu era nevoie, frumuseţea oalelor vorbea de la sine.

Indiferent de timp şi loc, oamenii simt o atracţie curioasă faţă de ceramică, un impuls aproape spontan de a vedea, cerceta şi pipăi formele, dincolo de rostul lor utilitar. Ei resimt probabil uimirea faţă de formă, oricât de simplă ar fi aceasta, probabil uimirea faţă de canonul formei în sine, primul canon! Cu o aceeaşi ireprimabilă tentaţie ei examinează mai apoi vasele cu mâna, chiar când nu le trebuie, le pipăie, le ridică în soare, le ciocănesc, ascultă golul care trimite în ureche un anume semn. Este ceea ce a făcut, de la primul pas, şi Nicolas, nu se ştie de ce.

Văcărescu n-a putut adăuga decât un proverb asiatic, o maximă pe care Nicolas n-o ştia:

— Fără gol nu există plinul…

Lumea circula cu grijă printre aceste poiene cu olărie goală, pe cărări şerpuitoare, oprindu-se la margine, încercând câte un vas, punându-l la loc, pornind mai departe, fiindcă dumbrăvile de oale se ţineau lanţ – olărie roşie de Vâlsăneşti şi Pisc, olărie neagră de Simiani, olărie verde de Oboga, olărie policromă de Hurez, din centre cunoscute sau mai puţin cunoscute pe lume, despărţite pe centre, pe forma vaselor, pe podoabe şi smalţuri, în spatele fiecărei ogrăzi cu vase de vânzare, înălţându-se un deal sau un munte de oale, câte un depozit din care se tot lua, în faţa căruia stătea olarul meşter, ca la poartă. Prinţesa a dat bună ziua la prima poartă, iar Nicolas a salutat cu palma la chipiu.

În interiorul acestui colţ al Moşilor nu se putea circula decât pedestru. Nicolas şi prinţesa coborâseră din trăsură, iar importantul cortegiu, desfăşurat în monom, avându-i în frunte pe cei doi, evolua lent printre stivele de talgere, printre maldărele de străchini, printre movilele de căni, oluri, oloaie, ulcioare, înaintând cu prudenţă, cu sfială, cu teama de a nu provoca o surpare catastrofală. Cum trena rochiei prinţesei s-a prins într-un recipient, Nicolas a prevenit accidentul, aplecându-se şi desprinzând dantela din pliscul de pasăre al unui ulcior de nuntă. I l-a oferit apoi prinţesei în dar.

— *c'est plutot drole! c'est une cigogne, n'est-ce pas?*[37]

I-a întrebat ea pe Văcărescu, după ce s-a înclinat spre Nicolas.

Era nici vorbă un ulcior frumos, în formă de barză, pe care olarul, care-şi supraveghea marfa, putea să-l ofere oaspeţilor, dar nu oricum, ci cu pui cu tot. Nicolas a fost obligat să cumpere şi puii acelei berze, nişte căni de apă sau vin, care înconjurau piesa principală.

---

37 — E amuzant. O barză, nu ?

— E un ulcior de nuntă, măria-ta! a mai spus olarul, iar Văcărescu a tradus. Să fie cu noroc, la care nuntă o fi!

Traducând replica, Văcărescu şi-a permis să întrebe:

— O fi făcut aluzie la cooperare?

Dar marele duce s-a încruntat, şi alaiul a pornit mai departe. Totuşi principalele piese de pe cuprinsul câmpului erau mai ales cănile de băut, ulcelele. Nicolas n-a ezitat să constate:

— Văd că se bea bine şi pe la voi! apoi uluit, către

Văcărescu: Toată lumea bea?

— Beau morţii, a răspuns Văcărescu. Cea mai mare sărbătoare a verii, care se prăznuieşte la noi, e consacrată morţilor.

— E un obicei interesant, nu? a intervenit şi prinţesa.

— Şi ce beau morţii pe la voi? s-a interesat Nicolas.

— Beau apă, a răspuns Văcărescu. Morţilor li se dă apă, de pomană, în aceste căni. Se pare că dincolo morţii suferă de sete.

— Nicolas, a intervenit prinţesa, tu nu ştiai că sufletele sunt hidrofile?

Întrebarea i-a pus pe gânduri şi pe Văcărescu şi pe

Nicolas. Era ceva la care nu se gândise niciunul. Cum de se gândise totuşi prinţesa, fiinţă atât de senină, cum de-i venise în minte acel gând atât de subtil! Probabil, a dedus

Nicolas, acel gând subtil răsărise în mintea ei pornind de la imaginea florilor tăiate, care, puse în glastre, se dovedesc a fi mari consumatoare de apă. Multe dintre ulcelele pentru morţi erau decorate cu flori.

— Ce multe ulcele funerare! a constatat Nicolas.

Erau într-adevăr multe, cele mai multe erau cenuşii sau negre, fără nicio podoabă, fără semne de recunoaştere zgâriate cu unghia în pastă, formele însele fiind primitive, modelate parcă nu la roată, ci cu mâna, ca în primele ceasuri ale prelucrării lutului. Mai ales aceste vase,

asemănătoare urnelor barbare, l-au impresionat neplăcut pe

Nicolas. Erau multe şi sumbre. Nicolas a întrebat:

— Dar de unde totuşi atâţia morţi, la o populaţie atât de mică?

Prinţesa n-a răspuns, chestiunea o depăşea. A intervenit Văcărescu:

— O! populaţia acestei ţări e foarte numeroasă, dacă priviţi înapoi în timp. Priviţi formele primitive! Priviţi cum se aşază formele pe generaţii de forme!

Nicolas a tăcut. Probabil că spectacolul prăznuirii morţilor va fi fost pe-aici impresionant, ca şi pe Gange sau pe

Fluviul Galben, ţări locuite de neamuri ce se consacrau sezonier cultului celor morţi, popoare care trăiau mai mult în trecut decât în prezent sau în viitor.

— Vă ia prea mult din viaţă trecutul! a observat

Nicolas.

— Ne ia şi prezentul! a răspuns Văcărescu zâmbind.

Zâmbea şi prinţesa, zâmbea probabil unui viitor fericit, deşi prinţesa însăşi „proasta aceea”, care zâmbea, i s-a părut lui Nicolas a fi mai curând o stăpână a „sufletelor hidrofile” decât a populaţiei vii din târg. Prinţesa a trecut mai departe, iar Nicolas a urmat-o. Ei s-au oprit într-o poiană cu olărie măruntă şi veselă – păpuşi şi fluiere de lut pentru copii. Poiana arăta ca o grădină, zeci de copii încercând jucăriile muzicale, fluierau pe întrecute. Micile instrumente de fluierat erau figurine de lut ars înfăţişând cerbi, ţapi, tauri, cuci, şerpi, melci, dar şi inorogi, păsări măiestre, balauri care scoteau sunete stranii.

— E amuzant, nu? a întrebat prinţesa, cerând o confirmare.

La picioarele înalţilor oaspeţi se afla de fapt un întreg prund de idoli mici, scoşi din funcţie cu mii de ani în urmă,

dar lăsaţi în viaţă ca jucării, pentru bucuria copiilor. Vechii idoli, înviaţi de suflarea celor mici, priveau cu ochi orbi lumea anului 1877, şi cântau inocent.

În replică la acel ulcior barză, prinţesa i-a oferit lui Nicolas o fluierice înfăţişând un cal fantastic.

— Nicolas, a spus prinţesa, tu ai dorit un cal. îţi ofer un cal!

Şi i-a dat calul, un cal care cânta – cu condiţia ca buzele posesorului să-l sărute sub coadă. Nicolas n-a ezitat s-o facă, armăsarul fantastic a scos un piuit, după care prinţesa, marele duce însuşi, suita, olarii, copiii au râs cu plăcere, s-au prăpădit de râs. Fusese, într-adevăr, un punct reuşit.

Dar venise amiaza, cei doi erau aşteptaţi la dejun. La Moşi nu mai era nimic de văzut, peste toate se înteţise căldura.

— Nu crezi că-i excesiv de cald? a întrebat-o Nicolas pe prinţesă.

— Pentru mine, nu, a spus ea mânuind evantaiul. M-am obişnuit. Poate pentru tine.

— O, nu! Chiar şi pe căldură vom pleca la război.

Nicolas a luat totuşi iniţiativa de a ieşi din labirintul olăriei funerare, care-i dăduse un sentiment neplăcut, un fior de indispoziţie, cu atât mai nejustificat cu cât în preajmă nu se aflau cimitire. Dar se apropia ceasul plecării la război. Cei doi s-au îmbarcat din nou, ajutaţi de Văcărescu, şi au pornit spre oraş. Câmpul pe care alergau era gol, Târgul Moşilor rămăsese în urmă, cândva în viitor, peste acel câmp urma să se taie o cale urbană, poate un bulevard, pentru ca accesul spre acel loc pitoresc să fie mai comod pentru lumea bună.

Aproape de intrarea în Bucureşti, în dreptul unei biserici, echipajul princiar a fost blocat de ţigani. Văcărescu n-a mai avut ce face. Au sărit în calea prinţesei

ţigănci cu copii în braţe, plus o droaie de puradei goi, plus bătrânele care nu îndrăzneau să se apropie, dar îndemnau laia spre stăpână. Prinţesa cădea adesea pradă acestor nomazi, ea nu se putea salva din încăierare decât aruncând bani, mai ales mărunţiş. O făcea cu emoţie, se lăsa cu fericire prădată, de fapt nu scăpa din gheara şatrelor până nu era scuturată şi de ultimul bănuţ, când, neputincioasă, ridica din umeri spre haită. Aceasta o elibera, în sfârşit, cu un

„Să-ţi dea Dumnezeu sănătate!" cântat în cor.

Acum în spatele ţiganilor se aflau cerşetorii, o corporaţie cu mult mai demnă, pe care prinţesa – scuturată din nou de ultimii bani –, nu-i mai putea ajuta. Ea a recurs la punga lui Nicolas, atrăgându-i atenţia asupra protejaţilor:

— Cât sunt de sărmani, îi vezi, Nicolas!

Marea corporaţie s-a înfăţişat înalţilor oaspeţi, pe măsura prestigiului ei multimilenar, orânduită pe grade de schilodire, sluţire, pocire, şoldire, până la calicii pe deplin valizi, aflaţi la coadă, care erau însă maeştri ai artei orale, punându-i în valoare pe muţi şi orbi. În faţă, pe ultima treaptă a scării, un ciot de om, fără mâini şi fără picioare, dar cu gura căscată, rânjind la înaltele feţe, a vorbit prin gura altuia, din spate:

— Daţi rubla de-a dura, s-o prinză cu gura!

Nicolasi-a aruncat o rublă de aur, pe care mutilatul a prins-o în gură. Alţi bani, aruncaţi de ofiţerii din suită, au fost culeşi de acelaşi schilod cu gura, de-a dreptul din praf. Spectacolul era degradant, Văcărescu l-a curmat ordonând pornirea. Prinţesa tremura încă sub emoţia întâlnirii cu cerşetorii, emoţie izbăvită prin actul sacru al binefacerii, ea a socotit util să comenteze momentul:

— Nicolas, tu ne croit pas que les pauvres ont une charge divine?

— Bien sur, princesse. Nous, Ies Russes, nous croyons la meme chose.[38]

Şi Nicolas i-a povestit despre spectacolul cerşitului la bisericile şi lavrele din marele imperiu, concedând că şi în micul principat obiceiul va fi fost acelaşi, cu aceeaşi cucernicie a rugăciunilor – pe de o parte, cu aceeaşi dărnicie cucernică – pe de alta.

— Crezi că din pricina religiei? a întrebat prinţesa.

— O, nu! Obiceiul e acelaşi peste tot, a explicat

Nicolas. Excepter la mendicite des soldats, qui est typiquement russe!

— De quoi s-agit-il?[39]

Era vorba despre cerşitul soldaţilor care plecau la război, obicei foarte vechi în partea răsăriteană a continentului, adus acum şi la Bucureşti. Soldatul în uniformă, dar fără armă, care cerea un bănuţ, era un sol al binefăcătorului pentru lumea de dincolo. Ca o confirmare, în plin centru, aproape de Turnul Colţei, Nicolas şi-a recunoscut oamenii, aflaţi în acest exerciţiu ritual, indicându-i şi prinţesei.

Totuşi vizita la Moşi n-a fost un succes. Cu tot pitorescul, cu toate duioşiile, cu toate momentele tari, chestiunea cooperării nu s-a mişcat din punctul mort. Văcărescu, la rându-i, a resimţit acest eşec: el n-a fost avansat colonel.

Deşi mişcarea războiului dunărean era greoaie – nici pe frontul asiatic lucrurile nu stăteau mai bine! presiunea generală apăsa totuşi peste tot, iar uneori această presiune făcea să plesnească nervii cuiva, unde nu te aşteptai, uneori departe, hăt la marginea marilor

38 — Nicolas, tu nu crezi că săracii au o misiune divină ?
Bineînţeles, prinţesă, în Rusia se crede la fel.

39 — In afară de cerşitul soldaţilor, care e tipic rusesc.
Despre ce e vorba ?

preocupări, în puncte adesea foarte lăturalnice, puncte care nu sperau să ajungă în centrul interesului, prin oamenii lor.

Dar războiul făcea să se simtă cât de provizorie şi întâmplătoare era distincţia dintre centru şi margine – oricine putea să se afle în centru sau la margine, oricine putea fi smuls din margine şi aruncat la centru, de unde presiunea care apăsa pretutindeni, chiar dacă nu la fel.

Ba cei din margine trăiau adesea mai ascuţit această presiune, care îi domina şi-i scotea din fire. Dacă azi sau mâine, sau acum! intervine un iremediabil?

Lipsa calului, un cal bun de luptă, a devenit chinuitoare pentru locotenentul Arghir, din clipa în care colonelul i-a anunţat pe ofiţeri la popotă că se vesteau evenimente mari:

— Domnilor, le-a spus colonelul, după ce şi-a şters cu şervetul faţa congestionată de emoţie sau de aburii ciorbei – erau la ciorbă!, se aşteaptă evenimente mari.

S-ar putea să pice la escadronul nostru chiar prinţul.

Colonelul a tuşit cu trac, punând astfel accentul crizei asupra acestei ştiri, care i-a cutremurat pe toţi ofiţerii.

Tot el a introdus în tensiune acul de platină, cel care celorează soluţia chimică a unei tensiuni:

— Regimentul va primi steagul chiar din mâna măriei-sale! Apoi, trecând la tonul curent, amical: Aveţi grijă, nu-mi faceţi necazuri. În primul rând caii!

Colonelul şi-a sorbit apoi liniştit ciorba, dar Arghir nu s-a mai putut atinge de lingură – îi stătea un nod în gât. Ochiul stâng îi zvâcnea. El a trăit tortura unei mese lungi, pipărată cu glume, care i s-au părut de leşie, a aşteptat desertul ca pe o salvare, desertul nu sosea, deci nimeni nu putea ieşi, în sfârşit, după cafele, colonelul s-a ridicat, şi-a strâns centura, i-a eliberat pe ofiţeri. Părăsind încăperea,

colonelul s-a grăbit să încalece, dar i-a sărit în cale locotenentul Arghir, cu palma la chipiu.

— Domnule colonel, n-am cal, a strigat Arghir, suprimând formula „am onoarea să vă raportez”, ceea ce era o grozăvie.

— Şi ce-mi spui mie?!

Iritarea bărbatului, un bonom de altfel, a părut şi mai usturătoare pentru Arghir, acum când colonelul se afla pe cal, pe calul-colonel, iar locotenentul era jos, un pedestru, o jumătate de om. Tragedia de jos l-a înveselit însă pe colonel, care a trăit surpriza de a-l vedea astfel pe subordonatul său, şi stupoarea de a nu-i veni să-şi creadă ochilor. A râs chiar, spre ceilalţi subordonaţi:

— Auziţi, domnilor, locotenentul Arghir n-are cal, acum, în preajma luptei!

— Domnule colonel, să vedeţi cum s-a-ntâmplat…

— Cum adicătelea s-a întâmplat! Cum adicătelea…

Colonelul nu l-a mai lăsat pe tânărul ofiţer de jos să-şi bâiguie raportul. A ridicat indexul mâinii drepte, înmănuşate, mână în care ţinea frâul, şi l-a avertizat pe locotenent:

— Arghir dragă, bagă de seamă, în trei zile să te văd călare. Colonelul n-a mai adăugat: Nu uita, vine prinţul!

Formula se subînţelegea.

După plecarea colonelului, o plecare demonstrativă, în vijelie, camarazii l-au înconjurat fratern pe Arghir.

— Hai, dragă, să mănânci, ia ceva în gură… Nu-i bine să pui la inimă. Arghir dragă, îţi dau parola mea de onoare că…

Niciun că! Arghir s-a îndreptat spre cantonament, lăsându-i baltă pe camarazi să-şi continue masa. Şi ei l-au lăsat în pace, comentând la coniac situaţia cu amănunţime – cât era decent să vorbeşti despre nenorocirea unui camarad.

— Ar fi trebuit şi el să aibă grijă, a început unul dintre camarazi, care se simţea solidar cu ofensa colonelului.

Trebuia să nu ne pună într-o asemenea situaţie.

— Cum adică să aibă grijă! Ce să fi făcut? Oricui i se poate întâmpla un ghinion.

— Ce ghinion! Las că şi Arghir ăsta…

— Ce vrei să spui, dragă, cu Arghir! Nu-i un camarad bun?

— Ba da, dar. Şi camaradul a mai spus ceva, o propoziţie pe care din fericire Arghir n-a auzit-o: N-are noroc la cai.

A nu avea noroc la cai era, în cavalerie, o pacoste.

Când n-ai noroc la oai sau n-ai mână la cai, nu intri în cavalerie – asta se ştia! Dar se ştia la fel de bine că Arghir n-avea nicio vină că armăsarul lui ieşise din formă şi se îmbolnăvise. Se întâmplă! Urmau să se întâmple şi mai multe de-aici înainte, în luptă. Atunci?

Rămas afară, Arghir s-a răzgândit însă, n-a mai făcut drumul până la cort, ci s-a oprit, scărpinându-se în cap ca un ţăran obidit. Aceasta îi era soarta, să n-aibă cal în preajma luptei – mai rău, în preajma sosirii prinţului, când regimentul urma să primească steagul din mâna

Măriei-sale. Picioarele l-au purtat pe Arghir fără sens, nu ştia unde merge, până la urmă locotenentul a ajuns la padocul cailor scoşi din serviciu, unde se afla şi calul lui.

Aici, dincolo de lătunoaiele ocolului, învăluit într-un miros de bălegar şi creolină, între animalele bolânde, rănite sau schiloade, calul lui tânjea. Trista privelişte l-a înnegurat şi mai tare pe ofiţer. Animalele se mişcau liber în acel ţarc de pari şi lătunoaie, izolate de escadron. Câteva dintre fiinţele din ţarc, încă vioaie, îşi mai purtau inocent vechea frumuseţe – zvelteţea gâturilor, cozile şi coamele

bogate, trăind parcă mirarea de a se afla acolo, răznite de stăpâni.

Ele tresăreau la apariţia uniformelor ofiţereşti, scânceau şi uneori protestau cu vigoare. Aceasta o vreme, până le învingea ruina, aducându-le la înfăţişarea de fantome ale animalelor de paradă care fuseseră cândva. Şi ce cal de paradă avusese Arghir! Acum calul lui tânjea, deşi s-a înviorat, l-a căutat pe stăpân cu botul prin deschiderea lătunoaielor, aşteptând să-i respire mirosul de tutun din palmă. Arghir nu i-a dat atenţie, nu l-a mai văzut cu ochii. Între locotenent şi calul bolnav s-a strecurat soldatul care păzea caii, un ţigan, Rică Juvină, care l-a şi îndepărtat pe animal cu botul cizmei.

— Ăsta n-are multe zile, a spus ţiganul. Apoi mai concesiv: Adică trăieşte el, nu zic, dacă-i grijit, dar nu mai este cal de oaste.

Şi Arghir a pornit spre cort, unde voia să se arunce pe salteaua de paie, cu capul în pernă, dar unde i-a găsit adunaţi pe camarazii săi, care îl aşteptau. Cineva, aici în cort, aruncase o primă propunere:

— Dragă, ştii ce, situaţia nu e atât de gravă. Maiorul Şeptelici vinde un cal!...

Se spusese o primă prostie: maiorul Şeptelici n-avea cai buni, ultimul lui cal, cel de al treilea – un murg molatec –, fusese câştigat la cărţi. Cine îşi încredinţează viaţa unui cal câştigat la cărţi!

— Să lăsăm asta!

Arghir nici n-a participat la această discuţie în care vorbele de clacă şi aberaţiile curgeau gârlă. El era ca beat, auzea şi n-auzea, toată lumea discuta despre el ca de un mort, Arghir nu se putea trezi decât dacă cineva, un camarad, ar fi pioat din cer cu o soluţie salvatoare. Care nu venea. Dar el a tresărit totuşi, într-un târziu, când un camarad din Vlaşca, maiorul Anghel, a adus în discuţie –

doar ca ipoteză! – ideea de a se cumpăra un cal direct de la o herghelie, pe care el o ştia bine: „Vă dau parola mea că ştiu toţi caii!”, proprietarul fiindu-i prieten, un grec Panaitopol, la rându-i un om de onoare.

— Pun jos solda pe trei luni, a încheiat maiorul

Anghel, dacă nu-i cumpăr locotenentului Arghir un cal cum nici în vis n-a visat.

Ideea de pariu a încântat, totdeauna pariul era garanţia unei rezolvări fericite, în orice situaţie, mai ales în situaţiile limită, când o hotărâre trebuia forţată. Ca şi acum, deşi cineva a ridicat, nu fără spirit de şicană, o obiecţiune:

— Lasă-mă, să nu-mi spui dumneata, domnule maior, că Bichette a dumitale, Bichette pe care călăreşti, e din herghelia lui Panaitopol! Asta s-o crezi dumneata!

— Ce Bichette! a strigat maiorul Anghel, foarte aprins.

Cine a adus aici în discuţiune situaţiunea lui Bichette?

Ce-i cu Bichette?

Întrebările acestea agresive n-au liniştit spiritele, mai ales când la mijloc era un pariu. Dimpotrivă, spiritele s-au încălzit, fiindcă cineva avusese proasta inspiraţie să se lege de Bichette, iapa maiorului Anghel, o minune de iapă, fala escadronului, animal care ţinea la distanţă, intimidat, chiar şi calul-colonel.

— Ce-i cu Bichette! a urlat maiorul Anghel, aruncând cât colo sticla de coniac. Dacă este vorba pe-aşa, descurcaţi-vă singuri, dar nu permit ca cineva să pronunţe aici, în faţa mea, numele lui Bichette.

Maiorul Anghel vorbea despre Bichette ca despre o amantă, cu o gelozie care putea împinge lucrurile până la pistol. Camarazii şi-au dat seama de întorsătura riscantă a lucrurilor şi au domolit tensiunea.

— Şi cu pariul?

— Cu pariul ce! Cine renunţă la pariu? V-am spus doar că-i cumpăr locotenentului Arghir un cal cum scrie la regulament, din herghelia lui Panaitopol. Şi către

Arghir, excluzându-i pe toţi ceilalţi: Arghir dragă, mergi cu mine să luăm calul. Pornim chiar mâine în zori. Apoi către convivi: Domnilor, cât o priveşte pe Bichette, iată de ce nu admit insinuaţiunea: Bichette e într-adevăr un cal rar, un pur sânge englez, fără egal în armată. Da, domnilor, nu e din herghelia lui Panaitopol, ci din Anglia, ca să ştiţi. Din Englitera! Şi dacă vreţi să ştiţi, calul ăsta, mânza adică, fiindcă era o mânză, un copil, a fost adusă de mine în braţe, în vagonul de dormit, cu care am venit din Englitera, prin Franţa, până la Viena, iar de acolo cu vasul, pe Dunăre, până la Orşova.

Şi maiorul le-a povestit cu lux de amănunte cum a fost adusă Bichette în braţe, cum a fost Bichette alăptată cu biberonul, fiindcă maiorul n-a admis o iapă doică, ci a alăptat-o el personal – cu biberonul! –, cum a crescut-o, cum a instruit-o, numai că întreaga poveste era spusă la nervi, cu furie, maiorului Anghel părându-i-se că toată lumea îl tachinează. În timpul povestirii, el îşi avertiza camarazii cu formula: „Nu admit insinuaţiuni!", după care a urmat elogiul final adus lui Bichette:

— Domnilor, aşa iapă nu s-a mai văzut!... Şi să mai ştiţi ceva: eu n-o călăresc pe Bichette, aşa cum credeţi dumneavoastră, adică până la extenuare, ca un animal.

Nu! Eu zbor cu Bichette. Dacă vă place!

După acest discurs în chestiunea Bichette, nimeni n-a mai revenit asupra subiectului, ofiţerii edificaţi s-au concentrat, fără participarea lui Arghir, asupra expediţiei de a doua zi. Şeful expediţiei urma să fie, în chip firesc, maiorul

Anghel, călare pe Bichette. Mai participau: un

căpitan tomnatec, Leonid Căpăţână, om foarte priceput la cai, sergentul Cârloanţă, alt sergent, Vasile Ailenii, în subordinea lui Căpăţână, ţiganul Juvină, care încheie plutonul de bărbaţi de toate gradele, solidari însă într-un acelaşi gând, întru aceeaşi ambiţie de onoare: un cal pentru locotenentul Arghir.

În zori, un docar tras de doi cai s-a oprit în faţa cortului lui Arghir. În docar se înghesuiau maiorul Anghel, căpitanul Căpăţână şi ţiganul Juvină, care ţinea hăţurile.

Ceilalţi oameni, sergenţii Cârloanţă şi Ailenii, se aflau călare, de-a dreapta şi de-a stânga vehiculului sprinten.

Ei purtau la oblânc carabinele cu repetiţie, iar la umăr otgoanele de prins cai sălbatici. Mai intrau în convoi şi caii de schimb ai ofiţerilor, care erau legaţi la coada şaretei. Bichette era liberă, ea a urmat echipajul din aproape şi din departe, făcându-şi de cap tot timpul călătoriei, luând-o razna înainte, în galopuri de cursă, aşteptându-şi câte un sfert de ceas stăpânul, rămânând în urmă bune sferturi de ceas sau învârtindu-se în jurul şaretei, în roate spectaculoase, ca de manej.

— Ptiu! a făcut ţiganul Juvină, ca să n-o deoache, spunându-şi în gând că un asemenea cal ar trebui furat.

Ţiganului îi râdeau dinţii, numai cu ochii la iapa diavolească. Căpitanul Căpăţână, în schimb, se făcea că nu vede superbul animal. El n-a dat atenţie lui Bichette decât la primul popas, la o fântână, când toţi caii au fost adăpaţi. Abia atunci el l-a întrebat pe maior, dar cu ochii la Bichette, care bea fin din ciutură, cum beau căprioarele:

— Domnule maior, de ce nu-i „daţi apa călduţă? Eu m-aş teme s-o las să bea apă ca gheaţa.

— De ce, dragă?! s-a mirat maiorul. Bichette bea cât vrea. Las-o în pace.

Şi nimeni nu i-a mai dat atenţie lui Bichette, până au ajuns la herghelie, în stepa arsă de văpaie a Burnasului

dunărean.

Drumul cu docarul, şi nu călare, a însemnat o uşurare pentru locotenentul Arghir, care ieşise din atmosfera încărcată a escadronului, unde nu se discuta decât despre situaţia lui. Altminteri, Arghir nici n-ar fi putut să urce în şa, la cale lungă. Nu mai putea călări de când schimbase calul, din pricina unor nenorocite de furuncule, ieşite la călcătura trupului cu şaua, deşi şaua era a lui şi calul de schimb tot al lui. Rănile acelea din locul gingaş, acum tămăduite, îl sileau pe ofiţer să păşească cu grijă, chiar pedestru fiind, iar noaptea să doarmă cu fundul în sus, răcnind în somn. Neputinţa de a mai folosi calul de schimb, vinovat de acea suferinţă, îi dăduse lui Arghir o adevărată repulsie faţă de animalul secund de care dispunea, la nenorocire adăugându-se şi tachinările camarazilor, care nu-l cruţau văzându-l cum calcă prudent, păşind ca pe ouă:

— Ce-i, frate Arghir, duci ouă în poală?!

Ce oribil lucru când camarazii, nişte buni camarazi, te împung chiar în punctul unde eşti cel mai simţitor.

Locotenentul era sensibil însă nu într-un punct fizic, punctul vizat de ironia neroadă, ci undeva mai în adânc, unde numai el ajungea. Arghir suferea de multă vreme, de când intrase în armată, din pricina înălţimii lui neîmulţumitoare, pe care o compensa – cu satisfacţie – când se afla călare. Poate din cauza aceasta, nemărturisită, locotenentul Arghir era cel mai asiduu călăreţ din escadron, nedezlipit zi şi noapte de pe calul său.

— Mai cruţă-te, Arghir! mai cruţă calul! i se spusese, i-o spusese chiar colonelul.

Acelaşi colonel în faţa căruia Arghir nu apărea decât călare, acelaşi care-l văzuse pe locotenent fără cal, jos, pedestru, cu palma la chipiu, în faţa calului-colonel. Fără cal, lui Arghir îi lipsea o jumătate, jumătatea pe care

pornise acum s-o caute.

Tot timpul drumului Arghir n-a participat la conversaţia din docar. Nu-i plăcea. îi plăcuse în schimb atitudinea cavalerească a maiorului Anghel, de la cheful din noaptea precedentă, care i-a pus un fel de balsam peste usturimea din suflet. Mai rar aşa om. Arghir considera că, dacă nu e om, ofiţerul n-are ce căuta în armată, mai ales în cavalerie, care era o armă de un fel deosebit, arma onoarei şi a loialităţii. „Şi-atunci ce rost au glumele proaste, jignirile?” s-a întrebat el, încă o dată, în gând.

„Când un camarad, oricare camarad! e în suferinţă, fiindcă n-are cal, acesta poate fi un subiect de glumă?

Ce suferinţă mai mare pentru un ofiţer decât să n-aibă cal!”

— Dar, dragă Arghir, l-a întrerupt din gânduri căpitanul Căpăţână, care l-a văzut taciturn, nimeni nu te-a jignit. De ce stai, frate, acolo singur şi le tot fierbi!”

Priveşte şi dumneata, tot ce are mai eminent escadronul nostru participă la această suferinţă a dumitale, ia parte, adicătelea, la această aventură!

Era adevărat şi nu prea. Tocmai de aceea, Arghir n-a răspuns la îndemnul lui Căpăţână de a participa la conversaţie, el s-a lăsat în propriile gânduri şi în legănarea docarului. Vremea era bună, peste cerul câmpiei nicio umbră de nour. Şi nicio vietate peste întinderea de iarbă scrumită şi ciulini, în care înaintau. Nimic nu înveselea priveliştea decât evoluţiile spectaculoase ale iepei Bichette care se distra de una singură, făcându-şi de cap. Chiar

Arghir, oricât era de fiert, a trebuit să recunoască, admirativ, că aşa cal nu se vedea oriunde şi să se bucure că ocrotitorul lui, maiorul Anghel, avea un asemenea cal.

De fapt Bichette, cum îi spunea şi numele franţuzesc, nici nu era un cal, era o căprioară alintată, fiinţă de pare

nobiliar, nu de pădure, amestec de libertate, inteligenţă bine dresată şi graţie. Culmea, iapa aceea neînşeoată, sprintenă şi zăpăcită ca vântul, reacţiona uneori ca un seter de vânătoare, făcea *arret*, încremenind în loc, la un semn, cu o copită ridicată, dând stăpânului de ştire că în preajmă mişcă ceva. La semnul lui Bichette, maiorul

Anghel a cerut să fie oprit docarul, apoi le-a şoptit camarazilor:

— P-aici sunt prepeliţe. Vă interesează prepeliţele?

— Fii, nene, serios! şi-a strigat revolta căpitanul Căpăţână. De prepeliţe ne arde! Prepeliţele la vremea asta au căzut cloşti. Cine are timp de prepeliţe!

Grupul a pornit mai departe, numai după ce maiorul

Anghel a eliberat-o din încremenire pe Bichette, care a ţâşnit în iureş spre alt cotlon imprevizibil al orizontului.

Locotenentul a zâmbit, o parte din fiinţa lui zburase împreună cu Bichette.

— Să nu-mi spui mie că face şi *apport*, ca un câine!

a bufnit cu năduf Căpăţână, întorcându-se ostentativ, cu spatele, la direcţia în care dispăruse Bichette.

— Da, face şi *apport*, ce te miri! a confirmat maiorul

Anghel, ca să-l scandalizeze şi mai tare pe căpitan.

— Bine, domnule, dar ăsta numai cal de luptă nu e!

a explodat acesta, iar discuţia s-a închis, fiindcă nu departe, în plin câmp, se zărea conacul lui Panaitopol.

Ajunşi la conac, Căpăţână a şi preluat iniţiativa, peste subordonarea la care era îndatorat, cerându-i grecului să le arate imediat caii, fiindcă nu era timp.

— Dar staţi, domnilor, i-a domolit amfitrionul. Staţi să vă răcoriţi, staţi să luaţi ceva în gură!...

— Panaite dragă, a intervenit şi maiorul Anghel, căpitanul are dreptate, nu-i timp. Vrem să vedem caii.

— Sigur, nici vorbă, vă arăt caii, numai că...

— Niciun că, ni-i arăţi imediat!

1 s-a explicat grecului că nu e vorba de vreo rechiziţie, calul ales se va plăti pe loc cu bani buni, desigur, la tocmeală, dar graba era necesară, ofiţerii fiind în serviciu, nu într-o vizită de curtoazie.

— Şi eu care credeam c-aţi venit la prepeliţe!

— Ce prepeliţe, nene! de prepeliţe ne arde nouă?...

S-au rânduit imediat pregătirile de drum. Herghelia grecului avea câteva loturi de animale, risipite în locuri depărtate, la mari distanţe unele de altele, separate prin golurile stepei. Depinde ce doreau să vadă domnii ofiţeri.

Erau de văzut, spre exemplu, iepele gravide şi iepele cu mânji mici, abia fătaţi. Să lăsăm asta, dragă! Erau apoi mânjii mari – tineretul până la doi-trei ani, alte loturi, despărţite pe sexe. Erau, în sfârşit, caii maturi, din care se puteau alege reproducători.

— E limpede, nu mergem nici la iepe, nici la caii bătrâni. Ne trebuie un armăsăraş pe cinste. Hai! a hotărât pe loc Căpăţână.

— Hai, hai, dar e drum lung, i-a prevenit grecul. S-ar cuveni să luaţi mai întâi o gustare.

Conacul grecului n-avea nimic de aşezare stabilă, cum nimic stabil nu părea a exista pe acea câmpie. Casa în care au fost primiţi oaspeţii era mai mult o poiată – acoperiş de stuf peste pereţi din nuiele muruiţi cu pământ, dar în interior tot confortul, fotolii şi sofale, mese de cărţi de joc, inclusiv două căzi de baie, cu o instalaţie englezească de încălzit apa. Şicul aşezării îl dădea gheţăria – depozitul subpământean de gheaţă, unde s-a luat gustarea, iar accentul ultra modern era pus de panopliile de arme ale grecului, puşti de vânătoare de toate calibrele, fixate cu piroane în pereţii de apă cristalizată.

— Înţeleg că p-aici e mult vânat, a dedus maiorul Anghel, privind admirativ puştile.

— Ce vânat, domnule! s-a plâns grecul. Despre vânat

e vorba? Puştile sunt pentru hoţi, nu pentru vânat. La vânat ieşi cu biciul. Dai cu biciul în prepeliţe şi cad cu sutele. Asta fiindcă veni vorba de vânat…

Au pornit-o după-amiază, în acelaşi docar, în care s-a înghesuit şi grecul. La grupul militarilor s-au mai adăugat nişte grăjdari călări cu arcanele la umăr. Înaintând harnic, într-un trap mărunţel, mica oaste s-a pierdut curând pe întinsul câmpiei arse de soare, înghiţită în pulberi aurii. Lotul pe care grecul îl căuta ar fi trebuit să se afle într-o văioagă cu papuri, singurul loc cu apă de pe toată câmpia. Acolo, oamenii grecului înjghebaseră şi un fel de tabără, alcătuire primitivă cuprinzând câteva saiele de stuf, câteva bordeie, cum şi un ţarc uriaş în care animalele erau adăpostite noaptea.

La vederea saielelor înalte, lui Căpăţână a început să-i bată inima. El l-a dat la o parte, scurt, pe ţiganul Juvină, preluând hăţurile şi înteţind caii cu biciul. Arghir stătea liniştit. Stătea cuminte şi maiorul Anghel, care aprinsese ţigara.

— Domnilor, nu e cazul să vă grăbiţi, le-a spus grecul, încă n-au sosit caii.

Nu sosiseră caii la adăpat, momentul adăpării urma să se petreacă după chindie. Aveau deci răgazul, până soseau, să-l asculte pe grec, care se şi pregătea să le spună câte ceva despre caii lui – nişte pur sânge, vă dau cuvântul de onoare!, deşi nu-l credea nimeni. Un lucru era limpede: grecul nu cheltuia averi cu herghelia, animalele hălăduiau mai mult singure, în pustietăţile Burnasului, nutrindu-se şi adăpându-se cu ce lăsase pe aici

Dumnezeu. Şi Dumnezeu nu lăsase mare lucru: iarbă scurtă şi sârmoasă, sfărogită acum de soarele verii, scaieţi, ciuiini, spini. Din loc în loc, colilia înălţa tufele ei triste.

Negara, o altă iarbă a acestor locuri, unduia metalic în boarea joasă a pământului, intensificând singurătatea.

Două tidve de cal înfipte în pari străjuiau intrarea în vale, ca nişte totemuri. Probabil că acele arătări făcuseră o rea impresie asupra oaspeţilor, sugerând sărăcia locului, starea proastă a animalelor, încât grecul s-a simţit dator să dea explicaţii, insistând asupra laturii economice:

— Să nu credeţi că animalele n-au p-aici nutriment din belşug. E o eroare. Au tot ce le trebuie. Chiar şi apă. Dar alergătura le este de folos. Asta le face sprintene şi rezistente, vă rog să mă credeţi! Mie nu-mi plac caii dichisiţi, crescuţi în puf, cu guvernante din Englitera.

Aici nu sunt condiţii pentru aşa ceva. Calul, dacă e cal…

Veneau caii. Grecul s-a oprit cu un deget la gură, ascultând duduitul ca de cutremur al copitelor, un cutremur pe care ofiţerii l-au simţit instantaneu sub tălpi.

Herghelia a apărut brusc, pe muchia văii, răsucind spre străini sute de gâturi zvelte. Mirarea cailor a ţinut mult.

Nu păreau a se dumiri de unde apăruseră străinii, iar gâturile – arcuşuri oprite la acută – au stat ireal de mute, încercând să soarbă din vale o mişcare, un sens.

Şi oamenii de jos au rămas încremeniţi.

Au pocnit apoi harapnice, dar herghelia nu s-a urnit din loc, ea a rămas zidită cu gâturile în aer şi cu copitele în pământ. Câteva sute de ochi pulsau umed către străini.

Un herghelegiu a rupt totuşi zidul de trupuri, făcându-şi loc înainte, avântându-şi calul pe care călărea spre ţarcul vast de lătunoaie. Prin breşa strâmtă, deschisă de călăreţ, s-a scurs la vale, în duruit de bolovani toată trupa. Acum se vedeau tălăzuind şi spinările, care, strânse unele în altele, au şerpuit şi s-au învălmăşit castaniu, fumuriu şi negru, până când toată albia văii s-a umplut de trupuri din mal în mal. Erau gata să se spargă şi malurile. Au pocnit nişte scânduri luate în piept, izbite cu copitele.

Un cal a icnit scurt, nechezând furios, nişte dinţi au muşcat, apoi valurile de coame şi moţuri s-au liniştit ca prin farmec. Caii aşteptau ceva, într-o tăcere sfioasă şi copilărească.

— Ei, aţi văzut că-s copii buni? a strigat grecul, frecându-şi mâinile. Domnilor, eu mă simt între ei ca în casă la mine, ca în familie, vă rog să credeţi. Rar dacă merg la Bucureşti la Jockei-club, deşi sunt membru. Ce să văd acolo, poze cu cai?... Dar vă rog, poftiţi!

Pe Căpăţână l-a cuprins un fel de lăcomie a vederii, pe care o cunosc doar împătimiţii de femei. Scurt şi gros, apoplectic, Căpăţână devenise zvelt şi ager, mai nalt decât statura lui, cu câteva palme. El păşea în fruntea grupului, aproape tremurând, plimbându-şi privirile nestăpânite şi fierbinţi de la un animal la altul, fără să se apropie prea mult de cai, dar pipăindu-i cu ochii. El n-a răbdat să nu prindă de moţ o mânză murgă, să-i supună gâtul cu braţul, să-i desfacă botul până i s-au văzut dinţii lungi şi albi. Dar mânza şi-a smuls moţul din mâna străinului şi a dat să-l sfâşie.

— Domnule, ce faci? a strigat grecul, speriat. Ai grijă, astea sunt animale libere!

— Dumneata să nu mă-nveţi pe mine cum să umblu cu caii!

Şi Căpăţână l-a repezit pe grec cât colo, continuându-şi cercetarea. El a păşit mai departe, dar nu cu grabă, ci lent, pus pe gânduri, parcă adormit. Căpăţână nu mai era el, ofiţerul chefliu şi vulgar, de toate zilele, ci un ins în transă. El a filat cu viciu, printre gene, a trecut de fapt printre gene, trupuri suple după trupuri, după care brusc, trezit din transă, a ordonat:

— Prindeţi mânza!

Nici n-a fost atent dacă la porunca lui a răspuns cineva. Mânza era pentru Arghir, căpitanul o alesese

pentru Arghir, el l-a strigat pe Arghir:

— Arghir, ascultă-mă pe mine, i s-a adresat el cu voce de geambaş, mânza asta face toate paralele.

Arghir n-a răspuns, pe locotenent nu l-a interesat mânza. El îşi plimba ochii, ca ameţit, peste alte coame şi peste alţi ochi! încercarea de prindere a mânzei a pus însă caii în freamăt, într-un zbucium nedomolit, dar nu exploziv. Animalele nu-şi dădeau încă seama că cineva lucrează împotriva lor, ele se mai aflau în prelungirea zburdălniciei şi a jocului, iar jocul cu prinderea mânzei nu le-a speriat. Erau şi multe – o pădure fremătătoare de animale –, iar în grup animalele au, până la un anume punct, insensibilitatea fremătătoare a pădurii, indiferentă la o creangă care se frânge.

— Ce dracu', dom'le, nu ştiţi să trageţi un animal deoparte? i-a mustrat Căpăţână pe herghelegii, care nu reuşiseră să prindă mânza. Băieţi, s-a adresat el soldaţilor, ce staţi!

Militarii au sărit să-i ajute pe herghelegii, desfăşurând în aer arcanele. Mână iute, Vasile Ailenii a prins în laţ gâtul mânzei, trăgând-o spre sine vânjos. Urma să se rupă ori ştreangul, ori gâtul mânzei, ori braţele sergentului, dar ştreangul nu s-a rupt, iar fostul plutaş, ajutat de braţele camarazilor, a izbutit să tragă mânza în lături, scoţând-o din viitoarea nebună a cailor de-acum înfuriaţi.

— Vino, domnule, aici! Vino aici, când îţi spun!...

Arghir, unde eşti?

Braţele soldaţilor au încercat să stăpânească animalul, care se zbătea, aruncând din copite şi dând să rupă cu dinţii. Cu un meşteşug al lui, ţiganul Juvină i-a venit însă de hac. Ofiţerii, minus Arghir, au sosit lângă animal, care abia răsufla, ca o fiară marină scoasă din apă.

— Nu vedeţi că-i o toantă?! a strigat cu dispreţ

maiorul Anghel, arătând spre fiinţa voinică şi letargică.

Aţi prins-o de pomană! Asta nu-i iapa pe care să se poată conta. Daţi-i drumul! S-a lăsat dusă de nas ca proasta de nişte hoţi.

Căpăţână s-a înfuriat:

— Domnule maior, dumneata să nu te amesteci!

Să-ţi vezi de iapa dumitale, de Bichette, de caii de pension cu care eşti învăţat. Nu vezi că se comportă ca un animal speriat? Ce-ai vrea să facă? Şi urlând: Arghir!

Căpăţână devenise violent şi mojic. El l-a expediat cu o vorbă dură pe maiorul Anghel, la Bichette a lui, dând dispoziţie ca mânza să fie scoasă afară cu opinteli, la drum. Între timp îl căuta pe Arghir:

— Locotenente, vino, dragă, aici! Arghir, unde eşti?

Arghir nu era de găsit, se pierduse printre cai. Maiorul Anghel n-a ezitat să-l împungă pe căpitan, arătând mânza captivă:

— Şi ce captură credeţi c-aţi făcut, domnilor? a strigat el. Eu detest lăcomia, să ştiţi!... Dacă-i pe-aşa, atunci aruncaţi, domnilor, arcanele, să-i prindem deodată pe toţi!

Nimeni n-a reacţionat, toţi erau cuprinşi de beţia cailor. Era exact, în acea clipă, şi nu mai târziu, toţi ar fi fost în stare să-i prindă pe toţi caii cu arcanele. Deşi nu se putea. Caii erau prea mulţi. Arghir se plimba printre ei, ameţit, cu mâinile goale.

— Domnule locotenent, vino aici! a strigat şi grecul.

Vino să-ţi arăt exemplarul care-mi place mie.

Arghir părea surd.

— Vino, domnule, când te rog. E un pur-sânge pur.

Şi te rog să crezi că nici măcar nu-l vând.

Calul pe care Panaitopol voia să i-l arate lui Arghir era într-adevăr un pur-sânge arab de toată frumuseţea, mai mult rasă decât cal. Grecul a dat să se apropie de el, a

făcut câţiva paşi prudenţi, dar, curios, animalul nu s-a sfiit de om, a rămas încremenit în loc, primind atingerea cu ochii şi cu palma. Grecul l-a bătut cu palma pe gât, înălţându-se în vârful picioarelor, apoi a descâlcit cu degetele din horbota coamei câţiva sâmburi de scai. Îl privea cu o uimire care cerea martori, i-a dat ocol de câteva ori, s-a oprit din nou:

— Domnilor, a mai strigat el, fericit, de lângă statuia calului, aşa ceva nu se vede nicăieri, să ştiţi!

Dar fiindcă nimeni dintre oaspeţi nu l-a auzit, grecul a părăsit obiectul admiraţiei sale, niţel indispus.

Arghir înota printre cai. Lui nu-i păsa de strigătele şi îndemnurile camarazilor, nici de leşinurile admirative ale grecului. Locotenentul venise aici cu o treabă, el înţelegea să-şi facă treaba cu toată gravitatea, fără a se lăsa sustras de cineva, nici derutat de aprecierile străine.

Arghir voia un cal pentru el şi nu trebuia – n-avea voie – să se lase ameţit. El păşea de aceea cu încordare, cu atenţia pe care şi-o struneşte bine un om care calcă pe gheaţă. Un pas greşit şi...

Dar pasul fusese făcut. Ochii omului şi ochii calului s-au întâlnit, atrăgându-se magnetic. A fost întâi uimirea reciprocă, apoi alarma sângelui. Calul l-a privit pe om nu cu ochii, ci cu antenele urechilor, care au vibrat. Ochii negrii şi mari ai animalului s-au închis o clipă, exact clipa cât calul şi-a spus, cu spaimă, în gând: „Doamne, de nu m-ar vedea". Arghir îl văzuse însă, iar când calul a redeschis ochii nu mai era nimic de făcut. Aşteptau şi unul şi celălalt, neştiind care va face primul pas.

Nu l-a făcut niciunul, nici altul, l-a făcut o altă fiinţă, care stătea ca un obstacol viu între Arghir şi cal, o măgăriţă tărcată. Arghir nu observase măgăriţa, fiinţă cu totul mică şi urâtă. Măgăriţa însă a simţit primejdia şi a pâhnit scurt, scoţând din gâtlej un semnal răguşit, care l-a

scos din amorţire pe celălalt patruped. Ea s-a răsucit brusc în loc şi a luat-o la goană spre gardul ţarcului, arătându-i lui Arghir doar coada murdară şi copitele nepotcovite, copite de animal primitiv. Calul a urmat-o.

Arghir s-a repezit în fugă după cal, l-au împins de fapt paşii. Îl despărţeau de cal câţiva paşi.

Dar dintr-un salt măgăriţa s-a avântat dincolo de gardul de lătunoaie, trecând în câmpul liber. Ea a rămas pe loc, aşteptând calul. El a urmat-o repede, luând obstacolul în zbor, într-un zbor înalt, curbă perfectă, sub bolta căreia s-a aflat Arghir. Locotenentul a avut timp să vadă, sub burta calului zburător, o pată albă.

Reîntâlnindu-se dincolo, în câmp, cei doi – măgăriţa şi calul – nu s-au îndepărtat prea tare. Măgăriţa şi-a reluat rolul de pavăză între om şi cal. Cu gâtul lungit, cu capul plecat, mijindu-şi ochii, printre gene, ea pândea omul, aşteptându-i prima mişcare. Se vedea că simte sau ştie că nu capul ei este în joc, şi pândea, de la distanţă, încordată arc. Calul pe care îl apăra părea acum mai destins. Aflat dincolo de măgăriţă, el privea peste ea, cu ochi mai puţin speriaţi, aproape cu curiozitate, la omul care rămăsese destul de aproape, dincolo de gard. Privirea calului era acum mai mult intrigată, iar urechile lui, semne de exclamare, păreau a-i spune: „Ce vrei de la mine?”

A avut în sfârşit răgazul să-l vadă şi Arghir. Era un roib ca flacăra, ţintat cu alb în frunte. Atenţia îi încordase muşchii, îi strunise linia gâtului, îi înălţase picioarele din faţă, picioarele lungi şi drepte, încât calul, văzut din faţă, părea un strigăt roşu încremenit. Arghir n-a mai avut puterea să-l privească, a strigat:

— Ailenii, Juvină, veniţi aici!

Poate că timbrul straniu al glasului, mirarea, invocarea, porunca din glas i-au făcut pe cei strigaţi să vină repede lângă locotenent, dar nu numai ei, ci şi ceilalţi

militari. Ţiganul Juvină a rânjit, Cârloanţă s-a scărpinat în barbă, Ailenii a lăsat să-i cadă braţele în jos, fără putere, uimit.

— Şi ce găseşti, domnule, la el?! a strigat căpitanul

Căpăţână dezumflând tensiunea clipei. În primul rând ăsta e un ghidran, nici n-are ce căuta în herghelie. Apoi, nu vezi? Priveşte-i linia! Nici măcar ghidran pur nu e, are şi alt sânge. Poate să aibă chiar şi un strop de sânge arab. E metisat rău de tot, e o corcitură.

— Eu n-aş fi de părerea dumitale, a intervenit maiorul Anghel. N-aş spune că e un cal urât. Depinde şi cum se comportă la fugă. Printre corcituri, să ştii de la mine, există uneori şi exemplare de calitate rară.

— Vax! a punctat Căpăţână. Ne pierdem timpul. Şi către grec, care apăruse între timp: Domnule Panaitopol, de unde-l ai?

— Nici n-aş putea să vă spun exact, a explicat grecul.

Eu nu ţin ghidrani în herghelie, nu-mi plac. Ăsta trebuie să fie un pripăşit, s-a amestecat cu caii mei, cine ştie de unde... De altfel, nu vedeţi, se ţine scai de el şi măgăriţa aia! Ce să caute la mine, printre cai, o măgăriţă!

— Vezi că-ţi strică firma! l-a avertizat Căpăţână pe grec. N-au ce căuta la dumneata ghidrani. Dă-l naibii, izolează-l.

Arghir, care n-a participat la această sporovăială, a sărit între timp dincolo de gard. A dat să se apropie de calul de flacără, iar animalul a părut să-l aştepte.

Ar fi putut chiar să-l prindă, calul îl privea fascinat, dacă n-ar fi intervenit din nou măgăriţa. Ea a repetat jocul, pâhnind răguşit, rupând-o din loc, cu calul după ea. Nu departe.

— Juvină, a strigat Arghir, aduceţi-mi un cal. Şi veniţi după mine călări.

Îndemnul acesta i-a trezit şi pe ofiţeri. Maiorul

Anghel a fluierat-o pe Bichette, care s-a şi înfăţişat. Căpăţână, bun camarad, n-a ezitat să-şi încalece calul lui, dar cu un aer supărat, părând a spune că n-are încotro. Au apărut călări şi soldaţii. Încălecând, Arghir n-a mai simţit durerea operaţiei, a simţit doar coastele calului, între pulpe, apoi ţâşnirea în viforul galopului.

A început goana. Mai întâi un fel de hârjoană, în care s-au prins şi urmăritorii şi cei urmăriţi. Aceştia, măgăriţa şi calul, au dispărut cât ai clipi din raza vederii, sorbiţi brusc în pământ, apoi au reapărut pe linia orizontului ca două puncte mici şi negre, nişte gărgăriţe pe şubredul fir al luminii.

— Acolo, uite-i acolo!

— Fii, domnule, serios, alea-s dropii!

Goana s-a reluat totuşi în direcţia aceea, iar cele două puncte au crescut până la statura aproape reală a celor urmăriţi, recompuşi acum pe peretele incendiar al zilei isprăvite. Măgăriţa şi calul îi aşteptau pe urmăritori. Au aşteptat până ce pilcul de oameni călări s-a apropiat în tropot. Apoi a urmat acel avertisment răguşit, auzit limpede de toţi militarii, după care animalele s-au îndepărtat, într-un zbor de fantasme.

După două ore de goană, spre amurg, militarii au descălecat pentru un scurt consiliu.

— De vină e numai nenorocita de măgăriţă, a strigat

Căpăţână. Şi cu năduf: Curva aia! Pariez, domnilor, că cretinul ăla de ghidran e încurcat cu ea.

— Este o prostie! a urlat Arghir. Şi clocotind: Dumneavoastră, domnule căpitan, nu ştiţi ce spuneţi!

— Bine, să zicem că nu, dar ai să vezi dumneata.

Eu sunt trecut prin multe, am văzut, ehei! multe…

— Se poate, a convenit Arghir, încă nedomolit, dar nu e vorba despre ceea ce spuneţi dumneavoastră…

Maiorul Anghel a calmat lucrurile, readucându-le la

ceea ce era important.

— Oricum, dacă nu scăpăm de măgăriţă nu-l putem prinde pe cretinul ăla, a început el. Eu vă propun să-l izolăm. Să ne-mpărţim în două grupe, ba chiar în trei, şi să atacăm frontal şi din flancuri.

Soluţia a fost pe loc acceptată, nu era timp de comentarii, venea şi noaptea. Arghir a pornit înainte, urmat de sergentul Cârloanţă şi de ţiganul Juvină. Ceilalţi s-au separat în două grupe, grupele de flanc. În urmărire, de data aceasta, s-a pus înverşunare şi patimă. Cu toată greutatea lui, Căpăţână se dovedea un călăreţ focos, iar maiorul Anghel, căpetenia celui de-al doilea grup, a

pus în joc, fără ezitare, toată arta lui Bichette. Iapa englezească se întindea şi se strângea ca o armonică, mâncând spaţiul, mai mult plutind peste pământ decât atingându-L

Datorită lui Bichette, grupa de flanc a maiorului era cât pe-aci să-i atingă pe cei urmăriţi. A intervenit prompt şi grupa căpitanului. Cele două animale au fost pentru o clipă izolate.

— Arcanul! a strigat Arghir. Daţi-mi arcanul!

Cârloanţă a smuls din umăr arcanul şi l-a întins locotenentului.

— Unde-i calul? Era acolo!

— Acolo era măgăriţa, dom locotenent. Calul era în partea ailaltă.

— După cal!

— După măgăriţă! a urlat Căpăţână.

S-au despărţit din nou, risipindu-se în urmărirea fugarilor. Gonind după cal, confundat cu galopul, Arghir a simţit însă după o vreme lipsa arcanului, ca şi cum i-ar fi fost furată o bucată din umăr. S-a oprit.

— Unde-i arcanul?

— Vi l-am dat dumneavoastră.

— Când? N-am arcanul!
— Dar îl aveaţi în umăr!
— Cum în umăr, în mână!
Arghir simţise în mână, în degete, frânghia de prins cai, care acum lipsea. A descălecat. A început să caute arcanul, pe jos, prin semiîntunericul din iarbă, dibuind după el ca după un şarpe. A bufnit un pocnet de puşcă.
Arghir a tresărit.
— Ce e asta?
— Au împuşcat măgăriţa.
— Nu se poate.
Şi Arghir s-a cutremurat. Nu era aşa. Revăzându-se, după o jumătate de ceas, în plină noapte, militarii au convenit, posomorâţi, asupra faptului că goana lor fusese zadarnică. Căpitanul Căpăţână încercase, într-adevăr, să împuşte măgăriţa, dar glonţul lui s-a risipit în pustiu.
S-a auzit din nou pâhnitul acela răguşit, acum ironic.
— Nu-i nimic de făcut, a pus încheierea maiorul.
Luăm alt cal.
— Asta s-o crezi dumneata, l-a contrazis căpitanul
Căpăţână. Acum mergem să ne culcăm, dar în zori pornim iar după nebunul ăla.
Au plecat toţi să se culce, nu la conac, ci la bordeiele din văioaga cu cai. Grecul, care îi aştepta cu masa pusă, i-a liniştit.
— Domnilor, nu vă omorâţi cu firea, calul se întoarce cu măgăriţă cu tot. Caii de herghelie, oricât ar fi de singuratici, nu stau pribegi. În zori o să-l găsiţi p-aici, p-aproape. Hai să mâncăm.
N-au mâncat. Au dus la gură câte ceva, preocupaţi mai mult de pahare decât de hrană, toţi fiind sleiţi, storşi de emoţie ca nişte cârpe, deşi niciunul n-o mărturisea. Ca să le treacă timpul, au discutat despre Bichette.
— Domnule maior, a început Căpăţână, care se

împăcase între timp cu maiorul, după încă un pahar de vin, domnule maior, a repetat el, dumneata ai greşit într-un singur punct: dumneata trebuiai s-o botezi Papillone, nu Bichette. Am văzut-o cum fuge. Fuge nu ca o căprioară, ci ca un fluture. Ţi se pare că merge lent, ei bine, nu, ea zboară, mănâncă aerul. Eu i-aş fi spus Papillonette.

— De ce Papillonette?

— Fiindcă aşa îmi place mie.

— Dar şi hoinarul ăla! a spus admirativ maiorul

Anghel. Eu i-aş spune Alcor. Ştiţi ce e Alcor? E o stea aproape invizibilă, din Ursa Mare. Arabii au numit steaua asta Alcor. Alcor are cert şi sânge arab. L-am văzut cum fuge. Şi către Arghir: Locotenente, meriţi calul ăsta.

N-au dormit, au moţăit doar, s-au amăgit cu somnul sub clipirea unor stele transparente şi aproape invizibile, stelele câmpiei, pereche îndepărtată şi nocturnă a pulberilor aurifere de jos, pe care ziua le măcinau mărunt copitele turmelor de oi, şi le răscoleau, în trâmbe, copitele cailor. Înainte de aţipirea generală, grecul avusese totuşi o bună idee:

— Domnilor, a spus el, prins de-acum în joc, eu ştiu că vă interesează nu caii mei, ci pezevenghiul ăsta. Vă priveşte. Eu caii nu-i prea vând, mai mult îi dăruiesc, îi fac cadou. Cât îl priveşte pe Alcor – de-acum numele se acceptase –, ăsta chiar că nu mă interesează, fiindcă nu-i calul meu. E calul cui pofteşte să-l aibă, să zicem domnul locotenent Arghir, sau domnul căpitan Căpăţână…

— Eu nu-l vreau! a precizat Căpăţână.

— Eu n-aş zice că nu-l vreau, a spus maiorul.

— Bine, domnilor, a continuat grecul, dar calul ăsta e un fel de pariu cu neantul. În greceşte cuvântul neant are alt sens, nu vi-l pot explica. Ştiţi greceşte?

Ofiţerii nu ştiau greceşte, iar chestiunea neantului a rămas pentru ei în suspensie. A lăsat-o moartă şi grecul,

care nu era un mare filosof, ci un grec oarecare, ajuns dincolo de fruntariile Eladei, în câmpia valahă a Burnasului.

— Domnilor, şi-a urmat gândul grecul, un gând de astă dată practic, eu nu mă refer în ceea ce v-am spus la neant, adică la nimic, ci la ceva palpabil. Vreţi calul, nu?... Ei bine, calul ăsta ţine probabil de herghelia Dâlga, o herghelie a unui domn Cămărăşescu, stăpân pe cealaltă parte a câmpiei, pe Bărăganul propriu-zis. Eu presupun că calul, iertaţi-mi cacofonia, e al lui, ţine adică de herghelia lui, de Bărăganul propriu-zis. Nici nu s-ar putea altfel, eu am fondat aici herghelia de puţină vreme, şi numai cu animale de rasă. Or, trebuie să vă spun, domnul Cămărăşescu e om vechi. El posedă cai de toată mâna, aşa cum i-a vânturat vremea p-aici, prin partea asta de lume, adică nu vremea, ci ceea ce s-ar putea numi istorie, adică o peripeţie, o vânturare...

Ofiţerii aproape că dormeau. Lor nu le-a păsat de nicio vânturare. Erau foarte istoviţi, frânţi de-a binelea.

Pe ei chestiunea cu peripeţia sau cu istoria nu-i interesa.

Ei s-au trezit totuşi din somnie la partea practică a problemei – moşia Dâlga, herghelia etc. luând nişte măsuri pe loc. Ei au trimis spre Dâlga, imediat, o echipă de oameni deştepţi, în care au fost cuprinşi sergenţii Ailenii şi Cârloanţă, plus nişte herghelegii localnici, oameni de nădejde. Pe ţigan, pe Juvină adică, nu se putea conta – ţiganul minte, jură şi pe ceea ce nu vede. Arghir, mai puţin exclusivist, l-a reţinut pe ţigan lângă sine, pe post de ordonanţă, în cazul dat pe post de purtător de arcan.

Arghir pierduse arcanul.

Cei desemnaţi, prin ordin sever, au plecat pe loc, chiar atunci, spre Dâlga, fără să mănânce. Li s-a dat câte ceva în traistă, să îmbuce pe cal. Tropotul lor de copite a

dat semnalul trezirii ofiţerilor, care au şi sărit în sus, niţeluş ameţiţi.

— Gata, domnilor, de-ai uns!

Semnalul de plecare l-a dat nu Căpăţână, ci maiorul

Anghel, fericit că Bichette sau Papillonette trecuse examenul admiraţiei unanime; tropotele celor plecaţi şi tropotele următoare, înnodându-se în negura zorilor, de fapt în plină răscruce a nopţii. Nu era timp de risipit. Ofiţerii nici măcar nu s-au mai spălat, urmau să se spele pe drum. Un singur lucru grecul n-a uitat să le spună: că primul popas urmau să-l facă la o târlă a lui, în inima câmpiei, la vremea arşiţei de la amiază. Cârloanţă avea misiunea să-i prevină pe ciobani de sosirea oaspeţilor, cu ordinul de a pune în frigare un batal.

Drumul s-a limpezit pe parcurs. Au înotat multă vreme nu în lumină, ci într-un fel de zer. Se vedeau doar copitele cailor, dar ireal, copitele spulberau un fel de fosfor fluid. Erau pulberile câmpiei – praf de stele, mraniţă de vegetale, animale şi oameni, toate răcite şi stinse, iar ofiţerii luau în copite această funingine oarbă vânturând-o cu indiferenţă în urma lor. Doar Căpăţână a înjurat straşnic, amintindu-şi de măgăriţă:

— Mama ei de hoaţă, din cauza ei batem atâta drum! ...

O făcea acum şi hoaţă, adică vinovată de furtul lui

Alcor. Când copitele calului său au scăpărat într-o piatră, căpitanul a înjurat din nou, adăugând:

— E şi vrăjitoare, ticăloasa!

Dar imediat – după scânteie şi după sudalmă – s-a dat în lături poarta zilei şi toată câmpia s-a luminat.

Până la amiază, în plin soare tropical, n-au avut ce vedea.

Fugarii erau de mult sorbiţi de golişte, ei nu se întorseseră la herghelie şi nu apucaseră nici spre Dâlga – o

certificau ciobanii de la târla aceea, care erau cu veghe la toată mişcarea vietăţilor de prin preajma lor. Exact la prânz au sosit şi soldaţii, care au confirmat spusa ciobanilor: fugarii nu se aflau nicăieri.

Drept care ofiţerii au mâncat balmuş şi s-au înfruptat din batal, nu cu silă, dar cu senzaţia de pagubă. Ei erau într-o anume misiune, chiar şi ciobanii, în impasibilitatea lor, au luat act de acest necaz al oamenilor lui Vodă.

Aceştia, cu gradele şi puştile lor, urmăreau nişte fugari, erau o poteră.

— Ăştia nu-s de pe aici, a întărit stăpânul târlei, referindu-se la fugari. Io ştiu ce se mişcă în toată pustietatea. Gărgăriţă să fie şi o văd. Dacă nu-s, apăi nu-s.

Tune naiba în ei, nu-s şi nu-s. Că dacă erau se vedeau.

Ce nu se vede, care va să zică nu-i, n-are fire să fie, nu-i şi pace.

Fugarii n-aveau fire să fie prin preajmă, potera îi căuta de pomană. Totuşi un strungăraş s-a vârât în vorbă, spunându-le ceva domnilor ofiţeri, care l-a mirat pe baci:

— S-ar putea să se fi ascuns în baltă. Acolo se ascund hoţii, de potere.

— Ce hoţi? a tresărit Arghir.

— Păi fugarii de care ziceţi. Şi cu spaimă: Nici io nu i-am văzut.

Strungăraşul văzuse sau simţise ceva, dar acum nega.

Ofiţerii au reţinut informaţia. După ce-au mâncat, după ce şi-au făcut cruce, cum se cuvine, ei au încălecat şi-au pornit spre baltă, în plină jărăgaie, pe o căldură de iad.

Au mers iar, au mers mult, uitând şi de ei şi de drum.

În lunca cea mare a fluviului s-au deşteptat ca într-o altă lume. Dar până să intre în raiul verde au mai mers o vreme.

— Domnilor, când ajungem în luncă e musai să ne odihnim. Aşa nu mai merge, a spus căpitanul Căpăţână, care-şi storsese din trup toate sudorile.

Era frânt şi maiorul Anghel. Papillonette, care-l purta pe maior, abia mai vâslea în dogoarea de cuptor a zilei.

— Va trebui să tragem o scaldă, a spus maiorul. Cum ajung la baltă de-a dreptul în apă mă arunc, cu iapă cu tot.

Arghir, care călărea în frunte, n-a scos un cuvânt.

Ideea de popas nu însemna pentru el odihnă, ca pentru ceilalţi, ci poate aflarea unei soluţii. Transpiraţia îi muiase vestonul şi pantalonii, şaua calului mirosea a piele crudă, pe Arghir îl purta înainte doar înverşunarea.

Soldaţii călăreau istoviţi, nu mai aveau putere să îndemne caii, se lăsau duşi de cai, iar animalele înaintau prin inerţie, abia păcănind din copite. Ele s-au înviorat însă la un anume moment, când au simţit în nări apropierea apei.

Apa se simţea de departe prin îngrămădirea pe orizont a unor clăi de umbră, mase grele de frunză întunecată, crescute brusc la întâlnirea câmpiei cu cerul.

— Acolo e Dunărea, mânca-o-aş! a strigat ţiganul Juvină.

Ochii oamenilor şi ai cailor s-au umezit de plăcere.

— Ehei, mai e până la Dunăre! a spus oftând Vasile Ailenii, dar se cheamă că intrăm în baltă.

Apropierea bălţii a schimbat lumina – care s-a înviorat, şi gustul aerului – care a căpătat aroma clorofilelor. Şi pământul s-a muiat, începând să respire, înverzit de iarba deasă şi proaspătă în care se înfundau copitele.

— Mă ţigane, o să te pun să paşti!

Gluma idioată a lui Cârloanţă i-a înveselit pe oameni, inclusiv pe Juvină, care nu s-a supărat. Când au intrat sub corturile de frunză, animalele au devenit sprintene, parcă

băuseră apă. Deşi mai era până la apă.

Călăreţii au descălecat într-o rarişte de sălcii, lângă o cioată uriaşă, semănând cu un stârv de fiară. Părea ciudat hoitul acela vegetal, răsturnat pe-o coastă, în jungla sălciilor tinere. Căpăţână, care se retrăsese în lăstărişul firav din preajmă, pentru micile necesităţi, s-a întors lângă camarazi cu o mină uimită şi perplexă:

— Domnilor, p-aici sunt sălcii cu barbă! a spus el, întărindu-şi spusa şi cu o sfântă cruce. Aşa ceva n-am văzut, vă jur. Parc-ar fi mamuţi de ăia preistorici, sau dracu' să ştie ce, balauri… P-aici trebuie să fie şi şerpi…

— Şi ce dacă sunt şerpi! l-a repezit maiorul. Şerpii de apă nu muşcă, dumneata nu ştii? Parcă n-ai fi băiat de la ţară.

— Eu nu-s de la ţară, dom'le Eu sunt citadin. Şi să ştiţi de la mine: *à-propos* de şerpi! acolo unde-s şerpi nu stau caii. Caii nu suportă şerpii. Asta trebuie s-o ştii şi dumneata, ca băiat de la ţară ce eşti. Şi mâhnit: Ceea ce înseamnă că fugarii noştri nu sunt p-aici!

— Se poate, om vedea noi. Şi maiorul Anghel a închis discuţia asupra şerpilor, preluând comanda expediţiei.

Au încălecat iar şi au pornit prin luncă, într-o doară.

Se vedea pe feţele lor că nu cred în existenţa fugarilor, care, chiar dacă ar fi avut unde se ascunde, s-ar fi sfiit poate de atâta desime şi de atâta pustie. Lunca în schimb îi minuna pe toţi. Perplexitatea de pe chipul căpitanului

Căpăţână a trecut rapid şi pe celelalte chipuri, acum transfigurate. Copacii mari, mai ales plopii rămuroşi şi crăcoşi – dar şi arinii, şi teii, şi arţarii – pluteau şi în aer, şi în luciurile limpezi de apă, până la ameţeală. Ei umbreau răchitele butucănoase şi strâmbe, care aveau într-adevăr câte trei-patru rânduri de bărbi, de fapt nişte fuste din rădăcini, ridicate şi lăsate de la tălpi până la umeri, după

voia inundaţiilor. Între copacii mari, care acopereau cerul, se îmbulzeau lăstărişul şi arboretul de toate neamurile, într-un amestec de frunze, flori, liane.

Un fel de glicine dunărene scăpărau scântei de floare, în aprinderi scurte. Văzduhul era întunecos şi plin de aburi.

Apele de jos urcau prin arterele trunchiurilor până în crengi şi până în frunzele transpirate, apele de sus îşi pogorau pânzele transparente, ca pe o năduşeală, învăluind aerul, buruienile şi ierburile într-o boare de străluciri umede. Pământul era puhav şi nesigur – poene rare, cărări încurcate, bălţi puţin adânci, iezături, smârcuri, dar şi ghioluri, şuvoaie violente sau viclene pe care militarii au trebuit să le treacă înot.

Ieşind pe un mal, caii militarilor au speriat nişte dihănii, nişte animale mari cu coarne şi barbă. Animalele acelea, păroase şi ciolănoase, atunci ridicate din nămol, păreau fiinţe de apă, apa şiroia pe spinările, pe coamele şi cozile lor. Erau sălbăticite, cu bărbi, sprâncene şi mustăţi, şi priveau la noii-veniţi lung şi timp. Ele au înţeles greu ce se petrece. Dar până la urmă s-au speriat şi au rupt-o la fugă, dărâmând cu piepturile lăstărişul des şi papura. A rămas în loc un ţap roşcat, cu blana hărtănită de spini, care părea şi mai întârziat la minte.

— Marş d-aici!

Ţapul nu s-a speriat, le-a făcut loc călăreţilor, trăgându-se mai la o parte, apoi i-a privit din urmă, cu ochi abia treziţi. Părea că nu văzuse om până atunci. El şi-a reluat rumegatul, şi-a pus adică falca de jos în mişcare, ochii rămânându-i imobili. În barbă îi atârna un pai.

— Ăsta-i dracul, zău că e dracul! a spus cineva.

— Ce drac să fie, că dracul ţopăie, ori ăsta stă în loc!

Dracul sau ţapul nu s-a mişcat, i-a privit în continuare pe oameni, fără să pară că le dă atenţie, până

ce fiarele acelea duble, oameni-cai, s-au pierdut în desime.

Desimea era mare, crengile plesneau oamenii şi caii peste feţe şi peste ochi. Nişte tufe de soc au scuturat peste străini o horbotă de stele mici şi rău mirositoare. Apoi a apărut încă o poiană, vastă şi neprihănită de paşi. La uimirea oamenilor se adăuga şi o undă de fior, înfiorarea pe care o strecoară în simţire locurile încărcate de imprevizibil. Fiindcă, la un anume moment, chiar în acea poiană, iapa maiorului a tresărit atentă, fixându-şi copita în poziţia *arret*.

— Ce-i asta, domnule maior, ce simte iapa?

Maiorul Anghel a descălecat şi a privit iapa, apoi a dat din umeri:

— E greu de spus ce simte. Animale mari nu se văd.

Dar simte ea vreo mişcare. Or fi şerpi, vorba dumitale.

P-aici te poţi aştepta la orice.

Aerul mirosea umed şi iute. Un cal strivise probabil sub copită niscaiva bureţi otrăvitori sau călcase în vreun cuibar de gângănii care emana o mireasmă ardeioasă. Dar în miros intrau şi accentul de ferigă şi izul de cătuşnic, de izmă, de doamnă-mare sau mandragoră, de putregai. Un soldat lovind cu cravaşa, în joacă, într-un butuc uriaş de plop, răsturnat în cale, a văzut cum butucul s-a risipit în pulberi, ca şi cum n-ar fi fost. A rămas din el un fum alburiu, care s-a risipit peste împrejurimi, pudrând frunzele şi iarba.

— Putregaiul ăsta străluceşte noaptea, a spus Vasile

Ailenii. Dacă vii aici noaptea, toată poiana ţi se pare luminată.

— O fi asfinţit soarele? a întrebat maiorul Anghel.

Nici nu-ţi poţi da seama p-aici dacă e zi sau noapte. Şi către soldaţi: Băieţi, ar trebui să vă gândiţi la un loc de popas. Undeva în vreun luminiş, să putem aprinde foc.

Soldaţii s-au răspândit în căutarea unui loc de mas.

Primul s-a întors Juvină, cu bucuria pe chip:

— Am găsit p-aci, p-aproape, nişte ţigani lingurari.

Au colibele colo!

— Şi-ai fi vrând să ne bagi la ţigani! l-a repezit Căpăţână.

— Ce dacă sunt ţigani! a intervenit maiorul, concesiv.

Hai la ţigani.

Au mers la ţigani, într-o poiană. Tribul se găsea de-acum adunat în jurul focurilor, care pâlpâiau vesel. Femeile au dispărut. Au rămas lângă focuri bărbaţii şi plozii, toţi nişte pocitanii, după cum li s-a părut militarilor, mai ales căpitanului, care s-a uitat cu ochi mari la ţiganii tuciurii şi pletoşi.

— Ce e, domnule, n-ai mai văzut ţigani? l-a tachinat maiorul.

— Ba da, ţigani-ţigani, dar nici aşa!

Tribul arăta într-adevăr destul de disperant în goliciunea şi sărăcia lui. Totuşi indivizii rămaşi pe loc, bătrâni, tineri, copii, toţi aproape goi, nu s-au sfiit de străini. Ei erau la fel de goi ca şi trunchiurile descojite de plop şi salcie, trântite peste tot. Trunchiurile acelea erau albe, ei negri. În carnea albă a lemnului ţiganii intraseră cu topoarele, dălţile, cu cuţitele şi peste tot, în toată poiana, se vedeau urmele masacrului vegetal. Se vedeau şi rezultatele, nişte sculpturi albe – ovaluri, sfere, elipse, care reprezentau hârdae, covate, buţi, puţini şi chiar câteva bărci scobite dintr-un singur copac. Bărci lungi şi albe.

— Întreabă-i despre cal! a poruncit Căpăţână, iar ţiganul Juvină s-a executat.

A urmat conversaţia, într-o limbă stranie. Juvină vorbea ţigăneşte cu lingurarii, iar ofiţerii n-au dat atenţie, din superioritate, acelui dialog între primitivi.

— Spune că balta geme de vite, a tălmăcit Juvină,

primul răspuns, un răspuns foarte general. Că sunt şi cai.

Şi porci. Şi oi. Şi capre. Şi ţapi. Şi alte alea. Toate lăsate aici de izbelişte.

— Cum de izbelişte? s-a interesat Căpăţână.

— Oamenii, adică ţăranii, aduc vitele la baltă primăvara. Şi le lasă aici de capul lor. Apoi le scot de-aici grase, toamna.

— Păi lupii?

— Iau şi lupii cât pot lua. Dar cică sunt prea multe.

Lupul nu le dovedeşte. Cât mănâncă lupul? Lupul mai mult strică. Dar se satură şi el.

— Oameni buni, dragi camarazi, a strigat Căpăţână, punând concluzia, fugarii noştri sunt aici. Aici e probabil raiul fugarilor. Ştiau ei ciobanii ce spun!

— Nu v-am spus eu? a întărit maiorul. Cine a lansat propunerea să venim aici!

La ţigani nu se putea totuşi rămâne peste noapte. Lui

Căpăţână îi repugna ideea. Lui nu-i plăceau sălbăticia, promiscuitatea, păduchii, chiar şi numai vederea ţiganilor l-a scârbit.

— Se poate merge la pescari, a tălmăcit Juvină. Pescarii au năvod pe balta Creaţă, dar lingurarii nu vorbesc cu ei. Cică ar fi fost între ei caz de omor.

— Bine, mergem la Creaţa, la pescari! a hotărât maiorul.

Şi au pornit către tabăra pescarilor, în frunte cu Juvină, care primise de la ţigani lămurire privind secretul drumului.

Ieşind din întunericul luncii, călăreţii au nimerit la balta Creaţă, nu peste multă vreme, în ceasul revărsării asfinţitului pe apă. La poiata aşezării nimeni, doar un bătrân speriat şi surd. Văzându-i pe oamenii lui Vodă, bătrânul a dat să sară în apă ca vidra. Roşiorii l-au prins şi l-au ţinut de subţiori în faţa căpitanului Căpăţână şi a

maiorului Anghel.

— Căutăm un cal!

— Io nu ştiu, nu cunosc, a orăcăit el.

— Un cal şi o măgăriţă!

Nu s-a putut scoate nimic de la bătrân, care, scăpat din mâinile roşiorilor, s-a repezit în stuf.

— Hei, nu-l nimeni pe-aici?

Lângă o vatră, o femeie curăţa peşti. Bărbaţii n-o văzuseră, ea îi văzuse în schimb pe bărbaţi, dar îşi ţinea mai departe treaba, fără să-i pese de străini. Ea dezblănea cu cuţitul crăpoaice mari şi ştiuci de un stânjen, aruncându-le într-un cazan, după ce le despica mai întâi burţile, scuipând afară cu vârful sculei maţele roşii. Solzii peştilor o împestriţaseră pe pulpe, până sus. îmbumbată cu solzi până sus, femeia părea pe jumătate peşte.

— Bătrânul îi surd, a spus ea descăpăţânând un crap.

De la moş n-aveţi ce vorbă afla, că are un beteşug şi la gâtlej, dintr-o spaimă. El e p-aici un pribeag, el nu-i d-aici, e de pân susul Ialomiţei, de pe la Arsurile.

S-a auzit un fel de clănţănit de protest. Era bătrânul.

— Ei, zici tu că nu-i aşa, dar aşa-i, io ştiu mai bine.

Şi către militari: Nu-l luaţi în seamă, spune prăpăstii, nici ţinere de minte nu mai are. Vino-ncca, broscoiule!…

Broscoiul, adică bătrânul, s-a tras din stuf afară, apropiindu-se de străini, dar cu destulă fereală.

— Nu v-apropiaţi de el, i-a prevenit femeia pe străini, că şi pute. I-au spart rânza nişte ţigani lingurari, care l-au băgat sub apă, în baltă, cu pietre legate de gât, până i-a plesnit rânza, dar şi băşica udului. Acu broscoiul nu-şi mai ţine udul. Nici alte alea. Face pe el.

Bătrânul clănţănea, protestând.

— Acu ştiu, ţi-a pierit piuitul. Da an vară şi răsailaltă vară, cine cânta? Avea glas broscoiul, ca privighetoarea.

Când cânta el, se lumina lunca. Şi ţiganca îi ţinea

isonul.

Căpăţână a intervenit, curmând sporovăiala femeii.

— Ceva găsim de mâncare p-aici?

— Păi cum! Doar e în baltă peşte.

— Şi de dormit?

— Păi nu-i lunca mare?

— Şi pescarii unde-s?

— Păi or veni şi ei.

Citadinul Căpăţână a prins a fornăi pe nări, cu nelinişte. Simţea mirosul crud al peştelui, măţăria risipită în lut, plus gustul aţâţător de sărătură. El simţea peştele sărat cum simte peştele viu frigarea, eu zbateri. El a simţit însă şi zbaterea unui peşte viu, un pui de nisetru, pe care femeia l-a sugrumat între pulpe, până i-a despicat pântecele ca să-i scoată lapţii. Azvârlit alături, dincolo de ea, puiul de nisetru încă a mai zvâcnit, în spasme tot mai moi, care îi puneau în mişcare doar coada. Acel peşte putea fi tăiat numai cu toporul.

— Şi cu ăsta ce faci? a întrebat-o unul din soldaţi, arătând nisetrul.

— Îl frigem pe cărbuni! a răspuns femeia ridicându-se.

Când femeia s-a ridicat în picioare – voia să caute probabil toporul – fusta ei din solzi de peşte a căzut peste pulpe cu o foşnire de bani mărunţi, care întâi l-a răcit pe căpitan. Nu ştia ce să facă, nu-şi găsea locul, nici glasul.

Era cu ochii pe jos, pe risipa de bani de argint de la picioarele femeii. S-a trezit vorbind despre altceva, despre baltă, şi a spus într-o doară:

— Frumoasă baltă.

— Ce frumoasă! l-a repezit femeia-peşte. Balta asta azi e, mâine nu-i. Azi e cum o vedeţi, credeţi că-i aici de când lumea, dar într-o noapte, când se umflă ori când se dezumflă apele cele mari, o soarbe Dunărea şi-o mută-n

altă parte, cine ştie unde.

— Cu nume cu tot! a chicotit bătrânul.

— Asta s-o crezi tu! Şi către militari: Numele ăsta al bălţii nu-i de fapt numele adevărat, că nici nu-l ştie nimeni, e o poreclă de ţigancă. Porecla a rămas şi Creaţa s-a dus. De pomană o caută broscoiul cu mâinile prin mâl...

Din întunericul adăpostului de stuf scâncea un copil.

Femeia, cu cuţitul în mână, i-a cerut broscoiului să-i aducă ţâncul. Ea n-avea timp, pregătea mâncarea. Înteţea focul sub cazan, mesteca în zeamă cu un polonic uriaş de lemn.

Ea a primit în braţe ţâncul gol, atârnându-l de gât şi astupându-i gura cu sfârcul ţâţei. Copilul a tăcut. Dar în preajma cazanului a apărut o pasăre de baltă, un pelican de statura unui om, care a prins a măcăni ca un giscan domestic.

— Arvinte, pleacă d-aici, ce vrei! a gonit ea fiara cu pene. Du-te la ăl broscoi!

Arvinte nu s-a dus la broscoi, adică la bătrân, a rămas în preajma focului, clămpănind din plisc. Militarii s-au uitat cu mirare la acea fiară cu pene, al cărei sălaş natural nu era pe aici, ci, după cât ştiau ei, hăt departe, la vărsarea Dunării în mare. Ţiganul Juvină l-a pipăit cu ochii admirativ:

— Asta face cât zece gâscani, da carnea lui nu-i bună, duhneşte-a mâl şi-a peşte stricat.

— E prăpădul bălţii babiţa, se ştie! a spus un sergent.

Căpitanul Căpăţână şi-a arătat şi el nedumerirea:

— Domnilor, de ce i se spune şi babiţă şi pelican?

Pelicanul sau babiţa clămpănea din plisc, deschizând spre femeia-peşte o gură uriaşă.

— Ce, n-ai peşte? Ce vrei! l-a probozit femeia. Vrei peşte prins din mâna mea, ai? şi i-a aruncat lui Arvinte un crăpcean, pe care pelicanul l-a prins din zbor, înghiţindu-l.

— Ce-i cu pasărea asta, domnilor? a bâiguit Căpăţână, fascinat aproape. Cum de s-a domesticit?

— Şi ăsta-i un pribeag, a lămurit femeia, după ce i-a mai aruncat pelicanului un peşte gata curăţat. L-a prins toamna un îngheţ p-aici pe la noi, şi s-a şontorogit. El de zburat nu mai zboară, da înoată. S-a-nhăitat cu pescarii noştri. Ăsta, Arvinte, i-a dat zile broscoiului, căci el l-a scos cu pliscul din baltă, din mâna ţiganilor.

— Domnilor, a bâiguit Căpăţână, pelicanul ăsta e un personaj. îmi pare rău că nu-l putem fotografia.

— Multe parale nu face, a mai spus femeia, care îl dispreţuia pe Arvinte, după câte se părea. Primăvara îl punem pe ouă, să clocească. Cloceşte prostul câte o sută de ouă deodată.

— Stă pe ouă?!

— La început nu vrea, dar i-au dat pescarii rachiu.

Acu s-a-nvăţat cu rachiul şi bea dihania, de speriat ce bea. Bea cu broscoiul. Nişte ticăloşi amândoi.

Vasile Ailenii a scuipat cu silă, auzind de pelicanul beţiv. Sergentul Cârloanţă, mai gospodăros, a întrebat despre creşterea păsărilor aici, la baltă. îl uimea pelicanul cloşcă:

— Păi creşte-ţi şi păsări p-aici? a întrebat-o el pe femeie.

— Păsări nu prea creştem, că nu le prieşte. Le prăpădesc vulpile şi nevăstuicile. Şi-apoi se şi sălbătăcesc, care scapă vii. Va de le mai prinde. Doar eu puşca. Un cocoş al nostru trăieşte prin copaci. S-a făcut cocoş sălbatic. E rău şi lacom, ca uliul. O să-l auziţi cum cucurigeşte, la ziuă.

Au aflat şi despre alte lucruri de mirare: o vidră ţinea loc de câine, apăra lătrând aşezarea pescarilor, mai bine decât Arvinte sau decât broscoiul.

— Pe ăştia doi nu poţi pune bază! a spus femeia,

scuipând spre pasăre şi spre om.

Mai era şi un şarpe de apă, care-şi avea sălaşul nu sub prag, ci sub covata în care dormea ţâncul. îl legăna?

— Se spune că şerpii trag la lapte, a spus cineva.

— Păi cine să-i dea lapte p-aici! s-a mirat femeia-peşte, care abia pusese ţâncul alături, lângă nisetrul ucis.

Înţarce-l naiba! a mai spus ea. Apoi liniştit: Dă-i un şarpe cuminte. Nici n-are nume. Broscoiul îi zice băiatul, şi-l sâsâie…

Broscoiul n-a mai protestat. îi convenea probabil intimitatea blândă cu şarpele, care era mut. Şarpele lipsea în clipa aceea, se culcase devreme, odată cu păsările. Doar pescarii nu soseau şi nu era limpede din ce parte vor sosi – de pe apă, dintre răchiţi, din aer?

Ei au venit totuşi pe apă şi au ieşit din lotcile lor negre când era gata ciorba, în plin întuneric. Erau vreo opt bărbaţi. Ei i-au privit cu ochi duşmănoşi pe oamenii lui Vodă.

Femeia n-a spus un cuvânt despre rostul roşiorilor acolo la baltă, şi nici moşul n-a bolborosit ceva. Toţi oamenii, militari şi pescari, au mâncat în tăcere, aruncându-şi din când în când priviri colţoase. Căpăţână s-a înecat cu un os de peşte în gât. A încercat să-l scuipe, n-a putut, până când un pescar nu l-a bufnit pe căpitan cu un pumn în ceafă. Căpăţână a căscat ochi de fiinţă acvatică şi a scos osul afară.

— *Merçi*! a mulţumit el. Din aşa ceva ţi se poate trage şi moartea.

Constatarea căpitanului n-a reţinut atenţia nimănui.

Nici acel *merçi*, spus cu icnet. La masă participa şi pelicanul Arvinte, care primea din când în când, din mâna femeii, peşti cruzi. Gâtul pelicanului se arcuia în întuneric, pliscul lui lucea din când în când, căscându-se ca să înghită peştii, iar traista guşii i se umflase, arăta plină ca

un pântece de vită. Pelicanului nu i s-a dat rachiu, nici oaspeţilor, rachiu a băut de unul singur doar atamanul pescarilor.

Pentru străini, masa s-a încheiat cu apă, o apă sălcie şi bâhlită, destul de rea la gust. După ce şi-a făcut cruce şi a aprins ţigară din mustaţă de porumb amestecată cu tutun, atamanul pescarilor s-a ridicat în picioare şi a scos în sfârşit cuvânt:

— Pe mine mă cheamă Urzică, dacă vreţi să ştiţi, a început el. Io nu-s de felul meu pescar, dar acu trag la năvod. Io, să ştiţi, legat nu mă dau, nici io şi nici ceilalţi.

Dacă are stăpânirea treabă cu noi, ne supărăm. Dacă nu.

Bacă stăpânirea are treabă cu alţii, meargă sănătoasă, balta-i mare, noi nu purtăm nimănui bănat.

— Mă, nu cumva aţi fugit de la oaste?

Întrebarea îi stătea căpitanului pe limbă, dar n-a pus-o. Urzică şi oamenii lui trecuseră de vârsta recrutării, arătau a bărbaţi lăsaţi la vatră, nu se ştie la care vatră.

În cursul serii, acelaşi broscoi bătrân bâiguise ceva despre hoţii din baltă, care trec *dincolo*. Rezulta, a dedus căpitanul, că pescarii şi hoţii de baltă comunicau cu lumea de dincolo, cu otomanii. Ideea l-a intrigat pe ofiţer, dar localnieii vedeau lucrurile altfel, fiindcă femeia l-a completat atunci pe bătrân:

— Păi şi lotrii lor trec la noi, a spus ea. Când se supără stăpânirea lor pe ei, trec în balta Valahiei şi hălăduiesc pe la noi. Şi-ai noştri trec *dincolo*. Un hoţ de-al nostru, unul pe care-l chema tot Urzică, ar fi ajuns cică până la Marea de Marmara.

Acel Urzică, de care pomenise femeia, era oare acest

Urzică sau altul? Căpitanul nu s-a putut dumiri. Oricum, vorbele acelea, schimbate între femeia-peşte şi broscoi, îl făceau pe căpitan să-i privească pe pescarii din

faţa lui cu alţi ochi. Atamanul mai ales era un om negru la chip, bărbos şi crunt.

Cântărindu-l la rându-i, maiorul l-a asigurat pe ataman că stăpânirea n-are treabă cu pescarii, că potera alcătuită de militari pornise în urmărirea unui cal.

— Un cal şi o măgăriţă! a precizat un soldat.

— Asta-i altă socoteală, a spus Urzică, acum mai liniştit. Cai sunt p-aci berechet.

Broscoiul a orăcăit ceva, din cotlonul lui, iar femeia a tălmăcit:

— Bătrânul spune că un cal, aşa cum voiesc dumnealor, nu se găseşte. El ştie ce cal voiesc dumnealor, dar nu-i. Calul ăla, cică, nu se iscă uşor.

— Ce bâiguieşte? s-a mirat Căpăţână, cu dispreţ. Ce să se işte?

— Cică un cal ca ăla de-l voiesc dumnealor iese rar din baltă. Iese cică dintr-un ou de muscă, musca aia de-i zice Calul dracului, dar cică nu-i cresc aripi decât rar…

— Eresuri, domnilor, eresuri! a strigat Căpăţână, desfăcându-şi centura. Înţeleg c-am venit p-aici de pomană, ca să ascultăm poveşti, băsneli despre cai cu aripi, ca în icoane. Ei bine, Calul dracului e libelula. Ce are a face libelula cu calul adevărat!…

— Cică nu-i poveste, a încheiat femeia, răsturnând în baltă, pentru peştii vii, resturile ciorbei din cazan.

Pe bătrân, care începuse din nou să pută, muierea l-a îndepărtat cu un *hai sictir*! Broscoiul, prin care treceau toate alea, îi putea supăra pe oamenii străini, mai ales că muierea le atrăsese atenţia asupra acestui beteşug.

Dar străinii n-au mai dat atenţie bătrânului.

Miroseau toţi a usturoi şi a oţet, fiindcă, după ciorbă, carnea peştilor – luată cu mâna – a fost tăvălită prin mujdei de usturoi cu oţet. Numai Arvinte nu puţea a usturoi şi a oţet. Fără usturoi şi fără oţet fusese mâncată doar carnea

friptă pe jăratec a nisetrului, care a slujit de prăjitură, la sfârşitul mesei.

— Oţetul e bun şi la ţânţari, a spus Juvină, râgâind sătul. Şi ridicându-se în picioare: Io plec, plec la ţigani.

Am priceput io povestea. Până în zori vin cu calul.

— Stai, Juvină, eu merg cu tine!

Arghir a sărit în picioare, dar s-a clătinat. Toţi şi-au dat seamă, pe loc, despre ce era vorba: cele două zile de efort în şa îl striviseră fizic pe locotenent.

— Dragă Arghir, e o prostie să pleci, a intervenit maiorul. Poftim, dacă vrei, trimite soldaţii. Şi către soldaţi:

Băieţi, echiparea!

Dar Arghir i-a oprit pe băieţi.

— Nu, nu. De astă dată nu. De astă dată plec singur.

Vă rog să mă iertaţi.

— Singur, în baltă, noaptea, domnule? a strigat Căpăţână. Eşti nebun.

— Şi fără armă! a cerut ţiganul.

— Ha, ha! a hohotit căpitanul. Asta-i chiar o nebunie, în baltă, fără armă. Te pomeneşti că şi fără arcan!

— Fără arcan! a întărit ţiganul.

— Spuneţi-mi că plecaţi la ţigănci, şi-atunci vă cred!

a mai spus Căpăţână, râzând de unul singur cu un râs deloc vesel.

Pregătirile de drum au fost sumare, cei doi au dispărut în noapte.

— Eu n-am să pot înţelege asta! şi-a arătat stupefacţia căpitanul. În primul rând Arghir e bolnav, e zdrenţuit, domnilor. Băiatul ăsta nu mai e bun de nimic. Sau e nebun. Şi-atunci se schimbă lucrurile.

Între timp, soldaţii au rânduit pentru cei doi ofiţeri pătulele de stuf pentru dormit. Nu departe de foc, fiindcă dăduseră năvală ţânţarii. Ţânţarii dădeau buzna, în valuri, mai ales peste căpitan, care se apăra înjurând şi scuipând.

Îi intraseră în gură, în nări.

— Fir-aţi ai dracului cu balta voastră! a urlat el.

Îl chinuia şi fumul. Un fum iute – de papură, un fum înecăcios – de putregai de plop. Mai ales îl zăpăcise căldura, o căldură umedă de cazan în care fumegă aburi.

Căpitanul nu ştia ce să facă cu hainele de pe el, care îl ardeau, pe care le simţea mustind, dar nu putea să se dezbrace, nu din pudoare, ci din spaima de ţânţari. Până a adormit şi mai ales după, căpitanul s-a zbătut în coşmaruri.

Se făcea că se lupta cu pelicanul, cu şarpele şi cu femeia, tustrei chinuindu-se să-l dezbrace, să-i smulgă hainele, de fapt nişte scutece, în care căpitanul se înăbuşea. El însuşi era un copil sugaci, ţâncul acela. Apucând sfârcul ţâţei, o singură dată, căpitanul a urlat şi s-a trezit. A sărit în picioare, buimac, dând să calce cu tălpile goale în spuza vetrei. Femeia nu era lângă vatră, ea uitase vătraiul în foc, acoperit de cenuşa fierbinte. Căpitanul căuta apă, dar apă nu era, doar balta. Încă nu cântase cocoşul sălbăticit, care vestea ruperea nopţii în două. În golul care s-a căscat, bărbatul n-a mai ştiut ce face. S-a prăvălit spre un culcuş din întuneric, unde îl chema o dogoare şi mai grozavă.

Căutând răcoarea, el a nimerit într-o dogoare fantastică.

După care nu şi-a mai amintit de nimic, nici măcar de întoarcerea locotenentului, care a revenit printre cei vii abia la ziuă, stropit de sânge dar călare.

Arghir s-a întors, într-adevăr la balta Creaţa, în faptul răsăritului de zi, vlăguit, mânjit de sânge până în ochi, dar călare pe calul Alcor.

Ţiganii, înţeleşi cu Juvină, dibuiseră calul şi-l împinseseră hoţeşte, într-o mocirlă. L-au încercuit de la distanţă, cu flăcări, ca să nu scape, şi l-au speriat cu zarvă mare.

Apoi Juvină, târâş ca un şarpe, s-a prelins în smârc, până sub pieptul animalului, aruncându-se fulgerător şi prinzându-l de sfârlă. Alcor s-a zbătut dement, învârtindu-se în loc, fără să poată scăpa de ţigan, aruncându-l în lături.

Juvină îl apucase lupeşte, cu muşcătura lupului, din care niciun cal nu scapă. Aşa i-au tras la mal, pe amândoi, învălmăşiţi, amestecaţi în noroi şi bale.

Când a scăpat din gheara aceea, care îl sufoca, Alcor s-a trezit în spinare cu o altă putere, încă mai cumplită.

Îl dureau coastele strânse între pulpe, deşi acum se simţea liber, putea răsufla. El s-a aruncat într-un galop al iadului, pe sub crengi, printre spini, prin căngile, cuiele şi sârmele arboretului, cu omul în spinare. Om şi cal s-au prăvălit înainte, sorbiţi într-un perete dogoritor, de foc.

Era peretele răsăritului. Şi cei doi – unul singur acum – au ieşit la pas din văpaia soarelui, învinşi şi renăscuţi într-o singură fiinţă. Arghir uitase de suferinţa lui, Alcor uitase de măgăriţă. Aceasta a rămas roabă la ţigani.

Peste nicio săptămână, iapa Bichette s-a înecat în

Dunăre, la o traversare de noapte.

Încă se mai scurgeau spre Dunăre coloanele de dorobanţi. Străluceau în soare alămurile fanfarelor. Străluceau şi sunetele metalice, nepământean, fără acel ceva ce-ar fi amintit glasul omenesc, dar ritmând paşii omeneşti, strângând şirurile şi purtându-le înainte.

Despărţit de doctorul Duner, care fusese repartizat într-un alt punct al frontului, Theo Răşcanu a fost vărsat unei unităţi de dorobanţi. Căutându-şi regimentul, a nimerit în acea coloană, de fapt a fost ataşat cu sila acelei coloane, ca şi cum ar fi fost un dezertor.

— Dar eu aparţin unei alte unităţi! a protestat el.

Unitatea mea e la Dunăre!

— Foarte bine, mergi cu noi la Dunăre!

Protestele lui Theo nu s-au mai auzit – cânta fanfara. De voie, de nevoie, s-a încolonat şi a intrat în ritmul marşului. De fapt a luptat, a încercat să lupte cu ritmul marşului. Îl mânia cadenţa muzicală, îi trezea revoltă. Voia să nu se supună ritmului acela constrângător, care îl obliga la un anume pas – stâng-drept-stângul, la o anume respiraţie, la o anume confundare cu-muzica.

Theo era în turmă, el însuşi în uniformă de sergent sanitar, strâns între celelalte uniforme, care îl ţineau la mijloc, umăr la umăr, împingându-l înainte. Lui Theo îi venea să scrâşnească. „Ei bine, nu! Nu mă voi supune acestui ritm. Nu, nu, nu!” Dar ritmul până la urmă l-a învins, purtându-l peste voia sa înainte.

— Sergent, vino-ncoace!

Cel care l-a strigat, făcându-i semn cu degetul să iasă din rând, era un ofiţer superior.

— Dumneata ai ceva la cizmă?

— N-am nimic, domnule.

— Calci şchiop. Şi nu se răspunde aşa. Nu cunoşti formula? Te rog descalţă cizma!

Theo a ieşit din rând şi şi-a tras cizma.

— Băiete, nu aşa se leagă obielele. Şi către altcineva din coloană: Soldat, învaţă-l pe camaradul tău să-şi lege obielele. Piciorul se-nfaşă, domnule! înfaşă-l bine, că nu-i piciorul dumitale, e piciorul statului.

Theo a aflat că nici piciorul nu e al lui. A protestat;

— Sunt sergent sanitar, student în medicină.

— S-a văzut de la o poştă că eşti un terchea-berchea.

Marş în rând şi ţine pasul, biserica mă-tii!

Cu biserica năruită pe el, o biserică în care nici nu credea, Theo a intrat în rând. Ofiţerul, călare, l-a mai supravegheat o vreme din aproape. A tras o fugă până în capul coloanei, apoi a aşteptat rândul în care era cuprins studentul. Părea acum ceva mai mulţumit. El l-a chemat

totuşi la sine pe ofiţerul care răspundea de companie:

— Ascultă, sublocotenente, ce-i puhoiul ăsta?

— Am onoarea să raportez, nu-nţeleg.

— Tu nu vezi turma?

Sublocotenentul s-a uitat cu ochii holbaţi în direcţia în care arăta cravaşa generalului, dar n-a văzut turma r

— Nu-nţeleg, am onoarea să...

— Păi bine, omul lui Dumnezeu, aşa se calcă la oştire?

Asta-i adunătură! Vânturi pleavă cu fanfara!... A dat să plece, dar s-a oprit, indicându-l cu cravaşa pe Theo: Pe ăsta să mi-l aduci diseară la raport!

— Pe care, că mai am unul la fel!

— Pe amândoi!

Şi generalul a dispărut. Cel de al doilea, pe care sublocotenentul îl indicase, se afla în rândul din spatele lui

Theo. Acesta i-a şoptit medicinistului:

— Taci şi rabdă!

Cel de al doilea, care i-a adresat lui Theo îndemnul de răbdare, era tot un medicinist. Şi tot un simpatizant socialist, mai mare cu un an, unul Sabin.

— Diseară ieşim la raport, la Davila! i-a spus Sabin.

Ce se întâmplă cu noi e o porcărie. Ne-au prins cu arcanul şi ne tratează ca pe vite. Trebuie să le intre în cap domnilor ăstora că suntem voluntari.

Sabin a mai spus ceva, dar glasul lui a fost acoperit de fanfară. Un plutonier gras şi săltăreţ, mergând pe lângă coloană, ritma paşii soldaţilor, strigând în gura mare:

— Stâng-drept-stângul!

— Diseară dezertez, i-a şoptit Theo lui Sabin, întorcând capul înapoi, spre acesta.

— Mai bine vorbim cu Davila.

— Ce să vorbim cu Davila?

— E prieten cu Cernat.

— Cine-i Cernat?

— Ministrul de război, cel care te-a-nvăţat să te-ncalţi.

La primul popas, în plină câmpie, sub un soare de jar alb, s-au găsit şi s-au recunoscut între ei vreo cinci socialişti. Erau toţi în aceeaşi coloană uriaşă şi dezordonată de dorobanţi, care, oprită acum în loc, respira. Oamenii din coloană, în majoritate ţărani, îşi scoseseră cizmele şi umblau desculţi.

— Cum de ne-am brodit toţi aici! s-a mirat Sabin.

Parc-am fi fost adunaţi special.

Observaţia i-a pus pe gânduri pe studenţi, iar lui Theo i-a dat un fior. S-a deşteptat din nou în el complexul urmăririi. Oamenii din jur îi priveau ostili. Un sergent bătrân, care îşi răsucea ţigara, era de fapt cu ochii pe ei.

— Chiar, cum de ne-am brodit toţi aici? a reluat întrebarea laşa Sporiri, un alt medicinist, sârb de origine.

— Ne vor arunca probabil în linia întâi, a mai spus cineva. Ca să murim primii. Pentru ca patriotismul domnilor să se conserve intact!

— Eu, prieteni, îmi voi face datoria! i-a asigurat Sporiri, fără să precizeze care datorie.

Masa de prânz li s-a servit tot pe acea câmpie, fără umbră şi fără apă. Ciorba era de neatins. Duhnea. Sporici a sorbit o lingură şi a scuipat. Theo refuza să încerce ciorba, fie şi cu ochii. De grupul tinerilor s-a apropiat acelaşi sublocotenent, care răspundea de unitate şi care era însoţit de un alt ofiţer. Cei doi s-au oprit la câţiva paşi de grupul socialiştilor, iar locotenentul l-a indicat cu un gest pe Theo. Acesta a rămas nemişcat, aşteptând sentinţa. Ce voiau cu el? Dar acel ofiţer străin a început să râdă şi a venit cu braţele întinse spre studenţi:

— Băieţi, ce-i cu voi? Cum de sunteţi aici!… E culmea, domnilor, vă căutam peste tot. Hai, echiparea, vă

duc la ambulanţă.

Noul venit era un ofiţer medic, un coleg. Sublocotenentul a făcut mină ultragiată:

— Domnule, sunt daţi în seama mea. Nu mişcă niciunul d-aici!

— Ba mişcă. Hai, echiparea!

— Vi-i dau numai cu hârtie la mână. Ăştia sunt eretici.

— Ce eretici?

— Creştini de sâmbătă, care nu vor să atingă puşca.

Niciunul n-are puşcă.

— Fii serios, camarade, sunt altfel de eretici. Nu te pricepi dumneata! Şi ţipând aproape: Domnule, dumneata nu vezi că voluntarii sunt medicinişti? apoi către tineri: Haideţi, băieţi!

Perplexitatea sublocotenentului se lega şi de atitudinea atentă a generalului faţă de Theo, care, deşi-l înjurase pe student, nu-l luase totuşi la palme, cum se obişnuia.

Locotenentul a încercat să reziste imixtiunii:

— Am ordin să-i scot la raport diseară, ordin de la dom'general.

— Dom'general să-şi vadă de soldaţi. De medici răspunde alt general, domnul general Davila.

Şi tinerii au plecat cu protectorul lor, lăsându-l pe sublocotenent complet zăpăcit.

Sublocotenentului i se părea că e pus să păzească nişte iepuri, strânşi cu chiu cu vai în ţarcul mişcător al coloanei. Nici coloana nu i se părea mai lesne de păzit, coloana era o alcătuire de oameni de toată mâna, mai ales ţărani. Aceştia erau blajini, ce-i drept, dar cu totul în afara ideii de ordine. Fuseseră şi prost instruiţi: nu ţineau bine pasul, nici rândul, după repaus se adunau în coloană cu greu, ca vitele. Câte unul întârzia, pe undeva, cu cureaua

pantalonilor în mână.

— Hai, mă, beşleagă, mai iute!

Nu se cunoştea cuvântul *iute, repede, fuga*. Coloana înainta greu, copleşită de osteneală şi căldură. La necazurile acestea obiective se adăuga, pentru sublocotenent, şi „cazul ereticilor”. Fuseseră iniţial vreo trei. Creştini de sâmbătă, care refuzau să pună mâna pe arme, după o credinţă a lor, care contravenea legilor statului şi legilor oştirii. Cei trei i se dăduseră în seamă sublocotenentului, cu mare grijă. Dar cei trei dispăruseră. Sublocotenentul a trebuit să facă rost de alţii şi i-a găsit pe medicinişti – la rându-le soldaţi fără arme. Când a auzit că şi aceştia sunt eretici, buimăcirea lui a fost totală. Ce-i mai rămânea să facă, acum când acei „altfel de eretici” îi scăpaseră din mână?

Sublocotenentul Romeo Ionescu şi-a muşcat mustaţa şi a privit cu vrăjmăşie la gloata de ţărani soldaţi, aflată în repaus.

— Aceştia probabil habar n-au unde merg. Cred că-i ducem la nuntă! şi-a spus el, gâlgâind de o nemulţumire neagră.

Primise de puţine zile această unitate şi voia cu orice chip să avanseze. În vreme de pace lucrurile ar fi mers foarte greu. Picase însă ca un noroc războiul. În faţa lui se afla turma de oameni care l-ar fi putut ridica fulgerător la gradul de căpitan, maior sau, în caz de neşansă, l-ar fi aruncat în neant. Nu însă în neantul obscurităţii, în război nimeni nu moare în chip obscur. Soarta îţi pune în cale un adversar la vedere. Acesta se afla mai la vale, nu departe, dincolo de Dunăre. „Ei bine, lasă!”

şi-a spus sublocotenentul, cu înverşunare. Gradul pe care îl râvnea avea să-l smulgă cu orice preţ – şi repede, ori de la oamenii din faţa lui, ori de la turci.

Ţăranii soldaţi, care îl priveau cu ochi cuminţi, nu

ştiau ce doreşte de la ei domnul sublocotenent.

Aşteptând o căruţă în care să-şi arunce bagajele, tinerii medicinişti au urmărit cum se pune în mişcare coloana, coloana din care se salvaseră.

Aceasta era risipită pe vasta câmpie arsă de soare, despărţită în roate, grupuri, bulucuri de oameni, indivizi, deşi Theo a observat că indivizii aparţinând unei coloane militare nu mai erau indivizi, oameni cu figuri anume, individualităţi, ci elemente indistincte, care se puteau grupa oricum. El s-a privit pe sine însuşi cu surprindere, a luat act de uniforma sa, aceeaşi cu a celorlalţi colegi, aceeaşi cu a mulţimii din coloană. Coloana se şi alcătuise.

Suna din nou fanfara. Marşul pe care alămurile îl cântau avea ceva subjugător, imposibil de învins, ca şi un ritm locomotoriu şi respiratoriu, impus de o gloată. „Probabil că masele, adunate în coloane, respiră muzical prin marşuri”, şi-a spus Theo, respingând marşul, mulţumit că se află pe mal, alături de marşul în curgere. Coloana curgea pe lângă el, prin faţa lui, i-a trecut prin faţă chiar şi acel plutonier burtos şi săltăreţ, care, prin glasul lui, imprima energie coloanei:

— Stâng-drept-stângul!

Theo şi-a privit cizmele, sustrase mişcării ritmice, una din cizme îl strângea, tocmai aceea care încălţa acel „picior al statului”. Fiindcă avea timp, şi-a tras cizma, înfăşându-şi mai atent piciorul în obială. Piciorul îi aparţinea. Apoi s-a întins pe spate, privind cerul gol. Un cer fără nori.

Ba nu, în cerul fără fund zvâcnea totuşi ceva, o umbră sau o undă de abur. Un fel de voal, o pânză aproape indistinctă, aproape ştearsă, prea transparentă ca să fie luată în seamă, prea himerică, şi totuşi reală, ca şi o amprentă de respiraţie rece pe o sticlă fierbinte sau ca un abur de respiraţie caldă, trimis de jos, pe sticla rece a

cerului. Cerul măcar trebuia să fie rece. Rece – a dorit

Theo, care era ars de arşiţă –, rece, adică indiferent la zbaterea de jos, surd la rumoarea alămurilor, imobil faţă de mişcarea aceea ritmică. Rece. Rece.

Norul apăruse ca din senin, chiar din senin!, alb, imaterial, o îngroşare şi înceţoşare trecătoare a văzduhului, într-un singur punct al nesfârşirii, dar stăruitor, un punct stăruitor, care ţintuia albastrul pe loc, silindu-l să se vadă. Albastrul era şi mai albastru, prin unda alburie a acelui nor. De acolo de sus, înspre şi mai sus, nu se vedea decât albastru. Norul, cu punctul lui provizoriu, părea o treaptă către albastru.

Norul nu privea nicăieri. Fiinţa lui de abur abia se născuse. Şi nici nu era de fapt o fiinţă. Norul era şi nu era, ca o închegare neînchegată încă, o făgăduinţă de plutire, un început. Era şi foarte departe.

Până la el nu răzbăteau alămurile fanfarelor de jos. Nici colbul răscolit de coloană, coada aceea de dragon – cu atât mai groasă şi cu atât mai înaltă cu cât coloana înainta, micşorându-se, în depărtare, pe întinderea câmpiei, tot micşorându-se, pe măsură ce norul de praf din coada ei creştea, urcând spre cer.

Văzuţi de sus, prin retina aburoasă a norului, pe care

Theo şi-o însuşise, oamenii rânduiţi în şiruri trebuie să fi părut foarte mici, mici de tot, aşa cum le apar oamenilor, de la înălţimea lor, şirurile de furnici.

Şi norul era fără dimensiune şi fără formă, în forma fără cută a cerului. Mişcarea lui era infinitezimală. Dar mereu alta. Mai rapidă decât a luminii care părea, în curgerea ei continuă, o lumină imobilă. Asta şi făcea ca norul să pară transparent, real şi ireal, imaterial ca o fantasmă, aieve ca o boare.

Un soldat, din coloană, i-a simţit umbra pe faţă.

Zilele de mers, nopţile de popas, la focuri, printre

căruţe – nopţi în care de fapt se continua călătoria, cu ochii pe cer, apoi iarăşi zilele de mers, zile de arşiţă, zile de pulberi călătoare, zilele călătoare l-au dus pe

Parva la ideea de roire în limbă.

„Limba nu stă pe loc, şi-a spus el, călătorind în carul cu boi. Limba e cel mai nestătător lucru cu putinţă. Călătoria limbii prin generaţii e asemănătoare unei roiri – un roi tânăr se desprinde din stupul primitiv şi se mută mai sus, în acelaşi copac al timpului, într-un alt stup, luând cu sine o parte din populaţie, lăsând în moarte altă populaţie, odrăslind altă populaţie, nouă. Româna cunoaşte un fenomen curios de roire în sus, cu rămânerea pe loc, pe acelaşi loc. După război se va naşte probabil o limbă nouă”.

Din depărtare, printr-o spărtură a luncilor, se vedea ţărmul advers al Dunării. O spinare aridă, cheală, severă, iar pe coastă o aşezare care se afla mai demult în bătaia tunurilor. Bubuiau tunurile. Parva se afla în apropierea frontului, iar apropierea a dat un frison populaţiei din coloană, se simţea că oameni şi animale ciuleau urechea la loviturile de tun.

La amiază, sub umbra unui nor palid, coloana a făcut popas, rămânând în deschiderea aceea care o ducea cu privirea dincolo, deşi până dincolo mai era de mers, coloana se apropia greu de ţintă, ţinta însăşi, oricât de apropiată, acum vizibilă, părea anevoie de atins, ca într-un vis, când nu poţi pune mâna pe ceva foarte tangibil.

— Cât mai e, oameni buni, până la Dunăre? întrebase cineva.

Mai era până la Dunăre, deşi fluviul era foarte aproape, în faţa lui Parva, care se odihnea sub car – lângă el se afla cloşca cu pui – se înălţa malul abrupt al ţărmului advers cu aşezarea aceea, probabil întărită, probabil un punct militar bine fortificat, de vreme ce într-acolo

bubuiau tunurile.

Cu o zi în urmă, un ofiţer care se ataşase provizoriu coloanei, îi spusese lui Parva că în garnizoana militară de dincolo s-ar afla arabi. Restul zilei, cu mintea învăpăiată, Parva căutase arabismele din limbă. „Câte cuvinte de sorginte arabă se găsesc oare în limba română, pentru a putea stabili un contact, o comunicare, cu arabii de dincolo?” Un rond sumar i-a indicat câteva zeci de arabisme, care circulau însă şi în alte limbi europene, chiar şi în limbile nordice.

„Este imposibil, şi-a spus Parva, ca în toate limbile europene arabismele să fi pătruns pe calea armelor. Deşi iată că arabii, ca aliaţi ai turcilor, se află acum la Dunăre. Se află dincolo, probabil, şi persani, şi caucazieni islamici, cerchezi, osetini. Ar trebui examinate şi aspectele rare, persanismele din limbă, spre exemplu, care vor fi pătruns fie prin otomană, fie prin arabă, fie direct. La acest sector al limbii nu s-a gândit nimeni. Am deci în faţă nişte *duşmani*, iată încă un cuvânt turcic! cu care ei şi ai mei am comunicat de mult”.

Bubuiau tunurile. Ascultându-le, Parva medita asupra limbii:

„Limba naţională, şi-a mai spus el, este şi o comunitate internaţională, în sensul cel mai general. În interiorul limbii, pe ramurile şi pe crengile ei, sălăşluiesc elemente care aparţin altor neamuri sau tuturor neamurilor. Oricine deci se poate aşeza ca un familiâr într-o altă limbă, dacă are câteva bune orientări etimologice şi dacă-i pricepe mecanismele constitutive. Aş vrea acum să ştiu otomana, persana şi arabă”. Bubuitul tunurilor îl aţâţa pe Parva:

„Oricum, şi-a mai spus el, Eufratul, Nilul, Caucazul şi pustiurile anatoliene se confruntă la Dunăre, ca pe vremea lui Darius”.

Bubuiau aprig tunurile, tunurile Krupp cu care erau dotate artileriile celor două părţi despărţite de fluviu, în faţă aşezarea aceea, care nu se distingea bine.

„Aşezarea va fi. fost cândva o *dacă* şi-a spus Parva.

Apoi o *cetate* romană. Apoi o *grădişte* slavă. Apoi o *tabie* otomană, ceea ce este şi acum. Ai noştri, ca să refuze turcismul, au numit tabia *redută*, printr-un franţuzism:

redoute, de la latinul *ducere*, cu prefixul *re*. *Reduta* va mai rămâne probabil o vreme în limbă, măcar cât amintirea redutei de dincolo. Câtă vreme?”

„Vreau să văd cum se cucereşte o redută”, şi-a spus

Parva, uitând că era miop şi că nu putea vedea decât litere.

Încă un element a contribuit la răcirea relaţiilor între cele două curţi, intensificând umoarea proastă a ţarului:

la Bucureşti a sosit, într-o vizită amicală, prinţul Milan al Serbiei, interesat la rându-i într-o activă participare la război a ţării lui. Prin Bălăceanu, Bucureştiul fusese prevenit că Viena nu vede cu ochi buni această vizită.

Viena milita pentru o neutralizare a Serbiei în conflict, lucru asupra căruia Rusia convenise, chestiunea sud-dunăreană urmând să-i revină în întregime. Milan sosea pe fondul unei noi agitaţii a micilor state balcanice, care zăngăneau iarăşi armele, care se autoînarmau cu nădejdi, care-şi luau ca punct de interferenţă şi reazim Bucureştii, urmărind atent mişcările de aici şi socotindu-le ca pe un reper, drept care, pentru a răspica un nu global, faţă de toate aceste speranţe şi zbateri, ţarul nu l-a primit pe prinţul sârb.

Suveranul rus se afla în doliu, în urma morţii cumnatului său, marele duce de Hessa. Nimeni nu ştia ce gândeşte marele suveran despre moarte, şi, în consecinţă, nimeni n-a cutezat să tulbure solitudinea lui Alexandru al

II-lea pentru cineva viu, un nou venit de peste Dunăre, care, în plus, evoca prin prezenţa lui ceva cu totul neplăcut, o înfrângere. Nicolas era ocupat cu treburile militare, n-avea timp de Milan; curtea menaja cum putea meditaţia suveranului, acelaşi Milan care evoca o înfrângere, apărea ca un fel de cobe în împrejurarea dată, o cobe pe care consilierii suveranului au vrut s-o îndepărteze cu orice preţ din preajma cartierului general.

Audienţa lui Milan a fost solicitată, cu intermediere română, prin baronul Jomini – consilierul de stat, şi prin

Hamburger – consilierul de cabinet al împăratului. Ambii procedaseră atent şi exact cu trimisul de la Bucureşti, punându-i în faţă, mai înainte de toate, chestiunea doliului.

La insistenţă, s-au dat şi explicaţii: refuzul voia să spună că afacerea eliberării slavilor sud-dunăreni, inclusiv sârbii, a ieşit din câmpul acţiunilor anarhice, intrând oficial în mâna imperiului. Referindu-se la „acţiunile anarhice 1, partea rusă avea în vedere şi acţiunile militare ale acelui prinţ de margine, Nicolae al Muntenegrului, care nu se liniştea, nu ţinea seama nici de armistiţii, nici de tratate, probabil nici de viitoarele tratate, continuând lupta de unul singur, în munţii lui. Rusia adusese forţe uriaşe la nord de Dunăre, în România. Marii comandanţi erau preocupaţi, în acea clipă, să împingă grabnic aceste forţe în spaţiul vastului front abia deschis, în care sârbii erau de prisos. Ideea de a asocia şi unităţile unui mic stat înfrânt, primindu-i pe deasupra şi plângerile, chiar şi omagiile, irita, mai mult decât indispunea. „Dar e vorba despre un război, un război adevărat!” a precizat baronul Jomini, omului de curte de la Bucureşti, insistenţa de a-l primi pe prinţul sârb fiind socotită un element de presiune morală din partea gazdelor române. Ceea ce şi era.

Insistenţa a izbutit totuşi, până la urmă, dar pe o cale

particulară. Prinţul Milan avea bune legături prin tată, cu nobilimea militară rusă. Prin mamă, o moldoveancă, el se înrudea cu nobilimea civilă română. Aghiotant, secretar, tutore şi unchi al prinţului Milan era colonelul român Catargi, văr bun cu Păuna, militar care făcea regulat naveta Belgrad-Bucureşti, întârziind de fiecare dată, în chip oportun, prin antecamerele diplomatice şi prin saloane. Crinolinele doamnelor, mai mult decât fracurile şi uniformele, au făcut să se deschidă şi de astă dată uşa bine ferecată a suveranului rus aflat în reculegere, prin bunul motiv că în doliu pentru pierderea marelui duce de Hessa se afla nu numai el, suveranul, ci şi principesa Elizabeta de la Cotroceni.

A decis până la urmă înrudirea germană dintre principesă şi împărat, dar printr-o netă circumscriere, printr-o bunăvoinţă de familie, care excludea orice accent politic.

Milan Obrenovici al IV-lea a fost introdus la ţar ca o rudă săracă, în răgazul dintre o rugăciune şi un ceai, audienţa nefiind înregistrată decât printr-o linie în jurnalul de curte. Nu se ştie măcar dacă prinţul Milan a avut fizic posibilitatea să formuleze dorinţa ţării sale de a participa la război, cert este că el a ieşit de la ţar având imprimat pe figură un *nu* categoric.

În revanşă, prinţul i-a acordat un dejun, apoi o repţie la Cotroceni. A fost prezent – la recepţie – şi consulul regal al Greciei, era de faţă şi un muntenegrean cu însărcinări politice. C.A. Rosetti reprezenta parlamentul, dar şi opinia publică română – înflăcărată de cauza popoarelor subjugate din Balcani. Partea rusă a fost prezentă neoficial printr-un personaj puţin important, un general inspector al infanteriei. Reprezentanţii acestor mici naţiuni, aflate toate în aceeaşi situaţie, trăiau un sentiment de jenă vizavi de oaspetele de la Belgrad, o jenă pe care o împărţeau toţi,

frăţeşte, fără să şi-o recunoască. Prinţul Milan purta la recepţie uniforma regimentului românesc pe care îl comanda – primise titlul de comandant al unui regiment român, iar unele doamne arborau costume naţionale. În aceeaşi zi, la prânz, Nicolas trecuse fulger pe la Cotroceni, fără a se anunţa, unde a mâncat, a băut, a plecat, aproape fără să-şi ia adio, grăbindu-se – zicea el – spre Turnu-Măgurele, unde urma a-l instala pe ţar, mai aproape de front. Nicio vorbă despre Milan şi despre cooperarea ruso-română.

În această atmosferă, lumea de la recepţie, solemn aferată, părea ridicolă. Între cele două figuri princiare nu s-a înjghebat un dialog, ceea ce fusese de spus se spusese la dejunul intim, prinţul Carol s-a întreţinut – în chestiunile politice – îndeosebi cu Ristici, primul-ministru al Serbiei, iar în chestiunile militare cu locotenent-colonelul Horvatovici, un om curajos, eroul căruia i se datorau avantajele câştigate de sârbi, anul trecut, la Kniajevatz şi

Alexinatz. Prinţul Milan a conversat cu şeful parlamentului român şi cu ceilalţi sud-dunăreni prezenţi la recepţie.

Ceea ce urma să se petreacă la sud de Dunăre îi privea în fond pe toţi, dar despre aceasta se discuta *sotto voce*, mai mult aluziv. Nimeni n-a comis gafa de a vorbi despre audienţa la ţar, oaspeţi şi gazde menajându-se reciproc pe cât au putut. Era ca o nuntă la care socrii ar fi fost excluşi, siliţi să se consoleze cu o masă laterală, fără miri şi fără naş. Ei trebuiau să prăznuiască totuşi nunta, să toasteze pentru viitoarea şi foarte sigura progenitură – victoria!, să se arate încrezători în consecinţele acestui act de care depindea, în ultimă instanţă, chiar existenţa lor. Cea mai stânjenitoare situaţie o avea totuşi generalul inspector de infanterie rusă. Toastându-se pentru viitor, un viitor vag, pur şi simplu un viitor gramatical „privirile s-au

îndreptat spre general, care, încercuit, a dat pe gât şampania din cupă în loc de orice alt răspuns.

„Exaltarea” n-a sporit nici când a sosit, întors din

Rusia, direct de la gară, prinţul Don Carlos de Bourbon.

Acesta pariase cu prinţul Carol, la începutul anului, în palatul din centru, în cadrul unei recepţii, că va fi război.

Apoi plecase, prin Basarabia, spre Petersburg. Profeţia lui Don Carlos se împlinise – era război! El însuşi, urmat de suită, venise să întărească profeţia împlinită prin prezenţa sa. Tânărul candidat de monarh, respins de la tronul

Spaniei cu armele, printr-un război civil sângeros, iradia de fericire.

— Je vous l ai deja dit depuis Janvrier, a strigat el, vous aurez la guerre!... La voilà![40]

Nimeni n-a putut simula satisfacţia. Prinţul Milan a surâs palid. Spaniolul n-a realizat atmosfera aproape glacială din adunare, el a continuat a perora, trăindu-şi fericirea, cu sentimentul că-i face fericiţi pe toţi ceilalţi. El intrase în adunare cu trei etaje de exaltare mai sus, ignorând că ceilalţi se află, limpezi la minte, într-un subsol sumbru. Stupefacţia acestora – mutrele fâstâcite, perplexe, zâmbetele strâmbe sau de-a dreptul stupide – a fost interpretată de Don Carlos ca un semn al importantei sale prezenţe, a faptului că, iată, a avut dreptate, ceea ce nimeni nu se aştepta:

— Vous avez la guerre!

El avea motive să creadă că cei de faţă văd ceva real, dar nu-şi cred ochilor. Dar iată, războiul fusese declarat oficial, suveranul rus se afla la Ploieşti! În prezent se desfăşurau lupte pe frontul dunărean şi pe frontul din

40 V-am spus în ianuarie : veţi avea războiul !... Iată, îl aveţi !

Caucaz, în Asia. El însuşi, Don Carlos, văzuse în cursul călătoriei de întoarcere mari convoaie militare ruse, în scurgere spre sud. Şi atunci? Prinţul Carol a avut tactul de a nu dilata, printr-o precizare de prisos, nişte neînţelegeri care erau probabil doar ale clipei. Prinţul Milan a avut la rându-i tactul de a nu se explica. Cei doi prinţi vecini, despărţiţi de Dunăre, erau solidari printr-o neşansă.

Don Carlos a continuat însă, mustrându-i parcă pe toţi cei prezenţi:

— Bine, dar ce-şi poate dori mai mult un popor, nişte popoare, decât libertatea, conferită iniţial de Dumnezeu!…

Eu însumi nu mi-am dorit altceva decât să iau parte la ultima luptă de eliberare din Europa, care echivalează, vă rog să mă credeţi, cu o cruciadă. E ultima cruciadă!

Prinţul spaniol a aşteptat efectul. Pregătise acest mic discurs încă din tren şi norocul făcea să-l poată plasa în cadrul cel mai potrivit, la o recepţie. Dar nimeni n-a mişcat. Cruciaţii aflaţi în jurul acelui Cid redivivus n-au preluat exaltarea, ei au confirmat-o doar, dând din cap posomorâţi. Prinţul Milan a zâmbit palid.

În aceeaşi seară, pe la orele nouă, prinţul Carol l-a condus la gară pe Milan Obrenovici al Serbiei, fără companie de onoare la peron, ca pe un simplu pasager. Cei doi şi-au strâns mut mâna. Nu le mai rămânea nimic de făcut împreună, nici fiecăruia în parte, decât să ducă pe cont propriu războiul, ca şi acel prinţ rebel, Nicolae, din îndepărtatul Muntenegru. Prinţul Carol a hotărât să plece a doua zi pe front.

Prinţul se hotărâse lăuntric pentru această plecare încă de la prânz, când a prânzit cu Nicolas. Acesta era grăbit, după cum a observat şi prinţesa, care l-a ocrotit tandru, ca pe cineva de-ai casei, ca pe un copil mare, un copil hotărât să facă o boacănă, care nu poate fi mustrat –

fiindcă e mare!, dar poate fi ocrotit, adăpat, îndopat, ceea ce prinţesa şi făcea, cu duioşie, cu fior, între cei doi fiinţând o simpatie la vedere, consolidată şi prin vizita la Moşi. Nicolas accepta mut acest răsfăţ, mâncând cu lăcomie şi scutindu-se astfel de vorbe. Prinţul mânca tăcut şi încordat.

Cei doi bărbaţi se aflau ca în preziua unui act cinegetic şi se comportau, fără să ştie, cu graba de a scurta, cu pânda şi cu gelozia vechilor vânători, aflaţi în preajma faptei. Colonelul tunar ştia unde va pleca generalul din faţa sa, care nu-şi ascunsese proiectul, dar îl excludea ostentativ pe celălalt, pe colonel. Dar celălalt nu putea fi împiedicat să apuce acelaşi drum, chiar dacă ocolind pe o altă rută, mai încurcată. Cei doi simţeau bine că, despărţindu-se fără cuvinte, se vor afla fatal – şi foarte curând – din nou faţă în faţă. Prinţesa ciripea, turnând apă în pahare, cu carafa de cristal. Ea era atât de fericită de surpriza acestui dejun în trei – Nicolas nu se anunţase, el era de-ai casei! – încât nici n-a observat încordarea, muţenia, brutalitatea gesturilor, punându-le pe toate acestea pe seama grabei, graba lui Nicolas, pe care ea o proteja familial. Ea a fost şi mai încântată când Nicolas a sughiţat sătul, apoi a aruncat şervetul, apoi a refuzat ceaiul final, fiindcă nu mai era timp.

S-a ridicat şi prinţul, care nu isprăvise masa. Nicolas i-a făcut semn să rămână pe loc, el se dispensa de formalităţi, el n-ar fi vrut de fapt să se lase condus, prinţesei i-a plăcut modul de a fi atât de deschis al augustului văr, dar prinţul s-a ridicat, fără grabă, el voia să întârzie plecarea lui Nicolas, şi cei doi, simţind că nu pot scăpa unul de altul, au consimţit să pornească împreună, lent, spre ieşire. Din fereastră, prinţesa i-a urmărit cum se îndepărtează pe aleea parcului, spre padocul cailor.

Din nou cei doi nu şi-au vorbit. Nicolas îşi zvâcnea

nervos cravaşa. Prinţul, privind în jos, părea să numere pietricelele din nisip, care scrâşneau sub paşi. După colţul aleii urma padocul, pâlcul cailor, apoi încălecarea, cum a şi urmat.

— Deci pleci!

Şi Nicolas a rămas cu piciorul în scară.

— Da, plec. Nu mai pot întârzia o singură clipă. Şi degetele lui Nicolas s-au înfipt demonstrativ în coama armăsarului, care a tresărit.

— Nici eu nu mai pot întârzia. O singură clipă! a precizat tânărul colonel în negru.

Atât de netă a fost preciziunea, încât Nicolas a întors capul spre militarul în negru, uimit.

— Vei pleca pe front? Pentru ce?!

— Dar, Nicolas, războiul acesta îmi aparţine şi mie.

Războiul, adică acest vânat!, fiindcă înfruntarea, geloasă era între doi bărbaţi robiţi atunci, pe clipă, unei vechi patimi, care-i făcea vii şi treji. Pe clipă, nu politica domina, raţiunea politică, ci actul cinegetic sau militar.

— Dar, dragul meu, a te avânta pe cont propriu ar fi o aventură, a observat Nicolas, vizibil nervos. Şi privindu-l cu ochi mari, uluiţi: îţi poţi asuma riscul unei înfrângeri?

L-a privit şi prinţul cu ochi mari, calmi:

— Dar, Nicolas, eu unul mi-am asumat destinul.

Prinţesa le-a făcut un semn din fereastră, fluturând batista.

Când pe râurile interioare, pe Zdret, pe Olt, pe Jiu, au început a curge şi plute, herghelii de buşteni de brad, cavalcade de catarge, s-a ştiut că trecerea Dunării se apropie, că se pregătesc podurile care vor fi aruncate peste marele fluviu.

De la acest secret al lui Polichinelle a şi pornit discuţia dintre Nelidov şi Brătianu, care a avut ca subiect lemnul şi nu podurile.

— Pregătiţi un export masiv de lemn? a început contele.

— Facem şi noi ce putem, a răspuns primul ministru, necăjit de câte avea pe cap.

În avalanşa de materiale pentru război se încălecau acum şi lemnele: lemne de foc pentru bucătăriile de campanie, lemne de dulgherie pentru barăci de spital, pentru mobile pliante, pentru traverse de cale ferată, pentru bărci şi pontoane, lemne pentru încălzit. Cea mai absurdă situaţie o aveau lemnele pentru încălzit, circulând în plină vară, pe călduri de iad. Nu aceste lemne îl interesau pe contele Nelidov:

— Vreţi să faceţi un pod peste Dunăre, pe cont propriu? l-a întrebat el pe Brătianu.

— Habar n-am. Nu mă pricep la chestii militare.

Armata mi-a cerut lemn, îi livrez lemn.

— Lemn pentru un pod. Asta se vede.

Ceea ce se vedea, se vedea, şi Brătianu a dat din umeri.

— Dar, excelenţă, pregătirea unui pod peste fluviu deschide perspectiva unei acţiuni separate. Vă gândiţi la asta?

— Timpul presează, conte. Nu putem sta cu mâinile în sân. Eu, unul, nu pot!... S-ar putea ca mâine să-mi cereţi, zor-nevoie mare, să trecem Dunărea. Pe unde?

Amândoi simţeau că timpul arde şi fiecare în parte nu voia să se lase descoperit.

— Dar procedând aşa, a mai spus Nelidov, vă pregătiţi pentru o aventură.

— Orice război e şi aventură, conte. Mai bine să fim pregătiţi!

Şi pregătirile pentru pod au continuat. Din pădurile prinţului, abia cumpărate, au fost sacrificaţi primii brazi.

Şi nişte pini, la care prinţul Carol ţinea foarte mult,

pe care n-ar fi vrut să-i taie niciodată. Se gândea mai ales la unul, un pin singuratec, lângă care ar fi vrut să revină cândva.

A doua zi chiar, după plecarea prinţului Milan, pe

Podul Mogoşoaiei, aproape de Grădina Episcopiei, deci în plin centru, a avut loc ceremonia sfinţirii primei ambulanţe române care lua drumul câmpului de luptă.

Era un fel de a spune că ţara se aşteaptă la mari jertfe de sânge, şi că e pregătită să le facă faţă. Capitala îşi rezervase însă nu spectacolul grosier al convoaielor ţărăneşti de care cu furaje pentru armată, nici spectacolul trupelor, aflate deja pe linia frontului, ci o defilare de un fel aparte, deosebit de elegantă, capabilă să mişte inimile.

Trăsurile negre, Langebeck, importate din Germania, aveau ceva de dricuri. Caii negri, de transport, fără valtrapi ca la dricuri, dar cu hămurărie nouă, aveau ceva solemn funerar. În schimb sclipeau alb, aproape nupţial, cearşafurile tărgilor de brancardă, pernele de zăpadă, sacii cu scamă, sulurile de feşe şi bandaje, sclipeau scump ustensilele nichelate, trusele sanitare, tot acel trusou cast menit să întâmpine sângele. Ca o promisiune a sângelui iminent atrăgeau atenţia crucile roşii de pe brasardele medicilor, sanitarilor, surorilor de ocrotire – mai toate domnişoare din înalta societate.

Îţi venea să plângi, iar plânsul a fost reacţia spontană a sufletului popular. A accentuat emoţia serviciul divin, care s-a săvârşit într-o atmosferă reculeasă, de către un episcop. Aspectul de logodnă sacră între un mire care lipsea – soldatul rănit, şi fata în alb, cu crucea roşie la bonetă, care îl aştepta pregătită, pregătită să-i primească sacrificiul şi să se sacrifice la rându-i – era evident în puritatea ceremoniei, în litania preoţească, în răspunsurile la textul sacru pe care le-a dat corul de fete în alb de la azilul „Elena Doamna11.

Cum căldurile erau mari, domnii îşi făceau vânt cu jobenele. Miniştri şi parlamentari în negru alungau parcă o vedenie, cu jobenele lor negre. Prinţul Dimitrie Ghica, prezidentul Crucii Roşii, a rostit o scurtă alocuţiune în franţuzeşte. Se convenise ca în întrunirile populare să nu se mai vorbească franţuzeşte, pentru a înţelege şi mulţimea, ceremonia fiind obştească, nu de salon, dar consemnul a fost călcat datorită împrejurărilor externe, cu sens politic. Erau de faţă foarte mulţi reprezentanţi ai presei străine, medici voluntari sosiţi din Apus, câţiva medici ruşi, era de faţă şi principesa. Alteţei-sale urma să-i revină un rol important în acţiunea Crucii Roşii din timpul războiului; ca prim gest, prin societatea pe care o prezida, ea dăruise zece corturi sanitare şi finanţase construirea unei barăci-spital, lângă palatul Cotroceni. Întreaga acţiune punea în lumină aportul doamnelor române la jertfa viitoare a ţării, iar prezidentul a subliniat „unanimitatea de simţire ce leagă doamnele române de pretutindeni". Drept pildă s-a citit lista de subscripţie a doamnelor române din

Transilvania, „care au contribuit curajos, înfruntând riscul persecuţiunilor, la înzestrarea spitalelor din ţară, pentru alinarea suferinţei răniţilor români".

A fost clipa când a tresărit Hélène. Singura fiică a lui

Alee Răşcanu se simţea strivită de povara unui secret pe care, iată, prezidentul Crucii Roşii, prinţul Ghica, îl numea involuntar. Ea se simţea mai solidară decât cei prezenţi cu doamnele de peste munţi. Hélène s-a împurpurat în obraji, dar n-a avut răgaz să folosească batista. A podidit-o un plâns intens, cu lacrimi mari, într-un moment când partitura nu cerea lacrimi, când adunarea, înflăcărată de altă idee, aclama cu entuziasm nu jertfa ostaşului, ci „fraternitatea română", fluturând steaguri tricolore. S-a cântat

Hora Unirii, ca la toate marile ceremonii naţionale, apoi

Deşteaptă-te române.

Apoi catafalcurile goale, adică trăsurile pentru răniţi, s-au pus în mişcare în acordurile fanfarelor. Pe capră, lângă soldaţii vizitii, fete în alb. Acordurile de fanfară, cu stridentul alămurilor, au răscolit profund lumea femininină aleasă, unificând-o în sentiment cu lumea umilă, prostimea de pe uliţă.

Adunarea, care s-a desfăcut în bucăţi, ca să treacă trăsurile, ar fi avut prin pestriţul ei ceva de bâlci dacă echipajele primei ambulanţe pornite spre front n-ar fi adus cu ele un frison de bizară extravaganţă.

Dricurile sanitare din lemn scump, exotic, arătau mai curând ca o procesiune de mari piane, răsfrângând orbitor lumina soarelui de vară şi emanând strident muzică. Au trecut apoi bucătăriile sanitare, cu cazane alămite sau cositorite – sori de argint şi sori de aur, apoi instalaţiile mobile de baie, cu căzi de fontă în smalţ alb, apoi trăsurile cu bagaje ale doamnelor de Cruce Roşie, într-un adevărat exod, îngrămădire de cufere, valize, saci de voiaj, slugi.

La un hop al pavimentului, dintr-o căruţă a fost expulzat un obiect ciudat, o casetă de lemn exotic, cu capac, în interiorul căreia se afla un chiup gol de porţelan, ca un borcan de dulceaţă, un aşa-numit *chaise parcee*[41]. Mahalagiii s-au precipitat spre captură. Cineva, un domn distins, încercând să recupereze obiectul, care era folositor armatei, s-a chinuit să le explice mahalagiilor că chiupul cu capac slujeşte la altceva, la necesităţi intim corporale, ceea ce a trezit uimire şi neîncredere. Nu l-a crezut nimeni pe stimabilul domn, categorisit drept un pungaş, care ar fi vrut să înhaţe el ceea ce putea ferici un sărac. Posesorul victorios al chiupului l-a folosit, în aceeaşi toamnă, pentru

41 Scaun cu gaură.

dulceaţă. El a şi aplicat, peste capac, pentru mai multă siguranţă, un înveliş de hârtie, dintr-o gazetă tot atunci apărută, *L'independence roumaine*.

Până în acea vară a războiului, de fapt până la intrarea trupelor, aprinderea unui foc în iarbă – un foc aprins de-a dreptul în iarba verde! – ar fi fost socotită o nelegiuire.

Poposind în câmp pustiu, omul, oricât de fugărit de treburi ar fi fost, trebuia să-şi ia răgazul de a smulge mai întâi iarba crudă, de a răzui locul cu sapa sau cazmaua, până la pământul nesimţitor, după care avea drept să-şi facă vatra şi să aprindă foc. Nu era îngăduit – nu se ştie cine legiuise asta! ca un om să aprindă foc în iarba vie, să ardă iarba, chiar dacă aceeaşi iarbă era retezată cu sapa, ucisă, ca să facă loc vetrei, adică focului. Se cruţa tot ce-i viu. Aşa cum nimeni nu îngăduia – un nimeni de pretutindeni – ca o fiinţă omenească, chiar şi lovită de neputinţă, să-şi facă nevoile lângă o fântână. Se cuvenea ca fântâna, adică apa, să rămână neprihănită. Cel sosit mai târziu, cel care descoperea grozăvia – pângărirea ierbii prin foc, spurcarea apei – era jignit în sinea lui, el rămânea consternat, în faţa urmei celuilalt om, ca în faţa neînţelesului, iar adesea spunea: – Ce fel de om e ăla care a făcut una ca asta!...

Apoi pleca, fără să mai bea apă, fără să mai aprindă foc, pleca urmând să caute un alt loc de foc şi de apă, ţinând minte urma celuilalt om. Un om generic se confrunta cu un om generic, fără ca cei doi să se întâlnească vreodată, fiindcă primul, cel cu păcatul, dispărea de la locul nelegiuirii, lăsându-şi doar urma.

Dar războiul a făcut normale şi curente asemenea mici crime. Peste câmpuri se rostogoleau acum mase mari de oameni, la fântâni se îmbulzeau turme de oameni amestecate cu turme de animale, iar locurile – păşuni,

imaşuri, fântâni, izvoare – rămâneau întinate, pârjoliţe, rău mirositoare. Văzând mulţimile acelea aflate în exod sau în popas, băştinaşul se ţinea la distanţă, el ştia ce urme vor lăsa în urmă armatele, el nu se mai mira, ca odinioară, el se trăgea din calea acestor puhoaie umane care călcau pământurile cu alt pas decât cel omenesc. El, băştinaşul fără armă, rămas acum un simplu om, nu se mai putea confrunta cu celălalt om, fiindcă acela nu mai exista, fusese înghiţit şi pierdut într-o mulţime cu mii de chipuri, dar fără chip uman.

Dar chiar insul singuratec ţinea acum de o mulţime, se supunea acesteia, adesea neştiind, mişcările şi gesturile sale, chiar în singurătate, fiind robite legilor mulţimii. Tăietorii de lemne care au intrat cu topoarele lor, în plină vară, în pădurea prinţului, ca să taie brazi pentru podurile de la Dunăre, simţeau că săvârşesc o pângărire, un act nefiresc, un act militar ucigaş, chiar dacă ei – simpli tăietori de lemne în munţi – nu auziseră nimic despre război. Ei ştiau însă că vara pădurea trebuie lăsată în pace, chiar uitată, lăsată oricum să înverzească şi să crească, până toamna, când frunzele se îngălbenesc şi cad de la sine şi când vine – firesc! – sorocul toporului. Acum ceasul toporului fusese poruncit anapoda, în plină vară, şi oamenii – fără a se mira – s-au supus poruncii: ei au pornit la munte cu acelaşi pas ca şi toamna, ei şi-au pus pe umăr topoarele cu aceleaşi gesturi, ei şi-au spus aceleaşi cuvinte de îndemn, dar paşi-gesturi-vorbe sunau acum altfel, deşi oamenii pădurii nu ştiau nimic despre război.

Gesturile cele mai simple se încărcau la acel timp cu o tensiune ciudată, căpătau o culoare sau un accent nefiresc – erau fie prea apăsat colorate, fie cu totul decolorate, spectrale, chiar obişnuitul meteorologic – un răsărit de soare, un amurg, o ceaţă, o grindină – care ţinea de previzibil, isprăvea în imprevizibil şi în neobişnuit.

Astfel, nimic mai firesc decât o dimineaţă senină de vară. Dar, intrând cu topoarele lor în codru, tăietorilor de lemn li s-a părut că dimineaţa era ciudat de senină, poate unde nu era soare, nici umbră, iar lucrurile – copaci, crengi, oameni – se vedeau prea limpede sub un cer neliniştitor de clar. Cum lucrurile rele se săvârşesc noaptea, într-un ceas tulbure al minţii, ziua aceea ireal de clară stânjenea.

Primul copac, încercat cu muchia toporului, a şi sunat a gol. Copacul a trebuit doborât, ca tăietorii să se încredinţeze că trunchiul era plin, cărnos şi tare, duduitura trunchiului răsturnat cutremurând muntele. Ceea ce s-a petrecut apoi, într-o zi atât de limpede, n-a fost prea limpede. Oamenii au început să taie copacii cu sete, fără

M ştie de ce. Ei simţeau totuşi ceva, ceva tulbure; ei voiau poate să compenseze – prin încordarea dură şi prin exces – sacrilegiul de a tăia copaci verzi, în plină vară. Era în această încordare, dură şi sumbră, ceva nefiresc.

Excesul însuşi, ca fapt, era legat de starea de război, excesul era pruncul legitim al războiului, un prim născut

— Şi viu! –, mai înainte ca războiul să nască morţi – şi moarte, în serie. Fiindcă oricât de mare ar fi fost grija faţă de soarta podurilor de la Dunăre, prudenţa nu trebuia împinsă până la exces, excesul de a doborî copaci verzi în plină vară, când lemn uscat se găsea berechet pretutindeni. Dar; cine poate hotărî până unde trebuie împinsă prudenţa la vreme de război, până unde disciplina armatei, până unde ordinea în administraţie! Toate aceste imperative – prudenţă, disciplină, ordine – isprăvesc în contrariul lor, la vreme de război, un contrariu care începe de obicei cu excesul. Căci ce altceva fusese, în acea dimineaţă senină din munţi, excesul de a doborî copaci verzi – cu o lăcomie fără măsură!, când ordinul – şi aşa absurd!

cerea să se taie doar un anume număr de copaci!

Ca şi faptul – nicicum necesar – al tăierii acelor pini, începând cu primul, un pin răzleţit de când, un singu-Iar răsărit pe o stâncă. Prinţul dăduse poruncă verbală ca pinii să fie cruţaţi – fiindcă nu era necesar sacrificiul pinilor, fiindcă pinii de pe moşia sa erau rari! Dar tocmai fiindcă nu era necesar, prima victimă a toporului a fost un pin, nu oricare pin, ci chiar pinul acela singuratec şi aproape inaccesibil, cruţat până atunci de furtuni, cruţat şi de topoare, la care chiar tăietorii de lemne au ajuns greu. Unul din ei a căzut de-a buşelea, căţărându-se dar şi-a revenit, a regăsit toporul, l-a înşfăcat dând el prima lovitură.

Tăietorii de lemne ştiau că vara nu se taie brazi decât pentru morţi. Şi atunci, din exces, au tăiat pini, începând în chip absurd cu pinul prinţului.

După ceremonia sfinţirii ambulanţei, bunica Grădişteanu trebuia să treacă în fugă pe-acasă, pe la ţară, unde urma a-şi rândui ultimele treburi, lăsând în bună ordine afacerile moşiei – secerat, cules, depozitat –, iar printre aceste bune rânduieli se număra şi o vizită la avocat, nu în casa ocrotiţilor, ci la avocat, ca instituţie. Sub acest semn a şi început discuţia cu Răşcanu, în biroul acestuia:

— Acum discut cu tine ca avocat, fiindcă, dragă domnule, din această clipă eşti executorul meu testamentar.

— Dar, tante Elenko…

— Niciun tante! Pentru dumneata sunt Hélène Grădişteanu sau Leanţa Grădişteanu, cum scrie în acte. O

simplă clientă va să zică. Drept care te rog să mă urmăreşti cu linişte, fără niciun patos afectiv.

— Dar, tante…

— În sfârşit, spune-mi cum vrei. Am nevoie în fond şi

de afecţiunea dumitale, pentru ca treburile să fie făcute cu grijă. Şi sever, bătând cu bastonul în duşumea: Să ştii, nu te-aş fi ales avocatul meu dacă nu mă asiguram mai întâi că eşti un bun avocat. Deşi nu s-ar zice, afacerile tale financiare merg prost. Afacerile altora, în schimb, încăpute pe mâna ta, merg binişor. Asta m-a şi hotărât să mă încredinţez ţie.

Avocatul a ascultat-o atent, căpătând acel aer solemn profesional care le dădea întotdeauna siguranţă clienţilor, la o primă abordare. Cu un singur lucru Răşcanu nu se împăca: tonul oarecum funebru cu care fusese formulata cererea. El a şi obiectat:

— Tante Elenko, dar e prematur să-ţi faci asemenea griji. Eşti cea mai teafără dintre noi toţi!... Ştiu, vrei să-mi spui că pleci la război. Admit. Dar în acest caz situaţia ta nu diferă de situaţia unui voluntar oarecare, a lui Hélène să spunem.

— Cu Hélène, dragă, e altceva. Ea e un copil. Eu nu pot pierde din vedere că plec la un drum lung...

— Care duce până la Turnu-Măgurele!

— ...sau mai departe, cine ştie, oricum nu-i cunoaştem capătul. Eu una nu i-l cunosc.

— Ai căpătat dintr-odată un aer grav!

— Am avere mare, înţelegi! N-o pot lăsa oricum.

Ce vrei, să nu mai dorm noaptea? Căci nimeni nu ştie nici ziua, nici ceasul, a repetat ea o frază rituală, la care avocatul a râs.

— Nu râde, îţi spun eu că nu-i de râs. Nu-mi place să vă las cu buclucuri pe cap!

Severitatea tonului şi vibraţia specială pe care bunica

Grădişteanu o avea în glas, l-au indispus pe avocat. În genere, în meseria pe care o profesa nu-i plăceau testamentele. Cei câţiva clienţi care-l solicitaseră pentru asemenea afaceri îl aduseseră la căpătâiul lor în

circumstanţe grave, în dispută cu alte două personaje, medicul şi preotul. Testamentul, ca act, îi evoca lui Răşcanu mirosul de medicament şi tămâie. Or, bunica era prosperă, ea arăta mai bine ca oricând, minus vibraţia aceea specială din glas, pe care a eliminat-o până la urmă, din clipa în care cei doi au trecut la examinarea aspectului practic al chestiunii.

Ba tante Elenko a şi râs, contemplând cu plăcere, în imaginaţie, scenele care aveau să urmeze cândva:

— Fii atent, l-a prevenit ea pe avocat, că ceea ce nu-i bine limpezit de pe acum, se răzbună. Vor rezulta nişte mari buclucuri, atenţie!

Pentru a nu-i lăsa pe succesori cu buclucuri pe cap, bunica Grădişteanu redactase un testament labirintic, pe care avocatul nu l-a putut descâlci decât printr-o muncă de două zile. Era cumplită mai ales redactarea.

— Dar, tante, a reînceput el, la sfârşitul laboriosului examen, ăsta ar trebui să fie un act juridic, nu un op *literar*!

— Şi ce-ţi pasă!

— N-au ce căuta aici floricele de stil. Nu-ţi seamănă!

— Fac ce vreau cu floricelele mele. Chiar şi cu cele de stil. Le dau cui vreau. Unii se vor mulţumi numai cu floricelele. De asta şi râdeam ieri. Vei vedea, mai departe, că unora chiar le las floricele. Să facă bine să le primească.

Mai ales cei care mi-au cârtit florile. Sunt ale lor. Atunci să le vezi mutrele!... Nota bene, tu vei desface testamentul!

— Oho, mai e până acolo!

Din nou bunica s-a enervat, punându-se în mişcare prin birou şi ciocănind cu bastonul:

— Domnule, nu înţelegi că e la mijloc un război?

După un război toate se schimbă, cum nu pricepi! S-a schimbat lumea după războiul Crimeii, că uite, acum ne

aflăm altfel şi ca ţară şi ca familie. Darmite după un asemenea război!

Aşezându-se pe scaun, ea a luat-o şi altfel:

— Să zicem că nu mor, dar paralizez sau îmi pierd minţile. Nu-ţi dai seama ce-ar urma? Omul trebuie să-şi facă testamentul cât are încă mintea bună... Şi-apoi, ţi-am mai zis: lumea se va schimba. Am în vedere şi asta. Trag nădejdea însă că va rămâne în picioare măcar justiţia!

Cu acest preambul, oferit în rate, cei doi au putut intra în fondul problemei, care era foarte complicat. Testamentul implica vreo câteva dezmoşteniri, pe care tante

Elenko voia să le asigure şi să le facă inatacabile. Acestea i-au dat avocatului lungi migrene, din punctul de vedere al meseriei lui. În absenţa titularei, judecând lucrurile în funcţie de eventualul deces, executorul testamentar trebuia să aibă bine puse la punct toate clauzele pentru fiecare bun testat şi de asemenea pentru ansamblu. Bunica

Grădişteanu nu ceda la unele formulări, avocatul insista:

— Nu-nţelegi că eşti vulnerabilă? într-un eventual proces, care sigur s-ar deschide, pescăria de la Greaca e pierdută.

— Păi să n-o pierzi!

— Atunci trebuie să modifici formularea, ca să nu-i dai avocatului dumitale zile grele. Şi fiindcă bătrâna rămânea de piatră: Doamnă dragă, nu pricepi că nu te mai poţi scula din mormânt, ca să faci ce trebuie?

— N-o modific.

— Atunci alege-ţi alt avocat!

Criza care a intervenit în relaţiile celor doi s-a potolit abia după masă. La dejun n-a vorbit nimeni. Hélène lipsea, era plecată să-şi ia adio de la prietene şi rude. Dejunul

avea ceva de parastas. Anne şi tante Clotilde nu se amestecau în chestiunea care-i reţinea ceasuri în şir în birou, pe avocat şi pe clienta acestuia. Uneori la masă erau invitaţi unii clienţi simandicoşi. În aceste cazuri se făcea conversaţie pe subiecte mondene. Ce subiect se putea aborda acum? Doar Hélène.

— Cu cine e plecată fata? a întrebat Răşcanu.

— E condusă în oraş de un medic de la Colţea, a răspuns Anne. Nu e singură.

— Petrescu e un domn bine, a consimţit să aprecieze bunica. E medicul care va conduce ambulanţa spre front. E un personaj oficial.

Atât despre Hélène, după care cei doi s-au retras în birou, urmând să-şi continue lucrul la cafea. Clientă şi avocat s-au regăsit deci în punctul de criză, dar cu o voinţă reciprocă de a-l depăşi. Bunica a consimţit la unele modificări, chiar şi la o redactare ceva mai juridică a unor capitole, dar operaţiunile acestea nu se puteau face pe loc, cereau timp, ea era silită să plece, până la urmă cei doi au convenit ca forma finală a testamentului să fie revăzută la Turnu-Măgurele, într-o vizită specială a avocatului, care şi-ar fi revăzut şi fiica.

Bunica Grădişteanu s-a ridicat, satisfăcută, şi a pus pe biroul lui Răşcanu un plic.

— Aici e onorariul tău.

Avocatul a luat act de plic şi a mulţumit mut.

— Nu trebuia să te grăbeşti, a spus el. Mai avem de lucru.

— Tu ai de lucru! Eu nu mai am de făcut nimic. Îmi urmez drumul.

Au tăcut amândoi. Apoi el i-a sărutat mâna, conducând-o spre ieşire.

— A, uitam să-ţi spun cel mai important lucru: conacul de la Cotul Argeşului, cu tot ce cuprinde, îi revine

lui Hélène. Nu-i las pământ. îi las îngerii aceia. Gândeşte-te la un act special care să-mi asigure cât mai bine nepoata.

Răşcanu a pălit la faţă şi a rămas descumpănit, în neputinţa de a schiţa o atitudine. Bunica s-a grăbit să profite de moment şi a urcat grăbită în trăsură. I-a trimis omului rămas în prag un zâmbet angelic.

Hélène circula singură, neînsoţită de nimeni. Era gata de drum, inundată de sentimentul plecării, un sentiment care-o făcea uşoară, despovărată de tot ceea ce i-ar fi împiedicat zborul. Un chervan cuprinzând bagajele ei şi bagajele bunicii Grădişteanu plecase încă din zori spre

Turnu-Măgurele. Urma să plece şi ea, împreună cu bunica, la prânz, cu chiar trăsura care-i stătea acum la dispoziţie. Avocatul o înzestrase pe Hélène nu numai cu un furgon de bagaje, dar şi cu un personal de serviciu care cuprindea doi vizitii – bărbaţi de nădejde – şi o servitoare tânără şi destoinică, pe post de bonă. Bunica Grădişteanu urma să aducă cu ea soldatul de ordonanţă şi un paznic, înarmat cu puşcă.

Hélène mai avea puţine lucruri de făcut. Nu se mai

grăbea. Fiecare gest de adio, o dată consumat, era urmat de o eliberare, şi poate cea mai importantă fusese vizita de adio la Pitar Moş, moment de exaltare şi lacrimi, asemănător cu cel de la sfinţirea ambulanţelor, dar mai intim şi mai dureros. O durere plăcută, ca aceea pe care o resimt fetele când se despart de pension, pentru a păşi pe drumul logodnei. Moment identic cu acesta, dovadă că fetele aveau lacrimi de fericire în ochi. Fericire şi spaimă, un fior de spaimă, acelaşi pe care îl atrage gândul nupţial, o spaimă amestecată cu curiozitate şi nerăbdare. De unde precipitarea fetelor în jurul lui Hélène, râsul, cuvintele aiurea, horbotele de vorbe care se desfăşurau în aer,

sărutările, fâstâcirea maicelor care participau la bucurie cu discreţie, amestecându-se cu domnişoarele, dar rămânând şi izolate, retrase în marginea a ceva ce le era inaccesibil.

Plecau pe front şi două maici de la Pitar Moş, dar situaţia lor era diferită. Ele plecau în misiune! Ele erau adică în serviciu comandat, acesta fiind serviciul lor, destinul lor. În urmă cu un an, când una dintre maicile pensionului plecase în Elveţia, la un aşezământ de acolo, durerea despărţirii fusese mare, dar o durere consimţită şi împăcată, o durere simplă şi trecătoare. Acum era altceva, plecarea nu privea maicile, care oricum plecau, pe front sau într-o altă mănăstire, ci o privea pe Hélène, care ea însăşi hotărâse să-şi schimbe destinul şi să le spună fetelor adio.

Acest adio era ca o smulgere şi ca o proiectare în aer, în văzduh, într-un incontrolabil, într-un dincolo. Nimeni, pe loc, atunci, acolo, nu ştia unde se plasează geografic acest dincolo, care era totuşi atât de aproape, atât de imediat: la Turnu-Măgurele. Turnu-Măgurele se afla totuşi nu în Elveţia, nu în Tibet, nu în Alasca ci la Turnu-Măgurele, abia o zi de drum, un punct atât de uşor tangibil, dar toată lumea refuza tangibilul, plasând oraşul de pe fluviu undeva în inaccesibil – dincolo.

— Încotro?

— Pe front!

Se evita răspunsul geografic – Turnu-Măgurele, Calafat, Giurgiu, Galaţi, Olteniţa, localităţi apropiate, invocându-se acest generic *pe front*, echivalent al ţărănescului *ehei*, adică departe, adică *dincolo*.

Când Hélène a invitat-o pe Anette s-o însoţească în oraş, alegând-o dintre toate fetele, această invitaţie a sunat ca o îmbiere spre *dincolo*: „Hai dincolo, să-ţi spun ceva!, adică în camera de alături, am un secret cu dânsa şi

vreau să i-l destăinui, nu vă supăraţi!...” Nu se supăra nimeni, dar cel ales ştia că este un extras dintr-o societate şi un încredinţat unei alte societăţi, de mai sus, de mai jos, nu se ştie, oricum o societate secretă. Hélène o destinase deci pe Anette unei intimităţi, unui secret.

Dintre fete, Hélène a luat-o cu ea, pentru încă o vizită, în afară! doar pe Anette Costaforu. Aceasta a stârnit invidie, invidie şi admiraţie, fetele ştiau bine de ce – Anette Costaforu era o confidentă specializată, un fel de duhovnic al fetelor, o depozitară a secretelor de la Pitar

Moş, care erau multe şi impenetrabile. Anette a urcat deci în trăsură, alături de Hélène, făcându-le colegelor un anume semn cu mâna, un semn ştiut de toate, ca o promisiune de destăinuiri.

Încă o emoţie: Hélène era însoţită de un tânăr ofiţer medic, care o aştepta în trăsură. Câte comentarii nu s-au făcut după plecarea trăsurii. Cine era medicul? Chiar El?

Logodnicul? Nici vorbă despre aşa ceva, în trăsură Hélène a făcut simplu prezentările, iar Anette Costaforu a trăit deziluzia să afle că nu era El – cum credeau fetele rămase în urmă –, ci doctorul Petrescu de la Colţea, care urma să conducă ambulanţa doamnelor la Turnu-Măgurele.

— Vrei să-mi faci un serviciu? i-a spus Hélène confidentei, imediat ce trăsura a plecat.

— Desigur, draga mea, mai întrebi!

— Numai că va trebui să-l rog ceva şi pe domnul doctor Petrescu.

— Desigur, domnişoară, cu plăcere!

— Vă rog, în acest caz, să ne lăsaţi singure. Vă voi conduce la Colţea. Ne revedem la spital, peste un ceas.

— Bineînţeles, domnişoară, dar...

Petrescu nu putea obiecta, era un cavaler, un cavaler scos din funcţie de Hélène, spre uimirea şi nerăbdarea

Anettei, care simţea că era la mijloc ceva foarte important, i se va încredinţa un secret capital. L-au lăsat deci pe Petrescu la Colţea şi au pornit mai departe.

Anette fremăta, cucerise locul cel mai important, groaza ei era ca nu cumva lucrurile să se petreacă prea repede – Hélène îi spusese doctorului că se vor întoarce într-o oră!

şi atunci Anette i-a cerut prietenei o favoare:

— Hélène, te rog, Hélène, hai să străbatem Podul

Mogoşoaiei. Vreau să ne vadă lumea!

— Desigur, draga mea! a consimţit Hélène, bătând din palme fericită.

Hélène /dădea ceva din preaplinul ei, se descărca, trecea o povară – oricât de dureros plăcută – pe alţi umeri, nişte umeri fragili, dar gata s-o poarte. Anette îşi şi preluase fericită funcţia de confidentă. Cele două fete s-au strâns una într-alta, fericite, unite, deşi nu semănau.

Anette era o fată lungă, niţel aplecată în faţă, cu umeri şi cu şolduri mari, o fată urâtă, menită să rămână confidentă, deşi horoscopul ei, cunoscut de toată lumea, spunea altceva, că era destinată unui mare noroc. Ea devenise însă frumoasă şi gângurea acum ca un colibri. Anette devenise splendidă prin apropierea confidenţei care urma.

Au lăsat Colţea în urmă ca în zbor, trăsura zbura, fusese minunată ideea de a trece pe Podul Mogoşoaiei – Anette

Costaforu se simţea ca la paradă, i se părea că trece în revistă lumea, primindu-i aclamaţiile. În dreptul hotelului

Broft, Hélène a avut încă o iniţiativă năstruşnică: să mănânce îngheţată. Ea a cerut trăsurii să oprească, îngheţata le-a fost adusă la trăsură, iar domnişoarele au fost fericite că şi-au permis infracţiunea de a opri la

bordura unei terase şi de a consuma dulciuri în văzul lumii, fără ocrotirea unui adult din familie. Anette bătea din palme şi lingea linguriţa cu indecenţă. Mai mult, cele două fete au băut şi răcoritoare, cu lăcomie, sub ochii unor ofiţeri ruşi.

Apoi au pornit mai departe, intrând cu trăsura în furnicarul Lipscanilor, până unde s-a putut, după care au descins, continuându-şi drumul pedestru, braţ la braţ.

Anette tremura de emoţie, era tulburată şi Hélène, amândouă s-au şters în furnicar, confidenta simţea impulsul de zbor al prietenei sale şi o strângea de braţ.

— Ce bine de tine, i-a şoptit Anette, strângându-se lângă Hélène şi primindu-i căldura corporală. Ce bine de tine, a repetat ea. Eşti ca şi logodită.

— De unde ştii? a tresărit Hélène.

— Tu crezi că eu nu ţi-am citit horoscopul?

Destăinuire cutremurătoare. Hélène s-a oprit şi a roşit.

Nu-i venea să creadă. Deşi se bucura.

— Ai mai spus cuiva?

— Nu, dar spune-mi cine-i? îţi jur să intru cu acest secret în mormânt.

— Dar nici vorbă de logodnă, e cu totul altceva. Ai să vezi!

Au intrat amândouă în prăvălia unui argintar sas, domnul Arnold Gang, care o cunoştea pe Hélène. Comanda domnişoarei era gata, meşterul a scos din sertar o cutiuţă de piele, al cărei conţinut avea s-o uimească pe Anette.

Înainte de a o deschide, meşterul a spus ceea ce probabil mai spusese cândva, la primirea comenzii:

— Domnişoară, aşa comandă eu nu înţeleg. Eu execut comenzi în aur, hai şi în argint. Dar nu în oţel. Oţelul nu se asortează. Oţelul nu-i metal de bijuterie.

— Dar nu-i vorba de o bijuterie! a protestat din nou

Hélène. E ceva special.

— A şi ieşit ceva special! a spus meşterul, cu năduf, deschizând cutiuţa.

În faţa domnişoarei Hélène stăteau două verigi militare. Două inele albe, puţin lucioase, din oţel. Pentru a le înnobila totuşi, cât de cât, meşterul recursese la o soluţie abilă, împodobindu-l pe fiecare cu câte un punct sau ochi de diamant, de fapt cu o măsură de cinci puncte, adică de jumătate de carat. Ochiul de diamant era montat într-un cerc de oţel, reprezentând circumferinţa glontelui. Acel ochi ţintea rece.

— E tot ce s-a putut face! a mai adăugat meşterul, dând din umeri neputincios şi întinzând bijuteriile.

— Dar e bine, a şoptit Hélène.

— E splendid, a strigat Anette, cu respiraţia tăiată.

Acesta e glontele, nu?

Deci Anette cunoştea şi povestea glontelui. Cele două domnişoare au ieşit afară, în lumina amiezii. Hélène ascunsese cutiuţa în sacul de mână. Anette i-a strâns braţul, era ameţită şi căuta un sprijin. Întreaga emoţie a zilei trecuse asupra ei. A ţinut-o în loc pe Hélène, a respirat mult, apoi a aşteptat un cuvânt de la ea. Tot ceea ce se întâmplase până atunci i se părea incredibil: prorocirile din horoscop, acum inelele, chipul liniştit, atât de senin al

Hellenei...

— Dar spune-mi, spune-mi! i-a cerut ea. Spune-mi măcar unde va avea loc ceremonia.

— Asta nu ştiu, a răspuns Hélène.

Şi au zburat amândouă spre trăsură.

Şi Toma Nicoară resimţea un impuls de zbor. De vreo câteva zile el îşi redobândise braţul, îşi simţea braţul liber, iar încăperea de spital îl închidea ca o carceră. Cu o zi în urmă, pe la prânz, refuzând masa, el a sărit pe fereastra

barăcii, în parc, sprijinindu-se în braţul acum valid. Uitase că se află în cămaşa de noapte, cămaşa de spital, iar soldatul de pază a tresărit văzând această arătare – un individ dezbrăcat, în parcul princiar. Soldatul a smuls arma, dar n-a tras, înţelegând iute cine era de fapt individul.

— Fugi înapoiacuşi vine măria-sa.

— Înapoi nu mai intru. Nu ştii unde mi-or fi pus hainele?

— Io nu ştiu, io sunt în post.

Toma a consimţit să se întoarcă în baracă, intrând acum pe uşă, dar silnic, cu sentimentul unui evadat care ar reveni singur la propriile-i lanţuri. Nu s-a mai putut întinde în pat. A măsurat încăperea cu paşi nervoşi, cu paşi siguri, apoi în pas militar, în contratimp cu paşii soldatului de afară. Apoi, din nou, acei paşi de afară i-au amintit lui

Toma că el e păzit, că el are soarta unui condamnat, a unui prizonier, a unui ostatec. Condamnat, pentru ce? Pentru curajul lui de a fi trecut frontiera, ca să lupte alături de fraţi?! Prizonier al unei răni, care de fapt îl ridicase pe podiumul unei statui de erou?! Ostatec al gloriei?!

Toma s-a aruncat în pat, cu furie, înfundându-şi obrazul în pernă. A strâns între mâini perna, trunchiul pernei, mâinile îl ascultau – iată!, iar acel trup moale opunea rezistenţă. Fulgii din pernă căpătaseră tărie de muşchi, mâinile lui Toma au insistat, ţesătura de pânză s-a rupt. Lui nu i-a păsat de această pagubă – atâta pagubă! – el s-a întors cu faţa în sus, odihnindu-şi acum privirile pe tavanul alb.

Privea cu ochi goi tavanul alb, pe care se plimba o muscă.

Musca era singură, nu se ştie cum scăpase vie, cum se salvase din prigoana pe care personalul sanitar o

pornise împotriva muştelor din acel aşezământ, iar Toma era încântat s-o vadă vie, şi singură. Şi musca se plimba, cu capul în jos, păşind mărunt pe tavanul alb, privind cu ochi ciclopici încăperea, poate şi patul în care zăcea el.

Dar mai zăcea? Toma se simţea valid, mai puternic decât niciodată, iar puterea îl făcea să resimtă cu atât mai absurdă situaţia în care se afla. „Oare nu cumva au uitat de mine?” s-a întrebat el într-un târziu. În fond toţi erau plecaţi, aveau de făcut un război, toate grijile lor în acea clipă erau concentrate asupra războiului, toţi erau cu gândul şi cu fiinţa lor întreagă la război, în război. Cine să-şi amintească de el, cum să-şi amintească?

Zile şi nopţi în şir, stând întins în pat, Toma auzise doar marşuri şi urale, marşuri cântate la fanfară, comenzf de marş, urale. Se scurgeau probabil trupele spre Dunăre, în parcul princiar şi în oraş se mişcau trupe, mărşăluiau trupe, defilau trupe. El n-avea voie să se mişte, stătea întins în pat, imobilizat, în schimb auzea, auzea limpede şi vedea cu ochii minţii. Acum, simţindu-se liber şi valid, nu auzea nimic, nu auzea decât liniştea şi nu vedea decât tavanul alb, cu musca aceea care-l privea cu ochi ciclopici.

„M-au uitat, în mod sigur au uitat de mine”, şi-a repetat el, deşi situaţia i se părea cu neputinţă de admis. Se afla acolo sub protecţia prinţesei, păzit de un soldat cu armă. Şi totuşi nimic mai simplu în harababura unui război decât de a uita de un om, un om în fond inutil – un rănit. „Dar, fraţilor, sunt teafăr!” i-a venit lui Toma să strige. „Cum, feri-Doamne, să mă uitaţi aici!” L-a cuprins apoi revolta împotriva fârtaţilor cu ţ: are trecuse munţii, cei care n-aveau voie să-l uite: Abrudan, Duncea.

Beuran şi ceilalţi, n-aveau voie să-l uite fiindcă porniseră împreună şi juraseră să nu se despartă. Cum îşi călcaseră aceşti fraţi ai lui jurământul?!

Mai era cineva care n-avea voie să-l uite: domnişoara

Hélène. El nu-i putea spune Hélène, el îi spunea Elena, îi rostea numele şoptit, ascundea acest nume în adâncul lui, ca pe o taină. Ea nu putea să-l uite, fie şi dintr-o datorie.

Toma era convins! Dar nu, datoria era a celorlalţi. Ce datorie avea ea faţă de el? Ea şi El. El nu putea îndura această separaţie: Ea şi El, când acea apropiere Ea-El însemnase pentru el, poate şi pentru ea, singura lumină adevărată în zilele şi nopţile lui de spital.

Dar domnişoara îşi va fi urmat la rându-i drumul, drumul celorlalţi: era o domnişoară din Crucea Roşie, care nu putea dărui mai mult de o clipă unui rănit. În fond ce lucru simplu – şi ce inadmisibil lucru! – să uiţi de un rănit.

De afară se auzeau paşii soldatului. Singura mişcare vie. Auzul lui Toma a încercat să mai soarbă o dată sunetul fanfarelor, să apuce măcar un sunet şi să-l tragă înapoi.

Sunetele se strânseseră ghem şi se rostogoleau acum spre

Dunăre, poate trecuseră Dunărea. Lui Toma nu-i rămânea altceva de făcut decât să işte o vijelie, o furtună, un uragan, în care el însuşi să se amestece, să se topească, rostogolindu-se într-acolo, pe urma undelor metalice lăsate în aer de fanfare.

Toma simţea în el o putere cu care n-avea ce face dacă n-o dăruia. Între timp, musca zburase.

Pământul uscat suna ca o tobă. Vara era aproape de zenit, suind lent spre acel punct de lumină din care nimic n-ar mai fi putut-o clinti, nici măcar secerişul, un punct în care, deasupra Câmpiei Române, soarele stă încremenit în loc, iar timpul de asemenea. Clipa ţine mult: între văpaia holdelor de jos şi între soare se aşază un echilibru, cele două puteri stau în cumpănă o clipă, care ţine mult, pare nesfârşită, clipa ţine cât şi repausul astrului la zenitul zilei, o zi la rându-i lungă, zi de zodie, care, când scapătă, se

răstoarnă peste lumea câmpiei tot aurul verii.

Era vremea în care la Manzească, o moşie din Bărăganul Prahovei, sosea domnul Rufino, Inventatorul. Încărunţise de când bătea acelaşi prag, dar acelaşi, fiindcă avea o slăbiciune pentru proprietar şi pentru doamnă, sentiment pe care şi gazdele îl cultivau pentru Inventator.

— Aţi venit, domnule Rufino?

De fapt „Domnule Priescu”, fiindcă Rufino era un Pri

«escu, Rufino fiindu-i porecla şi cognomenul.

— Venit, doamnă, săru’ mâna.

— Camera dumneavoastră e pregătită, vă rugăm să vă faceţi comod.

— Săru’ mâna, doamnă, dar nu e timp. Domnu’ i-acasă?

— Domnul e pe moşie.

— Aa!...

Sigur că Inventatorul ştia că domnul e pe moşie, unde putea să fie vara decât pe moşie!, absenţa domnului nu-l supăra, el întreba aşa, în genere, vrând să se asigure că proprietarul, un tânăr luminat, se afla pe domeniu, deci pe undeva, pe aproape, şi că el, Rufino Inventatorul, n-a bătut drumul de pomană. Oricum el ar fi aşteptat. Afacerile lui Rufino n-aveau urgenţă. El nu voia să încurce pe nimeni cu descoperirile şi invenţiile lui. Şi tocmai ca să nu împiedice pe nimeni, el pica în cel mai prost moment al anului, nu altcândva, ci vara, când lumea înnebunea să înceapă secerişul, când şi copiii sugari, şi animalele se descurcau singure, ca să nu-i încurce pe cei mari, încurcaţi cu secerişul. Într-un asemenea moment, era normal ca domnul să fie pe moşie, era normal ca

Inventatorul să sosească. Cele două mişcări, plecarea şi sosirea, se produceau simultan, exact în acelaşi timp, cu o precizie de ace de ceasornic, de unde şi dialogul, acelaşi în fiecare an, pe care nimic nu putea să-l schimbe.

Inventatorul venea în fiecare an cu câteva accesorii simple asupra lui: un ghiozdan diplomatic de piele, plin cu schiţe. O ladă cu balamale de fier, ascunzând în interior

„Invenţia”, o ladă bine cetluită, legată cu lanţuri şi lacăte, cuprinzând probabil un monstru, care nu putea fi eliberat decât cu mari precauţii, în faţa unor persoane de încredere. Stăpânului moşiei îi căzuse această încredere pe cap.

Rufino nu voia să încredinţeze cadoul nimănui altcuiva decât acestor persoane, Doamnei şi Domnului, singurele fiinţe demne de atenţia lui în România. Încrederea era totuşi o povară. Cândva, la început, doamna a protestat amabil:

— Domnule Priescu, dar există societăţi academice…

— Doamnă, ştiu ce sunt astea!

— Există mari academii tehnice străine, a adăugat şi domnul.

Inventatorul îndrepta de fiecare dată o grimasă, împotriva acestor foruri, neserioase, meschine.

— Mai există şi prinţul! a mai spus domnul, invocând o autoritate supremă.

Nici măcar prinţul! Spre prinţ, Rufino nu trimitea nicio grimasă, dar se vedea din atitudinea lui, din ochii lui, că prinţul era scos din orice interes, probabil prin incompetenţă tehnică, deşi prinţul era neamţ.

— Bine, dar noi, a îngăimat tot atunci doamna, neputincioasă.

Cei doi aveau totuşi altceva, un lucru foarte preţios, ceva rar, competenţa morală!, calitate pe care Inventatorul o socotea mai presus de orice.

De fiecare dată lor le arăta, mai întâi, îmbunătăţirile aduse invenţiei:

— Iată, onorată doamnă şi onorate domnule, cum stau lucrurile! Dar să mergem la arie!

La arie mergea numai domnul, doamna era ocupată cu casa. Doamna rămânea acasă, dar cu un fior de nelinişte, ea presimţea că acolo, la arie, se petrece ceva misterios.

Se poruncea docarul, în docar urca însă doar domnul, stăpânul casei, Inventatorul venea în urma docarului, într-un car cu boi, împreună cu lada şi ghiozdanul lui. De fiecare dată, aici, la arie, avea loc demonstraţia. Cei doi, care participau la ea, domnul Costi Aldea şi domnul

Priescu-Rufino, ştiau lecţia pe de rost, fiecare propoziţie în parte:

— Câţi oameni folosiţi la secerat, pentru un hectar?

(Atât şi atât!) Vedeţi că nu ştiţi? (Nici atât, nici atât!) Eu mă refer la oameni puternici, buni la muncă, nu copii, uncheşi sau babe, oameni care intră în lanul de grâu odată cu lumina şi ies din Ian când cade soarele. (Deci atât!) ...

Apoi urmează transportatul la arie, nu? Şi pregătirea ariei. Câţi oameni folosiţi? (Cine mai ştia! O groază de oameni! dar domnul Priescu intervenea cu mustrări): Vedeţi că nu ştiţi? (Atât şi atât.) Dar cum se face pregătirea ariei, câtă muncă şi câte operaţiuni? Vedeţi că nu ştiţi?

(Aşa şi aşa, etcaetera, etcaetera!)

Observaţiile lui Priescu-Rufino erau exacte, puţin pedante, într-un alt ciclu de viaţă inventatorul trebuie să fi fost ţăran, fiindcă prea le ştia bine, mai bine chiar decât un ţăran sau decât un administrator de moşie. El punea chiar o anume înverşunare de arendaş nemilos, în felul cum socotea numărul de braţe pe operaţiuni, pe ceasuri şi minute. Poseda şi un ceasornic cu un uriaş cadran bombat, un fel de bombă pe care o purta în sân. El întorcea arcul cu zgomot şi cu efort mare, până la limită, sub spaima gazdelor că ceasornicul va face explozie. Nu făcea explozie.

Pe ceasornic se făcea numărarea operaţiunilor – cioplitul ariei cu sapa, bătutul ariei cu maiul, stropitul şi măturatul ariei cu fel de fel de mături şi perii, apoi lipitul ariei, apoi întăritul şi arsul ariei, apoi clăditul ariei, un clădit pe orizontală, snopii fiind dezlegaţi de cingători şi rânduiţi coamă la coamă, în solz de peşte, după care în masa densă de spice intrau animalele legate la par, învârtindu-se în jurul parului şi măcinând în copite spicele până ce, pe vatră, rămâneau doar paiele, pleava şi boabele.

Apoi urmau, tot pe ceasornic, scoaterea boabelor din pleavă şi paie, curăţatul, vânturatul, cernutul, alesul, fiecare operaţiune pretinzând o unealtă anume şi oameni anume, pe ceasuri şi pe minute. În sfârşit, extenuat, domnul Rufino punea concluzia:

— Toate aceste operaţiuni eu le introduc într-o singură maşină, pusă în mişcare prin puterea aburului, fără puterea umană.

Invenţia părea drăcească. De fiecare dată când Rufino excludea „puterea umană”, pe doamnă o treceau fiorii.

— Dar puterea umană este un lucru dumnezeiesc!

— Desigur, doamnă, aproba domnul Rufino, vă aprob şi vă admir. Aici însă este vorba despre altceva. Domnul mă va înţelege mai bine.

Domnul se chinuia să înţeleagă, era un tânăr cu vederi largi, avea chiar un anume interes pentru tehnică – introdusese la moşie instrumente tehnice noi, avea peste toate o imensă încredere în domnul Priescu-Rufino, dar ceva îl oprea la mijlocul drumului, o undă de spaimă, spaima pe care o dă necunoscutul; el nu putea să nu se gândească la consecinţele acestei invenţii, pentru lume, deşi Rufino îl asigura:

— De ce vă temeţi? E o invenţie, nu o descoperire!

Tot ce v-am arătat până acum există în natură. Până

şi forţa vaporilor. Eu nu pun de la mine nimic. Eu doar adun, sintetizez. E o invenţie!

Orice invenţie însă avea ceva neliniştitor, schimba cursul vieţii. Ţăranii de pe moşie îl priveau pe „italian”.

cu un râs silnic, cu ceva între dispreţ şi ameninţare.

Doamna nu reţinea dispreţul şi cu atât mai puţin ameninţarea, dar se înfiora. Ea l-a întrebat pe soţ, chiar după prima demonstraţie:

— Costi, tu ştii cine e acest domn? Ar trebui să ne dumirim mai întâi.

— Dar e un om de onoare.

— Bine, dar cine e?

— Dar ţine la noi, draga mea. Ne iubeşte. Nu crezi că asta e suficient? Poftim, ne-a acordat şi pianul din salon, fără onorariu.

Domnul Priescu-Rufino le fusese recomandat ca acordor de piane, reparator de pendule şi constructor de viori.

Meseriile acestea le învăţase în Italia, unde fusese trimis cu o bursă pentru pictură, de Mitropolia din Bucureşti. De acolo s-a şi întors cu porecla de Rufino, însuşită de domnul Priescu şi transformată în cognomen. El era român, un Priescu oarecare, un Eseu. El pretindea că aşa îl porecliseră maeştrii italieni în atelierele cărora lucrase.

Dar nu la pictori lucrase, ci la nişte armurieri nemţi, din

Milano. Fiind român, nemţii aceia l-au socotit roman, venit adică din provincia Roma şi l-au poreclit Rufino. Întors din Italia, unde nu învăţase nici pictura, nici italiana, dar de unde adusese porecla, Rufino şi-a văzut de meseriile achiziţionate – acordarea de piane, repararea de pendule

— meserii pe care în fond le dispreţuia. El. În fond,

visa la altceva, la invenţiile mecanice. Patima pentru invenţii făcea să-i strălucească ochii, îl topea pe picioare, deşi, ca să se întreţină şi ca să facă servicii oamenilor din veacul lui, Rufino consimţea să se ocupe şi cu altceva. El cunoştea, printre altele, şi meseria de armurier. Lucrând la nemţii din Milano, el se specializase în calibrat pistoale şi arme de vânătoare, dar atingerea armelor nu-i plăcea, în ţară el a uitat de meseria aceasta, consacrându-se de nevoie celorlalte îndeletniciri, pacifice.

De fapt, Rufino era un personaj de geniu. Desena splendid, deşi numai planşe tehnice. Socotea în cap cu o viteză fantastică, iar rezultatele calculelor lui erau consemnate într-un caiet gros, de un băiat de prăvălie, pripăşit pe lângă Rufino, un pezevenghi care avea o mare îndemânare la scris. Nu se ştia dacă Rufino cunoaşte literele. Când semna hârtii, scrisori, contracte, întocmite de acel pezevenghi de băiat, Rufino punea – în încheierea rândurilor – doar un semn, un fel de hieroglifă, un N (Napoleon?), un L (Leonardo?), un R (Rembrandt?). Nimeni nu-l văzuse citind o gazetă, deşi dormea întotdeauna, în plin soare, cu o gazetă pe obraz. Domnul Costi Aldea a luat astfel cunoştinţă de războiul austro-italian din gazeta întinsă pe obrazul lui Rufino, care sforăia între snopi, la arie.

— Domnule Priescu, s-a declanşat războiul!

— Chiar?

— Dar Italia dumitale e în război! a strigat domnul

Aldea, arătându-i gazeta, care ţipa vestind acel conflict.

— Nu mi-am dat seama, s-a scuzat domnul Priescu-Rufino, şi şi-a văzut de somn mai departe.

S-ar fi zis deci că Inventatorul e în afara timpului, deşi nu părea adevărat. Unele din invenţiile lui, sub formă de schiţe şi calcule, au fost duse de domnul Aldea la.

Viena, şi arătate unor experţi de prestigiu. Odată i s-a spus:

— Ce păcat, aţi venit prea târziu. Invenţia aceasta, deşi fără mare importanţă, a fost brevetată în urmă cu patru ani.

Domnul Aldea nu ştia dacă să se bucure sau să plângă.

Exprimându-şi ciuda, la întoarcere, faţă de această situaţie.

Inventatorul a părut indiferent. Nu-i păsa.

Lucru care l-a enervat pe domnul Aldea – la ce serveau atunci invenţiile domnului Priescu! Ultima lui invenţie, maşina absolută, a fost prezentată de Costi Aldea la Bucureşti. Un domn important din Societatea academică de la Bucureşti i-a spus însă suporterului:

— Domnule, omul dumitale are ceva în cap, nu zic, dar e trăsnit. Chestiunea cu locomobila care ară, seamănă şi treieră singură e o fantasmagorie! De ce nu-l pui dumneata să-ţi facă un cui fără sfârşit sau o încuietoare fără cheie? La asta se pricepe. Pot să vă spun că n-am văzut în viaţa mea un cui fără sfârşit mai perfect decât ăla ieşit din mâna lui.

Domnul Aldea a discutat invenţia lui Priescu şi la club, unde se întâlneau foarte mulţi agricultori, oameni cu pricepere şi la pământ şi la chestiuni de tehnică. Obiecţiile care s-au adus invenţiei erau absolut toate rezistente: la una singură a fost însă sensibil Costi, la ultima, cea care trata invenţia concesiv, chiar cu un dram de înţelegere:

— Dragă, cum să-ţi spun eu, fiindcă te văd foarte implicat, a început criticul. Ceva e rezistent, desigur, în această idee. Chiar şi maşina are o logică, până la un anumit punct. Ei bine, de la acest punct în sus totul sare în fantastic. Or, aceasta este inadmisibil. Ştiinţific, opera e compromisă. Discută cu omul tău, pune-l să renunţe la

partea de fantasmagorie.

— Pe mine m-ar interesa altceva, a intrat în conversaţie un moşier din Oltenia. M-ar interesa să găsim pe cineva care să se ocupe de chestiunea grindinei.

— De ce?

— De chestiunea grindinei. Am moşia într-o zonă bântuită vara de grindine. Din senin apar. Trec tot ca din senin, dar fac prăpăd.

— De grindină se ocupă solomonarii!

— Lasă-mă, domnule, cu eresurile. Eu vreau o soluţiune ştiinţifică.

N-a mai mişcat nimeni discuţia din acest punct – chestiunea grindinei. Costi Aldea s-a simţit opărit. Acasă, la

Mânzească, îl aştepta Inventatorul, care, deşi blazat, părea să se trezească totuşi, prins în tensiunea celor din casă.

Costi pusese patimă în chestiunea maşinăriei fantastice, după consulturile de la Viena şi Bucureşti, el intenţiona să ceară un credit din partea guvernului, pentru finanţarea experienţelor. Acum Costi Aldea se întorcea mâhnit şi umilit, cu senzaţia că a fost înşelat, deşi nu putea acuza pe nimeni, domnul Priescu-Rufino era absolut inocent.

Ada l-a aşteptat cu emoţie, cum aştepţi vestea despre o naştere. El era morocănos, ostil.

— Unde e domnul Priescu?

— La el. Lucrează.

— Lasă-l acolo, nu-l mai deranja, o să vorbesc cu el mai târziu.

Au vorbit numai ei doi, în dormitor, ca în vecinătatea unui agonic care nu-şi cunoştea sentinţa. Ea era speriată, el cu totul demobilizat.

— Tu te-ai convins? a întrebat ea, la sfârşit.

— Nu mai e nicio îndoială.

— Dar spune-mi cum a fost!

— Ce să-ţi mai spun, a fost penibil. Penibil pentru mine!... Cei de la Bucureşti mi-au demonstrat, chiar pe schiţele lui, că e vorba de ceva absurd.

— Cum asta?! a tresărit Ada ultragiată.

— Draga mea, vreau să te fac să înţelegi. Aici e vorba de ştiinţă! Invenţia asta a lui, „maşina absolută”, are şi ceva raţional!

— Păi vezi?

— Dar până la un anume punct! După care nu se mai poate. Mi s-a şi demonstrat. Se poate admite, chiar în acest stadiu al tehnicii, o maşină de secerat şi treierat, dar mai departe nu se poate!

— De ce nu se poate?

— Fiindcă nu-i cu putinţă! Ada, gândeşti ca un copil! ...

— De ce nu-i cu putinţă?

— Mă scandalizează ce pretinzi tu! Vrei să ne facem de râs? Draga mea, dar e o fantasmagorie! înţelegi?

Doamnei Ada îi venea să plângă, îi şi dăduseră lacrimile. Şocul pe care îl primise o privea nu numai pe ea, dar şi pe el, pe Inventator.

— Dar cum să-i spunem? Va însemna pentru el o prăbuşire.

În schimb domnul Priescu-Rufino a apărut la masă senin şi liniştit. Era chiar încântat, cu satisfacţia pe chip.

În aşteptarea răspunsului de la Bucureşti, deşi nu-i plăceau jucăriile mecanice, el se distrase alcătuind o jucărie mecanică foarte hazlie, izbutind s-o facă mai din nimic, iar acea jucărie îi înnebunise de plăcere pe cei doi copilaşi ai familiei Aldea. Inventatorul căzuse în mintea copiilor, jucându-se cu ei. Copiii au venit la masă, purtând triumfal jucăria, în frunte cu Inventatorul, care era foarte

fâstâcit de această mică reuşită. El ar fi vrut s-o explice şi celor mari, ca joc. Dar atmosfera nu era bună. Costi n-a scos în timpul mesei niciun cuvânt, abia la desert el a spus în treacăt:

— Domnule Priescu, o să vă rog, înainte de plecare, să revizuiţi încă o dată pendulele. Cine ştie când mai veniţi pe la noi.

Ceea ce era un fel de adio. Cum a şi fost. Vreme de doi ani domnul Priescu a lipsit, n-a mai apărut pe la

Mânzească, la ceasul secerişului. Doamna Ada i-a simţit lipsa şi a consemnat-o pentru Costi:

— În fond, de ce nu vine? Rufino nu aducea nimănui niciun rău.

— Şi niciun folos.

— Eşti nedrept. Gândeşte-te, Costi, câte clipe frumoase ne-a dăruit acest Rufino, cum am palpitat pentru invenţia aceea a lui. E o crimă că ne-au luat-o.

— Cine şi ce ne-au luat?

— Invenţia. Era jocul nostru, în trei. Între timp creşteau şi copiii.

Costi mânca cu furie, treburile secerişului se aglomeraseră; veniseră şi nişte ploi – grâul urma să putrezească în clăi, creditele se epuizaseră, bătea la orizont războiul, peste toate se anunţa şi o naştere, Ada se pregătea să nască. Al treilea copil, poate un băiat. Cum Costi aştepta un băiat, el a fost mai atent cu consoarta, nu voia s-o contrarieze:

— N-am nimic împotrivă ca Priescu să revină.

Nu-i mai spunea Rufino, doar Priescu, nu solemn, ci cu dispreţ.

— Dar dacă revine, să se ocupe cu chestiunile la care se pricepe: arstnurărie, piane, ceasornice, jucării mecanice. Între timp m-am informat, a mai adăugat Costi. Se pricepe şi la pictură.

— Ce păcat, a spus doamna Ada aflând această noutate, că nu i-am comandat lui Rufino plafonul din sufrageria mare.

— Rufino nu e pictor, a mai spus el, punând lucrurile la punct. Dar cică s-ar pricepe la pictură. Ar fi făcut şi studii de pictură, în Italia. Mitropolia din Bucureşti îl urmăreşte pentru o bursă pe care i-ar fi acordat-o. El, drept răspuns, nu vrea să pună mâna pe penel. Cică nu-i place să picteze biserici.

— Foarte bine, plafonul nostru este cu totul altceva.

Apoi a venit războiul. Costi a plecat pe front. Doamna

Ada a rămas pe cap şi cu secerişul şi cu plafonul sufrageriei nepictat, fiindcă cei doi soţi nemaigăsind un pictor profesionist care să execute comanda recurseseră în ultimă instanţă la un pictor de ocazie, un diacon pe care îl aduseseră în casă pe postul lui Rufino, dar fără să-i acorde încrederea. La plecarea pe front, Costi i-a spus Adei:

— Dacă nu-ţi place, te rog să pui să se şteargă plafonul. Sau caută-l pe Rufino.

Îi făcuse deci această favoare. După care Costi s-a dus la Calafat, la regimentul pe care-l comanda, iar între timp, imediat după Rusalii, a apărut Rufino, domnul Priescu-Rufino.

El n-a găsit-o pe doamna acasă, în schimb a simţit intrusul, faptul că cineva îl uzurpase, instalându-se în locul lui. Din interiorul conacului se auzeau zgomote, cineva lucra acolo, meşterea ceva. Domnul Rufino a rămas afară, în curte, lângă ghiozdanul lui diplomatic şi lângă lada ferecată, nevrând să intre în casă, deşi personalul l-a invitat cu temenele:

— Dar poftiţi, doamna trebuie să pice acuşi, poftiţi!

— Nu, nu, aştept aici, s-a apărat el. Şi-apoi nici nu pot rămâne mult, trebuie să plec mai departe. Am venit doar aşa, să-mi iail adio. Se vede că aveţi musafiri.

— Da, un părinte pictor.

Între timp, părintele pictor fluiera o arie: „La dona *e mobile*”. Melodia ariei se auzea clar, prin fereastra deschisă.

— Eu nu vreau să deranjez pe nimeni, a mai adăugat domnul Rufino. Doar doamnei să-i spun săru' mâna şi plec.

Plec definitiv.

Între Intrus şi între Inventator s-a stabilit de la început un raport de ostilitate, de fapt de excludere, aceasta din partea Intrusului, care se simţea stăpân, fluiera arii de operă, fiindcă domnul Priescu-Rufino, în ceea ce-l privea, dorea să lase locul liber, el nu era în stare să deranjeze pe nimeni. El a stat ca pe ghimpi, cam până la amiază, primind în creştet tot potopul soarelui cotropitor. Nu-şi adusese gazetă ca să şi-o pună în cap, probabil că domnul

Priescu-Rufino ieşise cu totul din evenimentele zilei, de când nu mai călcase pe aici, pe la soţii Aldea.

Când doamna s-a întors – venea de pe câmp, de la arie – surpriza şi bucuria ei au fost atât de mari, încât ofensa anterioară, ofensa de a nu o fi găsit acasă, cum ar fi dorit, a fost uitată de oaspete imediat. Domnul

Priescu-Rufino s-a bâlbâit, doamnei Ada i se umeziseră ochii.

— Eram sigură că sunteţi dumneavoastră! a început ea. îmi spunea inima că dumneavoastră sunteţi, când am văzut pe drumul Feteştilor carele acelea. Deşi-mi spuneam: nu se poate, e probabil un convoi de care militare.

— Care militare? a tresărit domnul Priescu, ca şi cum n-ar fi ştiut ce se petrece pe lume.

— Da, care militare, ce vă miraţi!

Doamna Ada l-a invitat pe domnul Priescu la masă, anunţându-l că vor lua masa în doi.

— Dar domnul Costi? a întrebat Inventatorul. Nu-]

aşteptăm şi pe domnul?

Domnul Costi lipsea, doamna Ada i-a spus musafirului cu tristeţe:

— Costi a plecat la război.

El s-a întunecat, ceva s-a prăbuşit atunci în interiorul lui. A murmurat doar atât:

— Păcat.

A spus „păcat” doar pentru el, cu o imensă durere, dar cu discreţie, curăţenie, sfială. Păcat însemna: „Păcat că se întâmplă asta. Aveam de discutat ceva cu domnul, ceva extrem de important. Păcat. Păcat că a intervenit din nou un accident”. El plecase de aici sub umbra unei supărări.

Nu era nimeni de vină. Apoi, în vara următoare, fusese un alt impediment, doamna născuse un băiat. Ce puteai face? O naştere e o bucurie. Acum intervenise altceva, războiul. Viaţa îl contracara mereu şi dureros pe Rufino, sau poate el cu ale sale încurca lumea. Acum şi războiul.

Păcat. A spus păcat, dar cu respect. Era probabil şi războiul ceva de care trebuia să se ţină seama.

Desigur, doamna nu trebuia să dea atenţie durerii lui, dar doamna Ada era atentă şi fină:

— O, ce bine că aţi revenit! a tresărit ea, cântându-şi bucuria. Chiar aveam nevoie de un consiliu al dumneavoastră. Aţi aflat probabil că pictăm plafonul!

Din nou pe faţa domnului Priescu a căzut întunericul.

— Tocmai, a consemnat el, constat că oaspetele dumneavoastră lipseşte de la masă.

— O, dar cum vă închipuiţi că-l introducem în intimitatea casei! s-a apărat doamna. Părintele e un simplu angajat, nu face parte din familie, ca dumneavoastră.

Tocmai de asta vă şi rog, ca om din familie, să vă spuneţi părerea.

El a roşit ca un copil, apoi a dat înapoi:

— O, asta nu! Nu, nu, nu! Mie nu-mi place pictura. N-o cultiv.

Doamna a roşit la rându-i, nu consimţea să scadă cu ceva în ochii domnului Priescu, fie şi printr-o inocentă preferinţă. Ea a întrebat, ca o şcolăriţă:

— Bine, dar atunci cum ar trebui să arate, după dumneavoastră, plafonul din sufragerie?

— Alb.

— Alb?!

— Alb. Şi ca o explicaţie: La noi nu merge risipa de culoare. Noi avem albul.

— Albul e o culoare, domnule Priescu?

— Nu vedeţi casele ţărăneşti? La noi culoarea e afară, pe câmp, în grădină. Italienii da, au nevoie de culoare, fiindcă pământul lor e sterp, ars de soare, sec. Dar noi?

Măcar în casă trebuie să avem linişțea albului.

— Dar iama, când afară totul e alb?

Momentul de confuzie al domnului Priescu a fost cu greu depăşit. El şi-a recunoscut eroarea de a nu fi ţinut seama şi de iarnă.

— Da, aveţi dreptate, noi avem şi iama. Faţă de italieni, noi suntem mai bogaţi… Deşi gândiţi-vă cât de lungi şi bogate sunt verile noastre. Pe mine mă obsedează vara, vara de la noi, cu abuzul ei de culori. De asta vă vorbeam de alb.

El a trebuit să accepte dorinţa doamnei de a împodobi plafonul dar nu aşa, nu prin culoare, şi atunci a formulat o propunere:

— Aplicaţi atunci nişte bârne. Nişte simple linii geometrice. Astea ar face foarte bine pe alb. În sfârşit, eu nu mă amestec.

— De ce să nu vă amestecaţi? Casa e ca şi a

dumneavoastră. Vă rog să vedeţi ce-a făcut părintele! Vă implor chiar!

— Bine, a consimţit el. Mă voi duce numai pentru dumneavoastră, doar pentru dumneavoastră.

După masă, doamna l-a introdus pe domnul Priescu în sufrageria mare. Aici însă nu se vedea nimic, mirosea a var, a mortar ud, a chimicale. O schelă complicată, cu un podium ide scânduri, acoperea plafonul, lăsând sus doar un spaţiu mic, prin care se mişca artistul pictor. Artistul nu era însă acolo sus, el se afla jos, lângă schele, freca culori. Ochii lui au lucit în semiobscuritate, mişcarea mâinii s-a oprit, părea că stă la pândă. Doamna a făcut prezentările:

— Domnul Priescu-Rufino, Inventatorul... Părintele diacon Damian, Artistul!

Cei doi s-au salutat mut, cu evidentă răceală. După care domnul Priescu-Rufino i-a spus doamnei:

— Nu e cazul să vă mai deranjaţi. Ne descurcăm noi între noi.

Doamna s-a retras, lăsându-i singuri, între ei, pe specialişti. Domnul Rufino a tuşit, ca să semnifice că e prezent, părintele diacon Damian şi-a plecat privirea în jos, spre culori, ignorându-l pe Inventator. Tăcerea ostilă a durat mult. Nimic nu putea să schimbe această situaţie staţionară. Domnul Priescu, neavând ce face, şi-a plimbat ochii pe schelă. Era rezistentă, bine alcătuită. El a încercat un stâlp cu mâna şi stâlpul ţinea. El n-a simţit tentaţia să urce pe podium, să vadă opera. Nici Artistul nu l-a invitat.

Dar a simţit că Inventatorul apreciază rezistenţa schelei.

Artistul freca posomorât culori, lucrând acum un galben şi bolborosind nişte cuvinte. Parcă se ruga sau parcă descânta.

Pe Inventator l-a interesat acel galben solar, care strălucea viu în semiîntunericul umed al încăperii. El l-a

întrebat pe Artist:

— Cum faceţi galbenul?

Întrebarea era blajină, politicoasă, dar precisă: din ce substanţe chimice faceţi acest galben, cum le amestecaţi, în ce proporţii! Artistul însă a răspuns într-un chip surprinzător:

— Din vorbe galbene.

Domnul Priescu a dat să râdă, dar l-a oprit seriozitatea celuilalt, care părea să-i fi răspuns într-un chip adânc.

— Cum adică din vorbe galbene? a întrebat domnul Priescu, descumpănit.

— Galbenul, a confirmat artistul, nu iese decât din vorbe galbene.

Şi artistul s-a aplecat din nou peste pietrele lui, bâiguind ceva, acea rugăciune sau acel descântec. El şoptea, într-adevăr, un descântec de galben, pe care l-a şi spus cu voce audibilă, pentru musafir:

— „O fată galbenă, cu faţa galbenă, cu ochi galbeni, cu păr galben, cu mânuri galbene, iese pe uşa galbenă pe pragul galben, şi pleacă-n lumea galbenă, pe cărarea galbenă, la groapa galbenă a griului galben

Domnul Priescu era năucit. Ceea ce bolborosea părintele, ceea ce el însuşi auzea era chiar un descântec.

— Bine, dar, a îngăimat el, dar cum se poate asta?

Părintele diacon a continuat, fără să-i pese de Rufino, frecând mai departe culoarea, cu care acum şi vorbea, întrebând-o, dialogând cu ea:

— „Un te duci tu, fată galbenă, cu hârleţ galben, cu lopată galbenă, cu mătură galbenă?

— „Mă duc la groapa galbenă, a griului galben...”

— Dar nu se poate! a strigat domnul Priescu.

— De ce nu se poate? a întrebat candid părintele.

Aşa iese galbenul! apoi mândru: Am şi o cântare de

roşu!

Şi părintele artist, ca să-şi dovedească iscusinţa şi harul, a trecut neîntârziat la un descântec de roşu. Nu-i spunea descântec, fiindcă era păcat, ci „cântare”.

— „Un om mare roşu, luă o secure mare roşie, înjugă doi boi mari roşii, la carul mare roşu, jugul roşu, proţapul roşu, inima roşie, osiile roşii, spiţele roşii, toate roşii.

Şi plecă-n pădurea mare roşie, să taie-un copac roşu”.

Roşul era covârşitor, exploziv, părintele se bucura, domnul Priescu intrase în jocul de uluiri şi stupori.

— Dar verdele? a strigat el, acum aţâţat.

— Am şi de verde.

Şi părintele artist, fără să mai aştepte alt îndemn, a trecut într-o „cântare” de verde:

— „Pleacă Cel Mare Verde pe-un drum mare verde, se sui într-o măgură verde, şi văzu o pădure verde, ciohanu cu oile verzi, oile cu miei verzi, văzu capre verzi, şi văzu şi nişte măgari verzi, cu viţei verzi”.

După atâta frecat şi descântat, părintele s-a oprit, a respirat, apoi a mărturisit şi un insucces al său, o neputinţă:

— La albastru merge mai greu. Nu iese bine. Şi nu ştiu de ce, că doar cântarea de albastru e bună.

Şi i-a spus „cântarea11 de albastru, care era şi mai iscusită, o cântare despre *„o lebădă albastră / cu pui albaştri / cu zbor albastru”*.

Domnul Priescu a început să se plimbe prin încăperea sufrageriei, într-o mare derută. Nu ştia ce să creadă. Vedea pe de o parte culorile, culori foarte izbutite – el se pricepea la culori ca produse chimice –, şi îl avea pe de altă parte sub ochi pe autorul culorilor, probabil un nebun, pe deasupra şi faţă bisericească, un ins care, în timpul liber, fluiera aria „La dona e mobile11. Îi venea să-i

strige:

„Bine, părinte, dar astea sunt descântece, de gâlci, de bube dulci, de scrântitură, de friguri, de limbrici, cum le amesteci cu chimia şi cu arta? Aşa ceva nu se poate! La Roma, unul ca dumneata, cu trei sute de ani în urmă, ar fi fost ars pe rug!” Domnul Priescu simţea plutind asupra casei

Aldea iminenţa unei catastrofe.

Dar părintele artist aştepta. Aştepta probabil o apreciere. Aştepta, cu o figură cuminte şi chiar duioasă, într-un fel şi caraghioasă, părintele fiind mânjit din creştet până-n tălpi cu zmeuri şi pulberi de culori. El arăta ca un fluture, tăvălit pe o paletă, iar culorile de pe mânecile largi, de pe pieptul halatului, din plete, din barbă, erau schimbătoare şi pestriţe. Trecându-şi mâna prin mustăţi, părintele Damian a obţinut nişte mustăţi verzi, părând strident de verzi, sub nasul borcănat, pătat cu albastru.

Fiindcă a şi strănutat – era rece în sufragerie, o dâră de salivă, scursă pe obraz, a antrenat la vale, spre gât, un râu de galben auriu.

— Dar cum ies amestecurile? a întrebat domnul Priescu, rămas în aceeaşi uluire.

— Amestecurile?!

— Da, amestecurile, adică nuanţele!

Părintele artist era şi prost, nu ştia ce sunt nuanţele.

Domnul Priescu l-a întrebat băbeşte:

— Cum faci, părinte, culoarea vânătă?

— Păi am o cântare de vânăt.

— Şi vişiniul?

— Am şi cântare de vişiniu.

— Şi albul îl laşi aşa?

— Îl las aşa. Pentru alb am ceva tare frumos. Albul iese.

— Hai, spune-mi cântarea de alb, că mă grăbesc!

Ca amator de alb, Rufino nu-şi putea refuza această plăcere, pe care a formulat-o cu umor. Dar n-a mai avut răbdare să asculte până la capăt „cântarea” de alb, l-a lăsat baltă pe popa vraci şi a ieşit din sufragerie. Doamna

Ada îl aştepta cu emoţie:

— Ei, ce spuneţi?

Domnul Priescu era foarte încurcat, întunecat la chip, ca şi Costi când s-a întors atunci de la Bucureşti. Nu ştia cum s-o cruţe pe doamna, nu găsea calea ca să rămână şi delicat şi cinstit. Cu cinste privind lucrurile, el trebuia să-i spună doamnei că artistul e un smintit, dar tot cu cinste el trebuia să recunoască totuşi, ca om de meserie ce era, că ceva în munca părintelui era totuşi rezistent, măcar schela.

— Cum să vă spun, doamnă, a început el. Până la un punct, ceea ce face părintele e bun, nu zic c-ar fi rău.

— Şi mai departe? Vă rog să-mi spuneţi cinstit!

— Mai departe e o nălucire.

— Cum asta! a strigat doamna, cutremurată. Apoi aproape fără glas: Aţi urcat sus?

— Ce să caut sus?

— Să vedeţi ce-a ieşit. Să vedeţi plafonul!

Domnul Priescu a dat din mâini a silă. Ce importanţă mai avea cum ieşise plafonul! La fel cu savanţii de la

Bucureşti, care refuzaseră să examineze schiţele lui tehnice, proiectele lui de invenţii, domnul Priescu socotea de prisos să examineze opera părintelui, o lucrare nulă teoretic.

Ce importanţă mai avea dacă plafonul ar fi ieşit bine, când nu era teoretic cu putinţă! O undă de deprimare a străbătut-o pe doamna Ada. Se stricase acum şi jocul cu plafonul. Se năruise schela. Şi cine o năruise? Chiar domnul Priescu-Rufino, idolul ei. Dar cum era cu putinţă!

Această neîncredere a oamenilor, unii în alţii, i se părea doamnei o monstruozitate, ceva rău până la

insuportabil, ceva ca un blestem. În timpul sarcinii cu ultimul copil.

Costi o ferise de contrarietăţi. Acum doamna Ada îşi dădea seama că o asemenea scenă, o asemenea reacţie ar fi răscolit-o fizic până la boală, până la compromiterea sarcinii sau, după naştere, până la otrăvirea laptelui. Din fericire, băieţaşul era înţărcat. Ea ştia, în acelaşi timp, că dincolo, în sufragerie, celălalt om, Artistul, aşteaptă şi suferă. De ce suferă? De ce suferă oamenii?! A spus-o şi cu glas tare:

— Domnule Priescu, de ce n-au oamenii credinţă?

Domnul Priescu era surprins, nu ştia ce să răspundă, doamna Ada a continuat:

— De ce nu-şi dau unul altuia încrederea?

Domnul Priescu rămăsese încurcat şi stingher în faţa doamnei, simţindu-se umilit şi strivit sub acuza generică.

Putea el totuşi să mintă, s-o mintă chiar pe doamna!

Dar cum să-şi fi arătat credinţa şi încrederea! El a repetat un cuvânt spus la masa de prânz, un cuvânt care n-a mai avut însă acelaşi sens:

— Păcat...

Plesnise parcă o coardă de pian, doamna Ada şi-a şoptit în gând: păcat. Nu mai era nimic de făcut, domnul

Priescu se pregătea să se desprindă, să plece definitiv. A

mai spus într-o doară:

— Dacă domnul era acasă, dacă nu era război, i-aş fi arătat invenţia. E gata. Tocmai partea care-l interesează.

Doamna a tresărit înviorată, dar fără bucurie – din datorie. Ea îi ţinea acum locul lui Costi, doamna era acum mai mult decât ea, Ada, ea era Costi-Ada-Aldea, o singură fiinţă, şi acea fiinţă, foarte stăpână pe sine, i-a comunicat

Inventatorului decizia care se impunea atunci, pe clipă:

— Dar vom merge la arie, domnule Priescu. Experienţa va avea loc în aceleaşi condiţii ca şi odinioară.

La puţine clipe au şi pornit spre arie, doamna Ada cu docarul – ca odinioară Costi, domnul Priescu în fruntea celor şase care trase de boi, în care se aflau lăzile lui ferecate în lanţuri. Erau acum şase care mari, trase de boi voinici, pline cu lăzi grele, iar alaiul oamenilor de la care – fiindcă erau necesari şi mulţi oameni pentru manipularea încărcăturii – avea ceva de convoi militar, care ar fi transportat muniţii şi tunuri. Convoiul s-a îndreptat spre arie, undeva spre zarea câmpiei, unde se vedeau sau se presimţeau – chiar pe linia orizontului – nişte movile uriaşe, clăile aurii, care se confundau cu lumina. Era o zi fierbinte, fără hotare, neclintită de o undă de vânt. Lumina nu creştea, nu scădea, ca şi cum astrul încremenise, după ce zvântase orice boare şi orice umbră. Chiar docarul doamnei, care a trecut pe lângă convoiul cu lăzi, n-a făcut zgomot şi n-a lăsat umbră. Volanele de la rochia doamnei fluturau totuşi, deşi nu era vânt, iar fişiul ei verde – un verde electric – a plutit în urmă ca o trenă vaporoasă, punând aerul în vibraţie.

Aerul s-a pus dintr-odată în vibraţie. Aceasta au simţit-o mai întâi boii, care s-au oprit în loc, n-au mai vrut să înainteze. Au simţit-o mai apoi cloştile de prepeliţă, care au prins a fugi prin lanuri, cloncănindu-şi piuii. A simţit-o şi un vindereu, pasăre singuratecă şi tristă, care a scos un ţipăt de alarmă, zbuciumându-se ciudat pe cer. Cerul s-a întunecat brusc.

Oamenii de la care au lovit în boi cu harapnicele, încercând să-i smulgă din loc, iar coloana a pornit înainte.

Boii se opinteau în juguri şi sforăiau. Nu era a bună. Coloana înainta către clăile de orz din zare – se secerase doar orzul, care acum păreau negre şi mari cât munţii.

Au mers mult până acolo, printr-un întuneric de iad,

un întuneric foşnitor. Spicele lanurilor de grâu tremurau, un cutremur magnetic frământa marea de vegetale, pe lângă care se strecura convoiul de care. Blana de ierburi şi spice a câmpiei se rasculase, păsările mici săreau şi recădeau în ea ca purecii; şopârlele, hârciogii şi şobolanii dispăruseră în crăpături, ca şi cum aceste fiinţe ar fi fost ameninţate de undeva de sus, iar rumoarea surdă a pământului creştea.

Dar când au ajuns cu carele în dreptul clăilor şi stogurilor, s-a lăsat liniştea. O linişte de pivniţă goală, în care se auzea orice cuvânt. Aria părea apărată de furtună prin zidurile clăilor, vatra circulară cu snopii clădiţi în solz de peşte era pregătită, în mijlocul ei se înălţa stâlpul, iar în lemnul stâlpului stătea înfipt un topor. Lângă clăi poposise şi docarul cu doamna Ada.

În această linişte nefirească, în care auzul oamenilor şi animalelor se încorda să prindă orice semn, domnul

Priescu a întrebat:

— Ce facem, doamnă? Ce porunciţi?

— Continuăm experienţa! a poruncit cu linişte doamna.

Dar, vă rog, mai repede, vine grindina.

Oamenii de la care s-au repezit să descarce lăzile.

Cineva a strigat:

— Dejugaţi boii! Lăsaţi-i slobozi. Vine grindina!

Câţiva argaţi s-au aruncat spre jugurile boilor, scoţând resteele şi lăsând animalele slobode, să se descurce singure.

Jugurile au bufnit, căzând la pământ. Ceilalţi oameni se opinteau la lăzi, tăbârcindu-le, desfăcând lanţurile. Doamna

Ada rămăsese în docar, stătea în picioare, iar voalul ei verde flutura viu, deşi nu era vânt. Ea a supravegheat cu interes descărcarea, apoi deschiderea capacelor.

Mâinile Inventatorului se şi cufundaseră în adâncul unei lăzi, ca să scoată ceva. El a scos afară, cu grijă, o roată dinţată, o roată cu dinţii lungi şi ascuţiţi. Dinţii pământii erau din lut ars, fiindcă roata era turnată în argilă – o roată de probă, abia scoasă din formă. A extras apoi şi o altă piesă, care semăna a falcă de animal. Nu dinţii ci măselele impresionau, măsele late cât palma. Apoi Inventatorul a tras afară o bielă, piesă gigantică, cu umflături la ambele capete, semănând a femur de mamifer străvechi. Piesele care ieşeau la vedere, rând pe rând, păreau toate puţin obişnuite, foarte curioase, deşi erau cert nişte piese mecanice. Erau cert marile piese mecanice din interiorul cu angrenaje complicate al acelei maşini, dar arătau bizar, ca nişte piese anatomice, unele cu nume, altele fără nume.

Toate purtau numere, şi toate împreună – rotule, vertebre, falange, maxilare cu sute de măsele şi dinţi, coaste, coapse – alcătuiau un organism căruia nu-i lipsea decât duhul. Într-o margine se afla chiar şi un bazin osos, un bazin ca de dinozaur, iar lângă el o nesfârşită spirală.

O spinare cu coaste cu tot, un fel de tirbuşon fără sfârşit.

Acel schelet trebuia să se răsucească probabil în jurul unei axe, provocând o furtună circulară.

Domnul Priescu, urmat de acel băietan pezevenghi, care-i ţinea socotelile, se învârtea acum printre forme şi numere. El purta un creion chimic la ureche, în mână avea un beţişor de cretă, iar sub braţul stâng un foarte important sul de hârtie. Inventatorul a cerut argaţilor să

— Aşeze altfel acea spinare, conform cu numărul scris pe ea, şi chiar a ţipat când a văzut că lipseşte ceva, o piesă oarecare, prevăzută în acele hârtii.

— Piesa 13! Unde-i piesa 13?

— Dar era aici, a strigat băietanul acela pezevenghi,

cu ochi de viezure. Piesa era aici! Desfaceţi schiţa!

Domnul Priescu a desfăcut sulul de hârtie pe care îl purta sub braţ, l-a întins ţinându-l de capete, dar cineva

1 l-a smuls, o putere nevăzută, aruncând hârtia în sus.

Domnul Priescu a urmărit neputincios zborul de zmeu ai dreptunghiului de hârtie, care s-a dus în vânt, tot mai sus, până a dispărut. A fost ca un semn – cel puţin aşa au spus ţăranii de la arie, care şi-au făcut cruce.

Urmărind hârtia care a dispărut, sorbită în văzduh, ochii oamenilor au căzut pe zarea de la nord, unde se crăpase o prăpastie. O prăpastie care se adâncea în pământ şi se căsca spre cer. Din gura de crater a acelei genuni ieşeau aburi.

— E balaurul! a strigat cineva.

Acel strigăt, care a îngheţat sângele, a dat nume şi arătării care urma să iasă. Acolo, în adâncul genunii de la miazănoapte, se închega ceva. Mai întâi au fost aburii unui duh primitiv. Apoi o spinare neagră şi lungă, de nouri, apoi o coadă zimţată, apoi un pântece, un pântece supt şi fumegător, luminat de jos, de vatra din care se ridica greoi dar plutitor – balaurul. Acum i se vedea şi capul – o falcă.

— Doamne apără şi păzeşte!

A detunat un trăsnet, urmat la puţină vreme de un dangăt de clopot, care a plesnit urechile. Sunetul schijei a făcut ca balaurul să se ridice mai sus. Se ridica încet şi semeţ, nu se speria.

— Oameni buni, se apropie! a strigat un argat. Daţi toporul.

Acel om, care strigase, un fel de Goliat, s-a repezit spre arie, prin întunericul verzui care acoperise câmpia, şi a smuls din lemnul stâlpului toporul. Cu capul gol, cu toporul în mâini, el a aşteptat balaurul să se apropie, simţindu-l cum vine plutind. Apoi a ridicat fierul.

— Nu acum, aşteaptă! a ţipat doamna Ada, cu o energie pe care nimeni nu i-o ştiuse până atunci. Fişiul ei verde zvâcnea la gât, pui de balaur prizonier.

Golanul acela desculţ, cu părul zburlit, a rămas paralizat sub glasul cucoanei, dar şi îngrozit, sub umbra balaurului pe care îl simţea deasupra.

Domnul Priescu s-a întors cu spatele, ca să nu ia parte la scenă. El rămânea întotdeauna distant şi închis în sine, faţă de spaimele sufletului primitiv. El avea un obraz rece, dispreţuitor şi sumbru. Cu ani în urmă, el concepuse un aerostat împotriva grindinei, pe care nu-l luase în seamă nimeni. Aerostatul ar fi urmat să fie lansat în clipa când se simţea apropierea furtunii, şi chiar pe direcţia ei de atac. Maşina zburătoare era prevăzută cu o lampă cu petroleu, al cărei focar luminos se intensifica, după nevoie, printr-un sistem ingenios de oglinzi. Petroleu se găsea din belşug, şi siliciu pentru sticlă, şi argint pentru spoirea oglinzilor. Ridicându-se la cer, aerostatul ar fi urmat să se încaere cu balaurul furtunii, să-l străpungă cu lumina lămpii cu petroleu – ceva gen lumină contra întuneric –, să dizolve gheaţa, să risipească întunecimea, astfel încât soarele să iasă din nou peste lume, triumfător. Dar cine să fi luat ideea în seamă, care rămăsese astfel în stadiul de basm. Pe-aici conta Artistul, cu descântecele lui. Contau probabil solomonarii, vrăjitorii arhaici şi perimaţi, călărind pe balaurii furtunii, care, iată, sosiseră.

Doamna Ada a ţipat cu glas spart:

— Acum!

Şi toporul a trăsnit pământul, provocând o eclipsă în văzul oamenilor. Toţi au rămas cu ochii închişi, amestecaţi în acelaşi întuneric, împreună cu animalele care se zbuciumau printre clăile sfărâmate. Urgia s-a dezlănţuit. Furia elementelor învrăjmăşite a amestecat pământul cu cerul, oamenii cu snopii şi animalele, ţărâna cu aerul,

scopul balaurului – fiinţă fără sex – fiind acela de a restaura peste lume haosul începutului.

Când s-a deschis prima fereastră de lumină, acolo, deasupra câmpului răscolit, s-au văzut ciolanele, acum albe, ale maşinăriei domnului Rufino. Numerele erau şterse.

Hârtia aceea, smulsă din mâinile Inventatorului, revenise la loc, plutind la mică înălţime, deasupra pieselor mecanice, căutându-şi stăpânul. La conac, părintele artist dispăruse, socotind probabil că doamna nu se va mai înţelege cu nimeni. Dar urgia n-a ţinut mult. A fost doar o vijelie seacă, fără ploaie şi fără grindină. Deşi balaurul, care se îndepărta acum pe cerul dinspre Dunăre, purta grindina în pântecele lui. Avea s-o descarce, în aceeaşi zi, dincolo.

După furtună, voalul verde al doamnei Ada, care părea viu, a recăzut cuminte pe umăr, şarpe mort, redevenind ceea ce era – un fişiu de voal.

Când tunarii otomani de pe înălţimile de la Şiştov au privit în jos, spre fluviul mişunând de oameni îmbarcaţi pe plute, pe platforme, în bărci, în şalupe, care se îndreptau toate spre ţărmul lor, era prea târziu ca ei, tunarii singurateci de pe culme, să mai facă ceva, prea târziu să mai dezlănţuie barajul de foc – primele lovituri au pleoscăit orb în apă, răscolind doar valurile.

O ştiucă uriaşă, cu trup de femeie, a ţâşnit din valuri afară, s-a zbătut în aer, a sclipit în lumină, au văzut-o soldaţii de pe malul român, au văzut-o şi soldaţii ruşi de pe platforme – ştiuca se zvârcolea în aer deasupra Dunării, au zărit-o probabil şi tunarii otomani – ştiuca strălucea ca un paloş, şi tunarii şi-au reglat tirul, pe care îl greşiseră. pe fluviu s-a dezlănţuit urgia exploziilor.

Dar o bună parte din trupele diviziei 14, comandate de generalul Dragomirov, trecuse dincolo încă din cursul

nopţii, prin întuneric. O antegardă de oameni sprinteni, cazaci de Don, trecuse Dunărea înot chiar pe la miezul nopţii. Ei s-au strecurat hoţeşte prin apele negre, hoţeşte înotau şi caii, şi, odată ajunşi dincolo, ei s-au lipit de ţărm, rămânând muţi. Cu aceşti oameni de sacrificiu, a trecut şi generalul Skobelev-fiul, tatăl fiind tot căpetenie de cazaci şi tot general, iar tânărul Skobelev, care avea în curând să capete porecla de Diavolul Alb, a improvizat prin întuneric primele puncte de sprijin pentru debarcare. Cazacii lui Skobelev-fiul nu trebuiau să atace, doar să identifice centrele de rezistenţă de la ţărm şi să le împresoare.

Se spera că grosul trupelor diviziei va fi depus pe ţărmul stăpânit de otomani până la ziuă, dar ambarcaţiunile s-au încurcat prin întuneric şi ceaţă, cele mai multe n-au ajuns în punctele de debarcare precis stabilite, câteva platforme cu cai şi oameni s-au răsturnat, dar consemnul tăcerii era atât de straşnic încât oameni şi animale s-au dus în tăcere la fund sau a scăpat cine a putut, mai ales animalele care nu fuseseră înhămate la căruţe şi tunuri.

Între Zimnicea şi Şiştov fluviul e lat, apele erau umflate de ploi, un singur punct de sprijin între cele două ţărmuri – o insulă năpădită de sălcii, acel punct în fluviu a fost însă bine folosit, din el viermuiau continuu trupele spre malul otoman, inundând Dunărea cu ambarcaţiuni.

Masa de ambarcaţiuni a fost vizibilă abia la ziuă, când au şi bubuit tunurile, când invazia se vedea cu ochiul liber pe toată lăţimea apei, când se putea trage în carne vie şi cu puştile, când nu s-a tras, datorită uluirii, când primele lovituri au plescăit orb, ca nişte bolovani, una singură negreşindu-şi ţinta, aruncând în văzduh acea ştiucă uriaşă.

S-a dezlănţuit apoi potopul focului şi prima victimă au fost caii, caii de pe platformele plutitoare. Ţinte mari şi

cuminţi, caii erau mai neputincioşi decât oamenii. Ei au prins a se zbuciuma, a rupe ştreangurile, a necheza, isprăvind prin a se azvârli în sus, în două picioare, ca să se arunce în apă. Platformele tremurau sub gloanţe, sub schije şi sub copitele cailor. Platforme cu cai, tunuri şi oameni, oameni muţi şi nemişcători. Oamenii nu reacţionau, ei trebuiau să se lase purtaţi de apă, în platformele mute ca nişte nouri. Ei primeau moartea mut, fără împotrivire.

Se împotriveau în schimb valurile şi peştii, şi caii. O explozie, golind o platformă, a lăsat neatins un cal priponit de un tun. Trâmbele de fum şi valurile l-au surprins cabrat pe animal, ca pe un podium de statuie. Apoi vedenia s-a destrămat.

De pe malul român, spectacolul părea captivant şi înfricoşător – un spectacol al elementelor.

Fără spectacol se petrecuse debarcarea trupelor lui

Zimermann pe ţărmul dobrogean, la Garbena, aproape de

Măcin. Acţiunea începuse, cu cinci zile mai înainte, tot noaptea, având ca puncte de sprijin ţărmurile de la Galaţi şi Reni. Aici se concentraseră din vreme pontoane, caiace, bărci, plute, armatele fiind împărţite în două coloane care urmau să se întâlnească dincolo, abia în zori. Ziua urma să le surprindă, în tăcere, stăpâne pe ţărmul străin, cum s-a şi întâmplat. Nici ţărmul n-a fost bine apărat sau, mai precis, Zimermann a dibuit bine breşa, punctul deschis prin care oamenii lui s-au strecurat fără martori. Când o bătălie n-are martori, este ca şi cum nu s-ar fi dat.

Totul a mers deci strună aici, un singur inamic nu s-a putut evita: noroiul, smârcul, mâlul. Inundaţiile cuceriseră o bună parte din ţărmul plat, acum mlăştinos, platformele şi bărcile n-au atins uscatul, soldaţii lui Zimermann au fost

siliţi să sară în smârcul până la brâu, până la piept, înotând în caşa lutoasă, cu tot echipamentul asupra lor.

Foarte greu au fost trase afară tunurile, care, odată instalate pe mal şi puse în bătaie, au scuipat mocirlă.

Lupta cu noroiul, începută noaptea, desfăşurată în zori şi în plină zi, s-a continuat fără împotrivire, abia spre sfârşitul debarcării câteva pâlcuri de cerchezi şi-au făcut mâna asupra ruşilor, înecând în noroi cu gloanţe nişte sute de soldaţi. Dar aceiaşi cerchezi, primind riposta, s-au retras mai apoi către colinele întărite dintre Garbena şi Zizila, ei nu puteau să ţină piept invaziei. Debarcarea s-a produs astfel liniştit, acţiunea n-a avut nimic spectaculos, oamenii lui Zimermann arătau mizerabil, ei nu erau în stare să organizeze o paradă, după victorie, cum se obişnuia, nici să primească – în condiţii corespunzătoare – cheia oraşului Măcin, care a căzut fără zgomot, ca şi mut.

Este motivul pentru care victoria lui Zimermann nici n-a fost comentată.

Nu se urmărise vâlva, ci succesul. Totuşi o victorie nu e o victorie deplină fără vâlvă. Dar făcătorii de vâlvă, comentatorii, lipseau. Şi ei lipseau datorită unei stratageme, pusă în aplicare de Marele Comandament, tocmai pentru a proteja debarcarea, acoperind-o cu tăcere. Operaţiunea de debarcare fusese chibzuită, la secret, cu săptămâni în urmă, studiată teoretic pe hartă şi practic pe o scenă de câteva sute de kilometri. În punctele destinate eventualului desant – la Turnu-Măgurele, la Zimnicea, la Giurgiu, la Călăraşi, la Brăila, s-au concentrat sute de experţi militari – marinari, pontoneri, artilerişti, ofiţeri de stat-major, în uniforme sau în civil, grupuri care erau secondate la distanţă, de alte grupuri, mai puţin vizibile, în care se cuprindeau „experţi ai celor două malurr – barcagii, pescari, ciobani, de fapt tot militari, oameni care supravegheaţi mişcarea otomanilor.

Otomanii erau la rându-le atenţi, preveniţi prin oamenii lor trimişi dincolo, pe ţărmul român, atenţi prin experienţa războaielor îndelungate cu ruşii, prin priceperea de a urmări, aştepta, riposta. Hărţuiala, pânda, ceea ce se cheamă jocul, de-a debarcarea, fuseseră îndurate şi de români, dar în sens invers, ei fiind cei care apăraseră singuri, câteva secole, tot ţărmul Dunării de Jos. În acel an jocul de-a debarcarea s-a organizat de timpuriu, odată cu primele schimburi de salve de tun peste fluviu. Jocul era la vedere, otomanii beneficiau de o estradă înaltă, cu numeroase balcoane, din care observau mişcarea de jos, o mişcare urmărind să înşele, să deruteze, să ascundă acţiunea reală, al cărei loc se dibuia. În acest joc s-a cheltuit destul de multă agerime, cum *şi* o mare risipă de energie şi material. În acest joc, pentru a-l face plauzibil, s-au pus la bătaie şi victime. Rând pe rând, oraşele Călăraşi, Turnu-Măgurele, Giurgiu, Olteniţa au fost expuse prăpădului turcesc de artilerie ca ripostă la nişte simulări. În urma unei asemenea simulări, contracarată sever, Giurgiul s-a golit de oameni, în câteva ceasuri, arătând seara ca un morman de ruine acoperite de flăcări şi fum. Simulările au culminat cu „acţiunea Galaţi”, unde au fost concentrate

— La vedere – sute de ambarcaţiuni, munţi de materiale, inclusiv ambulanţe, fanfare şi preoţi cu cădelniţe, şi unde comandamentul rus a permis „cu zgârcenie” şi accesul presei. O zgârcenie care a pus pe gânduri, a aţâţat, a stimulat pariuri. Toţi corespondenţii străini de război, plus presa română, s-au înghesuit pe estrada de la Galaţi, pregătindu-se să treacă odată cu trupele ruse în necunoscut.

Sub această schimbătoare şi costisitoare perdea de fum s-a desfăşurat debarcarea lui Zimermann, din 9 – 21 iunie, iar acum se desfăşura debarcarea lui Dragomirov de

la

Şiştov.

Riposta otomană se înteţise, se trăgea cu toate armele, în carne vie. Ochitorii de la tunuri, dar şi puşcaşii, nu mai trebuiau să ţintească ci doar să tragă, Dunărea fiind plină de plute, platforme şi bărci, de ambarcaţiuni sfărâmate sau de ambarcaţiuni ticsite de morţi – unele platforme ajungând cu bine la mal, fără nimeni viu. Consemnul era nemişcarea şi soldaţii îl respectau. Ei tăceau ca morţii, uneori definitiv, alteori ajungând la ţărm, ei înviau, porneau în sus, cu vrednicie, căţărându-se pe coastă, ca să primească moartea de sus, prăvălindu-se de sus, înapoi în

Dunăre. S-a văzut atunci, încă o dată, uluitoarea rezistenţă la moarte a soldaţilor ruşi, tăria şi ştiinţa lor de a muri în masă, o tărie bizuită – probabil – pe avântul şi hotărârea celor care veneau din urmă, în masă.

Încă mai izvorau din insulă platforme cu oameni, ca şi cum insula aceea, aflată nu departe de ţărmul stâng, comunica printr-un horn subpământean cu nişte neistovite puhoaie de oameni, care curgeau de-a dreptul din Rusia, aluvionând aici, iar mai târziu, când lupta s-a înteţit, când acolo, pe coastă, a început încăierarea, masele de oameni au ieşit de-a dreptul pe ţărm, punând în mişcare alte platforme şi alte bărci, care au şi pornit să lunece mut către dincolo. De aici încolo tactica traversării nu mai conta, puhoaiele de oameni năvăliseră pe întreaga scenă a fluviului, iar spectacolul era măreţ.

Era măreţ, fiindcă nimic nu-l putea stăvili. Plutele înaintau către ţărmul advers, printr-o împingere sigură şi lentă, imposibil de oprit, ca şi o curgere de umbre. Nu erau umbre – bărcile supra-încărcate pocneau sărind în aer, pontoanele scrâşneau desfăcându-se, încălecându-şi scândurile; tunuri, cai, lăzi cu muniţii bufneau în apă,

ridicând talazuri şi trâmbe de stropi; se simţea greutatea materiilor, izbitura materiilor – lemn, fier, carne, apă, aer, dar înaintarea era implacabilă şi împietrită, când se rupeau, plutele se rupeau în bucăţi cu oameni cu tot, ca şi cum oamenii de pe ele, oamenii cu mâna pe arme, ar fi fost una cu lemnul şi fierul, răstigniţi pe fier şi pe lemn.

Tăria lor îngrozea. Şi încă mai curgeau.

Şi încă mai cădeau, cădeau fără fiorul pierderii, pierderea fiind ştearsă instantaneu de apă, înghiţită de valuri.

S-a auzit totuşi şi un vaier, în clipa în care o plută a drujinelor bulgare a explodat, nu departe de malul râvnit de luptători. Aceştia n-au mai ajuns la ţărmul patriei, s-au şters din vedere lăsând loc plutelor următoare, care au trecut mut, peste amintirea lor.

Pe un vas militar, în toiul luptei, hotărât să vadă tocmai acest spectacol, s-a aflat şi pictorul Vereşceaghin. El n-a beneficiat însă de un unghi bun. Bătălia se putea urmări în chip avantajos, pentru o pânză, fie de sus, de pe creasta încă ocupată de otomani, fie de jos, de pe ţărmul stâng, din liniile române. Avid să vadă, Vereşceaghin s-a trezit închis între pereţii metalici ai vasului, ciuruit de gloanţe, silit să se arunce pe burtă şi să urmărească doar zgomotul luptei, exploziile, sarabanda plumbilor pe punte, în provă, la babord. El a încercat să se ridice, dar un locotenent care-l veghea, l-a împins înapoi, acoperindu-l cu trupul.

Vereşceaghin a primit totuşi lupta. Trusa lui cu culori, abia achiziţionată din Franţa, a fost străpunsă de un glonte, iar un cartuş cu roşu-carmin i s-a scurs pe pantalon.

Pictorul a fost necăjit de pierdere, s-a grăbit să-şi salveze culorile, neobservând scurgerea de sânge care-i inundase cizma, sânge ţâşnindu-i din şold.

Fiul lui Nicolas, marele duce Nicolae Nicolaici sau

Nicolka, sau micul prinţ, a trecut dincolo printre primii, cu un prim tren de plute. îl însoţea, ca ghid localnic, colonelul român Zefcari, iar traversarea printre gloanţe şi explozii s-a produs fără incidente.

Când a trecut dincolo şi comandantul operaţiei, generalul Dragomirov, fluviul îşi stinsese vâlvătăile, lupta navală se încheiase aproape, iar traversarea a avut ceva de paradă sumbră. Pluta comandantului înainta printre sfărâmături de bărci, printre cai agonici, printre soldaţi morţi – încleştaţi sau legaţi de butuci. Pluteau pe ape vâsle, arme, căciuli, chipie, şi chiar un steag. Generalul a observat steagul plutitor, steagul unui regiment, şi a poruncit să fie pescuit. Pe comandant îl indispunea ideea că acel steag scăpase stegarului din mână, chiar dacă purtătorul căzuse la fund. Trebuia, s-ar fi cuvenit! ca şi steagul să se fi dus la fund, cu om cu tot. Dar nu! pescuind steagul – o cârpă udă – generalul a fost surprins să vadă că mâna omului nu lipsea, o mână crispată pe tocul steagului, ieşind din apă odată cu steagul, dar fără om. Ofiţerul care a pescuit steagul a descleştat acea mână de pe toc, a desfăcut-o din cureluşa pe care omul o purtase la încheietură, a aruncat acel ciot de mână drept ofrandă fluviului. Generalul a salutat steagul cu palma la chipiu, salutând implicit şi sacrificiul stegarului.

Acelaşi steag ud a fost fluturat spre trupe, când generalul a pus piciorul pe ţărm. Fluturarea steagului smuls din valuri a fost întâmpinată cu urale. Lupta se desfăşura acum pe pământul teafăr, iar ruşii se dovedeau admirabili în atac. Ei nu se cruţau mai ales în faţa poziţiilor imposibil de cucerit, cum a fost, peste toate, moara de pe valea torentului Teker-Dere, o poziţie bine fortificată, apărată cu tunuri care trăgeau în plin, din mal în mal. Forţarea văii strâmte care ducea la moară nu s-a putut

face decât prin numeroase asalturi în care drumul a fost pietruit cu rânduri de trupuri, peste alte rânduri de trupuri, până când prin urdinişul morii a început a curge, torent, sângele.

Sânge care s-a revărsat în valuri spumegoase în fluviu – torentul Teker-Dere fiind un afluent al fluviului.

Când a trecut şi Nicolas, a doua zi, apele fluviului erau absolut limpezi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, ca şi cum între Zimnicea şi Şiştov, între insula aceea şi ţărmul stăpânit de otomani nu s-ar fi dat nicio bătălie. Nici otomanii nu mai stăpâneau ţărmul. Stăpânirea lor se isprăvise, se topise ca şi o umbră, sub un soare indiferent, calm.

Încă înainte de a pune piciorul pe vas, marelui comandant i s-a raportat că dincolo, pe celălalt ţărm, îl aşteaptă primii prizonieri, un mare număr de prizonieri, şi că numărul inamicilor morţi şi răniţi fusese imens.

Vestea aceasta l-a înnegurat pe Nicolas, care ştia – dintr-o lungă experienţă – că numărul morţilor şi răniţilor dintr-o armată care atacă trebuie să fie, într-o luptă de asemenea proporţii, cel puţin de două ori mai mare decât numărul pierdut de armata care primeşte atacul. Această a doua cifră, neraportată de subordonaţi, dar certă, îl întrista pe marele comandant, pe care urma să-l aştepte, dincolo, spectacolul morţii şi al suferinţei de după luptă.

Pentru acel spectacol, de după luptă, Nicolas se ducea pregătit. Urmau să-şi facă datoria cioclii şi sanitarii. Şi preoţii. Şi chiar el, marele comandant, care ordonase să fie transportate, cu acelaşi vas, câteva lăzi cu decoraţii, mai ales cruci Sfântul Gheorghe, dar şi cruci ale Ordinului

Vladimir, şi chiar câteva cruci ale Ordinului Sfântul Andrei.

Ceremoniile de investire trebuiau să se desfăşoare în aceeaşi zi. Fiind un spirit practic, mai presus de toate un

bun comandant, Nicolas nu putea să nu se intereseze şi de câteva amănunte de viaţă. El a întrebat:

!

— S-au luat soldele pentru ostaşi?

Victoria a fost umbrită totuşi şi de o întâmplare tristă, de care s-a aflat mai târziu, când s-a făcut apelul, pe ţărmul eliberat de otomani. S-a văzut atunci că lipseşte şi locotenent-colonelul Strelbiski, deşi purta asupra lui un sac cu ruble – solda regimentului său. Mai înainte de îmbarcarea pe plută, spre zori, aflându-se încă pe ţărmul român, locotenent-colonelul Strelbiski primise solda pentru

— Regimentul său. Sacul cu ruble îl încurca, el i-a şi spus colonelului de administraţie, vrând să refuze încărcătura:

— Nu-l iau, domnule colonel, nu-mi stă mintea la ruble, numai de asta nu le arde acum băieţilor!

— Ia-l, frate, a insistat colonelul, ia sacul! Ai să vezi ce bine le prinde băieţilor solda, dincolo!

Colonelul a insistat, Strelbiski nu i-a putut ţine piept, casieria regimentului voia să scape de acei bani, de fapt colonelul era plin de grijă din altă pricină, el ştia că, după luptă, banii celor căzuţi, banii morţilor, se fură, şi ea om credincios ce era n-a vrut să se încarce cu un păcat.

Strelbiski a semnat de primire, a luat sacul de piele, care atârna greu, şi a sărit pe plută. Se nimerise să urce pe pluta 9, număr cu noroc, cel puţin el avea noroc cu cifra 9, la cărţi. Celelalte plute se desprinseseră de ţărm, tot regimentul său se îmbarcase şi vâslea către dincolo.

Urmărindu-şi unitatea, simţindu-şi tovarăşii aproape, prin lumina zorilor, Strelbiski se simţea fericit, sigur de sine şi fericit, încărcat şi cu un plus de răspundere, solda camarazilor şi subalternilor se afla asupra lui, şi ce plăcut lucru să împarţi solda oamenilor tăi, după luptă. Colonelul nu greşise când îl îndemnase să ia sacul, banii aveau să

prindă bine.

Apoi a început urgia, când pluta 9 se afla pe la mijlocul fluviului. Întâi a căzut căpitanul Lobev, apoi locotenenţii

Tubert şi Vladenko, apoi s-a rupt jumătate de plută şi toate tunurile, patru tunuri grele, s-au răsturnat în apă.

O explozie a măturat şi fruntea plutei, împroşcând restul oamenilor. Strelbiski s-a clătinat, dar sacul cu bani l-a ţinut pe loc, deşi era cât p-aci să-l scape în apă. Nu l-a scăpat, dar picioarele i-au lunecat printre butucii dezlegaţi, care fugeau în toate părţile. Strelbiski plutea singur, atârnat de un butuc, ţinând deasupra butucului sacul. Încercând să cârmească cu picioarele acest rest de plută.

O clipă l-a fulgerat gândul să arunce sacul. Era cel mai bun înotător din regiment. Smulgându-şi hainele, zvâcnind cu mâinile libere, el ar fi ajuns destul de iute la mal, unde, după luptă, ar fi trebuit să urmeze împărţirea soldei.

Sau, dacă nu, „gingaşa chestiune de onoare”, „clarificarea cazului”. Ce s-a-ntâmplat cu solda regimentului, să se dea socoteala!

Strelbiski n-a ezitat: apucând cu amândouă mâinile sacul, el l-a smuls de pe butuc, dispărând în ape cu întreaga încărcătură de aur, care l-a tras la fund. El a lipsit pe mal de la apel, dar rublele, cele câteva mii de ruble, nu s-au pierdut totuşi zadarnic. Obiceiul era ca morţilor să li se pună în palmă câte un ban, pentru clipa când, după o veche credinţă, sufletele lor urmau să treacă dincolo. Morţii din regimentul lui Strelbiski – foarte mulţi morţi – şi-au primit fiecare banul, chiar atunci, în aceeaşi seară, în fundul fluviului.

Un război e până la urmă un mare spectacol – cu o scenă sau mai multe scene, cu o foarte complicată

recuzită, cu foarte numeroşi protagonişti, cu o imensă masă de spectatori. Emoţiile participanţilor la un asemenea spectacol – protagonişti şi spectatori – sunt intense şi uneori mortale. Actorii nu se prefac că mor, ca în teatrul de artă, ci chiar şi mor, cu adevărat, pe scenă sau în culise.

Spectatorii, la rându-le, se află prea adesea în situaţia de risc a protagoniştilor, fie prin investiţie sentimentală, fie

[prin implicarea directă în firele dramei care se joacă.

Uneori scena se mută în rândurile lor, chiar foarte departe de teatrul de război, provocând răsturnări de scaune şi

[panică.

Acest joc cu moartea displace şi atrage. Displace fiindcă moartea e oricum oribilă, moartea e capătul vieţii şi este

(inadmisibil să plasezi eu bună cunoştinţă acest capăt la mijlocul sau către începutul vieţii indivizilor. De obicei protagonişti sunt tinerii, ei sunt cei care mor cu miile şi sutele de mii în războaie, iar cinismul de a plasa acest capăt al vieţii, în plină tinereţe, face cu atât mai nefirească, mai arbitrară şi mai cinică moartea în război. Destinul unei generaţii se curmă mai înainte de a înflori. Participanţii la o asemenea generaţie sacrificată vor absenta la datoria vieţii, oricum ar fi aceasta. Ei absentează biologic, lăsând în urmă un gol genetic. Morţii nu mai întemeiază familii, şi nici nu mai lasă în urmă copii, când n-au copii. Un întreg lanţ de făgăduinţe al speciei, un lanţ pe care îl purtau în sânge cei căzuţi în luptă, se curmă şi se stinge în ţărână, prin moartea în război. Şi aceasta în chip simplu, prin curajul sau nebunia de a răspunde *prezent*! a celor ce cad.

De a răspunde prompt nu vieţii ci morţii.

Un câmp cu morţi în luptă pare, tocmai de aceea, o pădure cu trunchiuri tăiate vara în care încă mai zvâcnesc sevele. Cu diferenţa că morţii din specia mamiferelor, inclusiv specia *sapiens*, nu dau lăstari, nu odrăslesc, nu se răscumpără fizic prin nimic. E tristeţea speciilor superioare, care mor o dată pentru totdeauna. Un câmp cu morţi în război e o scenă de teatru pe care a căzut definitiv cortina, protagoniştii nu se mai ridică să iasă în culise, ca să revină la aplauze, morţii, chiar eroii războaielor, nu mai revin. Sub trupurile lor şi în carnea lor ucisă se dezvoltă doar viaţa obscură, viaţa din începuturile vieţii, viaţa altui ciclu al existenţei, care nu va mai deveni niciodată un ciclu uman. (Deşi e greu de spus ce se întâmplă cu morţii, dacă ei mor cu adevărat şi definitiv.)

Dar războiul are şi ceva de joc, o atracţie de joc. Nu atât pasiunea crimei de omucidere pune în mişcare mulţimile, dar datoria însăşi de a evita crima, de a nu sacrifica mulţimile, obligă la joc. Jocul diplomaţiei, jocul înarmărilor, jocurile pregătirii de luptă pe câmpurile de instrucţie, jocurile tactice şi strategice, cu hărţi şi instrumente cartografice, sunt primele jocuri puse în scenă, mai înainte de a se trece pe scena propriu-zisă, când nu mai e nimic de făcut decât marele joc cu moartea, îi spunem convenţional joc, nefiind vorba în acest caz de moartea naturală, de moartea care ţine de legile vieţii, ci de o moarte silnică, arbitrară, iar uneori de o moarte convenţională, când războiul nu are loc, când proiectele rămân în mapele statelor majore şi în arhivele guvernelor.

Fiind o fiinţă inventivă, vrând să ia în stăpânire totul, omul nu putea omite moartea şi nu i-a fost greu s-o ia în stăpânire. El a introdus-o precoce în jocurile sale, cu precocitatea pe care o manifestă şi copiii în jocurile de-a războiul!, transformând-o – pretutindeni pe pământ – într-o

achiziţie culturală, un „bun” ce nu mai ţine de natură, ci de cultură. Dovadă că jocurile militare s-au modificat, tehnic şi logistic, de la epocă la epocă, deşi acţiunea de ucidere, de suprimare a vieţii a rămas – ca acţiune brutală – aceeaşi. Acţiunea, oricât de „culturală” ar fi, nu poate să nu facă apel la agresivitatea primă. În cazul anului 1877, agresivitatea primă s-a înarmat cu instrumentele epocii, menţinând unele, lepădând altele, anticipându-le pe altele. Ca joc – jocul cu moartea, războiul nu putea să nu prezinte un interes universal, pentru întreaga, specie. În fond, această experienţă o făceau, o fac doar unii, unele exemplare (naţiuni, popoare), nu şi întreaga specie. Se putea deci observa, pe acest eşantion, cât costă şi cât raportează războiul, ca şi orice altă acţiune umană.

Se puteau face pariuri, ca la orice jocuri, şi pariurile n-au lipsit. Se putea schimba ceva în direcţia însăşi a vieţii – a civilizaţiei şi a culturii, şi schimbările n-au întârziat să apară.

Văzut de foarte sus, războiul era un joc vechi, o artă!, o artă scumpă, o artă de uz popular. Din el, ca artă, se emancipaseră artele marţiale, apoi arta militară, apoi ştiinţa militară, care urma să aibă un mare viitor. Fiind un joc esenţial, jocul cu moartea, era normal ca la acest joc să participe întreaga civilizaţie, cu toate achiziţiile sale, şi întreaga cultură. Deci nu numai tehnica, dar şi ştiinţele pure, dar şi aplicaţiile efemere – scenografia, gastronomia, moda. Caracterul grav se păstra – înfruntarea, exterminarea, inclusiv caracterul masculin, se exterminau între ei masculii naţiilor, dar modificările urmau timpului, ţineau pas cu viaţa, erau legate în ultimă instanţă de noile achiziţii ale speciei, pe toate planurile.

Un război îngroapă şi lansează forme politice, state, tipuri de arme şi pălării, cântece şi feluri de mâncare.

Efortul de a pune războiul în reguli, de a-l scoate din

regimul improvizaţiei, chiar şi din regimul artei, de a face din război o treabă sigură, o ştiinţă, o ştiinţă absolută dacă se poate, a fost de asemeni un efort timpuriu, iar ştiinţele au profitat de pe urma acestui efort, care le-a obligat întru atât încât fiecare ştiinţă în parte şi-a adus aportul la prosperarea războiului, inclusiv cele mai pacifice, pacifice prin definiţie: teologia, prozodia, muzica. Ceea ce-a rezultat n-a răscumpărat aşteptările:

dintre toate jocurile, războiul a rămas cel mai expus hazardului, adică împrejurărilor, intervenţiilor gen *Deus ex machina*, lipsei de reguli, iar ca rezultat imediat hazardului pur, după proverbul românesc care spune: *unde dai şi unde crapă*. Acest *unde crapă* e absolut pur. Crapă unde nimeni nu se aşteaptă, cum urma să crape şi după acest război, care era în curs, ca şi după alte războaie, care, absolut toate, au fost justificate şi explicate *aposteriori*, ca şi partidele de şah celebre, în urma cărora se scriu tratate despre jocul de şah. Consemnabilă oricum, după un război este schimbarea, schimbările care îşi fac loc.

Oprindu-ne la modă şi la schimbările în modă, în acest război, spre exemplu, dispăruse până şi amintirea perucilor şi fardurilor, care îi făcuseră impunători pe ofiţerii ruşi şi francezi de la începutul secolului. La otomani dispăruseră hainele lungi şi sofisticate, incomode în bătălie. În acel ceas forţa se dispensa de nimicuri şi zorzoane. Se procedase astfel la drastice simplificări pe toate planurile – armament, costumaţie, joc de scenă, ceremonii.

Crescuse deci şi se ascuţise agresivitatea, prin eficienţa armelor, fără ca mizele puse în joc şi ţintele finale să fie altele decât întotdeauna: pământ şi apă, un loc mai bun sub soare, un loc mai demn sub soare, un loc în locul altuia. Cum pământ şi apă nu se obţin lesne, cum un loc mai bun sub soare nu se menţine uşor, cum un loc mai

demn sub soare se dobândeşte greu, se pornea război – războiul la rându-i fiind un lucru greu, căci nu se fac decât prea rar războaie pentru fleacuri.

Războiul părea să vină de fapt în prelungirea unui blestem prim, nu izgonirea din rai, ci un blestem ţinând de condiţia primă a omului, condiţia animală – chiar dacă înnobilată mai apoi prin sudoare şi muncă. Dar şi războiul prim fusese o muncă, era un substitut al vânătorii, triburile de vânători fiind şi cele mai războinice, cele mai iscusite la încălcări şi jafuri. Călcări şi jafuri care erau, în ceasul prim al omului, o muncă. O muncă supusă la rându-i progresului: munca de-a războiul. Deci războiul nu numai ca joc, ci şi ca muncă. O muncă pe care se putea conta;

după triburi au contat pe dobânda cucerită în război cetăţile, statele, imperiile, care au isprăvit prin a se sprijini exclusiv pe războaie, isprăvindu-se la rându-le, destrămându-se şi pierind în câte un război. Până atunci nu se cunoşteau – şi nu se cunosc încă! imperii care să fi pierit de la sine. Nu numai forţa de care dispuneau, dar vanitatea însăşi, vanitatea alcătuirilor false şi arbitrare, nu le lăsa să moară fără spectacol, fără un ultim şi crâncen spectacol, în care erau antrenate mulţimi de oameni, pe care veneau să-l vadă mulţimi de oameni, unii cu treabă, cu treburi importante chiar!, alţii fără nicio treabă. Ultimii, cei fără treabă, trăiesc de obicei frisonul sau vanitatea de a dobândi un loc mai bun, locul privilegiat la spectacolul cu moartea – prim şi ultim privilegiu fiind chiar moartea.

Cei cu pretenţii mai modeste – decoraţii, ordine, grade, ierarhii sociale, bunuri de toate felurile, cei ce se înghesuiau deci nu pentru primul loc – locul mortului, desfăşurau la rându-le o inepuizabilă energie şi vanitate în jocul de-a nu muri, de a supravieţui, de a supra-supravieţui prin şi din jocul de-a războiul. Din nou apărea faţa ludică a războiului, faţa cinic ludică.

Mai rămâneau de aruncat mulţimile în luptă, deci masa de pioni, fără de care nu e posibilă lupta ca spectacol, pioni fără de care lupta s-ar reduce din nou la confruntarea corp la corp între doi inşi, animal contra animal, ca

Ia începutul timpului sau ca în artele marţiale. Deci rege contra rege, cal contra cal, nebun contra nebun. Aceste piese, deşi foarte preţioase, nu pot face singure un război, ci doar o simplă demonstraţie de omucidere, pe o mică schemă dată. Schemele se multiplică şi jocul se complică abia când apare perspectiva unor ravagii sau carnagii, deci când apar mulţimile. Atunci apare şi spaima de război, de catastrofa pe care o reprezintă oricând războiul. Figurând astfel lucrurile, având în vedere şi regii, şi nebunii, şi mulţimile, şi miza – o miză precară din perspectiva eternităţii, şi rezultatul – eliminarea pieselor jucate, indienii vechi au râvnit să înlocuiască războiul prin jocul de şah, şi au conceput jocul de şah. Aceleaşi aspecte le-au avut în vedere şi înţelepţii din China veche, atunci când au mutat războiul, de pe câmpul cu sânge, pe tabelele de logistică pură, unde nu se cunosc decât moralmente învinşi şi învingători.

Grecii vechi iubeau disputele între sofişti, atleţi, actori, ca substitut al războiului. Dar toate cele trei mari neamuri – greci, indieni, chinezi – au plătit puţinele carate de înţelepciune ce strălucesc în aceste combinaţii subtile, prin mări de sânge rezultate din acelaşi joc atroce cu moartea, care a rămas, ba s-a şi dezvoltat.

O întrebare i-a preocupat mereu pe oameni: se poate ocoli războiul, se poate evita un război, prin neparticipare la război? Se poate, teoretic, dacă ambii parteneri consimt iniţial la aceasta. Dar războiul, ca fapt asemănător unei catastrofe naturale, nu mai întreabă pe nimeni, odată dezlănţuit. Odată dezlănţuite, forţele telurice ale morţii

încep şi isprăvesc prin a distruge, iar cei ameninţaţi se apără. Riposta e obligatorie, e în joc supravieţuirea, a unui ins sau a unui neam, iar aceasta o asigură morţii, cei ce mor, cei care cumpără, prin moartea lor, un loc oricât de precar pentru cei rămaşi vii. Oamenii sau naţiile se apără, chiar când atacă, niciunul dintre cei care atacă nu atacă înainte de a se declara în legitimă apărare, se atacă deci „în legitimă apărare” sau se apără prin atac, atacul şi apărarea nedând măsura dreptăţii şi nedreptăţii unui război. Războaiele sunt toate simultan drepte şi nedrepte, de apărare şi de agresiune, depinde de unghiul din care sunt privite, în niciun alt act uman adevărul şi falsul neînfăţişându-se mai amestecate, mai haotic amestecate, până la confuzie.

Pacea se înfăţişează şi ea uneori confuz, nu ca pe tablele de şah sau pe tabelele de logistică pură. Adevărul nu iese la lumină nici pe calea armelor. Cei care îşi impun adevărul cu armele, primesc la rându-le o replică armată.

În cazul războiului de la 1877, popoarele sud-dunărene subjugate de otomani erau în dreptul lor să facă război.

Era în dreptul său şi Rusia, sau oricare altă mare ţară să intervină pentru cei mulţi, neputincioşi şi slabi, când o altă mare ţară oprima pe cei mulţi, neputincioşi şi slabi, pe care îi dobândise cu sabia. În ceea ce-i priveşte, otomanii socoteau însă războiul, care căzuse peste capul lor, un război nedrept, un război de agresiune, deci un război pornit împotriva dreptului, drept clădit pe sabie. Cum n-ar fi tresărit, la dezlănţuirea acestui război, toţi cei cu mâna pe dreptul întemeiat pe sabie, toţi cu mâna pe săbii, inclusiv Rusia! Aceasta se afla, dintr-un anume punct de vedere, într-o poziţie paradoxală: îmbrăţişând cauza popoarelor subjugate, Rusia împingea pe scena bătăliilor din

Asia şi Europa nişte popoare subjugate, nişte neamuri care doreau la rându-le a se elibera de sub acelaşi drept al sabiei. Cei care, în afară de ruşi, veniseră să lupte la Dunăre – polonezi, ucraineni, lituanieni, finlandezi, georgieni, dar şi soldaţi aparţinând unor neamuri islamice, jinduiau la rându-le o eliberare, vărsându-şi sângele pentru eliberarea sud-dunărenilor. Se juca, în acest caz, nu numai drama dreptului, ci şi drama succesiunii dreptului. Oricum unui imperiu întemeiat pe sabie, ca toate imperiile, i se răspundea cu sabia. Partida care se juca era oricum alta, confirmând regula după care la şah cel puţin, două partide nu seamănă între ele, nicio partidă nu seamănă cu alta, nici ca joc, nici ca motivaţie, jocul având în toate cazurile

— Chiar şi cele ne jucate – desfăşurări şi soluţii infinit diferite.

Peste toate, chiar din prima luptă, se impuneau bilanţurile. Se vesteau bilanţurile. Bilanţurile războaielor arată toate la fel. Ceea ce urmează în viaţă, după o luptă, după o pace, nu e la fel, ceea ce urmează e întotdeauna altfel, şi poate da prilej sau pretext unor alte conflagraţii, dar e la fel câmpul cu schelete, secvenţa de viaţă suprimată, lanţul promisiunilor rupt, printr-un joc.

Jocul are protagonişti şi spectatori, un scenariu, o abundentă recuzită, o scenă. Jocul se amână, uneori, din cauza condiţiilor meteorologice sau din alte cauze, cum ar fi indispoziţia unui comandant sau un ordin greşit.

Sau începe în chip neprevăzut, fără bătaie de gong, luând lumea prin surprindere. Sau are un rezultat neaşteptat, pentru un participant sau celălalt.

În cazul bătăliei de la Nicopole, jocul însuşi a provocat o reacţie neaşteptată în rândul spectatorilor, armatei române revenindu-i rolul ingrat de spectator la această luptă.

Nenorocirea făcea ea românii să se simtă

moralmente direct implicaţi în această luptă, deşi fizic le revenea rolul ingrat de spectatori, ei fiind cu totul eliminaţi din spectacolul care se juca peste Dunăre, chiar sub ochii lor.

Dacă în cazul Vidinului bătălia nu fusese posibilă, rămăsese nedată, deci amânată, amânarea privindu-i doar pe cei doi comandanţi, român şi otoman, bătălia de aici se dădea, se angajase, iar jocul îi privea nu pe doi inşi, ci pe mii şi mii de inşi, pe toţi cei care o urmăreau de pe malul stâng, punând în această urmărire un sentiment foarte gingaş, sentimentul frustrării. În 1396, românii, cu oastea lor, avându-l în frunte pe prinţul lor Mircea, participaseră la o cruciadă al cărei sfârşit fusese la Nicopole. Pentru românii de atunci, bătălia era vitală – îşi apărau pământul.

Pentru cruciaţii de atunci, bătălia era de onoare, ei voiau să moară pentru onoare – şi au şi fost înfrânţi. Mircea, ca om al locului, n-a primit atunci îngăduinţa de a deschide lupta şi de a-i duce pe cruciaţi la victorie. Morala care a rezultat din această înfrângere era simplă: nu te băga în lupte fără miză, în lupte care nu te implică direct. Înfrângerea de la Nicopole îi implica deci direct pe români.

Ei doreau, peste secole, o revanşă. Ei se aflau din nou faţă în faţă cu aceiaşi adversari şi tot la Nicopole!, iar revanşa părea obligatorie. Participarea la luptă era pentru ei o chestiune de onoare. Dar li se refuza, printr-un joc al sorţii, această onoare, lupta fiind angajată de alţii, din nou de nişte aliaţi. Printr-un hazard al sorţii, în armata cruciaţilor de la 1396 se afla şi markgraful Friedrich de

Hohenzollern, strămoş direct al prinţului. Acum prinţul şi românii nu participau la luptă, luptau doar aliaţii lor.

Aceştia, sub comanda generalului Kriidner, angajaseră bătălia fără intenţia de a jigni, ci dintr-o logică simplă:

ţărmul drept al Dunării trebuia cucerit, redută cu redută.

Trecându-şi trupele pe podul de la Şiştov – se construise între timp un pod de pontoane –, Kriidner şi-a împărţit corpul de armată – Corpul 9, în două coloane, una luându-şi ca sediu Şiştovul, cealaltă pornind-o spre Nicopole.

Generalul era incitat de multele şi fulgerătoarele victorii obţinute de trupele imperiale pe ţărmul drept, victorii care dezlănţuiseră o competiţie a trofeelor între toţi marii comandanţi. Zimermann curăţase astfel tot nordul şi mijlocul Dobrogei, până la Kustenge, pe malul mării, fără să întâmpine o rezistenţă serioasă, nici măcar la Valul lui Traian, fortificaţie romană, pe care românii credeau

— Nu se ştie de ce! – că otomanii o vor folosi. Armata ţareviciului, marele duce moştenitor Alexandr Alexandriei, şi-a desfăşurat forţele asupra Cadrilaterului, ajungând fără pierderi până la Monastir. Cea mai spectaculoasă acţiune a revenit armatei centrale, aflată sub directa comandă a lui

Nicolas, care răspundea de întregul front european. Victoriile acestei armate au curs în cascadă, mai exact în cavalcadă, în ritmul în care le-a smuls cavaleria cazacă de avangardă, având-ul în frunte pe generalul Gurko, un ucrainean care n-a cunoscut retragerea, nici popasul, nici măcar popasul de Tîrnovo – capitala Bulgariei istorice, eliberată printr-o luptă fulger, loc unde Nicolas a fost purtat pe braţe, în triumf, Gurko trecând mai departe, avântându-se într-o teribilă aventură peste Balcani, prin pasul cel mai greu, trecând dincolo, atingând demonstrativ

Kazantâkul, capitala rozelor, şi trimiţând astfel primul fior de moarte la Ţarigrad.

Faţă de întreagă această expediţie, bătălia de la Nicopole a reprezentat un episod minor. Baronul Kriidner

însuşi nu i-a dat prea mare atenţie, oricum nu preocuparea pe care el o rezerva marilor trofee ce i-ar fi revenit pe traseul de care răspundea: Vidin – Sofia – Filipopoli – Constantinopole. Graba de a ajunge la ultima ţintă, capitala sultanilor – trofeul suprem, îi însufleţea pe toţi marii comandanţi, îi făcea să sară etape şi să ignore amănunte. Kriidner însuşi a ignorat un amănunt, Plevna, deşi el a abordat conştiincios bătălia pentru Nicopole, pregătind-o nemţeşte, pe hartă. Pentru a-şi asigura un deplin şi rapid succes, el a luat legătura chiar şi cu comandantul român de pe ţărmul stâng, cerând sprijinul artileriei române, cerere pe care generalul Lupu a comunicat-o prompt prinţului, primind aprobarea. Faptul de a participa la luptă, fie şi numai cu artileria, i-a tulburat şi mai rău pe români.

Nicopole se afla plasat într-un amfiteatru de coline, cu cea mai deschisă privelişte cu putinţă înspre Dunăre, deci spre malul stâng, unde se aflau plasaţi românii, cu tunurile şi trupele lor. A fi cu mâinile legate, a nu putea interveni, pentru a modifica jocul de scenă, pentru a precipita o intrare, pentru a dezlega o încurcătură, pentru a grăbi deznodământul, era un blestem pentru ofiţeri, dar şi pentru trupă, care a primit liber să vadă bătaia, să înjure, să scuipe, să crape de necaz, laolaltă cu domnii comandanţi.

Acestora le-a revenit, de altfel, privilegiul de a asista, în apropierea bateriilor, la pregătirile de artilerie. Tirul a fost bine plasat, s-a călcat interdicţia de „a nu se gaspila muniţiunile”, muniţiile fiind risipite ca la nuntă, dar cu efect, fiindcă acoperişurile de olane ale orăşelului au început a sări în ţăndări, iar până la urmă au luat foc şi câteva magazii, câteva clăi de fân, chiar şi un depozit „de muniţiuni”.

După această uvertură, în scurtă pauză, s-a aşteptat

intrarea în scenă a soldaţilor lui Krudner.

Dar aceştia n-au intrat, bătălia se angajase undeva în afara scenei, în culise. i

— Ce fac, domnule, de ce nu intră?

— Intră, dar greu. Se aud parcă rafale de armă.

Nu se putea intra în scenă, căzuse întunericul. Ajunşi pe poziţie spre seară, soldaţii lui Krudner începuseră la rându-le o pregătire de artilerie, pe care n-au fructificat-o din cauza nopţii. Spectatori şi protagonişti au trăit o noapte de nesomn. Turcii au stins incendiile şi şi-au întărit fortificaţiile. Între timp, în cursul aceleiaşi nopţi, sosise şi Krudner cu grosul trupelor lui, care au luat poziţie pe linia de la est şi sud de Nicopole, poziţii invizibile pentru români.

Lor le-a rămas la vedere scena, de fapt culisele bătăliei, fiindcă scena se multiplicase şi se mutase în alte părţi, în afara aşezării pe colinele de la sud şi est, pe unde oamenii lui Krudner forţau pătrunderea spre oraş.

— De ce nu atacă, domnule, şi pe flancul drept!

Cel care se chinuia să afle, un căpitan, îşi dădea demonstrativ cu pumnii în cap, cu gesturi mari, aşa cum se apasă gesturile la scena mare, dar între timp cineva a adus vestea că baronul atacă şi pe flancul drept, o parte din oamenii lui Krudner trecând râul Osma – care se află în dreapta oraşului, vizavi de râul Olt.

Parte din ofiţerii români au sărit pe cai sau au urcat în trăsuri, pornind spre latura dreaptă a frontului, spre vărsarea Osmei, ca să urmărească lupta de aici. Aceşti ofiţeri au rămas între sălciile de la gura Oltului o noapte întreagă, fără să vadă mare lucru, fiindcă liniile de luptă s-au stabilizat între timp. Din nou picase întunericul.

A urmat încă o zi de bombardamente, în care cerul de deasupra orăşelului s-a îmbâcsit de fum. Peste fluviu nu se mai vedea nimic decât fum. Cele trei baterii române,

cuprinzând 36 de tunuri Krupp, plus bateriile lui Kriidner.

dotate şi cu tunuri de asediu, au întreţinut asupra paşnicei aşezări un prăpăd de zgomot, fum, vâlvătăi. Ultimul amănunt care s-a mai putut vedea a fost prăbuşirea minaretului geamiei mari, după care s-a lăsat din nou întunericul.

Din nou o noapte de aţâţare, dar şi de istovire, o istovire în care intra şi blazarea, şi chiar un strop de dezamăgire. Ceea ce era important nu se vedea, asalturile succesive ale soldaţilor lui Krudner prin viile şi porumbiştile bulgarilor, târâşul prin buruieni, schilodirile la baionetă, contraatacurile peste morţi, acele amănunte care, numai văzute

de aproape, dau măsura atroce a unei bătălii. În sfârşit.

s-a văzut, deşi prin binoclu, accentul suprem: steagul alb. Şi, cu ochii liberi, s-a văzut şi mişcarea finală, clipa în care, pe scena devastată, au intrat învingătorii.

Un final cu prelungire totuşi, fiindcă, în timpul ceremoniei de predare, o coloană otomană s-a strecurat pe furiş, din orăşel, chiar pe ţărmul Dunării, încercând o retragere în direcţia Vidin. Mişcare observată de pe celălalt ţărm, de la gura Oltului, de colonelul român Cantili, care a şi îndreptat tunurile către fugari. Ghiulelele nu i-au putut ajunge. O baterie călăreaţă a gonit pe mal paralel cu fugarii, i-a depăşit, le-a ţinut calea printr-un tir „bine dirigeat”. Şi cel de al doilea final a fost reuşit.

Aflat la Poiana, în Oltenia, prinţul nu se putea bucura decât platonic de aceste reuşite, din care era exclus. El se găsea într-o poziţie excentrică frontului, paradis de victorii, care-l scosese cu totul din joc.

Apoi au urmat cele două groaznice înfrângeri de la

Plevna, din 8 şi 18 iulie, care au răsturnat cursul războiului.

A intrat în scenă Osman-Paşa, fugarul din Vidin, pe care Cerchez îl cruţase.

În gara Giurgiului, cea de a doua gară a Bucureştilor, gara de sud, care se lega direct cu Dunărea, a sosit primul tren funerar, încărcat cu sicrie ruse.

S-au întâlnit, la peron, lângă tren, în faţa companiei de onoare cu steagul în bernă, sub acordurile funebre ale alămurilor, marele cneaz Gorceakov, cancelarul imperiului şi prinţesa de la Cotroceni.

În oraşul aproape pustiu, strămutat cu sufletul la Dunăre, rămăseseră doar cei doi: un cneaz senil şi o prinţesă senină. Amândoi melomani.

Printr-o depeşă cifrată, Nicolas i-a cerut prinţului – vărul său august, să treacă Dunărea în fruntea trupelor sale. Prinţul n-a răspuns. A mai aşteptat o depeşă, care s-o confirme pe prima, apoi un mesager, un trimis special.

A fost clipa când Nelidov l-a vizitat pe Brătianu. Cneaz

Gorceakov, la rându-i, a deschis braţele către prinţesă. Dar prinţul n-a răspuns. El însuşi voia să decidă când va trece

Dunărea.

Totul era gata, doar un fleac, descoperit din întâmplare, a făcut să ţâşnească scântei verzi din ochii colonelului, care, cu totul întâmplător, aşa, într-o doară, avusese proasta inspiraţie de a ordona unui soldat să scoată sabia din teacă – şi când? – după inspecţie, deci după ce escadroanele de roşiori prinseseră steagul. Ce-a văzut, l-a îngrozit pe colonel: sabia acelui soldat era neascuţită... El l-a lăsat baltă pe soldat şi s-a repezit la ofiţer:

— Bine, domnule locotenent, când ştii că ai recruţi în subordine, nu te uiţi ce săbii poartă oamenii dumitale la şold?

— Ba mă uit, să trăiţi! a strigat de pe cal, nu de jos, locotenentul Arghir.

Avea acum un cal bun de luptă, care, chiar dacă nu răspundea precis la comenzi, se putea conta: calul rămăsese încremenit, sub stăpân, ca o statuie.

— Şi dacă te uiţi, ce vezi? a mai urlat colonelul. Nu vezi că oamenii dumitale au săbiile neascuţite?

Şi colonelul a plecat vijelie, cravaşând calul-colonel, timp în care Arghir a rămas pe loc, fără glas. Da, aşa era, chiar el avea asupră-i sabia de paradă, nu sabia de luptă;

rămăsese aşa, impecabil echipat, după marea demonstraţie oferită în cinstea prinţului. Regimentul primise steagul. Regimentul urma să se avânte în luptă. Cum? Cu săbiile neascuţite?! Probabil nu tot regimentul, dar – fatalitate: tocmai unitatea pe care o conducea Arghir, peste care cădea întotdeauna blestemul controalelor inopinate, isprăvite prost. Arghir era deficitar la amănunte.

— Nu te necăji, dragă, l-a consolat un camarad. Pregătirea oamenilor tăi e admirabilă, stau toţi ca zidiţi pe cai, i-a văzut şi prinţul. Nu ştiu dacă ai observat, n-aveai cum, erai prea emoţionat, dar prinţul, trecându-ne în revistă, s-a oprit special în faţa oamenilor tăi. Colonelul e gelos, turbă de gelozie.

O fi fost sau n-o fi fost aşa, Arghir era surprins din nou în defect: oamenii lui n-aveau săbiile ascuţite.

Doamne, se gândea Arghir, dacă una ca asta ar fi căzut sub ochii prinţului!

— Dar cum s-a întâmplat, dragă, una ca asta! şi-a clamat necazul căpitanul Căpăţână, naşul calului. Trebuia să ai grijă de oamenii tăi!

— De ce să aibă grijă mai întâi?! l-a apăraţ acelaşi camarad. Oameni de toată mâna, aduşi acum o lună-două sub arme, care n-au văzut cal decât în icoane. Ce să facă

Arghir cu ei? Să-i înveţe galopul şi trapul, nu-i aşa!

Să-i înveţe apoi să mânuiască lancea, să-i înveţe să tragă cu carabina. Ce să-i mai înveţe?

— Cum ai uitat, dragă, de săbii! şi-a strigat din nou scandalizarea Căpăţână. Astea nu mai sunt manevre, înţelegi! Ceea ce trăim noi acu e război. Război, *mon cher*!

— Lăsaţi, domnilor, omul în pace! a intervenit bonomul. Şi spre Arghir: Du-te, dragă, şi-ţi ascute săbiile.

Arghir a plecat cu calul după el, sălbaticul urmărindu-l acum ca un câine. Ofiţerii au comentat cu plăcere cuplul om-cal:

— Le şade bine, domnilor, la amândoi. Aţi văzut ce băiat e Arghir? Are mână la cai.

Întors la unitate, Arghir le-a tras o papară cum se cuvine sergenţilor. Apoi s-a grăbit să rezolve chestiunea fără să mai treacă pe la armurierul regimentului, care precis n-avea nimic, nicio sculă de ascuţit. Arghir îşi făcea aspre reproşuri, îi venea să muşte pământul, totuşi imparţial fiind cu sine, sentinţa neagră se oprea la jumătate: ce nu făcuse pentru pregătirea de luptă? Nu învăţase oamenii cum să arunce lancea? Ba da! Nu lucrase şi cu sabia pe manechine? Ba da! Nu-i învăţase mânuirea carabinei de pe cal? Ba da! Cu gloanţe oarbe, căci aşa scria la regulament. Şi cu săbii neascuţite, căci aşa era prevăzut pentru recruţi!... Dar, domnule, se acuza el iar, dumneata nu ştii că perioada manevrelor s-a încheiat?

Aici nu te afli la manej, nu eşti pe poligon, ci pe câmpul de luptă. Ai în faţă inamici, nu jucării!

La o moară de moşie, o moară cu aburi, de pe malul

Dunării, Arghir a găsit o tocilă. A aranjat ca mecanicul să monteze o piatră de tocilă astfel încât să fie pusă în mişcare de motor. Ascuţitul manual ar fi durat, pentru două sute de soldaţi, câteva zile. Ascuţitul mecanic dura câteva ceasuri, maximum o zi, şi se făcea impecabil. Arghir era totuşi descurcăreţ, la disperare devenea

descurcăreţ.

El l-a trimis pe sergentul Cârloanţă să aducă la moară compania cu cai cu tot şi a supravegheat personal operaţia, până i-au ţiuit urechile. Oţelul, scrâşnit pe piatră, suna cu stridenţă. Ţâşneau trâmbe de scântei. Dar Arghir stătea înfipt în loc, lângă tocilă, munca aceea monotonă şi migăloasă îl captivase, nu se ştie de ce, poate din faptul că găsise prompt rezolvarea, şi acum se odihnea privind, poate fiindcă munca însăşi era captivantă.

O sabie neascuţită, scoasă din teacă, are o anume virginitate. Oţelul străluceşte ca oglinda, metalul rece e lunecos şi plăcut la atingere, nu dă fiori, obiectul în întregimea lui e frumos, n-are nimic ameninţător, e mut, impecabil ca o sentinţă abstractă, echivoc ca o promisiune vagă de moarte. Sabia are şi o anume mândrie a ţinutei rigide, dar şi ceva prietenesc, loial, când îi prinzi mânerul în palmă, lăsându-ţi pumnul protejat de încovoierea dragonului. Primind întâia oară sabia, atunci când o primise.

Arghir se simţea investit. Sabia era un dublu al coloanei lui vertebrale. Pe ea se sprijinea în onoarea lui de ofiţer.

Cum uitase de săbiile soldaţilor?!

Urmărea acum ascuţirea. În lama sabiei, supusă tocilei, ţinută orizontal, cu amândouă mâinile, intra discul tăios de gresie. Scrâşnetul pietrei îţi ferestruia smalţul dinţilor, metalul însuşi îl resimţea, subţiindu-se. Sabia opunea rezistenţă, vibra, scotea scântei, dar carnea ei se lăsa pătrunsă, mai întâi derma, stratul lucios de deasupra, care era înlăturat brutal, pentru ca oţelul moale să se facă simţit, să învie, să capete fineţe de nerv. Apoi sabia, bine ascuţită, era zvâcnită în lumină. Buricul degetului arătător al meşterului încerca cu prudenţă buza tăioasă, care căpătase între timp o altă culoare, otrăvită.

— Crezi că merge?

Momentul se încheia prin introducerea lamei în teaca ei neutră, care o şi înghiţea, astfel încât sabia devenea un fulger stins, purtat la brâu. Arghir n-a apucat să-şi încingă sabia, stătea sprijinit în ea, cu mâna pe dragon, când a apărut lângă el căpitanul Căpăţână. Avea probabil remuşcări, îl urgisise prea rău pe băiat. Căpăţână nu s-a mai ocupat de Arghir, l-a lăsat în pace, dar i-a preluat părinteşte atribuţiile, amestecându-se firesc în buna desfăşurare a operaţiei. Uneori şi mustra:

— Dragă, asta doar la tăiat varză, înţelegi!... Fă-i, te rog, vârful, să aibă vârful ac, înţelegi!... O, nu, stai, stai, stai, dă-o înapoi! Nu, dragă, nu sub gardă! Insistă, te rog, pe curbură. Fă-i buza brici!

Obosiseră amândoi, Arghir privind, Căpăţână îndrumând. Operaţia era isprăvită. Dar căpitanul şi-a mai adus aminte de ceva:

— Dragă, hai să facem şi lăncile. Şi către soldaţi, pedagogic, ca la instrucţie: Lancea se smulge cu dreapta...

Când vârful este corect ascuţit, înfigerea este comodă, lama intră uşor, adversarul nici nu simte când intră. Nu uitaţi însă să izbiţi puternic, cu amândouă mâinile, şi să smulgeţi iute lancea, mai înainte ca corpul să se lase în ea. Lăsaţi liber corpul pe care l-aţi împuns şi treceţi mai departe.

Cât mai liber, înţelegeţi?!

Despre sabie, căpitanul Căpăţână n-a mai spus nimic.

— Sfârşit – 1 „România ridică armele!”

II. Caii rămân ai mei. Şi docarul. Cum şi vizitiul. Ei vor face slujbele trebuitoare ambulanţei având hamurile şi nutrimentul lor, fără ca aceste articole să cadă în sarcina Comitetului Dvs.

III. La cazul că unul din cai sau amândoi ar pieri, sau vizitiul, paguba mă va privi numai pe mine!;

IV. În caz că Comitetul ar ceda statului ambulanţa, aceasta ieşind de sub patronajul Comitetului dvs…